

BAĞIMLILIK BİLİMİ ALANINDA AKADEMİK YAYIN REHBERİ

Kafası karışıklar için bir kılavuz

Düzenleyenler

Thomas F. Babor, Kerstin Stenius, Richard Pates,
Michal Miovský, Jean O'Reilly ve Paul Candon

YEŞİLAY YAYINLARI

ADDICTION

ISAJE
INTERNATIONAL SOCIETY OF ADDICTION JOURNAL EDITORS

SSA SOCIETY FOR THE
STUDY OF
ADDICTION

BAĞIMLILIK BİLİMİ ALANINDA AKADEMİK YAYIN REHBERİ

**Kafası karışıklar için
bir kılavuz**

Editörler

Thomas F. Babor, Kerstin Stenius, Richard Pates, Michal Miovský,
Jean O'Reilly ve Paul Candon

İSTANBUL, 2020

Bu kitabı bağımlılık biliminin geliştirilmesine katkı sağlayan iki kişiye ithaf ediyoruz:
Lenka Čablová (1986-2016) ve Griffith Edwards (1928-2012).

BAĞIMLILIK BİLİMİ ALANINDA AKADEMİK YAYIN REHBERİ
Kafası karışıklar için bir kılavuz

© TÜRKİYE YEŞİLAY CEMİYETİ

Bu kitabın tüm yayın hakları Türkiye Yeşilay Cemiyetine ait olup kitabın hiçbir bölümü kısmen veya tamamen izinsiz kopya edilemez, basılamaz, elektronik ve mekanik bir şekilde çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

ISBN:

978-605-9090-73-5

Baskı:

Gülmat Matbaacılık Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Fazılpaşa Cad. No. 8/4
Topkapı / İstanbul

1. Baskı: 2020

Editörler:

Thomas F. Babor
Kerstin Stenius
Richard Pates
Michal Miovský
Jean O'Reilly ve Paul Candon

Çeviri Editörü:

İsa Yılmaz

Çevirmen:

Zekiye Baykul

Tahsis-Redaksiyon:

H. Sena Kartal
Uğur Demirel

Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovský, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed). 2017 Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz. Londra: Ubiquity Press.
DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd>. Lisans: CC-BY 4.0

Grafik Tasarımı, Mizanpaj:

Esra Tokar

Bu kitapta yayınlanan yazıların fikri sorumluluğu yazarlara aittir.

Kitapla ilgili her türlü görüş ve önerileriniz için elektronik posta adresi:
iletisim@yesilay.org.tr

İçindekiler

Üçüncü Baskıya Ön Söz	9
Ön Söz	11
Yazarlar Hakkında	17
Destekleyen Kuruluşlar	21
BİRİNCİ KISIM: Giriş	25
1. BÖLÜM: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz (Thomas F. Babor, Kerstin Stenius ve Jean O'Reilly)	27
2. BÖLÜM: Bağımlılık Biliminde Altyapı ve Kariyer Fırsatları: Disiplinler Arası Bir Alanın Ortaya Çıkışı (Thomas F. Babor, Dominique Morisano, Jonathan Noel, Katherine Robaina, Judit H. Ward ve Andrea L. Mitchell)	35
İKİNCİ KISIM: Nerede ve Nasıl Yayımlamalı?	69
3. BÖLÜM: Dergi Seçimi: Bilimsel ve Uygulamaya Dönük Düşünceler (Thomas F. Babor, Dominique Morisano, Kerstin Stenius ve Judit H. Ward)	71
4. BÖLÜM: Anglo-Amerikan Dünyasını Aşmak: Gelişmekte Olan ve Ana Dili İngilizce Olmayan Ülkelerdeki Araştırmacılara Tavsiyeler (Kerstin Stenius, Florence Kerr-Correa, Isidore Obot, Erikson F. Furtado, Maria Cristina Pereira Lima ve Thomas F. Babor)	117

5. BÖLÜM: Başlarken: Bağımlılık Alanında Gelecek Vadeden Lisansüstü Öğrencileri, Doktora Sonrası Araştırmacıları ve Diğer Gözde Bilim İnsanları İçin Akademik Yayın Meselesi (Dominique Morisano, Erin L. Winstanley, Neo Morojele ve Thomas F. Babor)	139
6. BÖLÜM: Klinik Ortamlarda Çalışan Profesyoneller İçin Bağımlılık Bilimi (Richard Pates ve Roman Gabrhelik)	181

ÜÇÜNCÜ KISIM: Bağımlılık Alanında Yayın Yapmanın Pratik Yönü 199

7. BÖLÜM: Hakemli Bir Dergi İçin Bilimsel Araştırma Makalesi Nasıl Yazılır? (Phil Lange, Richard Pates, Jean O'Reilly ve Judit H. Ward)	201
8. BÖLÜM: Yayımlanabilir Nitel Araştırma Nasıl Yazılır? (Kerstin Stenius, Klaus Makela, Michal Miovsky ve Roman Gabrhelik)	229
9. BÖLÜM: Sistematik Bir Derleme Makalesi ve Meta-Analizi Nasıl Yazılır? (Lenka Čablová, Richard Pates, Michal Miovský ve Jonathan Noel)	253
10. BÖLÜM: Atıfların Kullanımı ve Suistimali (Robert West, Kerstin Stenius ve Tom Kettunen)	275
11. BÖLÜM: En Geçer Akçe: Yazarlık Hakkını Belirlemede Pratik Yöntemler (Thomas F. Babor, Dominique Morisano ve Jonathan Noel)	295
12. BÖLÜM: Editörün Kara Kutusu: Makale Hazırlama ve Hakem Raporlarına Cevap Verme (Ian Stolerman ve Richard Pates)	323
13. BÖLÜM: Bilimsel Dergiler İçin Makale Değerlendirme (Robert L. Balster)	345

DÖRDÜNCÜ KISIM: Etik Meselesi

371

14. BÖLÜM: Dante'nin Cehennemi: Bilimsel Yayınlar da Yedi Ölümcül Hata ve Bunlardan Kaçınmanın Yolları (Thomas F. Babor, Thomas McGovern ve Katherine Robaina)

373

15. BÖLÜM: Cennete Giden Yol: Bağımlılık Yayınlarında Ahlakî Muhakeme (Thomas McGovern, Thomas F. Babor ve Kerstin Stenius)

415

16. BÖLÜM: Alkollü İçecek Endüstrisi, İlaç Şirketleri ve Diğer Sponsor Kurumlarla İlişkiler: Kutsal Kâse mi Kızılıcak Şerbeti mi? (Peter Miller, Thomas F. Babor, Thomas McGovern, Isidore Obot ve Gerhard Bühringer)

447

BEŞİNCİ KISIM: Sonuç

483

17. BÖLÜM: Bağımlılık Alanında Akademik Yayın ve [Bilimsel] Yaşamın Anlamı (Thomas F. Babor, Kerstin Stenius ve Jean O'Reilly)

485

Üçüncü Baskıya Ön Söz

Psikoaktif madde kullanımı sebebiyle ortaya çıkan sağlık sorunları ve sosyal sorunlar devasa boyutlara ulaşmıştır. Birlikte ele alındığında alkol, sigara ve yasa dışı madde kullanımı, diğer unsurlara oranla açık ara, bir kitlenin sağlığına yönelik en önemli önlenabilir risk faktörleridir. Dünya Sağlık Örgütünün son tahminlerine göre alkolün zararlı kullanımı, tek başına, her yıl yaklaşık 3,3 milyon ölüm vakasına yol açmaktadır. Pek çok ülkede meydana gelen ani sosyal ve kültürel değişimlere paralel olarak alkol ve madde kullanımı, özellikle de güçlü ticari odakların yasal olan sarhoşluk verici ve bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımını teşvik etmedeki rolü neticesinde giderek toplumsal yapının ayrılması zor bir parçası haline gelmektedir. Bazı yargı mercileri, uluslararası uyuşturucu antlaşmaları çatısı altında düzenlenen psikoaktif madde düzenlemelerinde ciddi değişikliklere gitmiştir. Yeni Psikoaktif Maddeler (YPM), sağlık üzerindeki etkileri ve dağıtım ağları ile kamu sağlık otoriteleri için yeni zorluklar oluşturmaktadır. Alkol ve uyuşturucu etrafında süregelen tartışmalar çeşitli sosyal karşılıklar bularak birçok ülkede sosyal politika süreçlerinin ana gündeminde yer almaktadır. Ne yazık ki bu tartışmalar çoğu kez somut veri ve araştırma sonuçlarına dayandırılmamakta, birçok durumda ise gerekli veri mevcut bulunmamaktadır. Hâlihazırda uygulanan politikalar ve farklı yargı mercilerince yapılan politika değişikliklerine yönelik ciddi itirazlar bulunmaktadır. Madde kullanımına ve farklı seviyelerdeki madde kullanım bozukluklarına yönelik yeterli program ve politikaların geliştirilmesi için kanıta dayalı bir zeminin güçlendirilmesi acil bir ihtiyaçtır.

Yerel toplumdan uluslararası düzleme kadar araştırma ve bilimsel verilerin politika ve program uygulamaları üzerindeki kritik rolü ne kadar vurgulansa azdır. Madde kullanımı ve madde kullanım bozuklukları üzerine araştırma yapabilmek için gerekli kaynakların yeterince bulunmayışı yaygın görülen bir meseledir. Gerekli kaynaklar mevcut olsa bile genellikle bunlar tam verimli kullanılmamaktadır. En büyük sorunlardan biri ise araştırma için yapılan

yatırımlar yayına dönüşmediğinde ve tercihen uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmadığında ortaya çıkmaktadır. Bu durum, özellikle madde kullanımı ve madde kullanım bozuklukları üzerine yapılan araştırma sonuçlarını yayımlama fırsatları kısıtlı bulunan, kaynak bakımından zayıf ve bağımlılık alanında ilmî yayın veren uzmanlaşmış dergilerin bulunmadığı ülkelerde önde gelen bir meseledir.

Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz kitabının üçüncü baskısı dünya çapında tüm araştırmacılar için, özellikle de düşük ve orta gelir grubundaki ülkeler için önemli bir kaynaktır. Mevcut araştırmaların, gelişmiş araştırma ve yayın altyapılarına sahip olan sınırlı sayıdaki yüksek gelirli ülkelerle asimetrik dağıldığı düşünüldüğünde, bu kaynağın, alandaki yeni veri ve bilgilerin yayımlanmasına katkı sağlamasını temenni ediyoruz. Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyeti (The International Society of Addiction Journal Editors-ISAEJE), Dünya Sağlık Örgütünde yürüttüğümüz program ile istişareli bir biçimde, tüm dünyadaki araştırmacı akademisyenlerin ilmi yayın yeterliliklerini arttırmak için çalışmaktadır. Böylesi çabalar, özellikle kaynak bakımından yetersiz ülkeler açısından, madde kullanımı ve madde kullanım bozuklukları alanında kabiliyetin geliştirilmesine kayda değer bir katkı sunmaktadır. Bu çerçevede Dünya Sağlık Örgütü Ruh Sağlığı ve Madde Bağımlılığı Bölümü olarak elinizdeki kitabın üçüncü baskısının yayımlanmasından memnuniyet duymaktayız. ISAJE ile alandaki bu iş birliğimizin devamını canıgönülden diliyoruz.

Dr. Shekhar Saxena

Başkan

Ruh Sağlığı ve Madde Bağımlılığı Bölümü

Dünya Sağlık Örgütü

Ön Söz

Zamanı Gelmiş Bir Fikir

Bu kitabın oluşumunda çok çeşitli saikler bulunmakla birlikte yalnız bir amaç hedeflenmektedir. Bağımlılık yazın alanında ilmî bütünlüğü geliştirme, yeni araştırmacılar ile bilgi paylaşımı ve bağımlılık alanında uzmanlaşmış dergilerin güçlendirilmesi, bahsedilen saiklerden birkaçıdır. Ancak elinizdeki hacimli kitabın tek amacı vardır. O da şimdiye dek kişisel kararlara, bireysel kariyer planlarına, kurumsal politikalara ve ilmî ilerlemeye etki etmiş bulunan bağımlılık alanında bilimsel yayın hazırlanmasına yönelik kullanışlı bir rehber sunmaktır. Böyle bir girişimin başarılı olması için uygun zaman gelmiştir. Zira bağımlılık alanındaki araştırmalar son yıllarda katlanarak artmış, dünyanın farklı ve yeni yerlerine yayılmıştır. Bu artış, sağlık örgütlerinin, kamu politikacılarının, tedavi ve önleyici hizmet sunan uzmanlar ile alkol sanayicilerinin bağımlılık araştırmalarına yönelik ilgisini güçlendirmiş ve araştırmacılar arasındaki rekabeti, yeni bürokratik düzenlemeleri beraberinde getirmektedir. Yeni mesleki topluluklar, araştırma merkezleri ve üniversite programlarının temelleri atılmakta; çıkar çatışması beyanları, insan ve hayvan denek güven-celeri ve bilimsel suistimal gibi düzenleyici sorumluluk alanları artık yaygın olarak görülmeye başlamaktadır.

Akademik iletişimin literatürdeki ana aracı olan dergilerin yayımlanması, tüm bu gelişmelerde önemli bir rol oynamaktadır. *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi* kitabının üçüncü baskısı bu ihtiyacı karşılamayı hedeflemektedir. Kitabın basılması konusunda ilk ilhamın kaynağı hem bağımlılık dergisi editörleri için bir topluluk olan hem de bağımlılık alanında akademik yayınların iyileştirilmesi konusuna hassaten eğilen ilk uluslararası örgüt olma niteliğini taşıyan Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetidir (ISAJE).

Kuruluşundan bu yana ISAJE, üye dergileri için standart etik kuralları belirlemenin bir ihtiyaç olduğunun farkındadır. Bağımlılık bilim alanında etik meselelerin özellikle önemli olmasının çeşitli nedenleri vardır. İlaç üreticileri, tütün şirketleri ve alkol üreticileri gibi güçlü sanayicilerin korunması gereken ciddi finansal çıkarları vardır; bu yüzden bağımlılık alanında çalışan bilim uzmanlarının çalışmalarına özellikle dikkat kesilmektedirler. Ayrıca bağımlılık ile ilgili pek çok konu siyasetle yakından ilişkilidir ki bu durum araştırmacıların objektifliğini etkileyebilmektedir. Bağımlılık araştırmalarında görev alan araştırmacıların çoğu bu durumda savunmasızdır ve özel korumaya ihtiyaçları vardır. Son olarak giderek artan ehemmiyeti ve karmaşıklığı nedeniyle bu bilim dalı etik açıdan baş edilmesi daha da zor hale gelmiştir. ISAJE'nin önerdiği standart etik kurallarına rağmen soyut politika maddeleri ve ahlaki bildiriler nadiren dikkatle ele alınmakta veya fikirlerin bilim camiasına aktarılması ve araştırma yapılması gibi gündelik işlerde nadiren uygulanmaktadır. Bu kitap, bağımlılık alanında ilmî yayın konusunda şeffaflığı artırmak ve bu sırada genç araştırmacılara alanda, başarılı bir kariyere giden yolda karşılaşacakları karmaşık ve kimi zaman şaşırtıcı etik zorlukları nasıl ele alabileceklerini göstermeyi amaçlamaktadır.

Üçüncü Baskının Amacı

Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi'nin üçüncü baskısını gerektiren birkaç neden bulunmaktadır. İlk olarak bağımlılık alanında akademik yayın konusunda meydana gelen hızlı gelişmeler kitabın bazı bölümlerinin yeniden ele alınmasını gerektirmekteydi. İnternet üzerinden ulaşılabilen kaynaklara ve açık erişimli yayın seçeneklerine kayılması, bağımlılık alanında yeni uzmanlık dergilerinin yayımlanması, bağımlılık yazınının önündeki yeni etik ve teknolojik zorluklar gibi nedenler bunlardan birkaçıdır. Örneğin, kitabın 2008 yılındaki ikinci baskısından bugüne, 30'dan fazla yeni dergi yayımlanmaya başlamıştır. Fakat bunların çoğu bilimsel kaliteye çok az önem veren veya bağımsız denetimden uzak kâr amaçlı kuruluşlar tarafından yayımlanmaktadır.

Üçüncü baskının bir sebebi de geçtiğimiz birkaç yılda Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, Ürdün, Nijerya, Güney Kore, Uganda, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri dâhil dünyanın birçok yerinde düzenlediğimiz *Bağımlılık Bilimi*

Alanında Akademik Yayın Rehberi atölye çalışmalarından edindiğimiz tecrübelerle dayanmaktadır. Atölyeler dikkat edilmesi gereken yeni ilgi alanları ortaya çıkarmıştır. *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi* kitabının hedef kitlesi olan yükseköğrenim öğrencileri ve genç profesyoneller için kitabı daha dikkate değer kılmak amacıyla yeni baskıya doktora sonrasında araştırmacıların yüz yüze geldiği yayım meseleleri, araştırma fonlamasındaki etik zorluklar, araştırma makalesinin nasıl yazılacağı ve bilimsel makale değerlendirme prosedürleri gibi yeni konular eklenmiştir. İnternet erişimli yeni eğitim materyallerinin geliştirilmesi; kitabın yüksekokullarda ve üniversitelerde, bilimsel toplantılardaki eğitim atölyelerinde bir ders kitabı olarak kullanılmaya devam etmesini sağlayacaktır.

Elektronik Ekler

Elektronik ekler (e-ekler) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi* kitabındaki kavramları daha derinlemesine anlayabilmeniz için kullanılabilecek ek ve tamamlayıcı kaynaklardır. E-ekler; ek bilgi kaynakları, okumalar, becerilerinizi geliştirebilecek örnek ve alıştırmalardan oluşur ve akademik yayın dünyasına ilk adımınızı atmaya yardımcı olur. İnternet sitemizde okumalar, alıştırmalar, iyi uygulama örnekleri, basit sunum dosyaları, videolar ve e-öğrenme derslerinin tam dökümleri olmak üzere 6 farklı türde e-ek bulabilirsiniz. Bunlardan bazıları kitabın birkaç bölümünde birden kullanılırken diğer bazıları sadece belli bölümlere özeldir. E-ekleri ve kitabı daha nitelikli kullanabilmeniz için lütfen internet sayfamızdaki talimatları takip edin.

Tüm e-ekler Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) internet sitesinden www.isaje.net ücretsiz olarak indirilebilir. Buradaki e-ekler sürekli olarak güncellenmektedir.

Hepsi farklı amaçlara yönelik altı tür e-ek vardır:

- Okumalar bir veya birkaç bölümde tartışılan meseleler hakkında ek bilgiler verir. Buradaki belgelerin bir bölümü içeriğe yönelik daha derinlemesine bilgi sunan makalelerdir ya da bölümde atfedilen makalelerin orijinal metinleridir.

- Alıştırmalar pratiğe yönelik eğitim içerikli materyallerden oluşur. Bireysel uygulamalar veya grup uygulamaları için uygundur.
- İyi uygulama örnekleri kitapta ele alınan konuların ve içeriğin daha iyi anlaşılmasını sağlar.
- Basit sunum dosyaları temel olarak eğitmen ve öğretim üyelerinin kullanımı için tasarlanmış olmakla birlikte öğrenciler ve okuyucular da bölüm metnini tamamlayıcı, iyi yapılandırılmış bilgi sunan basit e-öğrenme dosyaları olarak kullanışlı bulabilirler.
- Videolar, sunum dosyaları gibi, bölüm yazarları veya ISAJE'deki meslektaşlar tarafından verilen atölye/seminer derslerinin gerçek sunumlarını içerir.
- E-öğrenme dersleri daha karmaşık bir e-öğrenme desteği sağlar. Sunum dosyaları ile sunumun tam metnini birleştirerek dersi anlama düzeyinizi kontrol etmek için düzenlenmiş bir bilgi testi ile sona erer.

Sponsorlar/Teşekkürler

Bu kitabın gözden geçirme ve yeniden basılma masrafları, kitabın ana sponsorları olan uluslararası Bağımlılık dergisi, Bağımlılık Çalışmaları Cemiyeti (İngiltere) ve Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyeti (ISAJE) tarafından karşılanmıştır. Ayrıca yazarlarımızın ve editörlerimizin bu toplu çabada yer almasını sağlayan akademik kuruluşlar arasında olan Connecticut Üniversitesi Alkol Araştırma Merkezi (Farmington, Connecticut, ABD, NIAAA Bağış # 5P60AA003510-39), İskandinav Sosyal Yardımlaşma Merkezi (Helsinki, Finlandiya), Rutgers Üniversitesi Alkol Araştırmaları Merkezi (Piscataway, New Jersey, ABD) ve Prag Charles Üniversitesi Bağımlılık Bölümüne (Çek Cumhuriyeti; bağış no. PRVOUK-P03/LF1/9) şükranlarımızı sunuyoruz. Üçüncü baskıya önemli katkılarda bulunan kişiler arasında olan Deborah Talamimi ve Melissa Feulner'e de teşekkür ederiz.

Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi kitabı için internet tabanlı ek materyaller ile eğitim materyallerinin geliştirilmesinde, atölye çalışmalarında

ve çevirilerinde mali desteklerini sunan sponsorlarımıza; Bağımlılık Psikiyatrisi Amerika Akademisine (AAP), Prag'daki Charles Üniversitesi Bağımlılık Bölümüne, İçki Karşıtları Uluslararası Örgütüne (IOGT International), ABD Madde Kullanımı Ulusal Enstitüsüne (NIDA), Alkolizm Araştırma Cemiyetine (RSA), Madde Kötüye Kullanımı Kütüphaneciler & Bilgi Uzmanları (SALIS) ile Wiley'e de ayrıca şükranlarımızı sunuyoruz.

Son olarak kitabımızın içeriğinin ve internet tabanlı materyallerinin yayılmasında yardımcı olan çok sayıda kuruluşa teşekkürlerimizi iletiyoruz. Bunlar yukarıda bahsini ettiğimiz tüm kurumları ve ayrıca şu kuruluşları içeriyor: Amerika Bağımlılık Tıbbi Cemiyeti (ASAM), Uyuşturucu Bağımlılık Problemleri Kurulu (CPDD), Nijerya Madde Kötüye Kullanımı Araştırma ve Bilgi Merkezi (CRISA), Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (EMCDDA), Uluslararası Bağımlılık Araştırma Kuruluşları Konfederasyonu (ICARA), Uluslararası Uyuşturucu Politika Çalışmaları Cemiyeti (ISSDP) ve Kettil Bruun Cemiyeti (KBS).

Son Söz

Bu kitabın üçüncü baskısının genç araştırmacıların yetiştirilmesine yardımcı olmasını ve tüm dünyada bağımlılık alanında çalışan yetişmiş bilim uzmanlarının süregelen eğitimlerinde fayda sağlamasını umut ediyoruz. Kitabın, alana yeni giren genç bilim insanlarını destekleme hedefi ve bağımlılık biliminin etik boyutu ile bütünleşmesine yönelik amacı göz önüne alındığında, elinizdeki baskıyı Lenka Cablova (1986-2016) ile Griffith Edwards'a (1928-2012) ithaf ediyoruz. Lenka 9. Bölüm'ün başyazarıydı. Kısacık mesleki hayatını madde kullanımı, DEHB ve beslenme arasındaki bağlantılar üzerine yaptığı yaratıcı çalışmasıyla dolduran, bağımlılık ile aileler için oluşturduğu risk konusuna kapsayıcı bir ilgi duyan, geleceği parlak bir bilim insanıydı. Griffith'in bağımlılık bilim uzmanlığı, uzman klinisyenliği, araştırma merkez başkanlığı ve politika analizci kimliğini birleştiren kariyeri, *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi*'nin üçüncü baskısı için yalnızca ilham kaynağı olmakla kalmadı, kitabın ilham vermek istediği türde bir bağımlılık araştırmacısının nasıl olması gerektiğiyle ilgili tam bir rol model oldu.

Editörler

Yazarlar Hakkında

Thomas F. Babor, Profesör ve ABD Connecticut Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp ve Toplum Sağlığı Bölüm Başkanı. Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi (Journal of Studies on Alcohol and Drugs) Başeditörü.

Robert L. Balster, Luther A. Butler. Farmakoloji ve Toksikoloji Profesörü. ABD Richmond, Virginia Commonwealth Üniversitesi Psikoloji ve Psikiyatri Araştırma Profesörü. Uyuşturucu ve Alkol Bağımlılığı Dergisi (Drug and Alcohol Dependence) Eski Başeditörü.

Gerhard Bühringer, Dresden, Almanya Teknik Üniversitesi Klinik Psikoloji ve Psikoterapi Bölümünde Bağımlılık Araştırma Profesörü.

Lenka Čablová, merhum, Çek Cumhuriyeti Prag Charles Üniversitesi Tıp Fakültesi Bağımlılık (Adiktoloji) Bölümü ve Üniversite Araştırma Hastanesinde Doktora Sonrası Araştırma Görevlisi.

Paul Candon, ABD New Jersey Devlet Üniversitesi, Rutgers Alkol Çalışmaları Merkezinde Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi (Journal of Studies on Alcohol and Drugs) Yönetici Editörü.

Erikson F. Furtado, Brezilya Sao Paulo Üniversitesi, Ribeirao Preto Tıp Fakültesi, Nörobilim ve Davranış Bölümü, Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi, Tam Zamanlı Yardımcı Doçent.

Florence Kerr- Corrêa, Brezilya Sao Paulo Üniversitesi (UNESP), Botucatu Tıp Fakültesi, Nöroloji, Psikoloji ve Psikiyatri Bölümü, Psikiyatri Profesörü.

Roman Gabrhelik, Çek Cumhuriyeti Prag Charles Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adiktoloji Bölümü, yardımcı doçent. Çek Adiktoloji (Adiktologie) Dergisi Başeditörü.

Tom Kettunen, İskandinav Alkol ve Uyuşturucu Çalışmaları Dergisi (Nordisk alkohol- narkotikatidskrift) Editörü.

Phil Lange, emekli. Kumar Araştırmaları Dergisi (Journal of Gambling Issues) Eski Editörü.

Klaus Mäkelä, merhum. Finlandiya Alkol Araştırmaları Vakfı Araştırma Yöneticisi.

Thomas McGovern, ABD Teksas Lubbock, Teksas Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Merkezi, Tıp Fakültesi, Etik/Sosyal Bilimler/Maneviyat Merkezi kurucusu ve fahri profesörü. Üç Aylık Alkolizm Tedavi Dergisi (Alcoholism Treatment Quarterly) Başeditörü.

Peter Miller, Avusturalya Deakin Üniversitesi Psikoloji Fakültesi Şiddeti Önleme ve Bağımlılık Çalışmaları profesörü. Ayrıca 2006-2016 yılları arasında Bağımlılık dergisi (Addiction) Hizmet Alım Editörü.

Michal Miovský, Çek Cumhuriyeti Prag Charles Üniversitesi Tıp Fakültesi Adiktoloji Bölüm Başkanı. Ayrıca klinik psikolog, psikoterapist ve süpervizör. Çek bağımlılık dergisi Adiktologie’de yardımcı editör. Ayrıca Prag’da bağımlılık alanında akademik çalışma programları oluşturmayı hedefleyen yaratıcı bir takımın lideri.

Andrea L. Mitchell, Madde Kötüye Kullanım Kütüphaneciler & Bilgi Uzmanları (SALIS) Yönetici Başkanı.

Dominique Morisano, Toronto Üniversitesi Dalla Lana Kamu Sağlığı Yüksekokulu yardımcı doçenti, klinik psikolog ve araştırma/değerlendirme danışmanı. Bağımlılık ve Ruh Sağlığı Merkezinde Ruh Sağlığı Politikaları Araştırmaları Enstitüsünde ortak araştırmacı. Erasmus Üniversitesi Rotterdam

İşletme Fakültesinde ve Farkındalık Çalışmaları Fakülte Merkezinde Misafir Öğretim Üyesi.

Neo Morojele, Güney Afrika Tıbbi Araştırma Konseyi Alkol, Sigara & Diğer Uyuşturucu Madde Araştırmaları Birimi Genel Müdür Yardımcısı. Afrika Uyuşturucu ve Alkol Çalışmaları Dergisi (African Journal of Drug and Alcohol Studies) ve Uluslararası Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi (International Journal of Alcohol and Drug Research) Yardımcı Editörü. Madde Kullanımı Dergisi'nin (Journal of Substance Use) Afrika Editör Yardımcısı.

Jonathan Noel, ABD Connecticut Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kamu Hekimliği ve Sağlık Hizmetleri Bölümü, Kamu Sağlığı Yüksek Lisans Programı Doktora Adayı.

Jean O'Reilly, Bağımlılık dergisi (Addiction) Yönetici Editörü ve Kitap Editörlüğü Danışmanı.

Isidore Obot, Nijerya, Uyo Üniversitesi Psikoloji Bölümü Profesörü. Uyo Madde Kullanımı Araştırma ve Bilgi Merkezi (CRISA) Başkanı. Afrika Uyuşturucu ve Alkol Çalışmaları Dergisi'nde (African Journal of Drug and Alcohol Studies) 2000 yılından beri başeditör.

Richard Pates, İngiltere'de NHS'de bağımlılık sorunlarının tedavisi alanında klinik psikolog ve danışman olarak 30 yıl çalıştı. Halen devlete bağlı çocuk evlerinde görev yapmaktadır. Son 16 yıldır Madde Kullanımı Dergisi'nde (The Journal of Substance Use) editörlük yapıyor. Worcester Üniversitesinde fahri görevli.

Maria Cristina Pereira Lima, Brezilya Sao Paulo Devlet Üniversitesi (UNESP), Botucatu Tıp Fakültesi, Nöroloji Psikoloji ve Psikiyatri Bölümünde Psikiyatri Yardımcı Doçent.

Katherine Robaina, ABD Connecticut Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kamu Hekimliği ve Sağlık Hizmetleri Bölümünde araştırmacı. Kamu sağlığı alanında prestij sahibi Delta Omega'nın bir üyesi (bkz. Beta Rho bölümü).

Kerstin Stenius, İsveç Stockholm Üniversitesi Alkol ve Uyuşturucu Sosyal Araştırmaları Merkezinde (SoRAD) misafir profesör. 2017'ye kadar Finlandiya, Helsinki'de bulunan İskandinav Sosyal Yardımlaşma Merkezinde İskandinav Alkol ve Uyuşturucu Çalışmaları Dergisi'nin (Nordisk alkohol- narkotikatidskrift) başeditörlüğünü yaptı.

Ian Stolerman, İngiltere, Londra Kraliyet Üniversitesi, Psikiyatri, Psikoloji ve Sinirbilimi Enstitüsünde Davranışsal Farmakoloji alanında fahri profesör. Ayrıca ISAJE'nin başkanlığı ile Uyuşturucu ve Alkol Bağımlılığı dergisinde (Drug and Alcohol Dependence) yardımcı editörlük görevlerinde bulundu.

Judit H. Ward, New Jersey Devlet Üniversitesi Rutgers Bilim Referans/ Yönlendirme Kütüphanecisi. Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi'nde (Journal of Studies on Alcohol and Drugs) Alan Editörü.

Robert West, İngiltere Londra Üniversitesi (University College London), Epidemiyoloji ve Kamu Sağlığı Bölümü, İngiltere Kanseri Araştırmaları Sağlık ve Davranış Araştırma Merkezinde Sağlık Psikolojisi Profesörü ve Tütün Çalışmaları Başkanı'dır. Bağımlılık dergisinin (Addiction) Başeditörü.

Erin L. Winstanley, ABD Cincinnati Üniversitesi James L. Winkle Eczacılık Yüksekokulunda Sağlık Sonuçları Yardımcı Doçenti ve Mercy Health Sağlık Hizmetleri Araştırmaları Başkanı.

Destekleyen Kuruluşlar

The logo for the journal 'Addiction' consists of a solid blue rectangle. Inside the rectangle, the word 'Addiction' is written in a bold, white, sans-serif font, centered horizontally and vertically.

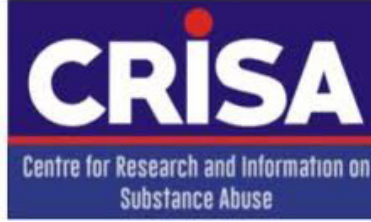
Addiction

The logo for the Society for the Study of Addiction features a dark purple rectangular background. The text 'SOCIETY FOR THE STUDY OF' is in white, uppercase, sans-serif font, stacked in two lines. Below this, the word 'ADDICTION' is written in a bold, teal-colored, uppercase, sans-serif font.

SOCIETY FOR THE
STUDY OF
ADDICTION

The logo for the International Society of Addiction Journal Editors (ISAJE) features the acronym 'ISAJE' in a large, bold, blue, sans-serif font. Below the acronym, the full name 'INTERNATIONAL SOCIETY OF ADDICTION JOURNAL EDITORS' is written in a smaller, blue, uppercase, sans-serif font.

ISAJE
INTERNATIONAL SOCIETY OF ADDICTION JOURNAL EDITORS

CHARLES UNIVERSITY
First Faculty of Medicine

Publication was supported from institutional programme of Charles
University No. PRVOUK-P03/LF1/9

European Monitoring Centre
for Drugs and Drug Addiction

WILEY

BİRİNCİ KISIM

Giriş

1. BÖLÜM

Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*

Thomas F. Babor, Kerstin Stenius ve Jean O'Reilly

“Bu eserimin anlayanların zihinlerindeki her bir şüpheyi bertaraf ettiğini zannetmiyorum, ancak önlerindeki zorlukların büyük bir kısmını hallettiğini düşünüyorum.”

Maimonides, Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz (yaklaşık 1190)

Kafası karışmak, çetrefilli bir durum karşısında ne yapacağını bilemez hale gelmek veya şaşkına dönmek demektir. Kafa karıştırıcı durumlarla baş etmenin bir yolu size tavsiye ve bilgi verebilecek ve yön gösterebilecek bir kılavuz bulmaktır. Böylesi kılavuzlar çağlar boyunca durum gerektirdiğinde ortaya çıkmış; edebiyat, din, felsefe ve bilim sahasında kafası karışan öğrencilere faydalı bilgiler sunmuşlardır. En etkili felsefi eserlerden biri de Maimonides'in Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz adlı eseridir. Dinî, ahlaki ve siyasi değişimlerin yaşandığı bir dönemde Maimonides (1135-1204) Greko-Romen, Hıristiyan, Yahudi ve Arap düşüncesini, bir potada harmanlayarak hayatın anlamını arayanlar için felsefi bir kılavuz haline getirmişti. Bu anlamda elinizde bulunan *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi* de bağımlılık biliminin karmaşık dünyasında yolunu nasıl bulacağı konusunda zaman zaman kafası

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Babor, T F, Stenius, K ve O'Reilly, J. 2017. Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovisky, M, O'Reilly, J ve Candon, P. (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 3-8. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.a> Lisans: CC-BY 4.0.

karişanlarımız için (pek tabi Maimonides’inki kadar iddialı olmasa da) benzeri bir rehber olmayı hedeflemektedir. Kitaptaki bölümler ister alana şöyle bir uğrayan misafir araştırmacılar olalım isterse hayatını bağımlılık çalışmalarına adayan kariyerli bilim insanları olalım, başarılı olabilmek için bilgi sahibi olmamız gereken pratik, bilimsel, ahlaki ve hatta felsefi konular arasında sanal bir rehber niteliğindedir.

Görüşümüz ve kitabın temel konusu odur ki, bağımlılık alanında başarılı olabilmek için sadece bilimsel bir makalenin nasıl kaleme alınacağını bilmek ve nerde yayımlanacağına karar vermek yeterli değildir; aslen, tüm bu işlerin dürüst ve etik bir çerçevede nasıl yapacağını bilmek gerekir. O nedenle çok disiplinli ve bağımlılık konusunda özel olarak çıkarılan dergilerde bilimsel makale yayımlamanın pratik işleyişinin yanında, yayım sürecinde bilimsel bütünlüğün geliştirilmesi ve ilmi iletişimin ana aracı olan hakemli dergiler üzerinde özellikle durulması, elinizde tuttuğunuz kitabın nihai hedefidir.

Dergi Nedir?

Lafollette’ye göre (1992, s.69) “Dergi, belli bir entelektüel topluluğun alandaki bilgi paylaşımı için öncelikli bir iletişim kanalı olarak gördüğü ve o bilginin özgünlüğü veya geçerliliği için hakemlik yapan bir süreli yayındır.” Dergiler entelektüel standartları belirler, bilim insanları arasında bir iletişim forumu oluşturur, kamuya değerli bilgiler sunar, bir alandaki gündemi belirler, belli bir bilgi için tarihi bir kayıt oluşturur ve yazarların çalışmalarının özgünlüğü ve orijinallliği için üstü kapalı bir sertifikasyon sunar (Lafollette, 1992). Ayrıca dergiler kariyeri ilerletmede ve akademik başarılarda kişisel bir ödül için de zemin oluşturur.

Dergiler; sahipleri, yayıncıları, editörleri, yayın kurulları ve yazarları arasında bir iş bölümüne dayanan ortaklıktır. Tüm bu tarafların nasıl bir takım oluşturacağı bir dergiden diğerine farklılık gösterir. Derginin sahibi (eğitim dernekleri, üniversiteler veya mesleki kuruluşlar gibi) kâr amacı gütmeyen kurumlar olabileceği gibi devlet kurumları ya da özel yayıncılar da olabilir. Derginin yayıncısı küçük bir yayınevi olabileceği gibi yüzlerce derginin dağıtımını yapan büyük ölçekli, çok uluslu yayınevleri de olabilir. Dergi editörlerini genellikle derginin

sahipleri, dernek yöneticileri veya yayınevi atar. Büyük ölçekli bilimsel ve tıbbi dergilerden bazılarının editörleri, sundukları hizmet için maaş alır ve genellikle altlarında tam zamanlı çalışanları vardır. Daha küçük dergilerde ise genellikle editörlere ödeme yapılmaz ve bazı gönüllü yardımcı editörlerden oluşan küçük bir editöryel ekip vardır. Yayın kurulu üyeleri alanda uzmanlaşmış, bilgiye sahip olan tanınmış araştırmacılarıdır. Bir karşılık almadan ve bilim alanına hizmet etme gayesiyle yayın kurulu üyeleri, meslektaşları tarafından kaleme alınmış taslaklar hakkında isim vermeden, eleştirilerini ve değerlendirmelerini sunarlar.

Dergiler olmasaydı bağımlılık bilimi (ve diğer tüm bilimler) çok kısıtlı bir muhatap kitlesi bulur ve oldukça kısa ömürlü olurdu. Dolayısıyla gerçeği aramak isteyen ve insanlığa katkıda bulunmak isteyen bilim insanlarının dergi yayın sürecinin günümüzdeki karmaşık yapısı ile iç işleyişinin nasıl olduğunu anlaması elzemdir.

Bu Rehberin Amacı

Geçtiğimiz 35 yılda bağımlılık alanı olağanüstü düzeyde büyümüş, bağımlılık alanında yapılan yayınlar ise bundan geri kalmamıştır. Hâlihazırda öncelikli olarak bağımlılık ve ilgili sağlık sorunları hakkında akademik bilgi paylaşımına adanmış 120'den fazla dergi bulunmaktadır. Geniş misyonlarının bir parçası olarak bağımlılık alanında da yazı çıkaran çok daha fazla sayıda dergi de vardır. Bağımlılık biliminde yayınlanmış makalelerin artan sayısına ve yayım noktasında artan fırsatlara rağmen, yetişecek yeni yazarları bağımlılık bilimi alanında yazı yazmadaki fırsatlar, gereklilikler ve güçlükler hakkında bilgilendirmek üzere özel olarak tasarlanmış herhangi bir rehber bulunmamaktadır. Dahası bağımlılık alanı, biomedikal ve psiko-sosyal araştırmacıların disiplinler arası ortak çalışma yürüterek bağımlılık alanını geliştirmek maksadıyla bir araya geldiği belki de ilk disiplinlerden biri olmuştur (bkz. Edwards, 2002). Ancak bununla beraber Matilda Hellman'ın (2015) iddia ettiği üzere araştırmacıların uzmanlaşmak için teşvik edildiği, disiplinler arası çalışma yürütmek yerine giderek dar çalışma alanlarına mahkûm edildiği bir akademik bölümlleşme/dallara ayrılma çağına doğru hızla ilerlemekteyiz. O nedenle belki de modası geçmiş bir şekilde iş birliğine dayanan bağımlılık biliminin, alana ayrı

ayrı disiplinlerin bir toplamı olarak değil de birbiriyle ilişkili bir bütün olarak bakılan bir yayın rehberine sahip olması oldukça önemlidir.

Bu bağlamda *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi*'nin öncelikli amacı, bağımlılık alanına makale verecek potansiyel yazarlara, çalışmalarını akademik hakemli dergilerde, özellikle de bağımlılık alanında uzman dergilerde yayınlama fırsatları hakkında tavsiyeler vermektir. Her ne kadar tüm potansiyel yazar adayları böylesi bir rehberden istifade edebilirse de bu rehberin özellikle öğrenciler, genç araştırmacılar, klinisyenler ve mesleki araştırmacılar için yararlı olacağını düşünüyoruz.

Kitabın daha kapsamlı bir amacı da Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) uzun süredir ilgilendiği bilimsel suistimal, etik karar verme, yayın süreci ve ana dili İngilizce olmayan yazarların karşılaştığı güçlükler gibi etik ve mesleki konular hakkında yazarları bilgilendirerek bağımlılık alanındaki akademik yayınların niteliğini artırmaktır.

Rehber İçin Bir Kılavuz

Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi beş kısım olarak düzenlendi. Birinci kısımda kitaba genel bir giriş ile bağımlılık bilim dalının ana yapısını ve gelişimini anlatan bir bölüm ("Bağımlılık Biliminde Altyapı ve Kariyer Fırsatları: Disiplinler Arası Bir Alanın Ortaya Çıkışı" başlıklı 2. Bölüm) yer alıyor.

İkinci kısım akademik makalelerin nerede ve nasıl yayımlanması gerektiğinin genel meselelerini ele alıyor. İkinci kısmın ilk bölümü ("Dergi Seçimi: Bilimsel ve Uygulamaya Dönük Düşünceler" başlıklı 3. Bölüm), yayınlama sürecinin en kritik kararı olan makalenizi nerede yayımlayacağınız sorusuna cevap arıyor. Bağımlılık ve psikoaktif maddeler alanında makale yayımlayan dergileri tanıttıyor, bağımlılık dergilerinde açık kaynaklı olanlara yönelik eğilimle birlikte süregelen gelişmeyi özetliyor. Ve on adımda hangi dergiyi nasıl seçmeniz gerektiğini açıklıyor. Ayrıca bağımlılık özelinde yayımlanan kırk beş dergiyle ilgili (ilgi alanları, kabul oranları, yazar telifleri gibi) özellikler iki ayrı tablo ile özetlenerek yazarların en uygun dergiyi seçmelerine yardımcı oluyor. İkinci kısmın sonraki bölümünde ise ("Anglo-Amerikan Dünyasını Aşmak:

Gelişmekte Olan ve Ana Dili İngilizce Olmayan Ülkelerdeki Araştırmacılara Tavsiyeler” başlıklı 4. Bölüm) kaynakları az olan veya İngilizcenin ana dil olmadığı ülkelerde bağımlılık alanında çalışan bilim insanlarının karşılaştığı mesleki ve uygulamaya dair meseleler ele alınarak bu ülkelerdeki araştırmacıların çalışmalarını İngilizce yayımlanan dergilerde yayımlatma olasılıklarının nasıl artırabileceğinden bahsediliyor. Hem İngilizce hem de farklı bir dilde makalelerini yayınlayarak farklı muhatap kitlelerine nasıl ulaşabileceklerini ve ayrıca bir makalenin, yazarın anadilinde yayınlanmasının daha fazla kamu yararına olup olmadığına karar vermelerine yardımcı oluyor. 5. Bölüm’de (“Başlarken: Bağımlılık Alanında Gelecek Vadeden Lisansüstü Öğrencileri, Doktora Sonrası Araştırmacıları ve Diğer Gözde Bilim İnsanları için Akademik Yayın Meselesi”) kariyer hayatının başlarında hemen akademik yayın yapmanın müelliflik meseleleri, zaman çizelgesi, etik ikilemler ve yayın yapma baskısı gibi zorluklarından ve de mükâfatlarından bahsedilmektedir. Son olarak 6. Bölüm (“Klinik Ortamlarda Çalışan Profesyoneller için Bağımlılık Bilimi”) bağımlılık alanında çalışan klinisyenlere has araştırma ve yayım konularını ele almaktadır. Araştırma makalesine dönüştürülecek belli klinik araştırma türleri, böylesi araştırmaların nasıl planlanacağı ve finanse edileceği ile akademik yayın yolculuğunda sıklıkla düşülen hatalardan korunma yöntemleri üzerine tavsiyeler sunmaktadır.

Üçüncü kısım bağımlılık yazınının uygulamaya dönük yüzü hakkında detaylı bir rehber niteliğindedir. 7. Bölüm’de (“Hakemli Bir Dergi İçin Bilimsel Araştırma Makalesi Nasıl Yazılır?”) bilimsel yazım teknikleri, bilimsel makalenin yapısı, belli türde makaleler için ortak raporlama kuralları, bilimsel iletişimin etkili yöntemleri ve kişinin yazı dilini geliştirmede kullanabileceği kaynaklar gibi konular üzerinde durularak planlama aşamasından son taslağın oluşmasına kadar klasik bir veriye dayalı araştırma makalesinin nasıl geliştirildiği resmedilmektedir. Onu takip eden bölümde ise (“Yayımlanabilir Nitel Araştırma Nasıl Yazılır?” başlıklı 8. Bölüm) nitel ve nicel araştırmalar arasındaki farklar ile benzerlikler ele alınarak, örnek bir nitel araştırmacının ayırıcı özellikleri ortaya konmakta ve sadece nitel bir makale yazmaya yönelik uygulamalı tavsiyelerle yetinmeyip bunların nasıl yayımlatılacağına dair öneriler de yer almaktadır. 9. Bölüm (“Sistematik Bir Derleme Makalesi ve Meta-Analizi Nasıl Yazılır?”) genellikle tek bir araştırma makalesine sığmayacak denli hacimli, mevcut araştırmaların kapsamlı bir sentezinin adım adım nasıl tasarlanacağı, araştırılacağı ve kaleme alınacağına dair bilgiler sunarak yazarlar için en iyi

veri tabanlarını ve kılavuzları tanıtmaktadır. 10. Bölüm (“Atıfların Kullanımı ve Suistimali”) iyi örnekler üzerine tavsiyeler verilerek hem uygun olan hem de pek uygun olmayan kaynak gösterme uygulamalarını tanıtır ve alıntı ölçüleri hakkında, özellikle de farklı dergilere kıymet vermede kullanılan dergi etki faktörü gibi ölçütler hakkında eleştirel bir değerlendirme sunar. 11. Bölüm (“En Geçer Akçe: Yazarlık Hakkını Belirlemede Pratik Yöntemler”) birden fazla yazarla kaleme alınan makalelerde müelliflik itibarının nasıl belirleneceği gibi genellikle can sıkıcı bir soruya cevap veriyor. Burada katılımcı yazarları açık, adil ve etik bir sürece davet eden pratik tavsiyelerde bulunuyoruz. 12. Bölüm ise (“Editörün Kara Kutusu: Makale Hazırlama ve Hakem Raporlarına Cevap Verme”) hakemlik sürecinde görüşmelerin nasıl yapılacağına eğiliyor. Sürecin nasıl işlediğini ve dergi editörlerinin bir makalenin yayımlanması için nasıl karar verdiğini açıklıyor. Editörün makale seçim kriterlerini göz önüne alarak, hakemlerin yorumlarına cevaben bir soru yönelttiğinde makalenizi nasıl revize edeceğinize dair açıklamalar getiriyor. Bu kısımdaki son bölümde ise (“Bilimsel Dergiler İçin Makale Değerlendirme” başlıklı 13. Bölüm) hakemlik süreci ele alınarak dergi editörlerinin hakemlerden ne bekledikleri ve yapıcı bir eleştirel incelemenin nasıl hazırlandığı anlatılmaktadır.

Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi’nin dördüncü kısmı etik meselelere hasredilmiştir. Bu kısımdaki ilk makale (“Dante’nin Cehennemi: Bilimsel Yayınlarda Yapılan Yedi Ölümcül Hata ve Bunlardan Kaçınmanın Yolları” başlıklı 14. Bölüm) bilimsel bütünlüğün geniş bağlamında yapılan yedi tür bilimsel suistimali gözden geçiriyor. Bu yedi “günah”; kaynak gösterirken ve alan yazını incelerken yapılan dikkatsizlik, lüzumsuz yayımlama, haksız müelliflik, bir çıkar çatışmasının gizlenmesi, hayvan ve insan muhatapların korunmasında asgari kurallara uyulmaması, intihal ve bilimsel sahtekârlıktır. Burada bu gibi etik olarak uygunsuz davranışları göreceli önemleri ve muhtemel sonuçları açısından ele alarak bunlardan kaçınmanın yöntemlerine dair önerilerde bulunuyoruz. 15. Bölüm’de ise (“Cennete Giden Yol: Bağımlılık Yayınlarında Ahlaki Muhakeme”) aynı konular etik karar verme çerçevesindeki bir bağlamda tartışılmaktadır. Yedi etik konuya işaret etmek üzere vaka çalışmaları yöntemi kullanıyor ve her vakada makul kararlar vermek için uygulamalı bir yaklaşım geliştiren bir yorum sunuyoruz. 16. Bölüm (“Alkollü İçki Endüstrisi, İlaç Şirketleri ve Diğer Sponsor Kurumlarla İlişkiler: Kutsal Kâse mi Kızılak Şerbeti mi?”) bağımlılık araştırmalarının finansmanında son zamanlarda gelişen trendleri ve endüstriden ve endüstri dışında kalan aktörlerden fon kabul etmenin içerdiği etik riskleri gözden geçirmektedir.

Beşinci ve son kısım, editörlerin bilimsel bütünlük arayışını, ün ve para kazanmak için olduğu kadar dürüst bir keşfin vereceği haz için de çıkılmaya değer bir yolculuk olarak tarif ettiği kitabın sonuç bölümünü içerir (“Bağımlılık Alanında Akademik Yayın ve [Bilimsel] Yaşamın Anlamı” başlıklı 17. Bölüm).

Bu Rehberi Daha Etkin Kullanmak İçin

Kitabın yazarları hem pratik tavsiyeler hem de “en iyi uygulamaları” sunabilmek için ortak şekilde emek verdiler. Vakaların çoğunda, özellikle müelliflik tartışmalarında veya etik sorunlarla ilgili olanlarda çözümler her zaman basit veya kolay değildir. Çözümler koşullara ve meslektaşların arasındaki açık iletişime bağlıdır. Bu vakalar için okuyucunun çeşitli durumlara uygulanabilecek becerilerini geliştirecek etkili problem çözme tekniklerini nasıl kullanacağına dair önerilerde bulunduk. Yazarlar bilim alanında ne denli tecrübeli olursa olsun hiçbir araştırmacının tüm doğru cevaplara sahip olduğunu iddia edemeyeceğini vurguluyorlar. Bu kitabın farklı araştırma ortamlarında neşet eden somut problemler için bir tartışma zemini olarak görülmesi en doğrusudur.

Her ne kadar kitapta yer alan bölümler sırasıyla takip edilebilirse de her bir bölüm kendi içinde müstakil bir birim olarak görülebilir ve tek tek indirilerek ayrı ayrı okunabilir. Sonuç olarak bölümler arasında bazı yinelemeler, başından sonuna okunan bir kitapta olduğundan biraz fazla olabilir. Zira birden fazla bölümde benzer konular ufak farklılıklarla ele alınmış olabilir.

Bölümlerdeki yazılar bölümlere eşlik eden dersler, atölye çalışmaları ve uygulama alıştırmaları için bir temel okuma olarak tasarlandılar. ISAJE’nin web sitesi (www.isaje.net) her bölüm için ücretsiz indirilebilecek ek okumalar, alıştırmalar, slaytlar ve diğer malzemeler sunmaktadır.

Bağımlılık araştırmalarının etik bir şekilde yerine getirilmesinde kurumların önemli sorumlulukları bulunduğunu düşünürsek, bu kitabın araştırma enstitüleri için makalelerde sözü edilen etik uygulamaları destekleyecek ilkeleri ve politikaları geliştirmeye ilham olacağını umuyoruz. Kitabın alt başlığını “Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz” olarak koymuş olsak da mesleki kuruluşlarda ve bilimsel kurumlarda görev alan kadrolu araştırmacılar dahil olmak

üzere, tüm cevaplara sahip olduğunu düşünenler için de kitaptaki bölümlerin faydalı olacağına işaret etmek isteriz.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, PowerPoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Edwards, G. (Ed.). (2002). *Addiction: Evolution of a specialist field*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Hellman, M. (2015). The compartmentalisation of social science: What are the implications? *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32, 343dic S
- Lafollette, M. C. (1992). *Stealing into print: Fraud, plagiarism and misconduct in scientific publishing*. Berkeley CA: University of California Press.
- Maimonides, M. (2004). *The Guide for the Perplexed*. Translated by M. Friedländer [1903] (Barnes & Noble Library of Essential Reading) Paperback.

2. BÖLÜM

Bağımlılık Biliminde Altyapı ve Kariyer Fırsatları: Disiplinler Arası Bir Alanın Ortaya Çıkışı*

Thomas F. Babor, Dominique Morisano, Jonathan Noel, Katherine Robaina, Judit H. Ward ve Andrea L. Mitchell

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısında alkol, tütün ve yasadışı uyuşturucu kullanımına bağlı sosyal ve tıbbi sorunlarla toplumsal mücadele alanında istihdam edilen insan sayısı hızla artmıştır (Edwards & Babor, 2012). Buna paralel olarak bağımlılık bilimi ile ilgilenen kurum ve kişilerin sayısında da benzer bir artış yaşanmıştır. Günümüzde bağımlılık biliminin dünya genelinde sahip olduğu altyapı, 90'dan fazla uzmanlaşmış akademik dergi, birçok mesleki cemiyet, 200'den fazla araştırma merkezi, 80'in üzerinde uzmanlık eğitim programı ve binlerce bilim uzmanı ile çok sayıda araştırma sponsorluk kaynaklarından müteşekkildir.

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Babor, T F, Morisano, D, Noel, J, Robaina, K, Ward, J H ve Mitchell, A L. 2017. 'Bağımlılık Biliminde Altyapı ve Kariyer Fırsatları: Disiplinler Arası Bir Alanın Ortaya Çıkışı.' Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovisky, M, O'Reilly, J ve Candon, P. (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 9-34. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.b> Lisans: CC-BY 4.0.

Bu bölümün hedefi, bağımlılık bilimini destekleyen küresel altyapıyı tasvir ederek bu alanda çalışan bilim uzmanlarına mevcut kariyer fırsatlarını göstermektir. Hâlihazırda küresel altyapı iki açıdan değerlendirilebilir: (a) bağımlılığın nedenleri ve psikoaktif maddelerin sağlığa ve mutluluğa etki etme mekanizması hakkında temel bilgiyi üretme becerisi ve (b) gerek bireysel düzeyde gerek halk düzeyinde dünya genelinde madde kullanımına bağlı problemleri ortaya koyabilme yetisi. Birinci madde bilimin temel bilgiyi üretme misyonunu ifade etmektedir. İkincisi ise klinik ve çevrimsel araştırmalar için yapılan sosyal yatırımları gerçekleştirebilmek için öne sürülen bir kamu sağlığı hedefidir.

Bu bölüm disiplinler arası bir çalışma alanı olan bağımlılık biliminin anlamı üzerine bir tartışma ile başlamaktadır. Daha sonra altı alanda altyapı gelişmelerini değerlendireceğiz: (a) uzman dergiler; (b) araştırma merkezleri; (c) mesleki cemiyetler; (d) özel kitaplıklar ve dokümantasyon merkezleri; (e) kurs ve eğitim programlar ile (f) sponsor kurumlar. Bağımlılık bilimi içinde bulunan kariyer fırsatlarını ve gelecekteki muhtemel yönlerini tartışarak bölümü sonlandıracağız.

Bağımlılık Bilimi Nedir?

Adiktoloji, narkoloji ve alkoloji gibi farklı isimlerle de adlandırılan, multi-disipliner karaktere sahip “bağımlılık araştırmaları”, genellikle psikoaktif madde kullanımıyla oluşan sağlık ve sosyal problemlerin anlaşılması, yönetilmesi ve önlenmesi gibi alanlara yoğunlaşmıştır. Bağımlılık çalışmalarının bu yönüne eğilen bağımlılık bilimi; bilimsel metodu bağımlılık alanına uygulayan, araştırma sahasının uzmanlaşmış bir alt bölümü gibi görülmektedir. Geçen 150 yıl boyunca bağımlılık bilimi; kendi terminolojisini, kavramlarını, teorilerini, yöntemlerini, işgücünü ve altyapısını geliştirdi. Bağımlılık bilimi; biyomedikal, psikolojik ve sosyal bir perspektifi disiplinler ötesi ve konu odaklı bir araştırma potasında birleştirmektedir. Buradaki hedef zaman zaman önleme, tedavi ve zararın azaltılması yoluyla fiziksel ve ruhsal halk sağlığını iyileştirmeye yönelik girişimler olarak ifade edilir.

Bağımlılık bilimi alanı, diğer tüm disiplinler arası araştırma alanlarında olduğu gibi, çeşitli disiplinlerin sınırlarını aşan bir uzmanlığı ve iş birliğini gerekli kılmakta ve hem temel bilimlerde, tıpta ve kamu sağlığında hem de sosyal, biyolojik ve davranışsal bilimlerde eğitim almış bilim insanlarını bünyesine dâhil eden disiplinler ötesi bir araştırma çabası gerektirmektedir (Choi & Pak, 2006). Ayrıca kamu politikacıları, hizmet sağlayıcılar, kamu yararına çalışan gruplar ve madde kullanım bozukluklarından iyileşme sürecinde olan kişiler gibi akademi dışından katılımcıların sürece katılmasını da teşvik eder. Mevcut bağımlılık biliminin altında yatan çerçeve veya altyapı; araştırma merkezleri, akademik dergiler, mesleki cemiyetler, eğitim programları, özel hizmetler, özel kitaplıklar, sponsor kuruluşlar ile bu kurum ve hizmet kuruluşlarında görev alan insanlardan oluşmaktadır.

Kutu 2.1’de bağımlılık biliminin Kuzey Amerika, Avrupa ve dünyanın diğer yerlerindeki gelişiminde köşe taşlarını oluşturan ana olayların kısa bir kronolojisi yer almaktadır.

İlk dalga 1870’te Amerikan Ayyaşlık Tedavisi ve Çalışmaları Birliği (American Association for the Study and Cure of Inebriety) ile 1884’te İngiliz muadili Ayyaşlık Tedavi ve Çalışmaları Cemiyeti (the Society for the Study and Cure of Inebriety) gibi kurumsal ve iletişim yapılarının kurulması ile başlar. Bağımlılık bilimini ortaya çıkaran ana neden alkol ve daha sonra kokain ile opiyatların meydana getirdiği sorunlara yönelik toplumsal endişedir.

***Birinci Dalga: Kurumsal ve İletişim Yapıları**

- 1870- Amerikan Ayyaşlık Tedavisi ve Çalışmaları Birliği
- 1884- Ayyaşlık Tedavi ve Çalışmaları Cemiyeti (İngiltere)
- 1907- Alkolizmle Mücadele Uluslararası Bürosu

***İkinci Dalga: Araştırmalar İçin Kurumsal Destek**

- 1940’ların başları- Yale Alkol Çalışmaları Merkezi, Connecticut, New Haven, ABD
- 1949- Bağımlılık Araştırmaları Vakfı, Toronto, Kanada
- 1950- Finlandiya Alkol Çalışmaları Vakfı, Helsinki, Finlandiya.
- 1960- Ulusal Alkol Araştırmaları Enstitüsü, Oslo, Norveç.

- 1967- Bağımlılık Araştırma Dairesi, Londra, İngiltere
- 1971- ABD Ulusal Alkol Bağımlılığı ve Alkolizm Enstitüsü
- 1973- ABD Ulusal Uyuşturucu Bağımlılığı Enstitüsü

***Üçüncü Dalga: Modern Dönem**

- Bağımlılık araştırma merkezleri
- Bağımlılık uzmanlık dergileri
- Bağımlılık merkezli mesleki cemiyetler
- Bağımlılık merkezli kurs ve eğitim programları
- Bağımlılık merkezli kütüphaneler

Kutu 2.1: Bağımlılık bilim tarihinde temel köşe taşları

Bağımlılık bilimi, ilk başlarda hemen yayıldı fakat hemen sonra Amerika ve Avrupa’da başlayan alkol karşıtı hareketin yükselmesi ve düşüşü ile uyumlu olarak neredeyse tamamen durma noktasına geldi. 1875’ten 1915’e kadar olan 40 yıllık dönemde bağımlılığın yol açtığı sorunlarla ilgili bilgiyi artırmak için, tıp ve bilim dünyasında uluslararası bağımlılık uzmanlarından müteşekkil çekirdek bir kadro yükseldi. Bunu; mesleki cemiyetler, uluslararası toplantılar, bilimsel dergiler, akademik kitaplar ve uzman heyet raporları gibi araçları kullanarak gerçekleştirdiler (Babor, 1993a,b; 2000; Billings ve d., 1905; Bühringer & Watzl, 2003; Sournia, 1996). Bu kurumlar aracılığı ile yürütülen araştırmalar her ne kadar günümüz standartları ile mukayese edildiğinde basit görünse de bu zaman zarfında toksikoloji, klinik tanılama, epidemiyoloji ve politika araştırmalarında özellikle İngiltere, ABD, Fransa, Almanya ve İsveç’te kayda değer bazı ilerlemeler yaşandı (Babor, 1993a, 2000; Billings ve d., 1905; Sournia, 1996). Bağımlılık çalışmalarının bir süre terk edilmesini takiben, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, İskandinavya, İngiltere ve pek çok ülkede içki yasağı kanunu uygulamaya konuldu. Bağımlılık araştırmaları kendi kimlik ve amacını 1940’lara kadar tekrar elde edemedi. Toplumun alkol ve diğer uyuşturucu sorunlarına karşı yürüttüğü kamu sağlığı mücadelesinin meşru bir parçası olarak görülmesini sağlayacak bilimsel saygınlığına ancak 1970’lerde kavuşabildi.

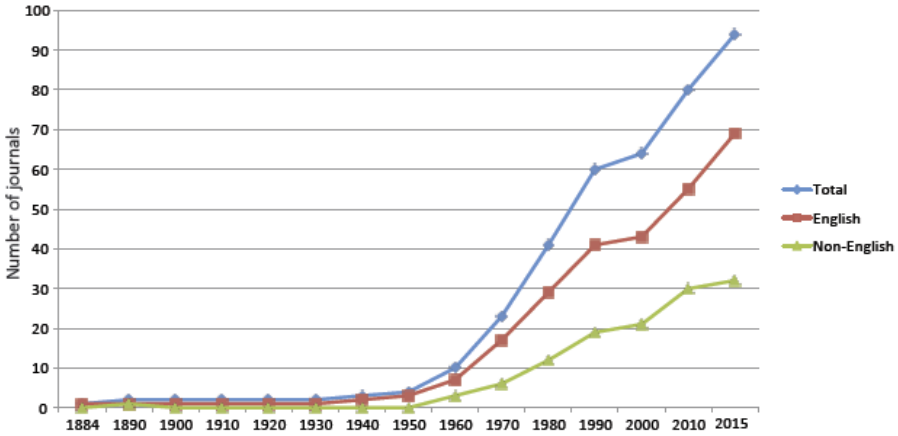
Bağımlılık bilim tarihinde ikinci dalga 1940’ların başlarında, ABD’nin Connecticut eyaleti New Haven şehrinde Yale Alkol Çalışmaları Merkezinin, 1949’da

Kanada Toronto’da Bağımlılık Araştırmaları Vakfının ve Finlandiya, Almanya, Norveç ve diğer ülkelerde benzer kuruluşların kurulmasıyla başladı ve araştırmalara yönelik büyüyen kurumsal destekle oluştu. ABD’de 1970’lerin başında eyalet düzeyinde devlet fon kurumlarının kurulmasıyla modern dönemin temeli atılmış oldu.

Kısmen Amerika Birleşik Devletleri’nde kurulan biyomedikal kurumlar sayesinde, Avrupa ile paralel olarak bağımlılık bilimi ciddi bir büyüme yaşadı. Bu büyüme yani üçüncü dalga, en az dört büyük eğilim sayesinde gelişmiştir (Babor, 1993b): (a) bağımlılık araştırmalarının bilimsel makaleye dökümündeki hızlı artış, (b) bağımlılık araştırma merkezlerinin ve ilgili kurumsal yapıların gelişmesi, (c) araştırmalarda yapılan uluslararası iş birlikleri ve (d) bağımlılık bilimi ve tıp alanında yaşanan önemli bilimsel kırılmalar. Şimdi bu akımları modern dönemde ortaya çıkan, yukarıda belirttiğimiz yedi altyapı türü bağlamında ele alalım.

Bağımlılık Uzmanlık Dergileri

Bağımlılık biliminin ayrı bir disiplin olarak temayüz ettiğinin bir göstergesi de klinisyenler ve bilim insanları arasında iletişimin aracı olarak kullanılan uzman akademik dergilerin çıkarılmaya başlanmasıdır. Özellikle bağımlılık bilimi üzerine çıkan ilk dergiler; 3 aylık Ayyaşlık Dergisi (Journal of Inebriety) (1876-1914), İngiliz Ayyaşlık Dergisi (British Journal of Inebriety, 1884’ten günümüze, şimdiki adıyla Bağımlılık- Addiction) ve Aylık Uluslararası İçki Alışkanlığı ile Mücadele Dergisi’dir (International Monthly Journal for the Fight against Drinking Practices, 1890’dan günümüze iki dünya savaşını atlattı; şimdiki adıyla SUCHT). Bağımlılık bilimine yönelik ilgide yaşanan kısa bir boşluktan sonra 1940’ta Alkol Çalışmaları Üç Aylık Dergisi -Quarterly Journal of Studies on Alcohol (şimdiki adıyla Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi-Journal of Studies on Alcohol and Drugs) kurularak alkolizme yönelik ilmi merak yeniden canlandırıldı. Bu, bağımlılık araştırmalarında modern dönemi başlatan bir gelişme oldu.

Şekil 2.1: Bağımlılık uzmanlık dergilerinin büyümesi

Şekil 2.1 1884’ten bu yana süregelen bağımlılık uzmanlık dergilerinin kümülatif artışını resmetmektedir. Dergiler yayınlanma diline göre (İngilizce ve İngilizce olmayan olarak) değerlendirildi ancak 3. Bölüm’de detaylıca ele alınacağı üzere, dilden başka önemli ayrım noktaları da bulunmaktadır. İngilizcenin, bilimin uluslararası dili olarak taşıdığı ağırlık ulusal sınırların ötesinde bir iletişimi de canlandırdı. Web tabanlı yayın faaliyetlerinin gelişmesi ve “açık kaynak” akımının bilim çevreleri ve genel kamuoyunun bilimsel araştırmalara ücretsiz olarak ulaşabilmesini sağlamasıyla, bilimsel bilginin basım ve dağıtımını dönüştüren açık kaynaklı İngilizce dergiler hızla artmaya başladı. Ne var ki 3. Bölüm’de değinileceği üzere son on yılda oluşturulan web tabanlı bu yeni açık kaynakların birçoğu dergi yönetimi, pazarlama faaliyetleri, hakem değerlendirmesi ve sayfa ücretleri açısından sorunlu uygulamaları bulunan “yağmacı yayınevleri” tarafından çıkarılmıştı (Beall, 2012).

Bağımlılık uzmanlık dergileri, bilim insanları ve klinisyenler için bir iletişim forumu oluşturur; pratisyenlere, bilim uzmanlarına ve kamuya değerli bilgiler ulaştırır. Belli bir çalışma alanında gündemi belirler ve etik kalite standartlarını sağlar. Bilim insanları, klinisyenler, yöneticiler, kamu politikacıları ve tarihçilerin gelecekte kullanacağı şekilde makalelere sürekli erişimi sağlayarak bir dönemin tarihi kaydını tutması da dergilerin sahip olduğu bir başka işlevdir. Son olarak hakem değerlendirme süreci sayesinde dergiler yazarların

çalışmalarındaki özgünlüğü ve orijinallliği teyit etmiş olur (LaFollette, 1992). Bu sebeplerle bilimsel dergiler bir çalışma alanının kurumsal hafızasıdır denebilir.

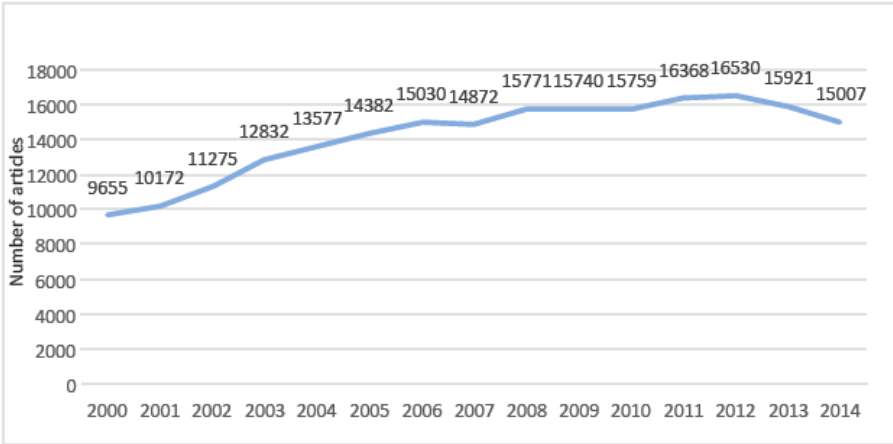
Bağımlılık bilimine dair çalışmalar, uzmanlık dergilerindeki artışa ek olarak tıp, farmakoloji, biyokimya, nörobiyoloji, psikoloji, sosyoloji ve epidemiyoloji disiplinlerine hasredilmiş dergilerde de yayınlanmaktadır. Bu dergilerdeki bağımlılıkla ilgili makaleler bağımlılık uzmanlık dergileriyle birleştğinde tarihi kayıtlar ve bibliyometrik analizler aracılığı ile bağımlılık biliminde artan araştırma hacminin ne kadar büyüdüğünü hesaplamak mümkün hâle gelmektedir. Örneğin, 1900 ile 1950 yılları arasında alkol hakkında yılda yaklaşık 500 bilimsel makale yayınlandı (Keller, 1966). 1950 ile 1970 yılları arasında ise her on yılda yayın sayısının ikiye katlandığı görülüyor. 1980'lerin sonunda alkolle ilgili akademik yayınlar yılda 3000'in üzerine çıkmış, bu temayül kesilmeden günümüze kadar gelmiştir.

Günümüzde yayınlanan bilimsel yayınların sayısını tahmin edebilmek için, SCOPUS'ta 2000'den 2014'e kadar bağımlılık araştırmalarına (ör. "alkol kullanım bozukluğu" ve "tütün kullanım bozukluğu") eğilen dergi yayınlarının tespitinde bibliyometrik yöntemler kullandık. Daha sonra tüm yayınları alkol, tütün, diğer maddeler ve kumar olmak üzere dört ana araştırma odağına göre sınıflandırdık. SCOPUS veri tabanı tüm MEDLINE dergilerini içerdiği için seçildi. Burada daha önce bağımlılık literatürünü toplayan, dizinleyen ve özetleyen büyük veri tabanlarının son 15 yılda faaliyetlerini durdurmasıyla birlikte bağımlılık biliminde çıkan akademik yayınların tüm dökümünü kapsayan tek bir veri tabanı bulunmadığını belirtmemiz gerekiyor (2003'te ETOH, Rutgers Alkol Çalışmaları Veri Tabanı 2007, CORK 2015). Kapsamlı bir veri tabanı olmayınca alanda yayımlanan makale sayısını tespit etmek de zorlaşmaktadır. Bağımlılıkla ilgili diğer yayınlar (ör. kitaplar, raporlar) hakkında da doğru bir sayım yapmak mümkün olamamakta. Bu bölümde yer alan tahminlerin oldukça mutedil olduğunu söylemeliyiz. O nedenle bu tahminlerin, çıkan yayınların mutlak sayılarının tahmininden ziyade mevcut eğilimlerin göreceli büyümesini resmeden bir çaba olarak görülmesi daha doğrudur.

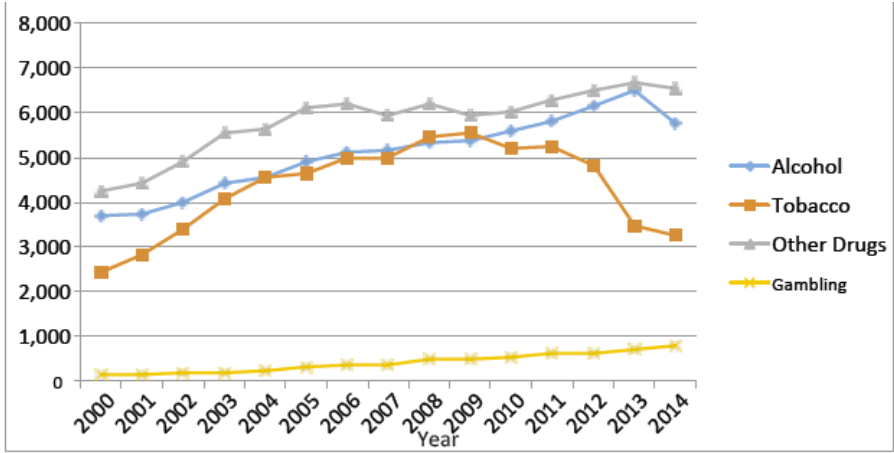
Yapılan dört aramayla 2000 yılından bu yana 233,970 yayın yapıldığı görülmüştür. 79,585'i 2010-2014 yılları arasında yayımlanan dört araştırma alanında tekrarsız 212,891 dergi yayınına ulaştık. Şekil 2.2 ve Şekil 2.3 belge

üretimindeki eğilimi göstermektedir. 2009'a kadar tüm alanlardaki eğilim genel olarak olumlu olmakla birlikte bu yıldan itibaren tütün ve nikotin araştırmalarında bir düşüş yaşanmakta, bunu 2013 yılında alkol ve diğer madde-lerdeki daha az bir düşüş izlemektedir. Yayınlarda görülen bu azalma, yoğun olarak araştırma yapan ülkelerdeki kamu araştırmalarına ayrılmış bütçe kısıtlamalarına ve 2008 yılındaki ekonomik gerilemeye bağlanabilir. Ana sponsoru kumar endüstrisi veya eyalet piyango kurumlarının vergi gelirleri olan kumar araştırmalarında herhangi bir düşüş gözlemlenmemesi de bu yorumumuzu desteklemektedir.

Araştırma yayınlarının coğrafi dağılımı da incelendi. Her makalenin ülkesi ilk veya sonraki yazarın adresine bakılarak belirlendi. 2010 ile 2014 yılları arasında en fazla araştırma yapan, en üretken ülkelerin yayın sayısı Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Şekil 2.2: Yıllık bağımlılık makale toplam sayısı (2000-2014)

Şekil 2.3: Yıllara ve konularına göre bağımlılık makalelerinin toplam sayısı (2000-2014)

Dört kategorinin tamamındaki toplam yayın sayısına bakıldığında (toplamlar gösterilmemiştir), en fazla yayın üreten ülkeler Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Almanya'dır. Amerika Birleşik Devletleri bu alandaki toplam akademik üretimin %42'sinin sahibidir. Ancak nüfus düzeltme esasına göre bakıldığında başka birçok ülkenin de (Avustralya, İngiltere, Kanada, Hollanda ve İsviçre) daha büyük katkıları olduğu görülür. Dünyadaki yükselen ekonomilerden Çin, Hindistan ve Brezilya da İngilizce alanyazına ciddi sayılarda araştırma yayını sunmaya başlamıştır. Araştırmaların coğrafi olarak ABD ve Avrupa etrafında toplanmasının bir nedeni de ulaşılan sonuçların dünyanın diğer bölgelerine, özellikle Afrika, Asya ve Latin Amerika gibi alkol bağımlılığı, sigara bağımlılığı ve diğer madde bağımlılıkları ya da patolojik seviyede kumar bağımlılığının yaygın olarak görüldüğü ülkelere genellenememesidir. Genel olarak bu analizler, bağımlılık biliminin 20. yüzyılın ikinci yarısındaki istikrarlı yükselişinin 21. yüzyılın ilk bölümünde de kesilmeden devam ettiğini göstermektedir.

	Alkol	Tütün	Diğer mad- deler	Kumar	Nüfusa göre düzeltilmiş yayın oran- ları*
ABD	12,479	9,115	14,201	1,067	10.45
İngiltere	2,421	2,236	2,601	382	10.99
Avustralya	1,674	1,027	1,723	345	18.71
Almanya	1,430	879	1,280	206	4.35
Kanada	1,297	1,252	1,738	399	12.04
İtalya	996	780	1,233	159	4.90
Fransa	995	686	1,137	134	4.03
İspanya	978	661	1,322	108	5.99
Hollanda	902	707	817	105	13.83
Brezilya	838	303	786	64	0.90
Çin	791	649	1,010	148	0.18
Hindistan	755	614	553	18	0.14
İsviçre	568	367	693	59	19.06

Tablo 2.1: Ülkelere ve araştırma kategorisine göre yapılan yayınlar.

*Oranlar 2013 yılı toplam popülasyon tahminlerindeki tekrarsız toplamlara dayanır;

Kaynak: Dünya Bankası (2013).

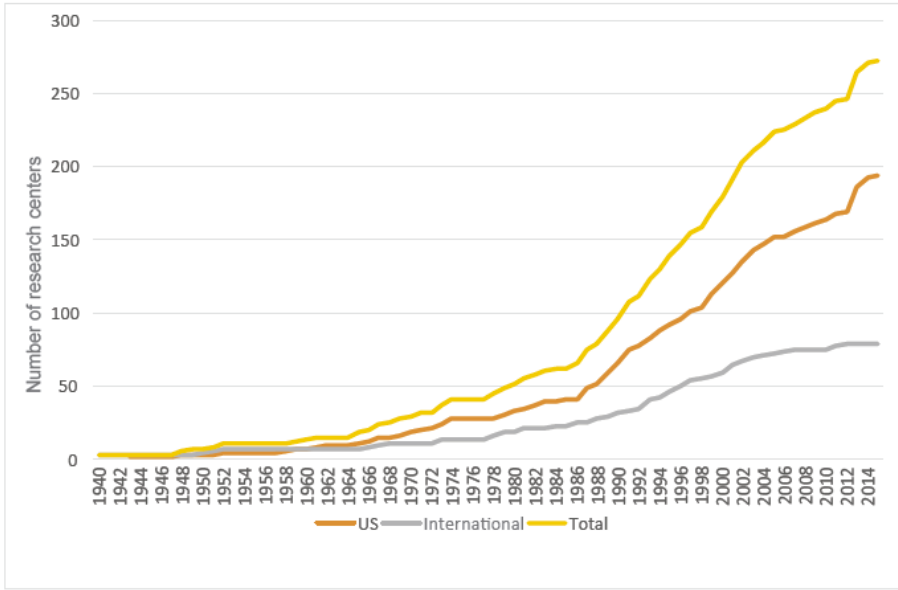
Bağımlılık Araştırma Merkezleri

Pek çok ülkede bağımlılık araştırmaları, üniversitelerin akademik bölümlerine bağlı olan bağımsız bilim insanları veya tedavi merkezlerinde görev alan klinisyenler tarafından yürütülüyor olsa da ana gayesi alkol, sigara ve diğer madde araştırmalarını desteklemek olan uzmanlaşmış merkezlerin sayısında son yıllarda bir patlama yaşanmıştır. Dolayısıyla bunlar araştırma altyapısında gelişen trendler açısından iyi bir göstergedir.

Merkezler imkânlarını bilim uzmanı gruplarına açarak uzun vadeli ve programlı araştırmaların yapılabilmesi için desteklerini sunmaktadır. Merkezler araştırmacılar için idari, klinik ve öğretim sorumluluklarından arındırılmış en uygun ortamı sunar. Buradaki pozisyonlar sadece araştırmalara hasredilmekle kalmaz, aynı zamanda uzun vadeli destek ve kariyer gelişimi imkânı da sağlar. Genç araştırmacıların eğitilmesi de araştırma merkezlerinin bir başka önemli işlevidir.

Araştırma merkezlerindeki yıllık büyümeye ilişkin ilk tahminlere bakarak (Babor, 1993b), bağımlılık araştırma merkezlerinin kuruldukları tarih dâhil olmak üzere yerlerini ve diğer özelliklerini taradığımız bir internet araştırması yaptık. Şu an dünyada bağımlılık alanındaki araştırmalara özel olarak kurulmuş yaklaşık 275 araştırma merkezi olduğunu tahmin ediyoruz. En fazla merkez ABD, İskandinav ülkeleri, İngiltere, Rusya, Brezilya, Kanada ve Japonya'da bulunmaktadır.

Araştırma merkezlerinin artması bağımlılık bilimi ve klinik hizmetlerdeki daha genel eğilimlerin bir göstergesi olmaktadır. 45 yıldır araştırma merkezlerinin sayısı katlanarak artmış, 1970 öncesinde 20'den az iken yüzyılın sonuna doğru 150'nin üzerine çıkmıştır. 2000 yılına gelindiğinde multi-disipliner araştırma merkezleri, bağımlılık maddeleri üzerine temel, klinik ve psiko-sosyal araştırmalar için en uygun zemin olmuştur. Şekil 2.4, 75 yıllık sürede hem ABD'de hem de küresel çapta bağımlılık araştırma merkezlerindeki katlanan artışı göstermektedir. Bu merkezler çalışma konularına göre %70,5'i uyuşturucu ve alkol, %57,4'ü yalnız alkol, %36'sı tütün ve %2,9'u diğer bağımlılıklar (ör. kumar) şeklinde ayrılmaktadır.

Şekil 2.4: Bağımlılık araştırma merkezlerinin kümülatif artışı (1940-2015)

Bağımlılık araştırmalarının türü merkezden merkeze değişmektedir. %55,6'sı bağımlılık tedavisi, %54,2'si bağımlılığa ilişkin psiko-sosyal etmenler, %51,3'ü politika ve önleme programları ile %33,1'i bağımlılığın biyolojik temellerini incelemektedir. Araştırma merkezlerinin yaklaşık %8'inde 50'den fazla kuruma bağlı araştırma görevlisi, %50'sinde 25'ten az, %21'inde 10'dan az araştırmacı bulunduğu bilinmektedir.

Merkezlerin sayısı arttıkça mevcut kaynakları daha iyi kullanmak, milletlerarası projeler yürütmek, doktora ve doktora sonrası adaylarını eğitmek, bilimsel yayın yazmak, politika danışmanlığı vermek ve bağımlılık bilimine medyanın ilgisini artırabilmek için iş birliğine dayalı ağlar da kurulmaya başlandı. Almanya'da Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı, uyuşturucu araştırmaları ve iş birliğini artırmak, elde edilen sonuçları paylaşmak, mesleki uzmanlar arasındaki bağımlılık bilimi bilgilerini artırmak, halka ve politikacılara bağımlılıkla ilgili konularda tavsiyelerde bulunmak için (1994-2008 yılları arasında yaklaşık 35 milyon Euro harcayarak) uzun vadeli bir araştırma destek programı

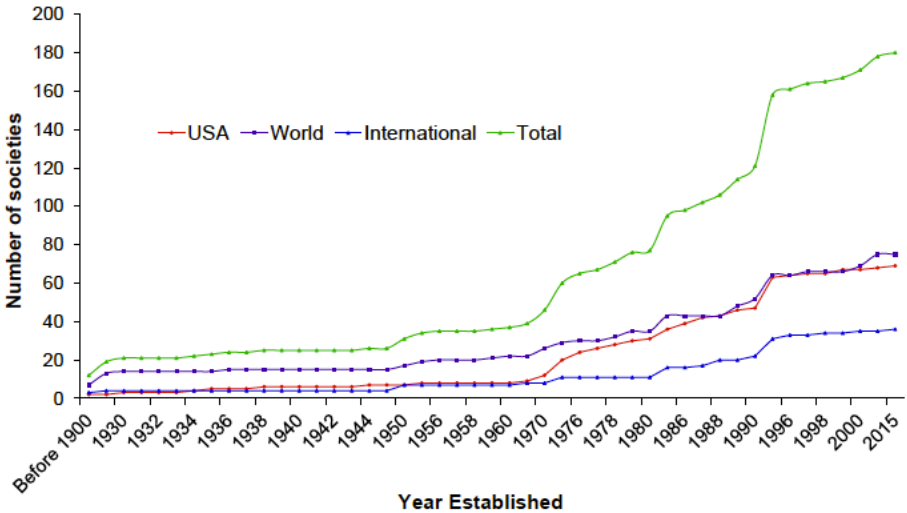
uyguladı. Bu program sayesinde 2001'den bu yana 18 bireysel proje, 12 araştırma merkezi arasında (tıp hekimleri ve psikologlardan oluşan) dört konsorsiyum; davranışsal, klinik, nörobiyolojik ve genetik araştırmalarda bulundu (Mann, 2010). Bu bağlamda bağımlılık araştırmaları alanında oluşturulan kurulların ilki 1999'da Mannheim Ruh Sağlığı Merkez Enstitüsünde (Heidelberg Üniversitesi), ikincisi 2005'te Dresden Üniversitesinde kuruldu. Biraz da bu kurumsal ağlar sayesinde Almanya şu an bağımlılık araştırmalarına ciddi olarak daha fazla yatırım yapmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ABD Ulusal Alkol Bağımlılığı ve Alkolizm Enstitüsü (NIAAA) ile ABD Ulusal Uyuşturucu Bağımlılığı Enstitüsü (NIDA) çeşitli fonlama yöntemleriyle araştırma merkezlerini ve araştırma ağlarını desteklemektedir. Bunlardan NIAAA; Ulusal Alkol Araştırma Merkezleri Programı ile 20 araştırma merkezini desteklemekte ve MATCH Projesi (Alkolizm tedavisini hasta heterojenliğine uyarlayan proje; Babor & DelBoca, 2003), farklı bölgelerde denenen Karma Farmakoterapi ve Alkol Bağımlılığına Davranışsal Müdahaleler (COMBINE; Anton ve d., 2006) ile Alkolizmin Genetiği Üzerine Ortak Çalışma (COGA) projesi (Agrawal & Bierut, 2012) gibi yüksek öncelikli projelerde ortaklık kuran araştırmacılar arasında büyük çaplı ortaklık anlaşmalarını da mali olarak desteklemektedir. NIDA kurumu da tedavi araştırmalarına ayrılmış bir Klinik Deneme Ağı'nı (Wells ve d., 2010) desteklemektedir. Böyle büyük çaplı, çok mekânlı kurulan iş birlikleri başka türlü tek bir yerde imkân vermeyecek şekliyle hızlı ve standart veri toplama projelerini mümkün kılmakta ve daha genellenebilir sonuçlara ve veri uygulamalarına izin vermektedir.

Bağımlılık araştırma merkezleri, temel tesisleri ve laboratuvarları sağlar, yeni bilim uzmanları için eğitim fırsatları ve araştırma kariyerini sürdürebilecek kaynaklar sunar. Bunlara ek olarak bilim uzmanları, kamu politikacıları ve halk arasında bir bağın oluşturulmasını teşvik eder. Şekil 2.4'te resmedilen 75 yıllık dönemde bağımlılık araştırmalarının sponsorluğu için kurulan devlet enstitüleri ile özel fonlama kurumları arasında paralel bir büyüme görülür. Bağımlılık araştırmaları için yapılan açık destekler ile kariyer olarak bağımlılık bilimine yönelmedeki akademik yönelim birleşerek bağımlılık alanında, sonraki bölümlerde bahsedileceği üzere, gerek bilgi gerek üretim anlamında ciddi oranda patlama sağlamıştır (Babor, 1993a,b; Babor ve d., 2008).

Mesleki Cemiyetler

Bağımlılık alanında 150 yıldan beri mesleki cemiyetler faaliyet göstermektedir. 1884'te İngiltere'de kurulan Bağımlılık Çalışmaları Cemiyeti (Society for the Study of Addiction) hâlen devam etmektedir ve bunların en eskisidir. Bu cemiyetler, ulusal ve uluslararası kuruluşlarından ve daha büyük kurumların bağımlılık tedavisine, önlem, politika ve araştırmalarına ayrılmış bölümlerinden müteşekkildir. Üyeler arasında psikologlar, doktorlar, psikiyatristler, sosyal hizmet görevlileri, bağımlılık danışmanları ve diğer mesleki grupları içeren klinik, önleme ve araştırma uzmanları bulunur. Şekil 2.5, ilk dönem alkolle alakalı kurumların derlemesi (NIAAA, 1985) ile internetteki kaynakların gözden geçirilmesiyle elde edilen veriler kullanılarak mesleki cemiyetlerdeki büyümeyi göstermektedir. 1970 ile 2005 yılları arasında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde mesleki cemiyetlerin sayısı ciddi oranda artmıştır. Uluslararası kuruluşlar ve cemiyet konfederasyonlarındaki büyüme ise nispeten yeni bir eğilimdir.

Şekil 2.5: Mesleki cemiyetlerdeki kümülatif artış

Bu cemiyetlerin az bir kısmı (Muhtemelen 40'tan fazla değildir.) bağımlılık araştırma kurumları olarak adlandırılabilir. Zira misyon bildirileri; alkol, tütün,

diğer madde ve davranışsal bağımlılıkların araştırılmasına ilişkin konulara öncelikli olarak eğilmeyi işaret etmektedir. 12 ülkenin ulusal düzeyde araştırma cemiyetleri bulunurken, uluslararası kuruluşların sayısı 14'tür. Cemiyetlerin yalnız çok az sayıda bir kısmı gelişmekte olan ülkelerde yer alır. Bu kuruluşlar multi-disipliner, mesleki uzmanlık ve araştırma cemiyetleri olarak üç geniş sınıfta değerlendirilebilir.

Multi-disipliner cemiyetler bağımlılık alanında çalışan, tedavi, önleme, araştırma, politika ve eğitim dâhil her disiplinden uzmana açıktır. Brezilya Alkol ve Diğer Madde Çalışmaları Birliği (The Brazilian Association for the Study of Alcohol and Other Drugs-ABEAD) tıpkı İngiliz Bağımlılık Çalışmaları Cemiyeti (British Society for the Study of Addiction) gibi multi-disipliner ve ulusal cemiyetlere güzel bir örnektir. Uzman mesleki cemiyetler, Amerikan Kamu Sağlığı Cemiyetinin Alkol, Tütün ve Diğer Madde Birimi gibi, genellikle daha büyük disiplinli cemiyetlerin içerisinde organize olan özel ilgi gruplarıdır. Bu uzman cemiyetlerin birçoğu uluslararası kapsamlıdır. Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyeti bunun bir örneğidir. Araştırma cemiyetleri, yeni bilimsel gelişmeler ve potansiyel araştırma ortaklıkları için yeni ağlar kurulmasına yönelik yıllık toplantılar düzenleyerek bir zemin oluşturur. Alkolizm Araştırma Cemiyeti, Uyuşturucu Bağımlılık Sorunları Kurulu ve Uluslararası Alkolizm Üzerine Biyomedikal Araştırmalar Cemiyeti böylesi kuruluşlara birkaç örnektir.

Tablo 2.2'de kuruluş yıllarına göre bilimsel dergilere sponsor olan mesleki cemiyetler, üye sayıları ve dergileri ile birlikte gösterilmiştir (Edwards & Babor, 2008'den uyarılama). Bu cemiyetler 7000'den fazla üyesi ile (Aynı kişilerin farklı cemiyetlerdeki birden fazla üyelikleri de hesaba katılmıştır.) araştırmaya adanmış en büyük kuruluşlardır.

Kuruluş Adı	Kurulduğu Yıl	Üye Sayısı	Cemiyet Dergileri
Bağımlılık Çalışmaları Cemiyeti (İngiltere)	1884	478	Bağımlılık, Bağımlılığın Biyolojisi

İspanya Alkol, Alkolizm ve Diğer Madde Bağımlılıkları Çalışmaları Bilim Cemiyeti (SOCID-ROGALCOHOL)	1969	816	Adicciones
Madde Bağımlılığı Tıp Eğitimi ve Araştırma Kurulu (ABD)	1976	300	Madde Bağımlılığı
Alkolizm Araştırma Cemiyeti (ABD)	1977	1500	Alkolizm: Klinik ve Deneyisel Araştırmalar
Brezilya Alkol ve Diğer Madde Çalışmaları Birliği (ABEAD)	1978	840	Cemiyet Bülteni ve Brezilya Kimyasal Bağımlılık Dergisi
Almanya Bağımlılık Araştırmaları ve Tedavisi Cemiyeti	1978	400	SUCHT
Fransa Alkolizm ve Bağımlılık Cemiyeti (Societe Française d'Alcoologie et Addictologie)	1978	807	Alcoologie et Addictologie
Japonya Alkol Sorunları Cemiyeti	1979	543	Japonya Alkol Sorunları Cemiyeti Dergisi
Avustralya Alkol& Diğer Madde Mesleki Cemiyeti	1981	382	Uyuşturucu ve Alkol Dergisi
Ketil Bruun Sosyal ve Epidemiyolojik Alkol Araştırmaları Cemiyeti	1987	197	Uluslararası Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi
Nikotin ve Tütün Araştırmaları Cemiyeti	1994	1000	Nikotin & Tütün Araştırmaları

Tablo 2.2: Bazı bağımlılık cemiyetlerinin kuruluş yılları, üye sayıları ile sponsor oldukları dergiler.

Mesleki cemiyetlerin faaliyetleri farklılık gösterse de öncelikli ve en önemli etkinlikleri kapsamlı yıllık olanlarından küçük çalıştaylara ve tematik konferanslara kadar çeşitli toplantılar düzenlemektir. Alandaki uzmanların birbirleriyle iletişim kurması ve beraber çalışmaya teşvik edecek şekilde iletişim ağları kurmaları da ana amacı olmasa da bu kurumların önemli bir işlevidir. Tablo 2.2’de belirtildiği gibi birçoğu bilimsel dergilere sponsorluk eder. Bazı kuruluşlar ulusal politikalara da etki eder. Örneğin ABEAD (Dias da Silva ve d., 2002) Brezilya hükümetine çok yakındır. Diğerleri siyasetten uzak durarak “bilim için bilim” üzerine odaklanır. Almanya Bağımlılık Araştırmaları ve Tedavi Cemiyeti (Mann & Batra, 2008) bağımlılık biliminin ulusal ayağını canlandırmıştır. Çıkarılan yayınlar da birçok cemiyetin bir başka mühim çıktısıdır. Dergi, yıllık, bülten, rehber ve eğitsel materyal formunda konuya ilişkin araştırma ve sonuçları ön plana çıkarırlar. Bazı cemiyetler ilgili taraflar için bağımlılık tıbbi veya diğer ilgili konularda mesleki çeşitli sertifikasyonlar sağlayarak sürekli eğitimler sunar. Çoğu kuruluş, mevcut ön yargıyı ve devlet ilgisizliğini tersine çevirmek için, bağımlılık alanının önemli bir araştırma ve klinik uygulama sahası olması gayesine yönelik ortak bir duyarlılık taşır.

Bazı ülkeler alkol ve diğer maddelerle ilgili kapsamlı tek bir kuruma sahip olurken diğer bazılarında ise bunlardan bolca bulunur. Örneğin Japonya’da Japon Alkol Sorunları Cemiyeti, Japonya Alkol ve Uyuşturucu Çalışmaları Tıp Cemiyeti, Ulusal Alkol Biyomedikal Araştırmaları Cemiyeti, Alkol Psikiyatri Araştırmaları Cemiyeti ve bağımlılık davranışlarına eğilen bir cemiyet daha bulunmaktadır (Maruyama & Higuchi, 2004).

Çoğu bağımlılık cemiyeti bir devlet girişimi olmayıp, ortaya çıkan bir ihtiyacı belirleyen ve ona cevaben birlikte çalışmaya başlayan küçük uzman topluluklar tarafından kendiliğinden kurulmuştur. Örneğin, İngiliz Bağımlılık Çalışmaları Cemiyeti 1884’te “ayyaşlık”ın zorunlu tedavisi için parlamenter desteği harekete geçirmek adına, bir doktor birliğince kurulmuştu (Tober, 2004). Alkolizm Araştırma Cemiyetinin 1977 yılında kurulmasının ardındaki itici güç NIAAA’nın başlattığı araştırma fonlarındaki patlama idi (Israel & Lieber, 2002). İtalyan Bağımlılık Psikiyatrisi Cemiyeti (SIPDip) 1989’da bağımlılığa ilişkin sorunların ihmal edildiği siyasi bir kaos ortamında psikiyatri için bir alan açmak niyetiyle kurulmuştu (Nizzoli & Foschini, 2002). Bu cemiyetlerin her biri madde kullanımındaki ulusal eğilime, gönüllü çalışmaların uygun rolünün ne olduğuna ve bağımlılık sorunlarına verecek milli bir çözüm içerisinde mesleki disiplinlerin rolüne göre şekil almıştır.

19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarında dünya genelinde alkol karşıtı hareket ve yatılı bağımlılık tedavi merkezleri yeterli olgunluğa ulaştığında, bağımlılıkla ilgilenen farklı kurumlar arasında dünya çapında iletişimi artırmak amacıyla büyük şemsiye kuruluşlar ve konfederasyonlar oluşturuldu. Bireylerden ve kurumlardan oluşan böylesi bir koalisyonun ilk örneği Alkolizmle Mücadele Uluslararası Bürosudur. 1907’de kurulan büro 1964’te Uluslararası Alkol ve Alkolizm Birliğine dönüştü. Yakın zamanlarda Avrupa Bağımlılık Cemiyetleri Federasyonu (EUFAS) ve Uluslararası Bağımlılık Araştırma Kuruluşları Konfederasyonunun (ICARA) kurulmasıyla bağımlılık alanında araştırma kuruluşları konfederasyonları da yeniden yerini almaya başladı (Stenius, 2012). ICARA’nın amacı teşkilat, kurumsal yönetim, hükümetle ilişkiler, bağımlılık bilimi savunuculuğu ve tedavi hizmetlerinin tanıtımı gibi meselelerin görüşülmesi için bir platform oluşturmaktır. Altyapının konsolidasyonuna bir başka işaret de Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin 2001’de kurulmasıdır (Edwards & Babor, 2001).

Krimsky’e (2003) göre akademik dergilerle birlikte mesleki cemiyetler “kabul edilebilir bilim ve akredite bilgi”yi tanımlıyorlar (s. 107). Mesleki cemiyetler, özellikle de araştırma cemiyetleri biyomedikal ve psiko-sosyal araştırmalar yapan bilim uzmanları için önemli bir kaynaktır. Üyelerine yeni haberleri ve bilimsel bilgileri dağıtıyor, dergi ve bülten yayınlıyor, araştırma için savunuculuk faaliyetleri yapıyor, bilimsel toplantılar organize ediyor ve zaman zaman ortak araştırmalar yürütüyorlar. Bu kuruluşlar, karşılığında üyeleri için bir tür ağ ve iletişim aracı sunmuş oluyor, prestij kazanıyor ve araştırma fonu, bilim uzmanı eğitimleri ile kanıta dayalı politikalar gibi mesleki alanların avukatları olarak iş görüyorlar.

Özel Kitaplıklar ve Veri Tabanları

Kütüphaneler, eğitim kaynağı merkezleri ve bilgi merkezleri gibi bilgi hizmetleri; her türlü araştırma programının ayrılmaz bir parçasıdır. Bağımlılık alanına özel bir kitaplık; bağımlılık hakkında kitap, dergi, rapor, broşür ve tarihî vesika gibi bilgi kaynakları sunar. Bağımlılık kitaplıkları genellikle üniversiteler, devlet kurumları ve kâr amaçlı olmayan kuruluşlar tarafından idare edilir. Dijital veri tabanlarındaki gelişmeyle birlikte bağımlılık kitaplıkları da uluslararası bağımlılık alanyazınına kolay bir erişim sağlamaktadır.

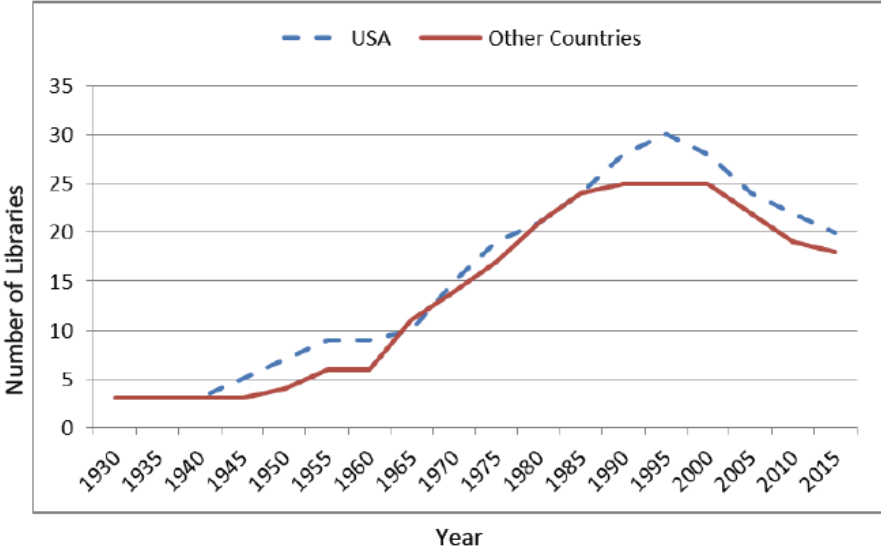
Madde Kötüye Kullanım Kütüphaneciler & Bilgi Uzmanları (SALIS) 1978’de NIDA ve NIAAA’nın desteğiyle kurulan profesyonel bir kurumdur. Alkol, sigara ve diğer maddelerle (ATOD) ilgili bilgi alışverişi yapmak isteyen kişiler ve kurumlardan oluşan uluslararası bir birlik olarak SALIS, bağımlılık bilminde uzmanlaşmadaki büyümenin güzel bir örneğidir. SALIS’in en önemli amaçlarından biri ATOD kullanımı ve sonuçları hakkında doğru bilginin yayılmasını sağlamaktır.

Şekil 2.6 son 85 yılda Amerika Birleşik Devletleri ve dünyanın diğer bölgelerinde özel bağımlılık kitaplıklarındaki kümülatif artış ve düşüşü göstermektedir. Rakamlar kısmen SALIS’in ATOD kitaplıkları, bilgi merkezleri ve eğitim merkezlerini belgelendirmek için bir araya getirdiği bir envantere dayanır. Bu belgelere göre öncelikli olarak akademik veya araştırma amacı taşıyan özel kitaplıklar ile koleksiyonlar tespit edildi. Bazı dokümantasyon merkezleri de buna dâhil edildi. 500’ün altında kitabı olduğunu raporlayan kitaplıklar ve diğer koleksiyonlar, ruh sağlığı kitaplıkları, başlangıç tarihi belli olmayan eğitim kaynak merkezleri, bilgi merkezleri veya ticari/endüstriyel kitaplıklar, akademik bir amaca hizmet etmedikleri sürece dâhil edilmedi. Şekilde kuruluş yıllarına göre ve 2015’te yapılan son 25 yılda bildirilen kapanış ilanıyla, resmi olarak kapananlar hariç tutularak etkin kitaplıkların kümülatif sayıları gösterilmektedir.

İlk özel kitaplıklar 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’da (1907) ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (1940) kurulmuştur. 1940’lardan başlanarak yeni ATOD kitaplıkları eklenmiş ve bu eğilim 1960’lara kadar devam etmiştir. SALIS’in temsil ettiği özel kitaplıkların küresel ağı, bağımlılık biliminin alt yapısında diğer etkenlerdekine benzer bir büyüme eğrisi göstermektedir. Ancak bazı dönemlerde düşüş işaretleri de vardır. 1995’ten sonra kitaplık sayısındaki düşme; Kuzey Amerika ve Avrupa’da yaşanan, kitaplıkları ve veri tabanlarını etkileyen küçülme, hizmet azaltması ve kapanmasıyla neticelenen bütçe daralmalarına bağlanabilir. Bu durum, kişisel bilgisayarları ve akıllı telefonlarını kullanarak internet yoluyla bilgi erişimi sağlayan uzmanların artması yani bilgiyi arama alışkanlıklarında yaşanan değişimle de açıklanabilir (MzTernan, 2016).

Sebebi ne olursa olsun, özel bağımlılık kitaplıklarının ve uzman kütüphanecilerin sayısı giderek azalmaktadır. Örneğin 2006’da NIDA 1935’ten bu yana topladığı koleksiyonuyla kendi kitaplığını kapatmıştır. ABD Madde Bağımlılığı

ve Ruh Sağlığı Hizmetleri Dairesi (SAMHSA) de kendi bağımlılık önleme kitaplığı ile alkol ve diğer maddelerle ilgili resmi kurum yayınlarını yaymakla görevli Yerel Alkol ve Uyuşturucu Farkındalık Bilgi Merkezine (RADAR) olan yardımını kesti.

Şekil 2.6: Özel bağımlılık kitaplıklarının kümülatif artışı

Trimbos Enstitüsü (Hollanda), Alkol Sorunu, Uyuşturucu Konusu ve Alkol Karşıtı Birlik (İngiltere); Toxibase (Fransa) ve Gruppo Abele'deki (İtalya) kitaplıklarını kapatarak veya küçülterek Avrupa da bu tahliye hareketine katıldı. Bu kuruluşlardan bazıları web tabanlı bilgi portallarını muhafaza etti fakat koleksiyonlar durduruldu, veri tabanları ve kataloglar sonlandırıldı ve iş pozisyonları iptal edildi. Geçtiğimiz on yılda 25 kitaplık veya veri tabanı kapılarını kapattı (Mitchell ve d., 2012). Bu kapanmalar yalnızca ATOD bilgi havuzunu azaltmakla kalmayarak tarihî değeri bulunan vesikalara dair uzmanlık ve bilgi sahibi olan özel kütüphanelerin sayısını da azaltmış oldu. Basılı koleksiyonların fonları azaldı ve arşiv korunmasına alınmadan ihmal edildi (Mitchell ve d., 2012).

Bütçe kısıtlamaları, web erişimlerinin “serbest” olması gerekçesiyle haklı gösterilmeye çalışılsa da akademik alanyazının çoğuna, telif hakları ve bilginin tescil doğası nedeniyle arama motorları veya web siteleri üzerinden ulaşılamamaktadır. PubMed’i hariç tutarsak araştırma veri tabanlarının birçoğuna ancak ücretli olarak ulaşılabiliyor. Üstelik birçoğu makalelerin tam metnine erişim için ayrıca ücret talep ediyorlar.

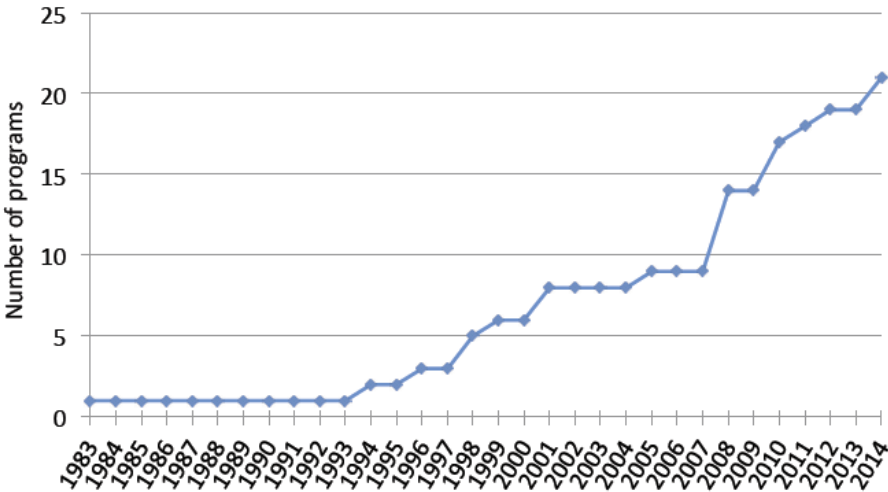
Özel kitaplıklara ek olarak günümüzde 100’ün üzerinde şirket ve kurum da dünyadaki alkol, uyuşturucu, sigara ve davranışsal bağımlılık (ör. kumar bağımlılığı) alanyazınındaki yayınların özet ve başlıklarına dijital erişim sağlayan özetleme ve dizinleme hizmeti sunmaktadır. Basılı yayınları yazar, konu ve bibliyografik referanslara göre dizenleyen ve belli türde bilgiye erişmek için arama yapan muhtemel okuyuculara makalelerin özetlerini sunan yaklaşık 20 büyük elektronik veri tabanı da mevcut (bkz. 3. Bölüm). Bu özetleme ve dizin hizmetleri, özetleri dâhil bilimsel dergi makalelerinin içerikleri hakkında detaylı bilgiler sunar. Bu bilgiler ise makalenin tam metnine erişim imkânı bulamayanlar için oldukça kıymetlidir. Bazı daha özelleştirilmiş veri tabanları ise 1990’ların dijital devriminden önce kurulmuştur. İşlevleri, daha kapsamlı veri tabanları tarafından ellerinden alınınca düşüşe geçmişler ve kullanılmaz hâle gelmişlerdir. Örneğin resmi adı ETOH olarak bilinen Alkol ve Alkol Sorunları Bilimi Veri Tabanı, alkol kullanım bozuklukları ve alkolizmin her yönü hakkında dergi makaleleri, kitaplar, konferans sunum ve bildirileri, raporlar, araştırmalar, tez özetleri ve ortak yazarlı kitaplardaki bölümleri içeren kapsamlı bir web kaynağıydı. Ne yazık ki 2003’te işlevine son verildi. Project CORK ve DrugScope adındaki diğer iki özel veri tabanı ise bağımlılık bilimini dünyadaki bağımlılık alanyazınının kapsamlı dijital havuzundan mahrum bırakarak 2015 yılında kapatıldı.

O kadar ki kitaplıkların kapanması ile diğer bilgi kaynaklarında meydana gelen daralma bağımlılık biliminin geleceğine yön verecektir. Bu durum belki de alandaki hızlı büyümenin yavaşladığına ve hatta düşüşe geçtiğine bir işaret olarak okunabilir.

Bağımlılık Çalışmalarında Eğitim ve Kurs Programları

Altyapısını destekleyen ve geliştirdiği sonuçları ortaya koyan meslek çalışanları olmasaydı bağımlılık bilimi var olamazdı. Tedavi, önleme ve araştırma alanlarında giderek artan profesyonel işgücü ihtiyacını karşılamak için dünyanın çeşitli yerlerinde özelleştirilmiş eğitim ve kurs programları oluşturulmuştur. Bunların çoğu klinisyenlerin eğitimine odaklanırken birçoğu da bağımlılık bilimine yönelmiştir.

Genel olarak bağımlılık çalışmaları kavramı; bilim, klinik uygulama, sosyal politika ve (ör. opiyat bağımlılığı, nikotin bağımlılığı, kumar davranışı ve alkolizm gibi) çeşitli bağımlılık konuları arasındaki etkileşime odaklanan yeni eğitim programlarını tanımlamak için bir çerçeve oluşturabilir. Şekil 2.7 üniversitelere bağlı lisans ve diğer derecelerde verilen bağımlılık eğitim programlarındaki kümülatif artışı göstermektedir. Bu programlardan bazıları lisans veya yüksek lisans kademesinde eğitim sunar ve genellikle genetik, nörobilim, psikoloji, epidemiyoloji ve kamu sağlığı gibi alanlarda eğitimler içeren disiplinler arası çalışmalar yapar.

Şekil 2.7: Bağımlılık çalışmaları alanında lisans ve diğer derecelerde programların kümülatif artışı.

Lisans sonrası, doktora sonrası ve tek seferlik atölye çalışmalarını içeren eğitim programları aşağıdaki şekle dâhil edilmeyen programlardır. Bunlar klinik becerileri, araştırma yöntemleri ve araştırma alanında klinik hizmetler, önleme ve politikalara ilişkin iş pozisyonlarına kabul alabilmek için mesleki yeteneklerini geliştirmek isteyen çeşitli alanlardan kişilere özel hazırlanmış programlardır. Bağımlılık çalışmaları programlarının amacı, diğer mesleklerin yerini almak değil, araştırma bulguları, önleme faaliyetleri ve klinik yaklaşımlar arasında bir bütünlük sağlayacak şekilde bu mesleklerle birlikte çalışmaktır. Tablo 2.3 bağımlılık çalışmalarındaki bazı eğitim programlarını gösterir.

Charles Üniversitesi tarafından (Pavlovska ve d., 2015) gerçekleştirilen bir internet araştırmasında 24 farklı üniversiteden toplam 79 eğitim programı tespit edildi. Bu programlar lisans, yüksek lisans ve doktora gibi tüm derecelere yayılmıştı. Programların 35'i Avrupa, 34'ü ABD ve Kanada, 7'si Avustralya ve Yeni Zelanda, 3'ü ise Asya'da yer almaktadır.

Üniversite	Ülke	Lisans	Program
Middlesex Üniversitesi, Aarhus Üniversitesi ve Piemonte Orientale 'A Avogadro' Üniversitesi	İngiltere, Danimarka ve İtalya	Yüksek Lisans Derecesi	Uyuşturucu ve Alkol Çalışmaları Avrupa Master Programı
Psikiyatri Enstitüsü Ulusal Bağımlılık Merkezi, Maudsley Hastanesi, Londra Kraliyet Üniversitesi	İngiltere	Fen Bilimlerinde Yüksek Lisans Derecesi	Bağımlılığın Klinik ve Kamu Sağlığı Yönü
Londra Kraliyet Üniversitesi, Virginia Commonwealth Üniversitesi ve Adelaide Üniversitesi	İngiltere, ABD ve Avustralya	Bütünleşik Yüksek Lisans Derecesi	Bağımlılık Çalışmaları Uluslararası Programı
Charles Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Adiktoloji Bölümü	Çek Cumhuriyeti	Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora Derecesi	Adiktoloji' (Bağımlılık Bilimi) Akademik Çalışma Programları

Auckland Üniversitesi, Toplum Bilimleri Yüksekokulu	Yeni Zelanda	Fakülte Sonrası Sertifikası, Fakülte Sonrası Diploması ve Tezli Yüksek Lisans Derecesi	Alkol ve Diğer Madde Programı: Bağımlılık Biliminde Lisans Sonrası Uzmanlaşma
Sahmyook Üniversitesi, Bağımlılık Bilimi Uzmanlık Merkezi	Güney Kore	Madde Bağımlılığı ve Davranışsal Bağımlılığı Önleme Lisans Ek Programı	Hemşirelik, Sağlık İdaresi, Danışmanlık ve Fizik Tedavi Bölümleri
Dresden Üniversitesi (TUD) ve Dresden Uluslararası Üniversitesi (DIU)	Almanya, Avrupa'dan Doktora ve Yüksek Lisans öğrencilerine açık	Yerel Üniversitede Yüksel Lisans/Doktora derecesi için Sertifika	Bağımlılık Araştırmaları Avrupa Lisansüstü Eğitim Merkezi (ESADD)

Tablo 2.3: Özelleştirilmiş bağımlılık çalışmaları programlarına örnekler.

Bu yeni akademik alanın nihai hedefi, madde kullanımına bağlı bozukluk ve sorunların önlenmesini ve tedavisini daha da ilerletebilmek için araştırmalara dayalı bilgiyi, uygulamaları ve politikaları geliştirmektir. Bağımlılık psikiyatristleri, narkolojistler, psikologlar, sosyal hizmet çalışanları, psikiyatri hemşireleri ve bağımlılık danışmanlarının eğitime yönelik programlardaki artışa rağmen, bağımlılık bilim insanları için uzmanlık eğitim programlarının geliştirilmesine yönelik ilgi çok azdır. Uzmanlık eğitimlerini almış ve bağımlılık alanında görev alan bilim insanlarının bulunması sosyal, davranışsal, biyolojik, epidemiyolojik ve sağlık hizmetleri araştırmalarında küresel altyapıyı sağlam tutacak ve hatta genişletecektir.

Bağımlılık bilimi çalışanlarına bir ülkede duyulan ihtiyaç, o ülkede bağımlılık kaynaklı sorunların hacmine, mesleki sorumlulukların dağılımına ve devletin bağımlılık problemine yönelik ayırdığı fon ve kaynaklara bağlıdır. Küresel olarak, bağımlılık bilimini kariyer kimliklerinin bir parçası olarak tanımlayan dünya çapında toplam 10,000 kişilik bir çalışan ağı bulunmaktadır (Babor, 2012). Tablo 2.2'de adı geçen ve temel/klinik bilim uzmanlarını da içeren 10 mesleki cemiyetin üye sayısı ile bu sayı karşılaştırılabilir. İş gücüne yönelik daha sistematik bir inceleme yapılmadan mevcut bağımlılık bilim insanlarının sayısının bağımlılıkla ilgili bilimsel bilgi ihtiyacını karşılamakta yeterli olup olmadığını söylemek neredeyse imkânsızdır.

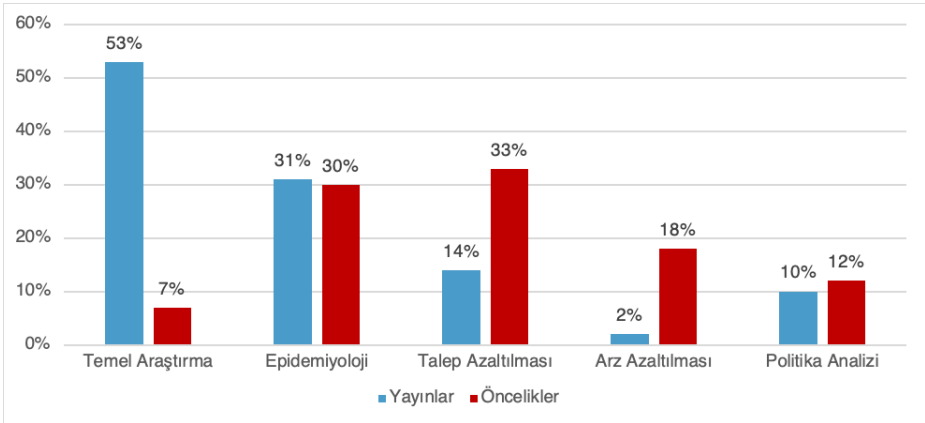
Kaynakları Fonlama ve Himaye

Bağımlılık biliminin altyapısını desteklemek adına toplumun mevcut kaynakları nasıl paylaştığı yalnızca toplumun değerlerini göstermekle kalmaz, toplumun bağımlılıkla alakalı sorunlarının yönetiminde mevcut önceliklerine dair önemli işaretler de verir. Bilimin diğer sahalarında olduğu gibi bağımlılık bilimi de aldığı desteğe, gördüğü himayeye dayanır. Bazı durumlarda, örneğin bir hayırsever bir araştırma merkezi veya akademik kürsü kurulması için bağış yaptığında, gerekli destek ve sponsorluk özel kaynaklardan sağlanır. Ancak çoğunlukla bağımlılık bilimine yönelik himaye kamu kaynaklarından gelir. Geçtiğimiz 50 yılda dünya genelinde çok çeşitli fonlama mekanizmaları bağımlılık araştırmalarını ve araştırma altyapısını destekledi. Mesleki kariyer alanlarının çoğundaki büyüme bu şekilde mümkün oldu (Babor, 2012). Örneğin, ulusal araştırma enstitüleri, yüksek ve orta gelirli ülkelerde bağımlılık alanında bilimsel araştırmaların planlanması, desteklenmesi ve yürütülmesi için kuruldu (Babor, 1993b). Norveç Ulusal Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Enstitüsü, Hindistan Ulusal Uyuşturucu ve Alkol Enstitüsü, Brezilya'daki Alkol ve Diğer Madde Kamu Politikaları Ulusal Enstitüsü ve Rusya'daki Ulusal Bağımlılık Araştırma Merkezi böylesi kuruluşlara örnek olarak verilebilir. Bu kurumların birçoğu araştırmacıları, araştırma eğitimlerini, kamu eğitimini ve uluslararası faaliyetlerin koordinasyonunu doğrudan finanse ederek, klinik ve bazen de kamu sağlığı alanına yönelik bilimsel uzmanlığın geliştirilmesini desteklemek adına kuruldular.

Bağımlılık araştırmalarını destekleyen bir başka kaynak ise özellikle ilaç şirketlerinden oluşan özel sektördür. Alkol ve kumar endüstrisi de sponsorluk sunma bakımından öne çıkmaya başlamıştır. Araştırma projelerini ve programlarını ya doğrudan desteklemekte ya da bu endüstrilerin fon aktardığı kurumlardan dolaylı destek sağlamaktadırlar. 16. Bölüm'de bahsedileceği üzere bu endüstrilerden fon kabul edilmesinin mali çıkar çatışması dâhil, bazı etik kaygılar oluşturduğunu söylemeliyiz.

Bir başka husus, sponsor kurumların, araştırmanın gündemini belirlemede oynadığı roldür. Giderek artan oranlarda para, bilimi yönetmektedir. Gündemi kamu sağlık önceliklerinin yerine sürekli ticari hedeflere yönlendirmesi nedeniyle, alkol endüstrisinin yaptığı sponsorluklar sorgulanmaktadır. Ancak kamu sektöründe bile devlet kurumları, araştırmaların gündemini bağımlılık sorunlarını en etkin şekilde çözemeyen alanlara yöneltebilmektedirler.

Örnek vermek gerekirse, Midanik (2006) ABD’deki araştırma fon kurumlarının, alkol kaynaklı sorunlar için önceliği (psiko-sosyalden ziyade) biyomedikal yaklaşımlara verdiğini tespit etmiştir. Bu durum ABD’de yayınlanan uyuşturucu ve alkol yayımlarının çoğunun temel bilim ve klinik müdahale alanlarına yönelmesine yol açtı, ki bu yönelim kamu politikacılarının arz kontrolü ve talep azaltılmasına ilişkin araştırmalarında çıkar çatışmasına yol açmaktadır. Avrupa Birliği’nde de yasadışı uyuşturucular hakkında yayınlanan araştırmalar ile araştırma fonlamasından sorumlu olan ve elde edilen sonuçları bağımlılık kaynaklı sorunlar yaşayan kişilerin yükünü hafifletmek için kullanan kamu politikacıları tarafından belirlenen öncelikler arasında bir kopukluk yaşanmaktadır (Bühringer ve d., 2009). Araştırma ve politikalar arasındaki bu kopukluk, Avrupa’da yayınlanan araştırmaların dağılımı ile 27 Avrupa Birliği üyesi ülkede 57 politikacıdan alınan araştırma öncelik puanlamalarının karşılaştırıldığı Şekil 2.8’de verilerle resmedilmiştir. Şekil, yayınlanan bilimsel kanıtların türleri ile o araştırmaları finanse eden kamu politikacılarının öncelikleri arasındaki ters ilişkiye işaret etmektedir.

Şekil 2.8: Avrupa Birliği ülkelerinden (N=27) elde edilen verilere göre, beş araştırma alanında araştırma yayınlarının yüzdelik dağılımları (N=3,028) ve araştırma öncelik puanları (N=57). (Kaynak: Bühringer ve d., 2009)

Kariyer Alternatifi Olarak Bağımlılık Bilimi

Bu bölümde bahsedilen altyapı alanlarına bakılarak bağımlılık sahasının, rollerin ve sorumlulukların tanımlanmasına yardımcı olan kurumlar etrafında şekillendiğini söyleyebiliriz. Mesleki cemiyetler, araştırma merkezleri, ulusal enstitüler, bağımlılık dergileri, özel kitaplıklar ve özel tedavi programları bağımlılık alanının altyapısında önde gelen unsurlardır. Ancak daha önce öngörüldüğü gibi (Edwards & Babor, 2012) bağımlılık alanındaki kariyer imkânları onun hem temel taşını hem de temel insan kaynağını oluşturur.

Günümüzde bağımlılık bilimi, salt bilgi için bilgi arayışında olan temel bilimciler, yeni ve daha iyi tedavi yöntemlerini arayan klinik araştırmacılar ve çetrefilli sosyal sorunları çözmeye çalışan uygulama araştırmacıları gibi farklı yaratıcı kişilerle doludur (Edwards & Babor, 2012). Uzunca bir süre ne bir adı ne de bir kimliği olan ve yeni neşet eden bir alan için insanlar nasıl bir kariyer seçebilir? Bağımlılık dergisinde yayımlanan (Edwards & Babor, 2012) bir röportaj serisinde bahsedilen kişisel anlatılardan çıkarılabileceği gibi, bu sorunun cevabı bu bilim dalının kendisi kadar çeşitli olabilir. Bu anlatılarda madde kullanım bozukluğuna ilişkin kişisel tecrübeler, bir mentörün etkisi, geçim derdi ve bilim aşkı gibi çok çeşitli sebepler gösterilmişti. Bazı araştırmacılar ve bağımlılık uzmanları, alana yönelik ilgilerini kişisel, hatta oldukça trajik deneyimlerden sonra geliştirmişlerdir. Diğer bazıları ise alana yönelimlerini şans eseri veya “fırsat kollama” ifadeleriyle açıklamışlardır.

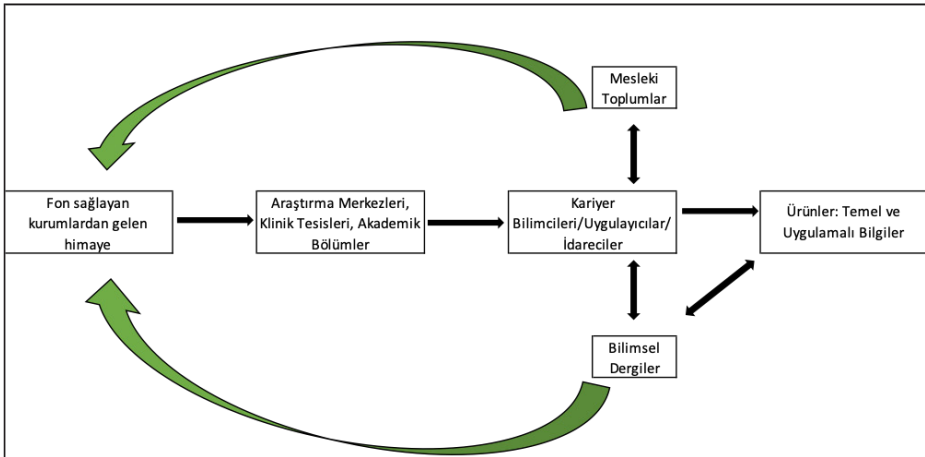
Farklı kariyer alanlarından çeşitli bilim insanlarının ortaklaşa çalışarak bir kimlik inşa etmesi ve farklı disiplinlerden mentörlerin çokça tanınır hale gelmesiyle bağımlılık alanında kariyer yapmak artık risk veya gizem içermiyor. Bağımlılık bilimi artık bağımsız, mesleki bir kariyer olarak görülmektedir (Babor, 2012; Edwards, 2002).

Sonuç

Son 50 yılda bağımlılık bilimi alanında talep ve üretim hem küresel olarak hem de belli ülkelerde ciddi oranda büyümüştür. Kendi eğitim programları, mesleki cemiyetleri, araştırma merkezleri, sponsorluk mekanizmaları ve

iletişim kanallarıyla bağımlılık bilimi uzmanlaşmış akademik alanlardan biri haline evrilmiştir. Bir bilim dalı olarak hem bağımlılığa ilişkin temel bilgi arayışı hem de bu bilginin tedavi ve önleme faaliyetlerine uygulanması alanlarına odaklanmaktadır.

Savaş sonrası (özellikle psikiyatri alanında) biyomedikal müessesesi ile bütünleşerek bağımlılık bilimi ciddi bir büyüme yaşadı. Bu bölümde ve diğerlerinde bahsi geçen bilgilere dayanarak bu büyümenin Şekil 2.9’da gösterilen bir dizi “megatrend” ile şekillendiği söylenebilir (Babor, 1993b, 2000). Bu trendler: (a) tedavi, önleme ve araştırma programlarını desteklemek üzere kamu ve özel finansman mekanizmalarının oluşması, (b) araştırma merkezleri, özel klinik tesisleri ve gerekli kurumsal yapılardan oluşan kurumsal bir zeminin gelişmesi, (c) alana bir kimlik ve gaye duygusu kazandıran mesleki cemiyetlerdeki büyüme ve (d) bilgi alışverişini ve dağılımını harekete geçiren bilimsel iletişim araçları ile yayım fırsatlarındaki hızlı artış. Şekilde gösterilen bağımlılık alanının son unsuru ise tüm bu çabaların sonucu olarak bağımlılık alanında temel ve uygulamalı bilginin gelişmesidir.

Şekil 2.9: Bağımlılık biliminde “megatrendler”.

Akademi ile sağlık sektöründeki mesleki kariyerin kolektif “çıktıları”nın ne olduğu ile ilgili görüşler, birbirinden farklı olabilirse de toplumsal bir bakış açısından bağımlılık alanındaki somut çıktılar; psikoaktif madde kullanımının sonuçlarına yönelik düzenlenmiş siyasi müdahaleler, kanıta dayalı klinik

ve önleyici hizmetler ile bilimsel bilgi şeklinde ölçülebileceğini söyleyebiliriz. Son olarak tüm bu çabaların toplam ve kümülatif etkisi, madde kullanımı kaynaklı zarar, acı ve ölüm oranlarında görülecek düşüş olmalıdır.

Bağımlılık biliminde yaşanan büyüme, uluslararası düzeydeki bir iletişim ve iş birliğini teşvik etmektedir. Bu durum kısmen iletişim teknolojilerindeki büyüme ve denizaşırı seyahatlerdeki kolaylık sayesinde olsa da, bağımlılık yapıcı maddelerin daha önce ulaşamadığı yerlere ve toplumlara dağıtılmasına neden olan alkol ve diğer maddelerin dağıtım ağlarındaki küreselleşmenin bir sonucu olduğunu da söyleyebiliriz. Çok uluslu alkol üreticilerinin kadın ve gençlere yönelik ürettiği yeni alkollü ürünleri pazarlaması ve Afrika, Latin Amerika ve Asya'daki kalabalık mekânlarda artan yasadışı uyuşturucu kullanımındaki büyüme bunlara örnek olarak verilebilir.

Belki de en önemli soru şu: Hizmet etmeyi amaçladığı toplumun sağlığı üzerinde, modern bağımlılık araştırma altyapısının nasıl bir etkisi olmaktadır? Ülkelerin alkol ve diğer madde kullanım araştırmalarına bunca yatırım yapmasının bir nedeni var. Genellikle buradaki amaç psikoaktif madde kullanımının yol açtığı insani acıların azaltılması ve daha ileri düzeyde sorunların önlenmesidir.

Ne var ki, gelişmiş ülkelerde bağımlılığın yol açtığı zararları aynıyla yaşayan düşük ve orta gelirli ülkelerin çoğunda, bağımlılık araştırma altyapıları ya çok zayıf ya da hiç yoktur. Bağımlılık sorunları yaşayan toplumlar ile bağımlılık araştırma merkezleri hakkında kaleme alınan bir dergi yazı dizisinde, çok ciddi bağımlılık sorunlarıyla boğuşan düşük gelirli ülkelerde bağımlılık alanına adanmış çok az sayıda cemiyet, merkez ve dergi olduğuna işaret edilerek, buralarda bağımlılık biliminin acilen desteklenmesi gereği ifade edilmiştir (Edwards & Babor, 2008). Kurumsal yapılar, hâlihazırda yeterli kaynağa sahip olmayan dünyanın büyük kısmı için böylesi cemiyetler kurulması adına yardımda bulunabilirler. Alınacak inisiyatifler kültürel bir hassasiyet de taşımalıdır. Kaynakların, özelleştirilmiş tedavi hizmetlerine, uzman araştırma merkezlerine veya ulusal dergi yayınlanmasına kolay kolay olanak sağlamadığı ülkelerde bile yerel kurumlar tarafından teşvik edilen gönüllü çalışmalarla yapılacak uluslararası ortaklıklar, ciddi etkiler oluşturabilecek türde makul inisiyatifler meydana getirebilir.

Bağımlılık sorunlarının giderilmesi için geliştirilen en önemli araç şayet araştırmalar olsaydı, araştırma bulgularını etkin önleme politikalarına evirecek önemli ilerlemeler yaşanırdı. Hâlbuki daha önce bahsedildiği gibi, günümüzde yürütülen bilimsel araştırma toplamı ile önleme ve tedavi finansman haritalarını belirleyen kamu politikacılarının çıkarları arasında bir kopukluk bulunmaktadır. Bilim dalının (denetleme, tedavi, önlem, araştırma gibi) birçok alanda gelişmesine rağmen modern altyapı unsurlarının toplum genelinde bir etki yaratıp yaratmadığı sorusu hâlen cevaplanmaya muhtaçtır. Kamu politikacıları ile bağımlılık uzmanları daha geniş bir misyon ve gaye duygusuna ulaşmadıkça ulus devletler madde bağımlılığı sorunlarına karşı en mantıklı mücadele yönteminin ne olduğu sorusuyla uğraşmaya devam edeceklerdir.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Agrawal, A., & Bierut, L. J. (2012). Identifying genetic variation for alcohol dependence. *Alcohol Research and Health*, 34(3), 274–281.
- Anton, R. F., O'Malley, S. S., Ciraulo, D. A., Cisler, R. A., Couper, D., Donovan, D. M., . . . , Zweben, A. (2006). Combined pharmacotherapies and behavioral interventions for alcohol dependence: The COMBINE study: A randomized controlled trial. *JAMA*, 295, 2003–2017. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.295.17.2003>
- Babor, T. F. (2000). Past as prologue: The future of addiction studies [Editorial]. *Addiction*, 95, 7–10. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2000.95172.x>
- Babor, T. F. (2012). Addictionology as biography: One hundred ways to have a successful career in addiction science. *Addiction*, 107, 464–466. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2012.03788.x>
- Babor, T. F., & Del Boca, F. K. (Eds.). (2003). *Treatment Matching in Alcoholism*. Cambridge University Press: Cambridge, UK.
- Babor, T. F., Morisano, D., Stenius, K., Winstanley, E. L., & O'Reilly, J. (2008). How to choose a journal: Scientific and practical considerations. In T. F. Babor, K. Stenius, S. Savva, & J. O'Reilly (Eds.), *Publishing addiction science: A guide for the perplexed* (2nd ed., pp. 15–32). Brentwood, UK: Multi-Science Publishing.

- Babor, T. F., Stenius, K., & Romelsjö, A. (2008). Alcohol and drug treatment systems in public health perspective: Mediators and moderators of population effects. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 17(Supplement 1), S50–S59. DOI: <https://doi.org/10.1002/mpr.249>
- Beall, J. (2012). Predatory publishers are corrupting open access. *Nature*, 489, 179. DOI: <https://doi.org/10.1038/489179a>
- Billings, J. S., Eliot, C. W., Farnam, H. W., Greene, J. L., & Peabody, F. G. (1905). *The liquor problem: A summary of investigations conducted by the committee of fifty, 1893–1903*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Bühringer, G., & Watzl, H. (2003). On the history and new layout of the journal SUCHT: Old wine in new bottles? [Editorial] SUCHT, 49, 12–15. DOI: <https://doi.org/10.1024/suc.2003.49.1.4>
- Bühringer, G., Farrell, M., Kraus, L., Marsden, J., Pfeiffer-Gerschel, T., Piontek, D., & Stiller, G. (2009). Comparative analysis of research into illicit drugs in the European Union. Executive summary. Brussels, Belgium: European Commission.
- Choi, B. C., & Pak, A. W. (2006). Multidisciplinarity, interdisciplinarity and transdisciplinarity in health research, services, education and policy: 1. Definitions, objectives, and evidence of effectiveness. *Clinical & Investigative Medicine*, 29, 351–364.
- Dias da Silva, J. C., Ramos, S. d. P., Luz, E. L. Jr., de Oliveira, E. M., Requião, D. H., & Campana, A. A. M. (2002). The Brazilian Association for the Study of Alcohol and Other Drugs. *Addiction*, 97, 9–13. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2002.00013.x>
- Infrastructure and Career Opportunities in Addiction Science 33
- Edwards, G. (Ed.). (2002). *Addiction: Evolution of a specialist field*. Oxford, England: Blackwell.
- Edwards, G., & Babor, T. F. (2001). The International Society of Addiction Journal Editors (ISAJE) has become established. *Addiction*, 96, 541–542. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2001.9645411.x>
- Edwards, G. E., & Babor, T. F. (2008). Closing remarks: Addiction societies as valuable assets. *Addiction*, 103, 9–12. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2007.02095.x>
- Edwards, G., & Babor, T. F. (Eds.). (2012). *Addiction and the making of professional careers*. Piscataway, NJ: Transaction Publishers.
- Israel, Y., & Lieber, C. S. (2002). The Research Society on Alcoholism. *Addiction*, 97, 483–486. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2002.00012.x>
- Keller, M. (Ed.). (1966). *International bibliography of studies on alcohol*. New Brunswick, NJ: Rutgers Center of Alcohol Studies.
- Krimsky, S. (2003). *Science in the private interest: Has the lure of profits corrupted biomedical research?* Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

- Lafollette, M. C. (1992). *Stealing into print. Fraud, plagiarism, and misconduct in scientific publishing*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Mann, K., & Batra, A. (2008). The German Society for Addiction Research and Addiction Treatment. *Addiction*, 103, 6–8. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2007.02028.x>
- Mann, K. (2010). Addiction Research Centres and the Nurturing of Creativity: Department of Addictive Behaviour and Addiction Medicine, Central Institute of Mental Health, Mannheim, University of Heidelberg. *Addiction*, 105, 2057–2061. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2010.02974.x>
- Maruyama, K., & Higuchi, S. (2004). The Japanese society of alcohol-related problems. *Addiction*, 99, 419–424. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2004.00712.x>
- McTernan, J. (2016, March 29). Don't mourn the loss of libraries – the internet has made them obsolete. *The Telegraph*. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/news/12206475/Dont-mourn-the-loss-of-libraries-the-internet-has-made-them-obsolete.html>.
- Midanik, L. T. (2006). *Biomedicalization of alcohol studies: Ideological shifts and institutional challenges*. New Brunswick, NJ: Aldine Transaction.
- Mitchell, A. (1991). *SALIS directory 1991: An international directory of alcohol, tobacco, and other drug libraries, clearinghouses, resource and information centers: Includes state and specialty regional alcohol and drug awareness resource (RADAR) centers*. San Francisco, CA: Alcohol Research Group, Medical Research Institute of San Francisco.
- Mitchell, A. L., Lacroix, S., Weiner, B. S., Imholtz, C., & Goodair, C. (2012). Collective amnesia: Reversing the global epidemic of addiction library closures. *Addiction*, 107, 1367–1368. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2012.03813.x>
- National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. (1985). *Resource directory of national alcohol-related associations, agencies and organizations*. Rockville, MD: Author.34 Publishing Addiction Science
- Nizzoli, U., & Foschini, V. (2002). ERIT-Italia, the Italian federation for professionals working in the field of drug abuse. *Addiction*, 97, 1365–1367. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2002.00137.x>
- Pavlovská, A., Miovský, M., Gabrhelík, R., & Babor, T. (2015). *European University-based study programmes in the addictions field*. Unpublished manuscript, Department of Addictology, 1st Faculty of Medicine, Charles University, Prague, Czech Republic.
- Sournia, J. C. (1996). *A history of alcoholism*. Basil, Blackwell.
- Stenius, K. (2012). ICARA: A global forum for research associations. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 29, 439–440. DOI: <https://doi.org/10.2478/v10199-012-0038-3>

- Taylor, P., & Keeter, S. (2010). Millennials: A portrait of generation next. Pew Research Center Report. Retrieved from <http://www.pewsocialtrends.org/files/2010/10/millennials-confident-connected-open-to-change.pdf>.
- Tober, G. (2004). The Society for the Study of Addiction (SSA). *Addiction*, 99, 677–685. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2004.00729.x>
- Wells, E. A., Saxon, A. J., Calsyn, D. A., Jackson, T. R., & Donovan, D. M. (2010). Study results from the Clinical Trials Network's first ten years: Where do they lead? *Journal of Substance Abuse Treatment*, 38(Supplement 1), S14–S30. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jsat.2009.12.009>
- World Bank. (2013). Retrieved from <http://data.worldbank.org/indicator/SPPOPTOTL>.

EK A. SCOPUS Bağımlılık Yayınları Araştırmasında Kullanılan Arama Terimleri (2000-2014)

Arama Terimleri	Sonuçlar	
	2010-2014 Sonuçları	2000-2014 Sonuçları
Alkol (“alkol içmek” veya “alkolle ilgili sorunlar” veya “alkol zehirlenmesi” veya “alkol bağımlılığı” veya “alkolün başlattığı kullanım bozuklukları” veya “alkol kullanımı” veya “alkole ilişkin zararlar” veya “alkolizm” veya “alkol kullanım bozuklukları”)	28,667	74,921
Tütün (“tütün içmek” veya “sigarayı bırakma” veya “sigara içmek” veya “tütün kullanım bozuklukları”)	21,528	64,346
Uyuşturucular (“sokak uyuşturucuları” veya “yasadışı uyuşturucular” veya “illegal uyuşturucular” veya “uyuşturucu bağımlılığı” veya “uyuşturucu kullanım bozuklukları” veya “madde bağımlılığı” veya “esrar” veya “eroin” veya “halüsinojenler” veya “kokain” veya “kenevir”)	31,425	86,402
Kumar (“kumar” veya “patolojik kumar oynama”)	3,192	6,115

İKİNCİ KISIM

Nerede ve Nasıl Yayımlamalı?

3. BÖLÜM

Dergi Seçimi: Bilimsel ve Uygulamaya Dönük Düşünceler*

Thomas F. Babor, Dominique Morisano, Kerstin Stenius ve Judit H. Ward

Giriş

Bilimsel bir makalenin yayımlanması sürecinde en mühim fakat en az anlaşılan kararlardan biri derginin seçilmesidir. Burada verilecek karar, ulaşılabilecek muhatap kitlesini, çalışmanın sunulacağı bağlamı ve resmî yayın için gerekli zamanı doğrudan etkilemektedir. Doğru bir dergi seçimiyle hak ettiği ilgiyi gören makale hızla yayımlanacaktır. Hatalı bir dergi seçimi ise yanlış bir karar, ret, tehir ve hatta yazarın değerli bir bilimsel katkı için yayın yapma şevkinin kırılması ile sonuçlanabilir. Bazı durumlarda yağmacı bir yayınevinin bastığı derginin seçilmesinde, hakemli olmadığı ve ücret mukabilinde yayım yaptığı öğrenildiğinde yazar üzülebilmektedir.

Dergi seçimi, bağımlılık araştırmalarına yıllarını harcamış kişilerce dahi çok az anlaşılan bir meseledir. Alanda oluşan yeni yayın fırsatları, sürekli yenilenen formatlar (örneğin elektronik dergiler, matbu yerine elektronik baskılar, açık yayın, ses ve görüntü eklentili interaktif yayınlar) ve (matbu dergiler

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Babor, T F, Morisano, D, Stenius, K ve Ward, J H. 2017. Dergi Seçimi: Bilimsel ve Uygulamaya Dönük Düşünceler. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovisky, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*. S. 37-70. Londra: Ubiquity Press. DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.c> Lisans: CC-BY 4.0.

gibi) daha geleneksel iletişim organlarının yeni teknolojiye uyum sağlaması nedeniyle hızla değişime uğraması bu durumun sebeplerinden biridir. Yayın mecrasını seçmedeki zorluğun nedenlerinden birisi de son zamana kadar dergi editörleri ile yazar adayları arasında çok az iletişim imkânı olmasıydı. 12. Bölüm’de değinildiği gibi bir derginin belli bir makaleyi kabul veya ret süreci hayli kapalı olmuştur. Dergilerin çoğu bu kapalılığı editöryel karar aşamasının “kara kutusu” dairesinde dikkatle muhafaza etmiştir. Akademik dergiler için yazıların nasıl yazılacağı ve yayımlanacağına dair hiçbir eğitim programı olmadığı için sahaya ilk defa çıkan acemi yazarlar bu öğrenme sürecinin tamamen tecrübeli bir mentor bulma ihtimaline ve şansına kaldığını gözlemlerler.

Bu bölümde bağımlılık konusunda, daha geniş tanımıyla psikoaktif maddeler ve kumar gibi davranışsal bağımlılıkla ilgili her tür konuda akademik bir yayın yapmak için bir derginin nasıl seçileceğine dair rehberlik sunulmaktadır. Burada, yayın yapmanın birincil amacının ulaşılan bulguların ve fikirlerin hâlihazırdakinden daha geniş bir çevreye iletilmesi olduğu varsayımı üzerinden hareket ediyoruz. Geçtiğimiz yüzyılda bilimsel iletişim sisteminin (konferans sunumları, posterler, kitaplar ve özetlerle beraber) en önemli aracı haline gelen akademik dergiler odak noktamızı oluşturmaktadır. Bağımlılık alanında uzman dergiler asıl ilgi alanımız olduğu için psikoaktif maddeler ve ilgili bağımlılık davranışlarına dair araştırma konularıyla kısıtlı kalanları tercih ediyoruz. Ancak psikoloji, biyoloji, sosyoloji, tıp ve diğer mesleki disiplinlerde yayınlanan bağımlılık konulu makaleler de bu kapsama dâhil edileceği için böylesi dergiler arasından nasıl bir seçim yapılacağından da bahsedeceğiz.

Bağımlılık Uzmanlık Dergileri ve Diğer Yayın Mecralarındaki Büyüme

Bilimsel bir derginin birçok rolü ve işlevi vardır. Bilimsel iletişim için bir platform oluşturarak bir yazarın çalışmasındaki bilimsel değerin akreditasyonunu sağlar. Güvenilir bilgiye erişimi mümkün kılarak aynı zamanda bilimsel prestij sunar ve kariyer gelişimini sağlar (bkz. Lafollette, 1992). Bağımlılık yayınlarının ilk kez başladığı 19. yüzyılın sonlarından itibaren bağımlılık ilintili makaleler çıkarmaya başlayan dergilerin sayısı 1970 ve 1980’lerde artmış ve

2007'den bu yana da ciddi oranda artmaya devam etmiştir. 2016 yılına gelindiğinde dünya çapında yayımlanan 120'den fazla bağımlılık uzmanlık dergisi olduğu görülmektedir.

Hakemli bağımlılık dergilerinin büyük ekseriyeti uluslararası bilimsel iletişimin ana dili hâline gelen İngiliz dilinde yayımlanmıştır (Babor, 1993). Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyeti (ISAJE) üyesi dergilerle ilgili ayrıntılar Tablo 3.1 ve 3.2'de gösterilmiştir. Bu tablolardaki veriler ISAJE dergi editörlerinin 2015'te yürüttüğü bir anketin sonuçlarına dayanmaktadır. Anket sonuçlarına ek olarak (varsa) derginin web sayfası, derginin matbu nüshası ve yazarlarına talimatları gibi kamu bilgi kaynakları da gözden geçirilmiştir.

Tablo 3.1 İngilizce yayınlanan dergilerin başlıkları ile odaklandıkları maddeler veya bağımlılık davranışlarına dair (alkol, tütün, yasal ve yasadışı uyuşturucular, patolojik kumar ve diğer davranışsal bağımlılıklara dair) bilgiler, (tedavi, önleme, epidemiyoloji, biyolojik mekanizmalar, tarih vs. gibi) işlenen genel konular, derginin yayınlanma süresi, kabul oranları, etki faktörü ve (özetleme veya dizinleme hizmetleri gibi) yayım kanallarını içermektedir. Tablo 3.2'de ise İngilizce dışındaki dillerde yayınlanan dergilerle ilgili benzer bilgiler gösterilmektedir. Bu tablolar en son 2017 yılının ocak ayında güncellenmiştir. ISAJE üye dergilerinin en güncel listesi www.isaje.net adresinde bulunabilir.

Dergi Adı	Dergi İngilizce Adı	Maddeler (1)	İlgi Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Erki Faktörü (3)	Matbu/Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özetleme & Dizinleme Hizmeti (5)
Addicta: Türk Bağımlılık Dergisi	Addicta: The Turkish Journal on Addictions	A, U, S, D	Te, Ö, Po, KE, T, PM, S	2	25%	-	İkisi	Ücretsiz	Tam	2
Bağımlılık	Addiction	A, U, S, D	İ, Te, Ö, G, Po, SE, PE, T, S	12	15%	4.97	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web os Science; Scopus; MEDLINE 76
Bağımlılık Bilimi & Klinik Uygulama	Addiction Science & Clinical Practice	A, U, S	İ, Te, Po	Yok	50%	-	Yalnız Web	Ücretli	Tam	Scopus; MEDLINE 9
Bağımlı Davranışları	Addictive Behaviours	A, U, S, D	İ, Te, Ö, N, Po, SE, PE, PM, S	12	40%	2.80	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web os Science; Scopus; MEDLINE 20
İkili Tanılamada Gelişmeler	Advances in Dual Diagnosis	A, U	İ, Te, Ö, Po, PE, B, PM, S	4	-	-	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	Scopus 5

Dergi Adı	Dergi İngilizce Adı	Maddeler (1)	İlgi Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Etki Faktörü (3)	Matbu/Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özetleme & Dizinleme Hizmeti (5)
Afrika Uyuşturucu ve Alkol Çalışmaları Dergisi	African Journal of Drug and Alcohol Studies	A,U,S	İ,Te,Ö,Po,-SE,PE,PM,S	2	60%	-	Yalnız Web	Ücret-siz	Tam	PsycINFO; Scopus 9
Alkolizm Tedavi Dergisi	Alcoholism Treatment Quarterly	A	İ,Te,Ö,Po,-SE,PM,S	4	80%	-	İkisi	Ücret-siz	Karma 1	PsycINFO; Scopus 11
Alkolizm: Klinik& Deneysel Araştırmalar	Alcoholism: Clinical& Experimental Research	A,S,D	H,İ,Te,Ö,N,-G,Po,SE,PE,-KE,B,PM,S	12 sayı ve 1-2 Ek	51%	2.83	Yalnız Web	Sayfa Ücretli	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 47
Amerika Uyuşturucu ve Alkol Bağımlılığı Dergisi	American Journal of Drug and Alcohol	A,U	H,İ,Te,Ö,N,-G,Po,PE,B	6	-	1.83	İkisi	Ücret-siz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 21

Dergi Adı	Dergi İngilizce Adı	Maddeler (1)	İlgi Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Erki Faktörü (3)	Matbu/Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özeteleme Dizinleme Hizmeti (5)
Kanada Bağımlılık Dergisi	Canadian Journal of Addiction Canadian Journal of Addiction	A, U, S, D	İ, Te, Ö, Po, P, M, S	3	80%	-	İkisi	Ücretsiz	Tam	Scopus (PsycINFO ve MEDLINE başvuru sürecinde) 9 (3 tane daha sırada)
Uyuşturucu ve Alkol Bağımlılığı	Drug and Alcohol Dependence	A, S, U	H, İ, Te, Ö, N, G, Po, SE, PE, T, B, PM, S	12	-	3.35	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 20
Uyuşturucu ve Alkol Dergisi	Drug and Alcohol Review	A, S, U	İ, Te, Ö, Po, SE, PE, T, B, P, M, S	6	-	2.41	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 34
Uyuşturucular: Eğitim, Önlem ve Politikalar	Drugs: Education, Prevention & Policy	A, S, U	İ, Te, Ö, Po, T, S	6	-	0.76	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus 25

Dergi Adı	Dergi İngilizce Adı	Maddeler (1)	İlgi Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Etki Faktörü (3)	Matbu/Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özetleme & Dizinleme Hizmeti (5)
Deneysel ve Klinik Psikofarmakoloji	Experimental and Clinical Psychopharmacology	A,U,S,D	H,İ,Te,Ö,N,-G,SE,PE,-KE,B,PM	6	56%	2.14	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Scopus; MEDLINE 15
Uluslararası Kumar Çarışmaları	International Gambling Studies	D	H,İ,-Te,Ö,N,Po,-SE,PE,T,B,P,-M,S	3	49%	1.23	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus 8
Uluslararası Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi	International Journal of Alcohol and Drug Research	A,U,S,D	İ,Te,Ö,Po,-SE,PM,S	2-4	89%	-	Yalnız Web	Sayfa Ücretli	Tam	PsycINFO 6
Bağımlılık Tıbbi Dergisi	Journal of Addiction Medicine	A,U,S,D	İ,Te,Ö,Po,-SE,PE,B,P,-M,S	6	48%	2.07	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 39
Bağımlılık Hemşireliği Dergisi	Journal of Addictions Nursing	A,D	İ,Te,Ö,Po,P,-M,S	4	-	0.48	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 18

Dergi Adı	Dergi İngilizce Adı	Maddeler (1)	İlgi Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Etki Faktörü (3)	Matbu/Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özetleme & Dizinleme Hizmeti (5)
Bağımlılık Hastalıkları Dergisi	Journal of Addictive Diseases	A, U, S, D	İ,Te,Ö,N,-G,Po,SE,PE,-KE,B	4	-	1.78	ikisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; MEDLINE 16
Davranışsal Bağımlılık Dergisi	Journal of Behavioral Addictions	D	İ,Te,Ö,N,G,-SE,PE,B,P-M,S	4	-	2.49	ikisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 11
Uyuşturucu ve Alkol Araştırmaları Dergisi	Journal of Drug and Alcohol Research	A,S,U	H,İ,Te,N,G,-B,PM	1	90%	-	Yalnız Web	Ücretsiz	Tam	4
Kumar Araştırmaları Dergisi	Journal of Gambling Issues	D	İ,Te,Ö,Po,-SE,PE,T,B,P-M,S	2 sayı ve 1 ek	60%	-	Yalnız Web	Ücretsiz	Tam	PsycINFO; Scopus 10
Bağımlılık Tedavi Grupları Dergisi	Journal of Groups in Addiction and Recovery	A, U, S, D	İ,Te,PM,S	4	-	-	ikisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Scopus 18
Psikoaktif Uyuşturucu Dergisi	Journal of Psychoactive Drugs	A, U, S, D	İ,Te,N,Po,-SE,PE,T,B,P-M,S	5	-	1.78	ikisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Scopus; MEDLINE 14

Dergi Adı	Dergi İngilizce Adı	Maddeler (1)	İlgi Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Etki Faktörü (3)	Matbu/ Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özetleme & Dizinleme Hizmeti (5)
Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi	Journal of Studies on Alcohol and Drugs	A, U, S	İ, Te, Ö, N, - G, Po, SE, PE, - B, PM, S	6	-	2.20	ikisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 27
Madde Bağımlılığı Tedavisi Dergisi	Journal of Substance Abuse Treatment	A, U, S, D	İ, Te, Po, PE, P, M, S	10	-	2.47	ikisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 14
Madde Kullanımı Dergisi	Journal of Substance Use	A, U, S, D	İ, - Te, Ö, Po, PM	6	-	0.89	ikisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Scopus 11
Nikotin ve Tütün Araştırmaları	Nicotine & Tobacco Research	S	H, İ, Te, Ö, N, - G, Po, SE, PE, - KE, B, PM, S	6	38%	3.81	ikisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 16

Dergi Adı	Dergi İngilizce Adı	Maddeler (1)	İlgili Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Etki Faktörü (3)	Matbu/Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özetleme & Dizineleme Hizmeti (5)
İskandinav Alkol ve Uyuşturucu Çalışmaları Dergisi	Nordic Studies on Alcohol and Drugs (Nordisk Alkohol & Narkotikadiskrift)	A, U, S, D	Te,Ö,Po,-SE,T,PM,S	6	67%	0.77	İkisi	Ücretsiz	Tam	PsycINFO; Web of Science; Scopus 36
Psikofarmakoloji	Psychopharmacology	A, U, S, D	H,I,Te,Ö,N,-G,PE,B	24	-	3.54	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 35
Madde Bağımlılığı	Substance Abuse	A,U,S	H,I,Te,Ö,Po,-SE,PE,KE,T,-B,PM,S	4	-	2.58	İkisi	Ücretsiz	Karma 1	PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE 13

Tablo 3.1: İngilizce yayın yapan ISAJE üyesi dergiler.

1. Maddeler: A-Alkol; U-Alkol harici yasal ve yasadışı psikoaktif uyuşturucular; S-Sigara ve diğer nikotin ürünleri; D-Diğer maddeler, kumar ve yeme bozuklukları dâhil davranışsal bağımlılıklar.

2. İlgili Alanları: H-Hayvanlar üzerinde araştırmalar; İ-İnsan üzerinde araştırmalar; Te-Tedavi; Ö-Önleme; N-Nöro-bilim; G-Genetik; Po-Politikalar; SE-Sosyal Epidemiyoloji; PE-Psikiyatrik Epidemiyoloji; KE-Kronik Hastalık Epidemiyolojisi; T-Tarih; B-Biyolojik mekanizmalar; PM-Psikolojik mekanizmalar; S-Sosyal etkenler.
3. Thomas Reuters 2015 etki faktörü. 2016 Dergi Atıf Raporları yayınına atfen. Kaynak: 2015 Web of Science Verileri.
4. Bu sütun derginin açık erişimli kaynak politikasını betimler. Tam-dergideki tüm makaleler okuyucular için ücretsiz olarak web'de yayımlanmaktadır; Karma 1-Sadece yazarın, yazarın bağlı olduğu kurumun ya da sponsorun açık kaynak telif ücretini ödediği makaleler açık kaynak olarak yayımlanır; Karma 2-Genellikle bir yıllık kısıtlama süresinin ardından tüm makaleler açık kaynağa aktarılır.
5. Bu sütunda derginin dâhil olduğu özetleme ve dizinleme hizmetlerinden en büyük dördü (PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE) ile bunlara ilaveten derginin aldığı toplam özetleme ve dizinleme hizmet sayısı listelenmektedir.

Dergi Adı	Dili	Maddeler (1)	İlgi Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Etki Faktörü (3)	Matbu/Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özetleme & Dizinleme Hizmeti (5)
Addicta: The Turkish Journal on Addictions	Türkçe& İngilizce	A, U, S, D	Te, Ö, Po, KE, T, PM, S	2	25%	-	İkisi	Ücret-siz	Tam	2
Adiktologie	Makaleler Çek Dili, Slovak veya İngilizce	A, U, S, D	H,İ,- Te,Ö,N,Po,- SE,PE,- KE,T,PM,S	4 sayı ve 1-2 ek	85%	-	İkisi	Ücret-siz	Karna 2	Scopus 4
Alkoholizm i Narkomania (Alcoholism and Drug Addiction)	Lehçe& İngilizce	A,U,S	H,İ,Te,Ö,- G,Po,SE,- PE,T,B,PM,S	4	85%	-	İkisi	Ücret-siz	Tam	3
Drogues, sante et societe	Fransızca (Özet İngilizce)	A,U,S	T,- Te,Ö,N,Po,- SE,PE,PM,S	2	68%	-	Yalnız Web	Ücret-siz	Tam	PsycINFO 5
Exartisis	Yunanca (Özet İngilizce)	A, U, S, D	Te,Ö,PM,S	2	85%	-	Yalnız Matbu	Ücret-siz	-	-
Narcologia	Rusça	A, U, S, D	İ,Te,Ö,Po,- SE,PE,T,B,P,- M,S	12	-	-	Yalnız Matbu	-	-	-
Nordic Studies on Alcohol and Drugs (Nordisk Alkohol& Narkotikatiskrift)	İngilizce, Danimarkaca, Norveççe & İsveççe	A, U, S, D	Te,Ö,Po,- SE,T,PM,S	6	67%	0.77	İkisi	Ücret-siz	Tam	PsycINFO; Web of Science; Scopus 36

Dergi Adı	Dili	Maddeler (1)	İlgi Alanları (2)	Yıllık Yayın Sayısı	Kabul Oranı	Etki Faktörü (3)	Matbu/ Web Tabanlı	Ücret	Açık Kaynak (4)	Özetleme & Dizinleme Hizmeti (5)
SUCHT	Almanca (Özet ve başlıklar İngilizce) İngilizce makaleler de var	A, U, S, D	İ, Te, Ö, Po, SE, PE, T, P, M, S	12	80%	-	İkisi	Ücretsiz	Karna 1	PsycINFO; Scopus 10
Suchtmedizin (Addiction Medicine)	Almanca (Özetler İngilizce)	A, U, S, D	Te, Ö, Po, SE, PE, B, S	6	-	-	İkisi	Ücretsiz	Tam	Scopus 2

Tablo 3.2: İngilizce harindeki bir dilde yayın yapan ISAJE üyesi dergiler

1. Maddeler: A = Alkol; U-Alkol harici yasal ve yasadışı psikoaktif uyuşturucular; S-Sigara ve diğer nikotin ürünleri; D-Diğer maddeler, kumar ve yeme bozuklukları dâhil davranışsal bağımlılıklar.
2. İlgi Alanları: H-Hayvanlar üzerinde araştırmalar; İ-İnsan üzerinde araştırmalar; Te-Tedavi; Ö-Önlem; N-Nöro-bilim; G-Genetik; Po-Politikalar; SE-Sosyal Epidemiyoloji; PE-Psikiyatrik Epidemiyoloji; KE- Kronik Hastalık Epidemiyolojisi; T-Tarih; B-Biyolojik mekanizmalar; PM-Psikolojik mekanizmalar; S-Sosyal etkenler.
3. Thomas Reuters 2015 etki faktörü. 2016 Dergi Atıf Raporları yayına atfen. Kaynak: 2015 Web of Science Verileri.
4. Bu sütunda derginin dâhil olduğu özetleme ve dizinleme hizmetlerinden en büyük dördü (PsycINFO; Web of Science; Scopus; MEDLINE) ile bunlara ilaveten derginin aldığı toplam özetleme ve dizinleme hizmet sayısı listelenmektedir.

Uzman bağımlılık dergilerinin sayısı, bağımlılık alanının hacim ve içerik olarak nasıl gelişip serptiği açıklamasının sadece bir bölümünü oluşturur. Bağımlılık alanyazınına dair kaleme alınan yazıların önemli bir bölümü tıp, psikoloji, biyokimya, sosyoloji, iktisat ve kamu sağlığı gibi disiplinlere eğilen akademik dergilerde yayımlanmaktadır. *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi* kitabının ilk baskısında bu bölümü kaleme aldığımızda 2003 öncesi alkole dair makalelerin %58'inin genel veya özel dergilerde; %42'sinin ise uzman bağımlılık dergilerinde yayımlandığı belirtilmiştir. Makaleler “biyomedikal” (yani biyolojik ve tıbbi konulara değinen) veya “psiko-sosyal” (yani tedavi, önleme, epidemiyoloji, psikoloji veya sosyal politikalarla alakalı) olarak sınıflandırıldığında, uzman bağımlılık dergilerinin psiko-sosyal konulara daha fazla yer verdiği görülürken diğer disiplinlerdeki dergilerin biyomedikal makalelerde daha büyük pay sahibi olduğunu görmüştük.

Dergi Adı	Derginin Türkçe Adı
Alcoholism: Clinical and Experimental Research	Alkolizm: Klinik ve Deneysel Araştırmalar
Drug and Alcohol Dependence	Uyuşturucu ve Alkol Bağımlılığı
Addictive Behaviours	Bağımlı Davranışları
PLOS One	PLOS One
Neuropsychopharmacology	Nöropsikofarmakoloji
Addiction	Bağımlılık
Journal of Studies on Alcohol and Drugs	Alkol ve Uyuşturucu Araştırmaları Dergisi
Substance use and misuse	Madde Kullanımı ve Kötüye Kullanım
Psychopharmacology	Psikofarmakoloji
Journal of Substance Abuse Treatment	Madde Bağımlılığı Tedavisi Dergisi
Psychology of Addictive Behaviours	Bağımlı Davranışları Psikolojisi
Biological Psychiatry	Biyolojik Psikiyatri
Neuropharmacology	Nörofarmakoloji
BMC Public Health	BMC Kamu Sağlığı
Drug and Alcohol Review	Uyuşturucu ve Alkol Dergisi

Tablo 3.3: Alkol ve uyuşturucu araştırmalarında yıllık en fazla makale yayımlayan dergiler.

Tablo 3.3, alkol ve uyuşturucu hakkında en fazla makale yayımlayan dergilerden 15 tanesini listelemektedir. Bu liste Web of Science üzerinden yapılan 2014 tarihli ve şu terimlerle tespit edilmiş dergilerden oluşuyor: alkol, alkolizm, bağımlılık, uyuşturucu kötüye kullanımı, uyuşturucu bağımlılığı, madde kullanımı, madde bağımlılığı. Tablo 3.3, Biyolojik Psikiyatri gibi alanına özel dergilerin birçoğunun ciddi oranda bağımlılık araştırma yazısı yayımladığını göstermektedir.

Bağımlılık alanında yazı kaleme alan yazarların seçim yapması gereken bu geniş dergi yelpazesinin yanında bir de yayınevlerinin çıkardığı artan sayılar, ekler veya özel sayılar ile makale yayımlanabilecek yeni elektronik formatlar da bulunuyor. Bağımlılıkla ilgili araştırmaları yayımlayan akademik dergilerin artan sayısı ve genişliği sayesinde bu alanda yayın yapmak için herhalde daha önce böylesine uygun bir ortam olmamıştır. Dergi camiasındaki bu bolluk, yazar adayları için problemli bazı yayın politikalarına sahip web tabanlı, açık erişimli kaynak dergilerinin yaygınlaşması gibi bazı yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir. Büyük bir hızla değişen yayım dünyasının akla getirdiği diğer bazı sorular ise şunlardır: Genel bir bilim dalına has bir dergide makale yayımlamanın bağımlılık uzmanı bir dergiye kıyasla faydası nedir? Belli konuda yayımlanacak bir makale için yazar en uygun dergiyi nasıl bulabilir? Bir makalenin belli bir dergi tarafından kabul edilme ihtimali nedir? Sahaya en fazla etki eden dergiler hangileri? Yazar bir derginin belli bir makale için hedef alınan muhatap okuyucu kitlesine ulaşacağını nasıl bilebilir? Sayfa başı ücretli dergilerde yayımlamanın maliyetleri nelerdir?

Yazar adaylarımızın bu sorulara cevap bulabilmesine yardımcı olmak için Kutu 3.1’de uygun dergi arayışında verilmesi gereken kararlar listelenmiştir.

1. Öncelikle makalenizin ulusal mı yoksa uluslararası bir kitleye mi hitap ettiğine karar verin.
2. Yayın dilini göz önüne alın.
3. Genel ve belli bir disiplinde yayımlanan bir dergide mi ya da bağımlılık uzman dergisinde mi yayın yapacağınıza karar verin.
4. Derginin içerik yelpazesini (uyuşturucu türü, klinik/temel bilim vs.) ve genel kültürünü inceleyin.

5. - 6. Derginin kalitesini ve bütünlük arz edip arz etmediğini değerlendirin.
7. Derginin dizin ve özetleme hizmetlerini ve açık erişim politikasını inceleyerek muhtemel ulaştığı kitleyi ölçüp tartın.
8. Kabul alma ihtimalinizi değerlendirin.
9. Yayımlanma süresi ve diğer pratik meseleleri hesaba katın.
10. Sizi aldatmasına izin vermeden etki faktörünü göz önüne alın.

Kutu 3.1: Dergi seçiminde 10 adım

İzleyen bölümler bu çerçevede her bir adımı tek tek işleyerek ilerleyecektir. Her ne kadar değerlendirmemizin ana vurgusu, orijinal bir araştırmaya dayandırılan standart bir makalenin nasıl yayımlanacağı konusu üzerine olsa da (derleme makalesi, teorik makaleler, vaka raporları gibi), diğer makale türlerinin yayımlanması için de aynı adımların takip edilebileceğini söylememiz gerekiyor.

Dergi Seçiminde 10 Adım

1. Öncelikle Makalenizin Ulusal Bir Kitleye mi Uluslararası Bir Kitleye mi Hitap Ettiğine Karar Verin

Bu durum kısmen makalenin verdiği bilgi içeriği ile kısmen de sunum veya hitap şekliyle ilgili bir meseledir. Eğer konu (örneğin Brezilyalı ortaöğretim öğrencileri arasında madde bağımlılığı yaygınlığı veya yerel tedavi programı değerlendirmesi gibi) yerel veya ulusal gündeme hitap ediyorsa ve sunum belli bir ülkedeki uzmanlara yönelik hazırlanmış ise makalenin ulusal mesleki cemiyetler tarafından sponsor olunan ve o muhatap kitlesine ulaşabilecek bir dergiye gönderilmesi gerekir. Fakat eğer konu birçok ülkeden farklı bilim uzmanlarını veya uzmanları ilgilendiriyor ve ilgili sunum daha geniş bir kitleye hitap ediyorsa, uluslararası yayın yapan bir dergiye düşünmek makuldür. Uluslararası ilgiyi celbedecek yerel, bölgesel vaka çalışmaları ya da uluslararası

toplumun takip edebileceği, uygulayabileceği yeni gelişmeler ve bulgular da uluslararası bir dergi seçilmesini gerektiren durumlardandır. Genel olarak herhangi bir derginin kapsamını ve muhatap kitlesini anlamanın en iyi yolu, derginin web sayfasını ziyaret ederek misyon bildirisini değerlendirmektir.

2. Yayın Dilini Göz Önüne Alın

İngilizce tüm dünyada bilimsel iletişimin ana dili haline gelmiştir. Ne var ki Tablo 3.2’de gösterildiği gibi Almanca, Rusça, Japonca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Çince ve İskandinav dillerinde yayınlanan önemli sayıda bilimsel makale de vardır. Birçok araştırmacı için hangi dilde yayın yapılacağı; yazarın ana dilinin ne olduğuna, araştırmanın hangi ülkede gerçekleştirildiğine ve potansiyel muhatap kitlesine bağlıdır. O dilde yayın yapan bir bağımlılık dergisinin bulunup bulunmadığı ve yazarın yazdığı konudaki makaleleri kabul edip etmediği de belirleyici diğer faktörlerdir. Kişi makalesini uluslararası muhataplar için kaleme alıyorsa birçok ülkeden akademisyenin okuyabileceği İngilizce yayın yapan bir dergiyi seçmesi akıllıca olacaktır. Her halükârda İngilizce bir makale, özellikle derginin makaleleri İngilizce hizmet veren (ör: MEDLINE, Web of Science gibi) büyük özetleme ve dizinleme hizmetlerine dâhil ediliyor ise daha fazla okuyucu bulacaktır. Bazı dergiler farklı ülkelerden gelen makaleleri yayınlama ve kitapları değerlendirme konusuna olumlu yaklaştığını açıkça ifade ederek bu yönde belirgin bir uluslararası yaklaşım göstermektedir.

Ana dili İngilizce olan yazarlar makalenin niteliğine, bulguların önemine ve ulaşmak istedikleri muhatap kitlesine göre ulusal yahut uzmanlaşmış veya büyük uluslararası dergiler arasından seçim yapabilirler (bkz. 1. adım). Şayet makale uluslararası muhatapların ilgisini çekebilecek olmasına rağmen İngilizce kaleme alınmamışsa, yazar kendi ana diline ek olarak makaleyi İngilizce yayınlamayı da düşünebilir. Ancak farklı dillerde birden fazla yayın yapmak için her iki derginin editöründen izin alınması gerekir. Bazı durumlarda araştırma bulgularını iki farklı dilde raporlamak çok farklı iki yayınla sonuçlanabilir. Zira hedef kitleler birbirinden farklı bakış açıları ve arka plan bilgisi gerektirmektedir. Akademik bütünlük ile intihal kuralları, 14. Bölüm’de açıklanacağı üzere burada da uygulanır.

Alternatif olarak İngilizce dışında bir dilde yazan araştırmacılar İngilizce özet sunan (bkz. Tablo 3.2) ve dolayısıyla dünyanın en büyük bazı özetleme hizmetlerine giriş imkânı veren dergilerde yayın yapmayı düşünebilirler (bkz. bölüm sonunda Ek-A).

Genel olarak İngilizce haricindeki dillerde yayın yapan dergiler, bağımlılık çalışmalarına özel ilgi duyan ulusal ve yerel kitleler için kıymetli bir hizmet sunar. Örneğin, bir makalenin Fransızca konuşan insanlar için özel bir önemi varsa, yalnız o dilde yayın yaptığı için değil, derginin dağıtıldığı ağ [yani the Societe Française d'Alcoologie et Addictologie (Fransız Alkol ve Bağımlılık Çalışmaları Cemiyeti)] açısından da makaleyi Alcoologie et Addictologie (Alkol ve Bağımlılık Çalışmaları) dergisinde yayımlamak bu hedef kitlesine en hızlı ulaşımı sağlayacaktır. İngilizce haricindeki dillerde makalelerin yayımlanması, güncel ve bağımlılık alanına has terminolojiyi ve dili korumak gibi önemli bir işlevi de yerine getirmektedir. Bağımlılık bilimindeki hızlı değişimle beraber dilin ve terminolojinin kullanımındaki kaymalar; araştırma, toplum ve akademik iletişimdeki eğilimleri farkında olmadan ortaya koymaktadır. Yazar ve editörler, bağımlılık bilim dilinin şekillenmesinde ve her dilde yaralayıcı olmayan kelime ve ifadelerin tercih edilmesini sağlamada oldukça önemli rol oynarlar.

Kısacası yerel dilde yayın yapan dergiler; klinisyenler, bilim uzmanları ve kamu politikacıları için dünyanın çeşitli dil bölgeleri arasında gerekli bir iletişim aracıdır. Bağımlılık alanındaki kültürel ve bilimsel çeşitlilik yelpazesini genişleterek yazarlar ve okuyucular için yeni fırsatlar oluşturur. Bazı ülkelerde, örneğin Finlandiya ve Norveç'te yerel dildeki dergiler, etki faktörüne sahip olmamasına rağmen yayın kanalı olarak kabul alıp itibar gördü. Ana dili İngilizce olan yazarlar da yüksek kabul oranlarına sahip ve hatta bazı durumlarda İngilizce makale tekliflerine de açık olan bu dergilerde yayın yapmanın avantajlarını yabana atmamalıdır. Konuya ve makalenin kapsamına bağlı olarak bazı dergiler makaleyi derginin yayın diline çevirmeye veya doğrudan İngilizce olarak yayınlamaya isteklidir.

3. Genel ve Belli Bir Disiplinde Yayımlanan Dergilerde mi Bağımlılık Uzmanı Dergilerde mi Yayın Yapacağınıza Karar Verin

Bu adım, bir çalışmanın sonuçlarının diğer bağımlılık araştırmacılarına hitap ettiğine mi yoksa daha genel okuyucuya yönelik mi olduğuna karar vermeyi gerektirmektedir. Bağımlılıkla ilgili bir makalenin bir bağımlılık uzmanlık dergisinden kabul alması muhtemelen daha kolay olacaktır. Bağımlılık alanının dışında bir dergide yayın yapmak için, yazarın, makalesini “bağımlılık dilini” bilmeyen kişilerin anlayabileceği bir dille yazması gerekir.

Nature ve Science gibi dergiler multi-disipliner dergilerdir ve genel bilim camiasına hitap eder. The Lancet ve Bulletin of the World Health Organization gibi diğer dergiler (sırasıyla) tıp ve kamu sağlığı gibi belli bir disiplin hakkındaki makaleleri yayımlar. Uzman bağımlılık dergilerinin bulunmadığı ülkelerde, örneğin psikiyatri alanındaki bir dergi, bağımlılık araştırmaları açısından önemli bir mecra olabilir.

Kapsamlı genel dergiler ve belli disiplinlere yönelik dergilerde yayın yapmayı düşünmek için pek çok neden vardır. Yukarıda belirtildiği gibi belli bir disipline yönelik dergiler madde araştırmalarına dair bilimsel literatürün yayınlanmasında azımsanmayacak bir paya sahiptir. Bu dergiler genellikle bağımlılık çalışmalarına katkıda bulunan (biyoloji, nörobilim, genetik, psikoloji, tıp, psikiyatri, kamu sağlığı, sosyoloji ve antropoloji gibi), temel disiplinlerde görev alan mesleki gruplar tarafından ve bu gruplara yönelik olarak yayımlanmaktadır.

Belli bir disipline yönelik çıkarılan dergiler, bazen de bağımlılık uzmanlık dergilerine kıyasla belli bir disiplinde daha büyük prestij değerine sahip olduğunu düşünen bağımlılık araştırmacıları tarafından tercih edilir. Akademik araştırmalardaki mesleki ilerlemeler genellikle böylesi ince mülahazalara bağlı olarak yaşanır. Dahası (The Lancet, The New England Journal of Medicine gibi) en popüler saha dergilerinin bazılarının (aşağıda bahsedileceği üzere) bağımlılık uzmanlık dergilerinden daha yüksek etki faktörleri vardır ki bu durum prestij değerlerini yükseltir.

Ne var ki bir dergide o konuya aşina hakemler veya editörler yoksa bağımlılıkla ilgili bir konuda makale yayımlama şansı bazen düşmektedir. Belli bir disiplinde yayın yapan bir dergi bağımlılıkla ilgili konularda nadiren makale yayımlıyor

ise, makalenizi göndermeden önce editör ile irtibat kurmanızı öneririz. Ayrıca eğer bir dergi büyük bir dağıtım ağına ve yüksek bir etki faktörüne sahip ise yazarlar makaleyi hakemlere göndermeden evvel makalenin önemli görüleceğinden emin olmalıdır. Bu bölümün geri kalanında yazar adayları için disip- liner dergilerdekine kıyasla bağımlılık uzmanı bir dergide sunulan fırsatlardan ve bu dergilerde yayın yapmanın faydalarından bahsedeceğiz.

4. Derginin İçerik Yelpazesini ve Genel Kültürünü İnceleyin

Her derginin bazen uzun yıllar boyunca belli bir mesleki cemiyyete hizmet ederek yahut dergiye kendi imzasını bırakan editörleri yoluyla geliştirdiği kendine has bir kültürü vardır. O kültürü anlayabilmenin en iyi yolu, derginin tüm yayın hayatındaki birçok sayıyı, başyazıları, editöre mektupları ve bilimsel makaleleri incelemektir. Derginin web ana sayfasına yapacağınız bir ziyaret aynı amaca hizmet edecektir. Yeni yazarların, derginin ana odak konusunu, hedeflerini, tercihlerini ve okuyucu kitlesini tanımlayan misyon bildirilerini de okuması gerekir. Her ne kadar buradaki cümleler bazen eski ve genel ifadelerle kaleme alınmış olsa da derginin geleneği, imajı, öncelikleri ve ilham kaynakları hakkında geniş bir çerçeve sunmaktadır.

Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de “maddeler” sütununda her bir derginin kendi kapsamında değerlendirdiği maddeler (ve bağımlı davranışları) gösterilmiştir (Nikotin ve Tütün Araştırmaları gibi). Bazı dergiler yalnız bir konuya eğilirken (Uyuşturucu ve Alkol Bağımlılığı gibi) diğer bazıları oldukça geneldir. Bir derginin içerdiği ilgi alanları da bir başka önemli husustur. Bazıları tedavi araştırmalarında uzmanlaşırken bazıları biyolojik etki ve mekanizmalar ile ilgilenir. Bir başkası ise önleme veya politikalara eğilir. Belli bir makale bir derginin içerik alanından ne kadar uzaklaşırsa reddedilme ihtimali o denli yükselir. Bilimsel olarak bağımlılık alanıyla ne derece alakalı ve bağımlılık alanı için ne kadar gerekli olursa olsun, derginin mevcut öncelikleri ve misyon cümlesi ile örtüşmeyen bir makale editör tarafından göz ardı edilebilir. O nedenle yazarların dergi seçerken tercihlerini; makalelerinin konusu, kapsamı ve ilgilendiği madde türüne yönelik bir ilgiyi (en azından bir eğilimi) geçmiş sayılarda ve mevcut sayılarında gösteren dergilerle daraltmaları oldukça mühimdir. Kararsız kalınırsa meslektaşlarına sormalarını ve dergi editörleri ile birebir

iletişim kurmalarını yazarlara her zaman tavsiye ederiz. Yayın hayatında tecrübe kazanmış birilerinden tavsiye alırken daha genç veya tecrübesi az olan yazarlar belli dergi editörlerinin öncelikleri ve tercihleri ile ilgili birinci elden bilgi edinmiş olurlar.

5-6. Derginin Kalitesini ve Bütünlük Arz Edip Etmediğini Değerlendirin

Günümüze gelene kadar bilimsel dergiler genellikle derginin kalitesini ve bütünlüğünü temin eden yayınevleri ve mesleki cemiyetler tarafından idare ediliyordu. Kalite ve bütünlük için en önemli kriter nitelikli bir dergi editörü ve derginin yayın kurulu tarafından denetlenen hakemli değerlendirme süreciydi. Kalite ve bütünlük açısından soru işareti taşıyan web tabanlı dergileri yöneten yayın şirketlerindeki artış, bilimsel yayıncılığın karşı karşıya kaldığı önemli bir sorundur. Bağımlılık alanında faaliyet gösteren 29 tane açık erişimli dergi bulunuyor. Bunlardan üçte biri ISAJE üyesi ve bu üyeliğin bir şartı olarak kalite ve bütünlük açısından değerlendirmeye tabi tutuluyor. Kalan diğer dergilerden birçoğu Thomson Reuters tarafından değerlendirilerek Web of Science veri tabanında, diğerleri de makaleleri yayımlamadan önce belli kriterlere tabi tutan özetleme ve dizinleme hizmetleri Scopus, PsycINFO ve MEDLINE’da listelendi. Geriye sorumlu bilimsel bir derginin taşınması gereken asgari şartları karşılayamayan birkaç tane açık erişimli dergi kaldı.

Geleneksel açık erişimli olmayan dergiler yayın maliyetlerini abonelikler ve tek makale alımlarıyla karşılar. Bazıları 6-12 ay ya da daha uzun bir kısıtlama süresi uyguladıktan sonra açık erişime izin verir. Bazı dergiler, yazarlarının kendi taslaklarını son tashihten önce kendi veya bağlı bulundukları kurumun web sayfası üzerinden yayımlamalarına müsaade eder. Bazıları ise açık erişime izin vermez (ISAJE üyesi dergiler hakkında bilgi için bkz. Tablo 3.1 ve 3.2).

Açık erişimli dergiler okuyuculara ya da kurumlarına erişim için herhangi bir ücret zorunluluğu getirmeyen bir finansman modeli uygular. Kullanıcılara herhangi bir maliyet yüklemeyen içerdikleri makaleleri okumalarına, indirmelerine, kopyalamalarına, dağıtmalarına, basmalarına, aramalarına veya tam metne erişmelerine izin verir. Dolayısıyla açık erişimli kaynaklar herhangi bir

dergi aboneliğine veya üniversite kütüphanesi kullanımına ihtiyaç duyulmadan hakemli akademik dergilere sınırsız erişim sağlar. Açık erişimli dergilerin az bir kısmı yazara hiçbir maliyet yüklemekten açık erişim sağlanmasını mümkün kılan devlet desteği gibi bazı mali kaynaklara sahiptir (platin açık erişim). Çoğunluğu ise yazarlarından kendi makalelerini yayımlamaları için ücret aldığı bir iş modeli kullanır (altın açık erişim). Fakat bazı dergiler bu ücretleri uygulamaz. Bazı ilkesiz girişimciler bu mali modelin herhangi bir kalite kontrolü olmadan, bir yayım olanağı sunarak para kazanma fırsatı oluşturduğunu keşfettiler. Yeni açık erişimli dergilerin çoğunun, bir yayınevi şirketinin çok sayıda -bazen yüzlerce- web tabanlı dergiyi yönettiği bir iş modeli uygulayarak sayfa ücreti veya işlem ücreti aldığı görülmektedir.

“Yağmacı yayınevi” ifadesi Colorado Üniversitesi kütüphane görevlisi Jeffrey Beall’ın kullanmaya başladığı bir terimdir (Beall, 2012). Dergi yönetimi, pazarlama faaliyetleri, hakem değerlendirmesi ve sayfa ücretleri gibi konularda sorunlu uygulamaları bulunan bazı açık erişimli yayınevi şirketleri için kullanılmıştır. Bu tür dergilerin yürüttüğü hakem sürecinin niteliğini test etmeye yönelik çabalar pek umut vermemektedir. Bir araştırmacı (Davis, 2009) aslında var olmayan “Uygulamalı Frenoloji Araştırma Merkezi”nde çalıştığı belirtilen hayali yazarlar ve anlamsız metinlerle dolu bir makaleyi böylesi bir şirkete yollamıştı. Yazar The Open Information Science Journal dergisi editöründen makalesinin “hakemli değerlendirme sonucunda yayına kabul edildiği” yanıtıyla bir mektup aldı (Davis, 2009). Yayın bedeli olarak 800 dolar gibi bir ücret, Birleşik Arap Emirlikleri’ndeki bir adrese gönderilmek üzere talep edilmişti.

Başka bir zaman, bilim uzmanı bir yazar (Bohannon, 2013) kanserle ilgili sahte ve uydurma bir makaleyi 305 tane web tabanlı dergiye gönderdi. Makalenin hayali yazarları 157 kabul ve 98 ret cevabı aldı. Sahte makaleler geleneksel, abonelikle çalışan dergilere gönderilseydi sonuçlar aynı olur muydu? İnsan sahtekârlıkların ve böylesi bayağılıkların bu kadar kolay ödüllendirilmeyeceğini ummak istiyor. Ne var ki bilim kurumunun geleneksel akademik yayıncılar tarafından da yeterince korunmadığına işaret eden bazı kanıtlar var.

2016’da faaliyetlerini durdurana kadar Beall’ın sunduğu yağmacı yayınevleri listesi, yazarlar için yayıncıların ve tek tek dergilerin kalitesini değerlendirmek adına ana kaynak idi. Hatta akademik iletişimin bütünlüğünün korunması için kapsamlı bir “dergi izleme” hareketinin bir taban örgütlenmesini de

başlatmıştı. Bu kapsamda yeni kurulmuş ve ciddiyeti konusunda soru işaretleri taşıyan dergiler hakkındaki bilgiler, uygunsuz veya etik dışı uygulamaları bildiren akademisyen, yazar ve kütüphaneciler tarafından web sayfasının “dikkat!” bölümüne yüklenmektedir.

1. Çok az değerlendirme ile veya hiç hakem değerlendirmesi ya da kalite kontrolü olmadan makaleleri hızlıca kabul ederler.
2. Daha köklü dergilerinkine benzeyen dergi isimleri ve web tasarımları kullanırlar.
3. Derginin web sayfasında ve e-posta yazışmalarında zayıf bir İngilizce dil bilgisi kullanımı görülür.
4. Daha önce yayınlanan ya bir sayısı vardır ya da hiç yoktur.
5. “Sahadaki itibarınız dolayısıyla” size gönderilen ve akademisyenleri yayın kurulunda yer almaya yahut makale göndermeye zorlayan saldırgan bir e-posta pazarlaması uygularlar.
6. Dergi editörlerinin derginin ana konusu hakkında ya hiçbir akademik başarı durumu yoktur ya da çok az bilimsel ehliyeti vardır. Bazılarında editörün kim olduğu dahi bilinmez.
7. Makale gönderimi esnasında makale ücretlerinden bahsedilmez.
8. İzin almadan akademisyenleri yayın kurul üyesi olarak takdim ederler.
9. Etik kuralları ya da yayıncının yönettiği dergilerin tamamına uygulanan etik ilkeleri yoktur.
10. Yayın işlemlerinin yeri hakkında yanıltıcı bilgiler verirler.

Kutu 3.2: Yağmacı yayınevleriyle bağlantılı dergilerin özellikleri (Beall’dan uyarlanmıştır, 2012, 2013)

Kutu 3.2’de yağmacı yayınevleriyle ilişkili dergilerin bazı özellikleri özetlenmiştir. Orada belirtildiği üzere mesleki itibar, akademik gelişim ve kişisel başarı için en önemli ölçüt olarak görülen hakemli dergilerde yayın yapma durumunu kendileri için avantaja çevirmek adına bu dergilerin nasıl taktikler uyguladığı gösteriliyor. Yayımlanacak özel sayılara makale göndermeleri için yazarları davet ederek onlara iltifat göstermek ve hakemli bir dergide en kısa zamanda yayın sözü vermek gibi işler bu taktiklerden bazılarıdır. Birçok bilim uzmanı kendilerini bu yayınevlerinin yayın kurulunda yer almaya davet eden e-postalar almıştır. Müstakbel kurul üyelerine, deneyim ve yetkinliklerine bakılmaksızın dergide yazmaya karar verirlerse diğer yazarlardan dergi için aldıkları her bir taslak başına bir indirim hakkı kazanacakları söylenir. Dergi yayınlamalarının yanı sıra bazı yağmacı yayınevleri, bildirilerini ücret karşılığında bastıkları konferanslar da düzenler. Son icatları da kâr amaçlı yayınevlerince ücret karşılığı hesaplanan ve göreceli rakamlardan oluşan yağmacı etki faktörüdür (etki faktörü için bkz. sonraki bölüm).

Bu bölümü hazırlarken yazarlarımız, yağmacı yayınevleri ve diğer ISAJE üyesi olmayan, açık erişimli, web tabanlı, kâr amaçlı yayınevlerine bağlı çalışan ve isminde bağımlılık geçen yaklaşık 20 dergide birçok sorun tespit ettiler. Çoğunluğu düzenlediğimiz editör anketine cevap bile vermedi. Yaklaşık yarısının (n=9) muhatap alınacak bir editörü dahi yoktu. Bazılarının özetleme/dizinleme hizmetlerine yanılsızlıkla listelendikleri görüldü. Çoğu Google arama motorunu özetleme ve dizinleme hizmetlerinden biri olarak listelemiştir.

Bu tip dergilerde yayın yapmanın riskleri nelerdir? Birincisi, bu tür dergiler düzgün bir şekilde dizinlenmediği ve kalıcı olarak muhafaza edilip arşivlenmediği için makaleniz hitap ettiğiniz okuyucu kitlesine ulaşamayabilir. Birçoğu birkaç sayının ardından tamamen kapanıp gider. İkinci risk ise yayıncının kâr marjına sağlayacağınız fayda sayesinde çok az değerlendirme alan veya hiç hakemli değerlendirme almayan sahte makalelerin yayınlanması da dâhil birçok sorunlu yayın uygulaması bulunan dergilerin faaliyetlerini sürdürmesine olanak verecek olmanızdır. Üçüncüsü, sorunlu bir dergide yayın yapması kişinin özgeçmişine kaydedildiyse bu durum o akademisyeni fazlasıyla mahcup edecek yahut çok daha kötü sonuçları olabilecektir. Gelecekte böyle sorunlar daha belirgin hale gelmeye başladığında, ilmi bütünlüğü korumakla görevli olanlar tarafından ve işe alım, mülakat, terfi ve kadro kararlarını veren üniversite kurulları tarafından dergilerin niteliği daha da titizlikle değerlendirilecektir.

Düşük kalitede veya doğrulanamayan dergilerin yayın kurullarında listelenmek veya yayın yapmak, temsil ettikleri zayıf bilimsel kalite nedeniyle işe alım, terfi ve kadro işlemlerinde akademisyenin aleyhine olabilir.

Yazarları, ehil, etik ve bilimsel bir işleyiş sürdürmeyen bir dergi tarafından istismar edilmek ve mahcup olmaktan korumak adına neler yapılabilir? 33 üye dergisini, uygun hakemli değerlendirme, menfaat çatışma politikaları, yayın yönetimi ve şeffaflık konularını içeren bazı temel ilkeleri uygulamaya mecbur tutan ISAJE, bağımlılık alanında kaliteyi belirlemektedir (Farmington Mutabakatı, 1997). Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de gösterildiği gibi ISAJE’nin Farmington Mutabakatı’na tamamen uyan çok sayıda web tabanlı açık erişimli dergisi bulunmaktadır. Alınabilecek bir başka önlem de herhangi bir açık erişimli dergiye başvurmadan önce, Web of Science veya Dergi Atıf Raporları’nı kontrol ederek derginin yeterince atıf alıp almadığını öğrenmeye çalışmaktır. Artık çoğu akademik kütüphanenin web sisteminde (üyelik temeliyle) bulunan Ulrich Süreli Yayın Rehberi, 1932’den beri akademik dergiler, genel dergiler ve bültenler hakkında bilgiye erişilebilen güvenli bir kaynaktır. Kutu 3.2’de listelenen özelliklere sahip bir kurum tarafından yayınlanan herhangi bir açık erişimli dergiye makale göndermemek en etkili önlem olacaktır. Derginin saygıdeğer olup olmadığına karar verirken göz önünde bulundurulabilecek diğer yollar; köklü bir cemiyet tarafından finanse edilip edilmediği, taslakları yönetebilen bir editöre e-posta veya telefonla erişim sağlanabilmesi, titiz bir hakem değerlendirmesi olduğuna dair kanıtlar ve doğrulanabilir bir Thomson Reuters etki faktörünün olup olmamasıdır.

Son olarak, bir derginin itibarı ve ilmi duruşu, (ör. MEDLINE, PsycINFO, Scopus ve Web of Science gibi) yalnız asgari kalite ve bütünlük kriterlerini taşıyan dergiler hakkında bilgi veren bir veya daha fazla özetleme ve dizin hizmet sağlayıcısında listelenip listelenmediğine bakılarak belirlenebilir. Bu konuyu bir sonraki bölümde ele alacağız.

7. Derginin Dizin ve Özetleme Hizmetlerini ve Açık Erişim Politikasını İnceleyerek Muhtemel Ulaştığı Kitleyi Ölçüp Tartın

İlmî yayın yapmanın en önemli amacı; bilim camiası, klinik uygulamacılar veya kamu politikacıları gibi bir veya birden fazla belli muhatap kitlesine ulaşmaktır. Bir derginin bu kitlelere ulaşma kabiliyeti, (matbu ve elektronik) tirajı ve dağıtım kanallarıyla, özetleme ve dizin hizmet sağlayıcılarına olan erişimi ile ölçülür.

Baskı tirajı, aboneler için, dergiyi ücretsiz alanlar dâhil, basılan dergi sayısını ifade eder. Akademik dergilerin iki ana abone türü vardır. Biri mesleki kurumların üyeleri, diğeri ise akademik kütüphaneler. Ayrıca az sayıda kişisel ve akademi dışında kurumsal abonelikler de bulunur. İnternetin icadından önce derginin eriştiği kitleyi ölçmede basılan dergi sayısı iyi bir göstergiydi. Günümüzde ise web sayfasına yapılan ziyaret sayısı veya indirme sayıları bir derginin ne derece yaygın ve sık okunduğunu daha iyi ölçen araçlardır.

Geleneksel dağıtım sayılarına ek olarak, sayfa ziyaretleri ve indirme sayılarının ötesinde makale bazında alternatif ölçütler de belli bir makalenin hemen oluşturduğu etkiyi göstermede kanıt olabilmektedir (ör: okur kitlesi, akademik sosyal medyada görüldüğü gibi; Weller, 2015). Akademik performansı ölçümlemede yeni bir alan olan ve altmetrik adı verilen yöntem; yayının Facebook, Twitter, bloglar ve medyada yapılan ileti ve paylaşımlar gibi çeşitli sosyal medya mecralarındaki görüntüsüne dair verileri toplamaktadır (Piwowar, 2013; Priem ve d., 2012). Hemen oluşturduğu etki ve ulaştığı kitlenin kanıtı olarak altmetrik yöntemiyle hesaplanan atıf analizlerinin, atıf sayısını kullanan geleneksel bibliyometrelerle mukayese edildiğinde makalenin başarısını göstermede daha iyi bir gösterge olduğu söylenmektedir (Ortega, 2015). Bağımlılık gibi birkaç dergi hâlihazırda web sayfalarında bu ölçümleri makale düzeyinde göstermektedir. Her rengin farklı bir alternatif ölçütü gösterdiği halka, halka altmetrisi denilen bir şekilde gösterilir.

Şayet bir dergi (ör: İngiliz Alkol Bağımlılığı ve Diğer Maddeler Çalışmaları Cemiyeti gibi) belli bir köklü cemiyete, (ör: Kanada Tabipler Birliği gibi) uzmanlar grubuna veya (ör: Alkolizm Araştırma Cemiyeti gibi) bilimsel bir kurumun üyelerine hitap ediyorsa, taslak metninizi o kurumlar tarafından çıkarılan dergiye yollamak gayet makuldür. Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de listelenen

çoğu dergi, üyelerine ücretsiz abonelik veya indirimler sunan uzman gruplar veya köklü cemiyetlerce desteklenmektedir. Örneğin, *Alcoologie et Addictologie* (Alkol ve Bağımlılık Çalışmaları) dergisi, 1400 üyesine ücretsiz dergi gönderen *Societe Française d'Alcoologie* (Fransız Alkol Çalışmaları Cemiyeti) tarafından fonlanmaktadır. Bağımlı Davranışları Psikolojisi (*Psychology of Addictive Behaviours*) dergisi, Bağımlılık Psikolojisi Cemiyeti üyelerine indirimli abonelik imkânıyla dergiyi ulaştıran Amerikan Psikoloji Birliği tarafından yayınlanmaktadır (Amerikan Psikoloji Birliği, Bölüm 50). Listenin tamamı için bkz. 2. Bölüm, Tablo 2.2.

Kurumsal üyelikleri hedef alan stratejiye ek olarak derginin ulaştığı okuyucu yelpazesi kütüphane aboneliklerinin sayısından da etkilenir. Kütüphaneler ve özellikle üniversite kütüphaneleri öğrencilere ve akademisyenlere ulaşmayı garanti eder ve dolayısı ile herhangi bir bilimsel iletişim metodu için en önemli muhatap kitlesine doğrudan erişim sağlanmış olur. Günümüzde büyük bir üniversite kütüphanesinin yaptığı tek bir üyelik bile binlerce potansiyel okuyucuya ulaşmak anlamına gelir. Zira dergi abonelikleri (fakülte, memur ve öğrencileri içeren bir hesaplama olan) tam zamanlı eşdeğer personel hesaplamasına dayanır. Geçtiğimiz on yılda, elektronik üyelikler kütüphane raflarındaki matbu dergilerin yerini aldıkça veya onlara eklendikçe kütüphane ve bilgi bilimi dünyası hızlı bir şekilde değişime uğramıştır. Kütüphane abonelikleri, herhangi bir yayın için halen belli bir cemiyetin üyelerinden daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmanın önemli bir kanalı olsa da günümüzde aboneliklerin çoğu artık elektronik hâle gelmiştir. Keşfedilebilirlik ile ulaşılabilirlik kitleye ulaşmanın iki anahtar unsuru haline geldi. Üniversite kütüphaneleri ve diğer büyük bilgi merkezleri, dergilerin tam metnine elektronik erişimi artırmak için kaynaklarını kullanmaya başlamışlardır. Ayrıca bu durum bir dergiye farklı platformlarda çeşitli abonelik paketleriyle farklı farklı içerik sağlayıcılardan erişilebilmesi anlamına da geliyor. Modern teknolojinin sunduğu ve bilginin tanımlanmasını, organize edilmesini ve bilgiye erişilmesini sağlayan araçlar arasında, farklı kütüphane katalog versiyonları, içerik sağlayıcının veri tabanı ve mobil araçlar için geliştirilmiş şekilde dergideki makalelere tam metniyle erişim aracı da bulunuyor. Sonuç; artan keşfedilebilirlik, daha fazla kişiye erişim ve potansiyel etkinin büyümesi oluyor. Tek tek makalelere erişim artık bir kütüphanenin abone olduğu içeriklerle sınırlı kalmıyor. Kurulan konsorsiyum ve kütüphaneler arası ödünç verme sözleşmelerinin neticesi olarak, herhangi bir yüksek öğretim kurumuna bağlı olanlar talep ettiklerinin

ertesi günü makalelerin tam metnini masaüstünde bulabiliyorlar. Herhangi bir kuruma bağlı olmayan okuyucular da tescilli ve üyelik yöntemiyle çalışan veri tabanlarının sunduğu keşfedilebilirlikten yararlanabilir ve örneğin bir makaleyi satın almak yerine ön izleme veya kiralama şeklindeki yeni erişim seçenekleriyle kullanabilirler.

Günümüzde bir derginin matbu tirajının ve abone sayısının ötesinde bir makalenin eriştiği kitle belirlenirken yayınlanan eseri yazar, konu, bibliyografik referans açısından dizinleyen ve belli türde bilgiyi arayan muhtemel okuyucular için makalelerin özetlerini sunan elektronik veri tabanları ön plana çıkar. Özetleme ve dizinleme hizmet sağlayıcıları; bilimsel dergi makalelerinin ve e-kitapların içerikleri hakkında metaveri ve özetler ekleyerek detaylı bilgi sunar. Öyle ki bu bilgiler makalenin tam metnine o anda erişim imkânı bulunmayan kişiler için oldukça değerlidir. Tescilli veri tabanları, örneğin MEDLINE'in kullandığı Tıbbi Konu Başlıkları (MeSH) gibi her kelime veya kavram için tercih edilen belli terimleri listeleyerek kontrollü bir kelime dağarcığı kullanır. Eğitimli bir endeks uzmanı tarafından her bir makaleye konu başlığı veya açıklayıcı olarak eklenen bu anahtar sözcükler makalelerin ana fikrini şeffaf ve doğru bir biçimde iletir. Böylelikle o makale veri tabanında yapılacak bir aramayla keşfedilebilir veya yeniden çağrılabilir. Kullanıcılar özetleme ve dizin hizmetleri gelişmiş veri tabanlarındaki gerekli makalelere, bölümlere veya kitaplara meta-veri, anahtar sözcük ve özet araması yaparak ulaşabilirler. Üstelik makalelerin tam metnini aradığı için yüksek geri çağırma ve düşük kesinlik oranlarına sahip Google Akademik gibi ücretsiz arama motorlarından, daha yüksek oranlarda kesinlikle bunu yapabilirler. Bu hizmet sağlayıcılara üye olan ve belli bir dergiye abone bir kuruma bağlı çalışanlar, bir makale bağlantı başvurusu yardımıyla makalelerin tam metnini indirebilirler. Açık erişimli bir yayın ise, tam metni hemen o anda kullanabilir. Diğer durumlarda kendilerine yayıncı tarafından metne nasıl erişim sağlanabileceği ile ilgili bilgi verilir. Hâlihazırda 100'den fazla şirket ve kurum özetleme ve dizinleme hizmeti sunmaktadır. Ancak birçoğu bağımlılıkla ilgili konuları kapsamıyor olabilir. Şu an örneğin psikoloji alanyazınında olduğu gibi (PsycINFO) bağımlılık alanyazınına tamamıyla kapsayan bir hizmet sağlayıcı veya veri tabanı bulunmamaktadır. Hatta bu paragrafta özetlemeye çalıştığımız bilgiler yalnızca İngiliz dilindeki alanyazın için geçerlidir. Diğer dillerde yayınlar hakkında bilgi ve tavsiye için okuyucuyu 4. Bölüm'e (Anglo-Amerikan Dünyasını Aşmak bölümüne) yönlendirmek isteriz.

Ek-A, Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de listelenen bağımlılık uzman dergileri tarafından kullanılan ana özetleme ve dizin hizmet sağlayıcılarının bazılarını göstermektedir. Bu kurumlar akademik bir iletişimin potansiyel erişim kitlesini ciddi oranda artırabilecek bir dizi önemli hizmet sunmaktadır. Her ne kadar bu veri tabanlarından bazıları hem matbu hem elektronik versiyonlar bulunduruyor olsa da internet üzerinden konu bilgisi arayanların bilgi kaynağı tercihi artık elektronik veri tabanları olmaktadır. Bu tür veri tabanları kapsamlı ve hızlıdır, bilgilerin en azından bir kısmı makul ücretlerde veya ücretsizdir. Bu hizmet sağlayıcıları kapsadıkları konu, alanyazın kapsamı, içerdiği belge türleri, hizmet özellikleri ve içerik sağlayıcıları açısından oldukça farklılık arz eder. Örneğin, MEDLINE, Scopus, Web of Science ve PsycINFO gibi büyük veri tabanlarına, belli bir üyelik bedeli ödeyen ve dizinlerinde listeledikleri dergileri seçmede oldukça seçici olan kütüphaneler aracılığı ile ulaşılabilir. Bu hizmet sağlayıcıları; yazar, başlık ve anahtar sözcüğe göre günümüz ve geçmiş alanyazının taranmasına izin verir ve genellikle yazarların inceleme için ekledikleri özetleri de gösterir. Sociological Abstracts gibi diğer özetleme ve dizinleme hizmet sağlayıcıları ise seçici ve akademiktir, ancak daha küçük bir dağıtım ağına ulaşırlar. Google Akademik gibi diğer hizmet sağlayıcılar ise doğası gereği çok daha geneldir ve bir yazarın ulaşmaya çalıştığı okuyucu kitlesine en iyi erişimi sağlayamayabilir.

Yağmacı yayınevlerince çıkartılan dergilerin birçoğu, yalnızca Directory of Open Access Journals (DOAJ) gibi veri tabanlarında dizinlenip listelenir veya Google ve Google Akademik arama motorlarınınca rağbet görür. DOAJ bir derginin web üzerinden ücretsiz yayınlanmasını temel alan bir referans aracıdır. Google ve Google Akademik, internetten topladığı bilgileri bir araya getiren, herhangi bir özetleme ve dizinleme yapmayan arama motorlarıdır.

Yazar açısından bir derginin makalelerinin ve özetlerinin listesini böyle ikincil bilgi merkezlerine sunması, o makalenin tüm dünyadan akademisyen ve öğrencilere ulaşma ihtimalini oldukça artırmaktadır. Bir derginin aldığı kaliteli dizin ve özet hizmetlerinin sayısı ne kadar artarsa (Tablo 3.21 ve Tablo 3.2’de görüldüğü gibi) o makalenin hedeflediği okuyucu kitlesine ulaşma ihtimali o denli artacaktır. İngilizce dışındaki dillerde yayınlanan dergilerin birçoğu her ne kadar bu özet ve dizin hizmet sağlayıcılarında çok az temsil edilseler de bu durum hızla değişiyor gibi görünmektedir. Bu dergilerin birçoğu da artık uluslararası okuyuculara ulaşmanın en önemli ve ilk adımı olarak makalelerinin İngilizce özet ve anahtar kelimelerini ekliyor.

8. Kabul Alma İhtimalinizi Değerlendirin

Dergi seçiminde en önemli hususlardan biri de kabul alma ihtimalinin yüksekliğidir. Dergiler yayımlama kararı aldığı makaleleri seçerken birbirinden oldukça farklı kriterler kullanır. Bir makalenin aynı dergide yer kapmaya çalışan diğer yazarlarla gireceği rekabet ortamı da dergiden dergiye farklılık gösterir. Bazı dergilerin yüksek kabul oranları vardır ve bu dergiler genellikle yayımlayacak makale arar. Diğer dergiler ise başvurulara boğulur ve dolayısı ile editörleri daha az rekabet olan dergilerde yayımlanabilecek türden yazıları reddetmeye mecbur kalır. Derginin kabul oranı bir yazarın nihai kabul alma ihtimalinin ancak yuvarlak bir tahminidir. Ancak Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de listelenen oranlar birkaç kısıtlamaya tabidir. Birincisi, bazı dergiler kabul oranlarını bilmez ya da bu oranları açıklamamayı tercih eder. Bu bölüm hazırlanırken yapılan ISAJE üye dergiler anketinde dergi editörlerinden (değerlendirme için gönderilsin veya gönderilmesin fark etmeden) hakemli değerlendirme için uygun görülen ve kabul edilen makalelerin oranını söylemelerini istedik.

Alkol Araştırmaları: Güncel İncelemeler Dergisi ve Bağımlılık Bilimi & Klinik Uygulama Dergisi gibi dergilerin çoğu belli bir konuda veya tema çerçevesinde makale yazan hizmet alım yazarlarıyla işlerini yürütür ki yüksek kabul oranlarının sebebi de budur. Derginin kabul oranlarının ötesinde, bir yazarın o dergiden kabul alma ihtimali, kimi bilimsel, kimi biçimsel ve bazıları da idari mülahazalar olmak üzere pek çok unsura bağlıdır.

Biçimsel unsurlar, yazının nitelikli kaleme alınması ile verinin sunulmuş şeklini içerir. Makale güçlü bir şekilde kaleme alınmamış ve iyi organize edilmemişse hakemler bunu bir kısıt olarak görür. Editörler de yazara geri dönme ve makaleyi derginin standartlarına çekmek adına birlikte çalışma için isteksiz olabilir. İdari unsurlar; makalenin uzunluğu, revizyon için gereken zaman ve konunun derginin misyon hedefine uygun olup olmaması gibi etmenlerdir. Eğer bir makale fazla uzunsa, rakip yazarlar tarafından daha kısa ve öz kaleme alınan aynı değerdeki makaleler için ayrılacak yeri kaplamış olacaktır. Eğer makale derginin güncel öncelikleri veya misyon hedefiyle uyumlu değilse, hakemli değerlendirmeye hiç gönderilmeden elenebilecektir. Son olarak bir dergi tarafından yayınlanan makale sayısı, kabul oranına etki eden bir faktördür. Aylık veya haftalık yayımlanan dergiler daha az yayın yapan dergilere göre daha fazla

makale kabul edecektir. Ancak daha sık yayımlanan dergiler rekabete daha meyilli olur. Makale taslaklarının kabul veya ret almasına etki eden unsurlar hakkında daha detaylı bir tartışma için 12. Bölüm'e bakınız.

9. Yayımlanma Süresini ve Diğer Pratik Meseleleri Hesaba Katın

Bir dergi seçerken göz önüne alınması gereken başka etmenler de vardır. Bunlardan biri yayımlanma gecikme süresidir. Bazı dergilerin taslak değerlendirme süreci diğerlerinden daha uzun olur. Ancak çoğu dergi karar aşamasının ne kadar sürdüğünü açık etmek istemez. Bu bilgi belli olduğunda dahi, harcanan ortalama sürenin, hakem değerlendirilmesine gönderilmeden önce elenen taslak sayısına bağlı olduğunu belirtmemiz gerekir. Gözden geçirilmiş bir taslağın kabul edilmesi ile son yayın arasında geçen süre ise bir başka unsurdur. Bu durum kısmen derginin bir yılda yaptığı yayın sayısına, kabul edilen taslak sayısına ve yayıncının verimliliğine bağlıdır. Genellikle sık yayım yapan dergilerin daha kısa yayın süreleri vardır. Hakem süreci ile ilgili bilgi edinmenin en iyi yolu derginin yazarlar için hazırladığı yönerge bölümüne veya web sayfasına bakmaktır. Söylentilere, hikâyelere veya derginin itibarına güvenmemek en iyisi olur.

10. Sizi Aldatmasına İzin Vermeden Etki Faktörünü Göz Önüne Alın

Dergi Etki Faktörü, bilimsel bir derginin yaptığı yayınların ne sıklıkla atıf aldığı ölçmeye yarayan nesnel bir ölçüt sağlama girişimidir. Böylesine bir ölçüt, bir yazarın çalışmasını değerlendirmek için de kullanılmıştır. Zira yüksek faktörlü bir dergide yayın yapmak belli bir makalenin niteliğini gösterebilir. Belli bir alanda yayın yapan bir derginin oluşturduğu etki, o derginin makalelerine daha fazla atıf yapıldığı varsayımına dayanır ve dolayısı ile alana daha fazla etki ettiğine hükmedilerek temellendirilir. 1964'te Bilimsel Bilgi Enstitüsü, Bilimsel Atıf İndeksi'ni (Science Citation Index) yayımlamaya başladı. 1990'ların başlarında Bilimsel Atıf İndeksi'nin atıflı dergileri arasında 3200 dergi yer almaktaydı (Seglen, 1998).

Etki faktörü kavramı aslen (dergileri derecelendirme, değerlendirme, sınıflandırma ve mukayese etmek için araçlar sunan) belli bir veri tabanında (yani Dergi Atıf Raporu-şimdi Thomson Reuters'da) listelenen dergilerin kalitesini nesnel olarak karşılaştırmak için geliştirildi (Garfield, 1994). Bilimsel Bilgi Enstitüsünün kurucusu Eugene Garfield tarafından geliştirilen etki faktörü, yıllık olarak önceki yılların verilerine dayanarak hesaplandı. Bir derginin etki faktörü son iki yılda dergide yayınlanan makale başına alınan ortalama atıf sayısıdır. Etki faktörü bir alanda yayın yapan dergileri mukayese etmek için yaygın olarak kullanılır. Bir derginin öneminin ölçülmesinde ve ayrıca bir yazarın çalışmasının niteliğinin yansımada ne derece geçerli bir ölçüt olduğu hakkında birçok tartışma da yapılmaktadır (etki faktörünün tarihi ve kullanımı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Garfield, 1994).

Etki faktörünü hesaplamak için kullanılan veriler, tek tek makaleleri, araştırmacıları ve araştırma gruplarını derecelendirmek için ve karşılaştırmaların kısa yolu olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır. Etki faktörü, biraz da veri bankasının dünyadaki tüm bilimsel dergilerin yalnız küçük bir kısmını içerdiği gerekçesiyle, neredeyse başlangıcından bu yana eleştirilmektedir (Segen, 1998; Steniu, 2003). Veri tabanında farklı araştırma alanları farklı şekillerde temsil edilmektedir. Veri tabanının İngilizce olarak yayımlanan dergilere (özellikle de ABD merkezli olanlara) yönelik açık bir tercihi bulunmaktadır. Farklı dillerde yayın yapan ulusal ve yerel dergiler burada yeterince temsil edilmemektedir (Seglen, 1998). Tablo 3.2'de listelenen dergilerden yalnızca birinin etki faktörünün olması bu duruma işaret eder. Bir alanda yeterince temsil edilmeyen tüm dergiler düşük etki faktörü alır. Ayrıca atıf sıklığı ve şekli farklı araştırma alanlarında farklılık göstermektedir. O nedenle farklı alanlardan dergilerin etki faktörlerinin karşılaştırılması da kabul edilemez. Çok sayıda referans verilmesi tercih edilen bir alanı temsil eden bir dergi, otomatik olarak daha yüksek bir etki faktörüne sahip olacaktır; hele de bu alan hızla büyüyen bir alan ise. İlgili diğer disiplinlerden referans alan araştırma alanlarının da yüksek etki faktörleri vardır. Bu durum temel bilimlere yoğunlaşan dergilerin niçin yüksek etki faktörü aldığını da açıklamaktadır. Sosyal bilimler buna göre özellikle kötü bir durumdadır. Ulusal ve yerel araştırmalar içeren disiplinler ve yerel dillerdeki yayınların da düşük etki faktörü aldığını belirtelim (Rousseau, 2002).

Oluşturduğu etki açısından, iki yıllık süresiyle etki faktörü, moleküler tıp gibi hızlı büyüyen araştırma alanları için daha uygun bir ölçüttür. Uygulamalı, klinik

veya sosyal bilimler alanları iki yıllık pencereye o kadar da uyumlu değildir (Andersen, 1998; Luukkonen, 1994). İngilizce haricindeki dillerde yayınlanan veya iki dilli dergiler (örneğin Japonca-İngilizce dergiler) Bilimsel Atıf İndeksi'ne dâhil olsalar bile ortalama olarak daha düşük bir etki faktörü alır. Yakın zamanlarda tanıtımı yapılan 5 yıllık etki faktörünün, dergilerin performansına dair daha dengeli bir resim sunması beklenmektedir.

Son olarak bir atfın, araştırmanın niteliğine dair her zaman bir işaret olamayacağını belirtmemiz gerekiyor. Bilimsel bir yayına atıf yapmanın (kalite haricinde) birçok sebebi olduğunu her araştırmacı bilir. Yazarlar polemik nedenlerle, okuyucularının hoşuna gitsin diye ya da kendi araştırmalarını (veya arkadaşlarının, meslektaşlarının veya amirlerinin araştırmalarına) referans verip atıfta bulunabilirler. West ve McIlwaine (2002) 1995-1998 yılları arasında Bağımlılık dergisinde yayınlanmış 79 makaleyi çalıştılar ve atıf sıklığı (2000 yılına kadar) ile bağımsız bir kalite derecelendirmesi arasında herhangi bir korelasyon bulamadılar. West ve McIlwaine ilginç bir şekilde gelişmekte olan ülkelerden gelen makalelerin, bağımsız kalite derecelendirmesinde olduğundan daha az atıf aldığını göstermiştir (Atıf prosedürlerine ilişkin detaylı tartışma için bkz. 10. Bölüm).

Etki faktörünün dar kapsamına fakat geniş etki alanına cevaben, 2007'de dergileri daha kapsamlı biçimde derecelendiren Eigenfactor adı verilen yeni bir ölçüt oluşturuldu. Thomson Reuters'ta etki faktörüyle birlikte görülebilen Eigenfactor (eigenfactor.org) süreyi 5 yıla yaymakta ve bir algoritma dâhilinde dergiye yapılan atıfların etki seviyesini de hesaba katmaktadır.

Benzer şekilde SCImago Dergi Derecelendirme (SJR; scimagojr.com) adındaki tescilsiz bir uygulama, popüler Google PageRank algoritmasını temel alarak ve dergi atıflarının niteliğine ek olarak miktarını da hesaba katan bir SJR göstergesi ile dergileri derecelendirmeye çalışmaktadır (Moed, 2006). Source Normalized Impact per Paper (SNIP) adındaki bir diğer ölçüt ise, doğrudan mukayese sayısını normalleştirmek için, alanın büyüklüğüne göre potansiyel atıf kaynaklarının miktarını dikkate alır (Moed, 2010). Bu yeni istatistikler, tek bir ölçütün dergileri kapsamlı bir şekilde derecelendiremeyeceğini açıkça göstermektedir.

Altmetrikler ve akademik sosyal medya araçları bilimsel etkiyi hem makale hem yazar düzeyinde ölçmek adına umut vadeden seçenekler olsalar da (Ward ve d., 2015) etki faktörünün baskın olduğu çoğu bilim dalında denk ölçüt olarak görülmezler. Ne var ki bir kişinin akademik performansına işaret eden ve geniş kabul gören bir gösterge daha var; atıflara dayanan h-indeksi. Hirsch (2005) tarafından tanıtılan bu performans göstergesi bir akademisyenin toplam atıf sayısından ziyade, en fazla atıfta bulunulan makalelerini ölçen bir hesaplama değildir. Bu ölçütün ana problemi ise etki faktöründe olduğu gibi rakamın ancak belli bir veri tabanı dâhilinde hesaplanabilir olmasıdır. Ancak veri girişi kadar doğru olabilecektir. Örnek vermek gerekirse, toplam 250 yayın yapmış bir yazar, veri tabanının kapsamı nedeniyle Scopus'ta sadece 75 tane makalesi yayımlanmış ise yeterince temsil edilmiş olamayacaktır. Öte yandan tekrarlar ve hatalı yazar atıfları hesaba katıldığında Google Akademik Atıfları, 400'e yükselen şişme bir rakam gösterebilir. Aradaki farklılıklar birinci durumda yazarı mahcup eden bir h-indeksi verirken, ikincisinde 20 puanlık farka varabilecek hata ile yüksek rakamlara işaret edecektir. Her iki durumda da yazarın düzeltme olanağı bulunmayacaktır.

Sonuç olarak etki faktörlerine dikkatle yaklaşmak gerekir. Sistemdeki açık noktalar düzeltilmeden ve kısıtlamalar iyice anlaşılmadan etki faktörü belli bir derginin değerini göstermede göreceli olarak eksik bir indeks olmayı sürdürecektir. Jones'e göre (1999) yazarlar bir derginin etki faktörüyle zihinlerini fazla meşgul etmemeliler. Onun yerine taslaklarının editör sürecinden geçme hızına ve verimliliğine, özetleme ve dizin hizmetlerindeki seçkinliğe ve hakem değerlendirmesinin kalitesi ile dakiklığına odaklanmalıdırlar.

Sonuç

Dergiler, yayınladıkları makalelerin nitelikleri, bir yazarın çalışmasını uygun kitleye ulaştırabilme yetileri ve konuları bakımından farklılık gösterir. Bir yazar veya yazar grubu belli bir çalışmanın veya projenin sonuçları hakkında belirgin bir fikre sahip ise, o konudaki bir makaleyi yayınlaması en muhtemel dergileri bir ön değerlendirmeye tabi tutmalıdır. Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de gösterildiği gibi belli bir disiplinde veya multi-disipliner yayınlanan yüzlerce derginin yanı sıra, hakemli pek çok bağımlılık uzman dergisi mevcuttur. Gerek bilimsel gerekse pratiğe ilişkin mülahazalar dikkate alınarak yapılan bir dergi seçimi elbette bu çabaya değecektir. Süreç yazarlara, hakemlere ve dergi editörlerine çok değerli bir zamanı kazandırmakla kalmayacak, bir makalenin yazarının özgeçmişine olduğu kadar bilime de katkıda bulunma ihtimalini artıracaktır.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Andersen, H. (1998). Acta Sociologica på den internationale arena: Hvad kan SSCI fortelle? [Acta Sociologica on the international arena: What can SSCI tell us?]. Dansk Sociologi, VII, 72–78.
- Babor, T. F. (1993). Beyond the invisible college: A science policy analysis of alcohol and drug research. In G. Edwards, J. Strang, & J. H. Jaffe (Eds.), *Drugs, alcohol and tobacco: Making the science and policy connections* (pp. 48–69). Oxford, England: Oxford University Press
- Babor, T. F. (1993). Megatrends and dead ends: Alcohol research in global perspective. *Alcohol Health and Research World*, 17, 177–186.
- Beall, J. (2012). Predatory publishers are corrupting open access. *Nature*, 489, 179. DOI: <https://doi.org/10.1038/489179a>
- Beall, J. (2013). Predatory publishing is just one of the consequences of gold open access. *Learned Publishing*, 26, 79–84. DOI: <https://doi.org/10.1087/20130203>
- Bohannon, J. (2014). Who’s Afraid of Peer Review? *Science*, 342, 60–65. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.342.6154.60>

- Cohen, J. F., Korevaar, D. A., Wang, J., Spijker, R., & Bossuyt, P. M. (2015). Should we search Chinese biomedical databases when performing systematic reviews? *Systematic Reviews*, 4, 23. DOI: <http://doi.org/10.1186/s13643-015-0017-3>; <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4374381/>
- Davis, P. (2009, June 10). Open access publisher accepts nonsense manuscript for dollars. The Scholarly Kitchen. Retrieved from <http://scholarlykitchen.sspnet.org/2009/06/10/nonsense-for-dollars/>
- Farmington Consensus. (1997). *Addiction*, 92, 1617–1618.
- Garfield, E. (1994, June 20). The Thomson Reuters Impact Factor. Thomson Reuters. Retrieved from <http://wokinfo.com/essays/impact-factor/>.
- Hirsch, J. E. (2005). An index to quantify an individual's scientific research output. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 102, 16569–16572. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.0507655102>
- Jones, A. W. (1999). The impact of Alcohol and Alcoholism among substance abuse journals. *Alcohol and Alcoholism*, 34, 25–34.
- Lafollette, M. C. (1992). *Stealing into print. Fraud, plagiarism, and misconduct in scientific publishing*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Luukkonen, T. (1994). Viiteanalyysi ja tutkimuksen arviointi [Reference analysis and evaluation of research]. *Signum*, 27, 130–132.
- Moed, H. F. (2006). *Citation analysis in research evaluation*. Dordrecht, The Netherlands: Springer.
- Moed, H. F. (2010). The Source-Normalized Impact per Paper (SNIP) is a valid and sophisticated indicator of journal citation impact. Retrieved from <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1005/1005.4906.pdf>.
- Ortega, J. L. (2015). Relationship between altmetric and bibliometric indicators across academic social sites: The case of CSIC's members. *Journal of Informetrics*, 9, 39–49. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2014.11.004>
- Piwowar, H. (2013). Altmetrics: Value all research products. *Nature*, 493, 159. DOI: <https://doi.org/10.1038/493159a>
- Priem, J., Piwowar, H. A., & Hemminger, B. M. (2012). Altmetrics in the wild: Using social media to explore scholarly impact. Retrieved from <http://arxiv.org/html/1203.4745>.
- Rousseau, R. (2002). Journal evaluation: Technical and practical issues. *Library Trends*, 50, 418–439.
- Seglen, P. (1998). Citation rates and journal impact factors are not suitable for evaluation of research. *Acta Orthopaedica Scandinavica*, 69, 224–229. Stenius, K. (2003). Journal impact factor - mittari joka vahvistaa tutkimusmaailman hierarkiaa [The journal impact factor—an indicator that strengthens the hierarchy of the research world]. *Tieteessä*

- Tapahuu, 7, 35–39. Retrieved from <http://www.tieteessatapahtuu.fi/037/stenius.pdf>.
- Ward, J., Bejarano, W., & Dudás, A. (2015). Scholarly social media profiles and libraries: A review. *Liber Quarterly*, 24, 174–204. DOI: <https://doi.org/10.18352/lq.9958/>
- Weller, K. (2015). Social media and altmetrics: An overview of current alternative approaches to measuring scholarly impact. In I. M. Welp, J. Wollersheim, S. Ringelhan, & M. Osterloh (Eds.), *Incentives and performance* (pp. 261–276). Switzerland: Springer International Publishing.
- West, R., & McIlwaine, A. (2002). What do citation counts count for in the field of addiction? An empirical evaluation of citation counts and their link with peer ratings of quality. *Addiction*, 97(5), 501–504.
- Xia, J., Wright, J., & Adams, C. E. (2008). Five large Chinese biomedical bibliographic databases: accessibility and coverage. *Health Info Libr J.*, 25, 55–61. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2007.00734.x> [PubMed] [Cross Ref]

Ek-A: Bağımlılık Bilimsel Alanyazını İçin Önemli Olan Özetleme ve Dizin Hizmet Sağlayıcıların Listesi

Üyelik veri tabanlarına yazarların kurumsal üyelikleriyle ulaşılır. Erişim hakkında bilgi almak için lütfen kütüphanenizle irtibat kurunuz.

Çince Veri Tabanları

Ulusal Çin Bilgi Altyapısı'na göre, Çin veri tabanları aratılmadığında oldukça fazla sayıda yayın gözden kaçmış olabilecektir. Bu veri tabanları MEDLINE kullanıcılarına çoğunlukla aşına olmayan 2500 adet dergi dizinlemektedir. Veri tabanları arasında ücretsiz erişim, arama özellikleri, kayıt türü, indirme hızı ve üyelik maliyetleri açısından oldukça farklılık vardır. Sistematik bir değerlendirme için en azından Çin biyomedikal veri tabanlarının aratılması gerekir (Bkz. Xia ve d. (2008); Cohen ve d. (2015)).

CSA Sociological Abstracts (Abone Ücretli)

CSA Sociological Abstracts, sosyoloji ve sosyal/davranış bilimleriyle alakalı diğer disiplinlerin uluslararası alanyazınından dergi makalelerinin dizinini ve özetlerini sunmaktadır. Değerlendirme araştırması, aile ve sosyal refah, sağlık hukuku, madde bağımlılığı ve bağımlılık ana konularındandır. Bu veri tabanı, sosyal bilimlere ilişkin dergi makaleleri, konferans bildirileri, kitaplar ile önemli kitap değerlendirmelerine atıflar dahil tez ve konferans sunumları gibi farklı kaynakları içeren 2000'den fazla süreli yayın içeriğine dayanmaktadır. Bu rakama 1952 yılında başlayan en eski sayılarıyla Sociological Abstracts'ın matbu yayın kayıtları da eklenmektedir. Mevcut sunulan içeriğin %40'ı Kuzey Amerika'nın dışında yayınlanan yayınlar olduğu için veri tabanı küresel bir bakış sunabilmektedir. Veri tabanı yıllık olarak eklenen yaklaşık 30,000 kayıt ile aylık periyotlarla güncellenmektedir.

Current Contents (Abone Ücretli)

Güncel bir farkındalık veri tabanı olan Current Contents, hâlihazırda Thomson Reuters'in bir parçası olan Bilimsel Bilgi Enstitüsü tarafından geliştirilen ve klinik tıp, fen bilimleri, sosyal ve davranış bilimleri için ayrı edisyonlarıyla, 8000'den fazla akademik dergiden elde edilen makale, başyazı, toplantı özetleri ve diğer kaynaklardan bibliyografik arama bilgilerine erişim sağlayan bir veri tabanıdır. Current Contents Connect vasıtasıyla internet erişimi sağlanır. Her gün güncellenerek en son yayınlanan dergi ve kitaplardan alınan içerikler listesi, özetler ve bibliyografik bilgilere erişim sağlamaktadır. CC Connect sayesinde yalnız makalelerde değil dergilerde de mevcut tüm değerli bilgilere erişim sağlayabilen baştan sona bir dizinleme mümkün olmaktadır.

Directory of Open Access Journals (DOAJ) (Açık Erişim): ***<https://doaj.org/>***

DOAJ; nitelikli, açık erişimli ve hakemli dergilere erişim sağlayan ve dizinleyen web tabanlı bir rehberdir. 2003 yılında İsveç Lund Üniversitesinde kurulan

DOAJ üyelikle çalışan bir kuruluştur. Üyelik sayesinde kalite, açık erişim ve hakem sürecine bir bağlılık hedeflenmektedir. DOAJ'ın amacı açık erişimli bilimsel ve akademik dergilerin görünürlüğünü ve kullanım kolaylığını artırarak daha fazla kullanılmasını ve etkisini artırmaktır. 134 ülkeden 10,000'den fazla dergi ile 6000 tanesi makale düzeyinde aranabilen 2 milyondan fazla makaleye sahiptir. Listelenen konular arasında tıp, sağlık bilimleri, psikiyatri, kamu sağlığı ve sosyal bilimler gibi geniş disiplinler de bulunmakta ve en üst Library of Congress konu başlıklarıyla birlikte dizinlenmektedir. Makalelerin tam metinlerinde anahtar kelime araması mümkündür. Ancak çok fazla sonuç çıkmasına rağmen isabet etme olasılığı zayıftır. Bu rehber uygun bir kalite kontrol sistemi kullanan tüm açık kaynaklı akademik dergileri içeren kapsamlı bir rehber olma iddiasındadır. DOAJ herhangi bir kurum veya şirkete bağlı olmayan bağımsız bir yapıdır. Bir derginin hakem değerlendirmesini bir editör ve yayın kurulu ile yerine getirmesi gerektiğini, yayın değerlendirmesinin de en az iki hakem tarafından yapılması gerektiğini eklememiz gerekiyor. DOAJ'ın açık erişimli dergilere sunduğu onay mührü, yüksek düzeyde açıklık sunan, iyi uygulama örneklerine sadık kalan ve yüksek yayın standartlarına sahip olan dergilere DOAJ'ın armağan ettiği bir sertifikasyon işaretidir.

DrugWise: <http://www.drugwise.org.uk/>

2016 yılında DrugScope'un devamı olarak kurulan DrugWise İngiltere merkezli yeni bir uyuşturucu bilgilendirme hizmetidir. DrugScope arşiv malzemelerinin tamamı uyuşturucu, alkol ve (e-sigara dâhil) sigara hakkında yayınlanan yeni rapor ve güncellemeleri de içermektedir. DrugSearch Encyclopedia ve DrugWise raporları gibi uyuşturucu ile ilgili bilgilere ek olarak I-Know adı verilen ve uluslararası bir merkez gibi hizmet veren yeni bir işlev daha uygulamaya konmuştur. I-Know uygulaması, çeşitli maddelerle ilgili ulusal ve uluslararası geçerliliği olan ulusal raporları ve değerlendirmeleri bir araya getiriyor. Uygulamanın zaman içerisinde bir bilgi kütüphanesi, politikası ve uygulama malzemesi oluşturması planlanmaktadır.

Fetal Alcohol Spectrum Disorders (FASD) Database:
<http://fasdcenter.samhsa.gov/search/basic/index.aspx>

FASD veri tabanı; ses kayıtları, kitap, CD-ROM, bülten, dergi, gazete ve dergi makaleleri ile broşür, kitapçık, poster, video, powerpoint sunumları ve web tabanlı materyaller içeren binlerce FASD kaynağı arasından bilgi toplar. Bir anahtar kelime yazılınca veya bir medya türü seçince etkinleşen hızlı arama fonksiyonu ile daha özel araştırmalar için ileri düzey arama seçenekleri de içerir.

EMBASE (Elsevier) (Abone Ücretli)

Embase, tıp ve ilgili disiplinler hakkında tüm dünyada oluşturulan alanyazın için kapsamlı bir dizin sunar. Her bir kayıt, belli konuları arama sürecine destek olacak şekilde, terimler ve eşanlamlı kelimelerle etiketlenip sınıflanır. Kapsanan konular arasında AIDS, uyuşturucu bağımlılığı, psikiyatri ve kamu sağlığı da yer alıyor. EMBASE, 110 ülkeden 2900'den fazla dergiye ve derginin makalelerine erişim sağlamaktadır.

CORK Veri Tabanı (Açık Erişim): www.projectcork.org

Cork Projesi 1977'de Operation Cork tarafından verilen bir hibe ile Dartmouth Tıp Fakültesinde kuruldu. Projenin sonunda CORK adında, madde bağımlılığı alanyazını ile yeni bir alan olarak ortaya çıkan davranışsal bağımlılıklar üzerine, arama motorlu bibliyografik bir veri tabanı kuruldu. Amacı madde bağımlılığı hakkında güvenilir bilgi ve malzemelere hızlı bir erişim sağlamak, sağlık ve sosyal hizmet çalışanlarına, eğitimcilere ve öğrencilerine ayrıca kamu politikası alanında çalışanlara yardımcı olmaktır. CORK Veri Tabanı'nda dergi makaleleri, kitap, kitap bölümleri, konferans sunumları ve madde bağımlılığı ile ilgili özel raporlar dâhil, 400'den fazla terimle dizinlenmiş 120.500 kayıt bulunmaktadır. Veri tabanı 2015'e kadar üç ayda bir güncellenmiştir.

Google Akademik (Açık Erişim): scholar.google.com

Google Akademik pek çok disiplinde makale, tez, kitap, özet ve mahkeme kararları dâhil çeşitli kaynaklarla bezenmiş akademik alanyazına erişim sunmaktadır. Milyonlarca sayfa kamuya açık ve özel web sayfasını içermekte; akademik yayınevleri, mesleki cemiyetler, online veri havuzları, üniversiteler ve diğer web sitelerinden bilgi toparlayarak akademik alanyazındaki tam metinleri dizinlemektedir. Yazarlar makalelerini sadece bir web sitesine yükleyerek, bireysel olarak Google Akademik'te listelenebilirler. Google Akademik'in en önemli avantajı tüm akademik yayınları bir platform üzerinden arama kolaylığıdır. Kullanıcının ilgili diğer makalelere ulaşmasını sağlar. Belli bir kaynağı bulmak ve (kütüphane üyeliğiyle erişilen açık erişimli kaynak veya başlıklar olsun) tam metnine ulaşmak için hâlihazırda en hızlı mecradır. Yazarlar Google Akademik Atıf içerisinde çalışmalarını göstermek ve yayınlarına yapılan atıfları takip etmek için kamuya açık bir yazar profili oluşturabilirler (scholar.google.com/citations). Bu hizmetin en önemli dezavantajı ise kontrollü bir kelime dağarcık listesinin bulunmamasıdır (yani MEDLINE veya PsycINFO gibi tescilli veri tabanlarında klasik olarak yapıldığı şekilde makaleleri tasvir eden dizin terimleri yerine burada aramalar yayının tam metni üzerinde gerçekleşir ve çok sayıda gereksiz tıklama ile sonuçlanır).

International Alcohol Information Database (IAID): www.icap.org

2014'de kurulan bu veri tabanı, alkol hakkında yayınlanmış araştırmaları içeren kolay erişimli bir veri tabanı kurmak için oluşturulan kamuya açık bir bibliyografik kaynaktır. Biyomedikal, sosyal-davranışsal bilim, önleme, tedavi, politikalar ve düzenleyici araştırma alanları gibi çok çeşitli disiplinler içerir. Tüm dünyada 3550 hakemli dergiden alıntılar içermektedir ve kapsanan araştırmalar 30 dilde ve 150 ülkede yapılmıştır. Sürekli güncellenen veri tabanında 2003 tarihine kadar giden hakemli araştırma dergilerinden yaklaşık 50.000 alıntı bulunmaktadır. Bunlara genel ve detaylı arama seçenekleri ile ulaşabilmektedir. Detaylı arama, kullanıcılara, sonuçları başlık, yazar, dergi veya yayın tarihine göre filtreleme ve ayrıca çeşitli anahtar kelimeler, araştırmanın kapsadığı ülkeler veya orijinal yayın diline göre listeleme imkânı tanımaktadır.

Arama, kayıt veya veri tabanının içeriğine erişimin herhangi bir maliyeti yoktur. Bira, şarap ve alkol üreticilerinin bir konsorsiyumu olan International Alliance for Responsible Drinking kuruluşunun sağladığı bir fonlama ile desteklenmektedir.

MEDLINE (Abone Ücretli), PubMed, PubMed Central

MEDLINE (Medical Literature, Analysis and Retrieval System Online) Amerikan Ulusal Tıp Kütüphanesinin dergi atıf veri tabanıdır. MEDLINE çoğunlukla tıp, hemşirelik, dişçilik alanlarında ve ilişkili olduğu kadarıyla yardımcı sağlık, biyoloji ve fizik bilimleri, sosyal bilimler, bilişim bilimleri gibi tıp ve sağlık hizmetlerine, iletişim bozukluklarına, popülasyon biyolojisine ve üreme biyolojisine dair tüm biyomedikal alanyazının temel ve kapsamlı bir bibliyografisi ve özet kaynağıdır. 1960'larda kurulan MEDLINE günümüzde 22 milyondan fazla referans kaydı ile ABD ve diğer ülkelerde yayınlanan 5600'den fazla akademik dergiden alıntılar içermektedir. Alanyazın Seçim Teknik Değerlendirme Kurulu MEDLINE için orijinallik ve içeriğin taşıdığı önem dâhil olmak üzere bilimsel içeriğin kalitesini de göz önüne alarak dergi değerlendirmesi ve tavsiyelerinde bulunur. Bu süreçte Ulusal Tıp Kütüphanesi MEDLINE Dergi Seçimi bilgilendirme sayfasında belirtilen ilkeleri uygular (<http://www.nlm.nih.gov/pubs/factsheets/jsel.html>). MEDLINE her ne kadar yalnız kurumsal üyelere açık olsa da veri tabanındaki içeriklerde PubMed (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>) ve PubMed Central (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc>) aracılığı ile ücretsiz arama yapılabilmektedir. Ulusal Tıp Kütüphanesinin alıntıları dizinlemek için sunduğu kontrol kelime listesinin de katkısıyla (Medical Subject Headings (MeSH)) MEDLINE, PubMed'in en büyük altkütümesini oluşturur. MEDLINE günlük olarak güncellenmektedir.

PubMed (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>) 1996'dan bu yana hizmet vermektedir. MEDLINE veri tabanına ek olarak işlenmekte olan kayıtlar, kapsam dışı makalelere yapılan atıflar, matbu alıntılardan önceki elektronik yayınlar, Ulusal Sağlık Enstitülerinin fonladığı araştırmacılar tarafından yayınlanan makalelerin yazar taslaklarına yapılan alıntılar ve Biyoteknoloji Bilgi Kitaplığı Ulusal Merkezinde yer alan kitapların çoğuna yapılan atıflar ile birlikte toplam 25 milyon referans sunmaktadır. Hem MEDLINE hem de diğer

PubMed kayıtları açık erişime ve üyelik tabanlı durumlara bağlı olarak makalelerin tam metnine erişim sunabilmektedir

PubMed Central (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc>) biyomedikal ve yaşam bilimleri dergi makalelerinin tam metinleri için ücretsiz bir depolama alanı olarak 2000 yılında kuruldu. Ulusal Sağlık Enstitüsü Kamu Erişim Politikaları ve diğer kaidelere uyumlu olarak kendi taslaklarını sunan katılımcı yayınevleri veya yazarlar tarafından verilen akademik yayınların bir koleksiyonu olarak hizmet vermektedir. Bazı PubMed Central dergileri MEDLINE’da da dizinlenmektedir. PubMed Central’da bulunan tam metinler ile PubMed’deki ilgili atıflar arasında karşılıklı bir bağlantı vardır.

PsycINFO (Abone Ücretli)

PsycINFO Amerikan Psikologlar Birliği tarafından 80 yıl boyunca aylık olarak yayınlanan ve 2006 yılında işlevine son verilen Psychological Abstracts yayınının elektronik versiyonudur. Davranış bilimleri ve ruh sağlığı alanında akademik alanyazına çevrilmiş yaklaşık 4 milyon bibliyografya kaydıyla PsycINFO veri tabanı, bağımlılık araştırmacıları için akademik alanyazına ulaşmada ender bir kaynak sunmaktadır. 50’den fazla ülkede İngilizce yayınlanan dergi makalelerine dair, Amerika Psikologlar Birliği uzmanları tarafından profesyonel olarak dizinlenmiş bibliyografik bilgi ve özet içermektedir. PsycINFO kaynağına kütüphane üyeliği üzerinden ya da Amerikan Psikologlar Birliği üyeliği üzerinden bireyler ulaşabilmektedir. Veri tabanı %99’u hakem değerlendirmesinden geçmiş yaklaşık 2500 dergi başlığı içermektedir. Makaleler psikoloji ya da psikiyatri, işletme, yönetim, eğitim, sosyal bilimler, nörobilim, hukuk, tıp ve sosyal hizmetler gibi ilgili alanlara uygunluğuna göre seçilmektedir. Veri tabanında ayrıca kitaplar ve kitap bölümleri, PsycINFO kayıtlarının sırasıyla %3 ve %8’ini oluşturuyor. 50’den fazla ülkede, 29 farklı dilde dergi ve Roman alfabesiyle yazılmış İngilizce dışındaki dillerde yayımlanan yayınları dizinlemesiyle küresel bakış açısını 1978’den bu yana kanıtlamıştır. Sınıflandırma sistemindeki 22 ana ve 135 yan kategori, makaleleri tasvir eden kontrollü kelime listesi ve 8400’den fazla terim ve çapraz başvuru ile alanyazın taramasındaki aramalarda kolaylık ve yüksek isabet sağlanmaktadır. Psikolojik Dizin Terimleri Kavramlar Dizini’ne web üzerinden erişim de sağlanmaktadır. PsycINFO haftalık olarak güncellenmektedir.

Scopus (Elsevier) (Abone Ücretli)

Scopus; bilimsel dergi, kitap ve konferans bildirileri içeren hakemli alanyazındaki en büyük özetleme ve atıf veri tabanıdır. Bilim, teknoloji, tıp, sosyal bilimler, sanat ve beşeri bilimler alanlarında tüm dünyada ortaya konan araştırma çıktılarının kapsamlı bir görünümünü sunar. Scopus aramayı takip edecek, analiz edecek ve görselleştirecek çeşitli araçlar da sunar. Araştırmacı, öğretmen ve öğrencilere yöneliktir. Scopus, herhangi başka bir özetleme ve dizinleme veri tabanında olduğundan iki kat fazla başlık ve %50 daha fazla yayıncı listelediğini iddia etmektedir. En güçlü olduğu alan fizik bilimleri (7200+ başlık) olmak üzere, Sağlık bilimleri (6800+ başlık) ve onu takip eden yaşam bilimleri (4300+ başlık) ve son olarak sosyal bilimler ile beşeri bilimler (5300+ başlık) alanını kapsayan 50 milyondan fazla kayıt içermektedir. Açık erişimli dergiler dâhil olmak üzere tüm dünyadan 25.000'den fazla başlık Scopus'ta depolanmaktadır. Belge adı, yazar veya kurum bağlantısına göre hızlı arama yapılabileceği gibi, detaylı arama seçeneği de bulunmaktadır. Scopus, Journal Analyzer gibi SCImago Dergi Değerlendirmesi ve diğer ölçütleri kullanarak atıf karşılaştırması yapan çeşitli analiz yöntemleri sunar. Yazarlar, Scopus'ta listelenen yayınlar üzerinden hesaplanan h-endeksi de dâhil atıf değerlendirme işlevlerinden yararlanabilirler. Günlük olarak güncellenmektedir.

Web of Science (Thomson Reuters) (Abone Ücretli)

Thomson Reuters, aboneli üyelerine dünyanın en önemli dergilerinden kapsamlı bir içerik sunmaktadır. Web of Science içerisinde doğa bilimleri, sosyal bilimler, sanat ve beşeri bilimlerde yayın yapan uluslararası ve yerel 12.000'den fazla dergi içeriği bulunmaktadır. Makalenin yazarları tarafından alıntılanan referansları dizinleyen üç tane atıf indeksi bulunur: Sanat & Beşeri Bilim Atıf İndeksi (Arts & Humanities Citation Index-1975'ten günümüze), Bilim Atıf İndeksi (Science Citation Index-1900'den günümüze) ve Sosyal Bilimler Atıf İndeksi (Social Sciences Citation Index-1900'den bu yana). Veri tabanında bibliyografik kayıtlar, aranabilir özetler ve alıntılanmış referanslar bulunmaktadır. Web of Science bünyesinde dergi değerlendirilirken nitel ve nicel birçok unsur dikkate alınmaktadır. Derginin temel yayın koşulları, editöryel içeriği, yazarların uluslararası çeşitliliği ve ilgili atıf verisinin tümü

değerlendirilmektedir. Thomson Reuters ayrıca bir elektronik derginin, kaynak makalelerin geri çağırılmasını kolaylaştırmayı amaçlayan uluslararası yayın kurallarına uyup uymadığını da inceler. Bu kurallar bilgilendirici dergi başlığı, tam açıklayıcı makale başlıkları, yazar özetleri, atıflı tüm referanslar için tam bibliyografik bilgilendirme ve her yazar için tam adres bilgisi gibi kuralları içerir. Thomson Reuters editörleri; dergilerin katılımcı yazarları, editörleri ve yayın danışma kurulu üyeleri arasındaki uluslararası çeşitliliğe bakarlar. Daha fazla bilgi için bkz. <http://wokinfo.com/essays/journal-selection-process/>. En fazla temel bilimlerde (8000+ dergi) olmak üzere, sosyal bilimlerde (yaklaşık 3000 dergi) ve güzel sanatlar ile beşeri bilimlerden (yaklaşık 1600 dergi) dergileri kapsar. Belli dergilerin etki faktörü bilgisi için kullanıcılar Dergi Atıf Raporları dizinine yönlendirilmektedir.

Daha Fazla Bilgi İçin

Madde Kötüye Kullanım Kütüphaneciler & Bilgi Uzmanları web sayfasında özetleme ve dizin hizmet sağlayıcıları ve diğer veri tabanları hakkında daha kapsamlı bir liste bulunmaktadır (salis.org/resources). Hazelden-Betty Ford Vakfından Barbara Weiner tarafından muhafaza edilen listeler grup tarafından incelenmekte, ABD ve uluslararası hizmet sağlayıcılar için sık sık güncellenmektedir.

ABD: <http://www.hazelden.org/web/public/usdatabaselibrary.page>

Uluslararası: http://www.hazelden.org/web/public/lib_cdandaddictions.page

4. BÖLÜM

Anglo-Amerikan Dünyasını Aşmak: Gelişmekte Olan ve Ana Dili İngilizce Olmayan Ülkelerdeki Araştırmacılara Tavsiyeler*

Thomas F. Babor, Dominique Morisano, Kerstin Stenius ve Judit H. Ward

Giriş

Günümüzde dünya nüfusunun %81'inden fazlası, düşük ve orta gelirli ülkeler olarak adlandırılan ülkelerde yaşamaktadır (DOĞÜ) (Dünya Bankası, 2014). Ancak bağımlılık sorunlarının hâkim olduğu birçok ülkede uzmanlık bilgisine yönelik artan ihtiyaca rağmen, Avrupa, ABD ve Avustralya dışında yayın yapan (bkz. Tablo 3.2, 3. Bölüm) çok az bağımlılık dergisi bulunmaktadır.

Hâlihazırda dünya nüfusunun %5 ile %9'unun ana dili İngilizcedir. Ne var ki İngilizcenin bilimsel iletişim alanındaki hâkimiyeti oldukça belirgindir. Dünyada bilimsel makalelerin %80'inin İngilizce olarak yayınlandığı tahmin

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Stenius, K, Kerr-Correa, F, Obot, I, Furtado, E F, Lima, M C P ve Babor, T.F. 2017. 'Anglo-Amerikan Dünyasını Aşmak: Gelişmekte Olan ve Ana Dili İngilizce Olmayan Ülkelerdeki Araştırmacılara Tavsiyeler'. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovsy, M, O'Reilly, J ve Candon, P. (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi*: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz, S. 3-8. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.d> Lisans: CC-BY 4.0.

edilmektedir (Montgomery, 2004; Van Weijen, 2012). Yerel dillerin sosyal bilimler, hukuk ve beşeri bilimler alanlarındaki ehemmiyeti devam etmektedir, ancak İngilizcenin hâkimiyeti fiziki bilimler ve yaşam bilimleri alanlarında hassaten güçlüdür. Bağımlılık sahasında, bilinen bağımlılık dergilerinin en az dörtte üçünün İngilizce olduğunu tahmin ediyoruz.

Bu bölüm boyunca kaynakları kısıtlı olan ve ana dili İngilizce olmayan ülkelerde çalışan bağımlılık bilim insanlarının karşılaştığı güçlükleri ele alacağız. Bölümün amacı, (a) bu bilim insanlarının karşılaştığı mesleki ve uygulamaya dönük meseleler, (b) bu ülkelerdeki yazarların İngilizce yayın yapan dergilerde yayın yapma şanslarını nasıl yükseltebileceklerini, (c) farklı muhatap kitlelerine hitap edebilmek için hem İngilizce hem de bir başka dilde yayın yapma seçenekleri ve (d) bir makalenin, yazarın anadilinde ve/veya yerel/bölgesel bir dergide yayımlanmasının azami kamu yararına olduğuna nasıl karar verileceği gibi konuları tartışmaktır.

Bağımlılık alanındaki mevcut kaynaklar ile kaynak ihtiyaçları arasında temel bir dengesizlik bulunmaktadır. Bir yandan müreffeh ve konuşma dili İngilizce olan bölgelerde (Kuzey Amerika, Avrupa ve Avustralya) bağımlılık bilimi ve bağımlılık yayınlarında yüksek bir yoğunlaşma varken, diğer yandan dünya nüfusunun çoğunu barındıran, yerel dilin İngilizce olmadığı ülkeler ile düşük ve orta gelirli ülkelerde giderek daha fazla oranlarda bağımlılık sorunları yaşanmaktadır (Room ve d., 2002). Örneğin Rusya, Meksika ve birçok Güney Amerika ülkesinde alkol kaynaklı hastalık ve sakatlık oranları çok yüksektir (Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ], 2011), ancak bu ülkelerde çıkan bağımlılık dergi sayısı çok azdır. Sorunların yaygınlığı ile bilim ve yayın imkânları arasındaki bu dengesizlik, uluslararası düzlemde kaynakların kamu sağlığı yararına en verimli şekilde kullanılmasıyla ilgilenen kişilerin önünde ciddi bir problem olarak durmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü 2003 yılının Kasım ayında “Gelişmekte Olan Ülkelerde Ruh Sağlığı Araştırmaları: Bilimsel Dergilerin Rolü” adında bir toplantı düzenledi. Katılımcı dergi editörleri ile DSÖ’nün ortak yayınladığı bildiride (2004), düşük ve orta gelirli ülkelerdeki araştırmacıların ruh sağlığı araştırma alanında karşılaştığı bilimsel yayın engelleri tarif edilmektedir.

Bu belgede bilimsel bilginin toplanmasının dünya genelinde serbest ve ulaşılabilir iletişime bağlı olduğu belirtiliyor. Kaliteli araştırmaların teşvik edilmesi düşük ve orta gelirli birçok ülkede hâlâ sorundur. Ayrıca düşük ve orta gelirli ülkeler dünyanın her yanından araştırmalara erişim olanağına ve araştırma sonuçlarını yayımlama fırsatlarına giderek daha ihtiyaç duyar hâle gelmektedir. Düşük ve orta gelirli ülkelerdeki araştırmacılar bulgularını bilimsel dergilerde yayımlarken genellikle güçlükler yaşamaktadır. Bunun nedenleri bilgiye kısıtlı erişim imkânı, araştırma tasarım ve istatistikleri hakkında tavsiye ihtiyacı, yabancı bir dilde yazmanın zorlukları ile maddi, mali, siyasi ve yapısal kısıtlamalardır. Ayrıca düşük ve orta gelirli ülkelerin araştırma ihtiyacının çok az küresel onay görmesi ve oradaki araştırmacıların diğerlerine nazaran pek tanınmıyor olması da başka engellerdendir. DSO'nün raporuna göre (2004) düşük ve orta gelirli ülkelerdeki araştırmacıların birçoğu, “araştırma çabaları ile uluslararası dergilerde araştırmalarını yayımlamak arasında kapanması zor bir uçurumun bulunması nedeniyle yıldınlığa uğramıştır” (s. 226).

Düşük ve orta gelirli 114 ülkede ruh sağlığı alanındaki araştırma kapasitesinin haritasını çıkaran bir başka DSÖ raporunda, 1992-2003 yılları arasında 66 ülkenin MEDLINE veya PsycINFO'da dizinlenmiş 5'ten az makalesinin olduğu görülmüştür. Öte yandan Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Güney Kore ve Güney Afrika gibi bazı ülkelerin tamamında çok ciddi ve artan sayıda bilimsel üretkenliğin olduğu görülmektedir. Düşük ve orta gelirli ülkelerde yazılan ve dizinlenen ruh sağlığı makalelerinin çoğunu yayımlayan dergilerin yarısından fazlası yine bu ülkelerde çıkarılmaktadır.

Araştırma, oluşturma ve dizinlemede yaşanan sorunların birçoğu bağımlılık alanı için de geçerlidir. Kısıtlı kaynaklara sahip ülkeler genel olarak bilimsel araştırma imkânlarını artırmak için mücadele etmektedir. Bağımlılık araştırmalarını güçlendirme çabaları ise her zaman yeterli siyasi desteği alamamaktadır. Bu ülkelerdeki ve diğer pek çok ülkedeki siyasiler ile karar verici merciler, belirli alkol ve diğer uyuşturucu tedavi ve önleme önlemlerinin kanıta dayalı olup olmadığı ile pek ilgilenmemektedirler. Kamu desteği bu açıdan daha önemli olabilir. Ayrıca araştırma sonuçlarını siyaset alanına tercüme etmek zor olabilmektedir. Bu nedenlerle bağımlılık özelindeki sorular hakkında araştırma ve bilimsel yayın yapmak, siyasilerin öncelikler listesinde üst sıralarda yer almıyor olabilir. Örneğin, Turci ve diğerleri (2010) 2001 ve 2006 yılları arasında Brezilya'daki epidemiyolojik üretim eğilimlerini incelediler. Yazarlar odaklanılan ana konuların kamu sağlığı,

beslenme, anne çocuk sağlığı ve bulaşıcı hastalıklar olduğunu gözlemledi. Kısacası Brezilya'da alkol hakkında epidemiyolojik araştırmalar bulunmamaktaydı.

Bu alanda kariyer yapacak bilim insanlarına ve profesyonel olarak eğitilmiş klinisyenlere ihtiyaç vardır. Ancak bazı devlet destekli üniversite programları haricinde klinik, epidemiyolojik ve politika araştırmaları için çok az destek mevcuttur. Yerel olarak önem taşıyan ve bölgeye has sorunların tartışılıp çözüm geliştirilebileceği uzman bağımlılık cemiyetleri, düşük ve orta gelirli ülkelerin çok az bir kısmında vardır. Eğitim imkânları da yok denecek kadar azdır. Bazı ülkelerde yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin sayısı, üniversitelerin özel ihtisas kurs sayısı ile beraber artmıştır (bkz. 3. Bölüm). Ancak işgücüne katılan bağımlılık uzmanlarının çoğu, özel uygulamalar yapan ve gönüllü olarak yahut az bir ücret karşılığında akademik çalışma yapan klinisyenlerdir. Bu şartlar altında bağımlılık araştırmalarının gelişmesi çok yavaş olacaktır.

Dahası kaynak kısıtları nedeniyle diğer ülkelerdeki araştırmacılarla iletişim imkânı da çoğu zaman sınırlıdır. Birçok kütüphanenin süreli yayın üyelik fonları sonlanmakta, bağımlılık dergileri bu aşamada öncelik kazanamamaktadır. Bazı ülkelerde etkili araştırma destek kurumları, üniversitelerin çoğunda web tabanlı süreli yayınlara serbest erişim imkânı sunan programları desteklemektedir. Bu programlar uluslararası araştırmalara ulaşılmasını kolaylaştırmıştır. Örneğin, düşük ve orta gelirli ülkelerde sağlık araştırmalarına erişim için bilimsel yayınevleri ile iş birliği yapan DSÖ, 2002'de HINARI adında bir proje başlattı. Bugün bu proje farklı dillerden 13.000 dergi ve 30.000 e-kitap içermektedir (bkz. www.who.int/hinari).

Yerel olarak anlam ifade eden bağımlılık araştırmalarının resmî iletişimi esnasında karşılaşılan başka zorluklar da var. Yerel dergilerin bu süreçte çeşitli sosyokültürel tuhaflıklar ve toplumların farklı öncelikleri ile baş etmeleri gerekiyor. Hâlihazırda birçok ülkede kaliteli makalelerin tercihen İngilizce olarak yayımlanması yönünde güçlü bir eğilim var. Bilim alanında rekabet oldukça fazla olduğu için çalışmalarında ilmi saygınlığa ihtiyacı olan araştırmacılar için dizinlenmiş dergilerde yayın yapmak önemli bir önceliktir. Öte yandan, alkol ve diğer madde bilimi göreceli olarak genç ve küçük bir alan. Yerel ve İngilizce olmayan bağımlılık dergileri, Web of Science ve MEDLINE gibi ABD merkezli ve uluslararası dizinleme sistemlerine dâhil olabilmek için gerekli koşulları tamamlamakta zorluk yaşıyor.

Durumun hâlen ne denli sıkıntılı olduğunu anlamak için Latin Amerika bölgesinde tek bir bağımlılık dergisinin bile kendini kabul ettirememiş olmasına bakmak yeterli. Netice olarak çoğu bağımlılık bilim insanı, dünyanın bu yanında yerel ve bölgesel muhatapları için yazı kaleme alırken kamu sağlığı veya ruh sağlığı dergilerinde yayın yapıyor. Bu makalelerin çok az bir kısmı İngilizce olarak yayınlanıyor. Bu dergilerde yayın yapmanın bizatihi kendisi elbette kötü bir şey değil. Ancak belli bir ülke veya bölgede bağımlılık alanının gelişebilmesinde uzman bir dergi önemli rol oynayabilir. Hindistan'da 2010 yılından bu yana bağımlılık araştırmacıları Hint Psikiyatri Dergisi'nde yayın yapma şansına sahipler (Murthy ve d., 2010). Ayrıca Ruh sağlığı ve İnsan Davranışları Dergisi'nde de bağımlılık hakkında makaleler bulunuyor. Afrika  lkelerinde yaşayan araştırmacıların Afrika Uyururucu ve Alkol  alışmaları Dergisi'nde yayın yapma seçenekleri var. Ne var ki çeşitli nüfus problemleri nedeniyle yerel yayın imkânı bulunması oldukça kısıtlı. Diğer pek çok ülkede dizinlenmiş bir bağımlılık dergisinde yayın yapmak istiyorsanız tek yol ülke dışından böyle bir dergi bulmaktır.

Ulusal veya yerel dergiler ne denli önemli olursa olsun, kaynakları kısıtlı bir ülkede yaşayan bir araştırmacı için bunlara güvenip dayanmak güç olabilir. Bu dergilerin genellikle sınırlı fonları bulunur, düzensiz olarak çıkıyor olabilir veya makale başvurusu ile yayınlanması arasında uzun gecikmeler olabilir. Bu dergilerin kendini zamanla bir kısır döngü içerisinde bulması hiç de nadir değildir. Yeterince prestijli bulunmazlar, prestijli bulunmadıkları için kaliteli makaleleri yeterince kendilerine çekemezler, iyi makale  ekemedik e yeterli kaynakları alamazlar ve iyi makalelerin sayısı azalır.

Kuzey Amerika ve Avrupa'nın dışında çok az sayıda bağımlılık uzmanlık dergisi ve daha da az sayıda iyi dizinlenmiş bağımlılık dergisi bulunuyor olsa da ilmî yayıncılığa erişim imkânı bakımından ve dergilerin göreceli statüleri açısından eşitmezliğin ortadan kalkmaya başladığına dair işaretler de var. Örneğin, İngilizce olmayan dergilerin Scopus'ta İngilizce özetle dizinlenmesinin sayısı artmıştır. Açık erişimle ilgili gelişmeler ve web tabanlı yayın imkânları sayesinde baskı maliyeti olmadan yayın yapma ve web üzerinden destek malzemesi olarak İngilizce makalelerin farklı dillerdeki  evirilerinin eklenmesi mümkün hâle geldi (Meneghini & Packer, 2007). Henüz bağımlılık dergileri için yerleşik bir uygulama olmasa da gelecek adına bir model teşkil edebilir. Mesela, Dünya Psikiyatri Birliğinin dergisi Dünya Psikiyatrisi hâlihazırda hem İngilizce hem de Arapça, İşpanyolca, Çince, Rusça, Fransızca ve Türkçe olarak yayınlanmaktadır. Buradaki amaç araştırmaların dünyanın farklı bölgelerine ulaşmasını sağlamaktır (Maj, 2010).

Düşük ve Orta Gelirli Ülkelerdeki Araştırmaların Uluslararası Arenada Ötekileştirilmesi

Akademi dünyasında fakülteler, genellikle yaptıkları yayın sayısına ve makalelerini yayımlayan dergilerin etkilerine göre değerlendirilir. Yüksek etkili dergilerde yayın yapmak ana amaç haline gelmiştir; zira hibeler, mevkiler ve mali destekler bu anlamda başarılı olan bilim insanlarına, fakültelere ve bölümlere verilmektedir (ör. bkz. Linardi ve d., 1996). Araştırma bursları kısıtlandığı zaman kaynaklar az sayıda araştırmacının arasında konsolide olur ve etki faktörlerinin hâkimiyeti de bu duruma hizmet eder.

En sık kullanılan etki faktörlerini yayınlayan Thomson Reuters tüm dünya-daki bilim dergilerinin tamamını kapsamamaktadır. İngilizce dergiler ve özellikle ABD’de çıkarılan dergiler daha fazla temsil edilmektedir. Bu durum genel olarak düşük ve orta gelirli ülkelerde yapılan ve İngilizce dışındaki dillerde yayınlanan araştırmaların temsil oranının hayli düşük olduğu anlamına gelir. Ne var ki durum birçok bölgede iyileşmektedir. SciELO, gelişmekte olan dünyaya odaklanmış bir bibliyografik veri tabanı ve elektronik kütüphanedir. 2014 itibarıyla Güney Amerika, İspanya, Portekiz, Karayip Bölgesi ve Güney Afrika’dan seçilen 1000’den fazla dergiyi içermektedir. Konular arasında sağlık bilimleri ve beşeri bilimler var. Makalelerin hepsi ücretsiz olarak indirilebiliyor. 2013 yılında SciELO Latin Amerika ve Portekiz dillerinde yapılan araştırmaların görünürlüğünü arttıracak şekilde Thomson Reuters Web of Knowledge ile bir anlaşma imzaladı. Bu gelişme muhtemelen Brezilya’daki araştırmaların İngiliz dilinde yayınlanma oranlarını artırmaya yönelik yoğun çabanın bir sonucuydu. Brezilya’da şu an İngiliz dilinde bilimsel makaleler Portekizceden daha yaygın hale geldi ve yayınlanan metinlerin kalitesini artırmak için de sistematik girişimler bulunuyor (Science for Brazil, 2013). Yaklaşık 500 dergi içeren veri tabanı The African Journals Online (AJOL), Afrika’daki araştırmalara erişimi sağlamak için kuruldu. Dergilerin 160’ı sağlık bilimleri alanında çıkarılıyor fakat bunlar arasında listelenen bağımlılık dergisi yalnızca bir tane (bkz. üstte). 2014’te hem beşeri bilimler hem de sosyal bilimleri içerecek şekilde genişletilen Avrupa Beşeri ve Sosyal Bilimler Referans İndeksi (ERIH PLUS), “Avrupa genelinde farklı Avrupa dillerinde çıkarılan akademik dergilerde beşeri bilimler alanında yayınlanan kaliteli araştırmaların küresel görünürlüğünü geliştirmek” amacıyla kuruldu (NSD, 2014). İran’da 2004 yılında ilmî yayın için çeşitli elektronik veri tabanları oluşturuldu. Amin-Esmaili ve

arkadaşları (2009) uluslararası veri tabanlarının İran bağımlılık araştırmalarını çok az kapsadığını ancak iki dilli İran veri tabanlarının MEDLINE, PsycINFO ve EMBASE gibi büyük uluslararası veri tabanlarıyla birleşmesiyle, İran bağımlılık yayınlarının %80'inin kapsama girebileceğini iddia ediyorlar. Benzer çabalar Türkiye'de de görülmektedir.

Uluslararası yayın yapma arayışında olan düşük ve orta gelirli ülkelerdeki araştırmacıların karşılaştığı sorunlar, İngilizce bilim dergilerinin idaresinde görülen yapısal unsurlarla daha da şiddetlenebiliyor. 2000 yıllarında ruh sağlığı alanında önde gelen (ör: Genel Psikiyatri Arşivi, Amerika Psikiyatri Dergisi, Şizofreni Bülteni, İngiliz Psikiyatri Dergisi ve Ergen Psikiyatrisi gibi) uluslararası dergilerin yayın ve danışma kurullarında yapılan bir anket sonucunda, toplam 530 yayın kurulu üyesi arasında düşük ve orta gelirli ülkelere gelen yalnız 4 yayın kurulu üyesinin bulunduğu anlaşılmıştır (Saxena ve d., 2003). Büyük dergilerin yayın kurullarında düşük ve orta gelirli ülkelerin temsil edilmiyor olması, gelişmekte olan ülkelerdeki yazarların niçin sık sık makalelerinin olumlu bir muamele görmediğini hissediyor olmasını açıklayabilir. Böylelikle bu ülkelere gelen araştırmalar uluslararası arena için daha az gerekli görülüyor olmaktadır. Bağımlılık dergisinde yayımlanan makaleler üzerine yapılan bir çalışma (West & McIlwaine, 2002) bu tespitimizi desteklemektedir. Bu çalışma, düşük ve orta gelirli ülkelere gelen makalelerin, gelişmiş dünyada yayımlanan aynı kalitedeki ve bağımsız hakemlerce değerlendirilen muadil makalelerden daha az alıntılandığını belirgin şekilde ortaya koymuştur. Diğer bazı çalışmalar da düşük ve orta gelirli ülkelere yayımlanan makalelerin sayısındaki artış ile bu makalelere yapılan atıf sayısı arasında paralel bir artış olmadığını ortaya koymuştur (Holmgren & Schnitzer, 2004; Volpato & Freitas, 2003).

Bu ülkelere yapılan yayın sayısının göreceli az olmasının diğer nedenleri arasında zayıf araştırma yöntemleri, yetersiz örneklem hacmi, zayıf istatistikî analizler, ulusal veya bölgesel dergilerin bulunmaması ve İngilizceye hâkimiyette olan yetersizlik gibi sebepler de bulunmaktadır (ör. bkz. Gosden, 1992).

Dil ve Kültür Çıkmazı

Günümüzde İngilizce, bilimsel araştırmaların ortak lisanıdır ve yakın gelecekte de öyle olacak gibi görünmektedir. Ne var ki Montgomery'nin (2004) işaret ettiği gibi bu dile “bilimin evrensel dili” unvanını vermek, tarihle örtüşmemekte ve dünyada gerçekleşen karmaşık dilbilimsel gelişmeleri muhtemelen göz ardı etmektedir. Gelecekte giderek daha fazla insan çift dilli olacak ve İngilizce haricindeki dillerin önemi artacaktır. Ancak şu an İngilizce, bağımlılık biliminde hâkim bir durumdadır.

Günümüzde bilim dünyası müreffeh bir grup ülkenin hâkimiyeti altındadır. En önde ABD, onun hemen ardında İngiltere, Kanada, Avustralya ve Avrupa ülkeleri olmak üzere İngiliz dilinde köklü bir eğitimin ve benzeri bir bilimsel geleneğin olduğu ülkeler bilim dünyasının hâkimidir. Temel bilimlerden önlemeye, epidemiyolojiden tedavi araştırmalarına kadar geniş bir alanda bu ülkelerde yapılan araştırmaların baskın oranda etkileri hissedilir. Amerikalı araştırmacılar genellikle diğer Amerikalı araştırmacılara atıfta bulunurlar (tartışma hakkında daha fazla bilgi için bkz. 7. Bölüm ve Babor, 1993). Aynı durum diğer ülkeler için de geçerlidir, ancak ABD ve ana dili İngilizce olan diğer ülkelerde (ve İngilizce odaklı İsveç gibi ülkelerde) çıkarılan dergilerin hâkimiyeti nedeniyle, araştırma alanının bütününde genel bir atıf eğilimi olduğunu söylemek gerekir. ABD’de gerçekleştirilen bir araştırma, çoğu Anglo-Amerikan okuyucu ve bazı taraflı okuyucular için bir ön kabul oluşturabilmektedir. Yani buradaki sonuçlar, örneğin Hindistan gibi bir ülkede yapılan araştırmanın sonuçlarına kıyasla, daha küresel bir doğruluk taşıyor gibi görünebilir. Bazı Batılı ülkelerdeki araştırmacılar (ör, İskandinav ülkeleri) hâkim araştırma paradigmalarını uygulamaktadır ve atıf ve alıntı ölçütlerini iyi idare ediyor gibi görünmektedirler (Ingwersen, 2002). Ana dili İngilizce olmayan ülkelerin dizinlenmiş dergilerde ve alıntılanan araştırmalarda yeterince temsil edilmemesi; İspanya, Almanya ve Fransa gibi birçok gelişmiş ülkeler için de geçerlidir (Maison-neuve ve d., 2003). Buradan genel dilbilimsel ve kültürel etkilerin yürürlükte olduğunu anlıyoruz. Birkaç ülkenin uluslararası düzlemde bilimler üzerindeki mevcut hâkimiyeti; araştırma konu seçimi, sorulan sorular, kullanılan yöntemler ve yürütülen araştırma türleri üzerinde ciddi bir önyargı oluşturabilir ve gelişmekte olan ülkelere hüküm süren sorunların nispeten ihmal edilmesine yol açabilir. Bağımlılık araştırmaları bağlamında ise bu hiyerarşi içinde yerleşik başkaca sorunlar da var. Bağımlılık bilimi temel ve uygulamalı

araştırma olmak üzere en az iki alt bölümden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi doğası gereği az çok küreseldir. Temel araştırmalardan elde edilen bilimsel bilgi dünyanın her yanında uygulanabilir. Diğeri ise bağlamsaldır. Örneğin, kamu sağlığı araştırmaları bu sınıfa girer. Bugün düşük ve orta gelirli ülkelerde yapılan kamu sağlığı araştırmaları iki yönden de dezavantajlı konumdadır: (a) etkili dergilerde yayın yapabilme ve alıntılanabilmedeki zorluklar ve (b) ulusal ve uluslararası düzlemde daha iyi fonlanan nörobiyolojik araştırmalarla girilen haksız rekabet (bkz. Midanik, 2004). Kısacası madde istismarı dünya alan-yazınına, gelişmekte olan ülkelerin araştırma önceliklerine göre nadiren yön vermektedir.

Ticaret de burada rol oynayan unsurlardan bir tanesidir ve dünyanın fakir bölgelerinde bu durum pek de kamu sağlığı çıkarları lehine olmayabilir. Yeni ilaçlar üzerinde yapılan rastgele klinik çalışmalar, zengin ülkelerde sahip olduğu potansiyel pazar nedeniyle, alkol ve diğer uyuşturucu kullancılarının tedavisine yönelik ivedi önlemler konusunda çok daha yüksek yayımlanma olasılığı taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kamu politikacılarının birçoğu alkol ve sigara sorunlarının eroin ve kokain sorunlarından çok daha önemli olduğunun farkında değildir. (Ezzati ve d., 2002).

Yine de durumun iyiye gittiğinin işaretleri de var. Warner ve diğerleri (2014), 1992-2011 arasında uluslararası dergi olan Tütün Kontrolü tarafından alana yapılan yayın katkılarını incelediler. 2007-2011 yılları arasında, düşük ve orta gelirli ülkelerden asıl makale yazarlarının oranı önceki yıllara nispeten %7,2'den %22,7'ye  ıkmuş. Yine bu ülkelerden başyazarların oranı da %4,0 iken %13,7 olmuş. Düşük ve orta gelirli ülkelerin sorunlarını içeren makalelerin sayısında da belirgin bir artış var. Bir başka çalışmada (Zyoud ve d., 2014) 2003 ile 2012 yılları arasında Orta Doğu'daki Arap  lkelerinde yazarların kaleme aldığı tütün makalelerinde ciddi bir artış olduğu bildirilmiştir.

Düşük ve orta gelirli ülkelerdeki araştırmacıların yayın yapmada karşılaştığı sorunlardan bir kısmı da uluslararası bilimsel iletişim kaidelerine aşına olmamalarından ileri gelmektedir. Fizik, kimya ve biyoloji dergileri üzerinde yapılan ve yukarıda bahsedilen ankette (Gosden, 1992), editörler ana dili İngilizce olmayan araştırmacıların karşılaştığı sorunları  zetlediler. En sık bahsedilen sorun, araştırma sonuçları ve tartışma bölümünün iyi bir biçimde kaleme alınmamasıydı. Yani araştırmanın gerekliliği ve ehemmiyeti yeterince

doğru ifade edilemiyordu. Bir başka önemli sorun ise yazarların yazılı olan ve olmayan “yayın oyun kurallarını” pek iyi bilmiyor olmasıydı (s. 132-133). Örneğin, önceki araştırmalara yeterince atıf yapmıyor, derginin ilmî seviyesi veya tartışma metodlarına aşına bulunmuyorlardı (Gosden, 1992). Uluslararası okuyuculara hitaben iyi bir ilmî makale kaleme almak adına, yazarlar için konulan yönergeleri dikkatle takip etmek gibi sadece teknik beceriler yeterli değildir. Sosyal iletişimde de ciddi bir yeterlilik kazanmış olmak gerekir. Bunu kazanmanın en iyi yolu ise 3. Bölüm’de bahsi geçen bazı dergileri okumak ve tecrübeli araştırmacılarından makaleniz hakkında geribildirimler almaktır. Tüm bunlar ise düşük ve orta gelirli bir ülkede pek de kolay değildir.

Bağımlılık Dergilerinin Dil ve Kültür Politikaları Hakkında Ne Biliyoruz?

Ne yazık ki bağımlılık dergilerinin genel olarak düşük ve orta gelirli ülkelerden gelen makalelere nasıl muamele ettiğine dair elimizde hemen hiçbir araştırma bulunmuyor. Dil politikaları hakkında da çok az, kısmen eski bir bilgi var. Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) gerçekleştirdiği iki araştırmada Edwards ve Savva (2002a, 2002b) 14 İngilizce dergi ile diğer dillerdeki 9 derginin dil politikalarının haritasını çıkardılar. İngilizce dergilerin editörlerinden cevap verenlerin yarısı İngilizce haricinde bir başka yabancı dilde uzmanlaşmamışlardı. Çok dilli bilimsel bir dünyada bu büyük bir handikaptır. ISAJE’nin yaptığı ankete dayanarak ABD dışındaki İngilizce bağımlılık dergilerinin kendi yayın kurullarında daha büyük bir uluslararası temsile sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yayın kurulunun kompozisyonu bir derginin uluslararası eğilimleri hakkında önemli bir gösterge olabilir. Düşük ve orta gelirli ülkelerin yayın kurullarında nasıl temsil edildiğini tam olarak bilemesek de bu oranın düşük olduğuna şüphe yoktur.

2002 anketine cevap veren İngilizce dergiler arasında yabancı dillerde yazılmış araştırma makalelerinin payı %0 ile %57 arasında değişmektedir. Bu örnekte dergilerin yaklaşık üçte biri ana dili İngilizce olmayan yazarlara özel destek politikasına sahiptir. 14 derginin yalnız üçü herhangi bir dil düzenleme desteği veremeyeceklerini ifade etti. Ankete cevap veren yabancı dilli dergilerin çoğu yalnızca bulundukları ülkenin diliyle yayın yapmıştı. Birçoğu daha

evvel İngilizce yayımlanmış olan makaleleri de yayımlatmıştı. Birçok dergi bölgeseldi veya uluslararası hedefleri vardı. Editörlerin tümü İngilizce biliyordu ve çoğu birden fazla yabancı dilde beceri sahibiydi. Tüm dergilerin İngilizce özetleri bulunuyordu. Yayın kurullarının genellikle diğer ülkelerden temsilcileri de vardı.

Genel olarak ISAJE dil hususuna özel ilgi gösteren uluslararası bir kuruluş olduğu için bağımlılık dergi editörleri diğer editörlere göre yabancı dilli kültürlerdeki araştırmaların desteklenmesinin önemi hakkında daha bilinçli davranıyor olabilir.

Bir Yazar Ne Yapabilir?

Bu bölümde eşitsizliği düzelterek, yayın oyun sahasını düzenleyecek ve bağımlılık biliminde çeşitliliği arttıracak uygulamalara dair bazı önerilerde bulunacağız.

İngilizce Yayınlarda Kültürel Engeli Aşmak

Yukarıda belirtildiği gibi düşük ve orta gelirli olan ve ana dili İngilizce olmayan ülkelerde ikamet eden yazarların yazdığı makalelerin İngiliz dilinde yayın yapan bir dergiden kabul alması özellikle zor olabilir. O nedenle bu ülkelerdeki yazarların, oyunun kurallarını iyice bildiklerini göstermeleri özellikle önem kazanmaktadır. Yazarlar, kendileri için konulan yönergeleri dikkatlice takip etmeli, çalışmalarının dilini, yapısını ve sunumunu ve sonuçların açık biçimde, mantıklı olarak kaleme alındığını kontrol etmeli ve referanslarının doğru olduğundan emin olmalılar. Bu formalitelere uyulmadığı takdirde oldukça güçlü ve özgün bulgulara sahip olsa dahi bir çalışma anında ret cevabı alacaktır. Kültürel önyargı nedeniyle kaynakların kısıtlı olduğu ülkelerden gelen araştırmalar hakkındaki beklentiler de daha yüksek olabilmektedir. Meşhur Şilili farmakolog Jorge Mardones, uzun kariyerinin ardından bir röportajında şöyle söylüyor (Edwards, 1991, s. 392):

Latin Amerika laboratuvarlarından gelen evraklarda belirtilen sonuçlar hakkında niçin genel bir şüpheli tavrın olduğunu bilmiyorum. Bu durumu aşmak için herhangi bir makaleyi yayıma göndermeden önce sonuçlarımızın doğruluğu ve yüksek değeri hakkında fazlasıyla emin olmamız gerekiyor. Ancak bunun bir avantaj olduğunu düşünüyorum. Zira zayıf bir değere sahip verilerle ilmî camiayı kirletmek, bir bilim insanının yapacağı en kötü şeydir.

Bir taslağı göndermeden önce onu okuyup sonuçların sunumu hakkında tavsiyelerde bulunabilecek deneyimli bir araştırmacı veya bir mentör bulmak yazarın yapacağı akıllıca bir iş olacaktır. Ne var ki bunu yapmak, bağımlılık araştırma ortamının oldukça kısıtlı olduğu çoğu ülkede hayli zordur. ISAJE, mentörlük programları aracılığıyla bazı durumlarda acemi yazarlara destek sağlamaktadır. Bu programlarda tecrübeli editörler ve araştırmacılar yazarlara yayınlanmaya uygun taslaklar oluşturmaları için yardım ediyorlar (bkz. ISAJE web sitesi, www.isaje.net).

İş birliğine dayalı çalışmalar teşvik edilmelidir. Bir psikoloji dergisindeki Nijerya'dan gelen makaleler üzerine yapılan bir araştırmaya göre makalelerin %75'ten fazlasının tek bir yazar tarafından kaleme alındığı görülmüş. Bu oran, Amerikan dergilerindeki oranın hayli üzerindedir (I. Obot, kişisel irtibat, 2004). Önerilerimizden biri, istatistik ve sosyal bilimler gibi farklı alanlarda uzmanlığı bulunan kişilerle bir takım halinde çalışmaya gayret etmektir. Böylelikle çalışmanın kalitesi yükselecek, çalışma daha fazla sayıda okurun ilgisini çekecektir. Bir başka alternatif, düşük ve orta gelirli ülkelerin dışındaki araştırmacılarla büyük uluslararası bir ağ halinde ortak bir projede görev almaktır. Ancak bu durum çoğunlukla uluslararası İngilizce bir dergide daha önce yayın yapmışsanız veya uluslararası irtibatı ve itibarı bulunan başka araştırmacılarla çalışmışsanız mümkün olabilecektir. Uluslararası konferanslar bu tip bağlantılar kurmak için imkân sağlayabilir, ancak onlara katılmak için finansal kaynaklara ihtiyacınız olacaktır. Brezilya'da böylesi iş birlikleri ve uluslararası değişimler sayesinde yayın alanında başarılar belgelenebilmektedir (Barata, 2010).

Teknik kuralları tanımlamak ve uygulamak nispeten kolaydır. Daha zor olanı bir makalenin nasıl yazılması gerektiğine dair ülkeden ülkeye farklılık gösteren geleneklerdir. Burrough-Boenisch (2013) metin düzenleme sorunları hakkındaki bir yazısında bilimsel yazı gayretlerinin kültürle nasıl bütünleşik olduğunu gösteren bazı örnekler verir. Yazara göre bir Anglo-Amerikan için Alman

yazı geleneği fazla gösterişli ve dağınıktır. Çin, Japonya, Kore ve Tayland gibi bazı Asya kültürlerinin geleneksel yazı biçimleri tutarsızmış gibi bir izlenim verebilir. Dahası Fransız bilim uzmanları ilmî raporlama geleneklerini İngilizcedeki şimdiki zaman kipine aktardıklarında, kendi süreçleri ve bulgularından değil de genel gerçekliklerden bahsediyormuş gibi görünebilirler.

Birçok durumda eğer bir yazar bir yayının “bilimsel dili” ile örtüşen şekliyle okuyucularına hitap edemiyorsa onlarla iletişim kurması mümkün değildir (Aynı durum bir dil bölgesindeki bir yayın kanalını seçtiğinizde de geçerlidir.). Bunun için yazarın o dergiye yeterince aşina olması ve ne tür makalelerin hangi formatlarda yayınlandığını bilmesi gerekir.

Bazı İngilizce dergiler yabancı ülkeler ve kültürlerden gelen makalelere daha sıcakkanlı yaklaşır. Şunları yaparak bunu anlamak mümkün:

- Farklı ülkelerden veya kültürlerden gönderilen makalelere yönelik herhangi bir politikasının olup olmadığını anlamak için derginin misyon bildirisine bakmak;
- Derginin daha önce İngilizce dışındaki diğer dillerde makale yayımlayıp yayımlamadığını kontrol etmek;
- Yayın kurulunun uluslararası bir karaktere sahip olup olmadığına bakmak. Bu durum kültürel çeşitlilik hakkında daha fazla anlayışa ve daha çok kültürlü bir hakem havuzuna işaret ediyor olabilir;
- Derginin çalışmanızla ilgilenip ilgilenmeyeceğini anlamak için editörle iletişim kurmak -çalışmanın özel önemine ve düşük/orta gelirli veya yabancı bir ülkeden olmanın muhtemel hafifletici koşullarına işaret ederek.

Dil Engelini Aşmak

Montgomery (2004) dünyadaki dilbilimsel geleceğin çeşitlilik, iki dillilik ve hatta çok dilliliğe dayanacağına işaret eder. Şu dünyadaki önemli hedeflerden biri de o zaman, “bilimsel İngilizcenin çeşitlendirilmesi yönünde

hoşgörüü artırmak ve tek bir standarda uyma zorunluluğunu öngören üstenci bakıştan vazgeçmektir” (s. 1335). Bu hoşgörü ortamı oluşturulana dek ne yazık ki bilimsel makale yazarlarının dil meselesini ciddiyetle ele almaları gerekmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi yazarların elde ettikleri sonuçları sunma biçimleri editör ve hakemlerin araştırma raporunu nasıl algılayacağı noktasında kritik öneme sahiptir. Düzgün bir İngilizce kullanımının ehemmiyeti ne kadar vurgulansa azdır. Konu veya araştırma ortamı editör ve hakemler için yeni ve alışılmıştın dışında ise, çalışmanın ve sonuçların sunuluş şekli hassaten önem kazanır. Yalnızca doğru terminolojiyi kullanmak yetmez. Ana dili İngilizce olan editör ve hakemlerin çoğunun (tıpkı Fransız, Alman veya İsveçli editörler için olduğu gibi) iyi bir dili oluşturan unsurlar noktasında hayli katı fikirleri vardır.

Peki, kişi bir makaleyi yollamadan önce profesyonel bir dil denetimi yapmalı mı? Her ne kadar pahalı ve zaman kaybettiriyor olsa da bunun cevabı: EVET. Araştırmacılar iyi bir vaka üzerinde olduklarını düşünüyorsa, tecrübeli birine makalelerini okuttularsa ve o da iyi bulduysa, yazarlara dil denetimi konusunda kaynak ayırmayan bir dergide yayınlama niyetindelerse bu seçenek kesinlikle kabul alma ihtimallerini artıracaktır. Eğer makalenin her iki konuya da uygun sınırda bir vaka olduğu düşünülürse ve dilinde de problemler varsa makale reddedilecektir. Ne var ki nadir durumlarda, eğer yazarlar, o derginin İngilizce dışındaki dillerde yazan yazarlar tarafından gönderilen makaleleri kabul etme yönünde bir politikası olduğunu ve derginin dil denetimi için kaynak ayırdığını biliyorlar ise, ilk gönderim anında mükemmel düzeyde İngilizce bilmeye gerek olmayabilir. Ancak bu, öncesinde editörle irtibat kurmanın kesinlikle faydalı olacağı bir durumdur.

Dil düzenleme hizmetlerine dair de birkaç kelam etmek gerekirse, çoğu ülkede İngilizce dışındaki dillerde yazılan akademik araştırma evraklarına yönelik İngilizce taslak düzenleme hizmetleri bulunmaktadır. Bu taslak editörleri genellikle akademik makalelerin düzenlenmesinde ciddi bir deneyime sahiptir ve ana dili İngilizcedir. Ve çoğu alanlarında başarılı yazarlardır. İngilizce düzenleme hizmetleri genellikle en önemli hususların, fikirlerin ve düşüncelerin, uygun bir ilmî yazı üslubu ile bağlama uygun kelime dağarcığı kullanılarak okuyucuya aktarılmasını garanti eder. Metin; noktalama dâhil, dizgi ve imla hatalarına karşı da kontrol edilir.

Bu alanda verilen hizmetler basit dil kontrollerinden oldukça detaylı redaksiyonlara kadar çeşitlilik gösterir. Belli bir derginin kurallarına göre format ayarlaması, derginin talep ettiği kelime sayısına göre düzenlenmesi ve kapak mektubu yazılması gibi farklı seçenekler de bulunur. Bu hizmetlerin çoğunluğu öncelikle sağlam bir edisyon için bir İngilizce dil uzmanından yararlanır, daha sonra metni akıcılığından ve anlamın açık olduğundan emin olmak üzere İngilizce tashih eden profesyonel bir kimseye gönderir. Elbette tüm bu seçenekler alınacak hizmetin ücretini yükseltir, ancak sadece temel bir dil denetimi yaptırmak bile, metin boyunca tutarlı bir tarz oluşturmakta zorlanan ve ana dili İngilizce olmayan yazarlar açısından yararlı olabilecektir.

Bir Taşla İki Kuş: Çift Dilde Yayın

Makalenin konusunun hem ulusal hem de uluslararası bir dergide yayınlanmasını gerektirdiği durumlarda, yazar aynı makaleyi birden fazla dilde yayımlatmayı düşünebilir. Doğrusunu söylemek gerekirse yazarlar elde ettikleri sonuçların yerel politikalarda değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyor ise, bu sonuçların uluslararası bir dergide yayımlanması o ülkedeki siyasilerin gözünde bulguların daha fazla değer kazanmasını pekâlâ sağlayabilir. Bazı bağımlılık dergileri daha önce bir başka dilde yayımlanmış bir makaleyi yayımlamayı veya eş zamanlı olarak bir makaleyi birden fazla dilde yayımlamayı kabul edecektir.

Bu uygulamalar editörler anlaştığı ve eş zamanlı yayın notu orijinal kaynakta belirtildiği sürece, çift yayın kurallarını ihlal etmez (bkz. 14. Bölüm). Eğer makaleyi birden fazla muhatap kitlesine ulaştırmak yararlı olacak ise yazarların yapacağı iş, dergi(ler)in bu konudaki ilkelerini araştırmaktır. Şayet bir dergi açık erişimli yayımlanıyor veya ek kaynakları yalnızca web üzerinden yayımlama imkânı sunuyorsa, bu derginin aynı makaleyi hem İngilizce hem de başka bir dilde yayımlama ihtimali vardır. Editöre sorarak bunu netleştirebilirsiniz.

Ulusal ve Yerel Yayınların Önemi

Bir araştırmacı olarak enternasyonalizm akımının prestiji karşısında gözleriniz kamaşmamalıdır; bunun yerine araştırmanın çeşitliliğini ve uygulanabilirliğinin korunmasını sağlamalısınız. Alanında önemli bir araştırmanın ulusal kitleye yayılması, önemli demokratik, sosyal ve sağlık politikalarına yönelik amaçları gerçekleştirir. Brezilya da bunu öncelemektedir. Politikalara yönelik olarak Portekizce yayınlanan, İngilizce olmayan kaliteli araştırmaları bulunur (Bastos & Bertoni, 2014; INPAD, 2012). Kültüre has araştırmaların geliştirilmesi bağımlılık araştırmalarının küresel olarak ilerlemesi için de ehemmiyetlidir.

Bununla beraber bazı araştırmalar küresel geçerliliğe sahip olmayabilir. Düşük ve orta gelirli ülkelerde uygulanan belirli tedavi sistemleri, özel tedavi yöntemleri ya da uygulanan yerel politikaların etkileri üzerine yapılan araştırmalar, o ülkenin sınırları içinde veya o bölgenin dışında çok anlam taşımayabilir. Benzer şekilde büyük uluslararası dergilerde yayınlanan ve Kuzey Amerika ya da Avrupa'daki araştırma bulgularına dayanan yayınlardan bazıları da diğer kültürler için veya gelişmekte olan ülkeler için geçerli olmayabilir.

Önde gelen veri tabanları ve dizinleme sistemleri İngilizce dergileri ve refah içindeki ülkelerin dergilerini önceledikçe, düşük ve orta gelirli ülkelerde yayınlanan yabancı dillerdeki dergiler daha az prestijli yayın kanalları olarak görülmeyle devam edecektir. Ne var ki, Nijerya gibi bazı ülkelerde yerelde yayınlanan makaleleri kişinin akademik özgeçmişinin önemli bir parçası saymaya dönük artan bir kabul vardır. Afrika Uyuşturucu ve Alkol Çalışmaları Dergisi Afrika'da artan bağımlılık araştırmacılarına yönelik kuruldu. Bazı sayıları, Afrikalı araştırmacılar için ilk zamanlar tek yayın kanalı olan uluslararası dergileri ilgilendirmeyecek yerel öneme sahiptir.

Yerel yayınların geniş kabul görmeye başlaması, bazı araştırmacılar için uluslararası dergilerde yayın yapmanın zor olduğu gerçekliğine de işaret etmektedir. Bilim insanlarının sayısı artıyor olsa da kaynaklar, kütüphane ya da çeviri hizmetleri gibi destekler aynı oranda artmıyor. Oysa uluslararası bir derginin ilgisini çekecek türde makaleleri üretmek ve bu tip araştırmaları gerçekleştirebilmek için böylesi kaynaklara ihtiyaç vardır. Bu durum o araştırmanın kıymetsiz olduğunu göstermez.

Düşük ve orta gelirli ülkelerdeki araştırmacıların, yayın kanalı seçiminde faydacı davranmaları gerekli görülmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi bazı durumlarda sadece ulusal veya yerel dergilere bağlanmak sorun oluşturabilir; özellikle de kaynakları kısıtlı bulunan dergilere. Ancak yine de durum yavaş yavaş iyileşiyor diyebiliriz.

Sonuçlar

Bağımlılık sorunları ve buna yönelik çözümler güçlü yerel, ulusal ve kültürel özelliklere sahiptir. Bağımlılık araştırmalarının, muhataplarına bu çerçeve içerisinde iletilmesi gerekir. Bilimsel bulguların ifadesinde dilbilimsel ve kültürel çeşitliliği korumak önemlidir. Bağımlılık sorunları Latin Amerika, Afrika ve Asya'da giderek büyüyen ve birçok ülkenin önünde duran acı bir gerçektir. Bilginin yayılması adına uluslararası iletişimin ne denli gerekli olduğu ortadadır. Ayrıca Kutu 4.1'de gösterildiği gibi bunu yapmak kişisel başarıyı da beraberinde getirecektir. Düşük ve orta gelirli ülkelerde bulunan araştırma topluluklarının desteğe ve teşvike ihtiyacı var. Giderek küreselleşen bir dünyada İngilizce konuşan gelişmiş dünya, diğer ülkelerin tecrübelerinden öğrenebileceği çok şey olduğunu unutarak kolaylıkla izole olabilmektedir.

Bu bölümde bilim dünyasındaki küresel dengenin işaretlerini de paylaştık. Birçok uluslararası ve İngilizce yayın yapan derginin, diğer ülkelere ve farklı dil bölgelerinden araştırmaları yayınlamaya olumlu yaklaştığını biliyoruz (bkz. Edwards & Savva, 2002a, 2002b). ISAJE gibi uluslararası kuruluşların faaliyetlerinin, dergi editörlerinin ve genel olarak araştırma topluluklarının kaynak, dil ve kültürel meselelerdeki farkındalığını artırmasını, iletişim ağlarını teşvik etmesini ve veri tabanlarının ve dizinleme sistemlerinin ayrımcı uygulamalarının değişmesi adına mücadele ederek bunu sağlamasını ümit ediyoruz. Kaynakları kısıtlı ülkelere ve ana dili İngilizce olmayan kültürlerden gelen araştırmacılar için bu iyi bir haber.

Mısırlı psikolog, kenevir araştırmacısı ve uluslararası tanınmış bağımlılık uzmanı olan Profesör Mustapha Soueif ile yapılan bir röportajdan alıntılanan aşağıdaki satırlar, birden fazla dilde ve farklı kültürlerde yayın yapmanın zorlukları ile mücadele etmenin ne derece heyecan verici olduğuna işaret ediyor (Edwards, 1991):

Uluslararası okuyuculara ve bilgilendirmeye önem veriyorsam çift dilli olmak zorundaydım. Ve çift dilli olmak pek de kolay bir iş değil. Arapçadan İngilizceye, sonra da İngilizceden Arapçaya geçiş yaptığımız bir tür sarkaç hareketine indirgeyemezsiniz. Tersine tüm bir düşünme biçiminizi, duygularınızı ve ifade biçiminizi değiştirip kendinizi tamamiyle farklı bir dalga boyuna taşımanız gereklidir. Kariyerinizin başlangıcında bu işin gerçekten de zorlu ve korkutucu ağır olduğunu fark ediyorsunuz. Ancak bu hâliyle kabul ediyorsunuz, zira bunu siz tercih ettiniz. Tamamiyle kaybolmasa da aşama aşama gerekli becerileri geliştirdikçe sorunlarınız azalıyor.

Bu durumun bir başka sonucu çoğu zaman ikiye katlanan sorumlulukları üstlenmeyi kabul etmenizdir. Yani bir yandan yerel vazifeleriniz dururken (üniversite, özel klinik, ulusal konferanslarda paylaşımlar ve süreli yayınlar için makale kaleme almak) diğer yandan uluslararası taleplere de (genellikle toplantılar ve yayınlara) cevap vermeniz gerekir. Bazen bir taraftan bazen diğer taraftan gelen bir talebi geri çevirmeniz gerekir. Ancak mümkün olan en güzel ahenkle her iki rolünüze de devam etmek istiyorsanız çok dikkatli olmalısınız. İki taraf arasında yakınlaşma noktalarını bulmak yaratıcı bir çaba gerektirir ve dolayısı ile oldukça tatmin edici sonuçlar doğurur.

Üçüncü bir sonuç ise rolünüzün yavaş yavaş sizin adınıza yeniden tanımlanmasıdır. Artık yalnızca uluslararası itibara sahip yerel bir bilim uzmanı değilsiniz. Bir kültür elçisi veya köprüsü haline geliyorsunuz. Her iki kültür arasında iletişim için bir araç olmanız bekleniyor. Sınırın diğer tarafına her geçtiğinizde oradaki insanlar için yararlı ve ilginç şeyler yapmalısınız. Yanınızda taşıdıklarınız elbette her zaman bilimsel bir değer de taşımalıdır. Ancak bu bazen hayli yüzeysel olur. Yine de ulusal ve/veya kültürel engelleri aşmaya çalışan araştırmacılar arasında karşılıklı bir anlayış oluşturmak adına bu yöntem oldukça etkilidir. Uyuşturucu bağımlılığı araştırmaları gibi bir alanda bu daha da önem kazanır. (s. 438-439).

Kutu 4.1: Profesör Mustapha Soueif’in bağımlılık yayınlarındaki “Çift Dillilik” hakkında sözleri.

Kötü haber ise şu ki, araştırma dünyasında hâlihazırda yaşanan rekabet bilim dünyasındaki mevcut hiyerarşileri zorlaştırmakta, güçlendirmekte ve düşük/orta gelirli ülkelerdeki araştırmacılar üzerinde daha fazla beklenti oluşturmaktadır. Bu ülkelerdeki araştırmacılar bazı özel güçlüklerle karşı karşıyadırlar. Bu noktada genel tavsiyeler vermek ve davranış kurallarını hatırlatmak pek değer taşımaz. Araştırmanızı uygun muhatap kitlesine ulaştırmak ve bunun sonucunda ilmi bir itibar kazanmak istiyorsanız ihtiyacınız olan şey; sıkı bir çalışma ve uygun dozda bir faydacılıktır.

Bu bölümde kültürel ve dilbilimsel açıdan ana akımın haricinde çalışan bağımlılık bilim insanlarının karşılaştığı özel zorlukları resmettik. Alanınızda yukarılara tırmanmak için bir hayli beceriye, dayanıklılığa ve cesarete ihtiyacınız vardır. Ancak yolun sonunda sizi bekleyen başarılar da bu oranda büyük olacaktır. Çünkü artık yol haritasını okuyabilecek ve hem kendi ülkenizde hem de önünüzde bulunan dünyanın geri kalanında kendinizi yönlendirebilecek becerileri bu yolda kazanmış olacaksınız.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırımlar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Amin-Esmaili, M., Nedjat, S., Motevalian, A., Rahimi-Movaghar, A., & Majdzadeh, R. (2009). Comparison of databases for Iranian articles; Access to evidence on substance abuse and addiction. *Archives of Iranian Medicine*, 12, 559–565.
- Babor, T. F. (1993). Megatrends and dead ends: Alcohol research in global perspective. *Alcohol Health and Research World*, 17, 177–186.
- Barata, R. B. (2010). International cooperation: Initiatives in graduate studies in public health [Editorial]. *Cadernos de Saúde Pública*, 26, 2008–2009. DOI: <https://doi.org/10.1590/S0102-311X2010001100002>
- Bastos, F. I., & Bertoni, N. (2014). Pesquisa Nacional sobre o uso de crack: Quem são os usuários de crack e/ou similares do Brasil? Quantos são nas capitais brasileiras? Rio de Janeiro, Brazil: ICICT. Retrieved from

- <http://www.obid.senad.gov.br/portais/OBID/biblioteca/documentos/Publicacoes/329797.pdf>.
- Burrough-Boenisch, J. (2013). Editing texts by non-native speakers of English. In P. Smart, H. Maisonneuve, & A. Polderman (Eds.), *Science Editors' Handbook* (2nd ed.). Surrey, England: European Association of Science Editors. Retrieved from <http://www.ease.org.uk/sites/default/files/1-2.pdf>.
- Edwards, G. (Ed.). (1991). *Addictions: Personal influences and scientific movements*. New Brunswick, NJ: Transaction. 86 Publishing Addiction Science
- Edwards, G., & Savva, S. (2002a). Hur icke-engelskspråkiga tidskrifter på beroendområdet arbetar med språkliga frågor: En enkät av ISAJE. [How non-English language journals in the addiction work with language questions: An ISAJE questionnaire.]. *Nordisk Alkohol- & Narkotikatidskrift*, 19, 207–210.
- Edwards, G., & Savva, S. (2002b). Hur engelskspråkiga tidskrifter på beroendområdet arbetar med språkliga frågor: En enkät av ISAJE. [How English language journals work with language questions: An ISAJE questionnaire.]. *Nordisk Alkohol- & Narkotikatidskrift*, 19, 211–215.
- Ezzati, M., Lopez, A. D., Rodgers, A., Vander Horn, S., & Murray, C. J. L. (2002). The comparative risk assessment collaborating group (2002). Selected major risk factors and global and regional burden of disease. *The Lancet*, 360, 1347–1360.
- Gosden, H. (1992). Research writing and NNSs: From the editors. *Journal of Second Language Writing*, 1, 123–139.
- Holmgren, M., & Schnitzer, S. A. (2004). Science on the rise in developing countries. *PLOS Biology*, 2(1), e1. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.0020001>
- Ingwersen, P. (2002). Visibility and impact of research in psychiatry for north European countries in EU, US and world context. *Scientometrics*, 54, 131–144.
- INPAD (Instituto Nacional de Ciência e Tecnologia para Políticas Públicas do Álcool e Outras Drogas). (2013). II Lenad: Levantamento nacional de álcool e drogas. Retrieved from <http://inpad.org.br/lenad/resultados/alcool/resultados-preliminares>.
- Linardi, P. M., Coelho, P. M. Z., & Costa, H. M. A. (1996). The 'impact factor' as a criteria for the quality of scientific production is a relative, not absolute, measure. *Brazilian Journal of Medical and Biological Research*, 29, 555–561.
- Maj, M. (2010). World Psychiatry and the WPA task force to promote dissemination of psychiatric research conducted in low and middle income countries. *Epidemiologia E Psichiatria Sociale*, 19, 204–206.
- Maisonneuve, H., Berard, A., & Bertrand, D. (2003). International submissions to journals. *The Lancet*, 361, 1388–1389.
- Meneghini, R., & Packer, A. L. (2007). Is there science beyond English? *EMBO Reports*, 8, 112–116.

- Midanik, L. T. (2004). Biomedicalization and alcohol studies: Implications for policy. *Journal of Public Health Policy*, 25, 211–228.
- Monteiro, C. A., & Barata, R. B. (2007). Fórum de Editores Científicos em Saúde Pública [Editorial]. *Revista de Saúde Pública*, 41, 1–2. DOI: <https://doi.org/10.1590/S0034-89102007000100001>
- Montgomery, S. (2004). Of towers, walls, and fields: Perspectives on language in science. *Science*, 303, 1333–1335. Beyond the Anglo-American World 87
- Murthy, P., Manjunatha, N., Subodh, B. N., Chand, P. K., & Benegal, V. (2010). Substance use and addiction research in India. *Indian Journal of Psychiatry*, 52(Supplement S3), 189–199.
- NSD. (2014). ERIH PLUS. Retrieved from <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/about/index> (Accessed October 31, 2015).
- Obot, I. (2014). Personal communication, September 15, 2014
- Room, R., Jernigan, D., Carlini-Marlatt, B., Gureje, O., Mäkelä, K., Marshall, M., . . . , Saxena, S. (2002). Alcohol in developing societies: A public health approach. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
- Saxena, S., Levav, I., Maulik, P., & Saraceno, B. (2003). How international are the editorial boards of leading psychiatric journals? [Correspondence]. *The Lancet*, 361, 6090. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(03\)12528-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(03)12528-7)
- Science for Brazil (2014). Web of Knowledge gets Brazilian Link. www.scienceforbrazil.com/web-of-knowledge-gets-brazilian-link/. Accessed October 31, 2015.
- Targino, M. G., & Garcia, J. C. R. (2000). Ciencia brasileira na base de dados do Institute for Scientific Information (ISI) [Brazilian periodicals in Institute for Scientific Information (ISI)]. *Ciencia da Informacao Brasilia*, 29, 103–117. Retrieved from <http://www.scielo.br/pdf/ci/v29n1/v29n1a11>.
- Turci, S. R. B., Guilam, M. C. R., & Câmara, M. C. C. (2010). Epidemiologia e Saúde Coletiva: Tendências da produção epidemiológica brasileira quanto ao volume, indexação e áreas de investigação - 2001 a 2006. *Ciência & Saúde Coletiva*, 15, 1967–1976. DOI: <https://doi.org/10.1590/S1413-81232010000400012>
- van Weijen, D. (2012). The language of (future) scientific communication. *Research Trends*, 31. Retrieved from <http://www.researchtrends.com/issue-31-november-2012/the-language-of-future-scientific-communication>.

- Volpato, G. L., & Freitas, E. G. (2003). Desafios na publicação científica [Challenges in scientific publication]. *Pesquisa Odontologica Brasileira*, 17(Supplement 1), 49–56.
- Warner, K. E., Tam, J., & Koltun, S. M. (2014). Growth in Tobacco Control publications by author from low- and middle-income countries. *Tobacco Control*, 23, 231–237. DOI: <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2012-050762>
- West, R., & McIlwaine, A. (2002). What do citation counts count for in the field of addiction? An empirical evaluation of citation counts and their link with peer ratings of quality. *Addiction*, 97, 501–504.
- World Bank. (2014). *World Development Indicators 2014*. Washington DC: World Bank Author.
- World Health Organization. (2004). Galvanizing mental health research in low- and middle-income countries: Role of scientific journals. A joint statement issued by editors of scientific journals publishing mental health research. Department of Mental Health and Substance Abuse, WHO, Geneva, January 2004. *Bulletin of the World Health Organization*, 82, 226–228.88 Publishing Addiction Science
- World Health Organization. (2007). *Research capacity for mental health in low- and middle-income countries*. Geneva: Global Forum for Health Research and WHO.
- World Health Organization. (2011). *Global status report on alcohol and health*. Retrieved from http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgs-rupfiles.pdf?ua=1.
- Zyoud, S. H., Al-Jabi, S. W., Sweileh, W. M., & Awang, R. A. (2014). A Scopus-based examination of tobacco use publications in Middle Eastern Arab countries during the period 2003–2012. *Harm Reduction Journal*, 11, 14. DOI: <https://doi.org/10.1186/1477-7517-11-14>.

5. BÖLÜM

Başlarken: Bağımlılık Alanında Gelecek Vadeden Lisansüstü Öğrencileri, Doktora Sonrası Araştırmacıları ve Diğer Gözde Bilim İnsanları İçin Akademik Yayın Meselesi*

Dominique Morisano, Erin L. Winstanley, Neo Morojele ve Thomas F. Babor

Giriş

Son yıllarda lisansüstü ve tıp öğrencileri, doktora sonrası araştırmacıları ve hatta araştırma görevlileri ile laboratuvar teknisyenlerinin kişisel veya ortak ilmî yayın yapması yönünde artan bir baskı bulunmaktadır. Bu baskının bir kısmı genellikle henüz istatistik dersi bile almamış olan lisans öğrencilerine (ör, Trammell, 2014) dahi sirayet etmiştir.

Yayın puanlarının miktarı, öğrencilerin hem ileri akademik çalışmalara, doktora sonrası imkânlarla ve stajyerlik yerleştirmelerine kabul edilmeleri hem

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Morisano, D, Winstanley, E L, Morojele, N, ve Babor, T F 2017. İlk Adımlar: Bağımlılık Alanında Gelecek Vadeden Lisansüstü Öğrencileri, Doktora Sonrası Araştırmacıları ve Diğer Bilim İnsanları İçin Akademik Yayın Meselesi. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovsy, M, O'Reilly, J ve Candon, P. (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi*: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz, S. 89-118. Londra: Ubiquity Press. DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.e> Lisans: CC-BY 4.0.

de burs veya hibe alabilmeleri ve işe girebilmeleri için sıkça kullanılan önemli bir kriterdir. Akademi adayları için yayın miktarı ve yazarlık üslubu, genellikle daimi kadroya geçmenin bir numaralı şartıdır. Yayın sayısının fazla olmasını önceleyen daha rekabetçi üniversiteler, öğrencileri ve öğretim üyelerini, zaman alan ve her zaman yayınlanabilir sonuçlara varılamayan orijinal çalışmalar yürütmek yerine, teorik makaleler, değerlendirme makaleleri veya kamu kaynaklı yayımlanmamış verilere dayanan raporlar (ör. www.apa.org/research/responsible/data-links.aspx) kaleme almaya sevk edebilir. Bazı ülkelerde tek konulu tezler üretmenin yanında öğrencilere makale yayımlamaları tavsiye edilirken, diğer bazılarında çoklu yayınlara olanak verecek şekilde öğrencilerin sadece “derleme tezi” veya makale tabanlı tez üretimine yoğunlaşmaları beklenir. Bazı öğrencilerin (muhtemelen çoklu yazarla) yayımlanmış makaleleri temel alan tezler üretmesi gerekir. Her durumda doktora sonrası adayları ve yeni akademisyenler için eğitimde ve erken işe alımda yazarlık, en önce karşı karşıya kalınan meseledir.

Bu bölümde daha çok lisansüstü öğrencileri veya doktora sonrası araştırmacıları için yayın yapmada önemli olan konular ele alınmaktadır, ancak yazarlık kariyerinin başında bulunan herhangi birisi de ele alınan konular arasında gezinerek faydalanabilir. Bölüm yazarlıkla ilgili genel konuları içeren bir tartışmayla başlar. Daha sonra lisansüstü seviyesinde tez yayımlama özel konusunu ele alır. Sonraki kısımlarda kişinin tezini yazmaya başlamasından çok önce nükseden meselelerden, uygun bir dergiye yayın kabulü alınmasına kadar olan süreçte oluşabilecek durumların tamamına odaklanmaktadır. Bu konuda temel bilgi kaynaklarımız yüksek gelirli ülkelerde yer alan Kuzey Amerika ve Avrupa üniversitelerinden geliyor olsa da ele alınan mesele ve çözümler diğer bölgelerdeki üniversite öğrencileri için giderek daha fazla geçerli olmaktadır. Benzer şekilde, kaynakları kısıtlı ülkelerde yaşayan öğrencilerin veya araştırmacı adaylarının karşılaştığı zorluklara özel olarak değinilmiştir.

Genel Konular

Yazarlık ve yayın takvimi hakkında kararlar almak, etik ikilemleri yönetmek ve yayın baskısını eğitim hedefleriyle dengelemek gibi konular, akademik hayatın erken dönemlerinde yayın yapmanın zorlukları arasında yer alır. Yine de yapılan yayınlar hem kariyer gelişiminde hem de finansal karşılık anlamında birçok kapıyı açabilmektedir.

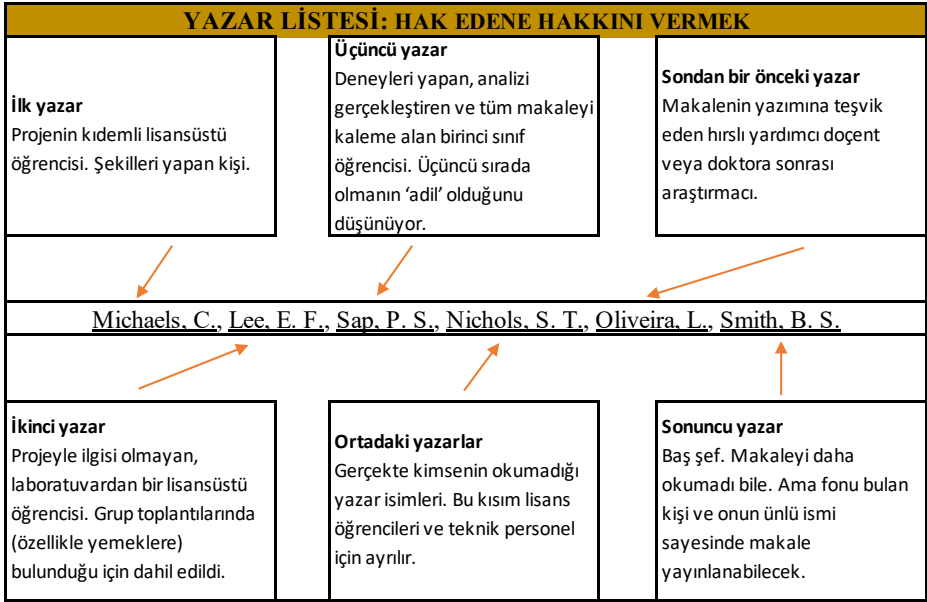
Yazarlık

11. Bölüm’de belirtildiği gibi, her ne kadar yayımlanmasa bile rapor kaleme alma her çalışma ortamı için değerli bir beceri olabilir; ancak, hakemli dergilerde yazarlık yapmak akademik camiada en geçer akçedir. Doktora öğrencileri ve doktora sonrası araştırmacılarının büyük çoğunluğu için yazarlık kariyerine erkenden adım atmak ancak fakülte üyeleri, uzman araştırmacılar ve danışman hocalarla iş birliği hâlinde mümkün olabilecektir. Bu itibarla hem mentörlerin hem de stajyer öğrencilerin, ortak projelerde bir dizi etik ve uygulamaya dair meselenin ortaya çıkabileceğini göz önünde bulundurması gerekir (yazarlık etiği hakkında bir tartışma için bkz. 14. Bölüm ve 15. Bölüm). Böylesi usta çırak (ve hatta çalışan-danışman) ortaklıklarının merkezinde içkin bir güç dengesizliği yatar (Fine & Kurdek, 1993; Gross ve d., 2012). Genellikle öğrenci ve taze akademisyenlerin en sık iletişim kurduğu (ve dolayısı ile araştırma yapma şansına sahip oldukları) fakülte öğretim üyeleri onlara tavsiye mektubu yazmak ve çalışmalarını değerlendirmekle sorumludurlar. Bu fakülte üyeleri asistan veya doktora sonrası araştırmacılarında olduğu gibi maaşlarından bile sorumlu olabiliyorlar. Çoğu öğrenci ve akademisyen yayın hayatına çok az tecrübe ve yeterlilikle başlar ve öğretim üyelerinin destek ve rehberliğine ihtiyaç duyar. Yazarlık sürecinde öğrenci ve doktora sonrası akademisyenlere danışılrsa bile genellikle yazar listesinde nereye yerleştirileceğine (veya yerleşip yerleştirilmeyeceğine) fakülte üyeleri karar verir. Karara karşı çıkan veya kararı yanlış anlayan öğrenciler, fakülte üyelerinin kendilerini değerlendirme sürecini olumsuz etkileyebilecekleri kaygısıyla düşüncelerini dile getirmekten çekinebilirler.

İş birliği kurulan fakülte üyeleri ve danışmanların akademik düzeyleri yazarlığa dair karar verme sürecini etkileyebilir. Kurumsal araştırma burslarına sahip kıdemli öğretim üyeleri, ilk yazarlık için öğrenci ve taze akademisyenlere ortak yazarlı yayınlarda fırsat vermeye daha meyilli olabiliyorlar. Daha büyük laboratuvar ve projelere, çok sayıda gönüllüye ve araştırma asistanına sahip olan kıdemli fakülte üyeleri genel olarak yayın yapmak, çalışanlarına proje, fikir ve veri kümesi devretmek konusunda daha fazla fırsat da sunabilirler. Hâlbuki yeni öğretim üyeleri araştırma bursu alabilmek, fakülte içinde mevkilerini yükseltebilmek ve kadro alabilmek için yayınlarda kendi isimleriyle var olmak konusunda ciddi bir baskı hissederler. Sonuç olarak öğrencilere veya taze akademisyenlere yayın yapmalarında yardımcı olmak için zaman ayırmaktansa kendi kariyerlerini sürdürmeye ve ilerletmeye daha fazla odaklanabilirler.

Şekil 5.1’de tecrübeli veya daha kıdemli araştırmacılarla yayın yapmaya çalışan öğrencilerin zaman zaman karşılaştığı yazarlıkla ilgili durumların yergili bir değerlendirmesi sunulmaktadır. Karikatür mizah olsa da kimi araştırma laboratuvarı, araştırma merkezi ve bölümünde rastlanan muamelelere rahatsız edici derecede yakın bir durumu resmettiği çoğu akademisyenin malumudur. Öğrenci-fakülte ortak yazarlık süreçlerine karar verilen muameleler her bir disipline, kuruma ve hatta kültüre göre farklılık göstermektedir. Ancak ideal olarak yazarların makalelerini gözden geçirip yeniden sundukça gelişen dinamik bir süreci yansıtmayı beklenir.

Lisansüstü öğrencileri, doktora sonrası araştırmacıları ile temel ve uygulamalı araştırma ortamlarında görev alan genç uzmanlar, çoğu zaman belli bir alan veya disiplin içerisinde kabul edilebilir yazarlık prosedürleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Buna ek olarak bölümler arasında bile prosedürler o kadar değişkendir ki kabul edilebilir uygulamanın nasıl olacağı konusunda tam bir netlik sağlamak oldukça güç olabilmektedir. Öğrenci yazarlığı için eşit fırsatlar ve öğrenci-öğretim üyesi ortaklıklarında tutarlı prosedürler oluşturabilmek adına belirli standartların bulunması artık zaruri bir durumdur. Daha genel yazarlık durumlarında (yukarıda bahsedilmişti) bu süreci bazı kurumlarda işletebilecek ve daha baştan sorunların oluşmasını önleyecek özel kurallar bulunmaktadır. Bazı örnek standartlardan aşağıda bahsedeceğiz. Araştırma merkezi veya üniversitenizde hâlihazırda bu tip kurallar bulunmuyorsa bir başka kurum veya cemiyetin standartlarını alıp uygulamanız mümkündür (örnek için bkz. 11. Bölüm).

Şekil 5.1: Jorge Cham'ın "Piled Higher and Deeper" kitabından yazarlıkla ilgili bir karikatür (www.phdcomics.com, yazarın izniyle tekrar basıldı. Tüm hakları saklıdır).

İlke olarak tezlerine veya tez taslaklarına göre lisansüstü öğrencilerinin kendi dergi makalelerinin birinci yazarı olması gerekir. Çoğu ilim dalı ve kurum bu geniş kuralı uygulamaktadır. Örneğin Amerikan Psikoloji Birliğinin Psikologların Etik Yönetmeliği ve Davranış Kuralları (Amerikan Psikoloji Birliği, 2010) belgesinde açık bir ifadeyle "bazı istisnai durumlar haricinde bir öğrencinin doktora tezi üzerine inşa edilen herhangi birçok yazarlı makalede başyazar olarak gösterilmesi" gerektiği ifade edilmektedir (Bölüm 8.12). Dahası Amerikan Psikoloji Birliğine göre fakülte danışmanlarının mümkün olan en uygun zamanda hem araştırma boyunca hem de yayın sürecinde öğrencilerle yayın puanlarını istişare etmeleri gerekir. Ne var ki bahsi geçen "istisnai durumlar" hayli genelleşen gri bir bölgeyi ifade eder ve genellikle apaçık yazarlık durumunu karmaşık hâle getirebilen (örneğin öğrencinin tezinin kısmen danışmanın bursuna dayanması gibi) başka etmenler ortaya çıkar.

Değişen zamana ayak uyduracak şekilde birçok yükseköğrenim kurumu web sayfalarında genel yazarlık kurallarını ilan etti. Örnek olarak, Pensilvanya Üniversitesi, lisansüstü öğrencileri ve fakülte öğretim üyelerinin ortaklaşa yaptıkları yayınlardaki yazarlık puanlarında, eşitliğe dair kapsamlı bir politika geliştirmiştir. Üniversite genelinde uygulanan yazarlık karar süreci basit ilkeler sunarak bir başlangıç süreci oluşturur. Ayrıca, yazarlık puanlarının atanmasında disiplinler arası ve bölümler arası farklılıkları yansıtmak üzere daha özelleştirilmiş kurallar sunan lisansüstü programlarını gerektirir (Pensilvanya Üniversitesi Dekanlık Ofisi, 2013). Her bir lisansüstü grubu için böylesi süreçleri zorunlu hâle getirmek hem öğrenciler hem de fakülte öğretim üyeleri açısından yazarlıkla ilgili beklentileri netleştirecektir. Bazı bölümlere has kurallar; yazarlık kriterleri (yayın puanını hak eden çalışma türleriyle ilgili özel ve genel ilkeler), anlaşmazlık durumunda kime danışılacağı ve ortak projelere başlamadan evvel öğretim üyelerinin öğrencilerle istişare etmesi gereken hususlar gibi konuları içerir. Örnek olarak, (a) lisansüstü öğrencisinin yazarlık puanını paylaşp paylaşmayacağı, (b) tahmini yazarlık sıralaması, (c) projede iş paylaşımı ve (d) her katılımcı grup üyesi tarafından tamamlanan çalışmanın ne zaman incelenip gözden geçirileceği gibi konuları verebiliriz. Alberta Üniversitesinin web sayfasında da fikir hakları ve yazarlık konuları üzerine bir dizi benzeri kural bulunmaktadır (Alberta Üniversitesi, 1996).

Genel olarak ifade etmek gerekirse, internet çoğu yükseköğrenim halkasının birincil iletişim aracı haline gelmiştir. Böylece çevrimiçi politikaların, yazarlık ve fikri mülkiyet ilkelerinin yeterli bir erişimle yeni araştırmacılara aktarılması hususunda verimli ve kullanıcı dostu bir yol olarak görülmeye başlanmıştır. Harvard Tıp Fakültesi Araştırma Konuları Ofisi (1999), Toronto Üniversitesi (2007), St. Louis'deki Washington Üniversitesi (2009) ve Cambridge Üniversitesi (2014) ile diğerleri, bazen oldukça kısa ifadelerle de olsa, kurumlarında çalışan üyeler için yazarlık ve fikri mülkiyet hakları hakkında kuralları yayımlamıştır. Bu durum gelişmeye devam ediyor görünmektedir. Pensilvanya Üniversitesi ile Alberta Üniversitesinin oluşturduğu kurallar; tüm dünyadaki diğer yükseköğrenim kurumlarının benzeri politikalar geliştirilmesi için en iyi örnek modeli sunmaktadır. Üniversite genelinde böyle politikalar öğrencileri, doktora sonrası araştırmacıları ve öğretim üyelerini ortak yazarlık durumlarında takip edilebilecek en adil ve eşitlikçi süreçler hakkında bilgilendirmenin mükemmel bir yoludur. Öğrenci ve fakülte üyelerinin ortaklaşa yaptığı yazı çalışmalarında ABD'de bir mihenk taşı hâline gelen makalelerinde Fine ve

Kurdek (1993), yazarlık karar verme sürecinde fakülte üyeleri ile öğrencilerin anlamlı bir şekilde katılım sağlamaları fikrine dayanarak bir dizi yazarlık kuralı belirlediler. Burada Fine ve Kurdek, ortak projelerin daha en başından itibaren, akademik danışman ve fakülte katılımcılarının, yeni öğrencilere ve doktora sonrası araştırmacılara yazarlık kararlarının nasıl verildiğiyle ilgili bilgi vermesini tavsiye etmektedir. Örneğin akademik danışmanların, öğrencilerden, deneyimli profesyonel meslektaşlarından bekledikleri kadarını beklemeyeceği ve beklememesi gerektiği gibi bir dizi özel ve potansiyel olarak tartışmalı öneri de öne sürmektedirler. Yazarların iddiasına göre bunun yerine belli bir öğrenci-öğretim üyesi ortaklığında öğrencilerin belli bir yazarlık puanı alabilmesi için farklı bir profesyonel katkı seviyesi belirlenmesi gerekir. Fakat aynı zamanda öğrencilerin katkısının doğası itibarıyla profesyonel olması, yani yaratıcı, entelektüel ve makalenin bütünü açısından tamamlayıcı olması gerektiğini de ileri sürerler. Araştırma tasarımı geliştirmek, taslağın bazı bölümlerini kaleme almak, çeşitli teorik bakış açılarını bir araya getirmek, veri analiz kararlarına katkıda bulunmak ve sonuçları yorumlamak böylesi katkılara örnek olarak verilebilir. Veri girişi yapmak, akademik danışmanın belirlediği istatistik analizleri yerine getirmek ve taslağı yazıya geçirmek gibi diğer görevler bir dipnot bilgisini hak etse de yazarlara göre bir yazarlık puanı hak etmez. Fine ve Kurdek yayın sürecinin en başında süpervizör ile öğrencilerin hangi profesyonel etkinliklerin belli bir yazarlık puanını hak ettiğiyle ilgili karşılıklı karar vermelerini öneriyor. Bu kararların, çoğu yıllar içerisinde yazarlıkla ilgili karışıklık ve ihlaller nedeniyle daha detaylı hâle gelen dergi veya disipline has kurallar ve standartlara göre de yeniden gözden geçirilmesi gerekebilir (bkz. 11. Bölüm).

Fine ve Kurdek (1993) öğrenci-öğretim üyesi ortaklıklarında yazarlık meselesi ile ilgili yirmi yıl sonra bile hâlâ geçerli olan bir dizi mesele ve vaka senaryosu çizmiştir. 11. Bölüm hem böylesi makaleler hem de yukarıda bahsedilen çok çeşitli ancak kısa ve dağınık bireysel üniversite kurallarına doğrudan cevap vermektedir. Makale yayım sürecinde bulunan öğrenci, doktora sonrası araştırmacılar ve diğer yeni araştırmacılar genel olarak 11. Bölüm’de sunulan çok pratik yazarlık kurallarına başvurabilirler. Buradaki kurallar yazarlığın planlama, taslak ve neticelendirme aşamalarını kapsamaktadır. Aslında o bölüm yeni araştırmacıların yazar listelerinde nerede yer almaları (veya yer almamaları) gerektiğine karar verirken danışabilecekleri ideal bir kaynaktır. Neyin “anlamlı” yazarlık katkısı oluşturduğu gibi potansiyel olarak tartışmalı bazı

konulara da değinmektedir. Örneğin, bir yüksek lisans öğrencisi özgün bir fikirle gelmemiş, sonuç verilerini analiz edip yorumlamamış veya sonraki taslağın yazımında görev almamış fakat mentor veya danışmanı için bir araştırma projesi geliştirmiş, koordine etmiş ve projeyi yerine getirmişse projenin sonunda yapılacak yayında bir yazar olarak listelenmeyi hak eder mi? 11. Bölüm'deki tavsiyelere göre, yazım sürecinde hiç bulunmadığı için (ve yazar sayılmak için kişinin yazması gerektiği için!) bunun cevabı; hayır. Ancak bu öğrencinin yazarlık puanı kazanması için öğrenciye en azından yayım sürecine daha anlamlı bir şekilde katkıda bulunma fırsatı verilmesi gerektiği savunulabilir. O nedenle öğrenciler gelecek yayınlara dâhil edilmek konusundaki isteklerini açıkça ifade etmeyi tercih edebilirler.

Özetle, kariyerin ilk döneminde yapılan yayın gerçeği içerisinde, gelişmesi gereken hayli mesele bulunmaktadır. Ne öğrenci ve yeni araştırmacı hakları ile sorumlulukları ne de rolleri açısından süreç henüz açık olarak belgelendirilmiş değildir. Bazı meselelerin netleştirilmesi ve gecikmiş bazı uzun politikaların resmîleştirilmesi konularında ilerleme sağlanmış olsa da hem akademik kurum düzeyinde hem de bireysel fakülte üyesi ve stajyer öğrenci düzeyinde yapılması gereken hayli iş bulunmaktadır. Neyse ki bu alanda süreci geliştirmeye yarayacak birçok bilgi edinmek adına çokça fırsat bulunmaktadır. Deneysel bir araştırmacının koçluğu sayesinde öğrenciler, doktora sonrası araştırmacıları ile diğer stajyer öğrenciler yayın yapmanın aslını öğrenmek gibi altın bir fırsat bulmuş olurlar. En azından bu bölümdeki makalelerin paylaşılması konuyla ilgili farkındalığı artırarak meseleyle nasıl başa çıkılabileceğine yardımcı olabilecektir.

Kişinin Yüksek Lisans veya Doktora Tezini Yayımlaması

Geleceğin araştırmacıları için yüksek lisans veya doktora tezini bir veya birkaç dergi makalesine çevirmek önemli bir yayın fırsatıdır. Erken yayın yapmak kişiye özgüveni yükseltmek, akademik bir etkinlik örüntüsü oluşturmak, tatmin duygusunu artırmak, yayın sürecine dair bilgiyi derinleştirmek ve bilimi ilerletmek veya güncellemek² gibi teşvik edici motivasyonlar sağlar. Bazen erken yayın yapmak, yeni araştırmacıya belirli bir alandaki araştırma ihtiyacını gösterme fırsatı da sunar (Robinson & Dracup, 2008). Yukarıda bahsedildiği

gibi, özellikle akademik kariyer yapmak isteyen kişiler için yayın yapmaya erken başlamanın veya araştırma verisi “raf ömrünü” tamamlamadan evvel yayın yapmanın çeşitli sebepleri vardır (Resta ve d., 2010). Bir yüksek lisans veya doktora tezini hazırlamak için yapılan çalışmaların hacmi göz önüne alındığında, kişinin yayın kariyerine başlaması için burası ideal bir nokta olarak durmaktadır. Bu manada stratejik biçimde bir yayın planı geliştirmek oldukça önemlidir.

Yayın takvimine bakarak araştırmacıların kendi kendilerine sormaları gereken birçok soru bulunur. Örnek olarak, “Benim akademik çizgim nedir?”; “Bu araştırma alanı ne hızla büyüyor?”; “Konumun kapsamında ne kadar bilgi mevcut?”; “Alanyazın güncel mi yoksa güncellenmeye ihtiyacı mı var?”; “Araştırmamın gerçek dünyaya potansiyel etkisi nedir?”; “Mevcut alanyazın araştırmama duyulan ihtiyacı destekler nitelikte mi yoksa yayımlanmış bir vakayı benim mi oluşturmam gerekli?” ya da “Araştırma alanımla en fazla ilgilenen muhatap kitlesi kim?” gibi soruların sorulması gerekir. Bu basit sorulara cevap vermek taze araştırmacının yüksek lisans/doktora tezini tamamlaması sırasında ve sonrasında başarılı bir yayın planı geliştirmesine yardımcı olacaktır. Sonraki bölümde diğer bazı mülahazaları ele alacağız.

Tezi Kaleme Almadan Önce: Biçimle İlgili Mülahazalar

Yapıldığı ülke ve üniversitenin kabul ettiği standartlara bağlı olarak birçok farklı tez formatı bulunmaktadır. Monograf stili (tek yazarlı) ile ayrı taslak stili (çok yazarlı; Hagen, 2010) en sık kullanılan formatlardan ikisidir. Çoğu lisansüstü programı geleneksel monograf stilinden uzaklaşan ve tezin yayınlanabilir bir formata çevrilmesine izin veren türleri daha fazla tercih etmektedir.

Farklı şekillerde isimlendirilse de tezin taslak stili, genellikle bölümlerin makale formatında kaleme alınmasını gerektirir. Örneğin, Johns Hopkins Bloomberg Kamu Sağlığı Fakültesinde bir öğrenci geleneksel monograf stili (bölümlü) bir tez yazmayı veya “makaleli seçenek”i tercih edebilmektedir. Bu ikinci format biri alanyazını eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutan, ikisi ise ampirik analizler içeren en az üç tez bölümünün yayınlanabilir bir taslak haline getirilmesinden oluşur. Yazılan bu makaleler ne derece “yayına uygun”

olur ise, çeşitli üniversitelerden derece kazanmak için yayına sunulabilir veya yayına kabul edilebilir. Danimarka, İzlanda, Finlandiya, Norveç ve İsveç gibi İskandinav ülkelerinde tez makalelerinin, savunmadan geçmeden evvel ya yayınlanmış olması veyahut yayına kabul edilmesi gerekmektedir.

Taslak makaleler tezin bir bölümünün tamamını ya da bir bölümünü kapsayıp bağımsız bir giriş ya da bir birleşiminden oluşabilir. Bölgeye özel veri ve epidemiyolojik bilgi eklentileri, sıradan okuyucular için terim tanımları, olgunun daha uzun ve daha detaylı bir açıklaması, amaçlanan çalışmaya yön veren teorik ilke ve öğretilerin açıklanması ve öğrencinin konuya hâkimiyetini gösteren bir sonuç bölümü eklenmesi bir taslağın bölüm gerekliliklerini karşılaması için yapılabilecek kullanışlı değişikliklere örnek olarak verilebilir.

Taslakların araştırmanın odak noktasını yansıtmayı ve birbirleriyle irtibatlı olmasının önem derecesi monograf tez stilinde olduğu gibi, kurumdan kuruma, bölümden bölüme ve danışmandan danışmana farklılık gösterir. Bu durum kısmen oluşturulan kurumsal standartların açıklığına bağlıdır. Anlatılan anekdotlar, kuralların çok katı olmadığını göstermektedir. Dahası yazarın, alanyazın değerlendirmesi bölümünü kaleme alırken çoğu bağımlılık dergisinin talep edilmediği hâlde eklenen değerlendirme makalelerini kabul etmediğini, böyle bir yazma tipini yayınlamanın ayrıca zor olacağını akılda tutması gerekir. Sistematik veya yapılandırılmış bir yaklaşımla kaleme alınan alanyazın değerlendirmelerinin yayınlanması daha olasıdır.

Hangi tez formatını kullanacağınızı seçme şansınız var ise, yayın sürecini harekete geçiren bir stilin yararları ve güçlükleri üzerine biraz düşünmek önemlidir. Örneğin, tezinizi taslak stilinde yazmayı tercih etmeniz bile, meydana çıkan bölümlerin, sonradan hem belli bir dergi için biçimlendirilmesi ve kısaltılması adına hem de tez komitesi haricinde daha geniş bir kitleye hitap edecek şekilde olması için sonradan ciddi değişiklikler yapmak gerekebilir (Azar, 2006).

Bir Dehliz: Tezini Yayımlatma Düşüncesiyle Yazmak

Yüksek lisans veya doktora tezini kaleme alırken bölümlerin veya farklı kısımların dergilerde yayımlanmak için uygun olup olmayacağı üzerine düşünmek oldukça yararlıdır. Cevap eğer olumluysa er ya da geç çözümlenmesi gereken birçok mesele ortaya çıkar. Örneğin, eğer verilerin belli bir dergide yayınlanması umuluyorsa, taslak sürecinde tez yazımı ve formatının belli dergi gerekliliklerine göre düzenlenebilmesi için yazar kurallarının göz önünde bulundurulması çok önemlidir. O derginin okuyucu kitlesini evvelden hesaba katmak da oldukça faydalıdır (dergi seçimine dair konular için bkz. 3. Bölüm). Henüz belli bir dergi hedeflenmemiş olsa bile, yazının kapsamını daraltacak şekilde muhtemel okuyucu muhatap kitlesi düşünülerek bölümler yazılabilir (örneğin, klinisyenler veya politikacılar). Öğrenci, yüksek lisans veya doktora tezini teslim etmeden önce veri veya çalışmayla ilgili diğer malzemeleri yayımlayacaksa yayımlanan taslağın hangi bölümlerinin son teze dâhil edilebileceğini iyice düşünmelidir. Dergiler ve yayınevleri genellikle öğrencilerin yayımlanmış taslaklarını tez bölümleri olarak sunmasına izin verse de yazılı bir teminat almak akıllıca olacaktır.

Bundan da öte birçok insan için yüksek lisans/doktora tezinin ilk taslaklarının oluşması ile içeriğin bir dergide yayıma hazırlanması arasında ciddi bir zaman geçebilmektedir. O nedenle tüm analiz ve veri setlerinin yeterli belgelendirmesinin sağlanması önem kazanır. Uzun tez yazım aşaması, dergi kabul süreciyle birleşerek veri toplanmasından aylar hatta yıllar sonrasını bulabilir ve dergi hakemi veri analizlerinin yenilenmesini veya büyük ölçüde genişletilmesini talep edebilir. Herhangi bir araştırma çalışmasındaki yazarlar için bu mesele genel olarak geçerli olsa da bir tezin tamamlanması için geçen uzun süre, tamamlanan çalışmaların yeterince kayıt altına alınmasını daha da ehemmiyetli kılmaktadır.

Sonuç olarak, ileriye düşünen bir öğrenci stratejik düşünerek, tezin gereklilikleri ile potansiyel dergi kabul şartlarını dengeleyecektir. Fakat bu her zaman kolay olmamaktadır. Tezler genel olarak dergi yazılarının çoğundan çok daha fazla detay içerir. Bunun anlamı, yayınlanmadan önce tez çalışmasının önemli bir kısmı kesilecek, düzenlenecek ve ince ayardan geçecek demektir. Muhatap kitlesine (yani, tez jürisi ve dergi editörleri ya da hakemler ve genel bilim camiası gibi) bağlı olarak yazım stiline de ayarlamalar yapmak gerekmektedir.

Ancak bu dönüştürme sürecinin de kendi içinde faydaları bulunur. Tez çalışmalarını yayına hazır makalelere çevirmek yüksek lisans ve doktora öğrencilerine yalnız araştırma bulgularını veciz bir şekilde nasıl özetleyeceklerini öğretmekle kalmaz, öğretim üyeleri ve jüri komitesi haricindeki geniş kitlelere bunu nasıl aktaracaklarını da öğretir.

Zihninin bir köşesinde yayın ihtimalini de bulundurarak kişinin tezini yazma sürecindeki o uzun ve bazen de karanlık günler boyunca yayın yapmanın yazara birçok ödülü beraberinde getireceğini hatırd tutmak gereklidir. Mezun olmak ve bilimsel ilerlemeye katkıda bulunmanın haricinde, kişinin tüm bu gayretli çalışmaları kariyer yolculuğuna da doğrudan katkı sağlayabilir. Neticede yayın yapma bu alandaki en geçer akçedir.

Yayıma Hazırlanma

Tez kabul edildikten ve gerekli törenler yapıldıktan sonra yayımlama zamanı aşağı yukarı gelmiş demektir.³ Sıklıkla son tez savunmasında yapılan öneriler yayın hazırlığının ilk aşamaları için gerekli olacaktır. Bu aşamada birçok husus kaçınılmaz olarak gün yüzüne çıkar.

Yüzeye çıkan meselelerden ilki yazarlık haklarıdır. Daha önce de belirtildiği gibi çoğunlukla öğrencinin ilk yazar olması gerekir. Çoklu yazar olduğu durumlarda ise kurumsal ve alana mahsus kurallar ve hatta bizim burada verdiğimiz tavsiyeler (bkz. 11. Bölüm) yazarlık sırasını belirlemede yardımcı olacaktır. Jüri üyeleri de potansiyel ortak yazarlar olarak davet edildi ise, tüm yazarların tez geliştirme tartışmalarının “bir parçası olmak”tan öte, dergi taslağına anlamlı katkılar yapmış olması gerektiğini ifade etmemiz gerekir. Çoğu derginin yazarlık katkılarını belirleyen yazılı ifadeleri talep ettiğini düşünürsek, bu durum artık sadece geleneksel bir nezaket olmaktan çıkmıştır.

Yazarlık ataması; mezuniyetten itibaren geçen süre, yayın için gerekli revizyon miktarı ve bu revizyonların yapıldığı bağlama bağlı dinamik bir süreçtir. Örneğin revizyonlar bazen tez sunumlarının son aşamasında talep edilir, dolaşısıyla mezun olana kadar hedef dergiyi belirlemek kolay olmayabilir. Ciddi revizyonlar isteniyorsa, tez komitesinin dışından bir uzmanlık aramak için bir

fırsat oluşmuş demektir. Dışarıdan ortak yazarların işe katılmasının birçok avantajı vardır. Birincisi, taze bir bakış açısı bir taslağı belli bir muhatap kitlesine yönelik olarak biçimlendirme sürecini harekete geçirebilir. Alternatif olarak dışarıdan katılan uzmanlar bir taslakta öğrencinin bilgisini aşan zayıf noktaları tespit edebilir. Bazen yeni mezunlar ilk yazarın yapması zor olan gereksiz içeriklerden eleme işini yapmak üzere eski bir laboratuvar arkadaşını ya da doktora arkadaşını ortak yazar olarak davet edip destek alabilir. Bu da bir arkadaşının daha yayın tecrübesinden faydalanması fırsatını getirecektir.

Öğrenciler tezin bizzat tamamının, kısa makale formatında olsun ya da olmasın, yayımlanmasını da düşünebilirler. Bu durum, tez çalışmalarının çoğunlukla kitap şeklinde yayımlandığı çoğu Avrupa kuruluşunda bir gerekliliktir. Bazı doktora programları; tezin dizinlenmesi, telif haklarına sahip tez malzemeleri ve tezin tamamının belge olarak yayımlanmasıyla ilgili yapılandırılmış kurallara sahiptir. Bazı üniversite kütüphaneleri ise bunu otomatik olarak yapar (ör: McGill Üniversitesi: www.mcgill.ca/library/find/theses). Bunun haricinde kişinin çalışmasının tamamını çevrimiçi ortamda yayımlayabileceği düşük maliyetli ve sayıları giderek artan farklı fırsatlar da bulunuyor. Böylesi bir imkân sunan web sayfası örnekleri Kutu 5.1'de listelendi. Örneğin Dissertation Abstracts Online, tez özetlerini dizinleyerek geniş bir yelpazedeki literatür arama motorlarına dağıtmaktadır. ProQuest Dissertations and Theses, mezunlara tez özetleri için kalıcı bir bağlantı satın alma seçeneği sunar. Atıf amacıyla bu oldukça yararlı olabilir. Diğer siteler ilgilenen okuyuculara cüzi bir ücret karşılığında tezi PDF veya sayfa görüntüsü formatında indirme veya alma seçeneği sunar.

En geniş muhatap kitlesine ulaşılacak isteniyorsa, tezi makaleler şeklinde yazmak, bir veya birden fazla ilk yazarlı yayın yapma sürecini harekete geçirecektir. Mezuniyet sonrasında bir makale için bile vakit bulmak zorken hayatta karşılaşılan ciddi değişiklikler (yani yeni bir iş bulma, işe başlama, aile kurma, tez sürecinde askıya alınan işleri yetiştirme gibi sebeplerle) insanın zamanını kaplamak için kaçınılmaz olarak yarışır. Bulunabiliyorsa doktora sonrası bir pozisyon o nedenle ideal bir çözüm olur zira işin doğası gereği yayın yapmak birincil amaçtır. Dahası araştırma alanına bağlı olarak, 1-3 yıllık bir doktora sonrası pozisyon, başlangıcından yayımlanmasına kadar yeni bir projenin parçası olmak için yeterli zamanı sunmaz. Göreve kendi teziyle başlamak kişiye anlık bir yayın hedefi de sunar.

1. UMI (Microfilms Uluslararası Üniversitesi) Dissertation Publishing: www.proquest.com/products-services/dissertations

(5) ProQuest Dissertations & Theses Global database

(6) American Doctoral Dissertations

(7) Masters Abstracts International

(8) ProQuest Dissertations and Theses- İngiltere & İrlanda

(9) Dissertations & Theses @

(10) Dissertation Abstracts International/Dissertation Abstracts Online/ Comprehensive Dissertation Index

2. OCLC WorldCat Dissertations and Theses (OCLC üye kütüphanelerin yazılarını içerir): <http://www.oclc.org>

3. Networked Digital Library of Theses and Dissertations: www.ndltd.org

4. DART-Europe (28 ülke): www.dart-europe.eu/basic-search.php

5. BNF: Theses et ecrits academiques (Fransa): http://signets.bnf.fr/html/categories/c_011theses.html

6. EThOS (İngiltere): <http://ethos.bl.uk>

7. theses.fr (Fransa): www.theses.fr

8. Theses Canada Portal (Kanada): www.bac-lac.gc.ca/eng/services/theses/Pages/theses-canada.aspx

9. DissOnline (Almanya): www.dnd.de/DE/Wir/Kooperation/dissonline/dissonline_node.html

10. Tesionline (İtalya): www.tesionline.com/intl/index.jsp

11. Tesis doctorales: TESEO (İspanya): www.education.es/teseo
12. dissertations.se (İsveç): www.dissertation.se
13. Database of African Theses and Dissertations (Afrika): www.aau.org/page/database-african-theses-and-dissertations-datatd
14. Networked European Deposit Library (Fransa, Norveç, Finlandiya, Almanya, Portekiz, İsviçre, İtalya ve Hollanda: www.ifs.tuwien.ac.at/~aola/publications/thesis-ando/NEDLIB.html
15. Google Akademik: <http://scholar.google.com>
16. Amicus (Kanada): <http://amicus.collectionscanada.ca/aaweb/aalogine.htm>

Kutu 5.1: Web tabanlı tez dizinleme ve yayınlama kaynakları.

Yayın Takvimi

Bazı akademik danışmanlar ve fakülte üyeleri, öğrencilerin tezlerini veya proje verilerini akademik bir dergide yayınlaması için resmî kısıtların, politikaların ve prosedürlerin belirlenmesinin önemli olduğuna inanır. Bu takvim geçirildiği zaman, verilerin yayınlama hakkının danışmana veya tez komitesi üyelerine tevdi edilip edilmeyeceği konusu tartışmalı olabilir. Çalışma zamanında yayımlanmaz ise sonrasında da yayımlanmayacağına dair ortak bir kanı oluşmuştur (Rudestam & Newton, 1992).

Çoğu durumda öğrencilerin sonuçlarını biraz gecikmeli de olsa, ilk yazar olarak yayınlama hakkı vardır. Önemli ilmî bulguların zamanında yayımlanması eğer bu tip politikaların temelinde yatan bir uygulamaysa, o zaman bu prosedürlerin teminat altına alınması gerekir. Lisansüstü mezunu öğrenciler bazen tezlerini savunduktan sonra (hatta öncesinde!) proje verilerini yayınlama konusuna ilgilerini kaybedebilir ve böylelikle önemli veya ilgiyi mucip

ilmî sonuçlar (tam zamanlı iş arama gibi) daha ön plandaki görevler yüzünden geri planda kalır. Bu konuya mahsus politikalarla ilgili olarak komite üyelerinin ve danışmanların ortaklık sürecinin başlangıcında öğrencileriyle istişare etmeleri gerektiğini söyleyebiliriz. Böylesi durumlarda bulunan farklı taraflar için karşılıklı anlaşılan bir süre belirlemek ve kendilerini bağlayacak bir yazılı anlaşma imzalamak makul bir çözüm olabilir.

Bir profesörün tasarladığı ve web üzerinden yayınladığı örnek bir uygulama için Profesör Karl Wuensch'in sayfasına bakılabilir (20084, Doğu Karolina Üniversitesi). Web sayfasında Wuensch, öğrenci tezlerinin yayım takvimiyle ilgili kendi uygulamasını açık bir şekilde anlatmaktadır. Örneğin, eğer tez öğrencinin kendi fikriyse ve çalışmanın çoğunu öğrenci yapmış ise (yani veri toplayıp analiz etmiş ve makaleyi yazmışsa) ve yazı araştırmanın başlama tarihinden itibaren 18 ay içinde veya tez savunmasından sonra bir yıl içinde hazırlanmışsa o zaman öğrenci ilk yazar olur. Dergi yazısına katkıda bulundukları oranda tez direktörü ve diğer komite üyeleri de yazar olarak listelenebilir. Ne var ki öğrenci, tezin savunması ve teslim edilmesi ile taslak metnin yayım onayına hazırlanması dâhil, araştırmayı yukarıda belirtilen zaman içerisinde tamamlamamış ise bu tez verilerinin tüm kullanım hakkı tez komite başkanına geçer. Wuensch, öğrencinin sunduğu makalenin dergiye ilk sunulduğu zaman kabul edilmediğinde olduğu gibi istisnai durumlarda uygulanacak kurallardan da bahseder. Bu gibi durumlarda geçerli olan prosedürler doktora sonrası araştırmacılara da uygulanabilir.

Yayım takvimi tartışmasında, kişinin belirlenen zaman diliminde yayın yapmaması halinde (hastalık vs. gibi) istisnai durumların her zaman değerlendirilmeye alınabileceğini unutmamak gerekir. Umutsuzluğa kapılmaya gerek yok. İstikrarlı bir ilerleme gösterildiği ve ortak yazarlar arasında düzgün bir iletişim olduğu sürece, tez danışmanı, ortak yazarlar ve komite üyelerinden gelebilecek baskılar azaltılabilir. Bazen de meselenin sebebi, kişinin kendi gelişimi değil de ortak yazarlardan makul bir süre içerisinde cevap alınmaması olabilir. Her ne kadar yazarların tümü ortak yazarlı yayım süreci içerisinde zorluk yaşayabilirse de özellikle yeni yazarların ideal olarak danışmanlarından etkili iletişim stratejileri geliştirmeyi öğrenmeleri gerekir. Ortak yazarlar için net son tarihler belirleyerek ve e-posta ile sık sık hatırlatma gönderilerek belirli bir takvim çerçevesi oluşturmak yararlı olabilir. Cevap süreleri makulün

dışına uzamaya başladığında, o ortak yazarlarla makaledeki yerleri hakkında bir konuşma yapmak gerekli olabilir. Şayet motivasyonda azalma veya yazarlık tıkanması gibi bir durum varsa Kutu 5.2’de belirtilen stratejilerin bazılarından faydalanılabilir.

Yayın Sözleşmeleri ve Kurallar

Yukarıda tartışılan etik, uygulamaya dair ve lojistik meseleleri çözümlemede resmî prosedürler geliştirmek için birçok girişim olmuştur. McGill Üniversitesinde (Montreal, Kanada) fahri profesör ve bir eğitim psikoloğu olan Profesör Bruce M. Shore öğrencileriyle kullanmak üzere resmî bir danışmanlık sözleşmesi (Shore, 2014) geliştirmiştir. Bu sözleşme; yazarlık sırası, yayın puanı ve gerek danışman gerekse öğrencinin danışman-danışan ilişkisi dâhilindeki genel sorumlulukları gibi konuları kapsar. Danışman olarak öğrencilerinin tümünün kendisiyle çalışmaya başlamadan evvel sözleşmeyi okumasını, istişare etmesini ve imzalamasını ister ve genellikle daha proje fikri filizlenmeden önce yazarlıkla ilgili meseleleri tartışmaya açar. Bu bölümün amacıyla paralel olarak kendi geliştirdiği bu sözleşmeyi bir danışman-danışan anlaşması örneği olarak kitabımızda paylaşmayı kabul etti (bkz. Ek-A). Anlaşmada tavsiye edilen süreç oldukça yenilikçidir. Öğrencinin sözleşmede bahsi geçen farklı koşullarla aynı fikirde olup olmaması bir yana, meselelerin tümü oldukça şeffaf açıklanmış ve usta-çırak ilişkisi üzerinde tartışmaya açık bir hâlde sunulmuştur.

Sağlık bilimlerinin çeşitli dallarında çalışan öğrencileri, öğrenci-fakülte yazarlık kriterlerini ve tarafların etik sorumluluklarını açıkça tanımlayarak korumak amacıyla, benzeri bir rehber Connecticut Üniversitesi Tıp Fakültesinin lisansüstü öğrencileri tarafından da geliştirildi (Cornell ve d., 2014; Lisansüstü Öğrencilerinin Yazarlık Hakları, bkz. Ek-B). Rehberde belirtilen prosedürler (ve Profesör Shore’un sözleşmesi) bölüm başkanlıkları, merkez yöneticileri, öğrenci birlikleri ve bireyler tarafından yüksek lisans öğrencilerini ilmî yazarlıkla ilgili ihmalden veya kötü muameleden korumak amacıyla uygulanabilir.

Maddi Ödüllendirme

Bir makalenin oluşturulmasında maddi ödül üzerine tartışmalar da yapılabilir. Bazı öğretim üyeleri ve akademik danışmanlar, yaptıkları için karşılığı olarak bir ücret kendilerine verildiği için öğrencilere ya da araştırma veya lisansüstü asistanı olarak maaş alan kişilere yazarlık hakkı verilmemesi gerektiğini düşünür. Aynı fakülte üyeleri, yayın puanının maddi ödül yerine geçtiğini, zira kişilerin son kertede makale üzerinde isimlerinin yazılmasından bir çıkar sağlayacağını ifade edebilirler. Fine ve Kurdek (1993) bir araştırma asistanına veya lisansüstü öğrencisine ücret verilmesinin, eğer profesyonel ve fikrî katkıları bunu hak ediyor ise, yazarlık kredisinin yerine geçemeyeceği görüşünü kati suretle belirtir.⁵ Benzer şekilde araştırmaya katkıda bulunması ve makale yazımına katılması için anlaşılan danışmanlar için de aynısı geçerlidir; ödeme alıyor olmaları yazarlık telif hakkının yerine geçecek değildir. Maddi karşılık etrafında süregelen ihtilafların derinliği, yazarlık prosedürleri için kurumsal ve bölüme has kurallar oluşturulurken konunun ele alınması gereğine işaret etmektedir. Bu bölümde ve 11. Bölüm’de ele alınan yazarlık kriterlerinin ışığında, maddi ödeme alınması ya da alınmamasının yazarlık puanlarının belirlenmesinde herhangi bir rol oynamayacağı aşîkârdır.

Yazmayı çok seviyor olsanız bile bazen kâğıda bir cümle yazmak için çok çabalamak gerekir. İnternet (mesela sosyal medya) üzerindeki sonsuz sayıdaki potansiyel ayartıcılar nedeniyle, özellikle de kişinin (Google Akademik, PubMed gibi) çevrimiçi kaynakları kullanması gerekiyorsa, yazmak için ayrılan zaman oldukça sıkıntı verici olabilir. Denkleme akıllı telefon uygulamaları ile (son tarihi yaklaşan işler, elinizden bırakamadığınız roman, televizyon, aile veya ev işleri yahut sosyal davetler gibi) çevrimdışı diğer “dikkat dağıtıcıları” da eklediğiniz zaman yazmak için vakit ayırmak neredeyse imkânsız hâle gelir. İşte birkaç muhtemel çözüm:

1. Bir yazı çizelgesi oluşturup buna sadık kalın. Takviminizde işaretleyin ve saat ücreti alıyormuş gibi davranın. Ek bir inisiyatif gerekliyse, davranış değişim uzmanlarından ipucu alın ve günlük yazı hedeflerinize (hatta saatlik hedeflere) ulaştıkça kendinize küçük ödüller verin.

2. Yazmak için güzel bir yer bulun. Çoğu acemi akademisyen yerel bir kafe veya kütüphanede yazmayı evde yazmaya çalışmaktan daha kolay bulur. Farklı olarak evinizde “yazmak” için özel bir yer düzenlemeniz de işinizi yürütmenize yardımcı olabilir.
3. Yazarken akıllı telefon ve tabletiniz için tedbir alın. Bunları ya uçak moduna alın ya kapatın ya da en azından bildirimlerini kapatın.
4. Web üzerindeki ücretsiz yazı araç ve uygulamalarından yararlanın. “Ücretsiz yazı araçları” ifadesini girerek hızlıca bir web taraması yapın. (a) Sizi çevrimdışı tutacak (ör. ‘freedom’ adlı uygulama), (b) belli siteleri engelleyecek (ör. ‘Self-control’ uygulaması), (c) düşüncelerinizi düzenlemenizi sağlayacak (ör. ‘Evernote’ uygulaması), (d) yazarken verilen molaları takip edecek (ör. ‘Time Out’ uygulaması) veya (e) kaydedilen ilerlemeye göre ödüllendirip “cezalandırarak” (ör. ‘Write or Die’ uygulaması gibi) sürüyle bilgisayar ve akıllı telefon uygulamasıyla karşılaşacaksınız. The Huffington Post’un popüler web sayfasında en son yazı uygulamalarının güncel halde tutulduğu, tamamen buna ayrılmış bir bölüm bile tasarlanmıştır: www.huffingtonpost.com/news/writing-apps. Bilgisayar erişimi olmayanların sık sık, yakın ve biraz zorlayıcı fakat erişilebilir kısa vadeli hedefler koymaları da onları başarıya ulaştıracaktır (bkz. Morisano, 2013).
5. Her gün stresten arınmak ve sakinleşmek için kendinize birkaç dakika ayırın. Genellikle en yaratıcı fikirler; işten kendimizi “ayırduğumuz” ve oturup düşünmek için bir dakika ayırıp rahatladığımız, yürüyüşe çıktığımız, gözlerimizi kapattığımız, spor egzersizi yaptığımız veya meditasyon yaptığımız (www.youtube.com/watch?v=iZlJdTHUsR0 , Jon Kabat-Zihn) zamanlarda ortaya çıkar.
6. Ketill Bruun Sosyal ve Epidemiyolojik Alkol Araştırmaları Cemiyeti tarafından yürütülen bir örneğinde olduğu gibi, gerekli e-posta listelerine üye olarak son yapılan araştırmaları takip edin (yönlendirme için bkz. www.kettilbruun.org/Listserve.htm). Bu listeler genellikle iyi fikirler için güzel bir kaynaktır ve zaman zaman da yeni makaleler için ilham kaynağı

Kutu 5.2: Yazma stratejileri

Asıl Mesele: Makaleyi Sunmak ve İlk Ret Cevabına Yanıt Vermek

Belirli bir dergi dikkatli bir şekilde hedef olarak seçildikten sonra (tavsiyeler için bkz. 3. Bölüm) öncelikle dergi editörüne yollamak üzere bir kapak mektubu ile makalenin kısa bir tanıtımını yazmak gerekir. Bazı dergi editörleri yeni yazarlara yazılı geri bildirim göndererek (ör. daha fazla detay sunmak gibi) yardımcı olabiliyor, o nedenle bu noktada tecrübesiz olmak avantaj sağlayabilir. Bazı dergilerin (belirli kelime sayısı, menfaat çatışması beyanı vs. gibi) özel kapak mektubu içeriği talep ettiğini unutmamak gerekir. Dolayısıyla yazarların uyması gereken kurallarla ilgili bir ön danışma yapılmalıdır. Bu gibi konular genellikle dergi web sayfalarının Yazar Kuralları veya Yazarlar İçin Açıklamalar gibi bölümlerinin altında veya derginin matbu metninin sayfaları arasında bulunabilmektedir. Kimi dergi editörleri (ve özellikle küçük dergilerinkiler) muhtemel tekliflere ilgilerini çekecek ön başvuru e-postaları almaya sıcak bakar, bunu da not etmek gerekir.

En titiz ve başarılı araştırmacılar için bile ret cevabının alındığı bir gün mutlaka vardır. Reddedilen çalışma kişinin tez verisiyle ilgiliyse, harcanan zaman ve emek (ve diğer bahsettiğimiz unsurlar) göz önüne alındığında ret cevabı özellikle üzücü olabilmektedir. Ne var ki reddedilmenin yazma ve yayın yapma sürecinin sadece bir parçası olduğunu idrak etmek gereklidir. En tecrübeli ve uzman araştırmacıların dahi makaleleri bu anlamda geri çevrilebilmektedir.6 Zora talip olan ve rekabetçi bir dergiye başvuru yapanlar için kabul oranlarının hayli düşük olduğunun unutulması hayret verici derecede kolaydır. Listenin daha altındaki dergilerde dahi makul bir yazının kabul edilmeden önce “gözden geçirme ve yeniden başvuru” sürecinden bir veya iki tur daha geçmesini gerektiren titiz kurallar giderek daha yaygın olarak uygulanmaktadır. Reddedilme sonrası yapılabilecek en üretken hamle, hakem geri bildirimini okumak ve yeni bir taslak oluşturmada mümkün olduğunca bu değerlendirmeden yararlanarak (tekrar başvuru belirtilmemiş ise bir başka dergide) yeniden tekrar tekrar denemektir. 12. Bölüm’de editörün makaleyi gözden geçirme isteğine nasıl cevap verilebileceği ile ilgili rehberlik sunulmaktadır.

Yağmacı Yayınevleri Üzerine Birkaç Söz

Açık erişim dergilerinin ve çevrim içi dergilerin ciddi oranda artışıyla beraber (bkz. 3. Bölüm), bazı kâr amaçlı şirketler tarafından 500 dolardan birkaç bin dolara kadar değişebilen işlem ücreti ödendiği takdirde her tür makaleyi yayımlayan yeni “dergiler” çıkarılmaya başlandı (Beall, 2012). Meşru dergilerin uyguladığı editöryel hizmetleri ve yayın hizmetlerini yazarlara sunmadan yayın ücreti uyguladıkları için böyle bir işi yürüten işletmelere “yağmacı yayınevi” denilmektedir. Bu yayınevleri tarafından, hâlihazırda alkol, sigara, kumar ve ilaç endüstrisinden gelen çıkar çatışması tehdidi ile boğuşulan bir alanda, çok ciddi endişeler oluşturacak şekilde birçok yeni bağımlılık bilimi dergisi çıkarılmaktadır (bkz. 16. Bölüm).

Yetersiz bir değerlendirme ile veya hiç hakem değerlendirmesi olmadan makalelerin hızlıca kabul alması; genellikle zayıf bir dil bilgisi ve yazım şekli kullanılarak uygulanan saldırgan bir pazarlama metodu; bağımlılık alanında herhangi akademik bir başarısı olmayan dergi editörlerini barındırması; yanıltıcı yayın ölçütleri veya (etki faktörü ve izin hizmetleri gibi) ölçütlerin hiç bulunmayışı ve makale kabul almadan önce açıklanmayan yayımlama ücretleri bu tip dergilerin ortak özelliklerindendir.

Alana yeni adım atan ve çok defa ret cevabıyla karşı karşıya kalan bir araştırmacının yaşadığı tedirginliği ve üstünkörü bir değerlendirme sonrası sayfa ücreti isteyen web tabanlı bir derginin cazipliğini anlıyoruz. Ne var ki kariyerinin başında olan bilim insanları veya stajyer öğrenciler böylesi dergilerde yayın yapmayı tercih ederlerse karşılaşacakları en muhtemel sonuç; meslektaşları, burs jürileri, potansiyel işverenleri ve teşvik komitelerine yazarlık hakları açısından saf, etik dışı veya çaresiz bir imaj çizmeleri olacaktır. Birçok araştırmacı, dergi yayıncılığındaki karmaşık ve genellikle kafa karıştırıcı gelişmelerden habersiz olduğu için tuzağa düşmekte ve sonunda mahcup edilmektedir. Neyse ki ilmi bütünlüğün nasıl korunacağını ve bağımlılık dergileri adı altında gizlenen ilkesiz hayali yayıncılık hizmetlerinden korunmanın yollarını gösteren Jeffrey Beall’ın yağmacı yayınevi listesi (2015) gibi kaynaklar da var (bağlantı için bkz. referanslar). Yazar adayları, kitabımızın 3. Bölüm’üne ve Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri güncel web sayfasına bakabilir (ISAJE; www.isaje.net) ve dergi ve dergi editörleri için mesleki etik kuralları olan Farmington Mutabakatı’na üye olan dergilerin listesine ulaşabilirler (Farmington Mutabakatı, 1997).

Düşük ve Orta Gelirli Ülkelerde Yaşayan Öğrenci ve Araştırmacılar İçin Bazı Meseleler

Bu bölümde şimdiye kadar genellikle bağımlılık alanında yerleşik bir bilim camiasına sahip ve kaynak bakımından zengin ülkeler için geçerli yayın konuları üzerinde durduk. Oysa daha kıt kaynaklara sahip olan ülkelerdeki öğrenci ve araştırmacılar, araştırma yapmak ve yayımlamayla ilgili çok daha farklı bir dizi meseleyle karşı karşıya kalmaktadırlar (gelişmekte olan ülkelerdeki bağımlılık araştırmalarıyla ilgili konunun daha geniş bir tartışması için bkz. 4. Bölüm). Bu bölümde hem düşük ve orta gelirli ülkelerde (DOGÜ) yaşayan öğrenci ve yeni bağımlılık araştırmacılarının hem de gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerden mezun olarak düşük ve orta gelirli ülkelere dönen akademisyenlerin yüz yüze kaldıkları kendine has zorluklardan bahsedeceğiz. Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika haricindeki halkları ilgilendiren bağımlılık konuları üzerine yapılan araştırmaların yayımlanması gerek ulusal gerekse uluslararası düzlemde bir zaruret haline gelmiştir. Yüksek kaliteli tez araştırmaları genel olarak bağımlılık bilimine ciddi oranda yön verme potansiyeline sahiptir. Dahası DOGÜ’lerde yaşayan bireylerin araştırma yapmak ve sonuçlarını yayımlamak gibi özellikle önemli görevleri (baskıları) vardır. Birçok DOGÜ’de hem politika gündemini hem de önleme/müdahale programlarını etkilemek için araştırmalar kullanılır. Ancak uyuşturucu kaynaklı zararları azaltmaya yönelik olarak hangi politika ve müdahale seçeneklerinin “uygun” olduğuna dair kanıtlar çoğunlukla gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmalara dayanır. Esasında DOGÜ’lerdeki araştırmaların kısıtlı olduğu fikri, küresel araştırma bütçesinin yalnızca %10’unun dünyadaki hastalıkların %90’ını oluşturan sağlık problemlerine yönlendirildiğini ortaya koyan şok edici 10’a 90 uçurum istatistiğinde açıkça ortaya çıkmıştır (Global Forum for Health Research, 2004).

Genel Yeterlilikle İlgili Engeller

DOGÜ’deki akademik kurumlar içerisinde ve kurumlar arasında bireylerin araştırma gerçekleştirme ve yayınlama yeterlilikleri ciddi oranda farklılık gösterir. Çoğu üniversitede maaşlar düşük, iş yükü ve rekabet yüksek olabilmektedir. Kişisel maddi sıkıntılar akademik çalışmayı ikinci plana atarak özel hasta muayenesi yapmak veya gelir artırıcı çeşitli danışma hizmetleri sunmak

gibi seçenekleri ön plana çıkarabilir. DOĞÜ’de yaşayan akademisyenlerin genellikle çok az çalışanı vardır ve araştırmalarının çoğunu, kendi başlarına, yardım almadan yapmaları gerekir. Daha iyi durumlardaki araştırmacılar yayına hazırlanacak makalenin yazımı ve başvurusunda gerekli çoğu iş için (ör. alan-yazın değerlendirmesi, veri toplama, veri girişi ve analizi gibi işler için) çalışan desteği alabilmekte, (hibe başvurusu dâhil) araştırmanın diğer gereklilikleri için iş paylaşımı yapabilmektedir.

Asgari araştırma altyapısına sahip ülkelerde akademik bir kurumun üyesi olmadan yayın yapmak ayrı bir zorluktur; zira yazmak, araştırma yapmakla doğrudan ilgili olan önleme ve müdahale programları yürütmek veya yeni bir projeye başlamak gibi görevlere nispeten öncelikler listesinde daha alt sıralarda yer alır. Araştırmanın son ürünü, genellikle resmi bir dergi makalesi yerine yerel veya ulusal bir kurum için düzenlenen bir rapor olmaktadır. Her ne kadar raporlar araştırma bulgularının yayımlanması için önemli birer mekanizma olsalar da verilerin diğer DOĞÜ’lerdeki çalışmaları etkileyebilmesi, küresel bilgi ağına katkı sağlaması ve daha geniş bir bilimsel çevreye ulaşabilmesi için raporları dergilerde makale olarak yayımlamak oldukça gereklidir. Hakemle değerlendirilen bir ortamda yayın yapılması, yazarların, kendilerine yardımcı olacak geribildirimleri almasını ve çalışmalarını geliştirmelerini dolayısıyla da katkılarını artırmalarını sağlar.

Yoğun çalışma ortamında yazılan raporları dergi makalesi formatına sokmak güç olsa da üstesinden gelinebilir bir zorluktur. ISAJE’nin bu amaçla geliştirdiği bir yazı eğitim programı var (daha fazla bilgi için bkz. http://parint.org/mentor_1.htm; Miller, 2011). Bu programda yeni araştırmacılara tecrübeli araştırmacılarca mentörlük fırsatı sunulur ki mevcut çalışma ortamı yeni araştırmacıya hakemli akademik dergilere nasıl yazı yazılacağını öğretecek yapıya sahip değilse bu oldukça yararlıdır.

Bazı DOĞÜ araştırmacıları çalışmalarının belli dergilerin standartlarını karşılamayabileceğinden çekinirler. Yüksek gelirli ülkelerde karmaşık ekipmanlar ve istatistiki tekniklerin yaygın olarak kullanılması ve geliştirilmesi, bu çerçevenin dışında bulunan herhangi bir araştırmanın yayımlanabilir olmadığı gibi bir algı oluşturabilir. Hâlbuki gerçek durum böyle değildir. 4. Bölüm’de tavsiye edildiği gibi, DOĞÜ araştırmaları uyuşturucu ve alkole yönelik politika uygulayıcılarına bölge özelinde bir veri ile kanıta dayalı müdahale imkânı sunabilir.

Herhangi bir yerde yeni yasalar, tedavi politikaları veya programlar oluşturulurken bunların kültürel olarak uygun ve geçerli olması da gerekmektedir. Ek olarak Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika’da bulunan araştırmacıların kendi protokollerini ve politikalarını oluştururken, araştırma, önleme ve müdahale sonuçları üzerine daha küresel bir bakış geliştirmeleri oldukça faydalı olacaktır. DOĞÜ haricindeki bağımlılık bilim insanlarını DOĞÜ araştırmacıları ile tanıştırmak, önemli araştırma ortaklıklarına ve kültürlerarası araştırma fırsatlarına dönüşebilir. Alkol ve uyuşturucu taraması, etkili müdahale, tedavi ve epidemiyoloji alanında yapılan en değerli çalışmalardan bazıları DOĞÜ’lü araştırmacılar ile yüksek gelir grubundaki ülkelerde yaşayan araştırmacılar arasında yürütülen ortaklıklar sayesinde mümkün olmuştur (Humeniuk ve d., 2012; Rehm ve d., 2010; Saunders ve d.,1993). Düzenli olarak dergi makalelerini takip ettikçe, konferans ve uluslararası araştırma topluluklarına katıldıkça DOĞÜ’lü araştırmacılar çeşitli uluslararası araştırma deneyimi kazanacak ve kendilerini uluslararası ortaklı araştırma fırsatlarına götürebilecek özgüveni, becerileri ve bağlantıları inşa edeceklerdir.

Araştırma Konuları

Her ne kadar DOĞÜ yayınları bilimsel dergilerde hâlen belirgin şekilde çok az temsil görse de son yıllarda bazı gelişmeler de yaşanmıştır (Large ve d., 2010; Warner ve d., 2014). Large ve arkadaşları, PubMed kayıtlarına göre, DOĞÜ’lerde yayımlanan psikiyatri yayınlarının oranının 1998-2002’de %8,0’dan 2003-2007’de %12,5’e yükseldiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde Warner ve diğerleri önde gelen bir bağımlılık dergisinde (Tobacco Control) DOĞÜ araştırma yayınlarının 1992-2006’da %10,1’den 2007-2011’de %30,9’a yükseldiğini kaydetmişlerdir.

Öte yandan gelişmekte olan ülkelere dair belli araştırma alanlarında yaşanan göreceli boşluk, yayın yapmak için bolca konu sağlamaktadır. Yeni mezunların basit bir yayın hedefi var, o da kendi yüksek lisans veya doktora tezlerini yayınlamak. Akademisyenler yeni araştırmalar yapmaya daha meyilliler. Dahası devlet kurumları, klinik ortamlar ve sivil toplum kuruluşlarında orijinal verilere erişimi olmayan yetkililer; belli bir konuda birçok araştırmanın sonuçlarının sentezlenmesine dayanan öyküsel veya sistematik değerlendirmeler

gibi alternatif yayın rotaları düşünebilirler. Muhtemel değerlendirme konuları ve sistematik bir değerlendirme yazı prosedürü için Cochrane Collaboration sitesine bakılabilir (www.cochrane.org). Aynı şekilde hepsinin de kamuoyunu harekete geçirecek ve politikalara etki edebilecek vaka çalışmaları, mektuplar veya politika ve fikir yazıları kaleme alınması da mümkündür.

Uygun Dergi Seçimi

Önceki bölümlerde (ör. 3. Bölüm’de) izah edildiği gibi, mevcut birçok bağımlılık dergisi var ancak bunlar arasından “doğru” olan dergiyi bulmanın DOĞÜ’deki araştırmacılar için özel bazı zorlukları vardır. Seçime bazı mülahazalar etki edebilmektedir.

Öncelikle gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde akademisyenlerin hepsi “yüksek etkili” hakemli dergilerde yayın yapma baskısı altındadır (etki faktörleri üzerine bir tartışma için bkz. 3. Bölüm). Örneğin Güney Afrika’da akademik kurumlar, Yükseköğrenim ve Eğitim Daire Başkanlığı tarafından akredite edilmiş dergilerde yayımlanan hakemli yayın sayılarına göre devlet desteği alabilmektedir. Ayrıca çoğu DOĞÜ kurumunda fakültenin ve sahip oldukları potansiyel kariyer fırsatlarının akademik değerlendirmesi yayın geçmişlerine bağlıdır.

İkincisi, yazarlar araştırma kariyerlerini ilerletebilecekleri yüksek etkili uluslararası bir dergide yayın yapmak ile muhatap kamu sağlığı kitlesine ulaşabilecekleri düşük etki faktörlü yerel bir dergide yayın yapmak seçeneklerinden birini tercih etmek durumuyla karşı karşıyadır. Bazı durumlarda (örneğin kişinin makalesini her iki dergi türünde de anlaşılan koşullarda yayımlayabilmesi gibi) bir orta çözüme ulaşılabilir (tartışma için bkz. 3.ve 4. Bölümler).

Üçüncüsü, farklı dergilerin odak konuları ile sahip oldukları misyon da seçimi etkiler. Bazı dergi hakemleri ve editörler Amerika veya Avrupa halklarının dışındaki çalışmalara ilgi göstermiyor olabilir. Başvuru yapmayı düşündüğünüz derginin içeriğine dair bir ön bilgilenme yapmak, DOĞÜ’lerle ilgili bir sağlık veya bağımlılık konusunun mevzubahis derginin editörleri ve okuyucularının dikkatini çekip çekmeyeceğine dair bir fikir vermeye yardımcı olabilir.

Son olarak yazarlar çoğunlukla ücretlendirme uygulayan açık erişimli bir dergide yayın yapmayı da düşünebilir (her ne kadar daha önce sözü edilen yağmacı yayınevlerine dikkat edilmesi gerekse de!). Bu seçeneğin yazarlara sunduğu avantajlar arasında, araştırmacıların derecesine ve değerlendirilmesine katkıda bulunan, artan ulaşılabilirlik ve atıf bulunmaktadır. Ancak başvuru ve yayım maliyetleri yüksek olabilir ve kısıtlı araştırma imkânları arasında bu güçleşebilir.

Dil

Çoğu defa bir taslak, bir dergi tarafından araştırması niteliksiz bulunduğu için değil, yazarlarının fikirlerini açık bir biçimde ifade etmemesinden dolayı geri çevrilmektedir. Ana dili İngilizce olmayan yazarların çalışmalarını İngilizce yayın yapan bir dergi için tercüme etmeleri güç olabilir. İngilizce eğitim veren akademik kurumlara giden ve kendi yüksek lisans/doktora tezlerini İngilizce kaleme alan kişiler için dahi İngilizce yazmak zor bir iş olabilmektedir. İkinci ve üçüncü bir dilde çalışmanın üzerine yüksek lisans ve doktora tezini birçok derginin talep ettiği kısa formata göre düzenlemek eklenince yayın süresi hayli uzayabilir. Böylesi dil kısıtlarının önüne geçebilmek adına ana dili İngilizce olan bir kişinin ortak yazar olarak davet edilmesini ve tüm yazarlık kriterlerini taşıdığı sürece metnin düzenlenmesinde ondan yardım alınmasını tavsiye ediyoruz. Uluslararası konferanslar ve toplantılar böylesi muhtemel ortak yazarlarla irtibat sağlamak için iyi birer ortam olabilir. Alternatif olarak yazarlar genellikle bir ücret karşılığında verilen İngilizce dil denetleme hizmetlerini kullanmayı da düşünebilirler

(<http://webshop.elsevier.com/languageservices/languageediting>, <http://wileyeditingservices.com/en/english-language-editing>).

Alanyazına Erişim ve İnternet

DOGÜ'lerde çoğu akademik ve diğer kurumda dergi makalelerine, kitaplara ve başka lazım olan alanyazına erişim sorunu; araştırma yapmayı, yazmayı ve yayınlamayı engelleyen önemli bir meseledir. Makalelerin ve diğer literatürün matbu kopyaları, çoğunlukla yavaş işleyen, maliyetli ve güvenilir olmayabilen kütüphaneler arası ödünç verme sistemiyle sipariş edilir. Dahası çoğu akademisyen, (a) zayıf internet bağlantısı, (b) kurumlarının gerekli dergilere üye olmaması veya (c) dergi makalelerine erişimde ücretsiz ya da düşük maliyetli seçeneklerin varlığından haberdar olmamaları gibi nedenlerle web tabanlı dergilere kolay bir şekilde erişim sağlayamamaktadır. 2002 yılında Dünya Sağlık Örgütü ve bazı büyük yayınevleri doğrudan bu meseleyi çözebilmek adına Health Inter-Network Access to Research Initiative (HINARI) adında bir erişim projesi başlattı. HINARI projesi sağlık çalışanlarına ve birçok DOĞÜ'deki yerel sivil toplum kuruluşlarında çalışan araştırmacılara düşük maliyetli web tabanlı dergi erişimi sunmaktadır. Erişim sağlayabilen ülkeler, erişim talimatları ve benzeri inisiyatiflerle ilgili daha fazla bilgi için HINARI web sayfasına bakılabilir (www.who.int/hinari/en).

Tutarlı ve güvenilir bir internet erişiminin olmayışı, DOĞÜ'lü yazarların web üzerinden makale başvuru sürecinde de aksaklıklara yol açmaktadır. İyi bir internet bağlantısı olanlar için dahi bu süreç uzun sürebilir. Bu tip kaynaklara daha iyi erişim sağlayan araştırmacılarla iş birliği yapmak bazı durumlarda bu güçlüğü yenmede yardımcı olabilir.

Ret Almanın Zorlukları

Yukarıda belirtildiği gibi, ilk başvurunun akabinde taslağın geri çevrilmesi oldukça yaygındır. Avrupa ve Kuzey Amerika dışından gelen yazılar, bazı durumlarda hakemlerin veya editörlerin kendi kültürel ve yerel bağlamı içerisinde o araştırmanın önemini kavrayamaması nedeniyle reddedilebilmektedir. Böylesi bir durumda yazarlar, sorunun editörün veya hakemlerin konunun önemini yeterince takdir etmemesinden kaynaklandığını düşünüyorsa, ret kararına itiraz etme haklarını kullanabilirler. İlk başvurudan evvel dergi editörüne konuyla ve konunun taşıdığı önemle ilgili bir ön bilgilendirme e-postası yollamak yararlı olabilir.

Yorum: Pozitif ol

DOGÜ'deki yeni bilim insanlarının karşı karşıya olduğu belirgin güçlüklerle rağmen, sahada yeterli araştırmanın bulunmaması araştırma ve yayın kariyerine henüz başlayanların lehine bir durum oluşturur. O araştırmanın gelişmiş ülkelerin dışında hiç yapılmadığını veya tekrarlanmadığını kişi haklılıkla iddia edebilir. Ek olarak, kısıtlı kaynaklarına rağmen üretkenliğini sürdürebilen DOĞÜ'lü çok sayıda akademisyenin mevcudiyeti de bahsi edilen güçlüklerin çoğunun üstesinden gelinebilir türden olduklarına bir kanıt teşkil ediyor.

Sonuç: Geleceği Görmek

Herkes bağımlılık bilimi alanında kariyer yapamaz ancak bu konuda istekli ve kabiliyetli olanlar için bağımlılık bilimi hayli tatmin edici bir seçenek olabilir (Edwards, 2002). Başlamanın en iyi yolu yüksek lisans/doktora tezinizi yayımlamaya çalışmak, tecrübeli bir veya daha fazla araştırmacı ile yakın irtibatla çalışmak, bahsedilen yazma stratejilerini kullanmak ve doktora sonrası araştırma veya klinik eğitimi için uygun bir yer bulmaktır. Her ne kadar her bir geçişte özerklik seviyesi artıyor olsa da öğrencilikten doktora sonrası araştırmacılığın ve alana yeni geçen taze araştırmacılara kadar yazma serüveni genel olarak benzerdir. Artan bağımsızlık ve özerkliğe, genellikle kişinin yayın yapma sürecindeki yerini daha güvenceye alması ve yazarlık sırası hakkında artan pazarlık gücü eşlik eder. Dahası yayın yapmanın kazanımlarından istifade eden tek grup tam zamanlı araştırmacı bilim insanları da değildir. Klinik ortamlarda, devlet kurumlarında ve diğer kuruluşlarda çalışanlar, dergi yayınlarının işverenleri tarafından ödüllendirilmese de buna engel de olunmadığını müşahade ederler. İnsanın kendi çalışmasını yayımlarken elde edeceği kazanımlar genellikle götürülerinden fazladır.

Bu bölümde tecrübesi az olan yazarlar için bazı temel kuralların çerçevesi çizilmeye çalışıldı. Yayın yapmayı garanti edecek sihirli herhangi bir formül bulunmuyor olsa da süreç içerisinde bir mentör edinmenin, ret cevabı alındığında sebat göstermeyi öğrenmenin ve bağımlılık bilimine duyulan umudu yitirmemenin kilit unsurlar olduğunu söyleyebiliriz.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Notlar

1 Kolaylık açısından, fakülte üyesi veya fakülte (sıfatı) terimleri bölüm boyunca araştırmacı, okutman (kıdemli veya yeni), profesör vs. olarak da adlandırılan her tür yükseköğrenim danışmanı, süpervizörü, öğretmeni veya araştırmacıyı temsilen kullanılmıştır. Ülkeye ve/veya kuruma bağlı olarak farklı terminolojinin kullanılabileceğini belirtelim.

2 Bunun ilmi yayın yapmanın asıl amacı olduğunu da unutmayalım!

3 Bazı kurumlardaki öğrenciler için tez çalışmalarının kabul edilmeden önce yayımlanması gerekir, dolayısıyla yayına daha erken bir aşamada hazır edilir.

4 Bkz. <http://core.ecu.edu/psyc/wuenschk/Help/ThesisDiss/thauth.htm>.

5 Ve elbette bu öğretim üyeleri de benzer şekilde maaş almaktadır. Yayın yapmak işlerinin beklenen bir parçasıdır.

6 Bu bölüm yazarlarının tümü de buna dahil!

Referanslar

American Psychological Association. (2010, June 1). Ethical principles of psychologists and code of conduct: Including 2010 amendments. Retrieved from <http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>.

Azar, B. (2006, March). Publishing your dissertation. gradPSYCH Magazine. Retrieved from <http://www.apa.org/gradpsych/2006/03/dissertation.aspx>.

Beall, J. (2012). Predatory publishers are corrupting open access. Nature, 489(7415), 179. DOI: <https://doi.org/10.1038/489179a>

- Beall, J. (2015, January 2). Beall's list of predatory publishers 2015. Retrieved from <http://scholarlyoa.com/2015/01/02/bealls-list-of-predatory-publishers-2015/>. Getting Started 111
- Cham, J. (2005, March 13). The author list: Giving credit where credit is due. Piled Higher & Deeper: A Grad Student Comic Strip. Retrieved from <http://phdcomics.com/comics.php?f=562>.
- Cornell, E., Doshi, R., Noel, J., & Rusch, L. (2014). Authorship rights of graduate students. Unpublished guideline prepared for the Department of Community Medicine and Health Care, University of Connecticut School of Medicine, Farmington, CT.
- Edwards, G. (Ed.). (2002). *Addiction: Evolution of a specialist field*. Oxford, England: Blackwell Publishing.
- Farmington Consensus. (1997). *Addiction*, 92, 1617–1618.
- Fine, M. A., & Kurdek, L. A. (1993). Reflections on determining authorship credit and authorship order on faculty-student collaborations. *American Psychologist*, 48, 1141–1147.
- Global Forum for Health Research. (2004). The 10/90 report on health research 2003–2004. Geneva, Switzerland: Author. Retrieved from http://announcementsfiles.cohred.org/gfhr_pub/assoc/s14789e/s14789e.pdf.
- Hagen, N. T. (2010). Deconstructing doctoral dissertations: How many papers does it take to make a PhD? *Scientometrics*, 85, 567–579.
- Gross, D., Alhusen, J., & Jennings, B. M. (2012). Authorship ethics with the dissertation manuscript option. *Research in Nursing & Health*, 35, 431–434.
- Harvard Medical School Office for Research Issues. (1999, December 17). Authorship guidelines. Retrieved from <http://hms.harvard.edu/about-hms/integrity-academic-medicine/hms-policy/faculty-policies-integrity-science/authorship-guidelines>.
- Humeniuk, R., Ali, R., Babor, T., Souza-Formigoni, M. L. O., de Lacerda, R. B., Ling, W., McRee, B., Newcombe, D., Hemraj, P., Poznyak, V., Simon, S., & Vendetti, J. (2012). A randomized controlled trial of a brief intervention for illicit drugs linked to the Alcohol, Smoking and Substance Involvement Screening Test (ASSIST) in clients recruited from primary health-care settings in four countries. *Addiction*, 107, 957–966.
- Large, M., Nielssen, O., Farooq, S., & Glozier, N. (2010). Increasing rates of psychiatric publication from low- and middle-income countries. *International Journal of Social Psychiatry*, 56, 497–506.
- Miller, P. M. (2011). Introducing the ISAJE-PARINT Online Mentoring Scheme. *Journal of Groups in Addiction & Recovery*, 6, 272.
- Morisano, D. (2013). Goal setting in the academic arena. In E. A. Locke & G. Latham (Eds.), *New developments in goal setting and task performance* (pp. 495–506). New York, NY: Routledge.

- Rehm, J., Baliunas, D., Borges, G. L. G., Graham, K., Irving, H., Kehoe, T., Parry, C. D., Patra, J., Popova, S., Poznyak, V., Roerecke, M., Room, R., Samokhvalov, A. V., & Taylor, B. (2010). The relation between different dimensions of alcohol consumption and burden of disease—an overview. *Addiction*, 105, 817–843.112 Publishing Addiction Science
- Resta, R. G., Veach, P. M., Charles, S., Vogel, K., Blase, T., & Palmer, C. G. (2010). Publishing a Master's thesis: A guide for novice authors. *Journal of Genetic Counseling*, 19, 217–227.
- Robinson, S., & Dracup, K. (2008). Innovative options for the doctoral dissertation in nursing. *Nursing Outlook*, 56, 174–178.
- Rudestam, K. E., & Newton, R. R. (1992). *Surviving your dissertation: A comprehensive guide to content and process*. Newbury Park, CA: Sage.
- Saunders, J. B., Aasland, O. G., Babor, T. F., de la Fuente, J. R., & Grant, M. (1993). Development of the Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT): WHO collaborative project on early detection of persons with harmful alcohol consumption--II. *Addiction*, 88, 791–804.
- Shore, B. M. (2014). *The graduate advisor handbook: A student-centered approach*. Chicago, IL: The University of Chicago Press. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226011783.001.0001>
- Trammell, A. (2014, October 14). The benefits of publishing as an undergraduate. Retrieved from <https://publish.illinois.edu/ugresearch/2014/10/14/the-benefits-of-publishing-as-an-undergraduate/>.
- University of Alberta Faculty of Graduate Studies and Research Council. (1996, November 15). Intellectual property policies: Guidelines for authorship. Retrieved from <https://uofa.ualberta.ca/graduate-studies/about/graduate-program-manual/section-10-intellectual-property/10-2-guidelines-for-authorship>.
- University of Cambridge. (2014, November). Good research practice guidelines (Section 9): Dissemination and publication of results. Retrieved from http://www.research-integrity.admin.cam.ac.uk/sites/www.research-integrity.admin.cam.ac.uk/files/good_research_practice_guidelines_11.14.pdf.
- University of Pennsylvania's Office of the Provost. (2013, February 15). Fairness of authorship credit in collaborative faculty-student publications for PhD, AM, and MS students. Retrieved from <https://provost.upenn.edu/policies/pennbook/2013/02/15/fairness-of-authorship-credit-in-collaborative-faculty-student-publications-for-phd-am-and-ms-students>.
- University of Toronto. (2007). Intellectual property guidelines for graduate students & supervisors. Retrieved from <http://www.sgs.utoronto.ca/currentstudents/Pages/Intellectual-Property-Guidelines.aspx>.

- Warner, K. E., Tam, J., & Koltun, S. M. (2014). Growth of Tobacco Control publications by authors from low- and middle-income countries. *Tobacco Control*, 23, 231–237.
- Washington University in St. Louis. (2014, November 21). Policy for authorship on scientific and scholarly publications. Retrieved from <https://wustl.edu/about/compliance-policies/intellectual-property-research-policies/scientific-scholarly-authorship/>.
- Wuensch, K. (2008, November 30). Thesis authorship. Retrieved from <http://core.ecu.edu/psyc/wuenschk/Help/ThesisDiss/thauth.htm>.

Ek-A. Araştırma Danışmanı-Araştırma Danışanı Sözleşme Örneği (Shore'dan alıntı, 2014) **

Araştırma Danışmanlığında Karşılıklı Beklentiler

Yüksek Beceri ve Danışma Araştırma Grubu *Psikolojik Eğitim ve Danışmanlık Bölümü, McGill Üniversitesi*

Bu ilkeler; karşılıklı olarak fayda sağlayacak olumlu bir öğrenci-danışman ilişkisi kurulabilmesi, yazarlık ile yayın puanları, tez, araştırma projesi veya özel etkinlik haricindeki etkinliklere katılım durumu ve toparlanan veriye erişim imkânı gibi konularda sorun oluşmasının engellenebilmesi adına beraber yürüteceğimiz çalışma boyunca bize rehberlik etmesi için tasarlandı. Aşağıda bahsedilen etkinliklerin bazıları grup halinde de yerine getirilebilir. İlkeler, yardımcı olmak yerine engel olmaya başladığı durumda, karşılıklı kabul edilen ihtiyaçlar lehine genel olarak veya koşullar gerektirdikçe askıya alınabilir.

A. Danışmanın Sorumlulukları

1. Öğrencilerle düzenli olarak bir araya gelmek ve diğer zamanlarda ulaşılabilir olmak.
2. Uzun devamsızlık süreleri için yerine danışman ayarlamak.
3. Ders seçiminde tavsiyede bulunmak.
4. Öğrencinin kapsamlı ve sözlü sınavlara hazırlanmasında yardımcı olmak.
5. Programda yapılan çalışmaya dayanan konferans ve dergi sunumlarının hazırlanmasına yardım etmek ve yakın mesafedeki uygun konferanslara katılmaları ve hangi programlarda öğrencilerin yer alabileceği konusunda onlara destek vermek.
6. Öğrencilerin araştırma maliyetlerini doğrudan karşılamaları için fon başvurusu yapmalarına yardım etmek ve tam zamanlı öğrencilere burs sağlamak.
7. Hakemli değerlendirmeye sunulan yazılı çalışmaları için ortak karar verilen zaman diliminde geribildirim yapmak.

B. Öğrencilerin Sorumlulukları

1. Çalışmaları düzenli olarak sürdürmek ve kaydedilen ilerleme veya karşılaşılan sorunlardan danışmanı haberdar etmek.
2. Diğer sorumlulukları ve öncelikleri ihlal etmeyecek biçimde karşılıklı mutabık kalındığı kadarıyla hepimizin ortak iyiliğini sağlamak adına sürdürülen (öğretmenler için atölye düzenlemek, veli irtibatı sağlamak, kütüphane siparişleri, veri tabanları, bibliyografya ve e-posta listesi tutulması, toplantı düzenlenmesi, bilgisayar ve ekipmanın bakımı gibi) takım etkinliklerine katkıda bulunmak (Bu gibi işler eşit bir biçimde dağıtılır.).

3. Fakülte üyeleriyle birlikte yapılan etkinlik ve araştırmalar hakkındaki konferans, sunum ve yayınlarının hazırlanmasına katılım göstermek.
4. Uygun bir rehberlikle yüksek lisans son savunmasından itibaren normalde 3 ay içinde veya doktora tezleri için 6 ay içinde tezin veya raporun bir taslak metnini hazırlamak. Bu süreden itibaren danışman bu görevi devralabilir ve yazarlık hakkı devredilebilir (CPA, APA ve McGill yazarlık ilkeleri ışığında).
5. FQRSC, McGill ve (uygun olan yerlerde) SSHRC başta olmak üzere ödenek ve araştırma burslarına başvurmak (Bahsi geçen burs kaynakları yerel olarak sağlanıyor olmalıdır.).
6. Karşılıklı mutabık kalınan düzeyde, TA Kursu gibi öğretime ilişkin etkinliklere katılmak.
7. Uygun bir mesleki ya da akademik kuruluştaki en az bir öğrenci üyeliği veya düzenli üyelik sağlayarak kendi alanında profesyonel bir duruş sergilemek.
8. McGill’de ham verinin, kodlama sayfalarının, araçların ve konu tanım verilerinin bir kopyasını tutmak.
9. Mezuniyetin akabinde ana araştırma raporunun matbu bir nüshası ile tez veya projenin metni ve tüm verilerin değiştirilebilir formatta (yani PDF olarak değil) elektronik bir nüshasını danışmana teslim etmek.
10. Yazılı sunumlar için Microsoft Word veya APA [veya diğer uygun] programlarından birini kullanmak.
11. İlerleme ve katkılarını yıllık olarak raporlamak (bölüm ve üniversite formlarına).
12. Araştırma ekip toplantılarına düzenli olarak katılmak ve devam etmek.

C. Ortak Sorumluluklar

1. Diğer kişilerin katkılarına tam puan verilmesi ve tüm çalışmalardaki araştırma burslarının beyan edilmesi.
2. En son yayınlanan APA yayın kurallarına göre yazarlık ataması yapmak. (Örneğin, eğer bir tez veya rapor tamamıyla öğrencinin orijinal katkısı ise danışmanın katkısı bir dipnotla belirtilir. Paylaşılan bilimsel sorumluluk ise ortak yazarlığı gerektirir, bu durumda öğrenci birinci derecede özgün çalışma sorumluluğu aldığı araştırmasının ana noktalarında ilk yazar olur; öğrencinin parçası olduğu daha geniş bir araştırma söz konusu ise veya danışmanın katkıda bulunduğu özel alt başlıklar var ise, danışman ilk yazar olur.).
3. Her iki tarafın da toplanan veriye ve proje/tezin konusuna ya da ortaklaşa kararlaştırılan herhangi başka bir şeye birlikte çalışılan süre boyunca sınırsız erişim imkânı vardır. Önceki yayınlara dipnot veya referanslar yoluyla hak ettiği değer verilmelidir.

D. Bu Sözleşme ile Tamamlanan Derece

Uygun olan tüm seçenekleri işaretleyin (Kendi kurumunuzun için listeyi güncelleyebilirsiniz.)

- ☐ Doktora Tezi ya da Uzmanlık Tezi
- ☐ Master Tezi
- ☐ Master Araştırma Projesi
- ☐ MEd “Özel Etkinlik” Projesi
- ☐ Lisans Tezi

- ☐ Bağımsız Yüksek Lisans Öğrenci Projesi
- ☐ Bağımsız Lisans Öğrenci Projesi
- ☐ Diğer (Belirtiniz):
- ☐ Resmi Kredi Harici

E. Yorumlar, Eklemeler ve Özel Notlar (İsteğe göre bu bölümü genişletebilirsiniz.)

F. İmzalar

Yukarıda belirtilen koşullarda bir danışmanlık ilişkisi altında beraber çalışmayı kabul ediyoruz.

Danışman	Tarih	Öğrenci	Tarih
Tam Adı		Tam Adı	

Herkes için bir nüsha.

Ek-B. Lisansüstü Öğrencilerinin Yazarlık Hakları ***

Kabul Ediyoruz ki...

1. Lisansüstü öğrencileri akademik hiyerarşi içerisindeki alt konumlarından dolayı bilimsel yayınlarda yazarlık hakları hususunda savunmasız bir gruptur.
2. Lisansüstü öğrencileri; araştırma fırsatları ve verilerine erişim ile burs bulabilmek için baş araştırmacılara, fakülte üyelerine ve belli bir mevkideki diğer kişilere güvenirler.
3. Lisansüstü öğrencileri programlarını başarıyla bitirebilmek için baş araştırmacılara, fakülte üyelerine ve belli mevkilerdeki diğer kişilere dayanırlar.
4. Araştırma çalışmalarına katılan lisansüstü öğrencileri fakülte, öğrenci ve çalışan ekiplerince yürütülen araştırma projelerinin tamamlanması için önemli bir destek sunar ve genellikle gerekli görevleri yerine getirir.
5. Baş araştırmacılar, fakülte üyeleri ve mevki sahibi diğer kişiler, bir araştırma çalışmasının başarılı bir şekilde tamamlanmasının ardından, öğrencinin tamamladığı görevlere verilecek puana doğrudan/dolaylı ve olumlu/olumsuz olarak etki edebilirler.
6. Lisansüstü öğrencilerinin kariyer yolculuğunda yazarlık puanları genellikle önemlidir.

*** Bu rehber 2014 yılı Nisan ayında Erin Cornell, Riddhi Doshi, Jonathan Noel ve Lisa Rusch tarafından, Connecticut Üniversitesi Kamu Sağlığı Yüksek Lisans Programı'nda öğrenci oldukları dönemde geliştirilmiştir.

7. Öğrencilere başarı ihtimalini artırmak için uygun olmadığı halde ve etik dışı şekillerde yazarlık puanları verilebilir. Ya da tam tersine öğrenciler hak ettikleri uygun ve etik yazarlık puanlarından mahrum bırakılabilir.
8. Hak ettiği yazarlık puanını baş araştırmacı, fakülte üyesi veya mevki sahibi diğer bir kişi olumsuz etkilediğinde, bir yüksek lisans öğrencisinin yardım için başvurabileceği yerler çok azdır.
9. Lisansüstü öğrencilerini korumak adına bir dizi hak ve kural bütününe ve fakülte-öğrenci yazarlık kriterlerinin tanımlanmasına ihtiyaç vardır.
10. “Genel Araştırma Çalışmaları” ve “Doktora/Yüksek Lisans Tez Araştırması” bölümlerinde aşağıda belirtilen haklar ve kurallar lisansüstü öğrencilerini ihmalinden ve kötü muameleden korumak ve lisansüstü öğrenci yazarlığını tanımlamak için kullanılabilir.

Genel Araştırma Çalışmaları

1. Bir lisansüstü öğrencisinin kayıtlı olduğu programda görevli veya ona akademik danışmanlık yapan bir fakülte üyesi tarafından yürütülen bir araştırma çalışmasına katılan lisansüstü öğrencisi, gerekli eğitimleri tamamlamışsa, ilgili çalışmanın sonuçlarına dayanarak oluşturulan herhangi bir rapor, kısa özet, dergi taslağı veya diğer belgelerin yazarlığı için davet alma hakkına sahiptir.
 - a. Çalışmaya katılım şunları (ve daha fazlasını) içerebilir: çalışmadaki kişilerin işe alımı, müdahalede bulunma, veri toplama, veri girişi, anket kodlaması, çalışma personelinin danışmanlığı ile eğitimi, araştırma protokolünün yazımı veya diğer teknik hizmet alımları.
 - b. Yazarlık; bir rapora, kısa özete, dergi taslağına veya diğer belge türüne önemli bir katkı sunmak olarak tanımlanır ve şunları (ve daha fazlasını) içerir: onay metninin son taslağını yazmak, çalışma tasarımı yapmak, sonuçları değerlendirmek, çalışma koordinasyonu, istatistiki analizler, laboratuvar analizleri, veri yönetimi veya çalışma tasarım ve analizlerine bilgilendirici tavsiyelerde bulunmak.

- c. Yeterli eğitim şunları (ve daha fazlasını) içerir: özel bazı derslerin tamamlanması, araştırma konusu hakkında bilgi veya araştırma tasarımı hakkında bilgi. Eğitimin çerçevesi öğrencinin araştırma çalışmasına katılımından önce kararlaştırılır ve öğrenci, çalışmanın baş araştırmacısı ve/veya öğrencinin danışmanı arasında kararlaştırılır.
2. Bir lisansüstü öğrencisinin rapor, kısa özet, dergi taslağı veya diğer tür belgelerin taslağındaki rolü ile yazarlık hakkı; o rapor, kısa özet veya dergi makalesinin ilk taslağının çıkarılmasından önce tartışılıp karara bağlanır.
3. Lisansüstü asistanlığı veya diğer bir yolla sağlanan maddi ücretler yazarlık puanının yerine geçemez.
4. Çalışmada kişiye referans verilmesi ve teşekkür edilmesi yazarlık puanı yerine geçmez.
5. Bir lisansüstü öğrencisinin bir rapor, kısa özet, dergi makalesi veya diğer belgelerdeki rolü öğrenci bilgilendirilmeden, bilgilendirmeye cevap vermeden ve tüm ortak yazarların genel rızasını almadan değiştirilemez.
6. Bir lisansüstü öğrencisinin bir rapor, kısa özet, dergi makalesi veya diğer belgelerde herhangi bir nedenle yazarlık hakkından vazgeçme hakkı vardır.
7. Eğer bir lisansüstü öğrencisi ile baş araştırmacı arasında yazarlık hususunda bir anlaşmazlık vuku bulursa öğrenci, çatışmayı çözmesi için tarafsız bir hakem komitesi kurmaları için lisansüstü program başkanına veya baş araştırmacının bağlı olduğu bölüm dekanına başvurabilir. Bu komite üç kişiden oluşur ve en az bir öğrenci üyesi bulunur.
8. Baş araştırmacı veya diğer fakülte üyeleri bir lisansüstü öğrencisini gelecek yazarlık fırsatlarından mahrum bırakmak, çalışma sorumluluklarını kaldırmak, fazla iş yükü atamak, maddi ücreti kaldırmak veya doğrudan/dolaylı başka herhangi bir caydırma yapmak suretiyle cezalandıramaz. Öğrenci baş araştırmacıya itiraz edebilir veya bağımsız hakeme başvurabilir.

9. Bu kurallar öğrencinin mezuniyetinden, kurum değiştirmesinden veya programla ilişkisi başka bir yolla kesildikten sonra ortak karar verilen belli bir süre sonrası için geçerlidir. Bu süreye öğrenci, çalışmanın baş araştırmacısı ve/veya öğrencinin danışmanı birlikte karar verir.

Yüksek Lisans ya da Doktora Tez Araştırması

1. Bir lisansüstü öğrencisi tarafından doktora veya yüksek lisans tezi gerektirdiği için yapılan araştırma ve analizler; sponsor olan baş araştırmacının kim olduğundan, düzenleyici belgeler veya diğer belgelerden bağımsız olarak öğrencinin mülkiyetinde değerlendirilir.
2. Bir lisansüstü öğrencisi kendisi tarafından yürütülen doktora/yüksek lisans tez araştırmasının sonuçlarına dayanarak oluşturulan herhangi bir rapor, kısa özet, dergi makalesi veya diğer belgelerde ilk yazarlık hakkına sahiptir.
3. Sponsor olarak listelenen baş araştırmacı, düzenleyici belgeler veya bir lisansüstü öğrencisinin tez araştırmasını destekleyen diğer herhangi bir belge; bahsi geçen öğrenciyi bir rapor, kısa özet, dergi makalesi veya başka bir metin oluşturmaktan hiçbir yolla alıkoyamaz ve ona destek verir.
4. Tez araştırması esnasında elde edilen veriler ancak ve ancak bir raporun, kısa özeti, dergi makalesi veya başka bir metnin ilk taslağını lisansüstü öğrencisinin önceden kararlaştırılan takvim içerisinde yayınlamadığı durumlarda baş araştırmacıya intikal eder.
 - a. Herhangi bir takvim belirlenmediyse tez araştırmasından elde edilen veriler hiçbir şekilde ana araştırmacıya intikal edemez.
 - b. Eğer bir rapor, kısa özet, dergi makalesi veya diğer metnin ilk taslağı önceden kararlaştırılan takvim içerisinde yayımlanmamışsa, baş araştırmacı “Genel Araştırma Çalışanları” başlığında belirtilen kurallar çerçevesinde bir rapor, kısa özet, dergi makalesi veya başka bir metinde

lisansüstü öğrencisinin adını referans vermelidir. Öğrencinin, kendisinin sürecin dışında bırakılmasını istediği durumlar bundan hariçtir.

5. Bir lisansüstü öğrencisinin kendi tez araştırmasını yayımlamama ve yayımlatmama hakkı vardır.
 - a. Bir lisansüstü öğrencisi bu hakkını kararlaştırılmış takvimden önce, sonra veya takvim süresi içinde kullanabilir. Ancak belirtilen takvim çoktan geçmiş, öğrenci yazarlar arasına dâhil edilmiş ve hakemli bir dergide sonuçlar yayımlanmış veya öğrenci daha önce sürecin dışında tutulmayı kabul etmemiş ise bu durum değişir.
6. Eğer lisansüstü öğrencisi ile başaraştırmacı arasında yazarlık hakkında bir anlaşmazlık vuku bulur ise, öğrenci kendi program başkanına ya da başaraştırmacının bağlı bulunduğu bölüm dekanına tarafsız bir hakem komitesi atayarak sorunu çözmeleri için başvurabilir. Bu komite üç kişiden oluşur ve en az bir öğrenci içerir.
7. Başaraştırmacı veya diğer fakülte üyeleri, lisansüstü öğrencisini gelecek yazarlık fırsatlarından mahrum bırakarak, çalışma sorumluluklarını kaldırarak, fazla iş yükü vererek, maddi ücretini ödemeyerek veya başka yollarla doğrudan/dolaylı olarak cezalandıramaz. Öğrenci yazarlık konusunda başaraştırmacıya itiraz edebilir veya bağımsız hakeme başvurabilir.

6. BÖLÜM

Klinik Ortamlarda Çalışan Profesyoneller İçin Bağımlılık Bilimi*

Richard Pates ve Roman Gabrhelik

Giriş

Bu bölüm bağımlılık alanında çalışan doktorlar, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, terapistler ile sağlık sektöründe, sosyal hizmet sektöründe ve cezai yargı sisteminde (yani hapishanelerde, denetimli serbestlikte) görev alan diğer çalışanlara hitap etmektedir. Kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları sektöründe (resmî olmayan veya “üçüncü” sektör de denir) profesyonel eğitim ve deneyime sahip çalışanlar da buna dâhildir. Bu klinik görevliler; madde kullanımı, etkileri, problem oluşturan sonuçlar ve rehabilitasyonu destekleyen veya engelleyen sorunları tanımlamada en önce davranan gruplardır. O nedenle klinisyenler araştırma alanında ciddi bir rol oynayabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda veya alkol ve uyuşturucu madde araştırma geçmişi bulunmayan ülkelerde klinisyenler, alandaki sorunları tespit edip belgelen-diren tek grup olabilmektedir. Aynı zamanda bu bilgiyi belirlemek, topar-lamak ve dağıtmak konularında da görevleri vardır. Bu bölümde klinisyenler

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Pates, R ve Gabrhelik, R. 2017. Klinik Ortamlarda Çalışan Profesyoneller İçin Bağımlılık Bilimi. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovsky, M, O'Reilly, J ve Candon, P. (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 119-131. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.f> Lisans: CC-BY 4.0.

için hangi tür araştırmaların uygun olduğunu, nasıl bir yaklaşım gerektirdiğini, nerede yayımlanabileceğini ve bağımlılık araştırma ve yayınındaki tuzak noktaları ele alacağız. Amacımız bağımlılık alanında çalışan ve birincil kimliği araştırmacı olmayan ancak yayımlanmaya değer araştırma projeleri ile benzeri işler yürüten klinisyen uzmanları cesaretlendirmektir. Bölümde ayrıca klinisyenlerin araştırmacılarla nasıl iş birliği yapabileceklerine dair bilgiler de yer almaktadır.

Tarihsel olarak klinisyenlerin araştırma alanında önemli rol oynadıkları görülmektedir. Alkol ve uyuşturucu madde araştırmalarının ilk öncülerinin genellikle Trotter, Rush ve (alkol alanında) Huss, ayrıca Dole ve Nyswander (Eroin bağımlılığı tedavisinde metadon kullanımı hakkında araştırmaları yürütmüştür.) gibi doktorlar olduğunu hatırlamak gerekir. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü gibi kamu sağlık otoritelerinin ve büyük araştırma enstitülerinin başında bulunan kişilerin çoğunun psikoloji ve tıp alanında klinik bir geçmişe sahip olduklarını da unutmamak gerekir.

Lisans ve doktora sonrası verilen birçok klinik programına bir araştırma dersi ekleniyor olsa da bu durum zaman zaman profesyonel bir role bürünmek için kullanılan heyecan verici bir fırsattan ziyade, diploma almak için geçilmesi gereken bir süreç olarak görülür. Birçok profesyonel alan içerisinde, özellikle de resmî veya gayri resmî alanda bu klinisyenlerin yaptığı işlerin çoğu, araştırmalara ve kanıta dayanan (veya dayanması gereken) iyi uygulama yöntem ve sonuçları üzerinde yükseliyorken, hiç araştırma yapmamış veya diplomasını aldıktan sonra herhangi bir yayın yapmamış çok sayıda iyi eğitilmiş çalışanın olması gerçekten hayret vericidir (ör: Jowett ve d., 2000; Salmon ve d., 2007).

Araştırma yapmak veya araştırma sonuçlarını yayımlamak hususundaki bu isteksizlik özgüven azlığından, fırsat eksikliğinden ya da istekli ortak çalışanların bulunmamasından kaynaklanıyor olabilir. Ancak bölüm boyunca görülebileceği gibi klinik ortamlarda sistematik olarak çalışmaya uygun birçok fırsat ve kişi bulunur. Araştırma metodlarını öğretmek bölümün amacı olmamakla birlikte, geçmişte bir miktar araştırma eğitimi almış ve araştırma projelerinde görev almış kişiler asıl hedef kitesidir. Ayrıca kendi çalışmalarını değerlendirmek isteyen veya çalışmalarının yayımlanmaya değer bazı taraflarını araştırmaya ilgi duyan kişiler de bu bölümden istifade edebilirler.

Profesyonellerin çoğunluğunun bilimsel içerikli çalışmalar yürütmek için gerekli becerilere sahip olduğunu kesin bir dille söyleyemeyiz. Uygun bir araştırma tasarımı, yeterli ölçütler ve doğru istatistikleri kullanarak bir araştırma çalışması yürütmek zaman zaman zor olabilir. Ayrıca bulguları hakemli dergilerde yayınlama gayretinin de getirdiği bazı güçlükler vardır.

Bağımlılıkla ilgili ilk çalışmalar (sorunların gözlemlenerek tanımlanıp açıklandığı) klinik bir yaklaşıma dayanıyordu ve bu durum yavaş yavaş (hipotezlerin gözlem ve deney yoluyla test edildiği) ampirik yöntemle doğru bir değişim gösterdi. Son zamanlarda ise bağımlılık hizmetlerinde kanıta dayalı bir yaklaşım geliştirmek teşvik edilmekte ve geniş kabul görmektedir. Kanıta dayalı uygulama (veya uygulamalı bağımlılık bilimi) denen şey, bağımlılık hizmetlerinin, doğası ve yöntem itibarıyla araştırma çalışmalarından elde edilen bulgulara dayandırılması demektir. Klinik çalışmaların düzeyi ve niteliği nicelleştirilir. Nicelleştirilen sonuçlar yapılan herhangi bir müdahalenin etkili olup olmadığına bir kanıt oluşturur.¹ Uygulamada bağımlılık sorunlarının tedavisi, yeniden nüksetmenin önlenmesi, tamamlayıcı tedavi şartları ve diğer tedavi sonrası müdahaleler dâhil olmak üzere yapılan bir dizi uygulama, iyileşmekte olanların düzenli bir hayata dönmelerine yardım etmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Zamanla bağımlılık çalışanları bağımlılık sorunlarının tedavisi, yeniden nüksetmenin önlenmesi, tamamlayıcı tedavi şartları ve diğer tedavi sonrası müdahaleler gibi kişiyi günlük hayata dâhil etmeyi hedefleyen çalışmaların etkili olup olmadığıyla ilgili sorular sormaya başladılar. Bunun sonucunda uygun müdahalelere duyulan ilgi giderek büyüdü. Alandaki profesyoneller daha kısa zamanda daha iyi sonuçlar elde edebilecekleri fakat daha uzun süreli etkisi olabilecek yeni yollar aramaya başladılar. Bağımlılık hizmet alanındaki etkili unsurlara eğilmek ve farklı müdahale türlerinin yararlarını izlemek araştırma alanının kapsamı hâline geldi.

Araştırma Yapmakla Neden Uğraşalım?

Çoğu klinisyen için araştırma yürütme fikri, fazladan zaman ayırmaları gereken ve işlerinin parçası olmayan bir angarya olarak görülebilir. Ancak klinisyenlerin, yaptıkları işin etkili veya en iyi uygulama olup olmadığını kendi kendilerine sürekli sorması gerekir. Daha sonra ifade edileceği gibi araştırmalar; müdahale

türlerinin değerlendirilmesi, bir sorunun kaynağına inilmesi, bireysel vakalar veya bir alanın değerlendirilmesi gibi çok çeşitli şekiller alabilmektedir. Bu alanlardan çoğu klinik uygulama yapan çalışanlar açısından fazla karmaşık olabilir, ancak klinisyenlerin yeterlilik alanında bulunan bazı araştırma türleri de var. Klinik çalışmalar üzerine etkisi olan alkol ve sigara ile ilgili etkili müdahaleler üzerine araştırmalar buna misal olarak verilebilir.

Bir araştırma içerisinde yer almanın birçok yararı bulunur. İyi bir araştırma yürütmek özellikle de çalışmanıza etki ediyor ve çalışmanızı daha etkili hâle getiriyorsa, içsel bir tatmin duygusu barındırır. Meslektaşlarınızın saygısını da kazanırsınız. Ancak en önemlisi araştırma yapmak kariyer basamaklarınızı tırmanmaya yardımcı olabilir. İşiniz temelde klinik olsa dahi, özgeçmişinizde yaptığınız yayınların listelenmesinin hiçbir zararı olmayacak, aksine kariyeriniz için faydası olacaktır. Muhtemel iş verenleriniz araştırma alanındaki çabalarınızı takdir edecektir.

Sizin İçin Uygun Araştırma Hangisi?

Klinik bir ortamda çalışıyor iseniz, kendiniz için bir araştırma projesi seçmek akademik bir kurumda olduğundan daha farklıdır. Klinik bir alanda, (eğer kişi özelinde bir proje ise) katılımcıların erişimine izin veren ve çalıştığınız bağlamda yönetilmesi kolay bir araştırma projesi seçmeniz gereklidir. Klinik hizmetlerin çoğu çalışmalarını düzenli olarak denetler ki bu denetimler hâlihazırda basit araştırma şekilleridir. Elbette böyle bir araştırma yürütülecekse araştırmanın standart bir denetimden daha titiz yapılması ve bir araştırma protokolüne uygun olması gerekir.

Bazen araştırma sorularınız bir soruna çözüm arayışınızdan ileri gelebilir. Misalen, ilgili alanda çok az çalışma yayımlandığını fark edebilirsiniz. 1990’larda ilk yazar (R.P) zorunlu aşı (iğne sabitleme) ile ilgili tedaviler ararken yaptığı literatür taramasında, tanımlanmış üç vakadan 20 yıl önceki zaman zarfında yalnızca bir makalenin yayımlandığını fark etti. Bu şekilde sorunun klinik bir ortamda çalışıldığı, psikolojik teori ve tedavi seçeneklerinin geliştirildiği bir dizi araştırma ortaklığı kuruldu (Pates & Gray, 2009; Pates ve d., 2001).

Rutin olarak yaptığınız iş ortak bir uygulamaysa ve alanyazında hâlihazırda tanımlanmış ise dergilerin bununla ilgilenmesi düşük bir ihtimaldir. Ne var ki yenilikçi bir şey yapıyor ve olağandışı sonuçlar elde ediyorsanız bu durum çalışmanızı resmileştirmeye ve araştırma yapmaya değer. Yenilikçi bir çalışma planlıyorsanız, uygun tasarım ve etik mülahazalar eşliğinde bunu titizlikle araştırmanız gerekir.

Merhum Griffith Edwards bağımlılık biliminin önde gelen ismiydi ve yeni araştırmacıları çalışmalarını yayımlamaya teşvik ederdi. Çoğu klinisyenin hemen tanyacağı ilginç bir gözlem yapmıştı. Ölümünden sonra yayımlanan bir kitabında (Edwards, hazırlık aşamasında) bağımlılık araştırma fikirlerinin nereden geldiği sorusunu yöneltti. Klinik araştırmaların genellikle bir hastanın söylediği bir sözden kaynaklandığını gözlemledi ve “Klinisyen iyi bir çift kulağa sahip olmalı. Zira uzmanlığın, uzmanın elinde olduğu kanısına kapılarak hastanın sözleri kolaylıkla göz ardı edilebilmektedir!” dedi. Açıklamasına, bir hastasının kendisine daha önce kötü bir öneride bulunduğunu söylediğini ifade ederek devam etti. Edwards, bu hastaya alkolizmden kurtulabilmesi için mevcut uygulamada olduğu gibi, uzun süreli yatılı tedavi alması gerektiğini söylemiş. Hasta ise böyle bir yardıma ihtiyacı bulunmadığını söyleyerek kabul etmemiş zira bu yolu seçerse işi iflas noktasına gelebilirmiş.

Bu adamın sözlerinden etkilenen Edwards, yatılı tedavilere karşılık dışarıdan tedavilerle ilgili bir mukayese gerçekleştirmiş ve 12 aylık takip süresinde iki grup arasında belirgin bir farklılık bulamamış. Bu kanıt, zamanın geleneksel kabulünün, yani alkolizm tedavisinde yatılı tedavinin gerekli olduğuna dair inancın ters yüz edilmesine yardımcı olmuş. Bu örnek sadece hastalara kulak vermenin gerektiği değil katılıkla uygulandığı durumlarda geleneksel fikirlere meydan okumanın gerekliliğine de iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Nicel raporlamalara ek olarak bazı dergiler olağanın dışında bulgular bildiren (ör. olağan dışı hastalık belirtileri, ruhsat dışı ilaç kullanımı, ilaç tedavilerinin raporlanmamış etkileri, tedavilerin beklenmeyen etkileri gibi) vaka çalışmalarına dayanan raporları ve vaka çalışma serilerini kabul edebiliyor (nitel araştırmalar için bkz. 8. Bölüm). Bu çalışmalar oldukça ilgi çeker çünkü bir olguyu ilk defa siz bildiriyor olabilirsiniz. Yalnızca sebep ve sonucu anladığınızdan ve gördüğünüzden emin olmalısınız. Bu bildirimler literatüre marjinal fakat çok önemli bir biçimde katkı sağlayabilir. Bu olağandışı uygulamaların fark edildiği

yer genellikle klinik ortamlardır zira bir olgunun başlaması veya alandaki alışılmamış uç değerlerin görüldüğü yerler oralardır.

Buralarda, bir merkez bünyesinde çalışmanın yanı sıra sizinle benzer işleri yapan diğer profesyonellerle çalışma fırsatları da bulabilirsiniz. Bu sayede birden fazla tedavi merkezinin aynı projede çalışarak tedavi olan kişi sayısını artırdığı ve analizlere daha yüksek miktarda istatistik gücü sağladığı çok-merkezli bir araştırma projesinin bir parçası olabilirsiniz. Çok-merkezli bir araştırma farklı yerler arasında bir mukayeseye izin verir ve dolayısıyla bulguların genelleştirilebilirliğini artırır. Böylesi bir araştırma genellikle bir araştırma merkezinin sunacağı yüksek bir iş birliğine ihtiyaç duyacağı için genellikle yüksek maliyetlidir. Heyecan verici bir çalışma olabilir ancak müdahalelerin her bir merkezde aynı olmasını ve protokollerin aynı şekilde takip edilmesini sağlamak için fazladan gayret etmek gerekir.

Klinisyenlerin yer alabileceği bir başka araştırma türü, vaka notlarından alınan verilerle yürütülen tarihi araştırmalardır. Örneğin bu bölümün ilk yazarı (R.P), kuruluşundan bu yana 20 yıl görev aldığı klinikte sonuçların değişip değişmediğini incelemek istedi. Vaka notlarına dayanarak şekillendirdiği bir dizi soruyu sorarak ve kliniğe kayıt yaptıran ilk 200 hastadan oluşan bir topluluğu hedef alarak bu çalışmayı yaptı ve hastalık, ölüm, iyileşme ve hizmet kaybı gibi hususları saptamaya çalıştı. Bu veriler 15 yıl sonraki bir topluluktan elde edilen verilerle karşılaştırıldı. Bu çalışma hizmet verilirken yaşanan uygulama değişikliklerini bir zaman dilimi içerisinde değerlendirdi; sonuçların ilerleme gösterip göstermediğini gözlemlemek mühimdi. Çalışmanın sonuçları gerçekten de önemliydi çünkü hizmet sağlanması ve uygulamadan dersler çıkarılması açısından oldukça katı bir tablo görülmekteydi.

Eğer konu özgünse ve önceki bir araştırmanın tekrarı niteliğinde değilse iyi bir nicel araştırma da yapılmaya değerdir. Ancak elbette araştırılan her konu da genellikle daha önce araştırılan orijinal bir fikrin ürünüdür, sonraki araştırmalar bulgulara katkı sağlar ve onu genişletir. Böylelikle tek tek yürütülen çalışmalar bir araştırmanın gövdesini oluşturur. Bazen yeni bir boyut ekleyerek veya farklı bir grup üzerinde çalışıp bir bulgunun genelleştirilmesine yardımcı olarak daha önce yayımlanmış bir araştırma konusunda araştırma yapmak da kıymetli olabilir. Fakat çalışmada mukayese amacıyla bir kontrol grubu kullanılıyorsa, araştırmanın çıkarlarına dahi olsa bu grubu tanınmış bir tedaviden alıkoymanın etik dışı olacağının akıllarda tutulması gerekir.

Nitel araştırmalar bağımlılık alanında giderek daha yaygın görülmeye başlanmıştır. Yirmi beş yıl önce, “uygun” bulunmadığı için araştırmadan sayılmayan nitel araştırmaların yayınlanması hayli zor olmaktaydı. Bu görüş şu an değişti ve nitel araştırmalar giderek normal hâle geldi. Sorularınızı ve araştırmadan çıkan takip bilgilerini daha derinlemesine araştırabilmeniz nitel bir araştırma yapmanın faydası olarak kabul edilir. Nicel araştırmalar olduğundan daha az sayıda katılımcı ile gerçekleştirilir, ancak yine de katı bir metodoloji ile aynı tedbirleri gerektirir (nitel araştırma yürütme üzerine geniş bir tartışma için bkz. 8. Bölüm).

Klinik bir ortamda çalışmak ile akademik bir araştırma yapmak arasındaki temel farklılıklardan birisi genellikle rastgele kontrollü araştırmalarda kafa karıştırıcı etmenlerin devre dışı bırakılması adına kullanılan bir dizi dışlama kriterinin bulunmasıdır. Klinisyenlerin problemi ise tedavi ettikleri kişileri bu dışlama kriterlerine tabi tutamamasıdır. Storbjörk (2014) alkol sorunları olan 1125 katılımcılı büyük bir araştırmasında bununla ilgili noktaları kaleme almıştı. Orada şu soruyu sorar: “En yaygın görülen dışlama kriterlerinden 10’u işlevselleştirilse ve bu gruba uygulansa, çalışmasından dışlanacak olan gerçek hayattaki alkol kullanıcılarının oranı kaç olurdu ve bu dışlamanın tedavi sonuçlarındaki yanılma payı nasıl olurdu?” Storbjörk’ün ulaştığı sonuçlara göre, en az bir dışlama kriteri ele alındığında yüzde %96’lık kesim dışlanıyordu. Yazar, ortalama olarak katılımcıların, en az dışlayan 2.56 kritere (işsizlik veya evsizlik kriterine) ve en fazla dışlayan 3.99 (psikiyatrik sorunlarla ilgili hâlihazırda tedavi görüyor olması veya yakınarda doz aşımı olması) kritere uyduklarını gözlemledi. Tedavi isteyenlerin yüzdesi, en az dışlayan bireysel kriterleri karşılamadıkları için hariç tutuldu, ki bunların %5’i eğitim eksikliğinden, %80’i de geçmiş ve şimdiki bağımlılık tedavilerinden dolayı dışlanıyordu. Bu sonuçların önemi şu; gerçek dünyada uyguladığımız klinik çalışmalar taraflı sonuçlarla değişecek olsa bazı akademik dergilerde yayınlanmış o net sonuçları göremeyiz.

Bunun bir örneğini İngiltere’de ilaç ikamesi ile amfetamin sorunlarının tedavisi hakkında yürütülen bir araştırmada görmüştük. Bu, şu an İngiltere’de ortak bir uygulamadır. Ne var ki dışlama kriterlerinden birisi ek ruhsal sağlık problemlerinin varlığıydı, zira amfetamin gibi uyarıcıların yoğun kullanımı paranoya ve psikoza neden olabiliyordu. Carnwath ve arkadaşları (2002) şizofrenisi olan ve mevcut amfetamin bağımlılıkları nedeniyle kendilerine deksamfetamin reçete edilen sekiz hastanın vaka kayıtlarını inceledikleri geriye dönük araştırmalarla

bu sonuca meydan okudular. Önceki yazarlar ek rahatsızlıkları bulunan hastaların daha olumsuz tedavi sonuçları elde ettiğini, tedavi planlarına daha az uyum gösterdiklerini ve daha sıklıkla hastanede yattıklarını iddia ediyordu. Ne var ki onlar inceledikleri sekiz vakanın dördünde deksamfetamin reçete edilmesinin hem madde bağımlılığı hem de ruhsal sağlık açısından iyi bir gelişme sağladığını ortaya koydular. Vakaların ikisinde fayda görülmüştü fakat gelişme müphem görülmekteydi. Diğer iki vaka ise tedavide başarısız olarak adlandırılmıştı, ancak hastaların durumu tedavinin başında olduğundan daha kötü değildi. Nöroleptik rejime yüksek bir bağımlılık gösterilmişti ve hastaların hiçbirisi psikotik belirtilerinde tedavinin bir sonucu olarak şiddetlenme yaşamamıştı. Araştırmanın bir parçası olmaktan alıkoyan dışlama kriterlerinin göz ardı edildiği ve iyi sonuçlar alındığı örneklerden birisi buydu.

Rastgele kontrollü araştırmalar genel olarak araştırmalar arasında “altın ayarında” görülmektedir, fakat yine de bir grubu potansiyel olarak faydalı bir tedaviden mahrum bırakıyor ise rastgele kontrollü araştırmalar bazen etik dışı da olabilir. Bunun bir örneğini, enjekte uyuşturucu kullanıcıları arasında yeni viral enfeksiyon oranını ölçmek için yapılan bir araştırmanın tasarımında, bir şehirde enjektör değişimi öngörülüp diğerinde öngörülmemesinde görebiliyoruz. Böylesi bir yöntem hiç şüphesiz tamamıyla etik dışıdır ve şehirlerin ancak birinde program uygulanmasına yönelik kaynaklar mevzu bahis olmadığı sürece başka metodolojik sorunlar da içerecektir.

Nasıl Başlamalı?

Bir projeye adım atmadan evvel, onay almak ve iş birliği yapmak için diğer meslektaşlarınızla istişare etmelisiniz. Makul olduğuna karar verirlerse, çalışmaya temel teşkil eden ilmi bir tanımlama (yani bir literatür taraması ve hipotezinizin bir açıklaması), katılımcı örnekleminizi belirleme kriterleriniz ile, ölçme, müdahale ve istatistiki analiz yöntemlerini de içeren esaslı bir araştırma protokolü kaleme almalısınız.

Herhangi bir şüphenez ya da soru işaretiniz varsa meslektaşlarınızla veya araştırma yapmak istediğiniz alanda görev yapan başka kimselerle istişare edin. Daha deneyimli meslektaşlarınız muhtemelen neler yapacağınızla ilgilenecek

ve sorularınıza cevap verip araştırma çerçevenizle ilgili önerilerde bulunmaktan keyif duyacaklardır. Size tavsiye verebilecek bir koordine kurulu kurun ve adım adım projeyi ele alın. Bu kurul kendi bölümünüzden insanları da içerebilir ancak sıra dışı sorular sorabilecek ve daha önce hiç düşünmediğiniz yönlere dikkat çekebilecek dışarıdan bir göz daha yararlı olabilir. Bir başka seçenek ise doktora ve doktora sonrası öğrencilerle ortaklık kurmaya çalışmaktır. Doktora ve doktora sonrası öğrencileri mentörlerinin danışmanlığı dâhilinde zamanlarını, bilgilerini ve becerilerini projenize sunabilirler.

Ekibinize dâhil olan tüm üyelerin araştırmanın farkında olmasını, süreci anlamasını ve soru işaretlerine tatmin edici biçimde cevap vermesini sağlamalısınız. Bu kişiler araştırmanız için uygun konulara atıfta bulunan insanlar veya projenin kolaylıkla yürüyebilmesi için ortaklığına ihtiyaç duyabileceğiniz kimseler olabilir.

Nesnesi insan veya canlılar olan her proje etik onay gerektirir. Bu onayın nereden alınacağı ülkeden ülkeye farklılık gösterse de bunun adresi genellikle sabit etik kurullara sahip üniversiteler veya büyük sağlık merkezleridir. İlgili etik kurula başvuru yaptığınızda onların standartlarına uymalısınız. Ayrıca sorularına cevap vereceğiniz, güvence sunacağınız ve araştırma protokolünde yapılabilecek muhtemelen değişiklikleri ele alacağınız bir kurul görüşmesinde varlık göstermeniz istenecektir.

Genellikle araştırmalar ek maliyetler oluşturur. Bu maliyetler araştırma bursu olarak, işveren kurumun verdiği küçük hibeler ile veya ekibin normal yürütme maliyetleri arasına pay edilerek karşılanabilir. Bazı araştırmalar, diğer çalışan ve meslektaşların neler yaptığını öğrenmesine izin verecek şekilde araştırma protokolleri devreye sokularak kurum içi ek maliyet getirmeden yürütülebilmektedir. Ancak yine de araştırmanızı yaparken bütünsel ve objektif bir bakış geliştirmelisiniz, bu klinik çalışmanızın bir parçası olarak da ele alınabilir. Akademik kurumlarda çalışan araştırmacılar araştırma burslarına düzenli olarak başvurdukları için alandaki ana sponsorların kim olduğunu bilirler. Klinisyenler bu duruma daha az aşina olabilir ancak küçük hayır kurumlarından (ABD Ulusal Uyuşturucu Bağımlılığı Enstitüsü gibi) ulusal fon kaynaklarına ve (Gates Vakfı gibi) büyük kurumlara kadar dünyanın önemli sosyal ve sağlık sorunlarını çözmeye kendini adanmış birçok kurum araştırma bursu sağlamaktadır. Kabul almak için burs sağlayan bir kurumun faaliyetleri

daresinde olan bir alanda çalışıyor olmanız ile başvuru formunu doldurduğunuzda tüm sorulara cevap verip neyi neden yaptığınızı tam olarak açıklamış olmanız çok önemlidir.

İstatistik teknikleri konusunda size rehberlik edebilecek, istatistiklere aşina olan bir kişiyle mutlaka tanışın. Başlangıçtan itibaren bir istatistik uzmanı ile ortaklık kurmanızı, hele de proje teklifini yazarken özellikle teşvik ediyoruz. Örneğin, hastalara odaklanırken araştırma yapmadan önce veya uygun veri toplama araçları seçerken, istatistiki olarak güçlü örneklem analizlerinin hesaplanması gerekir. Aynı durum nicel metotlarda deneyimi bulunan kişilerin nitel araştırmalar yürüttüğü durumlar için de geçerlidir.

Örnek vermek gerekirse, Çekya’da devam eden bir proje, yasadışı uyuşturucu kullanıcılarına yönelik tedavi topluluklarında yürütülmekteydi. Bu birimlerde çeşitli dışsal sebepler nedeniyle araştırma faaliyetleri nispeten nadir görülmektedir (ör. birimlerin düşük kapasiteleri, çalışanların ilgi seviyesinin düşüklüğü, tek tip tedavi modellerinin olmaması gibi). Son birkaç yılda tedavi topluluklarında (fakat ona mahsus olmayan) yeni ve ilginç bir araştırma sorunsalı nüksetti: tedaviyi yarım bırakmalardaki belirgin yüksek oranlar ve tedavinin etkisinin azalması için risk unsuru ve ek unsur olarak dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu (Miovsky ve d., 2014). İki yıllık hazırlık niteliğindeki aşamada, çalışanların yaptığı bir dizi toplantı ve sistematik fikir alışverişi sayesinde bu ilginç ve önemli mesele ortaya konuldu. Çekyalı ekip, Sivil Toplum Örgütleri Ulusal Birliği ile tedavi toplulukları çalışma gruplarını katılım için davet etmeye karar verdi. Bir eleme sürecinin sonunda belli tedavi toplulukları ile sözleşme imzalayıp çalışanlara veri toplama yöntemleri konusunda eğitim verdiler ve veri toplama prosedürüne liderlik ettiler. Bazı topluluklar çalışmanın doğrudan ortağıydı ve başlangıcından itibaren katılım sağladı. Ne var ki çalışma bütçesi dâhilinde kalabilmek ve çalışmayı yönetilebilir bir halde tutabilmek adına, muhtemel yolculuk masrafları ve tüm yeni hastaların DEHB için test edilmesindeki güçlüklerle bağlı teknik komplikasyonlar nedeniyle (ki öngörülmesi güç ve standardize edilmesi güç bir prosedürdür) orijinal kavramın sınırlı tutulması gerekmişti. Ancak yine de bağlantılar oluşturma yoluyla, geniş hasta topluluklarına kapsamlı ve karmaşık klinik araştırmalar sunma gibi parlak bir fırsatın nasıl oluşturulabileceğine dair iyi bir örnek olmuştu.

Makale Yazım Ekibimde Kimler Olmalı?

İyi ve kaliteli bir araştırma projesini yürütmek bilgi, beceri ve yüksek seviyede sebat duygusuyla beraber gayretli olmayı gerektirir. Öte yandan ilmî bir makale kaleme almak başlı başına ayrı bir iştir. Araştırmanızın veri toplama kısmında görev alan çoğu meslektaşınız makale(leri)nizin yazımına katkı sağlamayacaktır. Bunun yazıya ilgi duymama, özgüven veya zaman eksikliği gibi birçok sebebi olabilir. Veriler ortada olmasına rağmen ona dayalı bir makale yazmaya istekli insan sayısının az olması sık görülen bir durumdur. Yani son kertede kendinizi taslağı kendi başınıza yazarken bulabilirsiniz. Bunun önüne geçmek ve zamandan kazanmak için makalelerinizi yazmaya ve yayım için başvurmaya yardım edecek ortaklar aramaya erkenden başlamak isteyebilirsiniz.

Bir önceki başlıkta bir istatistik uzmanının araştırma projenizin parçası olmasını önermiştik. Bilgisayarınız için geliştirilen modern istatistik programları sayesinde artık istatistik verilerine ulaşmak oldukça basit bir hâl almış olabilir ancak insanlar sık sık sorunu ortaya koymak için uygun olmayan, yanlış istatistikler kullanırlar. Başlamadan önce bunu doğru anlamanız hayli önemli. Makaleniz hakem değerlendirmesine girdiğinde istatistiki teknikleriniz de incelenecektir. Yanlış bir teknik kullandıysanız makaleniz ret cevabı alır. Bu cevap iki anlama gelebilir; ya zamanınızı ve enerjinizi boşa harcadınız ya da istatistikleri yeniden çalışmak için daha fazla zamana ihtiyacınız var, ki bu da elbette sizi farklı sonuçlara götürecektir. Benzer olarak, yüksek kalitede nitel bir makale hazırlamak iyi bir nitel araştırmacının uygun tecrübeleri olmadan hayli güç olacaktır.

Nerede Yayımlamalıyım?

Yazımını bitirdiğiniz makaleniz için başvuracağınız doğru dergiyi seçmek titizlikle yapılması gereken bir iştir. Kitabımızın 3. Bölüm’ü bu konuyu ele aldığı için oraya başvurmanızı öneriyoruz. Özellikle bağımlılığa odaklanan birçok dergi vardır ancak bu “bağımlılık uzmanlık dergileri”ne ek olarak, alanda çalışan bilim insanları ve pratisyenlerin her birinin eğitimini aldığı (örneğin tıp, psikoloji gibi) birer “ana” mesleği veya disiplin alanı da vardır. Bu disiplinler kendi alanlarında birçok dergi yayınlr; bu dergiler de bağımlılık hakkında makaleleri

yayınlayabiliyor. Bilginin daha yerel olduğu ve ulusal/bölge insanına hitap ettiği ülkelerde de dergiler yayınlanabiliyor. O nedenle taslak metninizi sunabileceğiniz çok çeşitli potansiyel dergi adayının olduğunu söyleyebiliriz.

Dolayısıyla işlediğiniz konunun ulusal mı uluslararası mı bir öneme sahip olduğunu iyice tartmalısınız. Konu öncelikle kendi ülkenizde yaşayan insanları ilgilendiriyorsa ulusal bir dergiye başvurmak daha uygun olabilir. Uluslararası yayın yapan dergiler bir makalenin uluslararası camianın ilgisini çekip çekmeyeceğini değerlendirir ve daha yereli ilgilendiren bir konuya o makaleyi kabul etmeyebilir. Öte yandan kapsam itibarıyla yerel gibi görünen bir konu dünyanın farklı yerlerinden başka uzmanların ilgisini çeker hâle gelebilir. Bağımlılık tüm dünyayı ilgilendiren bir konudur, uygulamalar ise muhtelifdir. Bir örnek olarak, Orta Doğu ülkelerinde, tütün içiminde nargile kullanımı çok yaygındır. O nedenle bu tür bir madde kullanımı yerel gibi görünebilir. Ne var ki bu uygulama potansiyel olarak çok ciddi sağlık riski oluşturur ve bu bölgelerden dünyanın farklı yerlerine göç etmiş diaspora halklarının oluşturduğu etki, bu uygulamanın ve barındırdığı sağlık risklerinin başkaca ülkelere ihraç edilmesine yol açacaktır. Gerek yazarların gerekse editörlerin bu gibi durumları göz önüne almaları gerekir.

Başvuru yapmadan önce derginin etki faktörüne ve kabul oranlarına bakın. 3. Bölüm’de yer alan Tablo 3.1’de bu bilgileri bulabilirsiniz. Genellikle yüksek etki faktörüne sahip dergilerin daha düşük kabul oranları vardır. Yüksek etki faktörü olan bir dergiye başvuru yapıyorsanız çok özgün ve kaliteli bilim üreten bir çalışma olmadıkça makalenizin kabul alması daha zor olacaktır.

Bunun ötesinde makalenizde tasvir edilen çalışma formatını kabul edip etmediğinden emin olmak için ilgili dergide veya web sayfasında yer alan, yazarlara yönergeler bölümünü kontrol edin. Makalenizi sunduğunuz zaman makalenin derginin kurallarına uyduğundan emin olmalısınız. Kelime sayısı, referans stili ve tablo/şekil formatları bakımından yazarlar için konulan yönergelere uyun.

Bu Ortamda Araştırma Yapmanın Güçlükleri Nelerdir?

Klinik bir ortamda araştırma yapmak içerisinde birçok potansiyel güçlük barındırır. Ancak iyi hazırlanmışsanız bunların çoğunu aşmanız mümkün. Yukarıda değinildiği gibi cevabının peşine düşeceğiniz net bir araştırma sorusu bulmalı, araştırma tasarımını gerçekleştirmeli, metodolojinizi planlamalı, istatistiksel tekniklere karar vermeli ve etik onaydan geçtiğinize emin olmalısınız. Araştırmanın doğru bir biçimde tamamlanmasını garanti etmenin önemli yollarından birisi meslektaşlarınızı bu işe dâhil etmenizdir. Çalışmanızı onlarla paylaşırsanız sizinle iş birliği yapmaya, sizin için çalışma katılımcılarının kimliğini saptamaya ve aklınıza gelmeyen problemlere dikkat çekmeye istekli olacaklardır. Yapabileceğiniz bir alıştırma da sonuçları belirtmeden araştırmanızla ilgili bir kısa özet kaleme almaktır. Bu kısa alıştırma kullanacağınız metodolojiyi, konuları, araştırma sorularını ve istatistiksel teknikleri düzene koymuş olursunuz.

Klinik ortamlarda araştırma yürütmenin zorluklarından biri, hastalarınızı bir araştırma için kullandığınızda araştırmanın mı yoksa hastanın önceliklerinin mi ön plana alınacağı konusunda yaşanacak etik çatışma durumudur. Kişinin, klinik ihtiyaçları her daim araştırma önceliklerinin önüne koyması elzemdir. Bazen araştırma ile klinik çalışmayı ayrı rotalara koyarak klinik çalışmanız ile bilimsel ilginizi birbirinden ayrı tutmak daha iyi olabilir.

Doğru örneklem tekniklerini seçmek tüm çalışmaya etki edecek hayati bir adımdır. Örneklem doğru yapılmazsa çalışma genel olarak ne kadar güzel yapılmış olursa olsun sonuçlar kusurlu olabilir. Araştırmaya başlamaya hazır olduğunuzda ve çalışma arkadaşları bulmak istediğinizde araştırdığınız sorunsalı araştırmaya karar verdiğiniz zaman diliminde ele alan birçok insan olduğunu fark edebilirsiniz. Ne var ki ortak çalışmayı teklif ettiğinizde kabul etmeye korkarlar. Bu durum klinik araştırmacıların sık ifade ettiği bir olgudur. Öyleyse bir başka kurumu veya sizinkinin benzeri kuruluşlardan başkaca meslektaşlarınızı sürece dâhil ederek ortak çalışma arkadaşlarınızı daha geniş bir kitleden seçmeye hazır olmalısınız.

Bir kontrol grubuyla çalışma yürütüyorsanız grubunuzun gerçek bir kontrol grubu olduğundan ve deney grubuyla -demografik özellikler ve araştırılan sorunun tanımları dâhil olmak üzere- mümkün olan her yönden eşleşiyor

olduğuna emin olun. Dergideki hakemlerin, kontrol grubunun deney grubuyla iyi eşleşmediğini fark etmesi nedeniyle bir makaleyi reddetmesi oldukça sık rastlanan bir durumdur.

Araştırmanız için bir başka önemli yön uygun veri toplama araçlarını seçmenizdir. Kişinin kendi geliştirdiği araçlara karşılık standart, standardize edilmiş ve bilinen ölçekler, anketler ve diğer ölçüm türlerini tercih etmesi her zaman daha iyidir.

Araştırmayı yayınlamak her zaman kolay olmaz. Ancak saygın bir dergiye makalenizi kabul ettirme şansınızı artırmak için yapabileceğiniz bazı şeyler de var. Şu hususları bir kenara not alsanız iyi olur:

- *Bilimsel Yazım Becerileri:* Bu becerileri kazanmak uzun sürer ve ortaya konan her bir makale ile bu beceriler daha da gelişir. Devamlılık ve istek olmazsa olmazdır. Ayrıca bu becerilere sahip biriyle ortaklık kurulması teşvik edilir.
- *Bilimsel Dergi Dili:* Kendine has bir yapısı vardır ve disiplinden disipline farklılık gösterir. Yeni başlayanlar için yoğun, spesifik ve açık bir biçimde yazmak zordur ve zaman alabilir. Kullanılan yazı diline aşina olabilmek için yayımlanmış makaleleri okumak ve tecrübeli bir kişiden makaleyi “cılalamasını” istemek yardımcı olabilir.
- *Bilimsel Literatüre Erişim:* Ufak bütçelere sahip küçük çaplı klinik kuruluşlarda çalışan kimseler için bu bir problem olabilir. Kurum kütüphanelerinin, dergilerin tam metinlerine erişimi satın almak imkânı bulunmayabilir. Dergi üyeliğine erişimi bulunan bir araştırma biriminde veya akademik bir ortamda çalışan bir kişiyi ortak çalışmaya davet edebilirsiniz. Ayrıca çalışmanın yazarlarından bir yazar nüshası talep edebilirsiniz. Bilimsel literatür taramasının nasıl yapılabileceği ile ilgili daha fazla seçenek için bkz. 7. Bölüm.
- *Zaman:* Araştırmanın tamamlanması ve makalenin yayın için kabul alması arasında aylarca süre geçebilir. Bir dergiden geribildirim gelmesi için yaklaşık süre üç aydır. O nedenle her zaman önden plan yapmaya çalışın. Veri toplama safhasında iken literatür araştırmanızı yaparak zamandan kazanabilirsiniz. Araştırmanızın gözlem safhasındaki sonuçlarını yayınlamaya çalışın.

- **Ret Cevabı:** Bir makalenin ret alması oldukça yaygındır ve hemen her yazarın yazdığı makale için dergilerden olumsuz geribildirim alma tecrübesi mutlaka vardır. Ret cevabı alan makalelerin, editöryel masadan gelen cevap mektubunda yazılı geribildirim değerlendirmelerinin dikkate alınarak geliştirilebileceğini sakın unutmayın. Başarısız girişimlerden de bir şeyler öğrenmeye ve gurur veya üzüntünüzün sizi yenmesine izin vermemeye çalışın.
- **Hayal Kırıklığı ile Başa Çıkmak:** Geliştirmeniz gereken bir beceridir. Araştırma yapmak ve ilmi yayın yapmak çok yorucu fakat makalenizin yayınlanması çok mutluluk vericidir. Sahaya sunulan önemli bir katkıya referans veren isminizi o sayfalar üzerinde yazılı gördüğünüzde çektiğiniz tüm sıkıntılara değecektir.

Kitabımızın 7. ve 8. Bölümleri, çalışmanızın yayımlanması için kaleme alırken size yardımcı olacaktır. Bu bölümleri dikkatle okuyun ve tavsiyelere uyun zira bu tavsiyeler eserinizin yayımlanma şansını arttıracaktır.

Hakem Olarak Görev Yapmak

İlk makalenizi yayımladığınızda bir dergi tarafından bir başkasının taslağını gözden geçirmek üzere davet alma ihtimaliniz artacaktır. Şu nedenlerden dolayı bu teklifi kabul etmek isteyebilirsiniz:

- Bir makaleyi değerlendirmek (örneğin hakemlik kuralları ve diğer gerekliliklere bakılarak) derginin yazarlardan beklentilerini daha net görmenize ve anlamanıza yardımcı olur ve dergilerin kara kutusunda hangi süreçlerin yürüdüğünü anlamanıza yardım eder.
- Bir hakem gözüyle bir taslağı okumak eleştirel ilmî düşünce biçimi kazanmanızı sağlar, ki bu düşünce şeklini daha sonra kendi makalenizi kaleme alırken kullanabilirsiniz.
- Hakemler türlü tehlike altında olan bir gruptur ve dergi editörlerinin bağımsız değerlendirme sağlamaya çalışırken ehil ve uzman gönüllülere ihtiyacı vardır.

Sonuç

Bir klinisyen olarak araştırma yürütmek hem kendi iç motivasyonu nedeniyle hem de sorun oluşturan birçok klinik probleme cevap olabilmemesinden dolayı tatmin edicidir. Bu durum kariyer gelişimi için de değerlidir ve bir bölümün veya birimin geliştirilmesini sağlayabilir. İş günlerini daha yoğun ve daha zor hâle getirirse de günlerinize çeşitlilik katacaktır. Belli protokolleri takip etmeniz, etik onay almanız ve meslektaşlarınız veya gerekliyse yerel bir akademik bölümden tavsiye almanız gerekebilir. Kestirmeden yol almaya çalışmayın ve tedavi ortamının gerçekliği içerisinde çalıştığınız için meseleleri akademisyenlerden daha iyi bildiğinizi düşünmeyin. Bir proje üzerinde bir sürü zaman ve emek harcadıktan sonra esaslı bir hazırlık yapılmadığı için projenin başarısız olmasından daha kötü bir şey olamaz. Araştırmanızda başarılar diliyoruz!

Teşekkürler

Richard Saitz'e bu bölümü hazırlarken yaptığı yararlı öneriler için çok teşekkür ediyoruz.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Notlar

¹ Geniş reklamı yapılan kanıta dayalı yaklaşım bazıları tarafından çok sınırlı ve resmî bulunmaktadır. Hjørland (2011) araştırmaya dayalı uygulama denilen şeyin niceliksel yaklaşımları olduğu kadar meşru teorik çalışmaları ve niteliksel araştırmaları da dikkate aldığına dikkat çeker.

Referanslar

- Carnwath, T., Garvey, T., & Holland, M. (2002). The prescription of dexamphetamine to patients with schizophrenia and amphetamine dependence. *Journal of Psychopharmacology*, 16, 373–377. DOI: <https://doi.org/10.1177/026988110201600414>
- Edwards, G. (in preparation). *Seeing Addiction* (Book).
- Edwards, G., & Babor, T. F. (Eds.). (2012). *Addiction and the making of professional careers*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Hjørland, B. (2011). Evidence based practice: An analysis based on the philosophy of science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62, 1301–1310. DOI: <https://doi.org/10.1002/asi.21523>
- Jowett, S. M., Macleod, J., Wilson, S., & Hobbs, F. D. R. (2000). Research in primary care: Extent of involvement and perceived determinants among practitioners from one English region. *British Journal of General Practice*, 50, 387–389.
- Miovský, M., Čablová, L., Kalina, K., & Štátná, L. (2014). The effects of ADHD on the course and outcome of addiction treatment in clients of therapeutic communities: Research design. *Adiktologie*, 14, 392–400.
- Pates, R. M., & Gray, N. (2009). The development of a psychological theory of needle fixation. *Journal of Substance Use*, 14, 312–324. DOI: <https://doi.org/10.3109/14659890903235876>
- Pates, R. M., McBride, A. J., Ball, N., & Arnold, K. (2001). Towards an holistic understanding of injecting drug use: An overview of needle fixation. *Addiction Research & Theory*, 9, 3–17. DOI: <https://doi.org/10.3109/16066350109141769>
- Salmon, P., Peters, S., Rogers, A., Gask, L., Clifford, R., Iredale, W., Dowrick C., & Morriss, R. (2007). Peering through the barriers in GPs' explanations for declining to participate in research: The role of professional autonomy and the economy of time. *Family Practice*, 24, 269–275. DOI: <https://doi.org/10.1093/fampra/cmm015>
- Storbjörk, J. (2014). Implications of enrolment eligibility criteria in alcohol treatment outcome research: Generalisability and potential bias in 1- and 6-year outcomes. *Drug and Alcohol Review*, 33, 604–611. DOI: <https://doi.org/10.1111/dar.12211>

ÜÇÜNCÜ KISIM
Bağımlılık Alanında Yayın Yapmanın
Pratik Yönü

7. BÖLÜM

Hakemli Bir Dergi İçin Bilimsel Araştırma Makalesi Nasıl Yazılır?*

Phil Lange, Richard Pates, Jean O'Reilly ve Judit H. Ward

Bu kitaptaki bütün bölümler bağımlılık bilimine katkı yapmak isteyen yönümüze ve bu dalın bilim hayatında rol sahibi olmasını arzu eden yanımıza hitap ediyor. Bu rol büyük oranda hakemli dergilerde yayın yapmakla elde edilir.

Susan Savva (kişisel iletişim)

Giriş

Bağımlılık biliminde kariyer yapmak bir araştırmacının saygınlığına ve kendisinin (veya araştırma ekibinin) ürettiği yayınların (algılanan) niteliğine yüksek oranda bağlı bir durumdur. Eğer bu yayınlar çok çeşitli ve kaliteliyse araştırma bursu alarak daha fazla ilerleme sağlayabilir. Bir araştırmacının bağımlılık bilimine katkısını ölçmek için diğer araştırmacılar bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde meslektaşlarının yayın yaptığı yılların sayısına bağlı olarak ortaya koydukları kıymetli yayınların sayısına bakacaklardır. Dergi makalelerinin kitaplara

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Lange, P, Pates, R, O'Reilly, J ve Ward, J H. 2017. Hakemli Bir Dergi İçin Bilimsel Araştırma Makalesi Nasıl Yazılır. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovsy, M, O'Reilly, J ve Candon. P. (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 135-153. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.g> Lisans: CC-BY 4.0.

nazaran daha hızlı bir şekilde (yıllara karşı aylar içinde) piyasaya girmesi, alanlarında kalıcı bir iz bırakmak isteyen kişilerin araştırma sonuçlarını muhatabına daha çabuk iletebilmesi için hakemli dergilerde yayın yapması gerektiği anlamına geliyor.

Bu bölümde alandaki yeni yazarlar için bir makaleyi yayıma adım adım hazırlama rehberi sunulmaktadır. Bölüm sonundaki ayrıntılı kaynakça ve referans listesi özel sorunlarda başvurulabilecek ileri okumalar için birer tavsiye niteliğindedir. Bölüme, bir lisansüstü öğrencisi veya yeni bir araştırmacı tarafından hazırlanıp fakülte üyeleri ve meslektaşları tarafından çok beğenilmesine rağmen yayına kabul alamama durumlarıyla ilgili bir şerh düşerek başlıyoruz. Esasında editörler, düzenli olarak bir lisansüstü öğrencisinden profesörünün önerisiyle başvurduğunu açıkladığı bir mektup eşliğinde zayıf makale taslakları alırlar. Yeni yazarlar bir profesörden ya da meslektaşlarından ne kadar takdir almış olursa olsun, bu durum hazırladıkları metnin bilimsel bir makalenin gerekliliklerini taşıyıp taşımadığını anlamak için dikkatle incelenmesi ihtiyacını ortadan kaldırmaz.

Burada, seçtiğiniz derginin (ek bilgi için 3. Bölüm’e bakabilirsiniz) format rehberini nasıl kullanacağınıza dair öneriler veriyor, bir yayın el kitapçığını nasıl kullanacağınızı açıklıyor ve yazım sürecinin bizatihi kendisi için adım adım rehberlik sunuyoruz. Meslektaşlarla birlikte çalışmanıza, yazım stratejilerinize ve seçtiğiniz derginin gözünde makalenizin değerini nasıl artırabileceğinize dair tavsiyeler de veriyoruz. Burada bahsedilen adımlar 12. Bölüm’de daha detaylı olarak ve bazen de değerli farklı bakış açılarıyla anlatılmaktadır.

Bu bölümü, lisansüstü veya doktora sonrası eğitimini tamamlayan ve hakemli bir dergide yayımlamak istediği bir araştırma projesini bitiren, fakat başvuracakları taslağı hazırlarken atmaları gereken temel adımlardan bir türlü emin olamayan okuyucular için kaleme aldık. Bu bölüm ayrıca bilimin bir başka alanında hâlihazırda uzmanlaşmış ancak yayın listesine bağımlılık biliminden makaleler de eklemek isteyen okuyucular için de uygundur. Bu bilim insanlarına şu açıdan dikkatli olmalarını tavsiye ediyoruz: Kullandığınız terimlerin sıradan insanlar için anlamı bağımlılık bilim insanlarının anladığından farklı olabilir. Örneğin iyileşme kelimesi yaygın medyada ve günlük hayatta bir kişinin bir klinik tedavi gördüğü veya muhtemelen İsimli Alkolikler ile bir bağlantısı olduğu çağrışımı uyandırır. Fakat bağımlılık bilimi dâhilinde

iyileşme kelimesi; belirlenmiş bir zaman diliminde, belirli davranışsal hedeflerin ya da bir ölçekteki belli bir değerin başarılması anlamına gelir. Günlük dil içerisinde bu tür özel terimlerin sayısı çok olduğu için bağımlılık alanına yeni giren bilim uzmanlarına, araştırmalarının en başından itibaren kimi meslektaşlarından yardım almaları tavsiye edilir.

Burada okuyucunun bilimsel bir makaleyi yazmaya yeterli olduğu varsayımı ile hareket ediyoruz. Bölümün amacı bilimsel yazı yazmanın temellerini öğretmek değil, yazı becerilerine ince bir ayar katmaktır. Öte yandan makaleleri hâlihazırda seçtikleri dergilerde genellikle kabul alan araştırmacılara bu bölüm pek hitap etmiyor diyebiliriz. Gelişmekte olan veya ana dili İngilizce olmayan ülkelerde yaşayan yazarlar önce 4. Bölüm'ü okumayı tercih edebilirler. Orada bu tür ülkelerdeki araştırmacıların karşı karşıya kaldığı özel güçlükler ele alınmaktadır.

Başarılı bir yayın kariyeri yapmanın anlamı bilimsel bir kitleye hitap edebilmek, onlar için yazılar kaleme alabilmektir. Yazarların yüksek oranda kabul alabilecek şekilde bunu nasıl yapacaklarını keşfedebilmeleri için farklı dergilere birçok makale taslağı göndermeleri gerekebilir. Araştırmacıların evvelce vermesi gereken bir karar ise yalnız mı yoksa meslektaşlarıyla bir grup halinde mi çalışacakları konusudur. Meslektaşlarınızdan ayrı bir şekilde çalışabilir ve aldığınız ret mektuplarından ve sert üsluplu hakem değerlendirmelerinden bir şeyler öğrenmeyi umabilirsiniz (bkz. 12. Bölüm). Yahut hem eleştirel hem de destekleyici davranacak, taslaklarınızı okuyup yorumlar yapacak bilim uzmanı arkadaşlarınızdan müteşekkil gayri resmî bir ekip oluşturabilirsiniz. Bu tercih genellikle daha kestirme, daha verimli ve daha ilham verici bir yoldur. Bir araştırma merkezinde ya da bölüm içerisinde henüz yeniyseniz ve hedeflerinize kimlerin destek olabileceğini ya da kimlerin yardımcı olamayacağını (yani sert eleştirel olmakla veya söz verdiği halde taslakları okuyup eleştirmemekle ünlü kişileri) çabucak tespit etmek istiyorsanız güven duyduğunuz kişilere şu soruyu sorun: “Eğer ... konusunda yazı yazacak olsaydın çalışmana yardımcı olacak şekilde değerlendirmesi için kime güvenirdin?” Alandaki yeni yazarlar hazırladıkları taslakları, değerlendirmelerini ve yayına kabul alması için tavsiyelerini almak üzere tecrübeli yazarlara göndererek süreçten çok şey öğrenerek çıkabilirler.

Daha genç veya tecrübesiz yazarlar için dergilerin kabul oranlarını (bkz. 3. Bölüm) kontrol etmek ve yüksek kabul oranlı bir dergiye başvurmak mantıklı olabilir. Bu yolla makalenizin kabul edilme olasılığı daha yüksek olacaktır.

Hakemli bir dergi için bilimsel bir makale yazmak yaratıcı ve keyif verici bir eylem olabilir. Bazı insanlar fazla çaba harcamadan kolaylıkla düzgün bir biçimde yazarlar, fakat bazıları da adeta her bir kelime için ayrı ter akıtırılar. Ancak zamanla her iki şekilde yazan kişiler de bağımlılık bilimine başarılı katkılar sağlarlar.

Bu bölümde böyle bir makale yazmanın yolu gösterilmektedir. Ancak elbette yazmanın tek yolu bu olmamakla birlikte, adım adım bir yöntemin avantajlarını sunarak önceden planlama yapmanıza yardımcı olmayı amaçlamaktayız. Eğer adımları takip ederseniz seçtiğiniz dergiye göndermeye geçecek bir makale elde edebilirsiniz (elbette bilimsel hareket noktanız kuvvetli ise). Bu bölümün sonunda hakemli değerlendirme için bilimsel makale hazırlamanın diğer yollarını anlatan ayrıntılı bir kaynakça da sunulmaktadır.

Metodolojik ilerleme için bir kontrol listesiyle başlayalım.

Makalenizi nereye göndereceğinize karar verdiyseniz, yazarlar için konulan yönergeleri etraflıca okuduğunuzdan emin olun ve bu kuralları tam olarak takip edin. Hemen hemen tüm dergiler artık başvuruları yalnızca elektronik ortamda kabul etmektedir. Bu yöntem başlangıçta bir makalenin ilk başvurusu için ürkütücü gelse de sonraları hem dergi hem de yazar için süreci daha kolay hâle getirir.

Seçtiğiniz Derginin Biçim Kılavuzunu Kontrol Edin

Her derginin kendine has bir biçim düzenlemesi vardır ve o dergiden kabul alabilmek için o derginin kurallarına göre yazınızı kaleme almanız gereklidir; kendi tercihlerinize veya başka bir formata göre değil. Bunu yapabilmek için (o anda) seçtiğiniz dergiyle alakalı istenen tüm parametreler hakkında gerekli tüm bilgiyi edinin (daha fazla bilgi için bkz. 3. Bölüm). Çoğu derginin bir sayfalık biçim kılavuzu vardır. Üniversite bölümlerinin lisans öğrencileri

için yayınladığı en kısa biçim kılavuzları bile en az birkaç sayfadan oluşur. O nedenle derginin sunduğu o bir sayfalık özetin dışında, açıkta kalan pek çok konu olacağı aşikârdır. Amerikan Psikologlar Birliği Yayın Rehberi'nde sadece biçime dair toplam 66 sayfa yer almaktadır (Amerika Psikologlar Birliği, 2010, s. 21-86). Tek oturumda bu 66 sayfayı hızlıca gözden geçirip çoğu kısa biçim kılavuzunda bahsedilmeyen fakat burada geçen önemli konular hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapılabilir. Amerikan Psikologlar Birliğinin bu bölümlerini okuyunca farklı bir biçim kılavuzunu kullanmanız gerekse bile hangi konularda hassas olunması gerektiğiyle ilgili aydınlanmış bir kişi olacaksınız. Başvurduğunuz derginin makalenize etki eden taslak ve kısa özet uzunluğu, cinsiyetsiz ya da diğer dil tercihleri, dipnot ve son not sayısı, uzunluğu ve formatı, tablolarda maksimum ebatlar gibi başkaca biçim değişkenleri olabilir.

Seçtiğiniz dergi yazmaya niyet ettiğiniz çalışma türüne bağlı olarak çeşitli raporlama kurallarının kullanılmasını tavsiye edebilir veya zorunlu tutabilir. Bir dergi bu kuralların kullanımını zorunlu tutmasa dahi, çalışmanız için bir çerçeve oluşturmak adına böylesi sistematik bir rehberle başvurmanız veya bunu takip etmeniz önemli olabilir. Hâlihazırda araştırmacıların doğru, tam ve güvenilir raporlar oluşturmaya yardım eden böyle yüzlerce kural rehberi bulunmaktadır. Tablo 7.1'de bazı yaygın kurallar listelenmiştir.

2016 yılında geliştirilen bir başka rehber ise SAGER'dir (Sex and Gender Equality in Research). Çalışma tasarımı, veri analizi, sonuçlar ve bulguların değerlendirilmesinde cinsiyet bilgilerinin raporlanması için kapsamlı bir prosedürdür: <http://www.equator-network.org/reporting-guidelines/sager-guidelines/>.

Tablolar ve şekillerle ilgili kısa bir uyarı: Dergiler tablo ve şekillerin ebatına dair herhangi bir kısıt koymamış olabilir, yine de bu değişkenler o şekillere hangi bilgileri dâhil edip yazınızı nasıl düzenleyeceğiniz üzerinde önemli derecede etkilidir. Yeni başlayan araştırmacılar deneyimli araştırmacılara göre daha geniş, daha uzun ve daha az ilgi çeken tabloları yollamaya fazlasıyla meyilli oluyorlar. Derginin bir yönlendirmede bulunmadığı bu tür durumlarda sayfaya uyan tablolar oluşturmak için (a) derginin metin harf karakterine göre tablolarda kullanılan harf karakterini tahmin edin ve (b) bir dizgi sayfasına sığabilecek (bir satır, gerekli sayıda sütun, her bir tablo hücresi için muhtemel en uzun veri ifadesini içeren) “deneme” bir tablo modeli yapın. Daha sonra tablolarınızı oluşturun. Sadece bu bile sizi alacağınız ret cevabından veya metni ve

tabloları yeniden gözden geçirme zahmetinden kurtarabilir. Bir sayfadan fazla yer tutan tablolarınız var ise, derginin bu büyüklükte tabloları yayınlayıp yayınlamadığını görmek için bir göz atın ya da doğrudan editöre sorun. Editörlerin bir sayfaya sığdırılamayan tablolarla gelen iyi makalelerle ilgili korku hikayeleri vardır. (Yazarlar böyle büyük tabloları hazırlarken bu formatı kabul etmeyen dergilere başvurdıklarında; küçük harf karakterleri, bir santimetreden küçük marjlar kullanmak, sayfa kenarlarını ve monitörü aşan satırlar eklemek ile birçok sayfayı yatay sayfa düzenine göre ele almaya devam etmek gibi bazı kurnazlıklar yaparlar. Hiçbirini aklınıza bile getirmeyin, zira bunlar yalnızca editörü öfkeliendirmenize yarar.)

Bir başka problem sayıca ve ebat olarak fazla gelen tablolar ve şekillerdir. Bunların hepsi çok fazla yer kaplar ve bu durum makalenin kabul sürecinde önemli bir etken olabilir. Yalnızca makaleyle doğrudan alakalı olan ve çalışmanızın anlaşılmasına yardımcı olan tabloları yazınıza dâhil edin.

Kısaltma	Açık İsim	Uygulama	Tanım	Bağlantı
CARE	Case Reports	Vaka Raporları	Hasta ziyareti yaparken veya çizelge incelemesi yaparken sistematik veri toplaması için bir akış şeması sunar.	http://www.care-statement.org/
CONSORT	Consolidated Standards of Reporting Trials	Rastgele kontrollü çalışmalar	Rastgele çalışmalar raporlamak için tavsiyeler. Kısa özet, küme örnekleri, edimsel örnekler ve tek-olgu sunumları dahil pek çok açılımı vardır.	http://www.consort-statement.org/
PRISMA	Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses	Sistematik değerlendirmeler ve meta-analizler	Sistematik değerlendirmeler ve meta-analizlerini raporlama için minimum kriterler. Kısa özet, tarafsızlık, protokoller, bireysel hasta verileri ve ağ meta analizleri gibi açılımlar vardır.	http://prisma-statement.org/
STARD	Standards for Reporting Diagnostic Accuracy	Tanısal doğruluk veya geçerlilik içeren çalışmaların tanımı	Tanısal doğruluk çalışması raporlarının her birinin içermesi gereken esas unsurlar	http://www.equator-network.org/reporting-guidelines/stard/

Kısaltma	Açık İsim	Uygulama	Tanım	Bağlantı
STROBE	Strengthening the Reporting of Observational studies in Epidemiology guidance	Kohort, vaka-kontrol çalışmaları ve kesitsel çalışmaları dahil epidemiyolojide gözleme dayalı araştırmalar	Gözleme dayalı araştırma raporları içeren makaleler için bir kontrol listesi. Kısa özetler için ayrıca bir STROBE taslak kontrol listesi vardır.	http://www.strobe-statement.org/
TIDieR	Template for Intervention Description and Replication	Müdahale içeren tanımlar veya değerlendirmeler	Müdahaleleri tekrar edilmelerine izin verir şekilde yeterli detaylarıyla tanımlamaları üzere yazarlar için bir rehber.	http://www.consort-statement.org/resources/tidier-2
TREND	Transparent Reporting of Evaluations with Nonrandomized Designs	Anket ve uzun süreli çalışmalar	Rastgele olmayan kontrollü çalışmaların standart raporlamasındaki rehberlik etmek için bir kontrol listesi.	http://www.cdc.gov/trendstatement/

Tablo 7.1: Sağlık araştırmaları raporlamalarında sıkça kullanılan rehberler*.

*280'den fazla raporlama rehberi hakkında daha fazla bilgi için bkz. The Equator Network: <http://www.equator-network.org/>

Dergilerin başvuru kurallarını iyice okumak ve bu kurallara uymak gibi hayati bir konunun çok fazla yazar tarafından ihmal edildiği hususunda editörlerin çoğu ortak görüş beyan eder. Kendinize şunu sorun: “Derginin rehberindeki en küçük bir detay dâhil her bir kurala uygun davrandığımdan %100 emin miyim?” Kendi kendinize içinizden verdiğiniz cevap “Eee, tabi ki evet ya da muhtemelen %90 veya %95 uymuşumdur.” diyorsanız bilin ki bu cevap yeterince iyi bir cevap değildir. Başa dönün ve o birkaç hususu düzeltene kadar metin üzerinde oynama yapmaya devam edin.

Uzun lafın kısısı: Derginin yönergelerini okuyun ve onlara uyun.

Kutu 7.1: Dergi rehberlerinin önemi.

Şekillerin sunumuyla ilgili gereklilikler için derginin biçim kılavuzunu gözden geçirin, derginin sayfa değişkenlerine ve teknik özelliklerine uygun olduklarından emin olun. Tablo ve şekil tasarımlarını değerlendirmek için bir derginin eski sayılarına bakmak sakıncalı olabilir. Güncel bir nüshayı internette veya bir üniversite kütüphanesinden edinemiyorsanız editöre durumu açıklayan bir yazı gönderin. Editör hassasiyetinizi mutlaka takdir edecek ve size bir örnek nüsha yollayacaktır. Şekiller genellikle verili bir kenar boşluğu içerisinde uygun bir yere tıklayıp sürüklemek suretiyle kolaylıkla yerleştirilebilir.

Esaslı Bir Literatür Taraması Yapın

Literatür taraması makalenizin kritik önemi haiz bir parçasıdır. Yeni başlayan araştırmacıların çoğu literatür taramasının kapsamı ve yapısı hakkında bazı sorunlar yaşar. İyi yapılmış literatür tarama örneklerini çalışarak güncel standartlar hakkında anlayışınızı geliştirebilirsiniz. Sistematik bir değerlendirmenin nasıl yazıldığını öğrenmek için 9. Bölüm’e de bakabilirsiniz. Wikipedia, literatür taramasının temel taşlarına bir giriş sunmaktadır (http://en.wikipedia.org/wiki/Literature_review). Kathy Teghtsoonian, bütün kullanımı hakkında bir literatür taraması içerisinde, çeşitli alternatifleri açıklayarak faydalı ve öğretici bir örnek sunmaktadır (<http://web.uvic.ca/spp/documents/litreview.pdf>). Makale için yazılan, örnek bir arka plan bilgisini, terim ve değişkenlerin tanımlarını, tedavi koşullarını ve sonuçlarını içeren, daha kısa taramalara

örnek olabilecek esaslı bir literatür tarama makalesine örnek olarak Almanya’da Stevens ve arkadaşları tarafından yapılan yarı zorunlu uyuşturucu tedavi makalesini örnek verebiliriz (2005). (Bu makalede yazarlar bir cümlelik paragrafları sık kullanmaktan kaçınmışlardır. Her halükârda, editör ve hakemlerin çoğu bir cümlelik paragraflardan nefret eder ve iki cümleli paragraflardan bile şikâyet ederler.) Cochrane Grubu taramaları da dikkatinizi çekebilir. Cochrane Grubu’ndan bir tarama yalnız araştırmanızın gelişmesini ateşlemekle kalmaz, bir seri tarama okumak çalışmanız için bir model geliştirmenize yardımcı olur. Bkz. <http://www.health.qld.gov.au/phs/documents/cphun/32103.pdf>.

Hakemler hiç şüphesiz literatüre sizden daha aşinadır ve dolayısıyla hazırladığınız literatür taramasının bilgi ile donanmış ve eleştirel olması, toy görünmemesi ve atıfta bulunulan her fikri kabul eder olmaması gerekir. Literatür taramanızı geliştirmenin bir yolu adım adım uygulanacak bir yaklaşım kullanmaktır. Şu malzemeleri el altında bulundurmakta fayda var:

- İnceleyeceğiniz teori veya hipotezi kurabilmeniz için gerekli, konuyla ilgili tüm literatür (Bu şekilde makalenizin ana hatları çıkmış olacak ve her bölüm için hangi arka plan bilgisine veya literatür taramasına ihtiyacınız olduğunu göreceksiniz);
- Kullandığınız her bir ölçek için konuyla ilgili tüm literatür (Her ölçeği ilk tanımlayan makale ile güçlükleri, değişiklikleri, düzeltmeleri tanımlayan önemli makaleleri ve ayrıca geçerlilik, güvenilirlik ve diğer tüm ilgili özellikler hakkındaki istatistikleri dâhil);
- Yöntemler, prosedürler ve sonuçlar bölümlerinizi için gerekli tüm veriler (Belli bir bölüm için daha fazla literatür bilgisine ihtiyaç duyup duymadığınızı anlamanızın iyi bir yolu kendinize “Bu [ölçeği, yöntemi, istatistiği] niçin seçtiğim sorulsaydı, benim seçimimi destekleyen literatür hangisi olurdu?” sorusunu sormaktır.).

Sizin uzmanlık alanınızda çok az yazı yayınlayan bir dergi için nitel bir araştırma hakkında yazı yazıyorsanız, nitel araştırma alanındaki en son çalışmayı dikkatle öne koymaya ve onu çalışmanızla ilişkilendirmeye çalışın. Zira nitel araştırma hakkında bilgisi kısıtlı olan ve bu anlamda tahmin edebileceklerinden daha önyargılı olabilen hakemlerden sert bir cevap alma olasılığı

yüksektir (“İyi yapılmış çok az, gerçekten çok çok az nitel çalışma gördüm şimdiye kadar!” derler mesela). Ayrıca nitel bir araştırma hakkında nasıl yazı yazılacağını açıklayan 8. Bölüm’ü de lütfen okuyun.

Yazıda 1. Adım

Tercih ettiğiniz derginizle irtibat kurarken güzel bir başlık ve kısa özet gönderin, makalenizin ilgilerini çekip çekmediğini, derginin yetki alanına girip girmediğini (... makale uzunluğu konusunda esneklik var mı, hakemli değerlendirme için ortalama süre ne kadar gibi) ve daha birçok zor soruyu sorun. Makalenizin derginin kabul edeceği bir makale olup olmadığını öğrenme vakti şimdiki andır; günlerinizi bir makaleyi belli bir formata sokmaya harcadıktan sonra derginin makalenizi kabul etme eğiliminde olmadığını anladığınız an değil. Yanıt olumsuzsa yazmaya başlayabilirsiniz. Olumsuzsa, başka bir dergiyi deneyin. Alternatif olarak, ilgili meslektaşlarınıza makaleniz için hangi dergi(ler)nin iyi bir seçim olacağını sormayı düşünebilirsiniz.

Yazıda 2. Adım

Şimdi bağımlılık bilimine sizin özgün katkınızın ne olduğunu meslektaşlarınıza ve gelecek kuşaklara yazmak için sakince masa başına oturabilirsiniz. Makalenizde yer alacak her bir bölüm için birkaç özel ilke sunuyoruz:

Başlık: Makaleniz için hangi başlığın uygun olduğunu bilebilecek kadar seçtiğiniz derginin genel yazı formatına hâkim olmalısınız. Eğer şüpheleriniz varsa (a) birçok sayının içindekiler bölümünü okuyarak başlık formatları hakkında fikir edinin ve (b) birkaç muhtemel başlık belirleyip bu dergiyi iyi bilen meslektaşlarınıza fikirlerini sorun.

Düşülmemesi gereken hatalar: Modaya uygun ve şirin başlıklar kısa sürede abes ve modası geçmiş görünebilir. Bir editör (özellikle de acele içindeyse) böyle bir başlığa olur verebilir ancak yıllar sonra bile araştırma bursu almaya hakkınız olup olmadığını değerlendiren kurullar baktığı zaman o başlık özgeçmişinizde mahcup edici şekilde kalacaktır.

Kısa Özet: Kısa özet, araştırmanızı nasıl yaptığınızı ve öğrendiğiniz şeyleri özetler. Oldukça yaygındır ve genellikle yapılandırılmış bir kısa özet (yani amaç, yöntemler (veya) tasarım, örneklem, bulgular ve sonuçtan oluşan bir özet) yazmanız beklenir. Örneğin BMJ (tarihsiz) makul bir çerçeve içinde yapılandırılmış kısa özetler talep eder: amaçlar, tasarım, ortam, katılımcılar, müdahaleler, ana çıktı ölçekleri, sonuçlar ve çıkarımlar.

Düşülmemesi gereken hatalar: Makalenizde bahsedilenin ötesine geçmeyin; önemsiz bulgular önermeyin, spekülasyonda bulunmayın. Dergi tarafından izin verilmediği sürece (örneğin, sözü kısa tutmak amacıyla makaleleri veya başka kısımları hariç tutma gibi) telegrafik (veciz, kısa) anlatımı tercih etmeyin. Derginin belirlediği kısa özet uzunluğunu aşmayın.

Giriş ifadesi: İyi bir giriş, okuyucuya araştırılacak sorun çerçevesinde makalenin niçin önemli olduğunu, araştırma sorusunun bağlamını, bağımlılıkları anlamada bu araştırma sorusunun nasıl bir yeri olduğunu ve çabanızın özgün olan yanlarını anlatır.

Düşülmemesi gereken hatalar: Yalnızca çalışmanın kapsamındaki madde ya da davranışları tanımlamayın. Bunun yeterli olduğunu düşünen yazarlar, genellikle sorun olan madde veya davranışın kendisinin hangi araştırmaya ihtiyaç duyduğunu ima ettiğini düşünür. Bu asla doğru değildir. Hiçbir noktada birbirine zayıf bağlarla bağlanmış bilgi yığınlarının okuyucuya kendini kaybolmuş hissettirmemesi ve “Tüm bu bilgiler neden burada?” diye düşündürmemesi gerekir. Artık çözüme kavuşturulmuş ya da makalenizle ilgisi bulunmayan eski tartışmalardan kaçınin; bunları araştırmak için aylarınızı harcamış olsanız ve üstelik tartışmaya harika bir çözüm getiriyor olsanız bile. Basmakalıp ilk satırlardan kaçınin: “Yasal kumara erişim hacmi son yirmi yılda hızla artmıştır.” gibi bir ilk cümle kumar hakkında yazılan makalelerin en az üçte birinde bulunur. Editörlük yapmanın mesleki bir yoruculuğu da “Alkolizm (veya uyuşturucu bağımlılığı ya da sigara kullanımı) önemli bir kamu sağlığı sorunudur.” gibi giriş cümleleri içeren onlarca taslak başvurusu almaktır. Editörün gözleri yılgınlıktan devrilir.

Yeni araştırmacıların sık yaptığı bir hata da editör ve okuyucuya bir makalenin yaptığı özgün katkının ne olduğunu açıkça ifade edememeleridir. Bilimsel dergilerin yalnız ve yalnız özgün bilgi parçalarını yayımlamak için var olduğu kolayca unutulabiliyor. Editöre yazdığınız ilk mektupta makalenizle ilgilenip ilgilenmediklerini anlamak için araştırma analizlerinizin özgünlüğünü ortaya koyun ki daha sonra makaleniz editörün masasına geldiğinde sunduğu yenilikçi anlayışı hatırlayabilsin. Okuyucunun faydasına olarak yaptığınız özgün katkıların (mümkünse) daha kısa özetle yer alan başlıktan açık biçimde anlaşılması ve giriş bölümünde ve tartışma (ve/veya sonuç) bölümünde iyice açıklanmış olması gerekir.

Kutu 7.2: Özgünlüğün önemi

Literatür Taraması: Bir doktora tezinin literatür kısmı başlı başına bir bölümdür. Bir makalede bu kısım, yalnızca sizin makalenizin ve kullandığınız yöntemin önemini anlatmaya yarayan en önemli referansları özetlemelidir. Literatür taramanızın konularını gruplamaya çalışın. Böylece akış belli bir mantığa dayanır ve okuyucunun ileri ya da geri tekrar okumasına gerek kalmaz. Genel konudan hareket ederek araştırma sorunuzla ilgili daha özel çalışmalara doğru ilerleyin. Hangi makalelere atıf yapmak gerektiğiyle ilgili detaylı yönlendirme için 10. Bölüm'e bakabilirsiniz (Atıf Kullanımı ve Suistimali). Literatür taramanızla alakalı makalelerin tespitinde en gelişmiş teknolojileri kullanmayla ilgili daha detaylı bilgi için Ek-A'ya bakınız. Taslak metniniz tamamlandığında seçtiğiniz derginin literatür tarama örnekleriyle karşılaştırın.

Düşülmemesi gereken hatalar: Literatür taramasına birden fazla yazar dâhil edilmiş ise, fazla uzun ve detaylı bir metin ortaya çıkması muhtemeldir zira her yazar kendi bildiği önemli çalışmaları eklemeye meyillidir. Taramanızı kısa tutun.

Yöntem: Okuyucular bu bölümü geçtiğinde, bir başka örneklemede aynı çalışmayı tekrarlayabilecek kadar detaylı şekilde araştırma yöntemleriniz hakkında bilgilenmiş olmalıdır. Bu bölümün tam olup olmadığını kontrol etmenin bir yolu, yöntemi meslektaşlarınıza okutmak ve yöntem bölümünden hareketle bu araştırma projesini yapıp yapamayacaklarının sağlamasını yapmaktır. Aynı yöntemleri kullanan daha önce yayınlanmış makaleler var ise, kendi makaleniz veya diğerleri ve özellikle yöntem başka yerde daha detaylı anlatılmış ise, onlara atıf vermeniz gerekir. Bu durum kendi yöntem bölümünüzü kısa tutmanıza izin verir.

Düğülmemesi gereken hatalar: Yöntemlerinizin bazıları zayıf ise, “Kısıtlamalar bölümüne bakınız” notuyla bunlara yöntem bölümünde bir değinip geçmek daha iyidir. Daha sonra zayıf yönleri kısıtlamalar bölümünde açıkça ortaya koyabilirsiniz. Zayıf yöntemleri gizlemeye ya da olduğundan farklı göstermeye çalışmayın; hakemler bunların üzerine atılacaktır. Eğer araştırmanız rastgele kontrol çalışmaları içeriyor ise editörler sizi yüksek standartları olan ve tek tip yöntemler uygulayan CONSORT Statement kılavuzuna yönlendirebilirler: <http://www.consort-statement.org>

Sonuçlar: Burada araştırmanızdan elde ettiğiniz sonuçları anlatmalısınız. Tartışma bölümünde bahsi geçen her yeni bulgudan burada bahsettiğinizi iki kere kontrol edin.

Düğülmemesi gereken hatalar: Bu bölüm ya (analiz için gerekli olduğundan daha fazla detay verilerek ve önemli olmayan sonuçlara fazlaca ağırlık verilerek) fazla uzun yazılır yahut (mühim yönle ve değışkenlere üstünkörü gösterilen bir dikkat ile) fazla kısa tutulur. Sonuçlardan bahsederken “önem kazanan” ifadesinden kaçının; istatistiki olarak önemli değilse sonuç olarak onlardan bahsetmeyin. Kaçınılması gereken bir başka hata ise, sonuçlar bölümünü, daha çok yöntem bölümünde olması gereken, ölçeklerinizin geçerliliğı gibi örnek-leme veya analize dair bir tanımlama ile başlatmaktır. Sonuçlar bölümüne ana bulgularınızla başlayın. Yeni başlayan araştırmacılar makalelerini genellikle önemli olmayan sonuçlarla kaplarlar. Meslektaşlarınızın ve hakemlerin önemsiz olarak değerdendirdiğı sonuçları yazıdan çıkarmaya hazır olun; her ne kadar size harikulade ve güzel görünen şeyler olsa da.

Tartışma ve çıkarımlar: Çalışmanıza özel sonuçların bağımlılık bilimi dünyasındaki yerini tanımlayın. Literatür taramasında dile getirilen meselelere işaret edebilir, politika konularına değinebilir veya başkaları tarafından hiç bahsedilmeyen ya da nadiren dile getirilen yeni soru işaretlerinizi burada yükseltebilirsiniz.

Düğülmemesi gereken hatalar: Az miktarda spekülasyon yapabilirsiniz ancak bunu sınırlı tutup destek veren meslektaşlarınızın fikirlerini alın. Gelecek araştırma planlarınızla ilgili tartışmayı bir ya da iki satırla sınırlı tutun. Bazı yazarlar “Bu alanda daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır” klişe cümlesiyle yazılarını sonlandırmayı severler. Zaten her zaman öyledir. Siz de aynı şekilde yazma

niyetindeyseniz, hangi özgün çalışmaların yapılması gerektiğini ve hangi ilginç hipotezleri test edeceğini ifade ederken olabildiğiniz kadar hususi ve yenilikçi olmaya çalışın.

Kısıtlamalar: Araştırmanızın zayıf yönlerini kısa detaylarla açıklayın. Bu yeni eğilim, araştırma yayınında arzu edilen daha fazla şeffaflığı sağlama isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Yeni başlayan yazarlar genellikle araştırmalarının kısıtlamaları hakkında açık olmanın makalelerine karşı bir önyargı oluşturacağından korkarlar. Aslında tam tersi geçerlidir. Tecrübeli araştırmacılar (yani editörler ve hakemler) çalışmanızdaki kusurları sizden daha iyi görürler. Hakem ve editörün sizden istediği tek şey bu kısıtlamalar hakkında bir bilgilendirme yapmanızdır. Bunu yapmanız sizdeki ya da yaklaşımınızdaki bir zayıflığa işaret etmez; tam tersine iyi uygulamaların ne olduğunu iyi bilen bir yazar olduğunuzu ve (kendi eksik çalışmasından memnun ama sendeleyerek yürüyen kişinin aksine) daha iyi yöntemlere duyulan ihtiyacı gören bir kişi olduğunuzu gösterir. Kısa, yalın ve özür dilercesine olmayan bir dille çalışmanızı ideal olmaktan alıkoyan eksik yönleri işaret edin. Bazı dergiler kısıtlamaların (örneğin, makalenin sonuna doğru bir ara başlıkla) metnin içine not düşülmesine izin verir. Seçtiğiniz derginin bu şekilde çalışıp çalışmadığını anlamak için kontrol etmek isteyebilirsiniz.

Düşülmemesi gereken hatalar: Yaranmaya çalışan bir tavır (özür dileyen, o hataları gelecekte yapmayacağına söz veren veya bahaneler öne süren bir yaklaşım) sergilemeyin. Zira bu fazla itaatkâr bir izlenim bırakır. Oysa siz kimsenin önünde kendinizi küçültmüyorsunuz. Sadece meslektaşlarınıza araştırmada iyi uygulamanın ne olduğunu bildiğinizi aktarıyorsunuz.

Kaynaklar: Kaynakların işlevinin herhangi bir okuyucuya atıfta bulunduğunuz kanıtların izini sürebilme imkânı sağlamak olduğu kolayca unutuluyor. Mevcut olmayan elektronik kaynaklar bu açıklığa bir tehdit oluşturuyor. Metinde yer verdiğiniz tüm kaynaklara kaynaklar bölümünde atıfta bulunduğunuzdan ve kaynaklardaki tüm kaynakçaya metinde atıf yaptığınızdan emin olmalısınız. Sıklıkla yazarlar bu kontrolü yapmayı ihmal ediyor ve bu hatalar hakemler tarafından yakalanıyor. Seçtiğiniz derginin referans stilini en küçük detayına kadar doğru bir şekilde yaptığınızdan emin olmalısınız. Yapılan çok fazla hata editöre bir yazarın dikkatsiz olduğu izlenimi verir ve bu durumu başka durumlara da genelleylebilirler.

Düşülmemesi gereken hatalar: Yabancı başlıkların tercüme edilmesi isteniyorsa bunu doğrulayın. Eğer gerekliyse editöre yolladığınız ilk taslak metinde yabancı dildeki başlıkları çevirin.

Ekler: Seçtiğiniz dergi ekleri yayımlamıyor gibi görünüyorsa, izin verilip verilmediğini editörle netleştirin. Ekler, makale içerisinde çok uzun olacak arka plan bilgisinin (ör: mevzuat, politika maddeleri, anketler, ölçekler, konuşmalar, protokollerin) nasıl sunulacağı sorununa harika bir çözümdür. Dikkatini çekmeyen okuyucunun atlaması için de uygun bir nimettir. Web ortamında bazı dergiler; video ve ses dosyası, URL erişimi ya da matbu nüshada yer alması imkânsız veya çok zor olan, yer kaplayan daha geleneksel malzemeler gibi ek materyallerin yayınlanmasına izin verir. Not: Bu veriler hakem değerlendirmesinden geçmeden hakemli değerlendirme statüsü kazanamaz.

Düşülmemesi gereken hatalar: Makaleyle ilgili olduğunu düşündüğünüz fakat meslektaşlarınızın uygun görmediği ekleri atlayın.

Yazıda 3. Adım

İlk taslağınızı, okuyarak size hızlı ve adil eleştiriler sunabileceğine güvendiğiniz birçok meslektaşınıza göndermeye zaman bırakacak şekilde erkenden yazdınız. Onlardan geribildirim aldıktan sonra onların yorumlarının makalenizi seçtiğiniz dergiye göndermeden evvel yeniden yazmaya izin verip vermediğini değerlendirin.

Yazıda 4. Adım

Makalenizi editöre yollayın. Bu aşamada taslağın hazırlanmasıyla ilgili olan 12. Bölüm'ü okumak faydalı olabilir. Bağımlılık bilim dünyasına katkı sağlayan biri olma yolundaki bu ilk adımınızda yolunuz açık olsun.

Yazıda 5. Adım

Makaleniz (kapsamlı veya asgari) hakem değerlendirmesine kabul edildi ve hakemler ile editörün yorumları ilave edilmiş şekilde size geri geldi. Bu nokta hakem raporlarını anlatan ve nasıl cevap verileceğini açıklayan 12. Bölüm'e başvurmak için iyi bir zaman. Eğer hakemlerin sunduğu eleştirilerin cevaplayamayacağınız kadar sert olduğu kanaatine vardıysanız editöre bunu söylemek için yazın ve niçin makalenizi revize etmeyeceğinizin net sebeplerini sunun. Bu birçok açıdan faydanıza olacaktır: (a) Sizi bir dergi editörlüğünü ciddiye alan, kendi amacını bilen ve sessizce sıvışıp gitmeyen biri olarak gösterir, (b) eleştirilerin ne kadar ciddi olduğunu ima ederek editörü önünüzdeki seçenekleri sizinle istişare etmeye yönlendirir ve (c) editör sizi kendilerini beklemeye alarak makalenin tekrar gönderilip gönderilmeyeceğini merak eder hâlde bırakmayan biri olarak hatırlar.

Makalenizi revize etmeye karar verirsiniz birçok seçeneğiniz var. Yazarlar hakemlerin yorumları karşısında kendilerini çaresiz hissetmemelidir. Yazarlara haklarını hatırlatarak onlara güven vermek amacıyla dergimizde deneyimli araştırmacılara bile aşağıdaki metni gönderiyoruz.

Tüm yazarlarımıza söylediğimiz gibi bir hakemin yaptığı yorumlar yerine getirilmesi gerekli emirler değildir. Tam aksine hakemin işaret ettiği her bir husus için yazarın önünde şu üç seçenek vardır:

- (a) Hakemin yorumunu tartışmak/ münazara etmek/ reddetmek,
- (b) Yoruma cevaben metni yeniden yazmak,
- (c) Bu ikisinin karışımı olarak yazarın hakem yorumunu hem tartışıp/ münazara edip/ reddedip hem de bazılarını yerine getirmek adına metni yeniden kaleme almak.

Yayınlandığını gördüğünüz makalelerin birçoğunda, sahibi münazara edip yaklaşımını yazılı haliyle savunduğu için doğrudan yazarlarının arzu ettiği şekilde bırakılan birçok nokta vardır. Bir editör olarak ben de bazen yazara şüphenin faydasını çokça yaşattırım.

Hakemlerin yorumlarına cevap verirken gösterilen son tutumlardan biri oldukça pratiktir fakat her zaman göz ardı edilir. Hakemin yaptığı yorumlardan her birine nasıl cevap verdiğinizi açık bir şekilde ortaya koyun. Editöre hitaben kaleme alacağınız bir mektupla hakemlerin işaret ettiği hususlara madde madde değinmek ve makale metninde değişiklikleri izle yöntemini kullanmak iyi bir fikir olabilir.

Makaleniz kabul edilmediği takdirde eleştirileri dikkatlice okuyun ve o makaleyi bir başka dergiye göndermenin akıllıca bir adım olup olmayacağını düşünün. Eğer öyleyse makalenizi o derginin formatına göre düzenlediğinizden ve hakemlerin yorumlarını dikkate alarak revize ettiğinizden emin olun. Eğer makaleniz reddedildiyse ve başka bir dergiye başvurduysanız aynı makalenin daha önce onu reddetmiş hakemlerin önüne gidebileceğini hatırla tutmak iyi bir fikir olabilir.

Yazıda 6. Adım

Makaleniz onaylandıktan sonra editör veya yayıncı düzeltmeleri kontrol etmeniz için size gönderene kadar sürece çok az dâhil olursunuz. Düzeltmeler ulaştığında ve özenli yazı üslubunuzdaki nüansların nasıl değiştirildiğini gördüğünüzde kendinizi yalnız ve takdir edilmemiş hissetmeniz normaldir. Ancak redaktörlerin neyin daha okunur olduğuna ve muhatap okuyucuya daha inandırıcı geldiğine dair derin bilgisine saygı duyun. Eğer bir değişikliği kabul etmekle itiraz etmek arasında karar vermekte zorlanıyorsanız kendinize şunu sormanız işe yarayabilir: “Kast ettiğim mana korunmuş mu yoksa değiştirilmiş mi?” Korunduysa düzeltildiği şekilde kalmasına izin verip redaktöre güvenmelisiniz. Genellikle bir yıl sonra makalenizi tekrar okuduğunuzda redaktörün orada kullandığı bilgeliği net olarak görebileceksiniz.

Tezi Yayımlatmak

Yüksek lisans veya doktora tezini başarıyla tamamlayan mezunların çoğu bulgularını yayımlamak isteyeceklerdir (5. Bölüm bu konuyu daha detaylı ele almaktadır). Bu tezlerin genellikle akademik bir makale olarak yayımlanabileceğinden çok daha uzun ve çok daha detaylı olduğunu unutmamak gereklidir. Tez çalışmanızın kaç tane makaleye bölünebileceğini iyice düşünün: Genellikle bir doktora bitirme tezi 3 veya 4 makale yayımlamak için yeterli malzeme içerir. Metodoloji ve literatür taraması bölümlerini birebir olarak kopyalamayın (bu bir çeşit kendinden intihal olarak kabul edilir; bkz. 14. Bölüm) ve metodolojiyi sadece yaptığınız işi açıklayacak kadar basit tutun. Tez çalışmalarındaki metodoloji genellikle bir akademik makalede istendiğinden daha kapsamlı olur, bu kısmı yalnızca prosedürünüzü anlatmak için gerekli olanlarla sınırlı tutun. Editörler düzeltmeden geçirilmemiş tezlerle karşılaştıklarında bundan hoşlanmazlar ve daha hakeme göndermeden önce ret cevabı yollayabilirler.

Bir tez çalışmasını yayın için yeniden hazırlarken yazar olarak kimlerin dâhil edileceğini (yazarlık puanlarının nasıl atanacağına ilişkin bir tartışma için bkz. 11. Bölüm) ve akademik danışmanlık gibi uygun bir bilgilendirmede bulunmayı aklınızın bir köşesinde tutmak önemlidir.

Sonuç

İlk bağımlılık makaleniz yayınlandığında hem bağımlılık bilimine hem de olanın, olması gerekenin ve olacak olan arasındaki karmakarışık diyalektiğin sahası olan kamuoyuna bir katkı sunmuş olacaksınız. Bir Eskimo atasözü der ki; bir adam ancak karısının dikiş becerisi kadar iyi bir avcı olabilir. Bağımlılık biliminde de yaptığımız araştırmanın, tedavi yöntemlerinin, politikaların ve bağımlılığa yönelik desteğin etkisi ancak yayınlayabildiğimiz literatür kadardır.

Daha fazla okuma için...

Kutu 7.3 ve Kutu 7.4 ilmî yazı becerinizi (yazı üslubu ve iç motivasyon meselelerini) genel olarak geliştirmenize yarayacak kaynakları ve özel bazı alanlara yönelik kaynakları içermektedir. Sizin ihtiyaçlarınıza yönelik bir çalışmayı içermiyorsa veya kitaplara ulaşamıyorsa bulunduğunuz yerdeki üniversite kütüphanesinde veya profesyonel bir kütüphanede “bilimsel yazı” veya “yayın rehberi” gibi terimlerle, başlıklarda ve konu alanlarında bir arama yapmaya çalışın.

Kullanabileceğiniz bir başka teknik ise en yakın üniversitede kütüphanedeki sınıflandırma kodlarını (yer numarasını) bularak psikoloji ve biyomedikal bilimi üzerine [ör: akademik kütüphanelerde Kongre Kütüphanesi yer numaraları kullanarak, H61 (sosyal bilimler), Q158 (biyomedikal bilimler), R119 (biyomedikal bilimler) ve T11 (iletişim) etiketli kitaplar arasında yer alan] yayımlanmış kitapları bulmak ve bu raflarda başlık veya konu araması yapmanız bile gelmeyen kitapları taramaktır. Bazıları bu yöntemi umutsuz bir strateji olarak nitelendirebilir, ancak aşağıda göreceğiniz ayrıntılı kaynakçada bulunan kitapların yarısı bu yöntemle bulunmuştur.

Alley, M. (1996). *The craft of scientific writing* (3rd ed.). New York, NY:Springer.

- Yeterliliği artırmak ve eksikleri gidermek üzerine uzun bölümler.

Greene, A. E. (2013). *Writing science in plain English*. Chicago, IL:University of Chicago Press.

- Okuyucunun karmaşık bilgileri anlamak için ihtiyaç duyduğu şeylere dayanarak oluşturulmuş 12 yazı stratejisinden bahseden belli konular, güçlü fiiller, tutarlı terimler ve organize paragraflar içeren, kısa ve yoğun bir rehber.

Matthews, J. R., & Matthews, R. W. (2014). *Successful scientific writing: A step-by-step guide for the biological and medical sciences* (4th ed.). Cambridge, England: Cambridge University Press.

- Araştırmacıların çalışmalarını muhataplarına daha etkin biçimde iletmelerine yardımcı olan adım adım öneriler mevcuttur. 4. Baskı makale taslağının her bölümünün yazımı ve düzenlenmesi hakkında daha fazla rehberlik içermek üzere güncellenmiştir.

Rogers, S. M. (2014). *Mastering scientific and medical writing: A self-help guide* (2nd ed). New York, NY: Springer.

- Çözölmüş problemler içeren alıştırmalarla dolu kısa bir rehber; belli yazım eksikliklerinin üstesinden gelmek için birebirdir. Ana dili İngilizce olmayan yazarlara güç gelen bazı meseleleri de ele almaktadır. Bu ikinci baskıda bilimsel iletişim alanında ortaya çıkan yeni gelişmelerden doğan sorulara cevaplar verilmektedir.

Silvia, P. J. (2007). *How to write a lot: A practical guide to productive academic writing*. Washington, DC: American Psychological Association.

- Yazı üsluplarının geliştirilmesi gerektiğini fark eden veya makalelerinin (ör: kısa özet, giriş, yöntem veya tartışma gibi) bölümlerinden birinin iletmesi gereken noktayı atladığı kendisine söylenen yazarlar için bu neşeli rehberi özellikle öneriyoruz. Bu kitapta toplam 23 sayfalık dergi makalesi de yer alıyor.

Strunk, W., & White, E. B. (1999). *The elements of style* (4th ed). New York, NY: Longman.

- Hâlen kolayca okunan ve özömsenen en iyi ve en kısa yazı rehberlerinden biri olmayı sürdürüyor. İngilizce öğrenenler sunduğu açıklığı ve özlü olmayı faydalı bulacaktır. Strunk'ın 1918 baskısına Gutenberg Projesi'nde e-kitap şeklinde ücretsiz olarak ulaşılabilir: <http://www.gutenberg.org/ebooks/37134>

West, R. (2002) A checklist for writing up research reports. *Addiction*, 95, 1759-61.

Önde gelen bağımlılık dergilerinden birinin editörü tarafından hazırlanan gelişmiş ve kapsamlı bir bilimsel yazı kılavuzu.

Kutu 7.3: Bilimsel yazı için ayrıntılı kaynakça: Yazı üslubu ve iç motivasyonun temel problemleri.

Son olarak, çoğu akademik kütüphanenin sadece öğrencilere has olmayan bilimsel yazı üzerine özel araştırma kılavuzları (yani LibGuides) vardır. Gelişmiş kılavuzlarda kurum içi ulaşılabilen çok değerli matbu kaynaklara ve internette yer alan söz sahibi ve saygın çevrimiçi seçeneklere bir dizi atıf bulunur. ABD genelinden birkaç örnek:

*Michigan Eyalet Üniversitesi- <http://libguides.lib.msu.edu/medwriting>

*Duke Üniversitesi- <http://guides.mclibrary.duke.edu/scientificwriting>

*Wilkes Üniversitesi- http://wilkes.libguides.com/scientific_writing

*Kaliforniya San Diego Üniversitesi- <http://ucsd.libguides.com/psyc>

*Bowling Green Eyalet Üniversitesi- <http://libguides.bgsu.edu/techwriting>

Goldbort, R. (2006). Writing for science. New Haven, CT: Yale University Press.

- Bu kitap, bilimsel yazı türlerinin hepsinin çok sayıda örnek verilerek açıklandığı ayrıntılı birçok bölüme sahiptir. Yazar çeşitli yazı görevlerine nasıl yaklaşılacağını ve ayrıca ideal uygulamanın önünde engel oluşturan günlük karmaşa ile nasıl başa çıkılacağını ele alıyor.

Gustavii, B. (2003). How to write and illustrate a scientific paper. Cambridge, England: The Cambridge Press.

- Biyoloji ve tıp bilimlerine yönelik bir çalışmadır. Kendi üniversitemizde ulaşabildiğimiz çalışmalar içinde en açık, kısa ve öz çalışmadır. Bir netlik ve fayda harikası. Güncel bilgiler için gerekli URL adresleriyle dolu.

Huth, E. J. (1990). How to write and publish papers in the medical science. (2nd ed.). London, England: Williams and Wilkins.

- Bu derli toplu çalışma hem yeni hem deneyimli araştırmacılar için neyi yazıp neyi hariç tutmak gerektiğine dair pratik öneriler sunmaktadır. Hayli okunası bir kaynak.

Miller, J.E. (2005). The Chicago guide to writing about multi-variate analysis. Chicago, IL: University of Chicago Press.

- Bilimsel yazarlar için mevcut olan özel yardımları gösteren bir çalışma. Sayılar hakkında (mesela istatistiksel analiz) yazarken kullanılabilecek bir mini rota kitabı.

Schimmel, J. (2012). Writing science: How to write papers that get cited and proposals that get funded. Oxford, England: Oxford University Press.

Bu kitap, başarılı bilim yazarlığının bir hikâye anlattığı fikri üzerine inşa edilmiş. Yazar bir makalenin veya proje önerisinin genel yapısından veya tek tek bölümlerine, paragraflarına, cümlelerine ve kelimelerine kadar başarılı bilim yazarlığının her yönünü tartışmaktadır.

Kutu 7.4: Bilimsel yazı için ayrıntılı kaynakça: Bilimsel makaleler ve belli bilimsel alanlarda kurallara odaklanmak.

Teşekkürler

Susan Savva, Ian Stolerian, Kerstin Stenius, Sheila Lacroix, Thomas Babor ve Gerhard Bühringer'in katkılarından dolayı yazarlar kendilerine minnettardır.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırma, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: Author.
- BMJ. (tarihsiz). Resources for authors: Research. Retrieved from <http://resources.bmj.com/bmj/authors/types-of-article/research>
- Savva, S. (2007, July 25). Personal communication.
- Stevens, A., Berto, D., Heckmann, W., Kersch, V., Oeuvray, K., van Ooven, M., Steffan, E., & Uchtenhagen, A. (2005) Quasi-Compulsory Treatment of Drug Dependent Offenders: An International Literature Review, *Substance Use & Misuse*, 40, 269–283.

Ek-A: Literatür Taramanıza Uygun Makalelerin Tespiti

Konunuz hakkında Google üzerinden bir arama yapmak ne kadar basit görünürse görünsün yazdığınız akademik makale Google ve hatta Google Akademik'in sunduğundan daha derinlikli bir literatür taramasını hak etmektedir. Öte yandan her ne kadar alakalı makalelerin çoğu bir avuç dergide yayınlanmış olsa da uygun makaleler için tek tek dergileri kontrol etmek çok zaman alabilir. Bilimsel veri tabanlarının amacı da tıpkı PubMed ve Medline'in biomedikal ve sağlık bilimlerinde; PsycInfo'nun da psikoloji alanında yaptığı gibi, belli dergilerde yer alan tüm yayınları tek bir veri tabanında belli bir konu altında bir araya toplamaktır. Bu veri tabanları, kapsamlarına giren dergilerde yayınlanan her bir makaleyi özetleyip dizinleyerek literatür taramaları yoluyla bilimsel içeriği kolay keşfedilebilir bir halde sunmaktadır. Bağımlılık bilimi alanında öteden beri kapsamlı tek bir kaynak bulunmadığından çeşitli kapsamlardaki bilimsel veri tabanlarını taramak için önemli bir süre harcayacağınızı hesaba katmalısınız. Alakalı veri tabanları ve özetleme/dizinleme hizmetleri ile ilgili daha genel bir tartışma için lütfen bkz. 3. Bölüm.

Bir literatür araştırması kendi makalenizin konusunu kavramsallaştırabilmek için güzel bir başlangıç olabilir. Zira bir veri tabanında aramanızı yapabilmeniz için en öncelikle bir terim listesi oluşturmanız gerekir. Arama yapmak profesyonel bir araştırmacının yardımıyla en iyi şekilde öğrenilebilecek bir beceridir.

Literatür taramanıza başlamadan evvel kütüphane görevlinizle en son yenilikler hakkında görüşün ve mümkünse kurumunuzda hangi veri tabanlarının erişilebilir olduğunu anlamak ve bu kaynaklarda arama yaparken hangi stratejilerin en fazla işe yarayacağını bulmak üzere birebir bir görüşme ayarlayın.

Doğru Veri Tabanını Seçin

Arama sürecinin ilk adımı uygun veri tabanını seçmektir. Başlamak için en iyi yol, kaynağın türünü, kapsamını ve içeriğini tanımlayan veri tabanı tanımını okumaktan geçer. Örneğin Rutgers Alcohol Studies veri tabanı; kitap, kitap bölümleri, dergi makaleleri, resmî belgeler, konferans metinleri ve tez çalışmaları gibi bibliyografik kayıtlar içeren bir koleksiyondur. Hiçbir belgenin tam metnine erişiminiz olmasa da bulduğunuz referansı başka yerdeki kaynakları bulmak için kullanabilirsiniz. The Rutgers Alcohol Studies veri tabanı oldukça kapsamlı bir veri tabanıdır. 2007 yılında durdurulmuştur. Yani 2007 yılından önce yazılmış makaleler için mükemmel bir kaynak olarak görülebilir. Alcohol and Alcohol Problems Science veri tabanı veya ETOH (2003'te durduruldu) ile CORK veri tabanı (2015 başlarına kadar güncel) diğer faydalı kaynaklar arasında gösterilebilir.

Bağımlılık alanında hâlihazırda kapsamlı veri tabanları bulunmadığı için Medline veya PsycInfo gibi kaynaklar, bağımlılık bilimi alanındaki herhangi bir konuda literatür taramanızın başlangıcında en iyi sonuçları verecektir. Büyük bir veri tabanında arama yapmanın ek bir avantajı daha var: Kurumunuz dergiye aboneyse ve bir makale bağlantı yazılım uygulaması varsa (ki çoğu akademik kütüphanenin vardır) o makalelerin tam metinlerine anında erişim sağlayabilirsiniz.

Aramanızı Yapılandırın

Kurumunuzun sunduğu platforma bağlı olarak arama ara yüzleri çeşitlilik gösterir (ör: Ovid veya EBSCO). Kütüphane görevlinizle geçireceğiniz 45-60 dakika veri tabanlarının en önemli özelliklerini tespit etmeniz için size

kıymetli bir zaman kazandırabilir ve arama stratejileri üzerine odaklanmanızı sağlayabilir. Kısacası mümkünse taramanızda, çoklu arama sayfalarında yaptığınız herhangi bir veri tabanı platformunda (ör: EBSCO platformu, Academic Search Premier) “gelişmiş” arama seçeneğini kullanmanız hararetle tavsiye olunur. Boolean işleçleri, yıldız-kesme işareti, joker karakterleri kullanmayı iyi bilmek ve düzenlenmiş lügatçe, eşleştirme ve kavram dizini gibi terimlere aşina olmak önemlidir. Her veri tabanının kendi terim listesi vardır. Örneğin Medline, PubMed ve PubMed-Central (aynı koleksiyonun hafif farklı formatlarla yinelemesi), MeSH terimleri adı verilen ve ABD Ulusal Tıp Kütüphanesinin makale dizinlemede kullandığı anahtar kelimelerden oluşan Tıp Konu Başlıkları’nı (Medical Subject Headings) kullanmaktadır. Bir başka kayda değer terim koleksiyonu ise akademik kütüphanelerin, yayınevlerinin ve geleneksel kütüphane raflarında fiziksel olarak birbirine benzer başlıkların yakın yerleştirilmesine izin verecek şekilde tasarlanan bir yazılım uygulaması olan Academic Search Premier’in kullandığı Kongre Kütüphanesinin terim listesidir. Örnek olarak “esrar” PsycInfo’nun tercih ettiği terim iken, Medline dizinleme terimi olarak “kenevir”i kullanmaktadır. Bir anahtar kelime araması genellikle tam metni tarar. Örneğin esrar kelimesi için yapılan bir arama bir makalenin herhangi bir yerinde esrar kelimesi tarar. Ovid platformunun faydalı bir özelliği, arama sonuçlarında yüksek kesinlik için kendi terimlerinizi bu tercih edilen terimlerle “eşleştirme”sidir. Ovid platformu ayrıca sizi sonucunda daha fazla sayıda tıklamayla sonuçlanacak şekilde satır satır (veya terim terim) bir arama yapmaya sevk eder. Daha sonra Boolean işleçleri olan AND ve OR kelimelerini kullanarak aramanızı şekillendirebilir, makaleleri süzmek istediğiniz ne kadar yol varsa ek terimler kullanarak birleştirebilirsiniz. Her veri tabanı arama sürecinin ayrılmaz parçası olan veri aralığı, popülasyon ve belge türü gibi çeşitli filtreler sunar.

Bu kapsamlı arama stratejisi, bir konu başlığı veya sizin kavramınızla eşleşen bir tanımlayıcı ile dizinlenmiş ilgili makaleleri geri çağıracaktır. Diğer aramalar; yazar, başlık, kısa özet ve anahtar kelimeler gibi genellikle tek bir arama kutusunda, veri tabanının aranabilir bulduğu makalelerin belli bölümlerini hedef alabilir. Bu arama türü bilinen unsurları bulmak için mükemmeldir. Yani konunuzda tanınmış bir yazar tarafından yazılmış bir makaleyi bulmak veya önceden keşfettiğiniz bir makalenin tam metnine ulaşmak gibi. Bazen dipnot arama veya konunuzla ilgili yazılmış iyi bir değerlendirme makalesi bulmak gibi eski moda yöntemlerin beklemediğiniz şekilde sizi literatür taramanızın yönünü

değiştirecek sonuçlara ulaştırmasının mümkün olduğunu da akılda tutmak gerekir. İlk defa arama yapanlar başarılı arama stratejilerinin ekran görüntüsünü alıp gelecekte tekrar kullanmak veya belgelemek için kullanıyorlar. Zira birçok veri tabanı, yaptığınız aramaları kaydetmenize ve sonra tekrar dönmenize izin vermez.

Atıf Yönetim Yazılım Uygulamalarından Yararlanın

Her aramanızın sonuçlarını kaydetmek iyi bir fikir olabilir. Örneğin bibliyografik kayıtları ve/veya makalelerin tam metinlerini bir atıf yönetim yazılım uygulamasıyla kaydedebilirsiniz. Birçok yazar bu hususta tescilli EndNote ve RefWorks veya açık erişimli Zotero gibi uygulamalara güvenirler.

Bu uygulamalar araştırma yapma ve bir yayınlı bunları paylaşma sürecinde birden fazla işleviyle yazara katkı sağlar. Bunlar, içerik sunucuların veri tabanı olarak ve bireysel ajanda olarak kullandığı çoğu platforma entegredir. Bu sayede araştırmacılar tam metnin bağlantıları dâhil arama sürecinde ulaşılan birçok makaleye ait meta-veriyi hemen indirebilirler. Daha sonra bunları çalışma arkadaşlarıyla paylaşabilir ve yayımlanacak makalede hangilerine atıf verecekleri kararını nihayete ulaştırabilirler. RefWorks'un sunduğu Write-N-Cite gibi metin içi atıf işlevleri, makale sonunda ortaya çıkacak kaynak listesinin temelini oluşturması sayesinde, örneğin APA ilk yazar/yıl veya sayısal tür gibi, yazarın belli bir derginin istediği formatta paragraflar arasına yer belirleyiciler eklemesine olanak verir. Ana atıf tiplerinin çoğu atıf yönetim yazılım uygulamalarının içerisinde çıktı türü olarak inşa edilmiştir. Atıf verilmek üzere kendi listelerini ve makale dosyalarını oluşturan yazarlar, bir tıklama ile erişilebilecek bir referans, son not veya dipnot listesinin sunduğu kolaylıktan faydalanacaktır. Makale kabul almazsa metin için atıfların yeniden biçimlendirilmesine ve tüm bir bibliyografyanın diğer bir derginin tercih ettiği stile göre şekillendirilmesine ihtiyaç yoktur. Yapılacak tek iş atıf yönetim yazılımındaki çıktı türünü değiştirmektir.

8. BÖLÜM

Yayımlanabilir Nitel Araştırma Nasıl Yazılır?*

Kerstin Stenius, Klaus Makela, Michal Miovsky ve Roman Gabrhelik

Giriş

Nitel bir araştırma yapmak ve yayımlamak nicel araştırma için geçerli tüm ana becerileri gerektirmektedir. Nitel araştırmacılar için ayrıca özel bazı güçlükler olabilir. Bunlar arasında bilim camiasındaki mevcut önyargı ve iletişim engellerini aşmak durumunda kalmak vardır. Bu bölümde araştırmasını bilimsel bir dergide yayımlamayı arzu eden yazarlara tavsiyeler sunuyoruz. Yazımıza sonuçların raporlanmasına etki edecek nitel çalışma süreçlerinin kendine has özelliklerine dair bazı notlarla başlıyoruz. Daha sonra iyi nitel araştırmaların ortak özelliklerini tanımlayıp editörler ve hakemler tarafından kullanılan bazı değerlendirme ilkelerini sunuyoruz. Son olarak ise nitel bilimsel bir makalenin nasıl yazılacağı ve yayımlanacağına dair pratik öneriler sunuyoruz.

Nicel bir araştırmada gözlemler genellikle sistematik bir şema izler ve gözlemlerin sınıflandırılması ekseriyetle veri toplama sürecinin başladığı

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Stenius, K, Makela, K, Miovsky, M ve Gabrhelik, R. 2017. Yayımlanabilir Nitel Araştırma Nasıl Yazılır. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovsky, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 155-172. Londra: Ubiquity Press. DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.h> Lisans: CC-BY 4.0.

anda kararlaştırılmış olur. Bu sayede büyük miktarlarda veri setlerinin sayısal analizler için toparlanması mümkün olur fakat bulguların anlamlandırılması veri toplamanın üzerine inşa edildiği kavramlarla sınırlı kalır. Gözlemlerin (ör: metinler, ses dosyaları, davranış, görüntülerin) genellikle daha az olduğu nitel bir araştırmada araştırmacının sosyal bir olguyla ilgili önyargısının nicel araştırmada olduğu kadar araştırma sonuçlarını belirlemediği iddia edilebilir (Sulkunen, 1987). O nedenle genellikle insan davranışlarının ardındaki sosyal süreçleri ve nedenleri (Sulkunen, 1987) veya Wikipedia'nın ifade ettiği şekliyle “sosyal olaylarda nicel araştırmanın merkezinde yer alan ne, nerede ve ne zaman sorularına karşılık niçin ve nasıl çalışmak” için genellikle nitel araştırmalar kullanılır.

Nitel bağımlılık araştırmaları, tarihi süreçlerden tedavi sonuçlarına kadar farklı yelpazedeki konular üzerine odaklanır. Geliştirilen politikaların hızlıca değerlendirilmesi de dahil olmak üzere alkol ve diğer madde politikaları hakkındaki sorulara yanıt bulabilmek için nitel araştırma giderek daha fazla kullanılmaya başlanmıştır (bkz. Stimson ve d., 2006). Ayrıca program uygulamaları ve çeşitli politika ölçütlerini değerlendirmek için yararlanılan bir yöntemdir (ör: bkz. Miovsky, 2007;

Miovsky & Zabransky, 2003). Bunun ötesinde, etnologlar çeşitli popülasyon gruplarındaki madde kullanım alışkanlıkları hakkında kavrayışı artırmak üzere nitel metotlardan istifade etmişlerdir (ör, bkz. Lalander, 2003).

Klinik ve politika alanlarında, özellikle değerlendirme ve müdahale araştırmaları içerisinde, nitel ve nicel araştırmaları karma yöntem araştırmaları denilen bir yöntemle birleştirmeye dönük önemli oranda artan bir ilgi vardır (Creswell & Plano Clark, 2007). Nitel ve nicel araştırmaların birleştirilmesi süreçlerin, tutumların ve güdülerin anlaşılmasına bir derinlik kazandırabilir. Çeşitli bilgi türleri ile nitel/nicel yöntemlerin gerçek birleştirilme süreci arasındaki ilişki üzerine gerçekleştirilen teorik karma yöntemli çalışmalar hakkında sık sık tartışmalar yapılmaktadır (Creswell & Tashakkori, 2007). Kutu 8.1 iyi karma yöntemli makalelerin özelliklerini sunmaktadır.

Nitel araştırmalara yönelik ilginin arttığına inanıyor olmamıza karşılık çoğu dergi hâlihazırda nitel çalışmaları yayınlamamaktadır. İlaveten bağımlılık dergilerinin editörlerinin çoğu, nitel makale taslaklarının editörlere daha fazla

sorun çıkardığını ve nicel araştırma raporlarına göre yayımlanmak üzere daha az seçildiğini belirtmişlerdir. Buradaki bazı problemler makalelerin nasıl yazıldığıyla ilgili olmaktadır.

Bağımlılık alanında sadece nitel araştırmalara ayrılmış bir dergi yoktur ve çoğu dergide makalelerin ciddi bir standart formata uyması gerekir. Nitel makaleler bu formatı aşma eğilimindedir ve okuyucu üzerinde farklı beklentiler oluşturur. Bir başka sorun bağımlılık araştırmaları gibi nispeten ufak araştırma alanlarında nitel metot ve analizleri değerlendirmede yetkin hakemleri bulmanın zor olmasıdır. Öyleyse bir nitel makale sadece yetkin olmayan bir hakem tarafından değerlendirilme riskini beraberinde taşımakla kalmaz, nitel araştırmaya önyargı taşıyan birinin önüne de gidebilir. Tüm bu nedenlerden dolayı nitel araştırmacılar yazılarında özellikle daha fazla profesyonel olmalıdırlar.

- a) Titiz bir çalışmayla toplanan veriler ve uygun analizler ile her iki taraftan yapılan çıkarımlarla birlikte çalışmanın (biri nicel, biri nitel olmak üzere) oldukça büyük iki veri seti vardır.
- b) Makale çalışmanın nitel ve nicel taraflarının her ikisinden elde edilen sonuçları karşılaştırma, kıyaslama veya içine katma açısından çalışmanın iki kısmını birbiriyle bütünleştirir.
- c) Makale karma yöntemli araştırmalar üzerine yeni neşet eden literatürü zenginleştirecek biçimde karma yöntem bileşenlerine sahiptir.

Kutu 8.1: İyi karma yöntemli makalelerin özellikleri.

Kaynak: Creswell ve Tashakkori (2007).

Nitel Araştırma Yayınlamanın Zorlukları

Nitel yöntemler istatistiki analizlerin sonuçlarını göstermek için pilot çalışmalarda, karma yöntemli çalışmalarda ve bağımsız nitel araştırma projelerinde kullanılabilir (krş. Denzin & Lincoln, 1998). Bu bölümde son kategoriye odaklanıyoruz, yani nitel metotları kullanan özgün araştırma raporlarına. Hem nitel hem nicel araştırmanın değerlendirilmesinde benzerlikler ile ciddi örtüşmelere ve etkin sunumlara odaklanacağız.

Nitel veya nicel olsun bütün sosyal araştırmaların ilk ve önde gelen amacı tarihsel olarak belli bir konu, tema veya hedef üzerine kavramsal olarak yeterli bir tanımlama ortaya koyabilmektir. Nitel araştırmalarda araştırma konusuna karar verilmesi, istatistiki bir çalışmada popülasyonun seçimi kadar önemlidir. Konunun tanımı her iki tür çalışma için de teorik bir görevdir zira kavramsal olarak iyi organize edilmiş bir analizi gerektirir.

Sınıflandırma, çıkarım ve yorumlama süreçlerinin her biri hem nitel hem nicel araştırma için temel açılardan benzerdir. Ancak nicel analiz işlemleri nitel işlemlerden daha nettir. Ayrıca nicel araştırmada bulunan çeşitli adımlar nitel çalışmalardakinde olduğundan daha belirgin şekilde ayrışabilmektedir. Nitel bir çalışmadaki ilk mesele olan verinin toplanması ve işlenmesi, nicel bir çalışmada olduğundan daha karmaşık ve iç içedir. Özellikle araştırmacılar veriyi bizzat topladıkları durumlarda toplama safhasında yorumlama sorunlarının oluşmasının önüne geçemeyeceklerdir. Bazı nitel araştırmalarda açığa çıkan özel bir mesele de kullanılan yöntemlerin çalışma sırasında ara sonuçlara bağlı olarak değişebilmesi durumudur. Kısa bir makalede bunun niçin böyle olduğunun nedenlerini ve veri toplamanın son safhasında niçin önceki bölümlerden farklı bir yöntem kullanıldığını açıklamak veya kişinin sınıflandırma şemasını niçin değiştirip veriyi farklı bir şekilde işlediğini ifade etmek ciddi anlamda güçtür. Ayrıca araştırmacıların çalışmaya konu olan nesneyle olan ilişkilerini ciddiyetle ele almaları gerekir. Veri toplama sürecinin özelliklerini ve psikolojisini uzun uzadıya ele alıp tartışan birçok nitel rapor vardır ancak daha sonra görüşme kayıtlarına ne olduğunu tanımlamada çok azı dikkat gösterir. Kayıtlar tek seferde mi yoksa parçalar hâlinde mi yazıya aktarıldı, ortaya çıkan kâğıt yığınları nasıl ele alındı ve düzenlendi? Nitel araştırmada bu veri işleme açıklamaları analize güvenilirlik kazandırmak için gerekli olabilir.

İkinci bir mesele ise nitel analizin bir nicel çalışmada olduğu gibi net bir şekilde çerçevesinin sınırlandırılmış bir veri seti ile kısıtlı olmamasıdır. İyi araştırmacılar detaylı bir alan günlüğü tutabilir ve tüm tartışmaların notlarını alabilir, böylece incelemelerini sınırlandırabilecekleri bir yapı oluşturabilirler. En azından analiz safhasında notlarına kaydetmedikleri fakat inceleme için hesaba katmaları gereken önemli bir detaya tekrar dönebilirler. Nitel araştırma yapan araştırmacıların bu analitik süreci dürüst ve ikna edici bir dille anlatmaları gerekir.

Nitel araştırmaların yayımlanmasını zorlaştıran ve standart bir nicel araştırmayı dergi makale modelinden farklı kılan birçok temel unsur vardır (Miovsky, 2006):

- Araştırma tasarımı araştırma projesinin başından itibaren daha esnek olarak tasarlanmış olabilir ve yeni sorular soruldukça ya da yeni bulgular elde edildikçe de tasarımda değişikliğe gidilmesi beklenmedik değildir. Yeniden tasarlama durumu bu değişikliklerin açıklanması için özellikle ciddi, kapsamlı ve bazen de uzunca bir metodoloji bölümünü yazmayı gerektirir.
- Nitel araştırmalar; veri seçimi, metodoloji ve sunuma etki eden farklı türlerde teorik çerçeveler (fenomenoloji, yapısal yaklaşımlar, hermenötik vs.) kullanır. Bu çeşitlilik bir oranda nicel araştırmalarda da bulunur. Ancak nitel araştırmalarda analiz ve raporlama kısımları daha yakın ve iç içe geçmiş olduğundan teorik yaklaşımlardaki farklılıklar daha önemli hale gelir. Bir yazar olarak verinizin seçimi, yeterliliği ve bilimsel değeriyle ilgili olarak daha açık bir şekilde savunma yapmanız gerekecektir.
- Nicel araştırmalara kıyasla nitel araştırmalar farklı teorik arka planlara sahip (güvenilirlik gibi) farklı araştırma geçerlilik kavramlarından yararlanır (Whittemore, Chase & Mandle, 2001). Ayrıca doğru örneklem metotları ile veri temsil gücü hakkında farklı bir bakışa sahiptir (Patton, 1990). Bazı örneklem stratejileri nitel ve nicel yaklaşımları bir araya getirir (ör, katılımcı odaklı örneklem). Nitel eğilimli araştırmalar tek vaka çalışmalarıyla da yürütülebilir, kartopu örneklem veya katılımcı odaklı örneklem gibi geleneksel olasılık örneklem yöntemlerini nitel eğilimli metotlarla birleştirebilen yöntemlerle de yapılabilir. Bu veri setlerini ve veri toplama yöntemlerini açık-

lamak zor olabildiği gibi, genellikle araştırma raporlarında görülen uzunluk sınırları içerisinde niçin ve nasıl kullanıldıklarını açıklamak da güç olabilir.

Tüm bu unsurlar yalnız teknik sayfa sınırlandırmaları ile ilgili değil, nitel metot ve analize dair kavrayış sahibi hakemlerin az olması nedeniyle de, yazarların önüne uygulamaya dair bir dizi zorluk çıkarır. Ayrıca bilimsel yayın yapma faaliyeti, genellikle nicel yaklaşım ve yöntemlere dayalı yazılı ve yazılı olmayan birçok alışkanlık ve kural üzerine düzenlenen bir hal almıştır. Nitel çalışma yapan bir araştırmacının bu engelleri aşmaya hazır olması gerekir.

Nitel Analiz Değerlendirme Kriterleri

Nitel ve nicel araştırmaların değerlendirmeleri arasında bazı farklılıklar bulunur. Nitel bir çalışmanın tekrar edilebilirliği bir güvenilirlik meselesi olarak ele alınamaz ve nitel bir yorumun doğruluğu istatistiksel bir modelin açıklayıcı gücü ile karşılaştırılmaz. Önümüzdeki paragraflar boyunca nitel çalışmaları değerlendirmek için üç temel kriter önerisinde bulunuyoruz: 1) Veri setinin ve onun sosyal & kültürel yerinin önemi; 2) Veri ve analiz kapsamının yeterliliği; 3) Analizin şeffaflığı ile tekrar edilebilirliği. Nitel araştırmalarda analiz ve raporlamanın iç içe geçmiş olmasından dolayı bu kriterler hakemler ve editörler için olduğu kadar araştırmacılar ve yazarlar için de uygundur.

1. Veri Setinin ve Onun Sosyal & Kültürel Yerinin Önemi

Araştırmacıların verinin incelenmeye değer olduğunu savunmaya hazır olması gerekir. Verinin önemi için kriterleri belirlemek kolay değildir. Ancak şu ön koşul öne sürülebilir: Araştırmacı sosyal ve kültürel bağlamı (bağlamlama) ve malzemenin ortaya çıkma koşullarını dikkatle tanımlamalıdır.

Ortaya çıkış koşulları pek çok düzeyde tartışılabilir. Verinin kültürel unsurlar içerdiği durumlarda bunların ortaya çıkışı ve pazarlama mekanizmalarının hesaba katılması gerekir. Bireyler tarafından ortaya konan metinler onların

sosyal konumlarıyla ilişkili olmalıdır. Dahası veri üretiminin şartları ve araştırmacının veri üzerindeki muhtemel etkisi de değerlendirilmelidir. Kültürel unsurların insanların günlük yaşamıyla olan ilişkisi üretim ve dağıtım ağlarına bağlıdır. Haftalık dergiler ve filmler çevresel kültürü birkaç düzlemde temsil eder. Zamana bağlı karşılaştırmalar yaparken aynı ve tek bir türün sosyal ve kültürel yerinin on yıldan on yıla farklılık gösterebileceği hatırdta tutulmalıdır.

Uluslararası karşılaştırmalar yaparken demografik çeşitliliği farklılık oluşturan bir faktör olmaktan çıkarabilmek önemlidir. Finlandiyalı AA (Adsız Alkolikler) üyelerinin hikâyelerindeki farklı özellikleri tespit etmek istiyorsak Finli çiftçileri Amerikalı üniversite profesörleri ile karşılaştırmadığımızdan emin olmalıyız. Hedef topluluğu seçmedeki kriter demografik değil kültürel temsil gücüdür.

Ek olarak, insanlar aynı şeylerden farklı durumlarda farklı şekillerde bahsedebilirler. Hangi söylemi çalışmak istediğine karar vermek ve makalelerinde bu kararı savunmak araştırmacıların görevidir. Resmî olmayan mülakatlar daha fazla özgün bilgi ürettiği düşüncesiyle temellendirilerek anketlerden daha fazla savunulur. Ancak öte yandan derinlemesine bir görüşme, günümüz insanı için bir anketi doldurmaktan daha istisnai bir durumdur. Güç yapılarının ve cinsiyet rollerinin her sosyal durum üzerindeki muhtemel etkilerinin söylem inceleme sırasında dikkate alınması gerekir. Zira nitel araştırmanın sonuçlarını etkileyebilir.

Ortaya çıkma koşullarının çalışma tasarımına dâhil edilmesinde olduğu gibi, söylem çeşitliliklerinin incelenmesi daha zahmetli olabilir. AA üyeleri muhatap durumuna ve daha yakın veya uzak bir AA toplantısında bulunmalarına göre, kendi hikâyelerinin çeşitli yönlerini ön plana çıkarabilirler. Dahası hikâyenin niteliği, konuşmacının ne kadar süredir AA grubunda olduğuna bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Asıl çalışma tasarımı içerisine bu çeşitlenme eklenemese bile malzemenin hangi koşullar altında ortaya çıktığını ve söylemin potansiyel farklılıklardaki yerini düşünmek ve tartışmak önemlidir.

2. Veri ve Analiz Kapsamının Yeterliliği

İstatistiki çalışmalarda parametreleri analizin amacına uygun olarak doğru bir şekilde ölçümlemek için gerekli veri büyüklüğünü önceden hesaplayabiliyoruz. Ancak gerekli nitel verinin büyüklüğünü tahmin edecek buna benzer yöntemlerimiz yok. Genellikle veri doyum noktasından bahsederiz: Veri toplama, eklenen yeni vakalar yeni özellikler getirmediği noktada tamamlanmış demektir (Strauss & Corbin, 1998). Buradaki güçlük elbette sınırların her zaman önceden bilinmemesi ve veri toplama işleminin nadiren kişinin isteğine göre sonlandırılabilir devam eder bir süreç olmasıdır.

Yalnızca çok özel vakalarda incelemenizi bir avuç gözleme dayandırabilirsiniz. Çoğu durumda üzerine çalıştığınız olgunun çeşitliliğini araştırmanıza dâhil ettiğinizden emin olmak zorundasınız. Öte yandan kişinin tek seferde çok fazla veri toplamaması gereği, sıkı uygulanmayan ve fakat yararlı bir kuraldır. İlk önce küçük bir veri kümesini inceleyip hangi ilave veriye ihtiyaç olacağı belirlenebilir. İncelemeyi daha ufak bölümlere ayırmak da yayınlanabilir bir rapor ortaya çıkarmak için yönetilebilir sonuçlar elde etmeye yardımcı olur.

Veri toplamayı, ortaya çıkarma koşulları arasından öne çıkan faktörlere göre gruplamak genellikle tavsiye edilen bir işlemdir. Burada amaç çeşitliliği açıklamak değil verinin yeterince farklılık içerdiğine emin olmaktır. Örneğin AA üyelerinin hayat hikâyelerini toplama işini üyelerin sosyal konum, cinsiyet, yaş ve alkolden temiz kalma sürelerine göre gruplandırmak yararlı olabilecektir (Arminen, 1998). Bunun tek zorluğu hangi özelliğin hayat hikâyelerinin türünü belirleyeceğine dair bir ön bilginin olmamasıdır; hikâyeler dışsal koşullardan ziyade içme deneyimlerine dayanıyor olabilir ve AA grubu içerisinde hayat hikâyelerine etki edecek çok çeşitli anlatı gelenekleri olabilir.

Analizin uygun bir şekilde yapılması, araştırmacıların yorumlarını birkaç gelişigüzel vakaya veya örneğe değil, eldeki malzemenin tümü üzerinden yaptıkları titiz bir okumaya dayandırması anlamına gelir. Nitel raporlar, eldeki malzemenin fazlalığını dikkatle incelenmesini olanaksız hâle getirdiği için genellikle biraz izlenimcidir.

3. Analizin Şeffaflığı ve Tekrar Edilebilirliği

Analizin şeffaflığı, okuyucuların araştırmanın muhakemesini takip edebiliyor olması ve yorumları kabul edebileceği veya itiraz edebileceği kadar yeterli bilginin kendisine sunulmuş olması demektir. Bir analizin tekrar edilebilirliği ise, sınıflandırma ve yorumlama kurallarının onları uygulayan bir başka araştırmacının ellerinde aynı sonuçları verecek şekilde açıklıkla sunulmuş olmasıdır. Nitel bir analiz ve raporun şeffaflığını ve tekrarlanabilirliğini geliştirmek için üç yoldan bahsedebiliriz: 1) Veriyi numaralandırmak; 2) Yorumlama sürecini çeşitli adımlara bölmek; 3) Karar verme ve yorumlama kurallarını açıklamak.

Keyfiliği azaltmanın ve tekrar edilebilirliği artırmanın en iyi yolu yorumların üzerine temellendirildiği tüm birimleri numaralandırmaktır. Bunu yapabilmek için analitik bir birimin tanımlanması ve olabildiğince küçük olması gerekir. Başka bir deyişle bir filmi veya bir grup tartışmasını değil de bir sahneyi, bir cümleyi veya birbirine yakın bir çifti seçin. Analizin biriminin tanımlanması yorumlama sürecinin bir parçasıdır.

Yorum ve analiz süreci asla tam olarak biçimlendirilemez. Bu her şeyden önce yorum sürecinin hem araştırmacıların kendilerine hem de okuyucuya görünür kılınacak şekilde aşama aşama çalışılması meselesidir.

Nitel analizler ister istemez istatistiksel analizlerden daha kişisel ve daha az standartlaştırılmış incelemelerdir. Öyleyse raporlanan sonuçlara götüren mantık zinciri ile teknik işlemlerin her ikisi hakkında okuyucuya olabildiğince net bir resim sunulması daha hayati bir durum almaktadır. Okuyucu yalnızca araştırmacının sezgilerinin merhametine teslim edilemez. Nitel araştırmalarda şeffaflık talebi hayati önem taşır.

Editör ve Hakemlerin Nitel Araştırma Rapor Değerlendirmeleri

Nitel araştırmaların hakemli değerlendirme kriterleriyle ilgili bir tartışma, yarı deneysel araştırmalar veya doğal deneyler için geçerli değerlendirme ilkele-riyle başlatılabilir. Amerikan Kamu Sağlığı Dergisi bu tür çalışmalar için (Des Jarlais, Lyles & Crepaz, 2004) TREND (Transparent Reporting of Evaluations with Nonrandomized Designs - Rastgele Olmayan Tasarımların Değerlendiril-mesinde Şeffaf Raporlama) adını verdiği bir değerlendirme sistemi yayınladı. TREND özellikle rastgeleleştirme prensibi bir şekilde sınırlı olan araştırma sonuçları için tasarlanmıştır. Bu değerlendirme sisteminin merkezinde yer alan şeffaflık kriteri tüm aşama ve prosedürlerin detaylı bir şekilde tanımlanmasına ve ayrıca bireysel yöntem ve teorik arka planın uygulanmasındaki tercih ve tutumların detaylı bir şekilde doğrulanmasına vurgu yapmaktadır (ayrıca, bkz. Mayring, 1988, 1990).

Mares (2002) resimli belgelerden yararlanarak araştırma için nitelik kriterlerini inceledi ve bulgularını tamlık (verinin incelenen olguyla ne kadar iyi eşleştiği), şeffaflık (çalışmanın bireysel safhalarının doğru, açık ve tam olarak tanımlan-ması), yansıma özelliği (araştırmacının çalışma boyunca farklı aşamalar ve ölçütler üzerine düşünebilme yetisi ile araştırmacının araştırma durumunu nasıl etkilemiş olabileceği), yorumların yeterliliği ve çelişkili yorumların kümelenmesi (alternatif yorumların ve diğer geçerlilik kontrol tekniklerinin tanımlanması ve ağırlığı) kavramlarıyla özetlemiştir.

Des Jarlais, Lyles ve Crepaz (2004, s. 363-365), yazarlar ve değerlendirmeciler için genel bir değerlendirme kılavuzu olabilecek 22 maddelik bir liste ortaya koydular. Kutu 8.2'de bu gerekliliklerin ve tavsiyelerin bir kısmı yer almaktadır.

Gilpatrick (1999) ve Robson (2002) tarafından önerilen diğer tavsiyeler ise Kutu 8.3'de özetlenmiştir.

- a) Bir makalede yapılandırılmış bir özet bulunmalıdır (en az arka plan bilgisi, amaçlar, örneklem, metotlar ve sonuçlardan oluşmak üzere).
- b) Örneklemde kullanılan kriterlerin, açıklama içerecek şekilde tanımlanması ve gerekçelendirilmesi gerekir.
- c) Örneklem ve veri toplamanın çalışmanın teorik arka planıyla tutarlı olduğunu göstermek amacıyla, tüm çalışmanın veya bireysel metotların teorik arka planı açıklanmalıdır.
- d) Çalışmanın yürütüldüğü bağlam (ortam) tanımlanmalıdır. Yazarlar çalışmanın yapıldığı alanın özelliklerini tanımlamalı ve onu diğer ortamlardan ayıranların ne olduğunu açıklamalıdır.
- e) Araştırma müdahalesinin ve çalışma katılımcılarının bu müdahale sırasında nasıl tepki verdiklerinin ayrıntılı bir tasviri yapılmalıdır.
- f) Uygulanan analitik metotların nasıl kullanıldığının, sapmayı en aza indirmek için kullanılan araçlar dâhil, detaylı olarak açıklanması gerekir. Ayrıca sonuçların geçerliliği de sunulmalıdır.
- g) Veri işlem tutumlarının (ör. teknik yönlerin ve prosedürlerin) tanımlanması gerekir.
- h) Sonuçların ve yorumların tasvir edilmesi tahmin edildiği gibi çok gereklidir. Kısıtlamaların (yani sonuçların bağlamsal geçerliliğinin) tartışması ile çalışmanın tasarımının bu kısıtlamaları nasıl yansıttığına dair bir inceleme de buna dâhildir.

Kutu 8.2: Nitel Çalışmalar için Değerlendirme Kriterleri

Kaynak: Des Jarlais, Lyles & Crepaz (2004).

- a. Araştırma konusu ile ondan devşirilen araştırma soruları ve amaçlar düzgün bir şekilde sunulmalıdır.
- b. Amaçlar bağlamsal olarak bütünleşik olmalı ve mevcut bilgi düzeyiyle ilgili bir inceleme dâhil teorik bir çerçeve ortaya koymalıdır.
- c. Yazar bu arka plana dâhilinde çalışmasının önemini savunmalıdır (ör: sonuçların hangi soru veya konulara katkı sağlayacağı ve alanı nasıl daha ileriye taşıyacağı gibi).
- d. (Araştırma kayıtlarının, kontrol noktaları gibi) Denetim araçlarının ve etik sorunların nasıl çözümlendiğinin (ör: bilgilendirilmiş onay kullanımı, araştırma protokollerine sıkı bağlılık, araştırma ekibini riskli ve sorunlu durumlara hazırlıklı hale getirme gibi şeylerin) raporlanması gerekir.

Kutu 8.3: Nitel Çalışmalar için Değerlendirme Kriterleri.

Kaynak: Gilpatrick (1999) ve Robson (2002)

Nitel çalışma hem bütünlüğü içerisinde hem de onu oluşturan parçaları içinde, genel olarak nicel bir rapora uygulanan aynı kriterlere ve beklentilere göre değerlendirilecektir.

Yayınlanabilir Bir Nitel Makale Yazmak İçin Pratik Tavsiyeler

Hem yazı becerilerinizi ilerletmenin hem de yayın yapma şansınızı yükseltmeye başlamanın iyi bir yolu, editörlerin nitel makaleleri niçin geri çevirdiklerinin cevabını oluşturan ortak nedenleri bilmekten geçer (bkz. Kutu 8.4). Daha sonra iyi yazılmış nitel makalelerden bazıları dikkatle okunmalıdır (bkz. Kutu 8.5).

Dergi editörlüğü, hakemlik ve araştırmacılık deneyimlerimize dayanarak nitel makale kaleme alacak yazar adayları için dokuz tavsiyede bulunuyoruz.

1) Makalenizin Biçimi ve Yapısı Üzerine Kafa Yorum

Çeşitli bağımlılık dergileriyle haşır neşir oldukça nitel makalelerin yalnız konularına değil nerede yayımlandıklarına bağlı olarak birbirlerinden çok farklı göründüklerini fark edeceksiniz. Belli bir dergiyi hedef almayı tercih edebilir ve bu yayında kullanılan formatı yakından takip etmeye çalışabilirsiniz. Fakat makale taslağınız için daha geniş bir dergi potansiyeli içerisinde seçim yapmak isterseniz ve özellikle de deneyimli bir araştırmacı değilseniz, araştırma raporunuz için klasik bir yapı seçmeniz akıllıca olabilir.

- Yazar çalışmasını önceki (uluslararası) literatürle ilişkilendirmemiş.
- Araştırma sorusu açık bir şekilde ifade edilmemiş.
- Makalenin yapısı net değil veya derginin makalelerden beklediği yapıya uyumlu değil.
- Teoriler, metotlar ve veri analizleri tutarlı değil.
- Ana kavramlar açıkça ortaya konulmamış veya tutarlı bir biçimde kullanılmamış.
- Metodoloji zayıf.
- Veri setinin büyüklüğü ikna edici bir şekilde savunulmamış.
- Veri seti yeterince bağlamsallaştırılmamış veya açık bir seçim yanlılığı içeriyor.
- Veri toplama zayıf ve geçerlilik denetimi yok.
- Metotlar ve analizler yeterince açık ifade edilmemiş, öyle ki bu durum hakemlerin ve editörün makaleyi fazla tasvirici ve analizleri çok fazla sezgiye dayalı bulmasına yol açmış.
- Yazar doğru olmayan sonuçlar ve temelsiz genellemeler yapıyor.

- Etik ilkeler ihlal edilmiş veya etik meselelerden bahsedilmemiş ya da yeterince tartışılmamış.
- Metin fazla uzun.

Kutu 8.4: Editörlerin nitel makaleleri reddetmelerinin ortak nedenleri.

Kaynak: Drisko (2005).

2. Kısa Özetle Başlayın

Bağımlılık dergilerinin çoğu, yazarların arka plan bilgisini, amaçları, veri ve metodları, sonuçlar ve tartışmayı içeren çok kısa özetler yazmasını ister. Nitel makale yazarının yazım sürecinin ilk aşamasında, metnin tutarlı ve mantıklı olmasını garanti edecek şekilde başlangıç niteliğinde bir özet yazması iyi bir fikir olabilir.

3. İçerikle Bağdaşan Bir Başlık Seçin

Bir makalenin başlığı çok önemlidir. Drisko (2005) şu tavsiyede bulunur: Araştırma sorusunu makalenin başlığına dönüştürüp onu sunun. İlgilendiğiniz alana işaret eden bir başlık araştırmanıza gerçekten ilgi duyabilecek daha fazla okuyucuya ulaşır ve büyük olasılıkla makalenize daha fazla atıf üretir (bkz. 10. Bölüm). Bazen başlığı, kullandığınız veri türünü anlatacak biçimde formüle etmek de mümkün olur. Başlığın fazla iddialı ya da fazla süslü olmaması gerekir. Makalenin başlığı “Alkol Üzerine Ticari Söylemler” gibi bir ifadeyse okuyucu buradan çok ciddi bir teorik katkı sunulmasını bekler. Eğer “Alkol Pazarlama Üzerine Bir İnceleme” gibi bir başlıksa ve sadece Yunanistan’da kısa bir zaman dilimindeki bira reklamlarını ele alıyorsanız okuyucu hayal kırıklığı yaşayabilir.

Amos, A., Wiltshire, S., Bostock, Y., Haw, S., &McNeill, A. (2004). ‘You can’t go without a fag... you need it for your hash’- a qualitative exploration of smoking, cannabis and young people. *Addiction*, 99(1), 77-81.

Demant, J., &Jarvinen. M. (2006): Constructing maturity through alcohol experience- Focus group interviews with teenagers. *Addiction Research and Theory*, 14(6), 589-602.

Herd, D. (2005). Changes in the prevalance of alcohol use in rap song lyrics, 1979-97. *Addiction*, 100(9), 1258-1269.

Maher, L. & Hudson, S.L. (2007). Women in the drug economy: A metasyntesis of the qualitative literature. *Journal of Drug Issues*, 37(4), 805-826.*

Maeyer, J. D., Vanderplasshen, W. Camfield, L., Vanheule, S., Sabbe, B., & Broekaert, E. (2011). A good quality of life under influence of methodone: A qualitative study among opioid-dependent individuals. *International Journal of Nursing Studies*, 48, 1244-1257.

Miovsky, M. (2007). Changing patterns of drug use in the Czech Republic during the post-Communist era: A qualitative study. *Journal of Drug Issues*, 37(1), 73-102.

Phillips, D., Thomas, K., Cox, H., Ricciardelli, L. A., Ogle, J., Love, V., & Steele A. (2007). Factors that influence women’s disclosures of substance use during pregnancy: A qualitative study of ten midwives and ten pregnant women. *Journal of Drug Issues*, 37(2), 357-376.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Kutu 8.5: İyi yazılmış nitel makalelere örnekler.

4. Araştırma Sorusunu Başlangıçta ve Açıkça Belirtin

Nitel raporlarda araştırma sorusunu okuyucunun bulup çıkaramayacağı kadar metnin içine gömmek sık yapılan hatalardan birisidir. Bunun önüne geçmenin en iyi yolu makalenizin başına “araştırma sorusu” ya da “çalışmanın amacı” gibi bir ara başlık yerleştirmektir. Alternatif olarak soruya arka plan bilgisinde ve giriş bölümünün son kısmında da değinebilirsiniz.

Nitel bir makale okuyucusu için makalenin farklı yerlerine serpiştirilmiş birçok farklı ve bazen çelişkili araştırma soruları bulmak hiç de alışılmışın dışında sayılmaz: girişte bir soru, metot ve veri bölümünde bir başka soru ve tartışma bölümünde üçüncü bir soru daha... (Drisko, 2005). Nitel araştırma süreci nicel araştırmalardan ne denli daha öngörülemez olursa olsun ve araştırma süreci boyunca bakış açınızı etkileyecek yeni kavrayışlar kazanmış olsanız dahi, araştırma raporunun amacı bir kural olarak bu keşif sürecinin tamamını raporlamak değil; belli bir soruya cevap olabilecek belli bulguları raporlamaktır. Okuyucu araştırmacının hatalarını ve yeni soru seçimlerini de içeren o büyük hikâyenin içine çekilmek istemez. Okuyucunun ilgisini çekecek tek net bir soruya vurgu yaparak onu metnin geri kalanına hazırlayın. Araştırma projeniz birçok soruyu cevaplayabilecek düzeyde olabilir. O zaman bunların her birini tek bir metne sıkıştırmak yerine daha kısa ve öz birkaç makale yazmayı düşünmelisiniz.

Eğer mümkünse araştırma sorusunu çalışmanın bilimsel arzusunu yansıtacak şekilde ifade etmeye çalışın: Yeni bir sosyal olguyu keşfetmeyi amaçlayan, bir konuyu keşfeden bir makale mi, yoksa yeni bir yaklaşım mı sunuyor, ya da bir sorun hakkında çıkarımlar yapmayı mı hedefliyor? Ya da bir projeyi değerlendirip bir teoriyi mi test ediyor (Drisko, 2005)?

5. İlk Dönem Araştırmalarıyla İlgili Kapsamlı Bir Değerlendirme Yapın

Konu üzerinde önceden yapılmış araştırmalarla ilgili yürütülecek özenli bir değerlendirme, alana yeni bilgiyle katkıda bulunacağınız iddiasının altını doldurmak için önemlidir. Bu aynı zamanda araştırma camiasında kendi

yerinizi alma ve diğer araştırmacılarla ciddi bir diyalog kurma isteğinizi de ortaya koyar. Hakemler önemli bazı literatür bilgisini atladığınızı fark ederse ve özellikle bu kendi çalışmalarıysa (ve nitel bağımlılık araştırmaları o kadar küçük bir alandır ki muhtemelen sizin konunuza katkı yapmış olan bir hakem vardır) veya önceki çalışmaları yanlış yorumlamışsanız, gönderdiğiniz çalışmaya kuşkuyla yaklaşacaklardır. Yalnız kendi ülkenizdeki literatürle kendinizi sınırlamayın, fakat kendi kültürünüz içerisinde çıkmış olan yazılardan bahsettiğinizden mutlaka emin olun.

Literatür taraması yalnızca tanımlayıcı ve tasvir edici olmamalıdır. Bu bölümü diğer araştırmacılar arasında kendi yerinizi belirtmek ve yeni bir şeyler yaptığınızı göstermek için kullanın. Sizin sorunuzla ilgili önceki çalışmalarda ele alınan hâlihazırda hangi çıkarımlar var? Önceki çalışmaların belli bir konunun bir yönü hakkında neleri atladığını ya da yeni bir tanesiyle değişebilecek hangi yaklaşımları taşıdığı hakkında ne düşündüğünüzü ifade edin. Alternatif olarak bir yaklaşımı niçin ve neden kullanmak istediğinizi ya da başka biri tarafından ortaya konan bir düşünce çizgisini niçin geliştirmek istediğinizi söyleyin.

Önceki araştırmalar hakkında iyi bir değerlendirme yaptıysanız teorik ve metodolojik konumunuzu ve veri seçiminizi de savunmuş olursunuz. Sorunuzla teorik olarak ilgisi olan doğru literatür bütünü seçtiğinizden emin olun. Sigara reklamlarındaki cinsiyet farklılıklarını çalışıyorsanız cinsiyet ve medya hakkındaki literatürü taradığınıza emin olun. Yalnızca sigara içme alışkanlıklarındaki cinsiyet farklılıklarıyla ilgili bildiklerimiz üzerine odaklanmayın.

Kendi konumunuzu açıkça belirterek yaptığınız ciddi ve kapsamlı bir değerlendirme, aynı zamanda makalenizin tercih etmeyeceğiniz hakemlerin önüne gitmesini engellemenin pratik bir yoludur. Y konusunu hesaba katmayan X kişiyle aynı fikirde olmadığınızı belirttiğiniz zaman, editör bir çıkar çatışmasını önlemek adına, makalenizi X kişisine muhtemelen yollamayacaktır. Editörün başvurabileceği muhtemel hakemlerin sayısı genellikle sınırlı olduğundan bunu hesaba katmak önemli olabilir.

6. Metot ve Veri Bölümünde Yeterli Bilgi Verin

Drisko'ya göre (2005), nitel makalelerin editörlerce ret cevabı almasında en yaygın sebeplerden biri yetersiz metotlardır. Seçtiğiniz metotları gerekçelendirmek çok önemlidir. Gerçekten inandırıcı olmak istiyorsanız seçiminizi alternatif metodolojilerle ilişkilendirerek açıklayın. Birden fazla yöntem kullandıysanız birbirlerini nasıl tamamladıklarını açıklayın. Örneğin, yalnızca odak grup görüşmeleri ve post-yapısalcı metin analizi kullandığınızı belirtmeniz yeterli olmaz; bunları nasıl ve niçin kullandığınızı da anlatmalısınız.

Bağımlılık dergi okuyucularının çoğunun nitel metotlara aşina olmadığını hatırlınızdan çıkarmayın. O nedenle metodunuzun içeriğini oldukça net bir şekilde tanımlamalısınız. Araştırma metotlarının çalışmanın amacına uygun olduğunu gösterin. Metotlarınızı sistematik olarak ve tüm veri setine uyguladığınıza okuyucuyu ikna etmeniz önemlidir. Önemli kavramların tutarlı bir biçimde kullanılması buna dâhildir.

Örneklemin büyüklüğünün amaçlarınız için yeterli olduğunu savunmalısınız. Yukarıda belirtildiği gibi, küçük bir örneklem nitel araştırma okuyucularını kuşkuya düşüren unsurlardan biridir. Veri setiniz ne kadar kapsayıcı? Kaç kişiyle kaç görüşme içeriyor? Kaç toplantı ve kaç gözlem? Örneklemi açıkça fakat çok fazla açıklamaya boğmadan ortaya koyun; konuya yabancı olan okuyucunun incelediğiniz konuyu ve örneklemin neyi temsil ettiğini anlamasına yardım edecek temel özellikler üzerinde durmaya çalışın.

Veri setinin öne sürdüğünüz soruyu cevaplamada niçin en açıklayıcı ve yararlı set olduğunu açıklamanız çok mühimdir. Örnekleminizi nasıl seçtiğinizi anlatırken dikkatli olun. Hangi kriterleri uyguladınız? Veri setinizi alternatifleriyle karşılaştırabilir misiniz veya niçin bunu seçtiniz? Veri seti içerisinde önemli farklılıkları (yaş ve cinsiyet dağılımları gibi) açıklayın, böylece okuyucu resmi daha iyi görmüş olur. Bir proje için topladığınız verinin sadece bir kısmını kullandıysanız bağlamı göstermek veya hâlihazırda yayınlanmış ve bu verileri kullanmış bir makaleye atıfta bulunmak için geri kalan veriden kısaca bahsedebilirsiniz.

Yaptığınız akıl yürütmenin yorumlanması ve şeffaflığı için verinin nasıl oluşturulduğunu, toplandığını ve bu koşulların veriyi nasıl etkileyeceğini anlatmak önemlidir. Örneğin, isimlerinin gizli kalması kendileri için önemli olan AA (Adsız Alkolikler) üyelerinden veri toplasaydınız hangi özel koşullar devrede olurdu? Bu, araştırma katılımcılarının görüşmeye katılım isteklerini ya da görüşmede nasıl konuştuklarını etkiler miydi? Okuyucuya çalışmayı katılımcılara nasıl sunduğunuzu (ya da sunup sunmadığınızı) söyleyin. Odak grup kullandıysanız grup dinamiklerini tarif edin.

Analizdeki her aşamayı dikkatli bir şekilde anlatın ki okuyucu çıkarımlarınızı kabul edebilsin veya onlara karşı çıkabilsin. Bir gözlem/nesne/cevabın analizini detaylarıyla sunmak altın kurallardan biridir. Analiz sırasında yorumlarınızı sistematik biçimde ve küçük tanımlanabilir adımlarla tanımlayın. Kavramlarınızın verimliliğini gösterin. Doyum noktası için iddialarınızı, çeşitlilik ve verideki çelişkili durumlarla nasıl başa çıktığınızı gösterin.

Verinin nasıl ele alındığına dair kapsamlı bir tanımlama sunmak önemlidir. Örneğin görüşmelerin yazıya dökülüp dökülmediği veya nasıl döküldüğü, işlendiği ve gruplandırıldığına dair bilgilerin açıkça ifade edilmesi gerekir.

7. Sonuçları Araştırma Sorusuna Bağlayın

Yapı olarak araştırma sorusuyla doğrudan bağlantı kurulduğu, teori ile metoda uygun mantıksal adımlarla ilerlediği ve makalede daha önce kullanılan kavramlar tutarlı bir şekilde kullanıldığı zaman, sonuçların sunumu okuyucu açısından takip edilmesi kolay hale gelir.

Metnin gövdesinde verilerinizi sistematik bir biçimde ifade edin ki alıntılar, alan notları ve diğer belgelendirmeler tanınması kolay hâle gelsin. Örneğin, okuyucuların doğrudan atıflar mı kullandığınıza, gözlemlenen veya görüşülen kişinin söylediklerinin yorumlarını mı analiz ettiğinize emin olması gerekir. Atıflar veya diğer örnek gösterimler açıkça bağlamsallaştırılmış olmalıdır. Gözlemsel araştırma malzemesi için veriyi kendiniz mi topladığınızı yoksa başka biri tarafından toplanan veriyi mi kullandığınızı belirtin.

(Doğrudan alıntılar gibi) Yeterli ham veriyi sunun ancak abartmayın. Çok kısa alıntıları atlayın. Yeriniz kalmadıysa editöre ek materyaller için web eklentileri kullanıp kullanamayacağınızı bir sorun. Sonuç bölümünde, veri ve metot bölümünde bahsetmediğiniz veriye atıfta bulunmaktan kaçının. Görüşmelerden faydalanacağınızı söylediyse sonuç bölümünde gözlemlerden bahsetmeyin. Sonuçlar tutarlı değilse bu gerçeği açıkça ifade edin, bunun nasıl olmuş olabileceğine ve ne anlama geldiğine dair bir açıklama getirin.

Temellendirilmiş teori kullanıyorsanız sonuç olarak bir teoriyi okuyucuya sunabilir durumda olmalısınız. Betimleyici cümleler yeterli olmaz. Teori yalnızca önceki teorileri onaylamak veya anlatmakla kalmamalı, yapılan analizlerin bir ürünü olmalıdır (Glaser & Strauss, 1967).

8. Tartışma Bölümünde Ana Bulgularınızı Yeniden İfade edin ve Önceki Araştırmalarla İlişkilendirin

Nitel bir makalede tartışma bölümünün yapısı nicel araştırma raporlarındakiyle aynı yapıyı izleyebilir. Araştırma sorunuzun çok kısa bir özetinin (ki giriştekiyle aynı olduğundan emin olmalısınız) ve bu sorunun peşine düşmek istemenizin ardındaki nedenlerin akabinde tek bir cümleyle çalışmanızın ana sonuçlarını tekrarlayabilirsiniz.

Sonrasında ise bulgularınızın önceki yapılan araştırmalarla nasıl ilişkili olduğunu tartışın: Hâlihazırda bildiklerimize dair resmi mi tamamlıyor veya önceki bulgularla çelişiyor ve hatta onlara meydan mı okuyor? Bu bölümde eğer mümkünse önceki nicel araştırmalara da atıfta bulunabilirsiniz. Çalışmanız araştırma camiası veya daha geniş muhatap kitlesi için hangi açılardan önemli olmuştur? Sonuçlar farklı kültürlerdeki benzer olguların resmini değiştirebilir mi? Bu veri setiyle elde edilen bulguların diğer durumların anlaşılmasında ne kadar geçerli olduğunu tartışın. Diğer ortamlara taşınabilecek kavramlar hangileridir?

12. Bölüm’de ifade edildiği gibi, ek olarak iyi bir tartışma bölümü çalışmanızdaki kısıtlamalara dair bir şerh düşecektir. Örneklem ve veri toplamadaki hangi sorunlar araştırma sorunuza tam bir cevap alma olasılığını kısıtlı hale

getirmektedir? Hangi diğer veriyle beraber cevabınız tamamlanmış olurdu? Ek veya alternatif başka bir metot kullanabilir miydiniz?

Son olarak çalıştığınız konuda gelecek araştırmalar için bilgimizi artıracak tavsiyeler vermeyi düşünebilirsiniz.

9. Ve Son Olarak Bazı Genel Tavsiyeler

Öncelikle hem nitel hem nicel araştırmacılar açısından sahip oldukları iyi verileri bilimsel makaleler için saklamaları oldukça mantıklıdır. Nitel araştırmalar yapan kişilerin çoğu, sonuçlarını bazen kısıtlı dağıtım ağına sahip dizi baskılar şeklinde rapor olarak veya monografi şeklinde daha uzun makaleler halinde yayımlarlar. Bulgularınızı daha geniş bir kitleye yaymak istiyorsanız bilimsel bir dergide bir veya iki makale yayımlamanız genellikle daha etkili olacaktır.

İkinci olarak doğru dergiyi seçin. Makalenizin yayımlanmasını arzu ediyorsanız başarılı olmanız için bu çok önemli bir unsurdur. Atmanız gereken ilk adım bağımlılık dergisi, nitel araştırma dergisi ve sosyoloji, antropoloji, tarih gibi alanlarda çıkan akademik dergiler arasından birini seçmektir (bkz. 3. Bölüm).

Bağımlılık dergisi veya bir disipline has bir dergi seçtiyseniz nitel raporları kabul edip etmediğini araştırın. Tablo 8.1 İngiliz dilinde nitel araştırmalar yayınlayan bağımlılık dergilerinin bir listesini sunmaktadır. Yerel dillerde yayın yapan dergiler kural olarak nitel makalelerin başvurularını kabul eder. Derginin makale uzunluğuyla ilgili başvurunuzun kabul almasını zorlaştıracak bir kısıtlaması var mı bir kontrol edin. Yayın kuruluna göz atıp nitel metotlara aşina üyelerin olup olmadığına bakın. Son olarak derginin içeriğine bakın: Nitel makaleleri ne kadar yayımlıyorlar? Çoğu bağımlılık dergisinin ağırlıklı olarak nicel eğilim taşıyor olsa bile, çeşitli araştırma metotlarına açık olduğunu akılda tutun.

Ve en son olarak, makaleniz için uygun bir hakem tavsiye etmenin iyi bir fikir olup olmadığını değerlendirin. Bazı dergi editörleri makaleniz için tecrübeli hakemler bulmakta zorlanabilirler. Yazar olarak metnizi değerlendirmesini istediğiniz birini, elbette editörün bu tavsiyeyi tutma zorunluluğu olmadığını bilerek, önerebilirsiniz.

Addiction	International Journal of Drug Policy
Addiction Research and Theory	Journal of Addictions Nursing
Addictive Behaviors	Journal of Alcohol and Drug Education
African Journal of Drug and Alcohol Studies	Journal of Drug Education
Alcohol and Alcoholism	Journal of Drug Issues
Alcohol Research and Health	Journal of Ethnicity in Substance Abuse
Alcoholism Treatment Quarterly	Journal of Gambling Issues
American Journal of Drug and Alcohol Abuse	Journal of Smoking Cessation
Contemporary Drug Problems	Journal of Social Work Practice in the Addictions
Drug and Alcohol Dependence	Journal of Studies on Alcohol and Drugs
Drug and Alcohol Review	Journal of Substance Abuse Treatment
Drugs: Education, Prevention and Policy	Journal of Substance Use
Nordic Studies on Alcohol and Drugs	
European Addiction Research	Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy
Harm Reduction Journal	Substance Use and Misuse
International Gambling Studies	Tobacco Control

Tablo 8.1: Nitel makaleler yayınlayan İngilizce dergiler.

Sonuç

Bu bölümde nitel ve nicel araştırma yürütme ve kaleme alma arasındaki benzerliklerin farklılıklarından fazla olduğunu vurgulamaya çalıştık. Özellikle nitel araştırmalar için bazı kalite kriterleri ile dergi makale değerlendirmelerindeki kriterleri sunduk. Ayrıca yazarlara bazı pratik tavsiyelerde bulunduk.

Nitel araştırmalar yayınlamak en az nicel bir raporu kabul ettirebilmek kadar zordur. Ne var ki bağımlılık alanının bir bütün olarak nitel çalışmaların değerini anlamaya başladığı, gün gibi açıktır. İnaniyoruz ki gelecekte iyi yapılmış nitel araştırmalara duyulan ilgi daha da büyüyecek ve karma yöntemli çalışmalara yönelik talepler giderek artacaktır. Nitel ve nicel kıyıların derinlerine dalmış olanlar ortaya çıkıp güçlerini birleştirerek hem kendi hem de herkesin karşılıklı çıkarına olarak birbirleriyle iletişimi artıracaklardır.

Teşekkürler

Tom Babor, Phil Lange, Tom McGovern, Peter Miller, Jean O'Reilly ve Betsy Thom'a metnin ilk taslaklarına getirdikleri kıymetli yorumları için yazarlar olarak teşekkür ediyoruz.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alışımlar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Arminen, I. (1998). Therapeutic interaction. A study of mutual help in the meetings of Alcoholics Anonymous, Vol. 45. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2007). Designing and conducting mixed methods research. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W., & Tashakkori, A. (2007). Developing publishable mixed methods manuscripts. Journal of Mixed Methods Research, 2(1), 107–111.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (1998). The landscape of qualitative research: Theories and issues. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publication.
- Des Jarlais, D. C, Lyles, C., & Crepaz, N. (2004). Improving the reporting quality of nonrandomized evaluations of behavioral and public health interventions: The TREND statement. American Journal of Public Health, 3(94), 361–366.
- Drisko, J. (2005). Writing up qualitative research. Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services, 86(4), 589–593.

- Gilpatrick, E. (1999). *Quality improvement projects in health care*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.172 Publishing Addiction Science
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York: Aldine.
- Lalander, P. (2003). *Hooked on heroin: Drugs and drifters in a globalized world*. London/ New York: Berg Publisher.
- Mareš, J. (Ed.). (2002). *Sociální opora u dětí a dospívajících II [Social support of children and adolescents]*. Hradec Králové: Nukleus.
- Mayring, P. (1988). *Qualitative inhaltsanalyse: Grundlagen and techniken*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag.
- Mayring, P. (1990). *Einführung in die qualitative socialforschung*. München: Psychologie Verlag Union.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu [Qualitative approach and methods in psychological research]*. Praha: Grada Publishing.
- Miovský, M. (2007). *Changing patterns of drug use in the Czech Republic during the post-Communist era: A qualitative study*. *Journal of Drug Issues*, 37(1), 73–102.
- Miovský, M., & Zábranský, T. (2003). *Kvalitativní analýza dopadu nové drogové legislativy na drogovou scénu z perspektivy pracovníků zdravotnických zařízení a významných poskytovatelů služeb uživatelům nelegálních drog [Impact of new drug legislation on drug scene from the perspective of health care professionals working with drug users: Qualitative analysis]*. *Čs. psychologie*, 47(4), 289–300.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Robson, C. (2002). *Real world research*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Stimson, G. V., Fitch, C., Des Jarlais, D., Poznyak, V., Perlis, T., Oppenheimer, E., Rhodes, T., & for The Who Phase II Drug Injection Collaborative Study Group. (2006). *Rapid assessment and response studies of injection drug use. Knowledge gain, capacity building, and intervention development in a multisite study*. *American Journal of Public Health*, 96(2), 288–295.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory, Second Edition*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Sulkunen, P. (1987). *Sosiologian avaimet [The keys to sociology]*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Whittemore, R., Chase, S. K., & Mandle, C. L. (2001). *Validity in qualitative research*. *Qualitative Health Research*, 4(11), 522–537.

9. BÖLÜM

Sistemantik Bir Derleme Makalesi ve Meta-Analizi Nasıl Yazılır?*

Lenka Čablová, Richard Pates, Michal Miovský ve Jonathan Noel

Giriş

Bilim dünyasında bir derleme makalesi, belli bir alanda elde edilen sonuçların kapsamlı ve sistemantik bir özetini sunan ve bunu yaparken eldeki konuya yeni bir bakış açısıyla bakabilmeyi mümkün kılan çalışmalara verilen isimdir. Diğer araştırmacıların yaptığı güncel araştırmalardan yararlanan derleme makalesi yazarları, belli bir konu etrafında eldeki verilere eleştirel bir inceleme getirir, onları özetler, değerlendirir ve sınıflandırarak son araştırmaların bir sentezini sunar. En sonunda da yeni kümülatif çıkarımlara ulaşır. Baumeister ve Leary'e göre (1997), böylesi bir sentezin amaçları arasında (a) teori geliştirme, (b) teori değerlendirme, (c) belli bir konu hakkında bilgi durumunu ölçme, (d) sorun tespiti ve (e) belli bir konu üzerinde teori ve araştırma gelişiminin tarihsel geçmişini kayıt altına almak bulunabilir. Bir derleme hem bilimde hem de günlük hayatta, örneğin politika yapma gibi çokça başka nedenlerle de fayda sağlayabilir (Bero& Jadad, 1997). Derleme makaleleri bağımlılık biliminin ilerlemesi için gerekli hale gelmiştir fakat bir yandan yeni fikirler bulup çalışmanın yaptığı özgün katkıya işaret ederken bir yandan da mevcut kanıtların sistemantik bir özetini sunmak fazla deneyimi olmayan yazarların önüne büyük güçlükler çıkarabilmektedir.

Bir Derleme Ne İşe Yarar?

Genel tanımlamalar yapılabilirse de işin başka bir yönü derleme yazmanın pratik faydalarıdır. Taze bir yazar/araştırmacı bu işle neden uğraşsın? Niçin önemli? Nasıl faydaları var? Öncelikle derlemeler, yazarların uzmanlık alanlarının bir parçası olarak çalıştıkları konuya dair onlara genel bir anlayış kazandırır. Her ilmi çalışma alanı kendi terminolojisine sahiptir ve konu ne kadar özelleşirse yazarlar arasında görülen terminoloji farkları o denli büyük olmaktadır. O nedenle derinleşilen konu ile ilgili mevcut kanıtların eleştirel bir değerlendirmesini ve iyi bir tasvirini sunmak önemli olmaktadır. Bir diğer amaç da farklı çalışmaların ürettiği bulguları tek ve anlamlı bir kanıt bünyesinde bütünlendirmektir. Bir derleme makale yazım süreci, yazarların konu hakkında özgün bir bakış kazanmalarını sağlayacak ve birçok araştırmacıdan gelen sonuçları tutarlı bir formla işlemelerine yardımcı olacaktır. Bu şekilde sonuçları özetlemek ve mevcut kanıtları yeni bir bakışla yorumlamak mümkün olabilecektir. Bir kişinin derleme makalesini yayınlama ihtimalini arttırabilmesi için belli bir alandaki aktüel konuları ve araştırma alanlarında çeşitli heterojen ve tartışmalı çalışmaları içeren, aynı zamanda tutarlı bir yaklaşım gerektiren meseleleri ele alması faydasına olacaktır.

Derleme Nedir?

Derlemenin ne olduğuna dair tek bir tanımlama yapmak zordur. Aslında her dergi ufak farklarla da olsa bir çalışmayla ilgili kendi tarifini kullanır. Örneğin Adiktologie dergisi derleme makalesini “Aktüel konuların güçlü bir özeti; yazarın kendi deneyimi çalışmanın temeli değildir. Azami uzunluğu 50’den fazla bibliyografik atıf içermemek kaydıyla, 16 sayfadır. Güncel literatüre (5 yıldan eski olmamalı) yapılan atıflar ağırlıklı olmalıdır.” şeklinde tanımlar (Gabrhelik, 2013). Öte yandan Bağımlılık dergisi, sadece “Derlemeler bir veya daha fazla sonuca ulaşmak için literatürün belli bir kısmını bir araya getirir,” demekle yetinir ve derleme makalelerinin, atıf sayısına sınırlama getirmeksizin 4000 kelime uzunluğunda olmasına izin verir (Society for the Study of Addiction, 2015).

Bu kısıtlamalara rağmen yazılabilecek derleme türleri arasında belli ayrımlar da yapılabilir. Geleneksel derleme modeli, bir literatür seçkisinin nitelik ve sonuçlarını örtülü bazı kriterlere göre değerlendiren öyküsel bir literatür taramasıdır (Culyer, 2014). Geleneksel öyküsel derlemelerin çıkarımları genellikle literatüre yönelik öznel yorumlara dayanır ve sistemli olmayan bir şekilde taraflı olabilir. Daha da önemlisi öyküsel derlemeler özünde yinelenemez.

Buna karşılık bilimsel dergiler derlemelerin esas itibarıyla sistemantik olmasını ister. Sistemantik derlemeler; açık literatür tarama stratejileri, dahil etme/dışlama kriterleri ile çalışma bulgularının niteliği ve güvenilirliğine karar vermede çeşitli kriterler kullanır. Sistemantik derlemeler yinelenen bir yapıya sahiptir ve yazarın çıkardığı sonuçlar daha kolay doğrulanabilir.

Çalışma bulgularının değerlendirmesini içermeyen (yalnızca açık dâhil etme/dışlama kriterlerinin kullanıldığı sistemantik bir tarama gerçekleştiren) sistemantik derlemelere bu bölüm içerisinde karma öyküsel derleme olarak atıfta bulunacağız. Karma öyküsel derlemeler yazarlara çalışma sonuçlarını yorumlama ve entegre etme hususunda sistemantik derlemelere kıyasla daha fazla özgürlük sunar, ancak yine de okuyucunun yazarın bulgularındaki sahiçiliğe karar vermesine izin verir. Bu derlemeler özellikle hakemli literatürün eksik olduğu durumlarda ve önemli çalışmaların titiz, deneysel veya uzun vadeli tasarımlardan istifade edemediği durumlarda, teori geliştirilmesi ve sorunların tespiti için önemlidir.

Meta-analizler sistemantik derlemelerin bir adım ötesine geçer ve daha önce yayınlanan bulguların nicel bir analizini gerektirir.

Önümüzdeki başlıklarda sistemantik derlemeler ve meta-analizler oluşturmak için gerekli aşamaları tartışacağız. Açıkça ifade edilmese de burada verilen bilgilerin çoğu karma öyküsel derlemelere de uygundur. Geleneksel öyküsel derlemeler artık tercih edilmediği için onları ele almayacağız. Ancak ne var ki herhangi bir makaleyi kaleme almadan önce yazarların araştırmalarını yayınlacakları dergiyi seçmelerini hararetle tavsiye ediyoruz. Zira dergiler arasında makale tanımları bakımından ince farklılıklar olabiliyor. Yazarlar kendileri için belirlenen ilkelere hakkıyla çalışmalı ve bunları makaleyi yazarken ellerinde bir başvuru malzemesi olarak tutmalıdırlar. Böylelikle son düzenlemeler üzerinde harcanacak zaman büyük oranda azalacak hatta gereksiz hale gelebilecektir.

Başarılı Sistematik Derlemenin Temel Aşamaları

Sistematik bir derleme tasarlarken ve yazarken şu prosedürleri takip etmek faydalıdır: Eğer hedefiniz kanıtların sistematik bir sınıflandırmasına ulaşmak ise, iyi düşünülmüş ve hayli yapılandırılmış bir prosedür kullanmalısınız. Yapı burada oldukça önemli bir gerekliliktir ve bazı özel araçlar (ör: PICOS: katılımcılar, müdahaleler, karşılaştırmalar, sonuçlar ve çalışma tasarımı) bunu daha yönetilebilir hale getirebilir (Smith ve d., 2011). Daha önce yayınlanmış bir derlemenin oluşum sürecini iyi bir örnek olarak ele aldık ve aşağıda sistematik bir derleme ve meta-analiz oluşturmak için gerekli aşamaları tanımladık. Önerilen bu stratejiler yayınlanmış sistematik derlemelere dayanmaktadır (Čablová ve d., 2014).

Derlemenin Amacı

Sistematik bir derlemenin amacı tıpkı normal bir araştırma çalışmasında yapıldığı şekilde belirlenir; makale belli bir araştırma alanına yeni bir katkı sunmalıdır. Bu özel amacın araştırma sorularıyla uyumlu olması gerekir. Örneğin, “2000-2012 yıllarında çocuklar ve ergenlerde ebeveyn denetimi ve alkol kullanımı arasındaki ilişkiyi inceleyen yayınlanmış çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlara dair sistematik bir derleme sunmak” gibi bir amaç belirlenebilir. Alternatif olarak, “12-15 yaş aralığında alkol kullanan çocuklarda ebeveynlik stratejilerini sınıflandırmak” ya da “esrar kullanan genç yetişkinlerde duygusal bağ üzerine yapılan güncel çalışmaların eleştirel bir değerlendirmesini yapmak” da olabilir.

Amaçlar genellikle giriş bölümünün son paragrafında belirtilir. Bu amaçlar daha sonra kaynak arama, işleme ve sonuçların sunumunda kullanılacak olan belirli prosedürlerin seçimine şekil verir. Çalışmanın son bölümünde ise amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı ve ne derece ulaşıldığı belirtilmelidir.

Araştırma Sorularının Eklenmesi

Bir derleme makalesinde araştırma sorusu metin içerisine dâhil edilir ve çalışmanın konusu ve odak noktası şeklinde formüle edilir. Bu durum adeta makalenin bölümleri arasında mantıksal bağlantılar sunan bir sarmal gibi düşünülebilir. Yani, her bir bölüm mantıksal bir örüntüyle bir diğerinin üzerine inşa edilir ve onu takip eder. Sistematik bir derleme için araştırma sorusu çalışmanın amaçlarına karşılık gelmeli ve metodoloji ile uyumlu olmalıdır. Metodolojiyle uyum, özellikle çalışmanın dahil etme/dışlama kriterlerine karar verilmesi ve veri kaynaklarının (literatür taraması) tanımlanması için gereklidir. Bu, ilgili çalışmalarda aranan anahtar kelime ve diğer parametrelerin seçiminde imgesel bir başlangıç noktası sunar. Örnek olarak, esrar kullanan genç yetişkinlerin duygusal bağlarının niteliğini ve tipini araştıran bir makaleden ve onun (örtük) araştırma sorusundan yararlanabiliriz: “Güvensiz bir duygusal bağ genç yetişkinlerde yüksek esrar kullanımı ile ilişkilendirilebilir mi?” veya “Genç yetişkinler arasında ömür boyu esrar kullanım yaygınlığı ve güvensiz duygusal bağların bireysel tipleri arasında bir bağlantı ve fark var mıdır?”

Veri Kaynaklarını Belirleme - Nitelikli Literatür Taraması

Öncelikli ve en önemli veri kaynakları genellikle üniversite kütüphaneleri üzerinden erişim sağlanabilen elektronik veri tabanlarıdır. Mali kısıtlamalar sonucu bu özel çalışmalara erişim imkânı kısıtlı olduğu için öğrenci ve çalışanlara sunulacak erişim düzeyi dergilere abone olan üniversitenin kaynaklarına bağlı olacaktır. Dolayısıyla birçok veri tabanına erişim sağlayabilerseniz bile tam metinlerin çok azına ulaşabildiğinizi (zira diğerleri belli bir ücret isteyeceklerdir) ve çoğunun sadece kısa özet içerdiğini fark edeceksiniz, öyle ki bu sistematik derlemeler için yeterli değildir. Burada bu konuya daha etraflıca değineceğiz.

Adiktoloji alanında şu veri tabanlarından yararlanmanızı tavsiye ediyoruz:

- Web of Science: <http://www.webofknowledge.com>

- Medline/PubMed: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>
- EBSCO: <http://search.ebscohost.com>
- SCOPUS: <http://www.scopus.com>
- ProQuest Central: <http://search.proquest.com/index>
- PsycARTICLES: <http://www.apa.org/pubs/databases/psycarticles/index.aspx>

Bununla beraber veri tabanları ve araştırmaların tam metinleri ulaşabileceğiniz tek veri kaynakları değildir. Eğer konferans özetleri yayınlandıysa konferans sunumlarını da bu kaynaklara dâhil etmek mümkündür. Ancak bazı dergilerin belli standart hakem değerlendirmesinden geçmedikleri için bu tip yayınlarla ilgili sorunları olabilir. Ayrıca nitelikli bir literatür taramasında monografiler, hakemli makaleler, dizinlenmemiş dergiler, konuyla ilgili kitapçıklar ve kılavuzlar, doktora tezleri ve yüksek lisans tezleri gibi matbu kaynaklar da göz ardı edilmemelidir. Bunların hepsi PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses; Sistematiik Derleme ve Meta-Analizler İçin Tercih Edilen Raporlama Elemanları) çalışma akış şemasında (aşağıya bkz.) “Diğer kaynaklarla belirlenen kayıtlar” kategorisi altına yerleştirilebilir.

Makale okumalarınız sırasında gerek Endnote gerekse ayrı bir atıf veri tabanı aracılığıyla detaylı notlar almanızı tavsiye ediyoruz. Tüm araştırmalar için gerekli olmakla birlikte özellikle derlemeler için bu elzemdir.

Seçim Kriterlerinizi Belirleyin

Sonuçlarını işleme alacağınız ilgili yayınlar aşağıdaki sınıflandırma kriterlerine göre seçilir:

- * **Yayın yılı:** Çalışılan dönemi belirlemek ilk kriter olabilir.

* **Makaledeki atıf sayısı:** Genellikle veri tabanlarında “Atıf Sayısı” başlığı altında bu bilgiye ulaşabilirsiniz. Daha fazla atıf sayısına sahip makaleler daha saygın araştırmalarda raporlanır.

* **Anahtar kelimeler:** O alanda kullanılan terminolojiyi yansıtır ve ayrıca en gerekli çalışmaların belirlenmesine yardımcı olur.

* **Makalenin konuya ilişkisi:** Web tabanlı veri tabanları birçok makale bulup çıkarabilir ancak anahtar kelimeler ve diğer parametrelerdeki örtüşme nedeniyle önünüze getirilen çalışmalardan bazıları derlemenizin odak noktasından tamamen uzak olabilir. O nedenle her bir yayın üzerinden tek tek geçmek (ki çoğu zaman özet yeterli olur) ve konuyla ilişkisi olmayan çalışmaları dışarıda bırakmak gerekli olmaktadır.

* **Yayın türleri:** Genelde sadece özgün çalışmalar ve derleme çalışmalarıyla çalışıyor olsanız bile belli konular; faaliyet raporları, araştırma raporları veya tüzük gibi çalışmalardaki bilgilerin kullanımını gerektirebilmektedir. O nedenle prosedür tanımlaması yaparken bu unsurları belirtmek önemli hale gelir.

* **Çalışma tasarımı:** Araştırma çalışmalarında bu kalem alt kategorilere ayrılabilir. Örnek olarak derlemeler ve özgün çalışmalar ya da özellikle klinik vakalar, kesitsel ve uzun vadeli çalışmalar dile getirilebilir.

* **Yayın dili:** Bilim alanında hâlihazırda hâkim olan diller İngilizce, İspanyolca ve yeni yükselen Çince'dir (İngilizceye ek olarak Web of Science veri tabanları Çince çalışmaları arama seçeneği de sunmaktadır).

* **Sosyodemografik çevre:** Derlemenin sonuçlarına etki edebilecek önemli bir faktör olduğu için araştırmanın gerçekleştirildiği sosyodemografik çevrenin tanımlanması faydalı olabilir. Dolayısıyla derlemenin araştırma sonuçlarını sunarken bunun göz önünde bulundurulması gereklidir.

* **Sponsor kaynağı ve çıkar çatışmaları:** Sonuncu ve bir o kadar önemli olan kriter, bir çalışmanın sponsor kaynakları ile diğer çıkar çatışmaları meselelerinin çalışma sonuçlarının nasıl yorumlandığı üzerine etkisidir. Diğer bölümlerde ifade edildiği gibi sponsorların veya yazarların çalışmanın sonuçlarında

maddi bir payının olduğu durumlarda, raporlamalarda ciddi bir taraflılık görülmüştür.

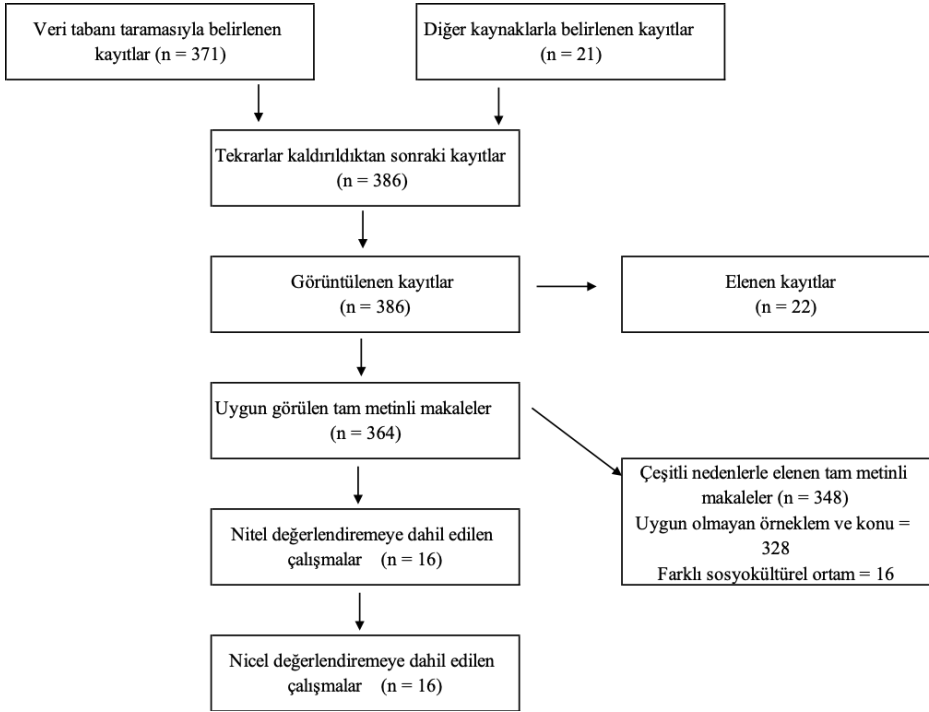
Bir veri tabanına giriş yapıldığında veya matbu kaynaklarla çalışırken bu kriterler çalışmayı, belirlediğiniz araştırma sorusu ile araştırma amaçları üzerinde odaklamanızı sağlar. Son olarak, tüm bu kriterler/göstergeler sonraki tartışma bölümünde ele alınacak ve yorumlanacaktır.

“Veri Toplama” Süreci

Tüm literatür tarama sürecinin kaydedilmesi ve belgelendirilmesi gerekir. Sistemik derlemeler değerlendirilirken hakemler analiz için “veri” toplamada kullanılan araçlara (ör: özel yayınlara) özellikle dikkat ederler. Bu amaca hizmet edebilecek birkaç özel yöntem bulunur. Güncel bilim dünyasında PRISMA çalışma akış şeması bunlardan en sık kullanılanıdır (Higgins & Green, 2008; Moher ve d., 2009). Şekil 9.1 sistematik derlemelerde kullanılan PRISMA çalışma akış şemasını göstermektedir (Čablová ve. d.; 2014).

Prisma Çalışma Akış Şemasındaki Maddelerin Açıklanması

İlk madde olan “Veri tabanı taramasıyla belirlenen kayıtlar”, veri tabanlarında seçim kriterlerine göre bulunan yayın sayısını ifade eder. “Diğer kaynaklarla belirlenen ek kayıtlar” ise web tabanlı olanların haricinde diğer bilgi kaynaklarından elde edilen yayın sayısını anlatmaktadır (genellikle araştırma raporları, el kitapçıkları ve kılavuzlar gibi matbu belgelerdir). Bir başka aşama, tekrar eden makalelerin elenmesini içerir. Birden fazla veri tabanı ile çalışıyorsanız aynı yayının birçok defa seçilmiş olması oldukça muhtemeldir. Dolayısıyla bu tekrarların kaldırılması gerekir. Bir atıf yöneticisi kullanıyorsanız bu süreç oldukça kolaydır. Örneğin EndNote kullanırken yalnızca “tekrarları bul” işlevini aktifleştirerek bunu başarabilirsiniz.

Şekil 9.1: PRISMA çalışma akış şeması.

Kaynak: Čablová ve d. (2014, s.4)

Daha sonra makaleler üzerine yoğunlaşabilirsiniz. “Görüntülenen Kayıtlar” maddesi, tekrarlar ve özetlerini okuduktan sonra elediğiniz yayınların ayıklanmasından sonra kalan yayın sayısını ifade eder. Özetleri incelendikten sonra elenen makalelerin sayısı “Elenen Kayıtlar” kutusunda gösterilir. Diğer yandan tam metni bulunan makaleler (ki bunlar ilk kayıtların büyük bir oranı olmalıdır) sonraki adımda değerlendirilerek son sayıları “Uygun görülen tam metinli makaleler” başlığı altında verilir. Çalışmaları okurken seçim kriterlerini (ideal olarak masanızda bir kontrol listesi tutarak) aklınızda tutmaya devam etmeli ve incelediğiniz çalışmalarda bulunup bulunmadıklarını yakından takip etmelisiniz. Daha da titiz bir tasarım uygulanıyorsa sadece yayınların seçimine

ve değerlendirmesine ayırdığınız bir masa oluşturabilirsiniz. Seçim kriterlerinize uymayan makalelere denk geldikçe bu uygunsuzluğun nedenlerini belirtebilir ve çalışma sayılarını not alabilirsiniz; bkz. Çeşitli nedenlerle elenen tam metinli makaleler maddesi. Son kutuda, çalışmaya dâhil edilen makalelerin son sayısı gösterilmektedir. Bu örnekte iki alternatif var: Nitel değerlendirmeye dâhil edilen çalışmalar ve nicel değerlendirmeye dâhil edilen çalışmalar. Ancak örneğin yalnızca nicel değerlendirmeye dâhil edilen çalışmalar şeklinde tek bir madde de olabilir. Prosedüre dair ileri örnekler veya sürecin kaydını tutmada yardımcı olan PRISMA kontrol listesi gibi PRISMA çalışma akış şema yöntemleri hakkında daha fazla bilgi için <http://www.prisma-statement.org/statement.htm> adresini ziyaret edin.

Sonuçların Yorumlanması

Çalışmalardan elde ettiğiniz sonuçlar bir sınıflandırma kriterine göre (ideal olarak bir tablo içerisinde) yapılandırılmış bir formla, daha ileri düzeyde özetlenebilecektir. Sonuçları işlerken çalışmaların nitel ve nicel yaklaşımlarını karşılaştırmak tavsiye edilir (her ne kadar meta-analiz her zaman amaç olmasa da hem nicel hem nitel yaklaşımları hesaba katmak yararlıdır). Nicel bir bakış açısı kullanırken, uzun vadeli tasarım kullanan çalışma sayısı ile kesitsel tasarımlı çalışma sayısını takip edebilir, kaç çalışmanın standart bir metodolojiyi kaçının ise çalışmanın hedefleri için özel geliştirilen bir metodolojiyi kullandığını veya çalışmalardan kaçının temsil gücü açısından dengeli bir katılımcı örnekleme sahip olduğu ile kaçının sahip olmadığının sayılarını not alabilirsiniz. Öte yandan nitel bir yaklaşım, çalışmaların daha geniş yönlerini bulmayı ve tespit edilen sonuçlardaki ince farkları görmeyi mümkün kılar.

Çalışma metodolojilerini ve sonuçları incelerken size kılavuzluk yapabilecek bazı araçlar vardır. The Consolidated Standarts of Reporting Trials (CONSORT) raporu, rastgele klinik deneylerin sonuçlarının yorumlanma ve raporlanmasında standart bir yöntem sunar (Schulz ve d., 2010). Deneyin nasıl tasarlandığı, verinin nasıl analiz edildiği ve sonuçların nasıl yorumlandığı üzerine sorular içeren 25 maddelik bir kontrol listesi, raporun sunduğu en önemli araçtır. The Strengthening the Reporting of Observational studies in Epidemiology (STROBE) ve Transparent Reporting of Evaluations with Nonrandomized Designs (TREND) raporları, gözlemsel çalışma tasarımları kullanan çalışmalar için benzer kontrol listeleridir (von Elm ve d., 2007; des Jarlais ve d., 2004). Çalışma tasarımıyla ilgili daha nicel bir analiz isteniyorsa the Grades of Recommendation, Assesment ve Development and Evaluation (GRADE) çalışma grubunun sunduğu tavsiyelerden faydalanılabilir (Atkins ve d., 2004). Bu tavsiyeler çalışmaları daha fazla ayırıştırabilmek için CONSORT, STROBE veya TREND raporlarıyla birlikte kullanılabilen bir puanlama sistemi de içerir. Faydalı olmakla beraber bu araçlar kullanılarak elde edilen sonuçlar mutlak olarak düşünülmemeli, bir çalışmanın çıkarımlarına verilmesi gereken ağırlığı belirlemede yararlanılan kılavuzlar olarak ele alınmalıdır. Ayrıca SAGER kurallarında belirtildiği gibi, sistemantik derlemeler her zaman cinsiyet meselelerine duyarlı olmalıdır (Heidari ve d., 2016).

Yorumlar hemen her zaman belli bir çalışmada belirtilen sonuçlar ve bulgulara dayanmalıdır. Kendiliğinizden yaptığınız çıkarımları eklemekten kaçınmalısınız çünkü burada ana ilke asıl yazarın fikrini olabildiğince orijinal haliyle korumak ve ifade etmektir. Fikirleri şekle sokarken ve diğer derleme çalışmaları üzerine çalışırken her zaman ana kaynağa bakmalı ve sonuçlarını yorumlamalısınız. Diğer derleme çalışmaları sizin için bir kaynak olarak değil ama “arka plan malzemesi” işlevi görerek sonuçlarınızı sınıflandırmada bir ilham aracı olarak hizmet edebilir.

Atıf yaparken tüm fikri mülkiyet kuralları gözetilmelidir. Asıl yazarların araştırmalarında sundukları bulguları kendi yorumlarınız olarak kullanmaktan şiddetle kaçının. Hiç değilse ikincil atıfa başvurabilirsiniz, ki bu bile kendi içinde tuhaf görünebilir. Öyleyse olabildiğince doğru görünmeyi hedeflemeli ve yazarın özgün iddiasını yeniden ifade ederek konu hakkında benzer yolla atıf yapabileceğiniz başka ilgili çalışmalar aramalısınız. İlave olarak, farklı

sosyokültürel ortamlardan gelen çalışmaların sonuçlarını yorumlarken sosyal olarak duyarlı ve dikkatli olmanız gerekir; mantıkdışı genellemeler yapmaya ve sonuçların her zaman verili sosyal bağlamda yorumlandığından emin olmaya çalışmalısınız. Bu durum bazı ilave araştırmalar yapmanızı gerektirebilir fakat özellikle sosyal bilimler alanında bu ekstra çabanızın son ürün üzerinde önemli bir etkisi vardır. Tablo 9.1’de yayınlanmış bir sistematik derlemenin sonuçlarının nasıl işlendiğini gösteren bir örnek sunuyoruz (Čablová ve d., 2014). Soldaki sütun, metindeki atıfların standart belirlenmesiyle uyumlu şekilde, yazar ve yıla göre çalışmaları listeler. Çalışmalara uygulanan ve uygulanmakta olan seçim kriterleri başlıkta belirtilmiştir. Dolayısıyla okuyucunun, çalışmanın sonuçlarını bir sürü metin içerisinde kaybolmadan, toplu bir şekilde ve açıkça yapılmış bir halde görme şansı olur.

Tartışma ve Çıkarımlar - Amaca Gerçekten Ulaşıldı mı?

Sonuçlar işlendikten ve yorumlandıktan sonra en zor kısım gelir. Öncelikle şu an oldukça yorgun olabilirsiniz, zira önceki sistematik prosedür dikkatinizin ve sabrınızın çoğunu tüketmiş olabilir. Ancak şimdi sonuçlar üzerine düşünmeniz ve bunları diğer ilişkili çalışmaların yaptığı çıkarımlarla ve birbirleriyle mukayese etmeniz gerekiyor. Özellikle bu bölümde sonuçlar arasındaki en dikkat çekici bulguları bulup çıkarmanız ve onları tartışarak çalıştığınız konuya yeni bir yaklaşım kazandırmanız gerekir. Daha da önemlisi, yazarın tartışmanın sonuçlarını mesele hakkındaki fikirleriyle değil diğer ilgili araştırma projeleriyle mukayese etmesi ve değerlendirmesi gerekir. Makalede bahsedilen her bir fikrin ve sonucun düzgün bir biçimde atıflandırılması da gerekir. Çıkarımlar çalışmanın pratik bir değerlendirmesini içerir; yeni herhangi bir bulgu veya kanıttan bahsedilmemelidir. Çıkarımların amacı bulguların ve çalışmanın katkısının bir bütün olarak özetlenmesidir. Deneyimsiz yazarlar üzerinde zorlayıcı bir görev olsa da kendi görüşlerinizi net bir şekilde karşı tarafa aktarma becerisini pratik etmek önemlidir.

Araştırma çalışmaları	Değerlendirme Ölçütleri														
	Ülke	Çalışma tasarımı ¹	Yaş kategorisi ²			Katılımcı sayısı	Ebeveyn katılımı ³		Ebeveynlik tipleri ⁴					Yöntemler ⁵	
			U	K	1		2	3	E	H	1	2	3		4
Bahr & Hoffmann (2010)	ABD		+	+	+	+	4,938		+	+	+	+			+
Barnes ve d. (2000)	ABD	+			+	+	506	+		+					+
Burk ve d. (2011)	ABD	+				+	362	+		+					+CRPR
Choquet ve d. (2008)	Fransa		+		+	+	16,532		+				+		
Clausen (1996)	Norveç	+			+	+	846		+	+	+	+	+		
Toplam		8	8	6	12	14		6	10	13	9	9	7	3	12 6

¹ U= Uzun vadeli çalışma, K= Kesitsel çalışma.

² 1= Küçük çocuklar (9-12 yaş); 2= Büyük çocuklar (13-15 yaş); 3= Ergenler (16-22 yaş)

³ E= Evet, H= Hayır.

⁴ 1= Yetkin tip, 2= Otoriter tip, 3= Müsamahakâr tip, 4= İhlalkâr tip, 5= Diğer.

⁵ 1= Araştırma için geliştirilmiş yeni anketler, 2= Standart anketler.

Kaynak: Čablová ve d., (2014, s.5).

Genellikle çıkarımlar bölümü daha ileri araştırmalar için (çalışmayla ortaya çıkan) bazı tavsiyeleri ve uygulamaya dair ipuçlarını da içerir. Ayrıca derlemenizin özgün katkısının ne olduğunun altını kalınca çizmenizi tavsiye ederiz. Teknik anlamda makalenizi yayınlaması için göndereceğiniz derginin yazarlara koyduğu yönergelere titiz bir şekilde uymanızı öneririz. Bazı dergiler tartışma ve çıkarımlar bölümünün iki ayrı kısımda ele alınmasını isteyebilirken, diğerleri bunların birleştirilmesini tercih edebilir. Bu ikinci durumda biraz farklı bir yapı gerekir ve makaleyi yazmadan evvel bu format kurallarına aşina olmanız işinizi kolaylaştıracaktır.

Sık Düşülen Tuzaklar

Olabildiğince sistematik ve şeffaf bir prosedür yürütmeye çalışırken birçok sorunla karşılaşabilirsiniz. Alanda belli bir konu hakkında yayın yapan yazarlar tarafından kullanılan terminolojideki farkların yaratabileceği muhtemel sorunlardan daha önce bahsetmiştik. Karmaşayı önlemek adına konunuzla ilgili önemli sayıda makaleyi okumanızı ve kullanılan terminolojiyi incelemenizi öneriyoruz. Veri tabanları bu açıdan yardımcı olabilir. Örneğin, Web of Science platformunda “ilişkili kayıtlar” adında bir işlev bulunur ve belli bir konudaki benzer makaleleri aramak için kullanılabilir. Genellikle yazarların sorgulanan konuyu masaya yatırırken birbiriyle yarışan çeşitli teorik yaklaşımlar ve arka plan bilgileri kullandığına rastlayabilirsiniz. Literatür taraması oldukça zorlayıcı ve zaman alan bir iş olabildiği için hem bazı gerekli kavramları etraflıca çalışabilmek (zira belirlediğiniz çalışmalar tüm cevapları içermiyor olabilir ve sizi daha fazla okuma yapmaya sevk edebilir) hem de kendi çıkarımlar ve yorumlar bölümünüzde bu farkları ele alabilmeniz adına kendinize biraz zaman vermeniz gerekebilir. İncelenen çalışmalar tarafından kullanılan metodolojilerde de başka farklılıklara rastlanabilir. Standardize edilmiş yöntemlerle çalışan ve sonuçları basit ve geçerli bir mukayeseye tabi olan yazarlar da vardır; öte yandan kendi metodolojilerini kuran ve sonuçları dolayısıyla ölçümlemesi zor olan yazarlar da. Zamanınızı alacak bir başka konu ise tekrarlanan kayıtların elenmesi işidir. Çünkü araştırmacılar bazen aynı çalışmanın sonuçlarını farklı dergilerin odak konularına yaklaştırmak için çeşitli alt başlıklara bölerek yayınlatabilmektedirler. Mekanik bir “tekrarları kaldır” tuşunun tüm bu işleri yapamayacağı açık. Dikkatli olmak ve ilgili bağlantılı kaynakları yakından izlemek gereklidir.

Çalışmalar arasındaki sonuçları birbirleriyle karşılaştırırken yüz yüze gelinebilecek bir diğer sorun, çalışmaya katılan katılımcıların sayılarındaki farklılıktır. Çoğu araştırma tipik bir katılımcı örneklemini kullanmaz ve büyüklüklerindeki önemli farklar çalışmanın genelleştirilebilirliğini güçlü bir şekilde etkiler. Bunun dışında, seçtiğiniz çalışmaların belli bir eğilime yönelik olması, bilerek veya bilmeyerek belli çalışmaların kapsama alınmaması gibi kendi kısıtlamalarınızla da yüzleşebilirsiniz. Atıflara yönelik böylesi bir taraflı tutumun sonuçlara belirgin olarak etki edeceğinden, alana faydalı bir sonuca ulaşmak niyetindeyseniz size maliyeti ne olursa olsun bu duruma engel olmanız gerekir. Bunu yapamazsanız, işleri belli araştırma alanlarında gerçekleştirilen benzer çalışmaları incelemek olan hakemler yüksek ihtimalle bu yanlı tutumun farkına varacaklardır.

Yorumlama safhasında göz önüne alınması gereken son madde, çalışmaların istatistiksel veya klinik önemidir. Birçok durumda ne kadar önemli olursa olsun elde edilen sonuçların klinik uygulamalara aktarılmadığını göreceksiniz. O nedenle klinisyen uygulamacılarla irtibat halinde olmanız (veya diğer uzmanlara başvurmak) ve sonuçları gerçek hayat ile karşılaştırabilmeniz oldukça önemlidir. Ancak o zaman bu önemli vaziyeti nasıl ilişkilendirdiğinizi sonuç bölümünde ortaya koymanız mümkün olur.

Bağımlılık bilimi için sistemantik derlemelerin eleştirel değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu değerlendirmeler belli çalışmalardan elde edilen seçilmiş verilerin doğru yorumlanmasında anahtar konumundadır, bulguların mukayese edilmesi için bir arka plan sunar ve bulgular hakkındaki mevcut muhtemel orantısız veya ayırışık yorumların belirlenmesine yardımcı olur. Bu durum, içerdiği potansiyel çıkar çatışmaları nedeniyle bağımlılık biliminde yayın yapma bağlamında her zaman hassas bir mesele olmuştur ve alanın tarihinde araştırmacıların bilerek veriyi çarpıttığı yayınlanmış çalışma örnekleri vardır. Veriyi farklı bir şekilde yorumlama ve belli görüşleri sunma eğilimi önemli bir yanlılık kaynağıdır (Bero & Jadad, 1997). Örneğin tütün politikaları alanında, çalışmaya bir tütün sanayicisinin sponsor olup olmamasına bağlı olarak, birbiriyle çelişen çokça bulgu örneği karşımıza çıkar (Glantz, 2005).

Meta-Analiz

Meta-analiz çok sayıdaki araştırmanın bulgularını, toplam etki büyüklüğü elde etmek üzere birleştiren bir sistematik derleme türüdür. Bunu yapabilmek için etkinin büyüklüğü ölçülmeli ve dizinlenmelidir. Bağımlılık biliminde örneğin bir müdahalenin etkileri [ör: alkol kullanım bozukluklarından naltrekson ve akamprosot kullanımı (Maisel ve d., 2013) veya lokanta ve barlarda sigara içme yaşının etkisi (Cornelson ve d., 2014)], epidemiyolojisi [ör: sokak çocuklarında madde kullanımı (Embleton ve d., 2013)] veya ortak enjektör kullanımına bağlı Hepatit C serokonversiyonu (Pouget ve d., 2012) örneklerinde olduğu gibi, bu yöntemden bağımlılık biliminde birçok amaçla faydalanılabilir. Etkinin toplanması ve bir istatistiksel analiz uygulanmasıyla bu araştırma sorularından bazılarında daha iyi bir anlayış elde edilebilir.

Bu süreç muhtemelen tecrübesiz araştırmacıların kolay başa çıkamayacağı karmaşık ve zaman alıcı bir süreçtir, ancak bilimin daha iyi anlaşılması ve tedavi uygulayıcı ve politikacılara yardım edilmesi noktasında ciddi katkıları olabilir. Makale seçimi, sistematik derlemelerde bahsettiğimiz yukarıdaki yöntemlerden çok farklı değildir, ne var ki daha karmaşık bir analiz gerektirmektedir. Bir müdahalenin ne kadar etkili olduğu üzerine odaklanan temel müdahale deneyleri ile benzerlikleri de vardır. Ancak bir meta-analizde araştırmacı etkinin boyutuna karar vermek için çalışmalar arasında gezinir. Hakem değerlendirmesi için bir çerçeve oluşturmak adına PRISMA gibi sistematik bir kılavuz takip etmek buna değecek bir seçim olabilir (Mother ve d., 2009).

İlk adım araştırma sorusunu oluşturmaktır. Makaleleri arayacağınız anahtar kelimeleri belirleyin, hangi tarihten itibaren makalelerin dâhil edileceğine ve dâhil etme/dışlama kriterlerine karar verin. Konunuza uygun kriterleri taşıyan makaleler için seçtiğiniz veri tabanlarını tarayın. Seçtiğiniz makalelerin kaynak listesine bakarak belirlemediğiniz başka makalelere ulaşmaya çalışmak da mantıklı olabilir.

Dâhil edilecek makaleler belirlendikten sonra meta-analiz için kararlaştırılan değişkenlere göre kodlanmaları gerekmektedir. Bu kodlama kararları her zaman net olmadığı için, bir güvenilirlik ölçütüne ulaşabilmek adına ya yüzdeli anlaşma ya da kappa katsayısı olmak üzere genellikle iki değerlendirici kullanılır. Elde edilen veriyi bir veri tabanına gerekli detaylarla birlikte girin. Her

çalışma için, örneğin müdahale tipi, takip süreci, örneklem büyüklüğü, kontrol grup tipi ve araştırma tasarımı gibi bilgilerin girilmesini sağlayın.

Bir dizi çalışmayı birbiriyle mukayese etmenin içerdiği problemlerden birisi, çalışmaların kullanılan modellere göre farklı sonuçlar raporlaması durumudur. Meta-analizin tesirli olabilmesi ve etki büyüklüğünü belirlemek adına etkiler için bir “ortak zemin” oluşturulması gerekir, ki bu şekilde karşılaştırma ve toplama yapılabilir. Finney ve Moyer’e göre (2010) en çok kullanılan etki büyüklükleri standardize edilmiş ortalama fark, risk oranı ve korelasyon katsayısıdır. Standardize edilmiş ortalama fark “Bir müdahalede sürekli bağımlı değişken ortalamaları ile genelde iki grubun karma standart sapmasına bölünen bir mukayese koşulu arasındaki farktır” (Finney ve Moyer, 2010, s. 321). Standart sapmalardan yararlanılarak kaç standart sapmanın veya standart sapmanın hangi oranının müdahalenin kontrol grubundan daha iyi sonuç verdiği ölçümlenebilir.

Etki büyüklüğünü ölçmede kullanılabilecek bir diğer yöntem risk oranından yararlanmaktır. Değişen bir şeyin olasılığını değişmeyen bir şeye bölerek bir oran elde edilebilir. 1.00 büyüklüğünde bir risk oranı, iki muhtemel sonuç verebilen tedavi ile bir kontrol koşulu arasında herhangi bir farklılık olmadığını işaret eder.

Üçüncü yöntem korelasyon katsayısıdır. Bu katsayı sürekli müdahale boyutu ile (ki bağımlılık çalışmalarında pek alışılmış değildir) onun sonucu arasındaki ilişkiyi ifade etmek için kullanılabilir (Finney & Moyer, 2010).

Ortada gerçek bir etki olup olmadığını ve bunun ne kadar olduğunu tespit etmek üzere etki büyüklüğünü hesaplama bir yöntem oluşturmuş olduk. Şimdi de derlediğimiz çalışmalarda bunları toplamamız gerekiyor. Bunu sabit etki veya rassal etki yaklaşımıyla yapabiliriz. Bu iki yaklaşım çalışma örneklem hataları ile ilgilidir. Sabit etki, popülasyon etki büyüklüğünü tahmin etmede ortaya çıkan hatanın özne-düzeyinin örneklemdeki rastgele faktörlerden kaynaklandığını varsayarken, rassal etki yaklaşımı, özne-düzey örneklem hatalarına ek olarak çalışma örneklem hataları olduğunu iddia eder. Bir rassal etki modeli, daha genelleştirilebilir olması nedeniyle daha sık kullanılır ancak sabit etki modelinin daha büyük bir istatistiki gücü bulunur. Daha büyük örneklemelerin etki büyüklüğü çalışmalarda daha az değişkendir ve dolayısı ile daha

kesindir. Genel etki büyüklüğünün sıfırdan farklı olup olmadığını test etmek adına, meta-analiz yapmak için tasarlanmış bazı özel istatistik yazılımları kullanmak en iyisidir (Finney & Moyer, 2010).

Sistematiik derlemelerde, çalışmada yer alan tüm makalelerin detaylıca sunulduğu ve yazar, veri toplama tarihi, ana bulgu sonuçları ve veri toplama yöntemleri dâhil olmak üzere, tüm gerekli özelliklerin belirtildiği bir tablonun bulunması gereklidir. Her çalışmadaki bulguların aralığını gösteren, bir müdahaledeki etki aralığını karşılaştırmada yararlı bir meta analiz diyagramı da genellikle çalışmaya dâhil edilir.

Meta-Analiz ile İlgili Bazı Meseleler

Bir meta-analiz yürütülürken göz önünde bulundurulması gerekli birtakım konular vardır. Kişinin bir sabit etki modelinde etki büyüklüklerinin özne-düzey örneklemelerinden beklenen dalgalanmalardan daha fazla değişip değişmediğine veya bir rassal etki modelinde özne-düzeyinde örneklem dalgalanmalarına ilave olarak çalışma-düzeyinde rastgele etkiler olup olmadığına karar vermesi gerekebilir. Etki büyüklüklerine ortalayıcı değişkenlerin açıkla-
dığından başka ilave unsurlar değişkenlik katıyor mu? Ortalayıcı değişkenler, farklı çalışmalardan farklı metotlar ve katılımcılar ile müdahaleleri içerir. Bunu test edebilmek için değişken fazlalığını kontrol eden bir homojenlik testi kullanılabilir (Viechtbauer, 2007).

Bir başka problem ise yayın yanlılığıdır. Makaleler hakemli dergilerden dikkatle seçilmiş ve kapsam kriterlerine uygun olsa dahi, herhangi bir sonuç göstermeyen çalışmaların, pozitif veya nötr sonuçlar barındırması fark etmez, yayınlanmama riski vardır. Bunun nedeni ya araştırmacıların yayın için hiç başvuramamaları yahut da gönderilen çalışmanın yayınlanmamasıdır. O nedenle araştırma sorusunun aksini ispatlayan hiçbir makale taranan veri tabanlarına dâhil edilmemiş olacağından sonuçlar çarpık çıkabilir.

Makalelerin seçiminin büyük bir özenle yerine getirilmesi gerekir. Yalnızca nicel makaleler dâhil edilebilir. Nitel makaleler istatistiksel bir sonuca katkı sağlamaz ve kriterleriniz çok sıkıysa analizi üzerine oturtacağınız makale sayısı

oldukça azalabilir. Öte yandan, seçme kriterleriniz fazla geniş ise, meta-analizin sonucunu etkileyecek zayıf nitelikli çalışmaları dâhil etme riskiniz olur. Makale seçiminde bir başka problem gündem yanlılığıdır. Meta-analizin yazarı, elde ettiği sonuçları belli bir konuyu desteklemek için kullanmak isteyebilir ve kendisine en uygun makaleleri seçip koyabilir. Meta-analiz oldukça çetrefillidir, makaleler arası değişkenliği analiz etmek de oldukça karmaşıktır. O yüzden kaliteli bir istatistiki tavsiye almak ve veri analizinde iyi bir istatistik programı kullanmak her zaman yararınızadır.

Sonuç ve Son Birkaç Öneri

-Daha önce belirttiğimiz gibi; iyi bir derleme makalesi yazmak iyi bir literatür taraması yapmadan asla mümkün değildir. Literatür taraması yapmanın genellikle hem özgün hem derleme çalışmaları için geçerli kendine has kuralları vardır. Sistemantik bir derleme yapmak tüm sürecin doğru ve şeffaf olarak kaydını tutma ilkesinin rehberlik ettiği bir literatür tarama süreci gerektirir! Seçim kriterlerinize göre çalışma atıflarını kaydedeceğiniz bir özet Excel tablosu oluşturmak yararınızadır. Başlangıçta zaman alan ekstra bir iş gibi görünse de yazar zamanla bu işlemin önemini daha hakemlik sürecinin ilk turu bitmeden önce takdir etmeye başlayacaktır. Aslında hakemler saklamaya çalıştığımız herhangi bir eksikliği kolaylıkla fark ederler. O nedenle makalenizi, seçim prosedürünüzü belgelendirdiğiniz bir şema çerçevesinde hazırlamanızı ve onunla şekillendirmenizi hararetle tavsiye ediyoruz. Böylelikle hakemler yaklaşımınıza ve elde ettiğiniz sonuçlara vakıf olabilecek ve herhangi bir sorgulamada bu hazırlık ve şekillendirme, sürece veya sonuçlara dair herhangi bir kuşkuya itiraz etmeyi ve onu açıklamayı kolaylaştıracaktır. Bu nedenlerle belgeleri hem matbu hem elektronik ortamda arşivlemeniz, basılı kopyalar için fiziki bir dosya tutmanız ve bilgisayar versiyonları için ayrı bir elektronik dosya oluşturmanız faydalı bir seçenek olabilir. Ne var ki bu ikinci seçeneğin “arama” işlevi gerektiğinde daha uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Özetle, bir derleme makalesi geliştirirken nihai amaç sistemantik, apaçık ve şeffaf bir prosedür uygulayabilmektir. Hem okuyucu hem de editör amaçların ve metodolojinin ne olduğunu net olarak görebilmeli ve tüm sonuçlar kullanılan metotlarla uyumlu olmalıdır. Standart prosedürlerde belli değişiklikler

yapmak mümkünse de bunlar her zaman tartışma bölümünde açıklanmalı ve gerekçelendirilmelidir. Yoksa bütün bunlarla hakemli değerlendirme sürecinin ilk turunda uğraşmak durumunda kalırsınız. Derlemelerin nitelikli değerlendirmesinde neyin değerlendirileceğine karar vermeniz ve makalenizi daha iyi hale getirmeniz size yardımcı olabilecek uygun ve işe yarar bazı özel yaklaşımlar ve araçlar vardır [ör: AMSTAR (Smith ve d., 2011); MOOSE (Stroup ve d., 2000)].

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alışırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Atkins, D., Best, D., Briss, P. A., Eccles, M., Falck-Ytter, Y., Flottorp, S., . . . , Zaza, S., & GRADE Working Group. (2004). Grading quality of evidence and strength of recommendations. *BMJ*, 328, 1490-1496. Publishing Addiction Science
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1997). Writing narrative literature reviews. *Review of General Psychology*, 1, 311-320.
- Bero, L. A., & Jadad, A. (1997). How consumers and policymakers can use systematic reviews for decision making. *Annals of Internal Medicine*, 127, 37-42.
- Čablová, L., Pazderková, K., & Miovský, M. (2014). Parenting styles and alcohol use among children and adolescents: A systematic review. *Drugs: Education, Prevention, and Policy*, 1, 1-13.
- Cornelson, L., McGowan, Y., Currie-Murphy, L., & Normand, C. (2014). Systematic review and meta-analysis of the economic impact of smoking bans in restaurants and bars. *Addiction*, 109, 720-728.
- Culyer, A. J. (2014). *The dictionary of health economics* (3rd ed.). Cheltenham, England: Edward Elgar Publishing Limited.
- Des Jarlais, D. C., Lyles, C., Crepaz, N., & TREND Group. (2004). Improving the reporting quality of nonrandomized evaluations of behavioral and public health interventions: The TREND statement. *American Journal of Public Health*, 94, 361-366.

- Embleton, L., Mwangi, A., Vreeman, R., Ayuku, D., & Braitstein, P. (2013). The epidemiology of substance use among street children in resource-constrained settings: A systematic review and meta-analysis. *Addiction*, 108, 1722–1733.
- Finney, J. W., & Moyer, A. (2010). Meta-analysis: Summarising findings on addiction intervention effects. In P. G. Miller, J. Strang, & P. M. Miller (Eds.), *Addiction research methods*. Oxford, England: Wiley-Blackwell.
- Gabrhelík, R. (2013). Guidelines for Authors (updated January 2013). *Adiktologie*. Retrieved from <http://www.adiktologie.cz/en/articles/detail/459/4021/GUIDELINES-FOR-AUTHORS>.
- Glantz, S. (2005, September). Why you should not publish any tobacco funded research. Presented at the annual ISAJE conference, San Francisco, CA.
- Heidari S., Babor T. F., De Castro P., Tort S., & Curno M. (2016). Sex and Gender Equity in Research: Rationale for the SAGER guidelines and recommended use. *Research Integrity and Peer Review*, 1:2. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41073-016-0007-6>
- Higgins, J. P. T., & Green, S. (Eds.). (2008). *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions* (Version 5.0.1 [updated September 2008]). The Cochrane Collaboration. Retrieved from www.cochrane-handbook.org.
- Maisel, N. C., Blodgett, J. C., Wilbourne, P. L., Humphreys, K., & Finney, J. W. (2013). Meta-analysis of naltrexone and acamprosate for treating alcohol use disorders: When are these medications most helpful? *Addiction*, 108, 275–293.
- Moher, M., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & The PRISMA Group. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analysis: The PRISMA statement. *Journal of Clinical Epidemiology*, 62, 1006–1012. How to Write a Systematic Review Article and Meta-Analysis 189
- Pouget, E. R., Hagan, H., & Des Jarlais, D. (2012). Meta-analysis of hepatitis C seroconversion in relation to shared syringes and drug preparation equipment. *Addiction*, 107, 1057–1065.
- Schulz, K. F., Altman, D. G., Moher, D., & CONSORT Group. (2010). CONSORT 2010 statement: Updated guidelines for reporting parallel group randomised trials. *PLoS Medicine*, 7, e1000251.
- Smith, V., Devane, D., Begley, C. M., & Clarke, M. (2011). Methodology in conducting a systematic reviews of healthcare interventions. *BMC Medical Research Methodology*, 11, 15.
- Society for the Study of Addiction (2015). Instructions for Authors. *Addiction*. Retrieved from <http://www.addictionjournal.org/pages/authors> (August 11, 2015).
- Stroup, D. F., Berlin, J. A., Morton, S. C., Olkin, I., Williamson, G. D., Rennie, D., . . . , & Thacker, S. B. (2000). Meta-analysis of observational studies in epidemiology: A proposal for reporting. Meta-analysis of Observational Studies in Epidemiology (MOOSE) group. *JAMA*, 283, 2008–2012.

- Viechtbauer, W. (2007). Hypothesis testing for population heterogeneity in meta-analysis. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 60, 64–75.
- von Elm, E., Altman, D. G., Egger, M., Pocock, S. J., Gøtzsche, P. C., Vandenbroucke, J. P., & STROBE Initiative. (2007). The Strengthening the Reporting of Observational Studies in Epidemiology (STROBE) statement: Guidelines for reporting observational studies. *PloS Medicine*, 4, e296.

10. BÖLÜM

Atıfların Kullanımı ve Suistimali*

Robert West, Kerstin Stenius ve Tom Kettunen

Giriş

Makale, kitap ve kitap bölümleri şeklinde ortaya konan araştırma ürünleri, başkaca araştırmacılar tarafından takip edilen araştırmalara temel oluşturmak, politika kararlarını etkilemek ve klinik uygulamaları iyileştirmek için kullanılır. Yazarların, geçmiş yayınlarını, diğerlerinin çalışmalarını doğru bir şekilde nasıl kullanacakları ve kendi çalışmalarının doğru bir şekilde kullanıldığından nasıl emin olacakları üzerine düşünmeleri gerekiyor.

Bir araştırma makalesi, kitap, politika belgesi veya tedavi rehberi; aktarmak istediği mesajla bağlantılı başka yazılardan bahsetmelidir. Atıf yapmak bunun resmi yöntemidir. Bir dergi makalesinden web sayfasına kadar herhangi bir şekilde bir araştırma çıktısına açıktan ve doğrudan referans içerir. Atıf uygulamalarında geçerli olan kurallar bilginin aktarımını düzenler ve atıf kuralları bir araştırma alanından ötekine farklılık gösterir. Bu yazı kümülatif araştırma olarak ifade edilebilecek ve amacı “kalıcı bilgi ve anlayışı toplamak” olan olgu üzerine odaklanmaktadır.

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

West, R, Stenius, K ve Kettunen, T. 2017. Atıfların Kullanımı ve Suistimali. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovisky, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 155-172. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.j> Lisans: CC-BY 4.0.

İki temel atıf türü bulunur (Kutu 10.1). Bu bölümde bir araştırma çıktısının bir bölümünün (ampirik veya kavramsal olabilir) alana katkıda bulunduğu durumlara atfen gönderimsel atıf terimini kullanacağız. Kritik atıf terimi ise alıntılanan kısmın bazı araştırma çıktılarında bulunduğu düşünülen eksikliklere işaret ettiği durumlarda kullanılacaktır.

Atıf yapmanın bir veya daha fazla önemli işlevi bulunur: Öncelikle atıf yapmak, bir cümleyi desteklemek için kullanılan bir kavramın veya yorumun doğruluğunu kontrol etmek üzere okuyucuya alıntılanan çalışmayı inceleme imkânı sunar. Yazar makalesinde kullandığı bir cümleyi desteklemek için atıf yaptığı zaman, alıntılanan çalışmanın alana yaptığı katkının hakkı da teslim edilmiş olur. Bu doğrulama ve tasdik işlevlerinin her ikisi de önemlidir. Kişi ayrıca bir siyasi tartışmanın, tarihi sürecin veya özel bir kavramın nasıl geliştiğini ve tanımlandığını belgelendirmede de atıflardan yararlanabilir. Buna da belgelendirme işlevi diyebiliriz.¹

Doğrulama ve belgeleme işlevleriyle ilgili olarak, temeli bulunmayan tezlerle veya yanıltıcı cümlelerle araştırmaların bilerek veya bilmeyerek çarpıtıldığı durumlar oldukça fazladır. Prensip olarak kesin olmayan olgusal iddiaların her birinin ya doğrudan atıf kanıtlarıyla ya da atıf verilecek bir bağlantıyla ve/veya o kanıta dair bir çıkarıma dayanan referansla desteklenmesi gerekir. Aynı şekilde bir makalede geçen ve ilk etapta tam gelişmemiş teorik konumdaki her bir hipotezin, kavramsal analize veya cümlenin asıl kaynağına bir bağlantısının olması gerekir. Atıflar okuyuculara bir iddianın asıl kaynağının doğru olup olmadığına ve bu iddianın mevcut yazıda doğru bir şekilde temsil edilip edilmediğine kendi kendilerine karar verme fırsatı sunar.

Tasdik işlevine gelince; araştırmacıların yaptıkları çalışmalar için tasdik alması doğru ve uygun olandır. Atıf ise bunu elde etmenin en öncelikli aracıdır. Bu sadece bir teamül meselesi değildir. Araştırmacıların işe alımı ve yükselmesi saygınlıklarına bağlıdır, saygınlık kazanmada da atıflar önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmacıları istihdam eden kuruluşlar çalışanlarının saygınlıklarına bağlı olarak şöhret ve çoğu durumda fonlama elde eder. Dahası araştırmalara sponsor olan vakıflar ve resmi daireler de destekledikleri çalışmalara göre kredi kazanmalıdır. Kendi kazançları da pekâlâ buna bağlıdır.

Atıf Türü	Atfın İşlevleri
<i>Gönderimsel atıf</i> : alana yaptığı katkı için alıntılanan bir çalışma ya da çalışma bölümü	<i>Doğrulama işlevi</i> : okuyucu kaynağının doğruluğunu ve raporlanma şeklinin doğruluğunu kontrol edebilir
<i>Kritik atıf</i> : alanı yanlış yönlendirdiği düşünülen bir çalışma veya çalışma bölümüne yapılan atıf	<i>Tasdik işlevi</i> : yaptığı katkı nedeniyle kaynağa puan verilir
	<i>Belgelendirme işlevi</i> : kaynağın kendisi araştırmanın öznesi olarak tanımlanır

Kutu 10.1: Atıfların türleri ve işlevleri.

İdeal Atıf Uygulamasından Sapmalar

Atıf uygulaması bazen ideal olandan uzaklaşabilir (bir tartışma için bkz. Reyes, 2001). Sistematik derlemelerde, atıf kullanımında iyi uygulama örnekleri için başvurulabilecek birkaç kaynak vardır (ör: Bannigan ve d., 1997; Chalmers ve d., 1993; Cook ve d., 1995; Moher ve d., 2009; Petticrew ve d., 2008; Reeves ve d., 2002; Stroup ve d., 2000; Sutton ve d., 1999; ayrıca bkz. Bölüm 9). Araştırma raporlarının tanıtımları gibi daha az resmi derlemelerde atıf kullanımı ise hayli değişkenlik gösterir. Sıradaki başlıklarda ideal uygulamadan sık görülen sapmalar mercek altına alınacaktır (ayrıca bkz. Tablo 10.1).

Özlü bir Kullanım Adına Seçici Atıf Yapmak

İdeal uygulamadan uzaklaşmayı gerektiren geçerli bir sebep, kısa ve özlü bir anlatım sunma ihtiyacıdır. Belli bir alanda çoğu zaman bir cümleyi desteklemek için çok sayıda çalışmaya atıf verilebilir. Başkaca kısıtların bulunmadığı durumlarda, tasdik işlevi gereğince ilgili tüm çalışmalara atıf verilebilir. Ne var ki bu pek pratik olmayabilir. O zaman hangi makale veya makalelere atıf yapılacağı sorusuyla karşı karşıya kalırız. Keşif makalesi dediğimiz makaleye atıf verilen bir durum vardır; yani bulguyu ilk kaydeden makaleye. Ancak buna karar vermek imkânsız olabilir. Dahası bu makale, söz konusu iddiayı savunmada en güçlü ses de olmayabilir. Bir derleme makalesine (belli bir konudaki araştırmaları özetleyen makaleye) atıf verildiği durumlar da vardır. Bu makalelerin, temsil gücü az olabilecek bir veya iki çalışmaya nazaran okuyucuya bir çalışma bütününi dolaylı bir şekilde işaret etme avantajı vardır. Öte yandan (a) kulaktan dolma bilgiler nedeniyle yanlış temsil ihtimalinin artan tehlikesi ile (b) orijinal kaynağın katkısını hakkıyla teslim edememiş olmak gibi dezavantajları da vardır.

Belli bir bulguya ilişkin politika kararları alırken pratik bir kural olarak, keşif çalışmasına atıf vermek ve onun yerine referans verilebilecek başka yetkin ve tartışmasız derleme yok ise bulguların geneline test edecek en fazla beş kaynağa daha atıf vermek kullanılabilir bir yöntemdir. Kavramsal veya teorik bir anlatıma atıfta bulunurken mevcut versiyonun ilk öne çıkan sunumu kullanılmalıdır.

Bir Yaklaşımı Savunurken Seçici Atıf Yapmak

Literatürden bahsedilirken düşülen ortak bir önyargı, yalnızca (veya öncelikli olarak) verili hipotezi veya fikri destekleyen çalışmaların seçilmesidir (yaklaşım atfı). Bunun önlenmesi ve tespit edilmesi, tahayyülünüzün ötesinde, ilkinden daha zordur. Belli bir hipotezi inceleyen iyi tanımlanmış bir literatür bölümünün bulunması ve bir derlemede hipotez ile çatışan çok sayıda kaliteli çalışmanın göz ardı edilmesi bazılarınca bilimi kötüye kullanma olarak kabul edilebilir. Alana aşına olmayan bir okuyucu, yazarın verileri ürettiği oranda yanlış yönlendirilmiş olacaktır.

Birbiriyle çatışan çalışmaların metodolojik yeterliliklerine dair şüphelerin olduğu durumlarda bunu görmek daha zordur. Örneğin, bir müdahalenin etkisini tespit edemeyen çalışmalar, küçük çaplı veya müdahalenin uygulaması konusunda yetersiz kalmış olabilir. Bu meseleleri masaya yatıracak kapsamlı bir derleme niyetinde olmadığı sürece, atıf yapan yazarın zayıf çalışmaları ne oranda değerlendirme dışı bırakabileceğine dair bir fikrinin olması gerekir. Atıf yapan yazarın meseleye tamamen ilgisiz olmadığı gibi gerçekçi bir ihtimalin var olduğu düşünülürse, okuyucuyu çatışan bulgular hakkında uyarmak ve bunlara verilmesi gereken ağırlık ile nedenleri hakkında okuyucuya kısa bir bilgilendirme yapmak iyi bir uygulamadır.

Konu hakkında ana bulguların ne olduğunu tespit etmenin hayli zor olduğu durumlarda bunu anlamak daha da güçleşir. Bu, genellikle makalenin ana temasını oluşturmayan bulgular için geçerli bir durumdur. Örneğin, sigara literatüründe depresyonlu sigara içicilerinin sigarayı bırakmada depresyonda olmayan içicilere göre daha az başarılı olacağına inanılır ve bu şekilde kayıtlara geçer. Elbette böyle bir ilişkiyi gösteren çeşitli çalışmalar da vardır (Covey, 1999; Glassman ve d., 1990). Ancak klinik deney raporlarında ve diğer çalışmalarda bu ilişkiyi tespit etmede başarısız olmuş ve derinlere gömülü kalmış sayısız rapor örneği de bulunur, hatta böyle bir ilişkinin olmadığına işaret eden bir meta-analiz de vardır (Hitsman ve d., 2003). Bu ilişkinin araştırıldığı ve bulunamadığı, bir raporla sonlandırılmamış çokça başka örneğin bulunduğu hiç şüphe yoktur. En azından ilmi ihtiyatlılık gereği, bu tür olgularda şüpheli bulgular uygun uyarılarla birlikte alıntılanmalıdır.

Saygınlığı Artırmak için Seçici Atıf Yapmak

Kendisinin ya da bir meslektaşının saygınlığını artırmak amacıyla kendine veya meslektaşına atıf yapma (saygınlık atfı) kabul edilemez bir durumdur. Bu tavrı bilimi ve bilimsel süreci rayından çıkarır ve daha zayıf konumda bulunan veya böyle uygulamalar yapmayan kişilere zarar verir (bkz. ör: Fowler ve d., 2007). Bu uygulamanın ne derece yaygın olduğu tartışılabilir ancak bilimsel literatürün bir kısmı için taraflı öz değerlendirmelerin mevcut olduğu şüphe götürmez bir gerçektir (bkz. ör: Aksnes, 2003).

Kendine atıf yapma dergiler için de geçerli olabilmektedir (dergilerdeki makaleler aynı dergideki diğer makalelere atıf yapmaya meyillidir). Bu durumun saygınlık atısından farklı olarak geçerli bazı nedenleri olabilir ancak yine de literatürü çarpıtabilmektedir. Bir çalışma, anesteziyoloji dergileri arasında kendine atıf oranlarında bariz farklar tespit etmiştir (Fassoulaki ve d., 2000).

Böylesi bir yanlışlığın kolay bir şekilde tespit edilebileceği ve uygun bir düzeltmenin yapılabileceği akıllara gelebilir. Ancak bu oldukça iyimser bir yaklaşım olur. Araştırması muhtemelen bir programa bağlı olmasına rağmen, yazarın isminin bir referans listesinde parıldaması hiç de az rastlanan bir durum değildir. Aynı ilke kişinin yakın meslek arkadaşları için de geçerli. Bu yanlışlığın ne zaman devrede olduğunu tespit etmek zor olabilir.

Kolaylık Adına Seçici Atıf Yapmak

Bulunması kolay veya bir şekilde yazarın dikkatini çekmiş atıfların kullanılması da iyi bir uygulama değildir fakat oldukça yaygındır. Kolaylık atıflarının literatürü çarpıtabileceği birçok yol vardır. Daha erişilebilir makaleler literatürü daha iyi temsil etmeyebildiği gibi, kolaylık atıflarının kullanımı ayrıca taraflı bir izlenim oluşturabilmektedir. Taranabilir elektronik veri tabanları prensip olarak bu sorunu hafifletebilir ancak onlar da kendi tarzlarında bir çarpıklığa meydan verebilmektedir. Bu veri tabanlarının, ana veri tabanlarında dizinlenmiş dergilerdeki İngilizce makaleleri tercih edecekleri beklenen bir durumdur. Ayrıca elektronik veri tabanlarının arama sonuçlarını düzenleme yöntemleri nedeniyle daha yakın tarihli makaleleri öne çıkaracağını da tahmin edebiliriz. Kolaylık atıflarının daha popüler dergileri yeğlemesi normal kabul edilmektedir. Bunun kötü bir şey olmadığı iddia edilebilir çünkü bu dergilere girebilen makalelerin genel olarak daha iyi makaleler olacağı düşünülür. Fakat işin aslı çok başka da olabilir.

Ülke Menşesine Göre Seçici Atıf Yapmak

Sırf kendi ülkesinde yayınlandığı için belli makalelere atıf verme eğiliminin iyi bir uygulama olmadığını söylemeye gerek bile yok. Ne var ki pek çok araştırmacı bunun böyle olduğunu düşünüyor. Doğal olarak şüpheli bakışların çoğu, araştırma çıktılarının en büyük üreticisi konumundaki ABD’de toplanıyor. ABD uyruklu olmayan pek çok araştırmacı, Amerikalı bir yazarın diğer ülkelerden daha uygun atıflar olmasına rağmen ağırlıklı olarak veya tamamıyla ABD kaynaklı referanslar verdiği pek çok durumu nakledebilir. Aslında bu yanlışlık büyük tıp dergilerinde yayın yapan İngiltereli ve ABD’li araştırmacılar arasında görülmüştür (Campbell, 1990; Grange, 1999). Bir başka çalışma ise Kuzey Amerika’da çıkarılan dergilerin büyük oranda Kuzey Amerikalı dergilere atıf yaptığını ortaya koydu (Fassoulaki ve d., 2000) fakat tersini ortaya koyan çalışmalar da var (Lancho Barrantes ve d., 2012; Pasterkamp ve d., 2007).

Erişimi Bulunmayan Kaynaklara Atıf Yapmak

Yazarların, konferans bildirileri veya özetlerine, sunulmuş makalelere, kurum içi çalışmalara veya yayınlanmamış raporlara atıfta bulunması sık görülen bir durumdur (çokça bilinen gri literatür dediğimiz şey). Bu türlü atıf yapmanın problemi atıfların doğrulama işlevinin gerçekleşmiyor olmasıdır. Dolayısıyla genel olarak tavsiye edilmez. Ancak bunun kaçınılmaz ve tasdik veya belgelendirme işlevinin gerçekleşmesinin önemli olduğu durumlar olabilirse de bunun açık olmadığı muğlak durumlarda bu kullanım gerekçelendirilmelidir. Eğer atıf kaynağı birkaç yıldan eskiyse bunu kullanmak daha da sorunlu bir hal alır. Yeterince güçlü bulgulara sahip bir makale veya kısa özetin ise hakemli literatürde hak ettiği yeri almış olacağını düşünmek oldukça makuldür.

Web sayfalarına atıfta bulunmak da giderek yaygınlaşmaktadır. Makul olabilir ancak web sayfaları zamanla başka adrese taşındığında veya erişilemez duruma geldiğinde bu durum sorun oluşturabilir. Genel olarak kalıcı bir etki bırakma niyetinde olan herhangi bir çalışma için web tabanlı bilimsel literatürün kalıcılığını garanti altına alacak bir sistem tasarlanana dek bu uygulamadan uzak kalınması en iyisi olacaktır. Ancak politika analizleri veya tarihsel süreç tanımlamalarında web sayfası ve resmi belge gibi kaynaklara yapılan referanslar araştırma sürecinde kilit bir rol oynayabilir.

Değerlendirilmemiş Kaynaklara Atıf Yapmak

Sağlam bir iddianın desteklenmesi için atıf yapıldığı zaman, burada atıf yapılan kaynağın, cümlelerin lehine bir kanıt sunduğu iması yer alır. Yeterli olmasa da hakem değerlendirmesi bu tür raporlamalarda birincil denetçi görevi görür. Ne var ki gerçekliğe dair cümlelerin, hakem değerlendirmesinden geçirilmeyen kitap bölümleri, mektuplar, konferans sunumları, kısa özetler, yorum yazıları ve diğer atıflarla desteklenmeye çalışılması sık rastlanan bir durumdur. Her ne kadar ilke olarak okuyucular kaynağı araştırıp kendi değerlendirmelerini yapabilirlerse de bu genellikle pek pratik değildir. En güvenli yöntem, atıfta bulunan çalışmanın hakem değerlendirme sürecinden geçmiş olmasıdır. Ancak sosyal bilimlerde dâhilinde, hakem değerlendirmesinden geçmeyen kitaplar bile yeni analitik kavramlar için temel bir kaynak olmayı sürdürmektedir. Fakat bazı örneklerde kitapların değerlendirme süreci de dergi makalelerinin hakem değerlendirme süreci kadar sıkı olabilmektedir.

Kolaylık atfı	Bulunması kolay atıf malzemesi seçer
Keşif makalesi	Yeni bir kavramı ilk ortaya koyan makale
Gri literatür	Konferans sunumları, sunulan makaleler, kurum içi çalışmalar ve raporlar gibi yayınlanmamış malzeme
Yayın gecikmesi	Bir makalenin bir dergi tarafından kabul alması ile yayınlanması arasında geçen süre
Saygınlık atfı	Kişinin kendisinin veya meslektaşının itibarını yükseltmek amacıyla bir çalışma veya çalışmanın bir bölümüne atıf yapması
Derleme makalesi	Belli bir konudaki araştırmaları özetleyen makale

Tablo 10.1: İdeal atıf uygulamalarından sapmalarla ilgili terminoloji.

Okumadan Atıfta Bulunmak

Esas kaynağına inilmeden, yalnız raporun söylediklerine dayanarak bir çalışmaya veya çalışma bölümüne atıfta bulunma yönünde büyük bir eğilim vardır. Erişilen bir makale veya kitap bölümü çalışmamızı ilgilendiren bir konuya dair bilgi içeriyorsa ve bu bilgiyi başka bir makaleden atıfta gerçekleştiriyorsa, asıl kaynağı okumadan oradaki iddiayı tekrar etmek yazara daha cazip gelir. Yanlış temsil etme riski taşıdığı için bu durumun kabul edilemez olduğu aşîkârdır. Aynı şekilde yazar elektronik bir veri tabanı aracılığı ile kısa özetine ulaştığı bir makaleyi tespit ettiğinde tam metnine ulaşmadan o makaleye atıfta bulunmak isteyebilir. Atıfta bulunulan araştırmayı, kullanılan metot ve analizleri okuyarak değerlendirme şansı elde edilmediğı için bu oldukça riskli bir uygulamadır. Genel prensip olarak, yazarların doğrudan okumadıkları ve değerlendirmedikleri bir araştırma çıktısına referansta bulunmamaları gerekir.

Çok Atıf Kullanılması

Yürüttüğümüz tartışmanın ilk kısmı atıfların seçici olarak kullanımı ile ilgiliydi. Tam tersi durumlar da sık görülen sorunlardan biridir: Buna örnek olarak, tek bir cümleyi desteklemek adına daha azı yeterli olabilecekken uzun bir atıf listesi oluşturmak zikredilebilir. Çeşitli çalışmalarda görev alan yazarların tüm çalışmaları hakkında bilgilendirme yapmak önemliyse veya amaç kapsamlı bir derleme sunmak ise uzun bir atıf listesi uygun olabilir. Diğer halde makale, okunması zor bir hal alır ve daha önce bahsettiğimiz göz kararı seçici atıf yöntemi uygulanabilir.

Mecburi Atıf

Hakemli değerlendirme sürecinde editörler, ilgili makaleleri belirtmeden veya nerede daha fazla referans gerekli olduğuna işaret etmeden, yazarları dergiye daha fazla atıf eklemeye teşvik ederek dergilerinin statüsünü artırmaya yardımcı olmak isteyebilirler. Bu uygulamadan mecburi kendi kendine atıf olarak söz edilir. Mecburi atıf akademik yayın yapmanın bütünlüğüne zarar

verdiği için uygunsuz bir uygulamadır ve hem yazarların hem editörlerin buna karşı koymaları gerekir ancak ne yazık ki uygulama olarak yaygın ve stratejiktir. Bir çalışma; işletme, iktisat, sosyoloji ve psikoloji gibi alanlardaki akademisyenlerin yaklaşık %20'sinin mecburi atıf uygulamasıyla karşılaştığını ortaya koydu (Wilhite & Fong, 2012). Aynı çalışmada, ısrarla fazladan atıf talep eden editörlerin tercihen daha düşük akademik sıralaması olan, daha az sayıda yazar tarafından yazılmış makale taslaklarını hedef aldığı ortaya konmuştur.

Atıf Almak

Yukarıda sözü edilenlerin tümü atıf sürecinin ciddi bir yanlılık içerebildiğini göstermektedir. Her ne kadar bu durumu asgari seviyeye indirmek araştırmacıların üzerine düşse de bu yanlı tutumlar asla tam olarak ortadan kaldırılamayacak gibi görünmektedir. Önemli olduğuna inandığınız bir makale yazıyorsanız, onun muhatap kitlesinin dikkatine sunulduğundan emin olmaya çalışmanız oldukça makul görünebilir, ki bu da atıf almakla mümkündür. Dergi seçimi elbette önemlidir (bkz. Bölüm 3). Derginiz en iyi fırsatları sunan en prestijli dergi olmayabilir fakat en kaliteli uzmanlık dergisi olabilir. En prestijli dergiler daha genelleyici olmaya meyillidir; bu yüzden araştırmalardan yararlanma potansiyeli taşıyan çoğu kişi tarafından rutin olarak okunmuyor olabilir. Kişinin, araştırması için nasıl bir ortam kullanıyor olursa olsun, bulgularını kamuya açmak için başka adımlar atması iyi bir fikir olabilir. Bazı araştırmacılar makalelerin bir kopyasını meslektaşlarına e-posta yoluyla veya matbu şekilde ulaştırırlar. E-posta listelerinde referans vererek veya sosyal medya aracılığı ile makalelerinizi kamuya açabilirsiniz. Open Access kullanımının giderek artmasıyla tam metin ancak talep edildiğinde ulaşılabilir hale gelmiştir. Konferans sunumları ile web sayfaları da kamuya açılmada fayda potansiyeli içeren başka kaynaklardır.

Atıf İndeksleri

Atıfların bir kalite işareti olarak kullanıldığını daha önce söylemiştik. Bir makalenin aldığı atıf sayısı arttıkça o makalenin daha iyi olduğuna dair bir varsayım vardır. Bu durum dergilere de genellenebilir zira kalitenin tek yaygın kullanılan ölçütü etki faktörüdür. Bir derginin belli bir yıl için etki faktörü, o yıl, son iki yılda çıkan makalelere yapılan ortalama atıf sayısı ile ölçümlenir. Dolayısıyla bir dergi 2013 ve 2014 yıllarında 50 makale yayınlamışsa ve 2015 yılında bu makalelere toplam 100 atıf yapılmış ise, derginin 2015 yılı etki faktörü 2.0 olacaktır. Yazarların kendi çalışmalarına yaptıkları atıflar da buna dâhil edilir. O nedenle bir yazar ne kadar üretkense ve kendi çalışmalarına ne kadar atıf yaparsa etki faktörünü yükseltmek isteyen bir dergi için o denli faydalı bir yazar olur.

Araştırmacılar genellikle yazdıkları makalelerin atıf sayısı ve yayın yaptıkları derginin etki faktörü ile değerlendirilirler. Pek çok kurumdaki burs kararları kısmen “yüksek etkili” dergilerde yayın yapan kuruluş üyelerine bağlıdır. Ne yazık ki atıf sayısını bir kalite işareti olarak kullanmak, etki faktöründe olduğundan daha fazla sorun oluşturmaktadır (Hecht ve d., 1998; Opthof, 1997; Seglen, 1997; Semenzato & Agostini, 2000). Bazı araştırmacılar atıf sayısı ile etki faktörünü uygun uyarı ve düzeltmelerle kullanmanın mümkün olabileceğini öne sürmüştür (Braun, 2003; Fassoulaki ve d., 2002; Rostami-Hodjegan & Tucker, 2001). Diğer bazıları ise bu tür kullanımların yasaklanması gerektiğini iddia etmiştir (Bloch & Walter, 2001; Ojasooet ve d., 2002; Walter ve d., 2003).

Atıf kullanımları hakkında daha önce bahsettiğimiz çeşitli yanlı tavırlar, atıf sayılarından bir kalite işareti olarak yararlanmanın sorun oluşturabileceğinin işaretlerini vermiş olmalı. Ayrıca kritik atıfların oldukça yaygın olduğu hatırlanmalıdır. O nedenle bir makaleye yalnızca zayıf veya yanıltıcı olduğu için atıfta bulunulmuş olabilir. Bir makalede, Bağlımlılık Dergisi’nde 1997 yılında yayınlanan makalelerde hakemlerin kalite puanlaması ile 1997 ve 2000 yılları arasında yayınlanan makalelere verilen atıf sayısı arasındaki ilişki incelemeye alındı (West & McIlwaine, 2002). İki bağımsız hakem her ne kadar makalelerin puanlamasında birbirine yakın olsa da bu puanlamalar ile atıf sayısı arasındaki korelasyon neredeyse sıfırdı. Atıf sayısı ile ilişkilendirilen bir unsur makalenin ilk yazarının ülkesi idi: İngilizce konuşulan ülkelerden gelen makaleler Kıta

Avrupası'ndan gelenlerden; Kıta Avrupası'ndan gelenler ise dünyanın diğer bölgelerinden gelenlerden daha fazla atıf aldı. Acil tıp alanındaki makalelere yapılan atıflar üzerinde gerçekleştirilen daha büyük bir analiz, makalelerin atıf sayılarının yayınlandıkları derginin etki faktörü ile kısmen tahmin edilebildiğini ve makalelerin niteliğinin bunda daha az etkili olduğunu açığa çıkardı (Callahamet ve d., 2002). Hepatobiliyer hastalığında rastgele deneyleri raporlayan makalelere yapılan atıfları inceleyen daha detaylı bir çalışma, pozitif bir sonuç ile bariz bir ilişki buldu fakat değerlendirilen nitelik düzeyi ile hiçbir ilişki bulunamadı (Kjaergard & Gluud, 2002).

Hâlihazırda bahsi geçen taraflılık durumlarından ayrı olarak, Web of Science veri tabanında ABD dergilerinin yalnız küçük bir kısmının dizinlenmiş olması, özellikle İngilizce konuşulmayan ülkeler aleyhine bir yanlılık oluşturabilir. Bir çalışma, acil tıp alanındaki temel dergilerin dışarıda bırakılmasının alandaki ciddi büyümeye rağmen atıf sayılarını düşürdüğünü rapor etmiştir (Gallagher & Barnaby, 1998). Bir başka çalışmada, dermatoloji dergilerinin etki faktörlerini iyileştirmenin yolunun daha fazla derginin Web of Science veri tabanında dizinlenmesi olduğu belirtilmiştir (Jemec, 2001). Biyolojik bilimler gibi bazı alanlardaki araştırmacıların diğer alanlardaki araştırmacılardan daha fazla atıf yapması nedeniyle oluşan bir taraflılık da vardır. Bu durum sosyal bilimler gibi daha az atıflı alanlardaki yazarları dezavantajlı konuma sokar. Editör yazıları, mektuplar ve kitap değerlendirmeleri gibi atıflanabilen belgeler paydasına dâhil edilmeyen metinlerden kaynaklı bir taraflılık da vardır. Bu metinlere atıf yapıldığında küçük dergilerin etki faktörlerini çarpıtan bir etki ortaya çıkabilir. Örneğin, genellikle “atıflanamayan” kitap değerlendirmeleri yayınlayan dergiler, şaşırtıcı derecede yüksek etki faktörüne sahip olabilir (Jasco, 2009). Atıf sayılarını, nitelik işareti olmaları açısından potansiyel olarak yanıltıcı kılabilen bir dizi başka etmen de vardır (Kutu 10.2).

- Makaleler bazen eleştiri amaçlı alıntılanır.
- Önemli özgün çalışmaları anlatan makaleler genellikle derlemenin lehine olarak göz ardı edilir.
- Kişinin kendi ülkesinden veya araştırma grubundan olanlara veya kolay erişilebilir makalelere atıf yapma eğilimi vardır.

- Örneğin, yüksek düzeyde etkinlik içeren alanlar ve olgun alanlar gibi bazı çalışma alanları makalelerin öneminden bağımsız olarak diğerlerinden daha fazla atıf oluşturur.
- Bir çalışma veya çalışma bölümünün önemi ve kalitesi, diğer araştırmacılar tarafından kullanımına değil de politika veya klinik çıkarımlara bağlı olabilir.
- Başka araştırmacılar bir çalışmanın veya çalışma bölümünün önemini takdir etmede başarısız olabilir.
- Atıf indeksleri ABD’de ve İngiliz dilinde yayın yapan dergiler lehine yanlı bir tutum sergiler.

Kutu 10.2: Atıf sayılarının kalite işareti olarak genellikle yanıltıcı olmasının nedenleri.

Bu eleştirilerden bazılarına cevap veren Dergi Atıf Raporları, 2007 yılında, beş yıllık dergi etki faktörü ve Eigenfactor gibi göstergelerde bir dizi arttırma yaptı. Beş yıllık etki faktör skoru, esas itibariyle geleneksel iki yıllık etki faktörüyle benzerlik içerir fakat beş yıllık bir atıf penceresi kullanır. Makalelerin daha yavaş bir hızla yayınlandığı ve atıf aldığı araştırma alanları için daha yararlı bir uygulamadır. Eigenfactor ise akademik atıf ağı yapısına dayanır (yüksek puanlı dergilerdeki atıflara daha fazla ağırlık veren atıflara dayanır) ve bir derginin literatüre genel katkısının sayısal bir göstergesini sunar. Eigenfactor derginin büyüklüğünden etkilenir (makale sayısı arttıkça puan artar). Diğer dergi düzeyindeki ölçütler arasında Article Influence Score ve SCImago Journal Rank gibi göstergeler de vardır.

2013 Mayıs’ında yayınlanan San Francisco Araştırma Değerlendirme Beyanamesi [San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA)] ilim camiasında araştırma sonuçlarının nasıl değerlendirileceği ve ilmi literatüre nasıl referans verileceğiyle ilgili oluşan kaygılar sebebiyle ortaya çıktı. Araştırmacı, editör, yayıncı, araştırma toplulukları, üniversiteler ve fonlama kurumlarından oluşan geniş bir topluluk tarafından imzalandı. Beyanname, araştırma değerlendirmesinin tarafları için ayrı ayrı tavsiyeler ile birlikte bir de genel tavsiye içeriyor: “Dergi Etki Faktörü gibi dergi düzeyindeki ölçütleri, bireysel

araştırma makalelerinin kalitesinin bir ölçütü olarak, o bilim insanının katkısını değerlendirmede veya işe alım, terfi veya fonlama kararlarında kullanmayınız. (DORA, 2013).”

DORA, dergilerin performansı ile ilgili daha ince detaylı bir resim elde etmeleri için yayıncıların bir dizi dergi tabanlı ölçüt kullanmasını tavsiye eder. Bir başka önerisi ise, derginin yayın ölçütlerinden ziyade, bir makalenin bilimsel içeriğine dayalı bir değerlendirme biçimine geçilmesini içermektedir (DORA, 2013). Bu geçişi hızlandırmanın bir yolu, indirme, atıf sayıları ve altmetrikler gibi makale düzeyindeki ölçütlerin devreye sokulmasıdır. Altmetrikler makalelerin haberlerde ve sosyal medyada nasıl tartışıldığına, atıf yönetim araçlarında nasıl kaydedildiğine ve işaretlendiğine, ayrıca yayın sonrası hakem değerlendirme sistemlerinde (ör: F1000 puanlaması gibi) nasıl tavsiyeler aldığına baktığı için geleneksel araştırma etkisinden daha geniş bir biçimde bilimin yaygınlığını ölçebilmektedir (Cheung, 2013; Leydesdorff, 2009). Ne var ki bibliyometrik bir açıdan altmetriklerin faydaları sınırlı olabilir; zira bunları standardize etmek zordur ve bazı ölçütler üzerinde oynamalar yapılabilir (Priem, 2013).

Dergi etki faktörü bir araştırmacının ortaya koyduğu bilimsel ürünlerin kalitesini ve niceliğini değerlendirmede uygun olmadığı için birtakım yazar tabanlı bibliyometrik gösterge geliştirilmiştir. Bunlar h-indeksi, hI-indeksi, hm-indeksi, i10-indeksi, n-indeksi, birçok m-indeksi, A-indeksi, R-indeksi ve g-indeksi gibi göstergeleri içerir. Bu göstergelerin fazlalığı, araştırmaların niteliğinin değerlendirilmesinde nicel ölçütler geliştirmenin ne denli zor olduğunu göstermektedir (Fersht, 2009; Jasco, 2008; West ve d., 2010a, 2010b).

Sonuç

Atıflar ilmi bulguların iletişimde başvuru birincil resmi araçlardır. Bilginin tam olarak aktarılabilmesi adına ideal atıf uygulaması, ilgili yayınlanmış literatürün tamamının objektif ve kapsamlı bir kullanımını içermelidir. Ancak bunun uygulamada zor olacağı çok açıktır. Yine de birkaç kural uygulayarak bu ideale yaklaşabilmek mümkündür. Buna göre atıf yapmak, sözü edilen

cümlelerin doğrulanması ve katkılar hakkında bilgilendirme yapılması gibi çift taraflı işlevleri mümkün kılar.

Resmi derlemelerde kurallar düzenli bir şekilde belgelendirilmiş olmalıdır. Tıpkı makalelerde dâhil etme/dışlama kriterleri belirtildiği gibi, burada da taranan kaynaklar ve tarama kuralları açıkça belirtilmelidir. Kaynaklar Web of Science veri tabanlarının ötesine geçerek taranan makalelerin kaynakçalarını da dâhil etmelidir. Araştırma raporlarının tanıtımı gibi resmi olmayan derlemeler için şu ilkeler uygulanabilir:

1. Kesin olmayan ancak sağlam iddialarınızı atıf veya doğrudan kanıt vermek yoluyla destekleyin.
2. Kesinliği kabul görmüş cümleler için atıf vermeyin.
3. İyi savunduğunuz bir iddianız hakkında yetkin bir derleme mevcut ise, asıl makaleler yerine bunu kullanabilirsiniz.
4. Asıl makalelere atıf yaparken olgunun genelliğini gösteren az sayıda diğer makaleyle birlikte keşif makalesine de atıf yapın.
5. Şunları yapma eğiliminizi dizginleyin:
 - a. Ele alınan bulgu ülkeye bağlı bir şey değilse, kendi ülkenizin yayınlarına atıf vermeyi tercih etmek;
 - b. Kendi çalışmalarınıza ve meslektaş arkadaşlarınızın çalışmalarına atıf yapmayı tercih etmek;
 - c. Çatışan fikirler de bulunmasına rağmen yapılan atıfları yalnızca bir tartışmayı destekleyenlerle sınırlandırmak;
 - d. Daha uygun referanslar olmasına rağmen kolayca erişilebilir olan çalışmaya atıf yapmak
 - e. Tek bir cümle için gerek olmadığı halde çok fazla sayıda atıf yapmak.

6. Mümkün olduğu kadarıyla erişilemeyen kaynaklara atıf yapmaktan kaçının.
7. Güçlü iddialarınızı desteklemek için atıfları kullanırken ya bir şekilde hakem değerlendirme sürecinden geçen referanslar kullanın ya da uygun bir uyarı ekleyin.

Atıf sayıları nitelik göstergesi olarak yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Yukarıdaki ilkelerin tamamına uyan çok az sayıda araştırmacı olduğunu düşünürsek, atıf sayısına etki eden çokça başka unsurla birlikte ele alındığında bir çalışmanın atıf sayılarının nitelik göstergesi olarak hayli problemli olduğunu söyleyebiliriz. Dergi etki faktörleri daha da problemlidir. Yazarların bunun farkında olması ve görüntüdeki objektifliğe aldanmaması gerekir. Ancak yine de sonuç olarak, ne denli kusurlu ve öznel olursa olsun araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinde bunları ikame edecek bir başka alternatif hâlihazırda ufukta görünmemektedir.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Notlar

¹ Burada sunduğu kavrayış için Kalaus Makela'ya teşekkür ederiz.

Referanslar

- Aksnes, D. (2003). A macro study of self-citation. *Scientometrics*, 56, 235–246.
- Bannigan, K., Droogan, J., & Entwistle, V. (1997). Systematic reviews: What do they involve? *Nursing Times*, 93, 52–53.
- Bloch, S., & Walter, G. (2001). The Impact Factor: Time for change. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 35, 563–568.
- Braun, T. (2003). The reliability of total citation rankings. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 43, 45–46.
- Callaham, M., R. L. Wears, & Weber, E. (2002). Journal prestige, publication bias, and other characteristics associated with citation of published studies in peer-reviewed journals. *JAMA* 287, 2847–2850.
- Campbell, F. M. (1990). National bias: A comparison of citation practices by health professionals. *Bulletin of the Medical Library Association*, 78, 376–382.
- Chalmers, I., Enkin, M., & Keirse, M. J. (1993). Preparing and updating systematic reviews of randomized controlled trials of health care. *Milbank Quarterly*, 71, 411–437.
- Cheung, M. K. (2013). Altmetrics: Too soon for use in assessment. *Nature*, 494, 176. DOI: <https://doi.org/10.1038/494176d>
- Cook, D. J., Sackett, D. L., & Spitzer, W. O. (1995). Methodologic guidelines for systematic reviews of randomized control trials in health care from the Potsdam Consultation on Meta-Analysis. *Journal of Clinical Epidemiology*, 48, 167–171.
- Covey, L. S. (1999). Tobacco cessation among patients with depression. *Primary Care*, 26, 691–706.
- DORA. (2013). San Francisco Declaration on Research Assessment: Putting science into the assessment of research. Retrieved from <http://www.ascb.org/dora-old/files/SFDeclarationFINAL.pdf>.
- Fassoulaki, A., Papilas, K., Paraskeva, A., & Patris, K. (2002). Impact factor bias and proposed adjustments for its determination. *Acta Anaesthesiologica Scandinavica*, 46, 902–5.
- Fassoulaki, A., Paraskeva, A., Papilas, K., & Karabinis, G. (2000). Self-citations in six anaesthesia journals and their significance in determining the impact factor. *British Journal of Anaesthesia*, 84, 266–269.
- Fersht, A. (2009). The most influential journals: Impact Factor and Eigenfactor. *PNAS*, 69, 6883–6884.
- Fowler, J. H., & Aksnes, D. W. (2007). Does self-citation pay? *Scientometrics*, 72, 427–437.
- Gallagher, E. J., & Barnaby, D. P. (1998). Evidence of methodologic bias in the derivation of the Science Citation Index impact factor [see comments]. *Annals of Emergency Medicine*, 31, 83–86.

- Glassman, A. H., Helzer, J. E., Covey, L. S., Cottler, L. B., Stetner, F., Tipp, J. E., & Johnson, J. (1990). Smoking, smoking cessation, and major depression. *JAMA*, 264, 1546–1549.
- Grange, R. I. (1999). National bias in citations in urology journals: Parochialism or availability? [see comments]. *BJU International*, 84, 601–603.
- Hecht, F., Hecht, B. K., & Sandberg, A. A. (1998). The journal “impact factor”: A misnamed, misleading, misused measure. *Cancer Genetics and Cytogenetics*, 104, 77–81. 204 Publishing Addiction Science
- Hitsman, B., Borrelli, B., McChargue, D. E., Spring, B., & Niaura, R. (2003). History of depression and smoking cessation outcome: A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 657–663.
- Jasco, P. (2008). The Pros and Cons of Computing the H-index Using Web of Science. *Online Information Review*, 32, 673–688.
- Jasco, P. (2009). Five-year impact factor data in the Journal Citation Reports. *Online Information Review* 33, 603–614.
- Jemec, G. B. (2001). Impact factors of dermatological journals for 1991–2000. *BMC Dermatology*, 1, 7.
- Jones, A. W. (1999). The impact of Alcohol and Alcoholism among substance abuse journals. *Alcohol and Alcoholism*, 34, 25–34.
- Kjaergard, L. L., & Gluud, C. (2002). Citation bias of hepato-biliary randomized clinical trials. *Journal of Clinical Epidemiology*, 55, 407–410.
- Lancho Barrantes, B. S., Bote, G., Vicente, P., Rodríguez, Z. C., & de Moya Anegón, F. (2012). Citation flows in the zones of influence of scientific collaborations. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63, 481–489.
- Leydesdorff, L. (2009). How are new citation-based journal indicators adding to the bibliometric toolbox? *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60, 1327–1336.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & The PRISMA Group. (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *PLoS Med*, 6, e1000097.
- Ojasoo, T., Maisonneuve, H., & Matillon, Y. (2002). [The impact factor of medical journals, a bibliometric indicator to be handled with care] [article in French]. *Presse Médicale*, 31, 775–781.
- Ophthof, T. (1997). Sense and nonsense about the impact factor. *Cardiovascular Research*, 33, 1–7.
- Pasterkamp, G., Rotmans, J. I., de Klein, D. V. P., and Borst, C. (2007) Citation frequency: A biased measure of research impact significantly influenced by the geographical origin of research articles. *Scientometrics*, 70, 153–165.

- Petticrew, M., & Roberts, H. (2008). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. John Wiley & Sons.
- Priem, J. (2013). Beyond the paper. *Nature*, 495, 437–440.
- Reeves, S., Koppel, I., Barr, H., Freeth, D., & Hammick, M. (2002). Twelve tips for undertaking a systematic review. *Medical Teacher*, 24, 358–363.
- Reyes, H. (2001). [The references in articles published in biomedical journals] [article in Spanish]. *Revista Médica de Chile*, 129, 343–345.
- Rostami-Hodjegan, A., & Tucker, G. T. (2001). Journal impact factors: A ‘bio–equivalence’ issue? *British Journal of Clinical Pharmacology*, 51, 111–117.
- Seglen, P. O. (1997). Why the impact factor of journals should not be used for evaluating research. *BMJ* 314, 498–502.
- Semenzato, G., & Agostini, C. (2000). The impact factor: Deeds and misdeeds [Editorial]. *Sarcoidosis, Vasculitis, and Diffuse Lung Diseases*, 17, 22–26. Use and Abuse of Citations 205
- Stroup, D. F., Berlin, J. A., Morton, S. C., Olkin, I., Williamson, G. D., Rennie, D., . . . , & Thacker, S. B. (2000). Meta-analysis of observational studies in epidemiology: a proposal for reporting. *Jama*, 283, 2008–2012.
- Sutton, A. J., Jones, D. R., Abrams, K. R., Sheldon, T. A., & Song, F. (1999). Systematic reviews and meta-analysis: A structured review of the methodological literature. *Journal of Health Services Research & Policy*, 4, 49–55.
- Walter, G., Bloch, S., Hunt, G., & Fisher, K. (2003). Counting on citations: A flawed way to measure quality. *Medical Journal of Australia*, 178, 280–281.
- West, J. D., Bergstrom, T. C., & Bergstrom, C. T. (2010a). Big Macs and Eigenfactor scores: Don’t let correlation coefficients fool you. *Journal of the American Society for Information Science & Technology*, 61, 1800–1807.
- West, J. D., Bergstrom, T. C., & Bergstrom, C. T. (2010b). The Eigenfactor metrics: A network approach to assessing scholarly journals. *College & Research Libraries*, 71, 236–244.
- West, R., & McIlwaine, A. (2002). What do citation counts count for in the field of addiction? An empirical evaluation of citation counts and their link with peer ratings of quality. *Addiction*, 97, 501–504.
- Wilhite, A. W., & Fong, E. A. (2012). Coercive citation in academic publishing. *Science*, 335, 542–543.

11. BÖLÜM

En Geçer Akçe: Yazarlık Hakkını Belirlemede Pratik Yöntemler*

Thomas F. Babor, Dominique Morisano ve Jonathan Noel

Bir madeni para gibi, yazarlığın da iki yüzü vardır: güvenirlik ve sorumluluk. Kişi yayınlarıyla profesyonel güvenirlik kazanırken içeriğin sorumluluğunu da üzerine alır.

Biagioli ve d. (1999, s.2).

Giriş

Yazarlık hakkı ilmi camianın üyeleri arasında muhtemelen en önemli fakat en az anlaşılan konudur. Terfi, itibar ve üretkenlik büyük oranda yayın etkinliği ile değerlendirildiği için yazarlık puanı bilimsel piyasanın “en geçer akçesi” haline gelmiştir (Wilcox, 1998). Bu madalyonun bir yüzü alınacak puan, diğer yüzü hesap verilebilirliktir. Bir yayına kişisel bir puan verilmesi bilim dünyası için kaçınılmaz ve son derece önemli bazı etik ve ilmi sonuçlar meydana getirmektedir (Rennie & Flanagan, 1994). Bu kaçınılmazlıklar arasında, bir yayının gerçekliğine dair kamuoyuna sunulacak doğrulama ile aynı içeriğe önemli katkılarda bulunan tüm kişilere hak ettikleri puanların verilmesi meseleleri yer alır.

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Babor, T F, Morisano, D ve Noel, J. 2017. En Geçer Akçe: Yazarlık Hakkını Belirlemede Pratik Yöntemler
Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovsy, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 207-227. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.k> Lisans: CC-BY 4.0.

Yazarlık puanlarına karar verilmesi için net ve tutarlı bir prosedür ihtiyacı iki ayrı mülahazadan doğar. Birincisi, artık birçok dergi makalelerin sorumlu yazarlık ilkeleriyle uyumlu bir şekilde hazırlanmış olmasını talep etmektedir. İkincisi de yazarlık kararlarını belirleyici koşullar üzerinde varılacak ortak bir fikir birliğinin yazarların işini çok daha kolaylaştırmasıdır.

Çok sayıda mesleki kuruluş (ör. Amerikan Psikoloji Birliği, 2010), uzman paneli (ör. Tıp Dergi Editörleri Uluslararası Komitesi, 1991, 2003, 2013) ve bireysel yorumcu (Rennie ve d., 1997); bireysel yazarlık, grup yazarlığı ve kurumsal yazarlıkla ilgili çeşitli politika ve yöntemler geliştirmiştir. Bu bölümde bu kural-lardan bir kısmını hem pratik hem etik açıdan ele alarak değerlendireceğiz. Bunu yapmaktaki amacımız yazarların ilmi bir makale hazırlama ve yayın-lama sürecinde takip edebilecekleri işe yarar prosedürler oluşturma gayretidir. Ayrıca ek olarak bir yayın sürecinde ortaya çıkabilecek yazarlık sorunlarını da ele alıyor olacağız.

Yazarlık sorunlarının giderek artan bir sıklıkla gündeme geldiği görülmektedir (Wilcox, 1998). The Lancet dergisinde yayınlanmış 121 makaleyi kaleme alan 785 yazarın %44'ü en müsamahakâr yazarlık kurallarına bile uymamakta, ortak yazarların çalışmalarının %60'ı teşekkür listesindeki yazarların çalışmalarıyla örtüşmektedir (Yank & Rennie, 1999). Cochrane Araştırmaları'nda yayınların %39'u onursal, %9'u ise hayalet yazarların imzasını taşımaktadır (Mowatt ve d., 2002). 2008 yılında altı öncü tıp dergisinde (ör. JAMA, The Lancet gibi) yayınlanan makalelerde yapılan hayalet ve onursal yazarlık incelemesinin sonucunda, hayalet yazarlık oranında bir düşüş görülmesine rağmen özellikle son on yılda onursal ve/veya hayalet yazarların olduğu makalelerin yaygınlığının hala %21 dolaylarında olduğu ortaya çıkmıştır (Wislar ve d., 2011). En ünlü 10 hakemli hemşirelik dergisinde ise iki yıllık zaman dilimi içerisinde yayınlanan makalelerin daha büyük bir oranda (%42) onursal yazar, %27,6 oranında ise hayalet yazar içerdiği görülmüştür (Kennedy ve d., 2014). Hak edilmemiş yazarlık, ortak yazarların puanlarının verilmemesi, öğrenci, araştırma görevlisi ve doktora sonrası araştırmacılarına yönelik esnek politikalar ve ortak yazar sayısındaki enflasyon meseleleri ciddi birer problem teşkil etmektedir. Hatta bazı dergiler başvuruda listelenecek yazar sayısında kısıtlamaya bile gitmektedir (ör: Amerikan Kamu Sağlığı Dergisi başlıkta yazar sayısını 6 ile sınırlı tutmaktadır).

Tüm vakalar tamam, çalışma bitti
 veri girildi, evet kaybedildi bir defa ve kurtarıldı yeniden.
 Sonuçlar selamlandı
 neşeli bir şekilde,
 p-değeri (yani iki uçlu) eşitti 0.0493'e.
 Hastalığın şiddeti, vay be ne keşifti,
 iyileşme şansıyla ters orantılı.
 Çalışmanın ilk taslağı, ki henüz yeni başlamıştı,
 talip yazarlar birer birer sıralandı.
 lmsz makamlarını elde etmek için
 (kim olacaktı birinci, ikinci ve üçüncü)
 ve kimdi gelecek atıflarda 've d.' olacak olan.
 Her kurumun var kıdemlisi,
 her kıdemlinin 10 pervanesi,
 ve pervanelerin memnun edeceği teknisyenleri, hemşireleri.
 O liste ki uzar günden güne,
 her yeni yazarla, yeni çıkan ringe.
 Her biri kapmak için yerini, dvşr hiddetle
 yalnızca bir 'katılımcı' olmak eştir itibarda düşüşe.

Ek'ler dolu, daha yüzlercesiyle
gören yok onları, eşleri ve anneleri haricinde.
'Yayınla ya da yok ol', işte akademi böyle beslenir
baş satırda olmamak yok oluşa eştir.
Yazarların sayısı artar ki ne artar
geçer hastaların sayısını ikiye katlar.
Faks atarken baş araştırmacı şirket genel merkezlerine,
çalışır, yerine getirir emirleri, pervaneler ve hemşireler.
Onlar kaydetti hastaları ve takip etti her hafta,
dinledi şikayetleri, tuttu seyir raporunu titizliğiyle olanca.
Başka kurumlardan da vardı kıdemliler ikişer üçer,
'faul' yapmakla tehdit eden, afişte adı geçmezse eğer.
Gecelere kadar çalışan yardımcılara ve gençlere
ancak kuru bir 'teşekkür' layık görüldü,
ya da bırakıldılar öylece.
'Biraz sakın' dedi kıdemliler, vızıldayan asalaklara,
yer var hepinize TYB klonlarında.
Bittiğinde yazı ve gönderildiğinde onaya,

haberi yoktu yazarlardan altısının,

çalışmanın tamamlandığından daha.

Ne zordu o süreç, ne zordu o çetin mücadele,

Verilen yayın şanı için ve görmek için o şaşaayı.

Hayal edebilir misiniz altı ay içinde ya da daha kısa,

Editörün ‘Mektup olarak yollayın’ cevabı duyulduğunda,

kopacak olan vaveylaya

*TYB= Tekrar yayınlanabilen birim

The Lancet dergisinden alıntıdır, 348, HW Horowitz, NH Fiebach, SM Levitz, J Seibel, EH Smail, EE Telzak, GP Wormser, RB Nadelman, M Montecalvo, J Nowakowski ve J Raffall, ‘Çoklu yazarlığa övgü: çokmerkezli, prospektif rastlantısal şiir, 1746, 1996, Elsevier’in izniyle.

Kutu 11.1: Çoklu yazarlığa övgü: Çokmerkezli, prospektif rastlantısal şiir.

Yazarlık konusunda etik meselelerin yaygınlığı, aşağıda Kutu 11.1’de alıntılanan “Çoklu Yazarlığa Övgü” hicivli mizahi şiirinde özetlendiği şekilde bilim okuyucularını gülümseten bir boyuta ulaşmıştır.

Yazarlık Sıralamasının Belirlenmesinde Teamüller

Yazarlık kriterlerinin belirlenmesinde karşılaşılan güçlüklerden birisi yazarlık puanlarının dağıtımında kullanılan farklı teamül ve uygulamalardan kaynaklanır. Tablo 11.1’de yaygın yazarlık terimleri ve etik meselelerin tanımları yer almaktadır. 5. ve 14. Bölümlerde bunlardan bir kısmı da ele alınmaktadır.

Yazarlar, bazen farklı yazarların göreceli katkıları üzerine bir anlaşmazlığı önlemek adına, özellikle katkıların nispeten birbirine yakın olduğu durumlarda alfabetik sıraya göre listelenirler. Bir başka uygulama ise yazarları alfabenin tersi sırasıyla listelemektir. Bunun sebebi muhtemelen isimlerinin baş harfi alfabede önce gelen kişilere öncelik verilmesini önlemektir. Bir diğer teamül ise laboratuvar müdürü, merkez müdürü veya diğer önemli şahısların isimlerini en sona listelemektir. Bu bölümün diğer kısımlarında belirtildiği gibi, ilgili yayına önemli bir katkıda bulunmadığı sürece yazarlık listesinin prestijini artırmak için nüfuzlu olana övgü dizmek etik olmaz. Bu uygulama farklı sahalar arasında katkıları karşılaştırırken de bir karmaşaya yol açar. Örneğin, sona listelenen bir yazar bir uzman tarafından o makaleye en az katkıda bulunan kişi zannedilebilirken diğerleri onu projeyi sırtlanan kişi olarak algılayabilir.

Bağımlılık alanında sıklıkla uygulanan teamül, yazarları katkıları oranında listelemektir. Buna göre ilk yazarın makalenin yazımından sorumlu, dergi editörü ile yazışmaları yürüten ve en önemli katkıyı sağlayan kişi olduğu varsayılır. Bu sistemde ilk yazara zaman zaman sorumlu yazar da denilir. Bazı durumlarda ilk yazar olmayan kıdemli bir araştırmacı, taslağın hakem değerlendirmesinden geçiş sürecini hızlandırmak adına sorumlu yazar olarak atanır. Bu durum o araştırmacının çalışmaya gerçek katkısını yansıtmaya amacı değil de onun nüfuzu ve itibarından faydalanma amacı taşıyor ise kabul edilemez.

Kural olarak yazarlık puanlarının adil dağılımı temel alınıyor olsa da yazarların sıralaması, genellikle ilk yazarın diğerlerinin katkısına yönelik taşıdığı öznel değerlendirmeye bağlıdır. Katkı, çaba ve takip sisteminin tutulmadığı durumlarda bazı katılımcıların hak ettiğinden daha fazla bazılarının ise daha az puan alması sürecin içerdiği belirsizlik ve görecelilik nedeniyle oldukça muhtemeldir.

Çok merkezli klinik deneylerin ve büyük çaplı ortak bilimsel projelerin artmasıyla birlikte ortak yazarlık durumlarının sayısında da artış yaşanmıştır. Bu durumda yazar olarak bir ekip ismi verilip dipnotta veya teşekkür bölümünde sorumlu yazar ve diğer katılımcıların isimleri belirtilir. Bu uygulamanın bir nedeni, çok fazla katılımcı olduğu durumlarda atıf yapmayı ve referans almayı daha verimli hale getirmektir. Çok yazarlı bir makaleye kimin ne katkı sağladığına ve her bir yazara ne kadar puan verilmesi gerektiğine karar vermedeki zorlukları önlemek adına kurumsal yazarlık yardımcı olabilir. Ancak bazı dergiler katılımcıların başlıkta en az bir kişinin ismini resmi olarak belirtmesini zorunlu kılmaktadır (ör. Bağumluluk Araştırma Grubu adına Alexander Bloggins).

<i>Mecburi Yazarlık</i>
Gönüllü olarak ödüllendirilmeyen fakat talep edilen armağan yazarlık.
<i>Katılımcılık</i>
Yazarlık atamasını tamamen önleyecek şekilde projede görev alan her kişinin yaptığı katkıların listelenmesi.
<i>Kurumsal Yazarlık</i>
Yazar kısmında projenin adının belirtilip ayrı bir yerde katılımcıların ve sorumlu yazarın isimlerinin belirtildiği yazarlık (çok yazarlı raporlardaki uzun listelere bir alternatif olarak).
<i>Sorumlu Yazar</i>
Genellikle bir makalede, baş araştırmacı ve makalenin yazarı olarak kabul edilen ve dergi editörü ile yazışmalardan sorumlu ilk listelenen yazardır. Bazı durumlarda makale yazım ve yazışma işlevlerinin bölündüğü durumlarda sorumlu yazar listelenmeyebilir.
<i>Hayalet Yazarlık</i>
Yazarlık kriterlerini taşıdığı halde bir kişinin bir çalışmanın ortak yazarı olarak dahil edilmediği durumlar (ör. bir ilaç firmasının ücretli çalıştırdığı bir bilim yazarı gibi).
<i>Armağan Yazarlık</i>
Bir kişinin çalışmaya yaptığı somut katkı nedeniyle değil de nüfuzu veya itibarı sebebiyle aldığı yazarlık puanı.
<i>Grup Yazarlığı</i>

bkz. “Kurumsal yazarlık.”
<i>Garantör</i>
İçerik ve çalışmanın bütünü hakkında sorumluluğu alan kişi.
<i>Onursal Yazarlık</i>
bkz. “armağan yazarlık.”
<i>Karşılıklı Takdir Yazarlığı</i>
İki veya daha fazla araştırmacının çok az katkısı olmasına rağmen birbirlerinin isimlerini kendi makalelerinde listelemek üzere anlaştığı durumlar.
<i>Karşılıklı Destek Yazarlığı</i>
bkz. “karşılıklı takdir yazarlığı.”
<i>Baskıcı Yazarlık</i>
bkz. “Mecburi yazarlık.”
<i>Sürpriz Yazarlık</i>
Bir araştırmacının yayın sonrası kendi isminin bir makalede listelendiğini fark etmesi durumu.

Tablo 11.1: Yazarlık çeşitleri.

Multi-disipliner veya uluslararası bir ortak projeye katılırken farklı yazarlık uygulamaları hesaba katılmalıdır zira farklı disiplinlerde yazarlık kriterleri ile yazarlık sıralamaları bariz biçimde farklı çağrışımlara sahip olabilmektedir (Anderson ve d., 2011). Daha önce de belirtildiği gibi bazı disiplinlerde sona listelenmesi o kişinin en az çabayı gösteren olduğuna işaret edebilirken, diğerlerinde kıdemli yazarı veya laboratuvar müdürünü temsil ediyor olabilir.

Yazarlık puanını kimin hak ettiğine karar verirken yaşanan zorluklar nedeniyle bir editör (Smith, 1997) katılımcılık kavramını ortaya attı. Buna göre projeye katkıda bulunan kişilerin katkıları listelenecek ve tek bir yazarlık atfı yapmaktan kaçınılacaktır. Bu uygulama her ne kadar (muhtemelen referans gösterme ile ilgili sorunlar nedeniyle) çoğu dergi tarafından ideal şekliyle uygulanmıyor olsa da Amerikan Kamu Sağlığı Dergisi gibi bazı dergiler makale sunulduğunda tüm yazarların katkılarını belirtmesini ve bir dipnotla veya teşekkür bölümünde bir özet yayınlanmasını talep etmektedir (Amerikan Kamu Sağlığı Dergisi Yazar Kuralları için bkz. ajph.aphapublications.org/page/authors.html).

Özetle çok yazarlı makalelere katkıda bulunan kişilerin isimlerinin sıralanmasında birçok farklı uygulama kullanılmıştır. Bunlardan bazıları diğerlerinden daha sık kullanılır; mesela en çok kullanılan yöntem ana-yazar-başta kuralıdır. Diğer uygulamaların (ör. grup yazarlığı gibi) vaka gerektirdikçe özel durumlarda kullanılmasına yönelik bir eğilim vardır. Bu uygulamaların özellikle yeni ortaya çıkan versiyonlarının amacı okuyucunun bir yayındaki bireysel sorumluluğu anlayabileceği şekilde uygun puanlamanın yapılmasını sağlamaktır.

Yayın Politikaları ve Yayın Suistimleri

Son 25 yılda dergi editörleri, araştırma yöneticileri ve fon temsilcileri ilmi yazarlığın etik ve uygulamaya dönük meselelerine giderek artan bir ilgi göstermektedirler. Bilim kurumunun bütününe zaman zaman zarar veren, zaman zamansa kurumu mahcup eden bir dizi olay ve yaşanan durumlar nedeniyle yazarlıkla ilgili kaygılar yükselmiştir (Kutu 11.2 ve Kutu 11.3).

Bunun en açık örneği bilimsel suistimal meselesidir. Kamuya mal olan bir dizi vakada (Broad & Wade, 1982) araştırmacılar, hileli veri içerdiği veya başka kaynaklardan intihal yapıldığı için geri toplanan ilmi makaleler yayınlamışlardı. Bu vakaların birçoğunda öne çıkan husus, bilimsel suistimalin doğrudan içinde yer alan kişinin haricinde (ör. birçok hileli makalenin baş yazarı John Darsee, 1983) sorumlu yazarın veri uydurduğundan veya bir başkasının fikirlerini çaldığından açıkça habersiz olan bir dizi ortak yazarın bulunmasıydı. Bu durumun işaret ettiğine göre bazı durumlarda ortak yazarlar bir ilmi raporun içeriğine dair kamu sorumluluğunu alacak konumda değildir, öyle ki günümüzde bu sorumluluk, yazarlık puanlamasının ana ölçütü durumundadır. Gerçekte yazarlık sıralamasından bağımsız olarak bir yayın üzerinde ortaklık oluştururken birbirine yatırım yapması gereken yazarların bir dizi alanda temel bir güven ilişkisi kurması icap eder. Herhangi bir yazı katkısının orijinallliği ve kökenine dair dürüst davranmak, herhangi bir çıkar çatışması hakkında açık bilgilendirme yapmak (ör. bir işletmede araştırma sonuçlarına bağlı yapılan finansal yatırımlar, muhtemel hakemlerle kişisel ilişkiler gibi) ve her veri girişi veya istatistiki analiz sırasında dikkatli ve etik davranmak bu temel güven alanları arasında yer alır. Mensup olduğu kuruluşlar ve fon sağlayan

kurumlarda yazarların yüz yüze kaldıkları yayın baskısının artmasıyla birlikte (ör. işte kalabilmek için yıllık asgari yayın sayısını tutturmak zorunda olmak gibi), yayın dünyasına dair bir dizi farklı etik durumun ele alınması oldukça önemlidir. Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesi, biyomedikal dergilere yapılan başvurulardaki yazarlık standartları hakkında yayınladığı güncel ilkelere birinde (2013), yazarların bir makalede diğer ortak yazarların sorumlu olduğu belli bölümleri bilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

1983 ve 1986 yıllarında Uluslararası Reklamcılık Derneği sigara reklam yasağı ve sigara içme yaygınlığı üzerine, New York Şehir Üniversitesi Baruch Yüksekokulundan Dr. J. J. Boddewyn'ye hamledilen bir çalışmayla sigara yanlısı raporlar yayınlamıştı (Davis, 2008). Tütün sanayi savunucuları tutkulu bir şekilde bu raporların çığırkanlığını yaptı fakat sonradan tütün sanayisi hakkında kamuya açık belgeler üzerine yapılan bir değerlendirme oldukça farklı bir resim çizmişti. Bahsi geçen raporlar o zamanlar British American Tobacco tütün şirketinin bir çalışanı olan Paul Bingham diye biri tarafından hayali olarak yazılmakla kalmamış, Dr. Boddewyn'in tütün şirketinin ücretli bir danışmanı olduğu ve araştırmanın bizatihi kendisinin ise oldukça kusurlu olduğu açığa çıkmıştı. British American Tobacco'dan Bingham Bey, Dr. Boddewyn ve Uluslararası Reklamcılık Derneği arasındaki ilişki ağı raporlarda ve ABD Kongresi'nin sonraki oturumlarında ifşa edilmedi.

Kutu 11.2: Tütün sanayisinde hayalet yazarlık.

Bilim dergisinde Dr. Gerald P. Schatten kök hücrelerle ilgili yüksek verimliliğe sahip bir makalenin ortak sorumlu yazarı ve kıdemli yazarı olarak listelendi (Pittsburg Üniversitesi, 2006). Yayından hemen sonra, başyazar Dr. Woo Suk Hwang hakkında, ilmi sahtekârlık ve veri manipülasyonunu da içeren bir dizi bilimsel suistimal iddiası ortaya atıldı ve makale nihayetinde toplatıldı. Her ne kadar Dr. Schatten herhangi bir suistimalden aklanmış olsa da araştırma alanında uygunsuz davranışta bulunmak bakımından kusurluydu. Makalenin önemli bir kısmı Dr. Schatten tarafından kaleme alınmasına rağmen ham verinin özgünlüğünü doğrulamamış ve taslak sürecinde meydana gelen uyuşmazlıkları eleştirel olarak incelemeye almamıştı. Bir inceleme kurulu Dr. Schatten'in kendi ilmi itibarını yükseltmek,

fon imkânlarını artırmak ve maddi fayda sağlamak için kıdemli yazarlığı üstlendiğine karar verdi. Kurul ayrıca bu makalede listelenen 25 yazardan çok azının makaleyi onaya sunulmadan önce gerçekten okuduğunu ortaya çıkardı.

Kutu 11.3: Toplatılan bir makalede armağan yazarlık.

Uç vakalar bir kenara konulursa bilimsel kötüye kullanımın çok daha incelikle yapıldığı durumlarda ilmi yazarlığın kötüye kullanımı görülmektedir. Tevec-cühte bulunmak amacıyla bazı yazarların eklenmesi, statü ve imtiyaz elde etmek amacıyla ortak yazarlık sağlamak, kariyerlerini ilerletmeleri için öğrenci veya araştırma asistanlarını ortak yazarlıkla ödüllendirmek ve daha sempatik bir editör değerlendirmesi alabilmek adına ortak yazarlar arasına ünlü bir ismi eklemek gibi örnekleri sayabiliriz. Bahsedilen bu sorunlara ve “araştırma üretkenliği”nin giderek artan önemine ilişkin olarak öne çıkan başka bir konu; yayınlardaki yazarlık puanlarında bir çoğalmaya sebep olan rahatsız edici eğilimler, vasat kalitedeki yayınların sayısındaki artış (ör. ‘kâğıt enflasyonu’) ve tek bir çalışmadan elde edilen ürünü maksimize edecek şekilde “en küçük yayınlanabilir birim”i kullanarak raporların artmasıdır (Lafollette, 1992).

Bir anlamıyla bu tür problemlerin önüne geçebilmek için çoğu dergi editörü ve ilmi yayıncılıktaki diğer kişiler, hem görevi kötüye kullanma durumlarını tespit edebilmek hem de yazarlık suistimalinin daha açık formlarını önlemek için tasarlanmış bazı politikaları teşvik etmektedir. İlmi yazarlık için detaylı kriter tanımlamaları yayınlamak, tüm yazarların yazarlık sorumluluğunu aldıklarına dair belge imzalamasını talep etmek, başlıkta listelenen yazar sayısına kısıtlamalar getirmek ve ortak yazarların bir yayına kendi bireysel katkısını açıkladığı yazılı bir belge istemek bu politikalar arasındadır.

Peki bunların tümü bireysel yazarlara nasıl uygulanır? Bağımlılık alanındaki çoğu yazar her ne kadar veri uydurması veya intihal gibi durumlarla karşılaşmamış olsa da armağan yazarlığı ve hayalet yazarlık gibi sorumsuz yazarlık ve yayın suistimalinin daha hafif formlarıyla mutlaka karşı karşıya gelecektir (Flanagin ve d., 1998). Onursal yazarlık veya armağan yazarlığı, kişinin nüfuzu ve itibarı gereği yahut da çalışmaya yapılan zaman, emek ve somut katkılarının haricinde bir başka türden sağlanan katkı için bir “karşılık” olarak yazarlık puanı verilmesini içerir. Bunun uç bir örneği sürpriz yazarlıktır. Sürpriz yazarlıkta

bir araştırmacı bir makalede adının geçtiğini ancak yayından sonra fark eder (Anderson ve d., 2011). Bir kişi onursal yazarlık talep ettiğinde (veya kendisine verildiğinde) buna bazen mecburi yazarlık veya baskıcı yazarlık adı verilir (Claxton, 2005; Freeser, 2008). Armağan yazarlığıyla yakından irtibatlı olan bir başka durum, karşılıklı takdir ve destek yazarlığıdır. Bu yazarlık türlerinde iki veya daha fazla sayıda araştırmacı genellikle kendi bireysel yayın geçmişlerini genişletmenin bir yolu olarak birbirlerinin makalelerine çok az katkıları olmasına rağmen birbirlerinin isimlerini listelemek üzere anlaşılır (Claxton, 2005). Hayalet yazarlık, yazarlık kriterlerini taşıdığı halde kişilerin ortak yazar olarak makaleye dâhil edilmediği kusurlu durumların adıdır (Sheikh, 2000). Bu durum özellikle ilaç şirketlerinin davaları yayınlanırken, sanayi tarafından ücreti verilen bilim yazarının makaleyi kaleme aldığı fakat çıkar çatışması kaygısı ile ortak yazar listesine eklenmediği durumlarda meydana gelir. Ayrıca burslu öğrenci ve araştırma asistanları da bu durumlara maruz kalabilmektedir (Newman & Jones, 2006). Bir yayına ciddi katkıları olmasına rağmen “işlerinin bir parçası” olarak görüldüğü için katkılarından dolayı puan alamazlar.

Bu bölümün kalan kısmında yayın suistimallerine yönelik olarak eleştirilen bazı kuralları ele alacak ve bireyler, proje ekipleri, merkezler, bölüm başkanlıkları ve mesleki kuruluşların sorumlu yazarlığı sağlamak için atabileceği bazı pratik adımlardan bahsedeceğiz.

Resmi Kurallar

Bağımlılık dergilerinde daha tutarlı, eşitlikçi ve etik kurallar oluşturabilmek için ilmi literatür dahilinde pek çok farklı politika önerilmiştir. Council of Science Editors tarafından önerilen kurallar (Biagioli ve d., 1999), Sigma Xi’nin sorumlu yazarlık standartları (Jackson & Prados, 1983), Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesinin açıklaması (2013) ve bireysel yorumcuların önerdiği bir dizi öneri (ör: Broad & Wade, 1982; Fine & Kurdek, 1993; Newman & Jones, 2006) bu politikalar arasında yer alır. Kutu 11.4’te Amerikan Psikoloji Birliği tarafından geliştirilen genel kurallar yer almaktadır (2010). Bu kurallar psikoloji literatüründe ciddi bir yorum ve tartışmaya konu olmuş, belli kriterlerin işlemsel tanımlarının geliştirilmesi adına bazı girişimler yapılmıştır.

Winston (1985) akademik bir yayına yapılan çeşitli profesyonel katkılara göre puan verilen ve araştırma tasarımı ile rapor yazımının en yüksek puanı hak ettiği bir sistem geliştirmişti. Yazarlık puanı hak etmek için belli sayıda puanın kazanılması gerekiyordu ve ilk yazarlık en yüksek puana sahip kişiye veriliyordu.

Psikologlar yalnızca gerçekten yerine getirdikleri çalışmalar veya somut katkıda bulundukları projeler için yazarlık hakkı, sorumluluk ve puan alabilirler. Başyazarlık ve diğer yayın puanları projeye dâhil olan kişilerin birbirlerine göre statülerinin ne olduğundan bağımsız ve göreceli olarak ilmi veya profesyonel katkılarını doğru bir şekilde yansıtır. Bölüm başkanlığı gibi salt kurumsal bir makama sahip olmak yazarlık puanının gerekçesi olamaz. Araştırmaya veya makale yazımına yapılan küçük katkılar, dipnotlarla veya yazıda birkaç cümleyle uygun şekilde bildirilir. İstisnai durumlar haricinde bir öğrenci kendi doktora tezine bina edilen çok yazarlı her makalenin başyazarı olarak listelenir. Fakülte danışmanları öğrenciyle yayın puanları mevzusunu olabildiğince erken istişare eder ve araştırma ve yayın süreci boyunca uygun zamanlarda görüşmeye devam eder.

Kutu 11.4: Amerikan Psikoloji Birliği tarafından önerilen yazarlık kuralları.

Kaynak: Bölüm 8.12, Amerikan Psikoloji Birliği (2010)

Yazarlık hakkında en fazla atıf alan kaynaklardan biri Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesinin 1985 uzlaşısı bildirisidir (1985). Bu bildiride yalnızca çalışmanın kamu sorumluluğunu alma makamında olanların yazarlık payesine sahip olabileceğine işaret ediliyordu. Bu tanım her ne kadar armağan yazarlığını dışarıda bırakıyor ve hayalet yazarlık durumunu minimize ediyor olsa da “somut katkı” tanımıyla ilgili hala problemler içeriyordu (bkz. Yank & Rennie, 1999). Özellikle de tek bir kişide toplanması zor olan, katılımcı araştırmacıların bir proje etrafında birleşerek ortaya çıkan uzmanlıktan yararlanmak istediği durumlarda bu sorunlar açığa çıkıyordu. Bu sorunlar bildirinin 2003 versiyonunda düzeltildi ve 2013 yılında tekrar gözden geçirildi (bkz. www.icmje.org). Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesi şu anda her yazarın şu kriterleri taşıması gerektiğine işaret ediyor: (a) Çalışmanın kavramsallaştırılması, tasarımı ya da verinin elde edilmesi, analizi veya yorumlanmasında somut

katkı sunması, (b) çalışmanın önemli entelektüel içerik için eleştirel olarak yenilenmesi veya taslak haline getirilmesi, (c) yayınlanacak son versiyonun onayı ve (d) çalışmanın tüm yönleri için sorumluluk almayı kabul etmesi, yani çalışmanın herhangi bir kısmının doğruluğu veya bütünlüğüyle ilgili soruların düzgün bir şekilde araştırıldığını ve çözümlendiğini temin etmesi. Ayrıca ek olarak Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesi, bir yazarın diğer ortak yazarların katkıları konusunda bir özgüven taşımasını ve çalışmanın hangi kısımlarından sorumlu olduğunu tanımlayabilmesini tavsiye etmektedir. Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesi, bir araştırma grubuna genel yönlendirme ve idari destek sunan, teknik yardım veren, yazı desteği sunan, dil denetimi veya tashih yapan kişiler gibi yazarlık kriterlerini taşımayan katılımcılara nasıl muamele edileceği üzerine de ek değişiklikler yapmıştır. Bu kişiler ve katkıları bir teşekkür bölümünde belirtilmelidir. Katkı sunan bu şahısların listelenmesi bir anlamda verinin ve çıkarımların tasdiki anlamına geldiği için Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesi listedeki her bir kişiden isminin geçmesine dair yazılı izin alınması gerektiğine karar vermiştir.

Yazarlık Payesine Karar Verirken Atılan Pratik Adımlar

Bu ana kadar bahsi geçen kurallar, sorunlar ve politikalar işaret ediyor ki bir makalenin yazarlığı her şeyden önce ciddi miktarda tartışma, istişare ve nüfuz içeren sosyal bir süreçtir. Yazarlık puanlarının atanmasında yürütülen prosedürlerin yetersiz ve etkisiz olduğuna dair genel bir algı oluştuysa (bkz. Yank & Rennie, 1999) bunun sebebi sorumlu yazarlık için hazırlanan politika ve prosedür tasarımlarında yazarlık kurumunun sosyal doğasının dikkate alınmaması olabilir. Bu alandaki çoğu kural soyut etik ilkelerle ilgili bireysel sorumluluk/hesap verilebilirlik üzerine yoğunlaşmakta, gerçek etki ve denetimin üzerinde toplandığı grup düzeyinde ne yapılması gerektiğine dair uygulamalı ilkeler yerine, bürokratik denetim ve cezai yaptırımlara odaklanmaktadır. Bu bölümde, literatürde ilmi yazarlıkla ilgili önerilen yardımcı tavsiyelerin kaçının pratik, sistematik ve açık bir yolla uygulanabileceğini göstermek adına, model bir süreci tarif edeceğiz. Bu süreç, çok yazarlı bir makalenin sosyal bir süreç olmasından dolayı sorumluluk, hesap verilebilirlik ve puanlamanın adil dağılımının, araştırmanın yürütülmesinden ve makalenin yazımından sorumlu

bireylerin oluşturduğu gruba bağlı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Süreç kolaylıkla bir dış kurum tarafından veya kurum, bölüm ya da merkez dâhilinde bir aracı tarafından da yürütülebilir. Açık, demokratik ve etik bir biçimde tüm ortak araştırmacıların ilmi bütünlüğün temel değerleri üzerine anlaşacağı şekilde yürütülmesi gerekir.

Herhangi bir grup sürecinde bir veya daha fazla kişinin liderlik rolünü üstlenmesi gerekir. Bilim camiasında projeye en yakın kişinin makale yazma sorumluluğunu alması ve ilk yazar olması yönünde genel bir fikir birliği vardır. Bu kuralın istisnaları elbette mümkün olabilir. Örneğin, bir projeyi tasarlayan ve yöneten araştırmacı; özel katkıda bulunan ve yazılı raporu başarılı bir sonuca ulaştırma kapasitesine sahip yeni bir araştırmacıya sorumluluğu tevdi edebilir. İlmi bir yayın için bir veya daha fazla lider belirlerken göz önüne alınması gereken önemli bir beceri, bu bölümde bahsi geçen yazarlık meselelerine aşına olunmasıdır. Eğer kişinin araştırma etiği üzerine herhangi bir resmi eğitimi yok ise, bu bölüm sonundaki referans kısmında yer alan makalelerin, önemli kaynaklara özellikle dikkat edilerek gözden geçirilmesi gerekir (ör. Fine & Kurdek, 1993; Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesi, 2013).

Çatışma, yanlış anlama ve yayın suistimallerini önlemek adına hem başyazarın hem de ekibin açıklık ve şeffaflıkla karakterize olarak genel kabul görmüş prosedürleri takip etmesi ve kimlerin yazar olarak listeleneceğine, yazarlık sıralaması ve teşekkür bölümünde bahsi geçecek olan diğer katılımcıların kimler olduğuna olabildiğince erken karar vermesi gerekir (Amerika Psikoloji Birliği, 2010). İzleyen paragraflarda bir proje ekibinin ihtiyaçlarına uyarlanabilecek bir modelin ana hatlarını sunacağız.

Bu modelde yayın sürecinin her üç aşamasında yerine getirilmesi gereken özel görevler vardır. Aşağıda bahsedileceği gibi, yazarlık ve hesap verilebilirlik konularında yapılması gereken periyodik toplantıların planlama aşamasında, taslak aşamasında ve bir yayının sonlandırılma aşamalarında yerine getirilmesi gerekir. Lafollette'nin dediği gibi (1992), "Mesele oldukça açık. Kim neyi ne kadar yaptı? Bu soruları erkenden cevaplamak ve proje değişime uğradıkça bunları sormaya devam etmek, sonradan oluşabilecek çatışma ve mahcubiyetleri engelleyebilir" (s. 107).

Planlama Aşaması

Yayın sürecinin planlama aşaması, ilmi bir araştırma veya (ör. derleme makalesi gibi) benzer bir projenin ilmi bir makale için gerekli ve uygun şartları sağlayan safhaya erişmesiyle başlar. Kararı genellikle yayının yönetiminde doğrudan sorumluluk alan veya yayın planlama aşamasını başlatacak bir veya birkaç kişiyi atayan proje lideri verir. Şu görev ve etkinlikler tavsiye edilmiştir:

- Araştırma veya yazı ekibinin bir veya daha fazla kıdemli üyesi; makalenin ana hatlarının geliştirilmesi ve makalenin tamamlanması için bir zaman çizelgesi oluşturur ve güncel katkıları ile gelecekteki olası katkılarına dayanarak muhtemel ortak yazarların bir listesinin çıkarılması için sorumluluk üstlenir. Makalenin ana hatları, ilgili politika ve (bu bölüm dâhil) yayınlarda tarif edildiği şekilde, yazarlık payesinin somut katkılara, gösterilecek gayret ve takiplere dayanacağı anlayışı ile tüm yazar adaylarına dağıtılır.
- Araştırma ekibinin katkılarının planlama, taslak ve sonlandırma aşamaları boyunca periyodik olarak yeniden değerlendirilmesi için gerekli planlama yapılır. Önceki beklentilerin karşılanmadığı fark edilir ise tayin edilen yazarlık puanları, yayın tamamlama tarihi itibarıyla yapılan gerçek katkılara göre değiştirilebilir.
- (Bu bölümdekiler dâhil) İlgili politika ve yayınlar makale ana hatlarıyla birlikte yazar adaylarına dağıtılır.
- Önerilen yayın ve onun tamamlanması adına sorumlulukların dağılımını görüşmek üzere bir toplantı daveti yapılır. Veri analizi ve ilk taslağın yazılacak bölümleri için görevler verilir. Önemli görevlerin zaman çizelgesi dağıtılır ve görüşülür.

Taslak Aşaması

Bir makalenin ilk taslağı tamamlandıktan sonra veya ilgili bölümler bittiğinde, taslak yazarı veya yazarları yorumlanması için makaleyi ekip içi dolaşıma sokar. Bu aşamada yazar adayları muhtemel yazarlıkla ilgili hem hak hem de sorumlulukları hakkında bilgilendirilmelidir.

Bu aşamada en kritik görev genel kabul edilen sorumlu yazarlık kriterlerine göre kimlerin resmi yazarlık puanını hak ettiğini belirlemektir. Bunu yapmanın bir yolu tüm potansiyel katılımcı yazarlardan (başyazar dâhil) projeye sundukları katkılarını açıklamalarını istemektir. Kutu 11.5'te başyazarın yazar adaylarından bu aşamada yazarlığa uygun olup olmadıklarını belirlemek için tamamlamasını istediği katkı listesi yer almaktadır. Her ne kadar bu liste orijinal araştırma raporları için tasarlanmış ve (ör. derleme gibi) tüm yayın türlerine uygun olmayabilirse de benzer açıklayıcı listelerin yazarlık puanının belirlenmesinde yardımcı olduğu belirlenmiştir (Yank & Rennie, 1999).

Listeler tamamlandıktan sonra başyazar önerilen yayına ilişkin yazarlık ve diğer meselelerin tartışılması için bir toplantı çağrısı yapar. Bu toplantıda herkesten o vakte kadar projeye yaptığı katkıları ortaya koyması istenir. Böyle bir ortamda kişiler genellikle diğerlerinin farkında olmadığı katkılarını ve başka durumlarda diğerleriyle mukayese edildiğinde somut olmayacak etkinliklerini açığa vururlar. O zaman makalede kimlerin hangi sırayla listeleneceğini belirleyen standartlar üzerinde herkesin fikir birliğine vardığına emin olmak adına Kutu 11.5'te belirtilenler gibi genel kabul edilen yazarlık kriterlerinin tartışılması önemlidir. Sürecin selameti açısından artık çoğu derginin yazarlardan yazarlık için gerekli asgari kriterleri taşıdıklarına dair bir metin imzalamasını istediğini, bazı dergilerin ise (ör: The Lancet, BMJ, Amerika Kamu Sağlığı Dergisi) yazarlardan makaleyle yayınlanan ve bireysel katkılarını tarif ettikleri bir metin isteyerek benzer bir süreç işlettiğini söylememiz faydalı olabilir.

Yazarlık puanı ataması sırasında verilmesi gereken en zor kararlardan biri de temel (ya da somut) ve yan katkılar arasında yapılan ayırmadır. Temel bir katkı genellikle bilimsel bir çalışmanın veya akademik bir makalenin oluşturulmasında hayati önem taşıyan, fikirlerin bağımsız geliştirilmesi veya yorumlanması süreçlerini içerir. Yahut karmaşık bir istatistiksel tekniğin uygulanması gibi, olmadığı zaman projenin tamamlanamayacağı denli karmaşık bir görevi yerine getirmek için gerekli uzmanlık becerilerinin kullanımını içerir. Bu tanımlardaki ana vurgu, nicelikten ziyade niteliğe yöneliktir. Çalışmaya temel katkılarda bulunan tüm kişilerin yazım sürecinde, editör tarafından talep edilen herhangi bir revizyonda da yer almak koşuluyla, yazarlık puanı alması gerekir. Bu kişiler yayının hem genel hem de özel açılardan içerdiği gerekli kamu sorumluluğunu, bunun ne anlama geldiği hakkında fikirler farklı olabilse de üstlenebilir

olması gerekir. Kutu 11.5’te verilen liste birden fazla kaynaktan birleştirilerek alınmış olsa da genel çoğunluğu “ana” ve “kısmi” katkı ayrımlarını yapan Yank ve Rennie’den (1999) alıntılanmıştır. Yank ve Rennie, yazarlarının yayın sürecindeki rollerini tarif ettiği makalelerin bir içerik analizinde, en yaygın 10 yazar katkısından da bahsetmektedirler. Ana katkı, katılımcının belli bir kategorideki (örnekler aşağıda verilecektir) etkinliklerin çoğunu yerine getirdiği anlamına gelir. Kısmi veya yan katkı ise, muhtemelen zaman açısından, çaba açısından ve fiziki açıdan daha sınırlı bir role işaret eder.

Yönergeler: Projeye yaptığınız güncel katkıları tarif etmek için aşağıdaki listeyi kullanın. İşaretlediğiniz her madde altında yaptığınız katkının türünü, harcadığınız emeği (yani saat, gün ve ayları) ve katkınızın görevin içerdiği tüm gereklilikleri karşılayıp karşılamadığını (ör: başkalarıyla ortaklaşa makalenin bir bölümünü mü yazdınız ya da verinin bir kısmını mı topladınız?) açıklayın.

- Projenin kavramsallaştırılmasından sorumluydu (toplantı planlama, araştırma önerge taslağı gibi)
- Literatür taraması yaptı
- Burs ve diğer kaynakları buldu
- Proje ekibini oluşturdu
- Sorumluluk ve görev dağılımı tayin ederek çalışmayı koordine etti (5)
- Personele eğitim verdi
- Personeli idare etti
- İnsan (veya hayvan) deneklerin onayını aldı
- Metodolojiyi tasarladı veya deneysel tasarımı yaptı (2)
- Tasarım veya analiz için tavsiye verdi (9)

- Araştırma protokolünü yazdı
- Takip verisi dâhil veriyi topladı (4)
- Klinik analiz veya yönetimi gerçekleştirdi (6)
- Rastgeleleştirme veya eşleme yaptı
- Verinin istatistiksel incelemesini yaptı (8)
- Veriyi yorumladı (3)
- Verinin ekonomik incelemesini yaptı
- Veriyi yönetti (10)
- Teknik hizmet sundu [ör: anket çözümlemesi, laboratuvar analizleri (7) gibi]
- Hastaları buldu veya çalışmaya ikna etti
- Malzeme veya gerekli tesisleri ayarladı
- Bulguları kamuoyuna sundu ve savundu
- Makalenin taslağını yazdı
- Makalenin son halini yazdı (1)
- Yayın raporu sundu
- Hakemlerin yorumlarına cevap verdi
- Diğer etkinlik ve hizmet için sorumluluk aldı (tanımlayınız)

Kutu 11.5: Bilimsel bir makaleye yapılan ana ve yan katkıların envanterini oluşturmak için bir liste örneği

Not: Parantez içinde belirtilen rakamlar Yank ve Rennie (1999) tarafından en sık bahsedilen yazarlık katkılarına göre yapılmış makale içerik analizinde yer alan en üst sıradaki 10 kategoriye işaret etmektedir.

Yank ve Rennie'nin (1999) Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesi (1991) yazarlık kriterlerinin "hafif" bir yorumu sayılabilecek kriterlerini yerine getiren ana katkı örnekleri arasında (a) çalışma veya makale için fikir geliştirilmesi, (b) çalışma tasarımı, (c) verinin istatistiksel analizi ve yorumlaması, (d) laboratuvar analizi, (e) klinik işlerin yönetimi ve analizi ve (f) saha çalışmasının veya epidemiyolojinin yerine getirilmesi sayılabilir. Makaleyi (sadece bölümleri bile olsa) yazan veya düzelten kişi, kriterlerin ikinci kısmını yerine getirmiş demektir (yani makale taslağını, özellikle önemli fikirsel içerik ile hazırlamış veya yeniden düzenlemiş ise).

Ana katkıların birbirleri arasındaki önem derecesi meselesinde proje liderinin ve ekibin hesaba katması gereken iki ek unsur daha olduğunu düşünüyoruz; gayret ve sonunu getirmek. Gayret, belli bir katkı üzerine harcanan zaman anlamına gelir. Sonunu getirmek ise proje boyunca çeşitli aşamalara aktif katılımı içerir. Örneğin, bir kişi bir çalışmaya küçük bir katkıda bulunsa ya da çok az çaba ve/veya tamamlama gerektiren bir ana katkı yapsa (ör: çalışma için bir fikir veya özgün bir hipotez geliştirmek gibi) fakat ona nispetle daha fazla gayret eden ve işin sonunu getiren kişiler varsa ilk kişi otomatik olarak yazarlık payesi alacak diye bir şey yoktur.

Asli olmayan mülahazalar yazarlık sırasını ve bir kişinin yazar olup olmayacağını belirlememelidir. Asli olmayan etmenlerden bazıları arasında makam veya statü sahibi olması, ilerleme sağlamak adına yayın puanına ihtiyaç duyması, kişinin ücretli olarak yerine getirdiği rutin görevlerinin bir sonucu olarak bir projede yer alması (ör. laboratuvar örnekleme toplamak gibi) veya çalışma katılımcılarına erişim sunma becerisi yer alır. Bir projenin baş araştırmacısı olarak isimlendirilen şahsın veya idari sebeplerle hibe sağlayan kişinin belli bir projenin tasarımında ve yürütülmesinde bir rolü yok ise (ör: başka bir amaçla toplanan verinin ikincil analizi gibi) bu şartlar altında yazarlık kriterlerini taşı-mıyor demektir.

Bir araştırma ekibinin üyelerinin, genel olarak tüm proje yayınlarından puan alamamasalar bile eşitlikçi bir biçimde projelere katkıda bulunmalarının

kendilerinden beklendiğini anlaması gerekir. 5. Bölüm’de de bahsi geçtiği üzere ekip, farklı bir katkı standardının uygulanması gerektiğini, öğrenci ve doktora sonrası araştırmacıların özel durumlarına dikkat etme gereğini hissedebilir.

Tüm bu bilgiler ışığında çoğu durumda yazarlık için kimlerin yeterli olduğu ve katkıların en adil şekilde sıralanması üzerine bir fikir birliği oluşması zor olmayacaktır. Yapılan katkılar açık bir şekilde genel olarak kabul gören kriter ve etik ilkeler ışığında değerlendirildiğinde, ikincil (asli olmayan) mülahazalar, özellikle de her kişinin algılanan katkılarının yazılı bir dökümü bulunduğu durumlarda savunulamaz hale gelir. Eğer bir kişinin kendi katkısı hakkındaki algısı ile diğerlerinin görüşü arasında bir uyumsuzluk olursa bu farklılıklar açık tartışma yoluyla çözümlenebilir.

Sonlandırma Aşaması

Bir makalenin resmi olarak bir dergiye sunulmasından önce yazışmalardan sorumlu bir yazar belirlenmelidir. Bu kişi genellikle ilk yazardır fakat ilk yazarın yayın başvurusunda deneyimsiz olduğu durumlarda kıdemli proje lideri de bu görevi yerine getirebilir. Ünlü veya kıdemli bir ortak yazar, salt hakem sürecini etkilemek adına asla yazışmadan sorumlu yazar olarak tayin edilmemelidir. Yazım süreci boyunca yazarlık sırasına ilişkin genel bir anlaşmaya varıldıysa, son aşamada hazırlık ve gözden geçirme süreçlerinin katkıların sıralamasında değişiklik gerektirecek düzeyde olup olmadığını anlamak için sıralama yeniden gözden geçirilebilir.

Yazarlık Anlaşmazlıkları

Bir taslağın yazılması ve yayınlanmasından önce yazarlık statülerini çözüme kavuşturma girişimleri başarısız olduysa, yazarlık anlaşmazlık çözümü için dört süreç öne sürülmüştür: Doğrudan diyalog, aracılık, özel kurul ve bağlayıcı karar (Ulusal Sağlık Enstitüsü, 2010). Doğrudan diyalog, anlaşmazlıktaki tarafların anlaşabilecekleri bir sonuca ulaşabilmek adına birbirleriyle farklılıklarını tartışmalarını gerektirir. Doğrudan diyalog başarılı olmazsa aracıya

başvurulabilir. Tarafsız üçüncü bir araçıdan bir çözüme ulaşmada yardım alabilirler. Anlaşmazlığın tarafları yazarlık hakkındaki düşüncelerini üç kişilik özel bir kurula sunabilir ve kurulun kararına uyacaklarını taahhüt edebilirler. Anlaşmazlık yine çözülemese benzer konumdaki bir uzman veya yönetici bağlayıcı bir karar verebilir. Bu süreçler Amerikalı bir kurum tarafından oluşturulmuş olsa da herhangi bir araştırma ortamına uygulanabilir ve yazarların durumlarına uyacak şekilde uyarlanabilir.

Sonuç

Entelektüel dürüstlük bilimsel bütünlüğün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu, araştırma raporları ile diğer ilmi yayınların tam olarak doğru ve şeffaf bir şekilde temsil edilme ihtiyacını da kapsayan bir husustur. Meslektaşların ve katılımcıların yaptığı katkıların tüm ilmi yayınlar tarafından tanınması, fakat yazarlığın ancak ve ancak bir makaleye yapılan somut katkı ve yazarlarının içerik hakkında veya en azından içeriğin ana kısımları hakkında kamu sorumluluğu alma kabiliyetine göre tayin edilmesi gereklidir. Yazarlıkla ilgili kararların, bir yayın planının geliştirilmesiyle başlayan ve kabul edilen makalenin son versiyonuyla biten bir sürecin parçası olarak görülmesi gerekir. Bu ikisi arasında bir yayına katılacak tüm potansiyel katılımcıların belli bir proje için yaptıkları bireysel katkılarıyla ilgili düşüncelerini, yazarlık için genel kabul gören kriterlere göre, açık bir iletişim ile ifade etmelerinin sağlanması en iyi yöntemdir. Böylesi bir süreç beklentileri karşılayarak yayın suistimallerinin önüne geçebilecek, yanlış anlama ve anlaşmazlıkları oluşmadan çözümleyebilecektir. Yazarlık puanlarının bağımlılık bilminde en geçer akçe kabul edildiği düşünülürse madalyonun her iki yüzüne de (yani puan ve sorumluluk) hak ettiği kıymetin verilmesi gerekir.

Yazarlık Puan Alıştırması

Ek-A, hassas ve muhtemelen oldukça tartışmalı senaryolardan oluşan iki yazarlık puan vakası içermektedir. Her vakanın sonunda bulunan soruları cevaplayarak yanıtlarınızı bu bölümde tasvir edilen ilkeler ışığında, meslektaşlarınızla veya

bir mentörle tartışın. Ayrıca yazarlık uygulamalarındaki etik ikilemleri çözümlemek adına ek bilgi için 5, 14 ve 15. Bölümlere başvurabilirsiniz.

Teşekkür

Yol gösterici yorum ve önerileri için yazarlar olarak Ian Stoleran'a teşekkür ediyoruz.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar ve Ek Okumalar

- American Psychological Association Ethics Committee. (2010). Ethical principles of psychologists and code of conduct including 2010 amendments. Retrieved from <http://www.apa.org/ethics/code/principles.pdf>.
- Anderson, M., Kot, F. C., Shaw, M. A., Lepkowski, C. C., & De Vries, R. G. (2011). Authorship diplomacy: Cross-national differences complicate allocation of credit and responsibility. *American Scientist*, 99, 204–207. DOI: <https://doi.org/10.1511/2011.90.204>
- Biagioli, M., Crane, J., Derish, P., Gruber, M., Rennie, D., & Horton, R. (1999). CSE Task force on authorship draft white paper. Retrieved from <http://www.councilscienceeditors.org/resource-library/editorial-policies/cse-policies/retreat-and-task-force-papers/authorship-task-force/cse-task-force-on-authorship/>.
- Broad, W., & Wade, N. (1982). *Betrayers of the truth: Fraud and deceit in the halls of science*. New York, NY: Simon & Schuster.224 Publishing Addiction Science
- Claxton, L. D. (2005). Scientific authorship. Part 2: History, recurring issues, practices, and guidelines. *Mutation Research*, 589, 31–45. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.mrrev.2004.07.003>
- Davis, R. M. (2008). British American Tobacco ghost-wrote reports on tobacco advertising bans by the International Advertising Association and J J Boddewyn. *Tobacco Control*, 17, 211–214. DOI: <https://doi.org/10.1136/tc.2008.025148>

- Feeser, V. R., & Simon, J. R. (2008). The ethical assignment of authorship in scientific publications: Issues and guidelines. *Academic Emergency Medicine*, 15, 963–969. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1553-2712.2008.00239.x>
- Fine, M. A., & Kurdek, L. A. (1993). Reflections on determining authorship credit and authorship order on faculty-student collaborations. *American Psychologist*, 48, 1141–1147. DOI: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.48.11.1141>
- Flanagin, A., Carey, L. A., Fontanarosa, P. B., Phillips, S. G., Pace, B. P., Lundberg, G. D., & Rennie, D. (1998). Prevalence of articles with honorary authors and ghost authors in peer-reviewed medical journals. *JAMA*, 280, 222–224. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.280.3.222>
- Horowitz, H. W., Fiebach, N.H., Levitz, S. M., Seibel, J., Smail, E. H., Telzak, E. E., . . . Raffalli, J. (1996). Ode to multiauthorship: A multicentre, prospective random poem [Letter to the Editor]. *The Lancet*, 348, 1746. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(05\)65883-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(05)65883-7)
- International Committee of Medical Journal Editors. (1985). Guidelines on authorship. *British Medical Journal*, 291, 722. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmj.291.6497.722>
- International Committee of Medical Journal Editors. (1991). Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. *New England Journal of Medicine*, 324, 424–428. DOI: <https://doi.org/10.1056/NEJM199102073240624>
- International Committee of Medical Journal Editors. (2003). Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals: Writing and editing for biomedical publication. Retrieved from <http://www.icmje.org/about-icmje/faqs/icmje-recommendations/>.
- International Committee of Medical Journal Editors. (2013). Recommendations for the conduct, reporting, editing, and publication of scholarly work in medical journals. Retrieved from <http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>.
- Jackson, C. I., & Prados, J. W. (1983). Honor in science. *American Scientist*, 71, 462–464.
- Kennedy, M. S., Barnsteiner, J., & Daly, J. (2014). Honorary and ghost authorship in nursing publications. *Journal of Nursing Scholarship*, 46, 416–422. DOI: <https://doi.org/10.1111/jnu.12093>
- LaFollette, M. C. (1992). *Stealing into print: Fraud, plagiarism, and misconduct in scientific publishing*. Berkeley, CA: University of California Press. *Coin of the Realm* 225
- Mowatt, G., Shirran, L., Grimshaw, J. M., Rennie, D., Flanagin, A., Yank, V., . . . Bero, L. A. (2002). Prevalence of honorary and ghost authorship in Cochrane reviews. *JAMA*, 287, 2769–2771. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.287.21.2769>
- National Institutes of Health. (2010). Processes for authorship dispute resolution. Retrieved from <https://oir.nih.gov/sourcebook/ethical-conduct/responsible-conduct-research-training/processes-authorship-dispute-resolution>.

- Newman, A., & Jones, R. (2006). Authorship of research papers: Ethical and professional issues for short-term researchers. *Journal of Medical Ethics*, 32, 420–423. DOI: <https://doi.org/10.1136/jme.2005.012757>
- Relman, A. S. (1983). Lessons from the Darsee affair. [Editorial]. *New England Journal of Medicine*, 308, 1415–1417. DOI: <https://doi.org/10.1056/NEJM198306093082311>
- Rennie, D., & Flanagan, A. (1994). The Second International Congress on Peer Review in Biomedical Publication. *JAMA*, 272, 91. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.261.5.749>
- Rennie, D., Yank, V., & Emanuel, L. (1997). When authorship fails: A proposal to make contributors accountable. *JAMA*, 278, 579–585. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.1997.03550070071041>
- Sheikh, A. (2000). Publication ethics and the research assessment exercise: Reflections on the troubled question of authorship. *Journal of Medical Ethics*, 26, 422–426. DOI: <https://doi.org/10.1136/jme.26.6.422>
- Smith, R. (1997). Authorship: Time for a paradigm shift? [Editorial]. *BMJ*, 314, 992. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmj.314.7086.992>
- University of Pittsburgh. (2006). University of Pittsburgh summary investigative report on allegations of possible scientific misconduct on the part of Gerald P. Schatten, Ph.D. Retrieved from https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/11589/Gerald_Schatten_Final_Report_2.08.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Wilcox, L. J. (1998). Authorship: The coin of the realm, the source of complaints. *JAMA*, 280, 216–217. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.280.3.216>
- Winston, R. B. (1985). A suggested procedure for determining order of authorship in research publications. *Journal of Counseling & Development*, 63, 515–518. DOI: <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1985.tb02749.x>
- Wislar, J. S., Flanagan, A., Fontanarosa, P. B., & Deangelis, C. D. (2011). Honorary and ghost authorship in high impact biomedical journals: a cross sectional survey. *BMJ*, 343, d6128. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmj.d6128>
- Yank, V., & Rennie, D. (1999). Disclosure of researcher contributions: A study of original research articles in *The Lancet*. *Annals of Internal Medicine*, 130, 661–670. DOI: <https://doi.org/10.7326/0003-4819-130-8-199904200-00013>

Ek-A: Yazarlık Puan Senaryoları

Araştırmacı Grubun Yönettiği Çok Merkezli Deney

Dr. Joe Camel, Small State Üniversitesinde yardımcı doçent olarak çalışmakta ve yeni bir nikotin inhaler ürününün sigara kullanımını ve nikotin bağımlılığını azaltmadaki etkisini belirlemeye çalışan geniş çok merkezli bir deneyde baş araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Çalışmanın ana bulguları pozitifdir ve Reputable Results Dergisi'nde hâlihazırda yayınlanmıştır. Toplanan veriden maksimum fayda sağlamak isteyen Dr. Camel ham veriyi meslektaşlarının ikincil analizleri için erişime açtı. Ekip tarafından yapılacak analizin genel hatlarıyla özetlenmesinden ve tekrarlı analizlerin önleendiğinden emin olmak adına veriyi kullanmak isteyen muhtemel ortak yazarların listelenmesine karar verildi. Ekip ayrıca veri taleplerine cevaben yorum ve eleştiri hazırlamaya karar verdi.

Ivy League Üniversitesinden Dr. Muck E. Muck, Small State Üniversitesindeki ekibe kendi takımının alkol kullanımının nikotin bırakma terapisine olan etkisi hakkında bir analiz yapmak istediği bilgisini geçti. Dr. Camel ise cevaben veri analizine, sonuçların yorumlanmasına veya taslak hazırlanmasına katkısı olmayacağı halde çıkarılacak makalede son ve yazışmadan sorumlu yazar olarak adının geçmesi hususunda ısrar etti. Dr. Camel Dr. Muck'a deneyin baş araştırmacısı olarak ilgili tüm yayınlarda yazar olarak isminin geçmesi hakkı bulunduğunu zira veriyi Dr. Muck için ücretsiz olarak sunacağını ve isteği yerine gelmediği sürece veriyi teslim etmeyeceğini söyledi.

Tartışma Soruları

1. Etik açıdan olası sonuçlar nelerdir ve kimlerin çıkarları söz konusudur?
2. Dr. Muck'ın makale yazarı ve Dr. Camel'in ortak yazar olarak eklenme talebi hakkında nasıl davranılması gerekir?
3. Ham verinin erişime açılmasından evvel ortakların hangi konuları tartışması gerekirdi?

Birbirlerinin Makalesinde Yazarlık Paylaşımı Yapan Yeni Araştırmacılar

Dr. Allen Quidproquo ve Dr. Miriam Scratchmyback Ulusal Bağımlılık Bilim Merkezinin iki doktora sonrası araştırmacısıdır. Her ikisi de tezlerinin sonucunu yayınlamaya çalışmaktadır. Dr. Quidproquo'nun araştırması madde kullanımına başlamada gen faktörünün etkisi üzerine odaklanmakta, Dr. Scratchmyback'in araştırması ise tedavi ve nüksetme durumlarında görsel işaretlerin rolünü ele almaktadır. Her iki araştırmacı da araştırmalarının ortak çok az noktası olduğunu bilmekte ve ofiste araştırma konuları hakkında nadiren konuşmaktadırlar. Fakat merkezlerinde başka doktora sonrası araştırmacı olmadığı için yemeklerini genellikle birlikte yerler, akademi dışı hayatları hakkında paylaşım yaparlar ve çabucak arkadaş olurlar.

Bir yemek esnasında Dr. Quidproquo bir an önce yayın yapması gerektiği için hissettiği baskıdan bahseder. Verisini ancak bu kadar genişletebilmiş ve puan alabileceği sadece birkaç yayın yapabilmiştir. Dr. Scratchmyback'in ise hâlihazırda bir düzine yayında yazar olarak ismi geçmiştir. O nedenle Dr. Quidproquo, Dr. Scratchmyback'e, kendi yayın sayısını artırmış olmak için onun yayınlarından birinde ortak yazar olarak yer almayı teklif eder. Karşılığında o da Dr. Scratchmyback'i tüm yayınlarına ortak yazar yapacaktır. Dr. Quidproquo böyle bir düzenlemeyle kendi listesindeki yayın miktarının ikiye katlanacağını ve Dr. Scratchmyback'in de listesini artıracığını hesap etmiştir. Gelecek fon fırsatları, fakülte pozisyonları ve araştırma dünyasının diğer nimetlerinin bu şekilde önlerine daha güzel açılacağını düşünmektedir.

Tartışma Soruları

1. Dr. Scratchmyback arkadaşının isteğine nasıl cevap vermelidir?
2. Dr. Scratchmyback kendi bilimsel bütünlüğünü korumak ve/veya mesleğini bilimsel suistimalde bulunmaktan alıkoymak için ne yapabilir?
3. Her iki araştırmacı böyle bir düzenleme ile ne kaybedip ne kazanacaktır?

12. BÖLÜM

Editörün Kara Kutusu: Makale Hazırlama ve Hakem Raporlarına Cevap Verme*

Ian Stolerman ve Richard Pates

Giriş

Bu bölümde hakem değerlendirmesinin nasıl işlediği anlatılarak makale yazarlarına öneriler sunulmaktadır. Bu değerlendirmeler önde gelen bağımlılık dergilerinde yıllarca editörlük yapmış deneyimli bilim insanı ve klinisyenlerin tecrübelerine dayanarak kaleme alınmıştır. Editörün görevi dergiye uygun makaleleri yayınlamak ve yazar adaylarına kendilerine uygun malzeme üretiminde yardımcı olmaktır. Yazarların bağımlılık alanında akademik hakemli bir dergi için kaleme aldığı eserlerde yaşadığı problemlerin çoğu, diğer alanlardaki sorunlarla benzerlik gösterir. Dolayısıyla okuyucuların bu genel alanda daha önce yayınlanmış olan kapsamlı kitaplardan bir veya daha fazlasına başvurmasını tavsiye ediyoruz. Amazon.com veya PubMed üzerinden “bilimsel yazı” adıyla yapılacak bir araştırmada görüleceği gibi böyle yüzlerce çalışma bulunur. Örneğin amazon.com üzerinden 1 Aralık 2014 tarihinde yapılan bir araştırma

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Stolerman, I ve Pates, R. 2017. Editörün Kara Kutusu: Makale Hazırlama ve Hakem Raporlarına Cevap Verme. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovisky, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 229-244. Londra: Ubiquity Press.
DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.1> Lisans: CC-BY 4.0.

sonucu, çoğu ilgili olmak üzere 16.904 sonuç çıkmıştır. Yakın zamanda yayınlanan güncel kitaplara dair kısa bir liste bu bölümün sonunda ek-A'da verilmiştir.

Nerdeyse tüm akademik dergiler artık makale başvurusuna, hakemlere makale gönderimine, hakem yorumlarına cevap verilmesine ve makale hakkında bir karar alınmasına (yani ufak değişikliklerin kabul edilmesi veya büyük değişikliklerin reddedilmesi gibi) izin veren bilgisayarlı sistemlerle yoğun olarak çalışmaktadır. Bu sistemlerin avantajı yayında çalışanların artan verimliliği ve yazarların başvuru sürecinde azalan rolü olmuştur. Bu sistemler ayrıca makalelerin takibini de kolaylaştırmaktadır. Kural olarak dergilerden yapılan hemen hemen tüm iletişimin elektronik ortamda gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Triyaj (Öncelik Belirleme): İlk Eleme

Yazarın uygun bir yayın ortamı bulma arayışı “Makale taslağınızın yayın için uygun olduğunu memnuniyetle bildiririm...” diye başlayan bir mesajla son bulur. Ancak ilk etapta taslağın hakem değerlendirme sistemine dâhil olması gerekir. Yine de makalenizin hakem değerlendirmesinden geçmesi, hakemli bir dergiye başvurmanın zorunlu bir sonucu değildir. Bazı dergiler resmi olarak “triyaj” sistemi ile çalıştığını ve editör ile yardımcılarının hangi makalelerin hakemli değerlendirme sürecinden geçeceğine karar verdiği bir yöntem uyguladıklarını ifade eder. Uygulamada ise tüm dergilerin, derginin profilini korumak ve yazarlar ile hakemleri uzun yorucu değerlendirme sürecinden korumak adına (ki bunun olumsuz neticeleneceği ortadadır) buna yakın bir sistemle çalışması beklenir (bkz. Kutu 12.1). Öyleyse kabul alma şansı olmayan bir yazı söz konusuysa değerlendirmeye hiç girmeden geri çevrilir. Burada dergiler arasındaki farklılıklar nitelden ziyade nicel durumlardır; yüksek etki faktörlü bağımlılık alanı dâhil, bilim ve tıp dergilerinde genellikle başvuruların yarıdan fazlası bu aşamada geri çevrilir. Ancak bazı bağımlılık dergileri nerdeyse tüm başvuruları kabul eder ve başvuruların yalnız %20 veya %25’ini geri çevirir. Bağımlılık dergilerinin kabul oranları hakkında bilgi için 3. Bölüm ve eklerine bakabilirsiniz.

Makale hazırlığının herkes tarafından doğru yapılması gereken bazı kolay tarafları vardır. Makalenizin triyaj sisteminden geçme şansına sahip olabilmesi için her derginin yayınladığı yazar yönergelerinde bahsi geçen her maddeyi yerine getirdiğinizden emin olun. Tüm tavsiye ve önerileri aynıyla takip edip taslağınızı tam istenen formatta sunun; tüm bölümlerin tam olduğundan, hiçbir tablo, şekil veya şekil göstergesinin eksik olmadığından emin olun. Atıfta bulunduğunuz tüm kaynakların ve yalnızca makalede geçen kaynakların referans listesinde olduğundan emin olun. Her bir atıfın doğruluğunu kontrol edin. Referans stillerini görmek için dergiyi inceleyin. Sonra da tekrar kontrol edip hiçbir hata kalmayana dek düzeltmelerinizi yapın. Bu tip bir çalışma oldukça yorucu olsa da pahalı kaynaklar, konu hakkında ileri düzey bilgi veya üstün bir entelektüel kabiliyet gerektirmez. Ancak editör esere göz atarken bu mekanik işleri bile doğru yapmadığınızı fark ederse daha karmaşık konularla baş etme kabiliyetiniz hakkında önyargılı bir tutum geliştirebilir. Kendi makalenize bir editör edasıyla bakmaya çalışın. Bir yazardan beklenen basit işleri yapmaya gocunuyorsanız, editör haklı olarak sizin daha sonra gelecek olan karmaşık revizyonları beceremeyeceğiniz kanısına varabilir ve bu sebeple sürecin henüz başındayken revizyon ve yeniden başvuru fırsatından mahrum edilmiş olursunuz.

- Başvuru makalesinin derginin kapsamı dışında olması (ör: kötüye kullanılan bir madde hakkındadır, ancak o maddenin kötüye kullanımı ya da bağımlılığı fark edilebilir düzeyde belirgin değildir).
- Makalenin türünün uygun olmaması (ör: vaka raporları yayınlamayan bir dergiye vaka raporu göndermek gibi).
- İnsan ve hayvan deneklerine muamelede genel kabul edilen standartların açıkça ihlali gibi belirgin etik problemler içermesi.
- Makalenin zayıf organize edilmiş olması.
- Raporun salt tanımlayıcı olması, bir hipotez içermemesi veya bir sonuca varmaması.
- Büyük metodolojik zaafların olması.

- Makalenin yeni bir şey sunuyor görünmemesi.
- Yazar yönergelerinin burada belirtilmeyen bir şekilde, belirgin olarak ihmal edilmesi.

Kutu 12.1: Triyajda geri çevrilme nedenleri.

Not: Editörlerin hem hakemlere hem yazarlara karşı görevleri vardır ve editörler yukarıda bahsi geçen bir veya birkaç sebepten ötürü kabul edilme şansı bulunmayan çalışmalar hakkında değerlendirme talep ederek hakemlerin zamanını harcamamaya çalışırlar.

Tecrübeli Yazarlarla İletişim

Yazar adayları daha deneyimli meslektaşlarının tavsiyelerine yayın sürecinin hemen her aşamasında başvurabilirler. Bir yayın planlanırken bağlı bulunan kurumdaki bir seminerde çalışmanın meslektaşlarla istişare edilmesi, çalışmayla ilgilenebilecek dergi türü hakkında bazı ipuçları verebilir. Bunu takiben taslağın hazırlanma sürecinde istatistiksel analizler gibi teknik konularda kurumunuzdaki meslektaşların tavsiyesine başvurmak daha uygundur. Bir taslak tamamlanmış hale geldiğinde en azından bir kişiden taslağı okuyup yorum ve önerilerde bulunmasını rica etmek son derece faydalıdır. Literatür kapsamı, açıklık, stil, dil ve çıkarımların geçerliği gibi konularda yazar uzman fikrine değer verdiğini belli ettiği takdirde insanların çoğu yardımcı olmaya istekli olacaktır. Yazarın bağlı bulunduğu kurumda hiç kimse yok ise dışarıdan birine başvurmak ve yorum yapmak isteyip istemediğini sormak mümkündür. Gerek kişisel olarak tanıdıklarınızın gerekse alanda yayın yapmış olan diğerlerinin bu şekilde gururu okşanır ve fikirlerine değer vermenizden memnun olarak çeşitli önerilerde bulunabilirler. Geliştirilmeye hiç ihtiyacı olmayan eksiksiz bir makale henüz kaleme alınmış değildir, tecrübeli yazarlar bile genellikle meslektaşlarının fikrine başvurmak isterler. Zira bir taslak üzerinde aylarca çalışıp değişiklik üzerine değişiklik yaptıktan sonra yazarların yeni bir okuyucunun hemen gözüne çarpan ufak hataları kendi başına tespit etmesi hayli güç olabilir.

Yabancı Dilde Yazı Yazmak

Birçok yazarın kendi ana dilinden başka bir dilde makale kaleme alması artık göz ardı edilemeyecek denli yaygın bir gerçekliktir. Karmaşık ilmi fikirleri açık ve tam bir şekilde karşı tarafa iletmek kişinin kendi anadilinde bile yapması zor bir iştir. O nedenle yazarlar seçtikleri dilde daha deneyimli meslektaşlarının yardımına başvurmayı önemserler ve mümkünse makalelerini düzeltmesi için o dili konuşan birini listeye alırlar. Bu mümkün değilse gerekli düzeltmeleri önermesi için profesyonel bir mütercimden destek almak gerekebilir. Dergiler bir makaleyi yayına kabul ettikten sonra hataların düzeltilmesi için değişen oranlarda yardım sunabilir fakat zayıf bir dille kaleme alınan makalelerde hakemlere yardımcı olmak için bir şey yapamaz. Dil meselesi ve dil denetleme hizmetleri ile ilgili daha detaylı bir inceleme için 4. Bölüm'e bakılabilir.

Hakemli Değerlendirme Süreci: Hakemlerin Belirlenmesi

Editörün önündeki bir sonraki aşama, çalışmanın güçlü ve zayıf yönleri hakkında kendisine tavsiyelerde bulunarak kabul edilip edilmemesi, düzenlendikten sonra yeniden değerlendirmesi veya doğrudan geri çevrilmesi hakkında görüş bildirecek hakemlerin seçimidir. Makalenin geliştirilmesi için hakemlerden yazarlara gönderilebilecek şekilde bir rapor dâhilinde yapıcı önerilerde bulunmaları beklenir. Hakemlerin belirlenmesinde başvuru kriterler oldukça çeşitlidir ve muhtemelen çok az derginin sıkı tanımlanmış kuralları vardır. Kutu 12.2'de editörler tarafından hakem belirlemede kullanılan ana kriterler gösterilmiştir. Her makale için atanan hakem sayısı dergiden dergiye ve dergi içerisinde farklılık gösterir ancak hakem sayısı genellikle iki kişidir. Bazı dergi editörleri yalnızca bir hakemle çalışabilir ancak bu durum oldukça nadir görülür. Durum gerektirdiğinde, dergiye göre ya da editörün çalışmanın önemi ve karmaşıklığına dair algısına bağlı olarak iki veya daha fazla hakeme de başvurulabilir. Örneğin multi-disipliner makalelerde yeterli uzmanlığın bulunması için ikiden fazla hakeme ihtiyaç duyulur. Benzer şekilde eğer bir çalışma, örneğin politika veya tedavi alanlarında uygulamaya ciddi anlamda etki ediyor gibi görünüyorsa editör çalışmanın kapsamlı bir şekilde değerlendirildiğinden özellikle emin olmak isteyebilir. İlk başta seçilen iki hakem makale üzerinde fikir birliğine varamadıysa editör üçüncü bir kişiden karara varmak adına ek görüş alabilir.

Nitel olsun nicel olsun tüm raporlar için her derginin hakemlere sunduğu kendi yönergeleri vardır. Dergiler “ideal” makalelerinin özellikleri açısından birbirlerinden farklılık gösterir. Bazen hakemlerden değerlendirme sürecinin bir parçası olarak bir anket doldurmaları istenir. Bu ankette makalenin önemi, alana muhtemel etkisi ve teknik yeterliliği gibi kriterlere göre puanlaması istenir. Hakemlerden genellikle makalenin geleceğine dair öneride bulunmaları ve editöre özel yazdıkları gizli yorumlarla bu fikirlerini desteklemeleri beklenir. Son olarak hakemlerin tüm durumlarda editörlerin yazarlara ileteceği bir rapor yazmaları gerekir. Bu raporun ana amaçları; (a) yazarın makalesini geliştirmesini sağlayacak önerilerde bulunmak ve (b) rapor yayınlanacaksa hakemin çözümlenmesi gerektiğine inandığı eleştirileri sıralamasıdır. Yazarlara gönderilen raporda makalenin kabulü veya reddine dair özel ibareler yer almaz çünkü bu karar editöre aittir. 13. Bölüm’de yetkin bir hakem olmak için daha fazla tavsiyeye yer verilmiştir.

Hakemlerden kitabımızın çeşitli yerlerinde anlatılan ve ele alınan etik kurallara göre davranmaları beklenir (bkz. 14. ve 15. Bölüm). Editörün görevi farklı hakemlerden gelen ve çatışan raporları uzlaştırmak ve diğer bazı mülahazaları göz önünde bulundurarak kişisel bir yargıya ulaşmaktır. Yayına dair değerlendirmelerin birbirinin zıddı olan tavsiyeler içerdiği durumlarda bu görev daha da güç bir hal alır.

- Derginin önceki hakem ve yazar veri tabanında belirtildiği şekilde, makaleye konu olan özel alanda tanınmış bir uzmanlık sahibi olmak.
- Daha önce hakeme yollanan ve zamanında teslim edilen kapsamlı, iyi yazılmış ve nazik değerlendirmelerle sonuçlanan davetler.
- MEDLINE ve PsycINFO gibi veri tabanlarında yapılan aramalarla tespit edilebilen alanda güncel kayıtları olması.

Şu özellikteki kişiler ise genel olarak hakem olarak değerlendirilmezler:

- Makalenin yazarlarına yakın bağı olduğu bilinen veya çıkar çatışması yaşaması muhtemel olan kişiler hakem olarak seçilmezler.

- Aynı dergi için hâlihazırda başka bir makaleyi değerlendiren veya (örneğin üç ay gibi) belli bir zaman dilimi içerisinde zaten bir değerlendirme yapmış olan kişiler hakem olarak seçilmezler.
- Makalede çalışması ele alınarak fazlaca övülen veya yerilen kişiler hakem seçilmezler.

Kutu 12.2: Editörlerin belli bir makaleye hakem olarak seçecekleri kişileri değerlendirmek için kullandıkları bazı kriterler.

Not: Bazı dergiler yazarlardan hakem önerisinde bulunmalarını veya hakem olmasını tercih etmedikleri kişilerin isimlerini vermelerini ister. Bu önerilerin nasıl değerlendirileceği hakkında tasarruf sahibi olan kişi editördür. Yukarıdaki maddelere verilecek puanlar birleşerek kimlerin hakemliğe davet edileceğini belirler. O nedenle bu farklı seçim yöntemlerinin kullanımına bağlı olarak dergiler arasında ciddi farklılıklar olması kaçınılmazdır.

Makale Değerlendirme Kriterleri

Dergi hakemlerle ilgili yönergeleri yayınladıysa veya web sayfasına eklediyse, bu kurallar hem editörün hem de hakemlerin hangi ilkeleri göz önüne alacakları hakkında size bir fikir verecektir. Çoğu dergi yüksek standartlarda hazırlanmış benzer özelliklere bakacaktır.

Bir çalışma eğer nicel ise, çalışma dâhilinde yeterince büyük ve uygun temsil gücüne sahip bir örneklemin bulunması, davet edilen katılımcılardan yüksek tepki oranı, geçerli ölçütlerin kullanılması, prosedüre bağlı yanlışlıkların bulunmaması, bir bağımsız değişkenin diğeriyle çelişmemesi ve uygun denetimlerin kullanılması gibi kriterler söz konusu edilir. Benzer şekilde, hakemler elverdiğince metotların, daha fazla detay içeren ve (uygun yerlerde) metotlar ile ölçüt araçlarının geçerliğini sağlayan önceki yayınlara atıf verilerek, metotların tam bir tanım ve tarifinin yapıp yapılmadığına bakacaktır. Sonuçların açık ve mantıklı bir sıralama ile açıklanması, tüm gerekli bilginin sunulmuş olması elzemdir. Tartışma bölümünde ele alınabileceğinden daha fazla detay

verilmemelidir. Tartışma bölümü, tüm ana bulguların önemine işaret edilerek ilgili alt bilim dalında bu çalışmanın bilgi birikimini ve anlayışını nasıl daha ileriye taşıdığını ortaya koymalıdır. Ayrıca veriye ilişkin alternatif yorumlar sağlanabilir, böylelikle çalışmanın kısıtları hakkında bilgilendirme yapılmış olur. Hakemler tüm bu noktalara ve daha pek çoğuna dikkat ederler.

Nicel araştırmalarda veri analiz bölümünde pek çok sorun olabilir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Çelişen değişkenlere yeterince değinilmemesi;
- Doğrudan ve kesin surette o sonucu destekleyen bir (istatistiksel) test yapmadan bir şeyi gösterdiği iddiasında bulunması;
- Çoklu mukayeseler için denetim yapılmaması;
- Belirgin olmayan bağlantılar veya farklılıklardan yanlış çıkarımlar yapılması. Burada belirgin olmayan ifadesinden kastın, bir etkinin bulunamaması olduğunu hepimiz muhtemelen anlarız. Bu, gerçekte bir etkinin kesinlikle olmadığı anlamına gelmez fakat ulaştığımız sonuçların, teorisinden hoşlanmadığımız bir bilim uzmanının fikirlerini desteklemediğini tutkuyla açıklarken bunu her zaman hatırimızda tutamıyoruz.

Rastgele kontrollü deney raporları geliştiren yazarlar CONSORT (Consolidated Standards of Reporting Trials- Deney Raporlamasında Konsolide Standartlar) listesini takip etmeyi tercih edebilir. Bu listede bulguların güvenilirliği ve geçerliliğini değerlendirmek için elzem olduğu düşünülen 22 madde yer alır (bu bölüm de ek-B’de biraz kısaltılmış haliyle eklenmiştir).

Nitel raporların değerlendirmesindeki kriterler veri ve analiz yöntemlerinin türüne göre değişiklik gösterir (ör: katılımcı gözlemi ve etnografisi, nitel röportajlar, içerik analizi, metin çözümlemesi, söylem analizi, etnografya ve söyleşi analizi). 8. Bölüm’de nitel metotlar kullanılarak nasıl makale yazılacağı ve yayınlanacağına dair daha detaylı bilgi bulunmaktadır. Nitel rapor çeşitlerinin çoğu şu maddeleri yerine getirmelidir:

- Veri veya denek seçiminde net kriterler kullanılmalı. Ortaya çıkan malzemeyi sosyal ve kültürel bağlama dikkatlice oturtmalı. Örneğin farklı roman türleri kültürün farklı katmanlarını temsil eder.
- Verinin nerede ve ne zaman toplandığı veya hangi mevcut veri setlerinin kullanıldığına dair detaylı bir kayıt sunulmalı. Saha çalışmasına dayanan çalışmalar saha çalışanları ile denekler arasındaki ilişkiyi açıklayarak veri toplamanın mercek altına alınan olgu üzerindeki muhtemel etkilerini tartışmalı. Gerekli olduğunda bağımsız incelemeye alınabilmesi için veri hakkında dikkatli kayıtlar tutulmalı.
- Analizin nasıl yapıldığını, güvenilirlik değerlendirmesinin (ör. analizi tekrar ederek) yapılıp yapılmadığına işaret ederek açıkça ifade edin.
- Veriden çıkarılan her tema, kavram ve kategoriye tanımlayın. Yorumlama sürecini sınıflandırma ve yorumlama kurallarını belirterek kısa aşamalara bölün.
- Verinin kullanımında seçiciliğe karşı aldığınız önlemleri ana hatlarıyla yazın; istisnaları ve uç vakaları tartışın. İdeal olarak okuyucunun aynı sınıflandırmaları yapabilmesi, aynı analitik adımları atabilmesi ve bir başka veri setiyle aynı tür sonuçlara ulaşabilir olması gerekir.
- Veriyi alıntılar, saha notları ve benzer unsurları kolayca tespit edilebilir şekilde sistematik olarak sunun.
- Bir kanıt ve çıkarım arasındaki bağlantıyı gösterecek yeterli birincil kanıtı sunun. Fakat çok fazla görsel sunmaktan kaçının. Odağınız temsil gücü en yüksek örnekler olmalıdır.

Makalelerde Rastlanan Ortak Sorunlar

Başlıktan sonuca kadar bir makalenin tüm kısımları eleştiriye açıktır. Bir editör veya hakemin güvenini kazanmak için ilk koşul bulguları abartılı bir dil kullanmadan, nesnel ve akli başında bir şekilde açıklamaktır. Veriniz düzgünse zaten fazla söze gerek kalmayacaktır. Her zaman okuyucunun sizin iddianıza muhtaç olmadan, sonuçların güçlü olduğunu kendi başına keşfetmesi daha iyidir.

“Veri gösterilmemektedir” notunu düştüğünüz her cümle hakemlerde yazarların bir şeyler gizlemeye çalıştığı yönünde kuşku uyandırır. Önemli bir veriyi grafik veya tablo şeklinde göstermeniz için gerçekten yeriniz yoksa o zaman bu sonuçların en önemlilerinden metin içinde örnekler verin (nicel bir araştırma ise, ortalama, standart sapma, varyans ve denek sayılarıyla ilgili diğer göstergeler ile birlikte).

Tartışma bölümü bir makalenin yazılması en zor bölümdür ve bu genellikle kendini belli eder. Bazen ilk paragraf yalnızca sonuçların bir özetini sunar ancak bu yeterli değildir. Yeni bulgularınızdan hangilerinin temel olduğuna karar verip yalnız onlardan bahsetmek ve ondan sonra diğer iki veya üç önemli çıkarımı daha özetlemek bir çözüm olabilir. Tartışma bölümünün, daha önce giriş bölümünde belirtilen amaçlara odaklanmadığı durumlara da sıkça rastlanmaktadır, hatta bazen hiçbir arka plan bilgisi verilmeyen meselelerden bahsedilir. Bu hata, yani bulguların önceki bilgi birikimin bağlamına alınamaması sorunu, yayınlanma ihtimalini makalenin aleyhine çevirir. Hakemler ve editörler neyin yeni, neyin öncekileri onaylayıcı ve neyin önceki bulguları doğrulamadığını bilmek isterler. Yazarlar ise aksine çok fazla konuyu ele alarak verilerinden çok fazla çıkarım yapmaya girişebilirler. Bu hatanın olası bir etkisi, iyi desteklenmeyen çıkarımlarla güçlü olanların etkisinin sıfırlanmasıdır ki makalenin geri çevrilmesine yol açacak şekilde istenmeyen genel bir algı oluşturur.

Tartışma bölümünde ayrıca çalışmanın alternatif yorumları ele alınarak ana kısıtlar hakkında bilgilendirme yapılmalıdır. Bu kısıtlar metodolojik zaafardan veya uygulamaya dönük kısıtlar nedeniyle kesin sonuca ulaştırmayan beklenmedik bulgulardan ileri gelebilir. Bu kısıtlar ayrıca proje süresinin sona ermesi veya mali bir kısıt nedeniyle olabilir (bilimsel olmayan bu nedenler belirtilmeyebilir). Eğer hakemler bu zaafaların farkına varırsa kendilerini zeki hissedecek ve bunu bildiğinizden emin olmak isteyeceklerdir. Bu kısıtların farkında

olduğunuzu ve sonuçları anladığınızı gösterirseniz sizin zeki ve dürüst olduğunuzu göreceklere ki bu da oldukça önemlidir.

İstatistiki olarak belirgin olmayan “eğilimler” hakkında tartışmak için zaman ve satır harcamayın; ortada bir etki yoksa o zaman çıkarımları da tartışılmaya değmez demektir. Meydanda tekrarlanmayan yeterince “belirgin” etki olduğunu ve hayali yeni etki oluşturmaya ihtiyaç bulunmadığını unutmayın. Eğer gerçekten reel ve önemli bir farklılığın istatistiksel yetersizlik nedeniyle gözden kaçtığını düşünüyor ve çalışmanın tekrarlanması gerektiğine inanıyorsanız işte bu tartışmaya konu olabilir.

Derleme ve teorik makalelere ilişkin biraz daha farklı problemler olabilir. Bir derleme kapsamlı olma iddiası taşıyorsa literatür taramasının nasıl yapıldığını açıklayarak makalelerin dahil edilme kriterlerini tanımlamalıdır (bkz. 9. Bölüm). Bütünleyici derleme olma iddiasında olmayan fakat daha çok meseleyi özel bir teorik çerçeveden veya bir düşünce dizisine göre ele alan makaleler genellikle daha az kapsamlı olur. Böyle durumlarda yazarlar genellikle eleştirel bir tutum takınmadan yalnızca kendi duruşlarını destekleyen yayınlara atıfta bulunurlar ve karşıt görüşteki makalelere ya hiç referans vermezler ya da çok az referans verebilirler. Editörler yazara varsayımlarını açıkça belirtmesini ve makalenin tartışmalı meselelere açıkça işaret etmesini kesin ve nazik bir dille iletebilir. Alternatif olarak, eğer amaç tanınmış bir yazarın kendi literatür seçkisine dayanarak kişisel bir görüşünü ifade etmesi ise, burada bir teorenin ele alındığı açıkça belirtilmeli ve öncelikli amacın alanın dengeli bir değerlendirilmesinin yapılması olmadığı ifade edilmelidir.

Son olarak akademik bir makale kaleme aldığınızı, bir kampanya yürütmediğinizi unutmayın! Siyasete ve polemige girmeyin. Örneğin en önemli bulgunuz, yaygın olarak uygulanan bir müdahale türünün ülkenizde genel kullanım için resmi onay taşımayan bir diğerinden daha etkili olmadığını ortaya koyuyorsa meseleyi fayda kıyaslaması olarak ele alın, hatta uygunsa bir politika değişikliğini tartışın. Fakat siyasetçilere sataşmayın ve gösterişli ve ısrarcı cümlelerle iddianızı tekrar edip durmayın. Siyaset savaşları akademik dergi sayfalarında kazanılmaz.

Editörün Kararı

Editörden beklenen cevap hakemlerin yazısıyla birlikte sonunda size ulaştı. Editör genellikle çalışmanın yenilikçiliği ve kalitesi arasındaki dengeye bakarak bir karara varır. En mükemmel makaleler, titiz bir şekilde doğrulanan yöntemler aracılığı ile elde edilen makul verilerle desteklenmiş, ciddi önemi haiz yeni mühim fikirler içerenlerdir. Gerçekte ise böyle makalelere çok az rastlanır ancak yine de her durumda editörler ile hakemlerin bir yargıda bulunması gerekir. Bir probleme yaklaşım biçimi hayli özgünse veya gelecekteki değerli bir çalışma için potansiyel bir teşvik içeriyorsa, tamamen ikna edici veri içermiyor olsa bile bir makale kabul edilebilir. Öte yandan fazla bir yenilik içermiyor fakat önceki çalışmalardaki belli bir metodolojik zaafa işaret eden ilk çalışmaysa makalenin yüksek kalitede veri içeriyor olması muhtemelen daha önemli olacaktır.

Hakemlerin değerlendirme ve tavsiyeleri editörün kararına kaçınılmaz olarak etki eder fakat tamamen belirleyici değildir. Editörler bir makalenin detaylarını farklı derinliklerde çalışabilir ve hakemlerin raporuna yansımayan düşünceler taşıyabilirler. Bu düşünceler; hakemlerin ele aldığı meseleler dâhil olmak üzere, özellikle ele alınan konunun dergiye uygun olup olmadığına, etik problem içerip içermediğine ve çalışmanın dergide yayınlanacak denli önemli mi yoksa sayfalarını doldurmakta zorlanan daha düşük statüdeki bir dergide yayınlanacak bir yazı mı olduğuna ilişkin olabilir. Çalışmalar teknik açıdan yetkin olabilir, çok düzgün ve kaliteli sunulmuş da olabilir fakat zaten bilinen gerçekleri doğruladığı veya sadece açık ve ehemmiyetsiz meselelere odaklandığı için önemsiz görülebilir. Hakemlerin raporları birbirlerini onaylar biçimdeyse editör çoğunlukla yapılan tavsiyelere uyar. İki bağımsız uzmanın fikirlerini geri çeviren biri gerçekten cesur bir editördür. Hakemler verdikleri tavsiyelerin sürekli aksini yapan editörlere destek vermeyi hemen kesebilirler. Hakemlerin görüşleri çatışıyor ise editör makale üzerinde bizzat çalışarak bir hakemin veya diğer hakemin sonucuna varabilir. Eğer editör net bir görüşe varabiliyorsa, bu yeni bir uzmanın daha kıymetli vaktini almadan hızlıca bir karara varmanın en ideal yöntemidir. Ne var ki zaman zaman hakemlerin her ikisi de eşit oranda iyi kurgulanmış temellerle birbirinin zıddı yorumlar yapmış olabilir. O zaman editör üçüncü bir kişinin görüşünü almanın elzem olduğunu hissedebilir. Çalışma editörün ana uzmanlık alanının dışında ise genellikle böyle yapılır.

Üçüncü bir hakem, yapılan önceki değerlendirmelerden biri veya diğerini destekleyen açık bir sonuca varırsa yapılacak şey bellidir. Fakat bu her zaman olmaz. Birinci hakem yayını hararetle savunuyor, ikinci hakem geri çevrilmesini salık veriyorsa, üçüncü hakem genellikle makalenin zayıf olduğu fakat bir revizyondan geçirildiği takdirde yayınlanabilir kaliteye ulaşabileceği kanaatine varır. Bu durumda üçüncü hakemin katkısı verilecek olan kararı, derginin o anki ihtiyaçlarına göre her iki yöne de çevirebilir. Dergi eğer yayınlanan makalelerin standardının yükseltilmesine çalışıyorsa, böyle marjinal makaleler muhtemelen geri çevrilir. Ancak çalışma o dergide az yayınlanan bir alan hakkında ise editör yazıyı bünyesine dâhil etmek isteyebilir. Ayrıca bir editör makaleyi layığından daha azı temsil olacak şekilde kısaltılmış bir halde yayınlamak isteyebilir.

Görevini iyi yapmayan bir hakem editörler için ayrı bir rahatsızlık sebebidir. En sık rastlanan fakat neyse ki çok nadir olan görev suistimali, hakemin makale yerine makalenin yazarını değerlendirmeye çabalamasıdır. Bir argümanın zayıf olduğunu, ikna edici olmadığını, kötü sunulduğunu veya önceki bilgileri dikkate almadığını belirtmek tamamıyla kabul edilebilir bir şeydir. Ancak yazarın aptal, dikkatsiz ve ihmalkâr olduğunu iddia etmek bambaşka bir şeydir. Editörler böylesi uygunsuz ifadeleri hakem raporundan çıkarmak ve değiştirmekle sorumludur ki gereksiz bir stres oluşturulmasın ve yazar makaleyi iyileştirmeye teşvik edilsin. Hakem genç ve deneyimsiz ise editör rapordaki asıl problemi açıklayabilir fakat kıdemli bir kişiye, doğrudan değerlendirmesini yeniden kaleme alması hakemden istenir. Tecrübesi az olan hakemlere yönelik ek tavsiyeler bu kitabın 13. Bölüm'ünde bulunabilir.

Hakem değerlendirme süreci, yazarın bilimsel suistimal veya etik dışı başka bir davranış içerisinde bulunduğu şüphesi uyandırdığında daha güç bir durum ortaya çıkar. Böyle bir suistimal doğası gereği küçük veya büyük bir suistimal olabilir ve editörün genel olarak uygulayabileceği çeşitli cezalar vardır. Yazarın çalışmalarını kabul etmemek, meseleyi yazarın kurumuna veya işverene bildirmek ve dergide bilim camiasını mesele hakkında uyaran bir duyuru yayınlamak gibi seçenekler vardır. Editörlerin yaslanabileceği bir uygulama ilke listesinin bulunması böylesi durumlarda hayli yardımcı olur (Uluslararası Bağımlılık Dergi Editörleri Cemiyetinin geliştirdiği etik uygulama ilkeleri için bkz. Farmington Bildirisi). Editörler tartışmalı etik meseleleri çözümlerken ihtiyatlı davranırlar, tam bir soruşturma yapmak için onların gerekli kaynakları

yoktur. Ayrıca şüpheli bir yazıyı sadece geri çevirerek meseleyi kolayca kenara koyamazlar, uygun önlemlerin alındığından emin olmak için editörlerin makul adımlar atmaları gerekir. Bu ve bunun gibi meseleler, bilimsel yayınlarda etik mülahazaları ele alan 14. ve 15. Bölümlerde detaylıca işlenecektir.

Hakem Raporlarına Cevap Vermek: Genel Davranış Kuralları

Bir makaleyi gönderir göndermez hemen kabul alan yazarlar aslında oldukça nadirdir. Kabul almadan önce makalenin revizyon edilmesi her zaman istenen bir şeydir ve çoğu durumda bu revize edilmiş versiyon değerlendirilmeden bir neticeye varılmaz. O nedenle yazarların hakem raporlarına ve editöre cevap verme şekli sonuca önemli oranda etki edebilir. Editör makaleyi yeniden göndermenizi istediye düzenlenmiş çalışmayı iletmenizi beklerler.

Makaleyi yeniden göndermesi için yazara yapılan davet, çalışmanın yayınlana-bilir olmadığını ifade etmenin gönülsüz ve ürkek bir yolu değildir; daha çok, editörün makaleye ilgi duyduğunun ince bir göstergesidir. Yazar sorulara ve hakemlerin tavsiyelerine cevap verirse kabul alacak demektir. Bu tür durumlarda uymanızın imkânsız olduğu açık ve kaçınılmaz bir talep yok ise, makaleyi düzenleyerek geri göndermek hemen her zaman faydanızdır. Bölümün geri kalanında yazarlara bu labirentte nasıl ilerleyebileceklerine dair rehberlik sunacağız.

Verilecek cevabın ağır basan amacı editörün ve hakemlerin güvenini kazanmaktır. Yazarlar asla aslında yapmadıkları bir değişikliği yaptıklarını iddia etmemelidir. Kapak mektubunuzda tüm istenen değişiklikleri yerine getirdiğinizi söylerseniz ve editör veya hakem rastgele iki veya üçünü kontrol edip de pek bir şeyin değişmediğini görürse, gerisine dikkatli bir gözle bakmadan makaleyi doğrudan geri çevirebilir. Makalenin bazı bölümlerini baştan sona yazarak büyük değişiklikler yaptıysanız durumu açıklayın ve bölümleri belirtin. Yahut yalnız birkaç kelimenin eklenmesi veya silinmesi gerektiye hangilerinin olduğunu söyleyin ki hakemler ne yapıldığını net olarak görebilsinler. Bir yeri kısaltmanız istendiyse bunu her zaman yapabilir ve ne kadarını kestiğinizi ifade

edebilirsiniz (ör: kaç kelime veya kaç sayfa). Yeni versiyonu küçük punto ile yazarak veya diğer stil değişikliklerini yaparak editörü kandırmaya çalışmayın. Hakemlerin maksadınızı tam anlamadığını düşünüyor olsanız bile nezaketi elden bırakmayın. Eleştiri getirilen tüm noktaların üzerinden geçtikten sonra makul bulduğunuz değişim miktarı hakkında bir fikir sahibi olmuş olmalısınız. Bunlar yeterli olacak mı?

Değerlendirme raporlarını okuduktan sonra tavsiyelerin hiçbirinin kabul edilemez olduğuna karar verdiyseniz ve hiçbir değişiklik yapmak istemiyorsanız işi öylece bırakıp başka bir gün yeniden ele almanız daha iyi olacaktır! Editör ve hakemlerden talep ettikleri değişikliklerin ve getirdikleri eleştirilerin hiçbirinin temellendirilmemiş hususlar olduğunu kabul etmesini beklemek pek gerçekçi olmasa gerek. Hakemler bir saatten bazen tüm güne yayılan bir süre içerisinde bu raporları hazırlıyorlar. Buradaki emeği göz ardı ederseniz hiçbir yazınız yayınlanmayacaktır. O nedenle öne çıkarılan noktaların çoğunda hatta hemen hepsinde değişime gitmelisiniz.

Zaman zaman yazarlar geri çevrilen makaleleri için editörlerin getirdiği eleştirilerin revizyonlarla halledilebileceğini ve makalelerinin reddedilmesine gerek olmadığını düşünebilirler. Böyle durumlarda ret cevabı için başka açık bir neden belirtilmemiş ise yazarlar yeniden başvurmak için izin isteyebilirler. Örneğin çalışmanın yürütülmesi veya veri analizi üzerine hiçbir eleştiri yoktur ama hakem yorum kısmında çok ciddi kusurlar olduğu için çıkarımların veri tarafından desteklenmediğini düşünebilir. O zaman yazarlar çıkarımları revize etmeye hazır ise bu makale yayınlanabilir bir hale getirilebilir. Bir makalenin ret cevabı aldıktan sonra yeniden gönderilebilmesi için editöre, sunulan eleştirilerin halledilebileceğini açıklayan dikkatle hazırlanmış bir mektup kaleme alınması gerekir. Editör önceki olumsuz kararını değiştirip değiştirmeyeceğine ancak o zaman karar verebilir ve revize edilmiş bir versiyonu değerlendirebilir. Makalenizi yeniden göndermeden önce izin almalısınız çünkü geri çevrilen bir makale önceden bildirilmeden yeniden gönderilirse editör yüksek ihtimalle makaleyi bu şekilde gözden geçirmeyi kabul etmeyecektir. Bazı dergiler yeniden değerlendirme prosedürlerini açıkça belirtirken bazıları duruma göre hareket etmeyi tercih eder.

Kapak Mektubu: Editörün Hayatını Kolaylaştırın

Makaledeki değişiklikleri tamamladıktan sonra hakemlere detaylı bir cevap mektubu kaleme alın. Hakemlere yazdığınız bu cevabın yapabildiğiniz kadar mükemmel olması için ciddi bir zaman harcamaya değer. Bazen mektubu yazmak da makaleyi revize etmek kadar sürer fakat işi bozacak ve başka bir dergiye yollamak için makalenin tümünü yeni bir formata göre düzenleyip tüm süreci baştan başlatacak kadar uzamamalıdır. Bununla beraber cevabınızı olabildiğince kısa tutmanız en iyisidir. Başarılı cevapların geneli tek boşluklu 1-3 sayfa arasında uzunluktadır. Hakem yalnız üç satırlık bir konuya dikkat çekmiş ve siz de onu çürütmek için bir sayfa harcamışsanız meselenin özünü kaçıırıyorsunuz demektir. Cevabınız da muhtemelen ikna edici olmayacaktır. Eleştiriyi bertaraf etmek için yeterli en kısa cevabı vermek en doğrusudur.

Hakem makalenizde ortaya koymaya çalıştığınız bir noktayı tam anlayamamışsa bu entelektüel kapasitesinin yeterli gelmemesinden kaynaklanıyor olabilir (kendi çalışmamızla ilgili böyle yorumlar aldığımızda genelde düşündüğümüz gibi). Ne var ki bir kişi yazınızdaki silsileyi takip edemediyse aynı-sını başkaları da yaşayabilir. Hakemler yayınları olan araştırma işçileridir; eğer bir hakem dahi ifade etmek istediğiniz hususu anlayamıyor ise nasıl yanlış anlamaların nüksedebileceğini tahmin ederek metninizi incelemeye çalışın. Ardından bunun tekrar olmaması için gerekli değişiklikleri yapın.

Bir hakem bir soru sorduğunda, muhtemel okuyucuların da aynı sorunun cevabını merak edebileceğini unutmayın. O nedenle cevabınız makalenin revize edilmiş versiyonunda bulunmalıdır, kapak mektubunda değil. Hakemin zamanını çalmayın, böylece sizi çok severler. Hakemin sorularına mektupta cevap verip sonra da makalenizdeki ilgili bölüme referans vererek ilgili bölümün gerçekten orada olup olmadığını kontrol etmek için hakemleri tekrar tekrar bölümü okumak zorunda bırakmayın!

Eğer mümkünse, hakemlerin numaralandırmasına karşılık gelecek şekilde numaralandırılmış bölümlerle cevabınızı kaleme alın. Eleştirilerin çoğunu karşılamak için yaptığınız değişiklikleri açıklayın. Ayrıca neden kalanına dokunmadığınızı ifade edin. Yaptığınız her bir değişikliği, revize ettiğiniz makalenin ilgili sayfa veya paragrafına atıf vererek kısaca anlatın. Kavgacı ve aşırı iddialı

bir tarzda cevap vermemeye çalışın. Hatalı olduğuna emin olduğunuz, tavsiye edilen büyük ve önemli değişiklikler var ise, kısa ve mantıklı bir şekilde savunduğunuz karşıt delilinizi ortaya koyun. Gerçek anlamda bir iyileşme sağlamayacağını düşündüğünüz ufak değişiklikler talep ediliyorsa bunları yine de yerine getirin çünkü bu, ortaya konan maddelerin çoğunu yerine getirdiğinizi tüm doğruluğu ile ifade etmenize yardımcı olur. Bütün aşamalarda hakem ve editörler ne kadar mesafeli, ben merkezli ve kibirli görünüyor olursa olsunlar, onların, kendi duyguları, hisleri ve sorunları olan birer insan olduklarını unutmayın. Kabul almak istiyorsanız açık bir dil kullanarak onların hayatını kolaylaştırın ve hakemlerin ne kadar mantıksız ve yanlış fikirli olduğunu düşünürseniz düşünün, eleştiri ve gereksiz iğnelemelerle onları kendinize düşman etmeyin. Değişiklikleri makale üzerinde bir izleme sistemi kullanarak farklı bir renkte (örneğin kırmızı renkte) yapabilir; değişiklik, ekleme ve kesintilerin nerede yapıldığını net olarak gösterebilirsiniz.

Hakemler tarafından yazılan, hemfikir olduğunuz noktaları vurgulamanız ve olabildiğince arttırmanız makul bir yaklaşımdır. Makalenizi geliştiren öneriler getirdiklerinde, katkıları hakkında onları bilgilendirin. Büyük meselelerin üzerine ufak anlaşmazlıklar inşa etmeyin. Bunları halletmek adına muhtemelen ufak değişiklikler yapmanız ve sonra da kapak mektubunda bunu belirtmeniz yeterli olacaktır. Tartışma yaparak zaman harcamamalı ve hakemleri bu süreçte kızdırma riskine girmemelisiniz. Ne var ki anlaşmazlıklarınızı kendi dürüstlük sınırlarınızı aşacak biçimde minimize etmeniz de hem uygun hem gerekli değildir. Bunlardan kapak mektubunda mantıklı bir karşıt savunma ile bahsedebilir, bazen de bunu makalede meseleyi tartışıp bilgilendirerek yapabilirsiniz.

Bir hakemin sizin savunduğunuz teorik yaklaşıma karşı önyargılı bir tutum takındığı ve dolayısı ile çalışmanızı değersizleştirdiği durumlar belki de en zordur. Bunu mektupta soruna farklı yaklaşımlar olduğunu (neler olduğunu yazın) ve kendinizinkinin de eşit derecede geçerli olduğunu, burada ciddi bir fikir farklılığı bulunduğunu ve sizin de farklı fakat bilimsel geçerliliği olan bir bakışımın olduğunu açıklayabilirsiniz. Ne var ki güçlü bir duruşunuz yoksa ve meseleyi halletmek için başka bir yol bulunmuyorsa, bu strateji pek makul olmayabilir. Sonuçta editörün karar vermesi gerekir ve bir kişinin objektif ve tarafsız gördüğü şey bir başkası açısından çok farklı görülebilir. Günün

sonunda editörler yayınlanacak makale isterler. Kabul edilenlerin sayısı o nedenle başarının ölçütüdür, reddedilenler değil. Bu bir editörün işini iyi yaptığını gösterir. Yazarlar, editörler, hakemler ve yayıncılar bir derginin amaçlarına ulaşacak biçimde yüksek kalitede üretim yapmasını sağlamak için hep beraber çalışmalıdırlar.

Teşekkürler

Nitel araştırma malzemesinin planlanmasına yönelik yardımlarından dolayı Klaus Makela ve Kerstin Stenius’a teşekkür ediyoruz.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırma, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Ek-A: Bilimsel Yayın ve Tıp Yayını Üzerine Genel Eserler

Bu, çok sayıdaki yayın arasından yapılmış kısa bir seçkidir. PubMed gibi veri tabanları veya web tabanlı kitapçılarda araştırma yapılarak çok daha fazla sayıda çalışmaya ulaşılabilir.

Albert, T. (2000). The A-Z of Medical Writing. London, England: BMJ Books.

American Psychological Association. (2010). Publication Manual of the American Psychological Association (6th ed). Washington, DC: Author.

British Medical Association. <http://bma.org.uk/about-the-bma/bma-library/library-guide/reference-styles> This is a useful website established by the British Medical Association, giving general guidance on resources for people publishing in the biomedical field.

Hofmann, A. K. (2013). *Scientific Writing and Communication: Papers, Proposals, and Presentations*. New York, NY: Oxford University Press.

Huth, E. J. (1990). *How to Write and Publish Papers in the Medical Sciences* (2nd ed.). New York, NY: Williams & Wilkins.

Iverson, C. (Ed.). (1998). *American Medical Association Manual of Style: A Guide for Authors and Editors* (9th ed.). New York, NY: Williams & Wilkins.

Katz, M. J. (2009). *From Research to Manuscript: A Guide to Scientific Writing* (2nd ed.). New York, NY: Springer.

McInerney, D. M. (2002). *Publishing Your Psychology Research: A Guide to Writing for Journals in Psychology and Related Fields*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Moher, D., Schulz, K. F., Altman, D. G., & for the CONSORT Group. (2001). The CONSORT statement: Revised recommendations for improving the quality of reports of parallel-group randomised trials. *The Lancet*, 357, 1191–1194.

Peat, J., Elliott, E., Baur, L., & Keena, V. (2002). *Scientific Writing: Easy When You Know How*. London, England: BMJ Books.

Richardson, P. (Ed.). (2002). *A Guide to Medical Publishing and Writing: Your Questions Answered*. London, England: Quay Books.

Strunk, W., Jr., & White, E. B. (1999). *The Elements of Style* (4th ed.). New York, NY: Longman.

Ek-B: Rastgele Deney Raporlamasına Dâhil Edilecek Hususlar

Bu bölümde Moher ve arkadaşlarının listesinin kısaltılmış bir versiyonu bulunmaktadır (2001).

BAŞLIK VE KISA ÖZET	Katılımcıların müdahalelere dağılımı nasıl yapıldı (ör: ‘rastgele dağılım’, ‘rastgeleleştirilmiş’ veya ‘rastgele atanmış’).
GİRİŞ	Bilimsel arka plan ve mantığın ortaya konulması.
METOTLAR	
Katılımcılar	Katılımcılar için uygunluk kriterleri, verinin toplandığı ortam ve mekanların listesi.
Müdahaleler	Her bir grup için planlanan müdahalelerin kısa detayları, nasıl ve ne zaman tayin edildiği.
Hedefler	Öznel hedefler ve hipotezler.
Sonuçlar	Açık bir biçimde tanımlanmış birincil ve ikincil sonuç ölçümleri. Ölçüm kalitesini artıracak uygun metotlar (ör: çoklu gözlem, değerlendiricilerin eğitimi).
Örneklem Büyüklüğü	Örneklem büyüklüğüne nasıl karar verildiği ve uygun durumlarda, yapılan ara analizler ile durdurma kurallarının açıklanması.
Rastgeleleştirme	Herhangi bir kısıt varsa detaylarıyla birlikte (ör: engelleme, sınıflara ayırma gibi), rastgele dağılım sıralamasını oluşturmak için kullanılan metot.
Dağıtım Gizlenmesi	Rastgele dağılım dizilimini uygulamak için kullanılan yöntem (ör: numaralandırılmış kaplar veya merkezi telefonlar). Dizilimin, müdahaleler tayin edilene kadar gizlenip gizlenmediğinin netleştirilmesi.
Uygulama	Dağılım sıralamasını kim oluşturdu, katılımcıları kim kaydetti ve gruplara kim atadı?
Körleşme	Müdahalelere dâhil edilecek olan katılımcıların ve sonuçları yorumlayacak olanların grup tayininden haberdar olup olmaması.

İstatistiksel Analiz

Birincil sonuçlar üzerinden grupları mukayese etmeden kullanılan istatistiksel yöntemler; ek analizlerde kullanılan alt grup analizleri veya ayarlanmış analiz gibi yöntemler.

SONUÇLAR

Katılımcı Akışı

Her aşamada katılımcı akışı (bir grafikte gösterilmesi tavsiye edilir). Her grup için özellikle rastgele atanmış, istenen tedaviyi almış, çalışma protokolünü tamamlamış ve birincil sonuçlar için incelenmiş katılımcı sayısı belirtilmelidir. Çalışmada planlanan protokolden sapmaları, sebepleriyle birlikte açıklayın.

İşe Alma

İşe alım ve takip tarihlerinin belirtilmesi.

Temel Veri

Her grubun temel demografik ve klinik özellikleri.

Analiz edilen rakamlar

Her analize dâhil edilen her bir gruptaki katılımcı sayısı (payda) ve analizin 'tedavi amaçlı' olup olmadığı. Uygulanabildiği yerde, sonuçları tam rakamlarla belirtin (ör: 10/20 gibi, %50 değil).

Sonuçlar ve Tahmin

Her birincil ve ikincil sonuç için, her bir gruptaki sonuçların özeti ve tahmin edilen etki büyüklüğü ile kesinliği (ör: %95 güven aralığı).

Yan Analizler

Alt grup analizleri ve ayarlanmış analizler dâhil, önceden belirlenmiş mi keşfedici mi olduğunu belirterek ve yürütülen diğer analizleri raporlayarak çeşitliliği belirtin.

Olumsuz vakalar

Her müdahale grubundaki yan etki ve önemli olumsuz vakaların tümü.

TARTIŞMA

Yorumlama

Çalışmanın hipotezini, potansiyel önyargı veya dikkatsizlik kaynaklarını, analizlerin ve sonuçların çokluğuna bağlı tehlikeleri göz önünde bulundurarak sonuçların yorumlanması.

Genelleştirilebilirlik

Deney bulgularının dışsal geçerliliği.

Genel Kanıt

Güncel kanıtlar bağlamında sonuçların genel yorumu.

Kaynak: Moher, D., Schulz, K. F. & Altman, D.G., CONSORT Grup için. (2001). CONSORT bildirisi: Paralel grup rastgele deney raporlarının kalitesinin yükseltilmesi için gözden geçirilmiş tavsiyeler. The Lancet, 357, 1191-1194.

13. BÖLÜM

Bilimsel Dergiler İçin Makale Değerlendirme*

Robert L. Balster

Giriş

Hemen hemen tüm din ve kültürlerde bulunan temel ahlaki ilkelerden birisi, Altın Kural olarak da bilinen karşılıklılık ahlakıdır: “Başkalarına kendine davranılmasını istediğin gibi davran. Karşılıklı saygı göster.” Bu Altın Kural, profesyonel dergilere sunulan makale değerlendirmeleri dâhil, hakem değerlendirme süreci için de temel bir ilkedir. Bir başkasının makalesini değerlendirmeniz sizden istendiyse, yüksek ihtimalle kendiniz de bir yazarısınız ve aynı hakem değerlendirme sürecine siz de muhatap olmuşsunuzdur. Kendi başvurularınızla ilgili sahip olduğunuz değerlendirme beklentilerinizi hatırlınızda tutarsanız, bir hakem olarak size tavsiye edebileceğim önerilerin hemen hepsini bu tecrübenizden kolayca çıkarabilirsiniz.

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Balster, R L. 2017. Bilimsel Dergiler için Makale Değerlendirme. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Mioovsky, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 229-244. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.m> Lisans: CC-BY 4.0.

Amaç

Bu bölümün hedefi nasıl yetkin bir hakem olunacağına dair özel ilke ve tavsiyeler sunmaktır. Hakemli dergi editörlerinin çoğu, bazı belirli dergi politikaları farklılık gösterse de, hakem değerlendirme sürecine benzer şekilde bakarlar. Burada bu benzerliklere dikkat çekerek Uyuşturucu ve Alkol Bağımlılığı Dergisi eski baş editörlüğüm, çeşitli dergilerde yayın kurulu üyeliklerim ve pek çoğundaki hakemlik tecrübem ışığında konuya sahip olduğum farklı rollerden yaklaşımaya çalışacağım. Konuya ilgili okuyucular hakem değerlendirme konusundaki genel yayınlanmış çalışmalara (Moghissi, Love & Straja, 2013; Godlee & Jefferson, 2003) ve dergi başvurularına özel hakem değerlendirme yayınlarına (Girden & Kabacoff, 2010; Smart, Maisonneuve & Polderman, 2013; Hames, 2007) da başvurmak isteyebilirler. Kitapta yer alan 7, 8, 9 ve 12. Bölümlerde de dergi hakemliğine dair bilgiler bulunmaktadır.

Dergi makale hakemlerine zaman zaman bilirkişi de denilmektedir. Bir bilirkişi (reviewer) olmak ile hakem (referee) olmak arasında herhangi bir fark var mı bilemiyorum. Ancak her zaman bilirkişi kelimesini tercih etmişimdir. Zira diğeri [futbol hakemi anlamındaki referee kelimesi (ç.n)] kazananlar ve kaybedenlerin olduğu bir spor müsabakasını anımsatıyor. İyi bir hakemseniz yazar, editör ve bilim camiası, yani herkes kazanır. Çünkü hakemlik en temelde yapıcı bir süreçtir. Evet, hakemlik yargıyı ve tavsiye vermeyi de içerisinde barındırır ancak hakemler bu süreçte karar mercii değillerdir. Asıl sorumluluk editördedir. O nedenle yazı boyunca hakemlik ve değerlendirme kelimelerini tamamen kendi şahsi tercihim olarak kullanacağım. İngilizce dışındaki dillerde hakemlik işlevi için kullanılan terimlerin kendi nüanslarını barındıracağı açıktır. Ne var ki bu, dil becerileri alanında daha uzman birinin ele alması gereken bir bahis olsa gerek.

Dergi Hakemlik Sürecine Kısa Bir Bakış

Eğer bir dergi kendisini “hakemli” bir dergi olarak beyan ediyorsa, bu o dergide yayınlanan tüm makalelerin hakem değerlendirmesinden geçtiği anlamı taşır. Hakem değerlendirmesi ibaresi hem dış hakemlerin hem de yayın kurulu çalışanlarının değerlendirmelerini kapsar. Elbette hakem değerlendirme sürecinin uygulanma biçimi dergiden dergiye farklılık gösterir. Dergilerin hakem

değerlendirmesi gibi bir sistemi sadece araştırma raporları ve eleştirel derlemeler için kullanması; başyazı, yorum, kitap değerlendirmeleri ve benzeri içeriği hakem değerlendirmesine sokmadan yayınlaması sık rastlanan bir durumdur.

Dergi hakemliğine dair daha detaylı bir tartışmaya girmeden önce okuyucuların ilgili aşamaları daha iyi takdir edebilmesi için kısaca sürecin üzerinden geçmek istiyorum. Kutu 13.1’de dergiler arasında yayın yapılarının farklılık göstereceği akılda tutularak çoğu dergi tarafından kullanılan hakem sürecinin temel aşamaları maddelenmiştir. Günümüzde dergilerin çoğunda başvurular interaktif ve internet tabanlı bir sistem aracılığı ile yapılır ve tüm dergiler merkezi bir yayın ofisinde veya en azından e-posta ekleriyle işleme dahil edilir. Daha sonra editör makaleyi ya kendisi düzenler ya da iş arkadaşı veya editör yardımcısının makaleyi düzenlemesine karar verir. Bazı dergilerin, yazarın nereden geldiğine veya makalenin genel konusuna bağlı olarak, birden fazla başvuru ofisi veya web sitesi olabilir. Bazı dergilerde hakemlere gönderilmeden önce başvuruları inceleyen birden fazla editör bulunurken diğerlerinde hakem tavsiyelerini değerlendiren bir yayın ekibi bulunuyor olabilir. Bu tartışmayı sadeleştirmek adına, bu yazımda hakemleri belirleyen ve kararları alan tek bir “karar verici editör” olduğunu varsayacağım. Bu kişiden de derginin kendisine verdiği özel yayın unvanından bağımsız olarak, sadece editör olarak bahsedeceğim.

1. Editör, bir hakem veri tabanı oluşturur.
2. Yazarlar makalelerini dergiye gönderirler.
3. Editör(ler) makalenin dergiye uygunluğuna dair ve hakem değerlendirmesi gerektirip gerektirmediğine yönelik bir ön değerlendirme yapar.
4. Editör, hakemleri seçerek değerlendirme için davet eder.
5. Editör, hakem değerlendirmesinin zamanında yerine getirilmesini takip eder ve hakemlere hatırlatmalar gönderir. Gerekli durumlarda yeni hakemler bulur.
6. Hakemler değerlendirmelerini tamamlar, editör için yorum ve tavsiyeler, yazarlar içinse yorumlarını sunar.

7. Editör makaleyi ya kabul eder ya yazarlardan değişiklik ister yahut makaleyi geri çevirir.

8. Çoğu dergi, editörün kararını hakemlere bildirir.

9. Gerekliyse yazarlar taslak üzerinde değişiklik yaparak çalışmayı tekrar editöre yollar.

10. Editör yeniden değerlendirme gerekip gerekmediğine karar verir; gerekirse süreç tekrar 4. adıma döner.

Kutu 13.1: Dergi Hakemlik Sürecinin Adımları.

Hakem değerlendirme sürecinin ilk aşaması hakemlerin tayinidir. Sonraki bölümde hakem veri tabanlarından ve editörlerin hakemleri nasıl seçip davet ettiklerinden bahsediyor olacağım (1. ve 4. adımlar). Tüm dergiler hakemler tayin edildikten sonra değerlendirme sürecini takip eden bir prosedüre sahiptir (5. adım). Seçilen hakemler değerlendirme teklifini geri çevirdiğinde, değerlendirmeler tamamlandığında veya geç kaldığında editöre haber veren bilgisayar tabanlı sistemlerle birlikte bu izleme süreci oldukça kolaylaşmıştır.

Bir noktada editör değerlendirme sürecini durdurur ve makaleyi yayına kabul edip etmeyeceğine karar verir (6. ve 7. adımlar). Editörler hakemlerin tavsiyelerini ve makale hakkındaki yorumlarını dikkatle ele alır ancak nihayetinde gerek hakemlerin gerek kendi değerlendirmelerine dayanarak kararı kendileri verir. Editörler genellikle hakemleri kararlarından haberdar eder (8. adım) ve genellikle hakemlerin yorumlarını birbirleriyle paylaşır. Bunun süreci güçlendiren iyi bir uygulama olduğunu düşünüyorum.

Editörün önünde iki temel seçenek vardır. İlkinde makaleyi olduğu şekliyle yayına kabul eder. Birçok dergi için bir makalenin ilk başvurulduğu şekilde, hiç değişiklik istenmeden kabul edilmesi oldukça nadirdir ancak zaman zaman bu rastlanan bir durumdur.

İkinci seçenekte, eğer makale editörün gözünde yayınlanma potansiyeli taşıyorsa editör yazarlardan bazı değişiklikler yapmasını talep edebilir (9. adım). Çoğu dergi değişiklikleri küçük ve büyük kategorilerine ayırır. Küçük

değişiklikler makaleyi pek fazla değiştirmez ve yeniden başvuru durumunda dış hakeme gerek olmaz. Büyük değişiklikler genellikle ek veri toplanması, mevcut verinin analiz veya sunum şeklinde bir değişimi hatta raporun bazı çıkarımlarının değiştirilmesi gibi, makalede ciddi değişiklikler anlamına gelir. Büyük değişiklikler istenen makaleler genellikle aynı hakemlerin yorum ve tavsiyelerini almak üzere gönderilir. Ancak bazen editör makaleyi farklı hakemlere de yollayabilir (10. adım).

Editörün önündeki üçüncü seçenek ise başvurunun geri çevrilmesidir. Konunun dergi okuyucuları için uygun olmadığı veya makale türünün (ör: vaka raporu, kitap değerlendirmesi gibi) o dergide yayınlanan bir tür olmadığı durumlarda makaleler hakem değerlendirmesine alınmadan (3. adım) geri çevrilebilir. Editörler makalenin metot veya diğer özelliklerinin hakem değerlendirme sürecinden olumlu bir tavsiye alma şansının çok az olduğuna veya hiç olmadığına da kanaat getirebilir. Bu tarz durumlarda kararın hızlıca verilip geri dönüş yapılması yazarın çıkarına olur çünkü yazarlar gecikmeden başka bir dergiye başvurabilirler. Makaleyi hakem sürecine sokmadan geri çevirme kararı hayli meşgul olan hakemlerin zamanının boşa harcanmasını da önlemiş olur. Zira bu kişiler başarı şansı yüksek makaleleri değerlendirdiğinde dergi için daha faydalı olur. Çoğu zaman editörler makaleyi reddetme kararlarını hakem değerlendirme sürecindeki olumsuz tavsiyelere dayandırır. Bu durumlarda yazarlar, editör ve hakemlerden makalelerinin zayıf yönlerinden bazılarını tarif eden yorumlar alırlar. İdealde ise yazarlar bu yorumları dikkate alarak bir başka dergiye yollamadan önce makalelerini revize ederler.

Dergi yayıncılığında en yeni gelişmelerden birisi, çeşitli dergilerin oluşturduğu bir yayın konsorsiyumu içerisinde dergilere gelen başvuruların art arda sıralanması uygulamasıdır (Barroga, 2013). Yazarın izni alınarak editörler geri çevirdikleri bir makaleyi ve o makalenin tamamlanmış değerlendirmelerini konsorsiyum içerisinde kabul edilme şansı daha yüksek bir başka dergiye iletebilirler. Bu hem hakem değerlendirmeden zaman kazandırır hem de süreç sil baştan başlamayacağı için nihai yayını hızlandırır. Genellikle bir konsorsiyumda aynı yayın şirketine bağlı dergiler bulunur.

Editörler Hakemleri Nasıl Seçer?

Karşılıklılık ilkesine geri dönecek olursak, yazarlar olarak kendi makalemize kimlerin hakem tayin edilmesini isteriz? Dürüst olmak gerekirse muhtemelen çalışmamızdan etkilenebilecek hakemler isteriz. En azından çalışmamızın alanında bilgi sahibi ve değerlendirme sürecinde adil davranacak hakemleri tercih ederiz. Editörler de çeşitli araştırma yaklaşımlarının potansiyel avantaj ve dezavantajları hakkında uzmanlık bilgisine sahip, adil ve tarafsız olabilecek, çıkar çatışması yaşamayacak şahısları hakem olarak isterler. Son olarak editörler hakemlerin çalışmalarını zamanında bitirmelerini ve makale hakkında yapıcı yorumda bulunmalarını arzu eder.

Uygun hakemlerin seçim süreci genellikle bir veri tabanı ile başlar. Böylesi bir veri tabanında en azından hakemlerle irtibat kurulacak e-posta adresleri yer alır. Büyük multi-disipliner bir dergide editörler, hakemleri makalelerle eşleştirebileceği çeşitli araçlara ihtiyaç duyarlar. Daha küçük ve uzmanlaşmış dergilerde ise hakemlik için genellikle kendi normal yayın danışma kurulları yeterli olur. Oysa büyük dergiler için iş yükünün çoğunu özel hakemler üstlenir.

Güncel irtibat bilgilerine ek olarak, tipik bir hakem veri tabanında hakemlerin uzmanlık alanlarını tanımlayan çeşitli araçlar yer alır. Örneğin veri tabanı her bir hakeme bir veya daha fazla anahtar kelime veya etiket atayabilir (ör: moleküler genetik, farmakoterapi, önleme, politika vs.). Ticari yayın yazılım sistemleri hem makalelere hem de hakemlere tayin edilen anahtar kelimeleri birbirleriyle eşleyerek editörlere uzman hakemlerin bir listesini sunar. Bu programlar ayrıca editörlere ilgili hakemlerin hâlihazırda başka bir makale üzerinde çalışıp çalışmadıkları, en son değerlendirme tarihleri ve en son yaptıkları değerlendirmelerin sayısı gibi bilgileri de iletir. Hakemlerin önceki verilen işleri geciktirip geciktirmediklerini veya ne kadar sürede tamamladıklarını da görmek mümkündür. Hatta bazı sistemler, daha önceki değerlendirmelerinde yararlı, yapıcı öneri ve yorumlarını zamanında gönderen hakemleri hatırlatabilecek şekilde puanlama yapılmasına da müsaade eder.

Kişinin ismini bir derginin veri tabanına aldırabilmesinin birçok yolu bulunur. Muhtemelen en yaygın yöntem o dergide bir makalenin yayınlanmış olmasıdır. Editörler genellikle dergilerinde kendileri de uzman veya sorumlu yazar olarak

birçok makale yayınlamış hakemleri tercih ederler. Uygun bir hakem henüz veri tabanında mevcut değil ise editörlerin çoğu PubMed veya diğer arama motorlarını kullanarak hızlı bir yazar taraması yapar, hakem adaylarının diğer yayınlarını görüntüler. Yayın yazılımları bu taramaya çoğunlukla yardımcı olur. Bazen yazarlar kendi makaleleri için hakem önerirler. Editör bu öneriyi kabul ederse ve hakem veri tabanına kayıtlı değilse eklenir. Editörler yayın danışma kurullarından veri tabanına eklenmek üzere yeni hakemler önermelerini isteyebilir ve çoğu editör kendilerine yapılan hakemlik başvurularından memnun olur. Son olarak, bir editörün eline, zaman zaman uygun bir hakemin bulunmadığı makaleler geçebilir. Böylesi durumlarda editörler alandaki kendi bilgilerini kullanarak veya makalede ilgili çalışmalar yaptıkları belirtilen yazarları araştırarak yeni hakemleri veri tabanlarına eklerler.

Bir makale için en iyi muhtemel hakemin seçilmesi, bir editörün en önemli sorumluluklarından biridir. Kendi tecrübelerim ışığında, bu aşamada makaleyle hakem arasında iyi bir eşleme sağlamak için biraz zaman harcamanın, sonradan daha başka hakemler aramakla harcanacak zamandan tasarruf ettirdiğini söyleyebilirim. Hakemler de kendi uzmanlık alanlarına girdiğini düşündükleri makaleleri değerlendirmeyi tercih ederler. Her bir editör eşleme sürecini farklı ele alır. Alanda uzmanlığı olan hakemleri araştırmanın yanı sıra, editörler tek bir makale için hakem seçimlerini çeşitli boyutlarda dengelemek isteyebilirler. Örneğin, veri analiz yaklaşımında uzmanlık bilgisi olan bir hakemi, çalışmanın içerik alanındaki bilgisiyle tamamlayan bir başkası ile bir araya getiren metodolojik bir denge oluşturabilirler. Kıdemli bir bilim uzmanını daha az tecrübeli bir hakemle eşleştirmek genellikle iyi sonuç verir çünkü tecrübesi az olan kişi uzman hakemin yorumlarını görerek eğitilmiş olur. Bazen editör, özellikle tartışmalı bir alanda, tarafsız olarak bilinen bir hakeme ihtiyaç duyar. Editörler genellikle çalışmaya coğrafi, kültürel ve cinsiyet eşitlikçiliği sağlayabilecek, geniş bir yaklaşım getiren hakemlerle çalışmayı severler.

Genel olarak her makale için iki hakeme ihtiyaç duyulur. Ancak ikiden fazla hakemin davet edildiği durumlar da vardır. Değerlendirmelerin zamanında yapılmadığı ve hakem sürecinin geciktiği durumlarda editörler özellikle güvendikleri bir hakemi sürece dâhil edebilirler. Bu ve bunun gibi bazı ince durumlar, hakem seçimini zor bir süreç haline getirir.

Bilgili ve güvenilir hakemler seçmenin yanı sıra editörler gerçek veya algılanan çıkar çatışmalarını ve taraflılığı önlemek için ellerinden geleni yaparlar. Sonraki satırlarda ele alacağımız gibi, editörler hakemlerin sahip oldukları tüm muhtemel çıkar çatışması veya yanlılık durumlarını bilemezler; o nedenle hakemlerin bunları kendilerine açıklamalarını beklerler. Editörlerin bazı çıkar çatışmalarını önlemek için yararlandıkları nispeten kolay bazı yöntemler vardır. Makale yazarlarından herhangi biriyle son yıllarda ortak yazarlık yapmış olan veya aynı araştırma takımında olduğu bilinen kişiler gibi yazarlara yakın bilim meslektaşlarını genellikle hakem adayı olarak tayin etmezler. Yazarlarla aynı kuruma mensup hakemleri tayin etmemek genelde akıllıca olur. Fakat yazarlar büyük ve çoklu yerleşkesi bulunan kurumlarda çalışıyor ise bu tür bir önlem almak şart olmayabilir. Editörler kendileri de genellikle uzman oldukları için uzun süreli tartışma ve anlaşmazlıkların farkındadırlar, bunu dikkate alarak tarafsız hakemler seçmeye çalışırlar. Muhtemel bir yanlılığı tamamıyla bertaraf etmek mümkün olamasa da editör bunun için elinden geleni yapar.

Hakemleri davet etme süreci dergiden dergiye farklılık gösterir. Bazı editörler makalenin bir kopyası ile değerlendirme yönergelerini doğrudan hakeme gönderirler. Diğer bazıları ise önce e-posta yoluyla makalenin kısa özetini hakem adaylarına yollayarak onları davet ederler ve ilkin belli bir tarihe kadar değerlendirme yapıp yapamayacaklarını sorarlar. Hakemler onay verirse iş onlara verilir ve o zaman makalenin tam metnine, değerlendirme formları ile yönergelere erişim sağlarlar. Bu davet şeklinin bir avantajı hakem adaylarının yaşayabilecekleri herhangi bir çıkar çatışmasını önceden tespit edebilmeleri veya çalışma alanında yeterli uzmanlığa sahip olup olmadıklarını tartmalarıdır. Bazı editörler birçok hakemi davet edip ilk cevabı yollayan ikisine görevi tevdi ederler. Bilgisayar ve e-posta kullanımı bu aşamalardan bazılarını otomatik hale getirerek süreci daha da hızlandırmıştır. Makalenin dergiye gönderilmesi, hakemlerin davet edilmesi, atanması ve hakemlik sürecinin başlatılmasının tamamını artık bir gün içerisinde yapmak mümkündür.

Niçin Hakemli Değerlendirme?

İyi bir hakem olmanın yollarını tartışmadan önce, hakem değerlendirmesini ne için kullandığımızı ve kişinin niçin hakem olmak isteyebileceğini açıklayacağım. Hakem değerlendirmesinin öncelikli dört amacı vardır; (a) yayın karar verme sürecine tavsiyede bulunmak, (b) geri çevirmenin gerekçelendirilmesi, (c) kabul edilebilir makalelerin kalitesinin arttırılması ve (d) etik ve bilimsel suistimal durumlarını tespit etmek.

Yayına Karar Verme

Dergiye gelen makale başvuruları hakkında bir değerlendirme almanın en açık nedeni, editörün o dergide o makalenin yayınlanması için karar vermesine yardımcı olmaktır. Hakemlerin yalnızca tavsiye mercii oldukları hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu tavsiyelere uyup uymama kararı editöre aittir. Bu gerçek zaman zaman editörün, önerilerini göz önüne almadığını hisseden hakemleri rahatsız etmektedir. Ancak editörün kararına etki eden unsurlardan bazıları düşünüldüğünde bu rahatsızlık ortadan kaldırılabılır. Editörler tüm hakemlerin gönderdiği içeriğe dayalı olarak karar verirler ve bazen farklı hakemler birbiriyle çatışan tavsiyelerde bulunur. O zaman editör, bir hakemin tespit ettiği bir problemin revizyonla düzeltilebileceğini düşünebilir veya yazar o problemin neden o denli önemli bir husus olmadığına dair sağlam argümanlar ortaya koyabilir. Yahut editör makalenin üzerinden geçerek hakemin o yorumuna katılmayabilir. Bazen de bir editör makalenin taşıdığı önemin hakemler tarafından tespit edilen bazı problemleri gölgede bıraktığını düşünebilir. Öte yandan hakemler bir makalede hiçbir kusur bulmadığı halde editör makaleyi etkisiz bulabilir veya başka bir dergide yayınlanmasının daha uygun olduğuna karar verebilir. Çoğu dergi yayınlayabileceğinden daha fazla sayıda makale başvurusu alır. O nedenle editörlerin, büyük kusuru olmayan ve potansiyel olarak yayınlanabilir makaleler arasından seçim yapması gerekir. Tüm bu etmenler ve diğerleri yayına karar verme sürecine etki eder. Bir hakemin tavsiyelerini takip etmemeye karar veren editörler hakemin değerlendirmesini yine de mükemmel bulabilir. Editörün karar mektubu veya diğer hakemlerin yorum yazıları kendisine ulaşan hakemler editörün kararının temellerini genelde anlayabilirler.

Geri Çevirmenin Nedenlerinin Açıklanması

Hemen hemen tüm dergiler, hakemlerinden, daha sonra karar mektubuyla birlikte yazara gönderilmek üzere, makale hakkında yorum ve önerilerini sunmalarını ister. Hakemler bir makalenin geri çevrilmesini tavsiye ediyorsa, yazarlara yönelik olarak kaleme aldıkları yorumlarda bu kanaatlerinin temelini açıklamalıdır. Bu, yalnızca yazarlara hak ettikleri geri bildirimi sağlamakla kalmaz, başka bir yere makalelerini göndermeleri ve genel olarak çalışmalarını geliştirmeleri için yazarlara yardımcı olur.

Yayınlanmış Makalelerin Kalitesini Artırmak

Hakem değerlendirme sürecinde yapıcı yorumlar almanın en önemli nedenlerinden birisi hiç kuşkusuz makalelerin en mükemmel haliyle yayınlanmasını sağlamaktır. Hakem süreciyle çok daha iyi bir forma kavuşmuş ve alana çok önemli katkılar sağlamış fakat başlangıçta oldukça mütevazı görünen makalelere şahit oldum. Yazarlardan makalelerine hakem değerlendirmeyle sağlanan gelişim için birçok teşekkür mektubu aldım. Elbette yazarların hepsi yapıcı eleştirileri takdir etmez veya makalelerinde yapmaları gereken, hakemleri memnun edecek değişiklikler için harcayacakları ekstra çabadan mutlu olmazlar. Fakat çoğunun, çalışmalarının uzmanlar tarafından eleştirilmesini kıymetli bulduğuna inanıyorum. Bazı durumlarda yazarlar hakemin tavsiyesine uyduğunda makalenin alana katkısı zayıflıyor olabilir ancak bunu bizzat yaşadığım tek bir örnek bile hatırlamıyorum. Hakemlerin yazarlardan talep ettiği büyük değişiklikler hakkında değerlendirmede bulunmak editörlerin sorumluluk alanıdır ve bir hakemin tavsiyesine katılmıyorsa bir kapak mektubu bu fikirlerini yazarlara iletmeleri gerekir. Editörler ayrıca tavsiye edilen bazı revizyonları yapmayı tercih etmeyen yazarların getirdiği karşı argümanları dikkatlice ele almalıdır.

Hakem değerlendirme sürecinin bilimsel yayınların kalitesini arttırdığına dair bilimsel kanıtlar nelerdir? Bu konu üzerine kapsamlı bir tartışma yürütmenin yeri bu bölümün satırları olmasa da konu hakkında çok az araştırma yapıldığını ve yapılan çalışmaların bu soruya henüz net bir cevap veremediğini duymak okuyucuların ilgisini çekebilir (Fletcher & Fletcher, 2003; Overbake & Wagner,

2003; Jefferson ve d., 2007). Hakem değerlendirmesine getirilen farklı yaklaşımlar üzerine de fazlaca ampirik araştırma mevcut değildir (ör: açık ve kör değerlendirme). Gerek dergi yayınları gerekse araştırma bursu başvurularındaki hakem değerlendirme süreçleri hakkında çeşitli eleştiriler kaleme alınmıştır (ör: Smith, 2006). Bununla beraber editörler genel olarak makalelerin hakem değerlendirme süreciyle iyileştigiğine şahit olurlar. Ancak büyük olasılıkla bu yönde bir önyargıları vardır ve hakem değerlendirmesi dergi yayıncılığında kalite denetimi için bulunmuş tek sistemdir.

Etik ya da Bilimsel Suistimal Alanlarını Belirlemek

Çoğu dergi, hakemlerden bir başvuruda tespit ettikleri herhangi bir araştırma konusunun korunması sorununu veya diğer etik kaygıları ele almasını talep eder. Hakemlerin veriyi dikkatle incelemesi sonucunda, raporlanan yöntemler ile verinin sunum ve analiz şekli arasındaki tutarsızlıklar veya veri setinin (ör: çeşitliliği olmayan) imkânsız yakın olduğu ortaya çıkabilir. Bu durumda hakemler veri raporlamasında hatalardan veya doğrudan veri uydurulmasından şüphelenebilirler.

Hakemler aynı makaleyi yazan yazarların aynı verileri kullanarak eş zamanlı şekilde iki veya daha fazla dergiye başvuru yaptığını veya önceki yayınlarını biliyor olabilir. Hakemlerin muhtemel etik veya bilimsel suistimal kaygılarını editöre iletmeleri oldukça önemlidir. Genellikle bu, editöre yazılan gizli bir mektupla yapılır. Editör de bu kaygıların izini sürer. Hakemlerin bu tip problemlere işaret etmeleri için kanıt gerekmez, yalnız kaygı duymak için makul bir gerekçe yeterlidir.

Niçin Dergi Hakemliği?

Şimdi araştırmacıların bilimsel dergi makalelerini değerlendirmelerinin yedi temel nedeni üzerine detaylarıyla ineyeğim. Ancak çoğu kişinin bunu yapmadığındaki en önemli saikin değerlendirme yapmayı sevmesi olduğunu hatırlınızdan çıkarmayın. Her şeye rağmen çoğumuzu en başta bilime iten şey, bilim

üzerine eleştirel düşünmek, son ilerlemeler hakkında bilgi sahibi olmak ve sağlık alanına bir katkı sağlamaktır. Değerlendirme yapmak da birkaç saatlik bir çalışmayla yerine getirilebilecek akademik, yenilikçi, yoğun ve mühim bir etkinliktir. Bundan daha iyi ne olabilir ki?

Mesleki Sorumluluklarınızı Yerine Getirir

Hakem değerlendirme süreci Altın Kural'ın basit bir uygulama şeklidir. Makalenizi değerlendirmesi için insanlara ihtiyacınız var. O yüzden siz de başkalarınınkini değerlendirmelisiniz. Herkesin yazar olduğu, kimsenin hakem olmadığı bir sistem ölüme mahkûmdur. Dolayısıyla hem yazar hem de hakem olarak bu sürecin bir parçası olmanız kendi mesleki sorumluluğunuzdur. Kariyerlerinin ilk zamanlarında “görevlerini yerine getirdikleri” için uzman bilim insanlarının hakem değerlendirme süreçlerinden istisna tutulmasını öngören görüşe katılmıyorum. Yazmaya devam ediyorsanız değerlendirme de yapmalısınız. Esasında deneyimli akademisyenlerin sahip olduğu bakış açısı hassaten önemli olabilmektedir.

Hakem Değerlendirme Sürecine Dair Anlayışınızı Geliştirir

Genç akademisyenlerin hakem değerlendirme sürecini özellikle öğrenmeleri gerekir. Zira kariyerlerinde elde edecekleri başarı büyük oranda buna bağlı olacaktır. Bilim dünyasındaki çoğu danışman, hakem değerlendirmesine yönelik aşamalı bir uygulamayı verdikleri eğitime dâhil etmektedir. Kendisine atanan bir makalenin değerlendirmesini sorumluluğundaki meslektaşından hazırlamasını istemek, danışmanların bu konuda uygulayabilecekleri iyi bir stratejidir. Burada danışmanın yeni araştırmacıdan yardım isterken hakem sürecinin gizliliğini tüm yönleriyle açıklaması gerekir. Acemi hakem hazırladığı değerlendirmeyi gerekli değişiklikleri yapacak ve öğrencisine geri bildirim verecek olan danışmanına yollar. Daha sonra danışman değerlendirmeyi dergiye gönderir. Bu şekilde rehberlikle yapılan hakem değerlendirmelelerinde danışmanların kendilerine yardımcı olan asistan meslektaşlarının ismini editöre belirtmesi gerekir. Danışmanlar bağımsız çalışma yapmaya hazır olduğunu düşündüğü meslektaşlarının hakem veri tabanına eklenmesini tavsiye edebilirler.

Eleştirel Düşünme Yeteneğinizi Geliştirir

Diğer insanların çalışmalarını değerlendirmeye almak kendi çalışmalarınız hakkındaki eleştirel düşüncenizi geliştirir. İyi hakemler belli bir bilimsel yaklaşımın güçlü ve zayıf yönlerinin her ikisini birlikte ortaya çıkarmaya gayret ederler. Değerlendirdiğiniz makaledeki yöntemi eleştirel şekilde ele alırken bazen kendi çalışmalarınızda da benzeri bir yaklaşım gösteriyor olabilirsiniz. Belki de değerlendirdiğiniz makaledekine benzer yöntemleri kullanmayı düşünüyorsunuz. Makalenin bazı zayıf yönleri üzerine kafa yormak, kendi yaklaşımınızı geliştirmenizi sağlayabilir.

Kendi eleştirel düşünce biçiminizi değerlendirmenizin en yararlı yollarından biri diğer hakem(ler) ve editörlerin çalışma hakkındaki sözlerine bakmaktır. Her ne kadar hepsi bunu yapmasalar da dergilerin yazarlara gönderilen yorum ve karar mektuplarını anonim olarak, hakemlerin erişimine sunması gerektiğine yürekten inanıyorum. Başka bir hakem veya editör, deneysel tasarım veya veri analizinde sizin gözden kaçırdığınız ciddi bir kusurunuzu tespit ettiğinde, bundan haberdar olmak hem yapıcı hem de biraz mahcup edici olabilir.

Yazı Becerilerinizi ve Veri Sunumlarınızı Geliştirir

Bir makaleyi (ve diğer hakemlerin, editörün yorumlarını) değerlendirmek, kendi yazı tarzınızı, sunum şeklinizi ve veri analizinizi nasıl geliştirebileceğinize dair yeni kavrayışlar sunar. Yazarların revizyonları nasıl yaptıklarına ve hakem yorumlarına nasıl cevaplar verdiklerine şahit oldukça kendi makale revizyon yaklaşımınızı geliştirebilirsiniz. Hakemler genellikle makaleleri kısaltarak yazarlara eserlerini nasıl daha özlü hale getireceklerine dair tavsiyelerde bulunurlar. Onlar yazarlara yazılarını nasıl odaklayacaklarına yardım ederken kendi makalelerine bunu yapmayı da öğrenirler. Ayrıca diğer makaleleri tashih etmek kendi yazılarınızı düzeltmenizi de sağlar.

Alandaki Araştırmalar Hakkında Daha Fazla Bilgi Edinirsiniz

Yalnızca okuyup geçmektense bilimsel bir makaleyi değerlendirmek, hakeme çalışma hakkında daha iyi bir anlayış kazandırabilir. Zira değerlendirme yapmak eleştirel düşünceyi de içerir. Ek olarak genellikle kendi uzmanlık alanınızın biraz dışında oldukları için, muhtemelen normalde okumayacağınız makaleleri değerlendirmeniz sizden istenir. Editör ile diğer hakem(ler)in yorum ve önerileri bazen sizin için değerlendirme yaptığınız makalenin kendisinden daha ilginç ve ehemmiyetli olabilir. Karşılaştığım en mükemmel bilimsel yazılar genellikle değerlendirme şeklinde olanlardı. Ne de olsa hakemler bilimsel bir çalışma veya yeni bir hipotezin dikkat çekici, güçlü ve zayıf yönlerini birkaç paragrafta özetlemesi istenen alanında uzman kişilerdir.

Dergilerle Bir Bağ Kurarsınız

Sizi hakem olarak ekleyen veri tabanları genelde yazar olarak da ekleyecektir. Bir derginin düzenli yazarı ve hakemi olan ve her iki rolü başarıyla yürüten kişiler bir dergiyle bağ kurarak iyi “dergi vatandaşı” olurlar. Yayın kurulu sizin kim olduğunuzu bilir ve uzmanlık alanlarınızı daha iyi takdir ederek çalışmanıza güven duyar. Bir dergiyle iyi bir ilişki yürütmeniz ileride yayın danışma kuruluna davet almanız veya bizzat editörlük üstlenmenizle de neticelenebilir.

Terfi Görevlerini Yerine Getirmiş Olursunuz

Bilim insanları olarak yaptığımız çalışmalar sürekli değerlendirmeye tabi tutulur. Terfi ve/veya kadro için değerlendirmeler de buna dâhildir. Çoğu akademisyen için mesleğimize yaptığımız hizmet, değerlendirildiğimiz ve yargılandığımız alanlardan birisidir. Yukarıda bahsedildiği gibi dergi hakemliği, bilgilendirilmesi ve ödüllendirilmesi gereken önemli bir hizmettir. Hakemlerin kendi dergi hakemlik etkinliklerini genellikle özgeçmişlerinde belirttiklerini ve düzenli iş raporlarına dâhil ettiklerini biliyorum. Yalnızca bir makaleyi değerlendirmeye davet edilmiş olmanız bile, alanda bilinen bir isim olduğunuzun ve bir editörün uzmanlığınıza bir anlamda güvendiğinin kanıtıdır. Çoğu dergi

güncel hakem listelerini yayınlar, bazıları da iyi hakemlerini teşvik etmek adına (küçük hediyeler veya yayınevinin kitap ve dergilerinde indirim sağlamak gibi) ek teşvikler sunar.

İyi Bir Hakem Nasıl Olunur?

Bu bölümdeki önerilerin birçoğu yukarıda tarif edildiği gibi hakemlik sürecinin hedeflerinden beslenir. Basitçe ifade edecek olursak, iyi bir hakem editörün hakem değerlendirme hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur. Rehber olabilecek bir başka ilke ise dostumuz Altın Kural'dır. Kendi çalışmanızı değerlendirmesini isteyeceğiniz türde bir hakem olmalısınız. Hakemlerin olayları bir yazarın bakış açısından görmeye çalışması ve yayın yapmanın yazarlar için hayati öneminin olduğunu hatırla bulundurması her zaman önemlidir. Zaman zaman bir yazarın terfi veya bir fon başvurusunda olumlu bir değerlendirme alması için son bir yayın yapmaya ihtiyacı olur. Yazarlar, bir makalenin yayına kabul almasının kendi varlıkları için son derece hayati bir kanıt olduğu çok fazla rekabetçi bir alanda araştırma yapıyor olabilirler. Hakemler, dikkatsiz ya da aylarca geciken bir değerlendirmeye bir yazarın cevabının nasıl olacağını az çok tahmin edebilir. Genellikle yaşanan gecikmeler veya acele kaleme alınan değerlendirmeler için editöre mazeret sunarlar fakat yazar bu gecikme ile bu üstünkörü muamelenin etkilerini editörden daha şiddetli hisseden taraftır. Hakem sürecine dâhil olurken şu özlü sözü masanıza asmanızı öneriyorum: Nasıl değerlendirilmek istiyorsanız, başkalarını da öyle değerlendirin.

Sonraki kısımda eski bir editörün iyi bir hakem olmaya dair tavsiyeleri olarak görülebilecek bazı maddeler sunacağım. Bu kısmı, Kutu 13.1'de belirtilen hakemlik sürecinin aşamalarıyla eşleşen bir şekilde organize ettim.

Hakemlik Davetini Zamanında Cevaplayın

Yukarıda belirttiğim gibi, çoğu dergi bir makaleye hakemlik daveti göndermek için e-posta veya faks araçlarını kullanır. Bu davet genellikle makaleyle ilgili temel bilgileri ve kısa bir özeti içerir. Davet karşısında yapabileceğiniz en berbat

şey, onu görmezden gelmektir. Kabul edip etmeyeceğinize karar vermeniz ve editöre bilgi geçmeniz yalnızca bir veya iki dakikanızı alır. Değerlendirmeyi yapmak istiyor fakat istenen tarihte tamamlayamayacağınızı düşünüyorsanız editöre bunu iletip daha ileri bir tarihin uygun olup olmadığını sorun. Daveti geri çevirmeye karar verdiyseniz başka hakem tavsiyesi vererek editöre yardımcı olabilirsiniz. Ancak asıl önemli olan husus editöre zamanında geri dönüş yapmanızdır. Cevap vermediğiniz zaman editörü başka hakem adaylarıyla irtibat kurmadan önce ne kadar beklemesi gerektiğine karar vermek gibi güç bir duruma sokarsınız ve değerlendirme sürecini aksatırsınız. Bu davet aşamasında gecikmeleri önlemek için editörlerden bazıları birçok nitelikli hakemi davet eder ve ihtiyacı kadar olanın hemen geri döneceğini ümit eder.

Hakemler çoğu zaman davetleri geri çevirir. Editörler bu duruma alışkındır. Siz de o anda çok meşgul iseniz, tamamlamanız gereken başka hakem değerlendirmeleri varsa, o makaleyi değerlendirmede kendinizi yetkin hissetmiyorsanız ya da bir çıkar çatışması yaşayacağınızı düşünüyorsanız editörler bunları anlayışla karşılayacaklardır; özellikle dergileri için genellikle değerlendirme kaleme alan bir kişiyse. Ancak o dergi için hiçbir zaman değerlendirme yapmayacağınızı düşünüyorsanız, hakem veri tabanından tamamen kaldırılmanız için bunu editöre belirtmeniz en iyisidir.

Muhtemel Çıkar Çatışmalarını veya Makaleyle İlgili Önceki Değerlendirmelerinizi Editöre Bildirin

Bariz bir çıkar çatışması varsa değerlendirme davetini geri çevirmeniz gerekir. Genellikle hakemler yazarla daha önce yapılan ufak ortaklıklar veya yıllar önce birlikte yapılan çalışmalar gibi çıkar çatışmasının hafif formlarında bunu açık edip etmemede kararsız kalırlar. Bu tür durumlarda kaygılarınızı editöre söylemeniz en iyisidir. Böylelikle gerçek bir çatışma durumu olup olmadığına editör karar verebilir. Muğlak çatışma alanlarını açıkça belirtmek bir editörün kaygılarını azaltabilir. Öte yandan adil ve tarafsız bir değerlendirme yapma becerinizi etkileyebilecek bir çatışma içerisinde olduğunuzu hissediyorsanız çıkar çatışması gerçektir ve hakemlik teklifini kabul etmemeniz gerekir.

Hakemler umulandan daha sık şekilde, zaten değerlendirdikleri ve başka dergi tarafından geri çevrilen bir makaleyi tekrar değerlendirme daveti alırlar. Çoğu hakem birden fazla hakemlik veri tabanında yer alır ve bu dergiler de makalelerle hakemleri benzer şekillerde eşleştirir. Bazı hakemler, yazarı çifte yargılamaya almak istemediklerini belirterek tekrar değerlendirme yapmayı reddeder. Böyle durumlarda editöre danışmanızı öneririm. Şahsi kanaat olarak, hakemlerin aynı makaleyi farklı iki dergi için değerlendirmesinde herhangi bir problem görmüyorum. Makalenin yeni hali değerlendirilen önceki hal ile birebir aynı ise ve hakem aynı tavsiye ve yorumları yapması gerektiğini hissediyorsa bunları aynen sunmalıdır. Ancak yazar makaleyi yeni dergiye yollamadan evvel birtakım değişiklikler yapmış ise, tavsiyelerin bu revize edilmiş versiyonu muhatap alması gerekir. Yazarlar makaleleri geri çevrildiğinde, aynı makaleyi ilk başvuruda kendilerine iletilen kaygıları düzeltmeden başka bir dergiye yolladıkları zaman bir risk aldıklarının farkında olmalıdır. Zira makaleleri aynı hakemin masasına düşebilir.

Gizliliğe Riayet Edin

Dergilere gelen makale başvuruları gizli bilgidir. Hakemlerin böyle bir makalenin var olduğunu dahi açığa vurmayacak şekilde bilgi gizliliğine titizlikle saygı göstermesi gerekir. Değerlendirme yaparken bir meslektaş veya öğrencisinin katkısını talep eden hakemler, öncelikle bilgi gizliliği ile ilgili o kişiyi bilgilendirmelidirler. Danışmanlarının herhangi bir ifşa durumundan hakem bizzat sorumludur.

Değerlendirme sürecindeki makalelerde bilgi kullanımının en etik dışı yöntemi ise hakemin bu bilgilerden doğrudan kendi çalışması lehine istifade ettiği durumlardır. Örneğin, henüz yayınlanmadan bahsedilen yeni bir metodolojiyi kullanmak, kendi yayınında veya fon başvurusunda çalışmaya atıf vermek bu etik dışı uygulamalara örnek olarak verilebilir. Hakem değerlendirme sürecinde gizliliğe riayet edilmemesi ve bilginin kötüye kullanımı bilimsel suistimal kapsamındadır.

Hakemlere makalede bazı değişiklikleri görüşmek üzere sorular ve teklifler yöneltmek için ya da başka bir nedenle yazarlarla irtibat kurmamalarını ısrarla tavsiye ediyorum. Dergilerin açık bir hakemlik süreci yürüttüğü ve yazarların hakemlerin kimliklerinden haberdar olduğu durumlar için de bu geçerlidir. Bu tip iletişimler hem hakem hem yazar için iyi sonuçlanmaz, makale hakkında tartışmaya başlayarak uygunsuz bir şekilde editörü karar sürecinin dışında bırakır ve büyük olasılıkla değerlendirme sürecinin önemli bazı yönlerinin editörden gizli kalmasına neden olur. Bu durum ilgili tarafların önemli bilimsel ilişkilerine de zarar veren bir sürece evrilebilir.

Değerlendirmeyi Zamanında Bitirin

Editörler değerlendirme tavsiyelerini kendilerine ulaştırmaları için hakemlere belli bir süre verirler. Bu süreyi geciktiren hakemler sonuç olarak yazara saygısızlık etmiş olur. Belli bir sürede tamamlamayı vadederek bir değerlendirme teklifini kabul ettiği zaman bir hakem için işi geç bırakmanın bahanesi olamaz. Şayet bir değerlendirmeyi yetiştiremeyeceğinizi anlarsanız editörü bilgilendirin, böylece o da sizin değerlendirmenizi mi beklesin yoksa başka bir hakem mi davet etsin, bunun kararını verebilsin. Bir dergi editörü olmanın en hoş olmayan yanlarından biri hakemlere defalarca geciken değerlendirmeleri için hatırlatma yapma ihtiyacıdır. Bilgisayar ortamındaki hakem veri tabanları hakemlerin değerlendirmelerini ne kadar sürede tamamladıklarının kayıtlarını tutarak sürekli geciktiren hakemlerin veri tabanından çıkarılmasını sağlar.

Yayın Tavsiyesi Yapın

Bir değerlendirmeyi tamamlamanın en az iki aşaması vardır: Yayın için tavsiyede bulunmak ve yazarlara (ve gerektiğinde editöre) yönelik yorum yazmak. Her ikisi de önemlidir, ancak yayın tavsiyeleriyle ilgili bazı önerilerde bulunarak başlamak istiyorum. Derginin nasıl tavsiyeler yapmanızı beklediğini öğrenmek için hakem yönergelerini dikkatlice okuyun. Editör teknik beceri ve çalışmanın alandaki ehemmiyeti gibi konuları nasıl dengelemenizi istiyor? Çoğu dergi belirli bazı değerlendirme kriterlerine göre genel tavsiyelerinizi almak ister. Her ne kadar farklılık gösterebilir de genellikle dört muhtemel

karar seçeneğinden birini duymak isterler; kabul, küçük değişiklik, büyük değişiklik ve geri çevirme. Birçok dergi yayınlayabileceğinden çok daha fazla, teknik açıdan uygun makale başvurusu aldığında editörler makaledeki bilgilerin önemini dikkate alan tavsiyeler ister ve yeni bir temel mi sağladığını ya da özgün bir bakış açısı mı sunduğunu öğrenmeye çalışır. Tecrübeme göre hakemlerin en zorlandığı konu da budur, yani makaleleri taşıdıkları öneme göre yargılamak. Ancak alandaki uzmanlar olarak bu yargılamayı yapabilecek en doğru konumdaki kişiler de onlardır.

Gizli Yorumlarınızı Editöre İletin

Hemen her dergi, hakemlere, editöre özel yorumlar yollama seçeneği sunar. Bu yorumlar gizlilik içerir ve yazarla veya diğer hakemlerle paylaşılmaz. Yazar için yazdığınız yorumlarınızı burada tekrar etmeniz gerekmez, yazara yönelik yorumlarınız haricinde sadece editörün bilmesi gerektiğine inandığınız konuları yazın. Şunlardan bazıları editörün özel dikkatini çekmek isteyebileceğiniz durumlardan olabilir:

Daha önce bildirilmeyen çıkar çatışmalarını bildirmek: Yazarlarla herhangi bir ilişkiniz varsa veya değerlendirdiğiniz çalışmaya yönelik herhangi bir maddi veya kişisel çıkarınız bulunuyorsa bunu editöre bildirmeniz gerekir. Editör tavsiyelerinizi dikkate alarak vereceği kararda bu bilgiyi de hesaba katacaktır. Bahsettiğiniz çıkar çatışmasının sizi hakemlikten çıkarmayı gerektirdiğine inanırsa değerlendirmeniz karar aşamasında dikkate alınmaz ve yazara yönelik yazdığınız yorumlar gönderilmeyebilir. Bunun gibi durumlar nadir olur ancak editöre meseleyi olduğu gibi söylemek bilgiyi gözlemekten daha iyidir.

Uzmanlık alanınızı belirtmek: Makalenin bir değerlendirme sunmada kendinizi yetkin hissetmediğiniz bazı yönleri bulunabilir. Daha önce bahsettiğim gibi sizin alanınızda uzmanlığı bulunmayan bir başka hakemi tamamlamak için davet edilmiş olabilirsiniz. Makalede bir başka uzmanın gerekli olduğu bölümler varsa editöre bunu iletin. Uzmanlık alanlarınızdan bahsettiğiniz cümleleri yazarlara yönelik yorumlara değil de editöre yollayacağınız yorumlara eklemeniz daha iyi olacaktır.

Etik veya bilimsel suistimal ihtimallerini listelemek: Bahsettiğim gibi kaygınızı iletmek için etik sorun olduğundan yüzde yüz emin olmanız gerekmez. Sormak için yeterince nedeniniz var ise editörle bunu paylaşın.

Diğer yorumlar sunmak: Hakemler yazarlara gönderilmesi uygun olmayan fakat editörlerin göz önüne alması gereken diğer bazı seçenek ve ek bilgiler sunabilirler. Editörün doğru karar verebilmesine ve bir makalede gerekli değişiklikleri yapabilmesine yardımcı olacak her konuda hakemler kendini özgür hissetmelidir. Mesela bir hakemin raporlanan araştırmanın bazı tartışmalı yönlerini biliyor olması veya aynı araştırma grubunun sunduğu diğer raporlarla çok fazla örtüşme fark etmesi gibi durumlar buna örnek verilebilir.

Anketleri Doldurun

Çoğu dergi, hakemlerinden çıkar çatışması, etik, teknik beceri, anlamlılık, dil kullanımı ve diğer konuları içeren anketleri doldurmasını talep eder. Bu konulardan bazıları değerlendirme sürecinde kritik önemi haiz olabilir (ör: çıkar çatışması ve araştırma denek koruması gibi). Anketi doldurmak çok fazla zamanınızı almaz ve sunduğunuz bilgiler editöre yardımcı olur.

Yazarlar İçin Yorum Yazın

Burada da yine Altın Kural ilkesi bize nasıl davranacağımızı gösterir. Kendiniz bir yazar olarak şüphesiz ki bir editörün kararını dayandırdığı temeli bilmek istersiniz. Dolayısıyla değerlendirmesini yaptığınız makalelerin yazarları da bunu bilmek isterler. Yazara yorum yazmak değerlendirme sürecinin önemli bir parçasıdır ve hem yazarı hem editörü bilgilendirmek için yazılmalıdır. Yorumların belirlenmiş bir uzunluğu yoktur. Tecrübelerim ışığında genellikle bir veya iki sayfanın yeterli olduğunu söyleyebilirim ancak tavsiyenizin temel noktalarını birkaç paragrafta ifade edebiliyorsanız bu da uygundur. Bazı hakemler gayet detaylı bir şekilde sayfa sayfa iyileştirme önerileri sunarlar.

Yapıcı iyileştirmeler sunuluyorsa editörler buradaki çabayı hayli takdir eder. İyi bir değerlendirme yazmanın kuralları aşağıdaki gibidir:

Makalenin güçlü ve zayıf yönlerini belirtin: Yazarlara yönelik olarak yazdığınız yorumlara, makalenin ana güçlü ve zayıf yönleri hakkındaki fikirlerinizle başlayın. Genelde bu bölümü okuduktan sonra editör nihai tavsiyenizin temelini anlayabilmelidir (ancak bunu yazara gönderilen yorum kısmına ilave etmemelisiniz). Makalenin zaaflarıyla ilgili kısmı olabildiğince yapıcı cümlelerle anlatarak yazarın bu sorunu bir revizyonla düzeltmesinin muhtemel yollarını gösterin. Çalışmanın tasarımında ve dışlama kriterlerinde içkin zaaflar bir revizyonla düzeltilemez. O nedenle çalışmalarını nasıl yapmış olmaları gerekirdi, yazarlara bunu daha az çabayla doğrudan izah edebilirsiniz. Makalenin geri çevrilmesi taraftarı olsanız bile, editörün yazara çalışmanın zayıf yönlerini düzeltmesi için bir şans verebileceğini göz önünde bulundurarak yapıcı öneriler sunun. Çoğu hakem yazara yorumlarını iletirken makalenin (giriş, metot, sonuç ve tartışma gibi) her bölümünün güçlü ve zayıf yönleri tanımlar.

Teknik becerileri bilimsel orijinallik ile dengelemeye çalışın. Bu denge, teknik açıdan yetkin olmasına rağmen bilimsel değeri az olan veya yenilikçi olmayan tasarıların, önemleri az dahi olsa daha avantajlı durumda olduğu birçok kimseler tarafından inanılan burs değerlendirme süreçlerinin uzun yıllar boyunca temel konusu olmuştur. Dergi yayın hakemlerinin özel öneme sahip ve yaratıcı makaleleri belirlemesi ya da tam tersine bir makalenin alana çok ufak bir katkı sağladığı durumlarda bu yargılarını kendi değerlendirmelerinde belirtmeleri oldukça önemlidir.

İyileştirmeye yönelik özel önerilerde bulunun: Makalenin yazımı, şekiller veya tabloların iyileştirilmesi için detaylı öneriler hem editöre hem de yazara oldukça yardımcı olur. Muğlak olan paragraf veya cümleleri belirleyin, bilgi eksiği olan bölgeleri işaret edin ve yazının nasıl daha açık yazılabileceğini açıklayın. Makaleyi anlamakta siz zorlanıyorsanız muhtemeldir ki başka okuyucular da zorlanacaktır. Derginin format gerekliliklerine aşına olan hakemler düzeltme noktalarına işaret edebilirler. Hakemler ayrıca yazarın atıfta bulunması gereken ilgili bazı kaynakları belirtebilir.

Hakemlerin dergideki sayfaların genellikle çok kısıtlı olduğunu anlaması ve makalelerin gerekli malzemeyi içerecek şekilde mümkün olduğunca kısa olması gerektiğini takdir etmesi gerekir. Bazı tabloları veya şekilleri eleyerek ya da metindeki verileri özetleyerek makaleleri kısaltma yollarını işaret etmede hakemler özellikle yardımcı olabilirler. Giriş bölümleri genel olarak olması gerektiğinden daha uzun kaleme alınır; siz çıkarılabilecek gereksiz arka plan bilgilerini belirtin. Aynı şekilde tartışma bölümü fazla spekülatif veya çalışma sonuçlarının tali yanlarına fazla odaklanmış olabilir. 12. Bölüm’de bağımlılık dergileri için makale yazımı hakkında bazı öneriler bulunmaktadır. Hakemler yazarlara yazdıkları yorumlarda benzeri önerilerde bulunabilirler. Çoğunlukla özellikle tecrübesiz yazarlara yardımcı olmak konusunda hakemler oldukça cömert davranır. Hakem değerlendirme sürecini bir tür mentörlük fırsatı olarak değerlendiren hakemlerin hepsinin bu çabası beni her zaman etkilemiştir. Onlara gerçekten minnettarım.

Hakemlere makaleleri iyileştirmek adına hem genel hem özel önerilerde bulunmalarını salık verirken, yazarların bunu hakem geri bildirimini alabilecekler diye özensiz taslaklar ve tashih edilmemiş makalelerle başvuru yapmalarının bir gerekçesi olarak görmelerini istemem. Gözden geçirilmemiş taslaklarla başvurmanız hakemlere ve editörlere yönelik bir saygısızlık işaretidir ve Altın Kural’ın iyi işletilmediğini gösterir. Yazarların, hakemlerin değerlendirmekten mutlu olacakları makalelerle başvurmaları gerekir. Hakemler baştan savma hazırlanmış makaleleri değerlendirmekten bıkip usanmışlardır. Bu durum onları detaylı öneriler getirme konusunda isteksiz hale getirir ve verecekleri tavsiyeleri saptırır. Yazarlar ellerinden gelenin en iyisini yaparak başvurmalıdır.

Dil kullanımını yorumlayın: 4. Bölüm’de anadili İngilizce olmayan yazarların İngilizce yayınlanan dergilere makalelerini gönderdiklerinde karşılaştıkları sorunlar ele alınmaktadır. Hakemlerden dildeki hataları düzeltmeleri beklenemez. Anadili İngilizce olmayan biri tarafından yazıldığı açıkça belli olan bir makale önlerine geldiğinde hakemler mümkün olduğunca sunulan bilimin içeriğine odaklanmalı ve dil kullanımının iyileştirilmesi gereken yönlerine sadece işaret etmekle yetinmelidirler.

Yazar ve editörlerin bu sorunu gidermek için başvurabilecekleri çeşitli yollar bulunur. Hakemlerin zayıf bir İngilizce ile yazıldığı için tavsiyelerinde önyargılı bir tutum göstermemeleri gerekir. Hakem değerlendirmelerinde dil problemlerine işaret etmek yerine bazı dergi yayıncıları doğrudan dil desteği sunar veya editör yazardan, makalesinin kabul alabilmesini istiyorsa, anadili İngilizce olan birinden veya bir dil denetleme hizmetinden yardım almasını salık verebilir.

Yapıcı olmayan yorumlardan kaçınin: Bazı hususları yazarlara yorumlarda bahsetmenin gereği yoktur. Özellikle de yazarlar veya çalışma hakkında küçültücü yorumlara hiç gerek yoktur. Hakemler her daim yapıcı olmaya gayret etmelidir. Editörler fazla kişisel eleştirileri, yazarların mensup oldukları kurumları ya da coğrafi konumlarını aşağı gören diğer unsurları kaldırabilirler.

Esprilerin ve nükteli ifadelerin de yazarlara yönelik kaleme alınan yorum mektubunda yeri bulunmaz. Editörler kendilerine bizzat yazılan yorumlarda bunlardan keyif alabilir fakat yazarlar için bu işin ciddiye-tini bozan bir şeydir. Yazarlar, yaptıkları işi hakemin ciddiye almadığını düşünebilirler.

Dergi açık değerlendirme metodu kullanmadığı sürece hakemlerin kendi kimliklerini yaptıkları yorumlarda yazarlara açıklamaması gerekir (“Birlikte yaptığımız.....’nı gösteren çalışmamızda...” gibi). Kişisel zamir kullanımları bir hakemin kimliğine dair ipucu verebilir. Genellikle hakemler, atıfta bulunulması gerektiğini düşündükleri kendi yayınlarını sıklıkla yazara sunarlar. Bu şekilde yazara hakemlerin kim olduklarını işaret ederler.

Revizyonların Değerlendirilmesi

Değerlendirme sürecine dair söylediklerimin çoğu, makalelerin revize edilmiş halleri için de geçerlidir. Hakemlerin daha önce değerlendirdikleri ve revize edilmiş olan makaleleri yeniden değerlendirmeyi kabul etmeleri konusunda özel bir sorumlulukları olduğuna inanıyorum. Hakemler önceki versiyonda

tespit ettikleri zaafılara yazarların nasıl cevap verdiğini değerlendirmeye almalarıdır. Eğer yazarlar bu zaafıları gidermede başarılı olamamışlarsa sonraki değerlendirmede bunun belirtilmesi gereklidir. Öte yandan yazarın revizyonu başarılıysa ya da alternatif olarak belirttiğiniz kaygıların geçersiz olduğuna sizi ikna ediyorsa, yorumlarınızda bunları da ifade etmeniz gerekir. Her iki durumda yazarların makalede gerekli değişiklikleri gerçekten yapıp yapmadığını kontrol etmeniz elzemdir. Sorunlara yalnızca kapak mektubunda değinip geçmek yapıcı olmaz.

Hakemlerin diğer hakem(ler)in belirttiği kaygıları da incelemesi ve yazarların bunlara nasıl cevap verdiğine bakması gerekir. Diğer hakem(ler)in görüşüne karşı çıkıyor ve yazarın açıklamasını, orijinal makaleyi savunusunu haklı görüyorsanız bu meseleleri tartışarak editöre yardımcı olun. Diğer hakemin temelden hayli uzaklaştığı görüşündeyse bunu yazarlarla paylaşmak yerine editöre gönderdiğiniz yorumlarda endişelerinizi belirtmek en iyisi olacaktır.

Zaman zaman yazarlar metotlarını ve veri analizini açıklığa kavuşturduklarında yeni başvurunun ilk düşündüğünüzden daha da zayıf olduğunun farkına varırsınız. Durum böyleyse yeni gözlemlerinizi açıkça ifade ederek tavsiyelerinizi buna göre yapmanız gerekir. Bazen de bir makalenin revize edilmiş versiyonunu okurken hakemler başta fark etmedikleri zaafıları tespit edebilir. Bu yeni düşüncelerinizi yazılı olarak değerlendirmenizde bir beis yoktur fakat ideal olarak bunları ilk değerlendirmenizde tespit etmiş olmanız gerekir. Editörün ve sizin ikinci revizyonda talep ettiğiniz ek değişikliklerin hacmine bağlı olarak, tavsiyelerinize başvurmak üzere editör aynı makaleyi üçüncü kez size gönderebilir.

Editörler Hakem Değerlendirmelerini Nasıl Kullanır?

Bir makale hakkındaki değerlendirmeler tamamlandıktan sonra editör hem makaleyi hem bu değerlendirmeleri göz önüne alarak bir karara varır. Daha önce belirttiğim gibi bazı dergilerde bu karar alma süreci birden fazla editör ile yayın danışma kurulu üyelerini içerebilmektedir. Diğer bazılarında ise tek bir editörün karar vermesi gerekir. Bir başvuru hakkında karar vermede birçok

unsur devreye girer. En önemli unsur hakemlerin tavsiyeleridir. Ancak editörün makalenin önemine dair kendi değerlendirmesi, dergi içerik kapsamına ne derecede uyumlu olduğu, hakemlerce bilinmeyen fakat editörlerin kafasındaki, örneğin makalenin zayıf yönleri kapatmak için geçeceği revizyonda başarılı olma ihtimali ve derginin genel geri çevirme oranı gibi ek bazı mülahazalar, diğer etki eden unsurlar arasında yer alır.

Bağımlılık dergileri, geri çevirme oranları bakımından oldukça farklılık gösterir. Dergilerden bazıları yapılan başvuruların ancak yarısından daha azını yayınlama kapasitesine sahiptir. Dergi editörleri sayfalarını doldurmaya yeter sayıda başvuru alamamaktansa, kendileri için yalnızca en iyi makaleleri seçme fırsatına sahip olmayı tercih ederler. Yüksek reddetme oranlarına sahip dergiler genellikle yüksek etki faktörlü dergilerdir, zira yalnızca en kaliteli makaleleri seçerler. En iyi ve en önemli makaleler ise daha fazla sayıda atıf alır. Hakemlerin, değerlendirmelerinin hem yazarlar hem de dergiler için niçin bu denli önemli olduğunu iyi takdir edebilmeleri için bu dinamiği anlamaları önemlidir.

Özet ve Sonuç

Bilimsel dergiler için makale değerlendirmeleri hakkında biraz arka plan bilgisi vermeye ve yardımcı olabilecek tavsiyelerde bulunmaya çalıştım. Hakem değerlendirme süreci, hakem değerlendirmesinin nedenleri, akademisyenlerin niçin hakem olmak isteyebileceği ve iyi bir hakem olmanın püf noktaları hakkında genel bir bakış sundum. Bunu yaparken öncelikli duruşum eski bir dergi editörünün bakış açısını sunmak olsa da yazarlar açısından da vurgular yapmaya çalıştım. Altın Kural'a riayet etmenizi, değerlendirme yaptığınız makale başvurularını değerlendirmesini isteyeceğiniz türden bir hakem olmanızı hararetle tavsiye ediyorum. Yazar açısından bakmayı başarabilirseniz, bu iyi bir hakem olmanızda size çokça yardımcı olacaktır. Hakemli değerlendirme bilimin işleyişinin hayati bir parçasıdır. Hakemler olarak sunduğunuz çalışmalar takdire şayan ve gereklidir. Bu bölümün, değerlendirme becerilerinizi geliştirmenize yardımcı olacağını umuyorum.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar ve Ek Okumalar

- Barroga, E. F. (2013). Cascading peer review for open access publishing. *Euro-pean Science Editing*, 39(4), 90–91.
- Fletcher, R. H., & Fletcher, S. W. (2003). The effectiveness of journal peer review. In T. Jefferson & F. Godlee (Eds.), *Peer review in health sciences*, 2nd edition (pp. 62–75). London, England: BMJ Books.
- Girden, E. R., & Kabacoff, R. I. (2010). *Evaluating Research Articles*, 3rd edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Godlee, F., & Jefferson, T. (Eds.). (2003). *Peer review in health sciences*, 2cd edi-tion. London: BMJ Books.
- Hames, I. (2007). *Peer review and manuscript management in scientific journals: Guidelines for good practice*. Hoboken NJ: Wiley-Blackwell.
- Jefferson, T., Rudin, M., Folse, S. B., & Davidoff, F. (2007). Editorial peer review for improving the quality of reports in biomedical studies. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. DOI: <https://doi.org/10.1002/14651858.MR000016.pub3>
- Jefferson, T., & Godlee, F. (Eds.). (2003). *Peer review in health scheinces*, 2cd edition. London: BMJ Books.
- Moghissi, A. A., Love, B. R., & Straja, S. R. (2013). *Peer Review and Scientific Assessment*. Alexandria, VA: Institute for Regulatory Science.
- Overbeke, J., & Wagner, E. (2003). The state of evidence: What we know and what we don't know about journal peer review. In F. Godlee and T. Jefferson (Eds.), *Peer review in health sciences* (2nd ed.). London, England: BMJ Books.
- Smart, P., Maisonneuve, H., & Polderman, A. (Eds.). (2013). *Science Editor's Handbook*, 2cd edition. Cornwall, UK: European Associatoin of Science Editors (especially Section 4).
- Smith, R. (2006). Peer review: A flawed process at the heart of science and jour-nals. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 99, 178–82.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Etik Meselesi

14. BÖLÜM

Dante'nin Cehennemi: Bilimsel Yayınlarda Yedi Ölümcül Hata ve Bunlardan Kaçınmanın Yolları*

Thomas F. Babor, Thomas McGovern ve Katherine Robaina

“Sen, buraya giren, bırak ardında tüm umudunu.”

(Dante Alighieri, İlahi Komedya, Cehennem, 3. Kanto, 9)

Bundan 700 yıl önce Dante Alighieri (1265-1321) bir adamın öte dünyalarda cehennem, araf ve cennete doğru yaptığı yolculuk hakkında epik bir şiir kaleme aldı. Dante, İlahi Komedya'sında, biraz da biz hayattakilere değerli bir öngörü sunmak adına, bu ruhsal katmanları geçen insanların günahlarını ve erdemlerini sıraladı. Dante, cehennemi dokuz katmanı bulunan, hayli keyifsiz ve pek misafirperver olmayan bir yer olarak tanımladı. Bu katmanlar arasında sonsuza kadar lanetlenmişler için olan alevli cehennemden, Birinci Halka adı verilen dünyanın kurtuluşundan önce doğmuş ve dolayısı ile cennetin kapılarından

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Babor, T F, McGovern, T ve Robaina, K. 2017. Dante'nin Cehennemi: Bilimsel Yayınlarda Yedi Ölümcül Hata ve Bunlardan Kaçınmanın Yolları. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovsky, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 229-244. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.n> Lisans: CC-BY 4.0.

geçemeyen değerli kişiler için ayrılmış nispeten selim bir bölgeye kadar dokuz farklı halka bulunmaktadır (Alighieri, 1947).

Bu metafor çerçevesinde bu bölümde atıf yanlışlığı gibi fark etmeden yapılan sorunlu araştırma uygulamalarından veri uydurması gibi ciddi bilimsel sahtekarlıklara kadar çok çeşitli bilimsel suistimaller arasında okuyucuyu eğitsel bir yolculuğa çıkaracağız. Maksadımız okuyucuların kalplerine Tanrı korkusu vererek ürkütmek değil. Daha ziyade, ölümler dünyasına yolculuk yapan Dante gibi biz de bilimsel suistimallerin ölümcül sonuçlarını görmeliyiz ki bu istimalleri nasıl önleyeceğimizi öğrenebilelim. Tablo 14.1’de bu bölümde ele aldığımız yedi suistimal çeşidi gösterilmektedir. Bu farklı “günahları” ve onları işleyen kişileri tanımlamanın yanı sıra, göreceli önemlerini, verilebilecek cezaları ve ortaya çıkmadan önce bu tür sorunları önlemenin yollarını da tartışıyor olacağız. 15. Bölüm’de ise aynı meseleleri etik karar verme çerçevesinde ele alarak her bir konuyu vaka çalışmalarıyla ortaya koyacağız.

İlk mesele, bilinçli veya bilinçsiz atıf yanlışlığı örneğinde görüldüğü üzere dikkatsizlik, başkalarının bulgu ve başarılarının yanlış tanıtılması ve yazarın çıkarımlarını yorumlaması için bilgili bir okuyucunun ihtiyaç duyacağı bulgulara atıf vermede ihmalkâr davranma konusudur. En hafif haliyle bu sorun, kişinin atıfta bulunduğu makaleleri okumama ve anlayamamasından kaynaklanır. Daha ciddi bir suç ise yazarın geliştirmeye çalıştığı önyargılı bir yaklaşımı diğerlerinin fikirleri veya bulgularıyla desteklemek için çalışmalarını çarpıtmasıdır. Dikkatsizlik, verinin yanlış sunumu veya iyi yönetilememesiyle de kendini gösterebilmektedir.

İkinci etik mesele ise çift ve gereksiz yayın yapılmasıdır. Bu durum iki veya daha fazla makalenin çapraz başvuru yapılmadan aynı veriyi paylaşmasıyla olur.

Dikkate alınması gereken üçüncü mesele, haksız veya sorumsuz yazarlıktır. Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyeti (ISAJE) tarafından yayımlanan standart Etik Uygulama İlkeleri ve diğer kuruluşların [ör. Yayın Etik Komitesi (COPE)] benzeri rehberlerine göre, yazar olarak ismi geçen kişilerin tümünün çalışmaya yalnızca sembolik bir katkı değil, büyük bir katkı sağlamış olması gerekir.

	Suç	Örnekler	Cezalar
1	Dikkatsizlik	Atıf yanlışlığı, eksik beyan, ihmal	Düzeltilme talebi, editöre mektup
2	Gereksiz ve çift yayın	İlk kaynağa atıf vermeden aynı tablo ve literatürün raporlanması, aynı makalenin farklı dergilerde yayınlanması	Makalenin reddi, telif hakkı ihlali, geri toplama
3	Haksız yazarlık puanı	Hak sahibi yazarların dahil edilmemesi, onursal yazarların dahil edilmesi, hayalet yazarlık	Meslektaşların öfkesi, editör veya işverene şikayetler
4	Açıklanmamış çıkar çatışmaları	Fon kaynağından söz edilmemesi	Editöre mektup, kamuoyundan özür
5	İnsan/Hayvan denek ihlalleri	Etik onay alınmaması	Makalenin reddi, işverenin bilgilendirilmesi
6	İntihal	Başkasının çalışma veya fikirlerini kendininmiş gibi göstermek	Makalenin toplatılması, işverenin bilgilendirilmesi
7	Bilimsel sahtekârlık	Veri uydurulması veya çarpıtılması, başkasının güvenerek verdiği fikir veya planların suistimal edilmesi	Makalenin toplatılması, işverenin bilgilendirilmesi, yayın yasağı

Tablo 14.1: Yedi ölümcül hata ve yayın suistimalinde bulunanlar için cezalar.

Bir çıkar çatışmasının açıklanmaması ise bu bölümde ele aldığımız dördüncü etik meseledir. Çıkar çatışması, adil bir insanın baktığında araştırmacının veya yazarın bağımsız düşüncesiyle potansiyel bir çatışma oluşturduğuna kanaat getireceği; mesleki, kişisel veya maddi bir çatışmanın bulunduğu durum veya ilişkilerdir.

Beşinci etik ihlal ise hayvan denek ve insan araştırma katılımcılarına yönelik asgari koruma standartlarına riayet edilmemesi durumudur. Hasta kayıtlarının ve diğer verilerin gizliliği ilkesi, bilgilendirilmiş onay ile araştırma katılımının içerdiği risklerin uygun bir açıklamasının yapılması gibi durumlar araştırmalardaki insan katılımcılarının korunmasına dahildir. Ulusal ve kurumsal kurumların hayvan ve insan deneklerin korunmasına yönelik oluşturduğu standartlara uyulması, bu başlık altında yapılacak araştırmaların önemli bir yönüdür.

İntihal ise altıncı meseledir. İntihal kelime anlamı olarak kişinin bir başka yazarın dilini ve düşüncelerini taklit ederek veya kullanarak kendi düşünce-siymiş gibi gösterdiği “yazın hırsızlığı” davranışı anlamına gelir.

Son mesele ise bilimsel sahtekârlıktır. Bu suistimal çeşidi bir çalışmanın itibarını artırmak ve yayımlanabilir hale getirmek için bulguların değiştirilmesi veya kasıtlı olarak veri uydurulmasını içerir.

Araştırma bilim uzmanlarının ve öğrenci asistanlarının düzenlediği, bir dizi disiplin içeren, anket çalışmalarından müteşekkil bir meta-analize göre, katılımcıların %33,7’si şüpheli araştırma uygulamalarında bulunduklarını itiraf etmiş, %0,3-%4,9’u ise veri uydurduğunu veya veri çarpıttığını ifade etmiştir. Suistimal vakaları tıp ve farmakoloji araştırmacıları tarafından diğer disiplinlere göre daha sıklıkla bildirilmiştir (Fanelli, 2009). Peki bu çok çeşitli etik sorunlar, bağımlılık bilim insanları arasında ne kadar yaygın? ISAJE kendi üyeleri arasında dergi editörlerini en çok kaygılandıran etik davranış bozukluk türleri hakkında bilgi edinmek için üyeleri arasında resmî olmayan bir anket yürüttü (Stenius & Babor, 2003). Çeşitli şekillerde yapılan çift yayınların ve uygunsuz atıfların, dergi editörlerinin rutin makale işleme süreçlerinde en sık karşılaştıkları sorunlar olduğu ortaya çıktı. Ciddi sayıda dergi, intihal ve çıkar çatışmasının gizlenmesi gibi daha ciddi bilimsel suistimal türlerinin en az birkaçıyla karşılaşmıştı. Yazarlık haklarıyla ilgili sorunlar da oldukça sık kayda geçti. Her ne kadar problemlerin çoğu editörler tarafından nadir vakalar olarak görülseler de bu gibi durumların hayli meşgul editör ve hakemlerin gözünden kaçması oldukça muhtemeldir. Örneğin, normal editöryel süreçte editör ve hakemlerin bilimsel sahtekarlık durumlarını tespit etmesi güçtür zira veri uydurulması, hakem değerlendirme sürecinde erişilebilir olmayan laboratuvar kayıtları ve bilgisayar dosyaları arasında kolayca gizlenebilir. Yetenekli hakemler intihal ve atıf yanlışlığını tespit etmede daha mahirdir. Ancak tespit edilen ve kanıtlanabilir suistimallerin, buz dağının yalnızca görünen yüzü olduğuna dair genel bir kanı da var.

Bu bölümün ilerleyen satırlarında her bir etik bozukluğu önem derecesi, muhtemel sonuçları ve önleme stratejileri ile birlikte tartışacağız. Tablo 14.2’de bölüm içerisinde ele aldığımız çeşitli etik problem türlerinin tanımları yer almaktadır.

Atıf yanlışlığı	Atıfta bulunulan makalelerin okunmamış olması gibi masum olanlarından, bir başkasının çalışmasının anlamının çarpıtılmasına kadar değişen türlerdeki dikkatsizlik şekli.
Telif hakları	Yazara, yayıncıya veya dağıtımçıya bir bilimsel çalışmanın özel yayın, üretim, satış veya dağıtımı için verilen yasal hak.
Bölünmüş yayın	Tek bir araştırma çalışmasından elde edilen bilgilerin iki veya daha fazla makalenin yayımı için bölünmesi, “salam dilimi bilimi” olarak da bilinir.
Kopya yayın	Aynı makalenin bir diğerine açık atıfta bulunmadan iki ayrı mecrada iki kez yayımlanması.
Uydurma	Bir araştırma raporunda raporda belirtilen metotlar veya yöntemlerle elde edilmeyen verilerin sunulması.
Kısmi bölünmüş yayın	Bir makalede bir başka makalede bütünüyle yayımlanmış veya yayımlanacak olan verinin bir kısmının raporlanması.
Hayalet yazarlık	Yayımlanmış bir makalede asıl yazarın katkılarının belirtilmediği durumlar.
Misafir yazarlık	Bir araştırmacının yazarlık kriterlerini yerine getirmeden bir çalışma veya yayına isminin eklenmeye davet edilmesi.
Güveni suistimal	Gizlilik içeren özgün bir araştırma fikri, planı veya bulgusunu kendi ismini kullanarak veya kanunsuz şekilde sunmak.
Bulguların yanlış beyanı (çarpıtılması)	Orijinal bulguları bilimsel açıdan geçerli olmayan bir şekilde çarpıtılarak veya çıkarımlarla ilgili verileri veya sonuçları dâhil etmeyerek değiştirmek veya sunmak.
Kısmi tekrarlayan yayın	Aynı bilginin parçalarının değiştirilmiş şekillerde tekrar tekrar yayımlanması.
İntihal	Bir başkasına ait makale, yazı, metin veya fikri kendininmiş gibi göstermek.
Gereksiz/ tekrarlayan yayın	Aynı bilgilerin iki veya daha çok kez yayımlanması (ör: dergi makalesinde ve kitap bölümlerinde).
Kendinden intihal	Asıl kaynağına düzgün bir şekilde atıf yapmadan kişinin kendi yazı veya makalesini kopyalaması ve sunması.
Etik dışı yazarlık	Yazar olarak ismi geçen her kişinin, raporlanan çalışmaya anlamlı büyük bir katkı sağlamış olması ve kamu sorumluluğunu almaya hazır olması ilkesini ihlal eden yazarlık şekli. Misafir yazarlığa benzer.

Tablo 14.2: Bilimsel suistimalin çeşitli türlerine işaret eden terimlerin tanımları.

İhmalkâr Dikkatsizlik ve Atıf Yanlılığı

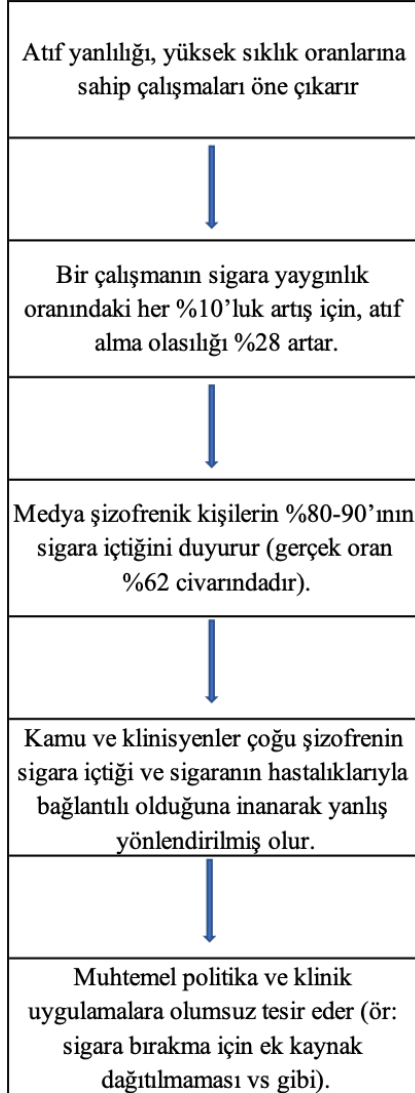
Tablo 14.1’de gösterilen ilk ölümcül hata, okuyucuları yanlış yönlendirerek bilimsel araştırmanın değerini düşüren ihmalkâr dikkatsizlik ve atıf yanlılığının küçük formlarına işaret etmektedir. Etik uygunsuzlukların en hafif ve en yaygın şekli ihmalkâr dikkatsizlik, bir konuda literatürü yeterince gözden geçirmeme, kişinin araştırma metodlarını tanımlarken tarafsız kalamaması ve kapsayıcı olamaması veya hatalı istatistiksel analizlere dayanan veri sunumları yapması gibi handikaplardan oluşur. Bir yazarın asli kaynağına inerek okumadığı başka raporlara veya yayımlanmış özetlere atıf vermesi de bu çerçevede yapılan bir başka hatadır.

Bilimsel yazında yapılan daha ciddi bir dikkatsizlik ise atıf yanlılığıdır. Bu yanlılığın bir çeşidi, yalnız belli bir görüşü destekleyen makalelere atıf yapılması, o görüşle çatışan makalelerin önemlerinin anlaşılmaması veya bu tür makalelerin göz ardı edilmesidir. Örneğin, Ocak 2008 ve Mart 2010 yılları arasında Cochrane veri tabanında yayınlanan meta-analizlere dahil edilen tüm iyileştirici müdahale çalışmalarını gözden geçiren bir çalışma, istatistiki olarak belirgin bulgulara ulaşan çalışmalara, belirgin sonuçlara ulaşmayanlara göre iki kat fazla atıfta bulunulduğunu ortaya koydu (Jannot ve d., 2013). Belirgin sonuçlara yönelik atıf yanlılığı psikiyatri literatüründe de kanıtlanmıştır (Nienminen ve d., 2007). Etter ve Stapleton (2009), bağımlılık alanında, nikotin yerine koyma terapilerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar içeren rastgele kontrollü deneylerin öyle olmayan makalelere göre daha fazla atıf aldığını keşfetmiştir ($N = 41$ vs. 17 , $p < 0.001$). Ayrıca şizofreni vakalarında sigara içme sıklığı hakkında yapılmış 42 çalışmayı içeren bir meta-analizde, bu popülasyon içerisinde ortalama sigara içme sıklığının gerçekte %62 olduğunu, oysa raporlarda sıklıkla %80-90 gibi bir oranın bildirildiğini ortaya çıkardı. Aynı analizde bir çalışmada bildirilen sıklık oranındaki her %10’luk artış için o makalenin atıf alma olasılığının %28 oranında arttığı da ortaya kondu. Bu yüksek oranlar kamuya açık bilgilendirmelerde ve medya tarafından da yanlış bir şekilde raporlanmaktaydı (Chapman ve d., 2009). Bütün bu örneklerde ve hatta vakaların çoğunda başkasını kandırma amacı alenen bulunmuyor olabilir. Ancak bu durum uygulamayı daha kabul edilir kılmamaktadır.

Alıntı yanlılığının bir diğer çeşidi ise kişinin kendi itibarını artırmak için, kendinden atıf yapma yöntemiyle seçici atıfta bulunmasıdır. İdeal atıf uygulamasından çeşitli sapmaları ele aldığımız 10. Bölüm'de bu konuları tartışmıştık. Bu uygulamaların vaka çalışmalarını ele aldığımız 15. Bölüm, böylesi aşırılıkların etik yönlerini detaylarıyla ortaya koymaktadır.

Sonuçlar

Bu uygulamalar, oluşturduğu etki itibarıyla okuyucuyu yanlış yönlendiriyor ve yanlış bilgilendiriyor ise; yalnızca bir meslektaş veya hakem tarafından tespit edilerek daha dengeli bir literatür taraması yapılmasının veya belirgin hataların düzeltilmesinin istendiği taslak sürecinde bile olsa bir bilimsel suistimal türü olarak değerlendirilir. Bazı durumlarda hakemler yazarın objektifliğine veya entelektüel yanlılığına dair soru işaretleri yükseltiyorsa bir editör normalde kabul edilebilecek bir metni doğrudan reddedebilir. Zira makale yayımlandıktan sonra tespit edilecek bir dikkatsizlik veya atıf yanlılığının çok daha ciddi sonuçları olabilir. Okuyucular yayımlanmış bir makalede istatistikî bir hata, bir araştırma sorusunun teşekkülünde açık bir yanlılık veya literatüre dair seçici bir bildirim bulurlarsa editöre bu sorunlara işaret eden mektuplar gönderebilirler. Editörler de buna karşılık metinde veya veri analizinde düzeltme talep edebilir, bunlar okuyucuya özel bir not ile yeniden yayımlanır. Bu tür mahcup edici sonuçların da ötesinde, önemli çalışmalara atıfta bulunulmamış olması ve önceki araştırmaların yorumunda gösterilen yanlılık, yazarın meslektaşları arasında olumsuz bir imaj bırakmasına neden olacaktır. Yazarın bağlı olduğu kurum eleştirilere maruz kalarak itibar kaybına uğrayabilir. Dahası, eğer büyük etki gücüne sahip makaleler daha sık atıf alırsa okuyucular müdahale veya tedavilerin gerçekte olduklarından daha etkili oldukları yanılgısına düşebilirler. Bu da kamu yararına sunulan hizmetleri ve insan sağlığını etkileyebilir veya başkaca politik sonuçlara yol açabilir. Şekil 14.1 atıf yanlılığının nasıl olumsuz politika ve klinik sonuçlara yol açabileceğini göstermektedir.

Şekil 14.1: Atıf yanlılığı ve muhtemel sonuçları.

Kaynak: Chapman ve d. (2009).

Önlem

7, 8 ve 10. Bölümlerde bahsedildiği üzere bu tür sorunları önlemenin en iyi yolu uygun atıf uygulamalarına uymak, (hem olumlu hem olumsuz sonuçları tarayarak) kapsamlı bir literatür taraması yapmak, atıfta bulunduğunuz tüm makaleleri okumak, araştırma bulgularını doğru bir şekilde aktarmak ve objektif bir şekilde bunları yorumlamaktır. Yayımlanmamış çalışmaları ve/veya sonuçları bildirmek de yanlışlığı azaltmaya yardımcı olabilir. Çok yazarlı makalelerde görev alan yazarlar bir makalenin tüm taslaklarını büyük bir dikkatle okuyarak bu tür problemlerin yayın sürecinin erken aşamalarında tespit edilmesini sağlama konusunda özel bir sorumluluk taşırlar. Bir araştırma raporunun farklı kısımlarının yazım sorumluluğu birçok yazar arasında paylaşılmış olsa dahi yazarların her zaman bir diğlerinin çalışmasını kontrol etmesi gereklidir.

Kopya ve Gereksiz Yayın

Mümkün olan en geniş okuyucu kitlesine veya özel bir kesime ulaşmak isteyen yazarlar, tanımlanabilir tek bir araştırma parçasını birden fazla makalede, aynı çalışmanın tekrarlanan raporlamalarında, kısmi raporlarda veya birden fazla dilde hazırlanan raporlarda yayımlamak isteyebilir (Huth, 1986). Ancak kişinin kendi itibarını yükseltmek amacıyla kopya yayın yapmak istemesi gibi daha az asil kopya ve gereksiz yayın yapma saikleri de var.

Gereksiz yayın iki veya daha fazla sayıda makalenin aynı veriyi tam çapraz başvuru gösterilmeden paylaşması durumunda ortaya çıkmaktadır (COPE, 1999). Kopya (veya çift) yayın yapma, Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesine göre (ICMJE, 2013, s.8) “hâlihazırda yayımlanmış bir çalışmayla büyük oranda örtüştüğü halde, önceki yayına açık ve görünür atıfta bulunmadan yayın yapılması” durumuna işaret etmektedir. Genel olarak dergi editörleri sunulan malzemenin hiçbir belirgin parçasının önceden yayımlanmadığını ve makalenin bir başka dergi tarafından eş zamanlı olarak değerlendirilmediğini yazarların garanti etmesini isterler. Meta-analizlerin gösterdiğine göre (Choi ve d., 2014; Gotzsche, 1989) tekrarlı yayın yapma uygulamaları ciddi bir sorun haline gelmiştir. Kanıtlar 2008 ile 2012 yılları arasında PubMed üzerinde yayınlanan makalelerdeki makale toplama vakalarının %18,1'inin böyle olduğuna ve

tüm uluslar için geçerli olduğuna işaret etmektedir (Amos, 2014). Finlandiya ve Çin’de tekrarlı yayına bağlı geri toplama oranı daha da yüksektir (sırasıyla %37,5 ve %29,4) (Amos, 2014). Dolayısıyla şu an birçok dergi, yazarlardan verilerin daha önce kısmen veya bütünüyle raporlanıp raporlanmadığını belirtmelerini istemektedir (ICMJE, 2013).

Tablo 14.2’de gösterildiği gibi bu olguya işaret eden bir dizi farklı terim kullanılmaktadır. Eski, kopya, tekrarlı, kısmi ve gereksiz yayın arasında bazı önemli farklılıklar olsa da bunların hepsi ortak bir problemin parçalarıdır. Kopya ve gereksiz yayın ile diğer çeşitleri; orijinal veri veya fikir yayımlayacak olan başka yazarlara hasredilecek değerli kaynakları işgal eder. Dergilerdeki yer kısıtı nedeniyle bir kişinin makalesinin yayımlanması, bir diğerinin reddedilmesi anlamına gelir. Eğer iki makale arasında benzerliklerin boyutu hakkında soru işaretleri varsa editör ve hakemlerin işin boyutunu belirlemek ve herhangi bir yayın hakkı sözleşmesini ihlal edip etmediğini anlamak için birçok yayını gözden geçirmek üzere fazladan zaman harcaması gerekir.

Tekrarlar ister veride ister fikirlerde olsun (ör: tekrarlı hakemli makaleler gibi), kopya kaynaklardaki bilgiler gerçekte aynı kaynaktan gelmesine rağmen, zaman zaman bulgular veya çıkarımlar birbirilerinden bağımsızmış gibi görünecek şekilde dikkatsizce alıntılanır. Asli kaynaklarda tam bilgilendirme yapılmadığında bu kaynak makalelere dayanarak hazırlanan sonraki meta-analiz veya hakemli makalelerin yazarları, verili bir bulgunun etkisinin katlanması veya çarpıtılması nedeniyle önyargılı sonuçlara varabilmektedirler.

Kabul Edilebilir İkincil Yayın Örnekleri

Huth’un (1986) belirttiği gibi, tekrarlı yayınların bazı türleri meşrudur ve bilimsel suistimal kapsamında değerlendirilmemelidir. Bu durum özellikle birçok bölgeyi kapsayan, birden fazla araştırmacının düzenlediği ve büyük veri setlerine dayanan yayınlar için geçerlidir. Genellikle ortak çalışan araştırmacılar belli bir hipotez veya metodolojiye bağlı ölçütler kullanır ki bunlar her ne kadar makale aynı konuları, metotları, prosedürleri ve hatta diğer makalelerdeki aynı verinin bir kısmını içeriyor olursa olsun, ayrı makalelerde raporlanır ve raporlanması da gereklidir. Bu tür yayınlar, belli muhatap kitlesine yönelik

bazı klinik bulguların öneminin altını özellikle çizmek amacıyla olabilir. Hele de belli bulguların veya klinik sonuç tartışmalarının raporlanmasına müsaade etmeyen teknik bir dergide ilk olarak yayın yapılmış ise bu mümkündür. Bilimsel konferans ve toplantılarda sunulan ve tam metni yayımlanmamış makaleler de dergilere yayımlanması için gönderilebilir. Bu durumlarda ilgili malzemelerin nüshalarına açıklayıcı bir mektup ekleyin (ICMJE, 2013).

Dergi editörleri veya kitap yayıncılarının popüler bir yazardan yayınlarına dair güncel bir değerlendirme veya yorum yazmalarını talep ettiği durumlarda fikirlerin, verinin veya değerlendirme bulgularının yeniden yayımlanması da kabul edilebilir. Ancak yazarın editöre önceden yayınlanan malzeme hakkında bilgi vermesi ve gerekli tüm raporları yeni makalede alıntılanması koşuluyla.

Bir başka kabul edilebilmesi muhtemel versiyon, her iki editörün anlaştığı durumlarda aynı makalenin genellikle bütünüyle iki farklı dilde yayınlanması ve çevrilmiş versiyonda asıl kaynağın birincil yayın olarak alıntılındığı durumlardır (eş zamanlı olarak yayınlanamadığı durumlarda). İki dergiye aynı makale ile başvurulması, o iki derginin birbirinden çok farklı disiplinler olduğu ve yayınların farklı okuyucu kitlelerini hedeflediği durumlarda da geçerli olur. Yazarlar her iki derginin editöründen izin alır, başlıkta birincil kaynağın ikincil yayını olduğu belirtilir ve hakemlerin getirdiği yorumlar makalede ciddi değişikliklere sebep olur (ICMJE, 2013).

Kendinden İntihal

Gereksiz yayınlara özel bir örnek, üzerine çok az yayın bulunan bir konu olan, “kendinden intihal”dir. Griffin’e göre (1991), bu durum bir yazarın daha önce yayımlamış olduğu kendi yazısını, ilgili kaynağa ve sahibine düzgün bilgilendirme yapmadan tekrar kullanmasıdır. Buradaki sahip kelimesiyle yayın haklarına sahip olan kişi veya önceki ödünç metnin asıl yazarı değil de yayıncısı olan kuruluşları kastetmekteyiz (tanım için bkz. Tablo 14.2). Bu sorun genel olarak yazarların bir literatür değerlendirmesi veya makalenin metot bölümündeki bilgileri kelimeleri değiştirmeden veya asıl metinden alıntı yaparak tekrar kullandığı durumlarda açığa çıkar. Asıl verinin yeniden kullanılması veya yeniden yayımlanmasından farklı olarak, kendinden intihal sahtekârlıktan ziyade üşengeçliğin bir sonucudur. Kendini beğenmişliğin bir şekli de olabilir.

Sonuçlar

Kopya bir yayın, bir telif hakkı ihlali oluşturuyor ise yazarın kınanması, makalenin toplatılması veya dahil olan dergi editörleri ile yayıncılardan özür dilenmesi gibi durumlarla sonuçlanabilir. Editörler geri toplama notu yayımladıklarında mahcup olacakları için bu tür soru işaretli araştırma uygulamalarını önlemek adına bazı politika ve düzenlemeler geliştirmiştir. 500'ün üzerinde tıp dergisinin imzaladığı (önceden Biyomedikal Dergilere Gönderilen Makalelerin Özellikleri olarak bilinen) Tıp Dergilerinde Akademik Çalışma Yürütülmesi, Raporlanması, Düzenlenmesi ve Yayımlanmasına Dair Tavsiyeler anlaşması şu uyarıyı yapmaktadır: “Bilgilendirme notu koymadan kopya yayın yapmaya teşebbüs eden yazarlar başvuruda bulundukları makalenin ivedilikle reddedileceğini bilmelidir. Eğer editör ihlallerin farkına varamadıysa ve makale yayımlandıysa o zaman yazarın açıklaması veya onayı alınarak veya alınmayarak ilgili makale toplatılır.” (ICMJE, 2013, s. 9).

Ayrıca gereksiz makaleler bir meta-analizdeki denek sayısını ikiye katlayabileceği için Kutu 14.1’de gösterildiği gibi araştırmacıları yanlış yönlendirebilir (Tramer ve d., 1997). Bu gibi bilimsel suistimaller kamuya açıklandığında hem o bilim insanının hem de çalışmalarının itibarını yok eder. Genel olarak yayın haklarının yayıncıya devredildiği durumlarda, ki birçok bilimsel dergi yayınında bu olur, bir yazarın önceki yayımlanmış çalışmasını tekrar kullanmasına müsaade edilmez. Bir veya iki cümleden fazlasının gerekli atıflar yapılmadan kelimesi kelimesine kopyalanmış olması, telif hakları ihlali oluşturarak yasal yaptırımla sonuçlanabilir. Telif haklarına yönelik ufak ihlal durumlarında bu nadiren olur.

Kendinden intihal yapmanın olumsuz sonuçları daha az görünür olabilir ve editörler ufak miktarlardaki “ödünç” kullanımını (BMJ taban oranı olarak %10 önerir), büyük bir sorun olarak görmezler. Ancak gözlemci bir hakem yaygın bir şekilde kendinden intihal tespit ederse, editör o zaman makaleyi reddedebilir. O nedenle yazarlar, gerekli atıf ve alıntılar yapmadan metni tekrar ne kadar fazla kullanırlarsa, kınama seçeneğinden telif hakkı ihlali için yasal yaptırım seçeneğine varana değin, editör ve yayıncılardan gelebilecek olan sonuçları üstlenme riskini o kadar almış olurlar.

Ondansetron ilaç tedavisine yönelik rastgele kontrollü deneylerin bir meta-analizini yapan araştırmacılar, yayınlardan %17'sinin çapraz başvuru yapılmayan kopya yayınlar olduğunu ve sonucunda %28 oranında hasta verisini ikiye katladığını buldular. Ayrıca kopyalanmış rastgele kontrollü deneyler kopya olmayan çalışmalara göre daha yüksek etkiler raporluyordu. Kopya veriler meta-analize dahil edilseydi, ondansetron etkililiği %23 oranında daha yüksek tahmin edilecekti (Tramer ve d., 1997).

Kutu 14.1: Vaka Çalışması: Kopya yayınların meta-analizlere etkisi.

Önlemler

Birbiriyle örtüşen makalelerin yazarları, daha önce yayımlanmış çalışmalarına atıfta bulunmadıklarında (bu mesele hakkındaki bir tartışma için bkz. Jerrells, 2001) veya iki ayrı orijinal makale olarak kabul edilmesi amacıyla aynı makaleyi farklı iki dergiye gönderdiklerinde ciddi oranda kusurludurlar. Bu kusurun içerdiği sakınca, kopya yayının oluşturduğu sıkıntıdan ziyade, yazarın buradaki kandırma amacıyla yatmaktadır. Tekrarlı bir yayın ihtimali bulunduğu durumlarda, yazarlar mevcut makale ile tekrarları arasındaki bağlantıyı editörlere açıklayarak bilgilendirmelidirler. İdealde ise, yazarın ilgili tüm yayınları muhtemel örtüşmeler ve yeni raporun gerekçelerine dair bir açıklama ile birlikte editöre göndermesi gerekir. İkincisi ilgili makalelerin tüm versiyonları uygun atıf ve ilgili makalelere tam bir referans içermeli, okuyucu ve editörler bunlara bakarak tekrarların ve örtüşmenin sonucunu değerlendirebilmelidir. Alıntılanan görsellerin ve tabloların yeniden basıldığı veya diğer dergilerden uyarlandığı durumlar da buna dahildir. İki ayrı dergide bir makale yayınlanırken her bir yayında “Bu çalışma ‘....’ başlığıyla Dergisi’nin ... Sayısında.... sayfasında da yayınlanmıştır.” (Bretag & Mahmud, 2009, s.194) şeklinde açıkça belirtilmeli veya ikincil yayının birincil olana başlıkta atıfta bulunması gerekir (ICMJJE, 2013).

Gereksiz yayınlar hakkında yapılan bir araştırmada (Yank & Barnes, 2003) hem editörlerin hem de yazarların, bu yayın kusurunu meydana çıkarmak, kınamak ve cezalandırmak için dergilerin yeterli tedbirleri almadığına inandıkları ortaya konmuştur. Yazarlar ayrıca gereksiz yayınların yapılıyor olmasının bu

uygulamanın akademik liderler tarafından kınanmadığı için meydana geldiğine ve yazarların gereksiz raporlamaların veri kümülasyonunu (yani meta-analizleri) çarpıttığını anlayamadığı için oluştuğuna inanıyorlar. O nedenle editörler, yazarlar ve akademik liderlerin gereksiz yayınlarla ilgili karşılıklı kabul edilebilir standartları netleştirerek yürürlüğe koyması gerekir (ör: Tıp Dergilerinde Akademik Çalışma Yürütülmesi, Raporlanması, Düzenlenmesi ve Yayınlanmasına dair Tavsiyeler, Kısım III.D.2 ve IV.B).

Kendinden intihal meselesinde, önceden yayımlanmış bir makalenizden alıntı yapacağınız zaman kısa alıntıları tırnak işareti içerisinde belirterek asıl kaynağa atıfta bulunun. Daha büyük kısımların alıntılanması gereken durumlarda ise yayıncıdan veya diğer telif hakkı sahibinden izin alınması gerekebilir. Daha önce yayımlanmış bir literatür derlemesi veya metot bölümündeki bir bilginin tekrarlanması ihtiyacı hasıl olmuşsa, her cümlede kelimeleri değiştirmek ve geçmiş yayınla ilgili gerekli kaynaklara okuyucuyu yönlendirmek en iyi çözüm olacaktır (ör: ‘Daha önceki raporumuzda [yazar adı ve yayın yılını verin] belirttiğimiz gibi....’ vs.). Daha önceki yayınlarını uygun bir şekilde alıntılıyıp alıntılanmadıklarını anlamak için yazarların metin eşleme yazılımı kullanmaları da tavsiye edilmiştir (Bretag & Mahmud, 2009). Ne var ki, bu tür yazılımlarla ilgili süregelen bazı potansiyel etik ve yasal mevzuların da olduğunu belirtmemiz gerekiyor (McKeever, 2006).

Haksız Yazarlık

Bilimsel bir raporun yazarlığı, bir makalenin yalnız kaleme alınmasına değil, bir yazı projesinin aslına, onunla bağlantılı yapılan herhangi bir deneye veya diğer araştırmalara ve onu meydana getiren çeşitli somut çalışmalara da işaret eder. ISAJE Etik Uygulama İlkeleri’ne (www.isaje.net) ve diğer kurallara göre (CODE, 1999; ICMJE, 2013) yazar olarak belirtilen tüm şahısların raporlanan çalışmaya büyük bir katkıda bulunmuş olması ve içerik için (yazar listesinde sahip oldukları puan oranında) kamu sorumluluğu almaya hazır olması gereklidir. Annals of Internal Medicine’de bir başyazı (Huth, 1982, s. 613) ilgili terimleri şöyle tanımlamaktadır:

Sorumluluk makalenin içeriğine okuyucuların yaptıkları itirazlar karşısında savunma becerisi ve istekliliği anlamına gelir. Kamu ise yazarların bu sorumluluğu editöre kaleme alınan imzalı bir mektup gibi yayımlanmış bir savunma şeklinde yerine getirmeyi kabul ettiği anlamına gelir. Özel bir yazışma ile yapılacak kapalı bir savunma bilim camiasına ulaşmayacaktır.

İçerik, yalnızca bir takım veri grupları anlamına gelmez, bu verinin üzerine inşa edildiği kavramsal çerçeveyi bir çalışma veya klinik gözlemlerin gerekçelendirilmesini, çalışma tasarımının temelini, geçerli verinin toplanma yöntemini, verinin analiz ve yorumlanmasını ve çıkarımlara götüren düşünce silsilesini de içerir.

ICMJE'nin (2013) yazarlık için belirlediği dört kriter de bu bağlamda anlamlıdır: (a) somut katkı, (b) çalışmanın taslağı veya eleştirel revizyonu, (c) yayınlanacak versiyonun son onayı ve (d) hesap verebilirlik üzerinde anlaşma.

Yazarlıkla ilgili verilen kararların etik bozukluklarla sonuçlanmasının birkaç yolu vardır. Öncelikle bir makaleye somut katkı yapan bazı kişiler yeterli puan alamamış veya hiç puan almamış olabilir. Bu durum, genellikle bir makalenin o çalışmaya daha önce somut bir katkı yapmış olan kişinin bilgisi ve onayı dışında taslak haline getirildiği durumlarda meydana gelir. Bazen de yapılan katkıların sıralandırıldığı listenin ortak yazarların tam anlaması ile adil bir şekilde karara bağlanmadığı ve daha ufak katkıda bulunan bir kişinin egosunu veya kariyerini yükseltmek amacıyla daha büyük katkıda bulunanın onun ardına listelendiği durumlarda olur. Uygunsuz puanlamanın meydana geldiği bir başka örnek ise bilim yazarı gibi ortak bir yazarın sırf araştırma grubu bundan mahcup olacak diye listelenmemesidir. Çünkü grup, tercih edilen bulguların yayınlanmasını hızlandırmak için bir ilaç şirketi tarafından işe alınmış bir bilim yazarının ifşa edilmesinden rahatsız olur. Asıl yazarın kimliği makaleyi okuyanlardan gizlendiği için buna hayalet yazarlık denir. Hayalet yazarlar ilaç şirketleri tarafından (Moffatt & Elliott, 2007) kullanılır, önceden bütün sanayii tarafından da kullanılmıştır (bkz. Kutu 14.2) (Davis, 2008). Buna karşılık misafir yazarlık ise bir makalenin işe alınan bir yazar tarafından kaleme alındığı, fakat yazarlık kriterlerini taşımadıkları halde (bazen bir ücret veya diğer inisiyatifler adına) kendilerinin listelenmesine izin veren akademisyen veya bilim insanlarının adıyla

basıldığı durumlarda oluşur (Stern & Lemmens, 2011). Bu etik dışı uygulamanın sakıncası çıkar çatışması durumları ile içerdiği tarafsızlık potansiyelidir. Vioxx (güvenlik kaygılarıyla geri toplanan bir anti-enflamatuvar ilaç), Fen (güvenlik gerekçesiyle geri toplatılan popüler bir diyet ilacı) ve hormon yerine koyma terapisi hakkında yazılan hayalet yazarlı makaleler bunların kanıtlarıdır. Hayalet yazarlığın daha hafif bir türü araştırmacıların ya da çok meşgul ya zayıf yazarlık becerileri nedeniyle orijinal çalışmaların makalelerini kaleme alması için uzman bilim yazarlarını istihdam ettiği durumlardır. Bu tartışmanın ana ekseninde kalmak için biz ilk tanım üzerinde duracağız.

Tütün sanayisi belgeleri ve tütün davaları tanıklık kayıtları üzerinde yapılan bir inceleme sonucu aslı 1983'te yazılan 1986'da da bir revizyonu kaleme alınan Uluslararası Reklamcılık Birliği'nin (IAA) British American Tobacconun "16 Ülkede Tütün Reklam Yasakları ve Tüketimi" başlıklı raporunu hayalet yazarla yazdığı açığa çıkmıştır. Bir pazarlama profesörü olan J.J. Boddewyn raporların "misafir" editörü olarak çalışmıştı. Raporların ulaştığı sonuca göre tütün reklam yasakları tütün kullanımında bir düşüşe yol açmamıştır. Bu raporlar 1980'lerde ve sonrasında basılı yayın, medya kampanyaları ve yasama görüşmelerinde kamuya paylaşılmıştı. O zamanın ABD sigara üreticilerini temsil eden en büyük ticaret birliği olan The Tobacco Institute; Boddewyn'in, bulguları ABD Kongresi ve medyada sunmasını sağlamıştı.

Kutu 14.2: Vaka çalışması: Tütün sanayii tarafından hayalet yazarlık.

Yazarlık sorunlarının ikinci türü, makaleye veya çalışmaya hiçbir somut katkısı olmadığı halde bazı kişilerin ortak yazar olarak listelendiği durumlarda açığa çıkar. Bir bölüm başkanı veya araştırma merkezi yöneticisinin genellikle yazar listesinin sonunda karşılıksız, onursal veya armağan yazarlık olarak bilinen bir gelenek ile eklenmesi uygulaması yaygın bir örnektir. Yine bu uygulama ışığında böylesi davranışlara müsaade eden araştırma ortamlarının etik atmosferinin sorgulanması gerekir. Düzgün bir biçimde oluşturulan ve uygulanan etik kurallar böylesi taşkınlıkları tespit edebilir.

Bu iki uç arasında; bir kişiyi yazar listesinde hak ettiğinden daha alt sıralara alarak katkısının gereğince takdir edilmemesi veya kişisel ve siyasi mülahazalar nedeniyle yapılan minik katkıları ortak yazarlıkla ödüllendirme eğilimi gibi

farklı ihlaller de vardır. 5. Bölüm ve 11. Bölüm'de yazarlık puanlarına ilişkin etik ve kişilerarası sorunların azaltılması için bazı prosedür tanımlarını da içeren yazarlık meselesiyle ilgili daha kapsamlı bir tartışma yapılmıştır. Bizim buradaki amacımız ise bu tür suistimallerin ciddiyetini ve sonuçlarını ortaya koyarak meydana gelmesini önlemek adına atılabilecek adımları özetlemektir.

Sonuçlar

Yazarlık puanları bilimsel yayın alanında en tartışmalı mevzulardan bir tanesidir. İş birliği yapan araştırma grupları düzleminde kırgınlıklardan, bir bilim uzmanının yöneticisine veya kurumsal otoritesine yapılan resmî şikayetlere varana kadar farklı sonuçlar ortaya çıkar. Bu iki ucun arasında, dahil olan taraflardan bazılarının itibarını zedeleyebilecek toksik çalışma ilişkileri, haksızlık duyguları ve karşılıklı suçlamalar yer alır. Hayalet yazarlık durumunda sponsor kurum (örneğin bir ilaç şirketi) hayalet yazara ait olan güvenilirlik ve itibarı üstlenmiş olur, ki bu durum kanıtların çarpıtıldığı algısına yol açarak kamu sağlığına etki edebilir. Haksız yazarlık puanı durumu tespit edildiğinde editörün tepkisi askıdaki makalenin reddedilmesinden yayınlamış bir makalenin düzeltme çağrısına kadar farklılık gösterebilir. Bazı dergiler (ör: PLoS Medicine) yayımlandıktan sonra hayalet yazarlık tespit edilen durumlarda, resmî bir toplama çağrısı yapabilir ve yazarın gelecek başvurularını yasaklayarak kurumlara yazarın suistimalini raporlamaktadır (PLoS Medicine Editors, 2009). Ancak bu tür soru işaretli araştırma uygulamalarını ortak yazarlardan bazılarının, makalenin yazımında yeterince dahil edilmediğini iddia ettikleri bilimsel sahtekârlık durumu olmadığı sürece, editörler nadiren en başından fark edebilir. Bazıları akademik cezai müeyyidelerin verilmesini ister (Moffatt & Elliott, 2007). Hayalet yazarlı makaleler, ilaç şirketlerinin iddialarını davalarda desteklemek üzere kullanıldığı için, bazı başkaları ise (Stern & Lemmens, 2011) misafir bir yazarın başkası tarafından yazılan bir makalede yazarlık puanı talep etmesinin yasal dolandırıcılık oluşturduğunu iddia etmiştir.

Önlemler

Yazarlar yazarlıkla ilgili etik meselelerle en iyi nasıl başa çıkabilirler? 11. Bölüm’de belirtildiği gibi katılımcıların ve ortakların rollerinin netleştirilmesini ve yazarlık ile yayın konularında erkenden bir anlaşma sağlanmasını tavsiye ediyoruz. ICMJE (2013), dergilerin her bir yazarın katkısı hakkında detaylı sorular sormasını talep ederek haksız yazarlık uygulamalarını denetlemeye çalışmaktadır. Baş yazarın, oluşturulmuş bir çalışma grubu içerisinde, somut katkıların tüm katılımcılarla açık iletişim halinde görüşülerek yazarlık puan durumlarını periyodik olarak değerlendirmesi gerekir. Anlaşmazlıkların önüne geçmek için baş yazarların bir makale için yazarlık kurallarını tüm potansiyel katılımcılara dağıtması ve anlatması gerekir. “Onursal yazar” olarak listelenmiş olan kişilerden teşekkür bölümünde bahsedilmesi ve katkılarının orada açık ifade edilmesi gerekir. Yazarlık meselelerinin açıklıkla tartışılması, araştırma merkezlerinin akademik gündeminde olmalıdır. Kurumsal ilkeleri geliştirmede kurumsal bir etik komitesini dâhil etmek yardımcı olacaktır. Bu konular hakkında yürütülecek açık ve sürekli görüşmeler kurumsal politikalarla birleştğinde sorunların önlenmesinde en etkili yoldur.

Açıklanmamış Çıkar Çatışması

Bir kimse başkasına bir hediye verdiğinde veya herhangi bir jestte bulunduğunda bu karşı tarafta bir minnet duygusu oluşturur. Doğrudan karşılık verme görevi ve alıcının bunun bilincinde olup olmaması davranışına etki eder (Katz ve d., 2003).

Bir çıkar çatışması; mesleki, kişisel veya maddi durumlardan tavizlerle oluşan veya adil bir üçüncü kişi tarafından bağımsız yargıdan ödün verilebilecek şekilde görülen durum veya ilişki biçimidir (ISAJE, 1997). Bu problem devlet ve sanayi (ör: Bonner & Gilmore, 2012) ile sanayi sivil toplum ortaklıkları arasındaki yakın ilişkilerle, sanayi sponsorluklarını devreye sokacak biçimde devlet ödeneklerindeki kesintilerle şiddetlenmiştir.

Gerçek, Açık ve Potansiyel Çıkar Çatışmaları

Gerçek (veya fiili) çıkar çatışmalarının öncelikle “açık” ve “potansiyel” çatışma durumlarından ayırt edilmesi gerekir (bkz. Tablo 14.3). Zira bir çıkar çatışması yanlışlık için bir potansiyele işaret eder, olasılık ifade etmez. Gerçek bir çıkar çatışması, yazarın veya yazarın işvereni ilişkisinde olan idari birimin, söz konusu mesele hakkında yazarın görüşünü ve duruşunu gereğinden fazla etkileyebilecek maddi veya diğer bir çıkarının bulunması anlamına gelir. Açık bir çıkar çatışması ise bir çıkarın yazarı etkilemediği fakat diğer insanların yazarın nesnellliğini sorgulamasına yol açtığı durumlarda oluşur. Bazen bir çatışma olabilir ancak bağlantı o kadar da net değildir. Patolojik Kumar Araştırmaları için bulunduğu enstitüden fon yardımı aldığını açıklamayan genç bir araştırmacının durumu böyledir. Bu gizli bilgi hakkında dergi ile irtibata geçildiğinde, araştırmacı, enstitüden aldığı fon yardımının kumar sanayisinden geldiğini bilmediğini ifade etmişti. Böylesi örtülü çıkar çatışmaları fon yardımlarının sanayi destekli sosyal kurumlar veya üçüncü taraflarca sağlandığı durumlarda veya fonu alan kişinin yardım kaynağını bilmediği durumlarda meydana gelir. Potansiyel çıkar çatışması ise gerçek çıkar çatışmasına evrilebilecek durumları içerir.

Gerçek veya Fiili Çıkar Çatışması	Mesleki değerlendirme/nesnellik ile kişisel çıkar arasında doğrudan bir çatışma vardır.
Açık Çıkar Çatışması	Mevcut çıkarların, uzman kişinin yargısını gerçekte etkileyip etkilemediğine bakılmaksızın, olumsuz olarak etkileyeceği düşünülen ve böyle görülen durumlardır.
Örtülü Çıkar Çatışması	Bir çatışma mevcut gibidir ancak aradaki ilişki belirsizdir.
Potansiyel Çıkar Çatışması	Kişisel çıkarların henüz olmasa da bir süre sonra mesleki değerlendirme ile doğrudan çatışabileceği durumlardır.

Tablo 14.3: Çıkar çatışması durumları.

Kişinin çıkar çatışması ile ilgili sahip olduğu algı da çıkar çatışmasının kendisi kadar önemlidir. Zira ödenen yolculuk masrafları, hizmet karşılığı ücretler veya diğer ilişkiler bilinçaltında “karşılık vermek için güçlü bir eğilim ve sorumluluk” oluşturabilir (Mauss, 1967). Katz ve diğerlerinin açıklamasına

göre (2003), “Birisi başkasına bir hediye verdiğinde veya herhangi bir jestte bulunduğunda bu, karşı tarafta bir minnet duygusu oluşturur. Doğrudan karşılık verme görevi ve alıcının bunun bilincinde olup olmaması davranışına etki eder.” Bunun anlamı bir çıkar çatışması durumunun olması için kişinin bir araştırmamanın ürettiği sonuçlarda maddi bir çıkarının olmasının gerekmediğidir.

Çıkar çatışmaları maddi, kişisel, siyasi veya akademik olabilir. Maddi çıkarlar işe alım, araştırma fonu, hisse veya paydaşlık, seminer veya seyahat masrafları, danışmanlıklar veya çalışanlara şirket desteği şeklinde olabilir (COPE, 1999). Bu tür çatışmalar etik kurallarında ve araştırma bütünlüğü raporlarında sık sık dile getirilir çünkü bunları belgelendirmek ve ölçümlemek kolaydır. Kişisel çatışmalar ise yazarın hoşlanmadığı bir başka araştırmacıya karşı kin gütmesi şeklinde olabilir. Siyasi çatışmalar araştırmacıların belli bir siyasi fikre veya ideolojiye uyumlanacak şekilde bulgularını veya yorumlarını çarpıttığı zaman oluşur. Kişinin kendi fikirlerini destekleyen “gözde” teorileri gerekçelendirme girişimleri ise akademik çatışma oluşturur. Bu tür çatışmaların tespit edilmesi zordur fakat yazarların kendi çalışmalarını değerlendirirken bunları göz önünde bulundurması gerekir. Geçmişte yazarlara çıkar çatışmasıyla ilgili durumlara doğru tavır geliştirmek ve bunları doğru değerlendirmek konusunda çok az rehberlik sunuluyordu. Araştırma ortamlarındaki uygunluk birimlerinin varlığı yardımcı olmaktadır, ancak bu kuruluşlar bizatihi sorunu çözmecektir. Araştırmacılar ve araştırma gruplarının hem meselenin etik boyutları hem de süregiden diyalog ve iletişimin muhtemel fırsatları hakkında uygun bir eğitime ihtiyaçları vardır (Institute of Medicine, 2002).

Bir çıkar çatışmasının olup olmadığını belirlemenin bir yolu şu soruyu sormaktır: Mevcut durum veya ilişki editöre veya okuyucuya makale yayınlandıktan sonra açıklanırsa, makul bir insan yanlış yönlendirildiğini veya kandırıldığını düşünür mü? Çıkar çatışmasının kendisi kabahat değildir. Ne var ki, kişi gerçek veya potansiyel çatışmaları editörüne, ortak yazarlara ve makalenin okuyucularına açıklamadığı zaman bilimsel suistimal meydana gelmiş olur. Potansiyel çatışmalar, herhangi bir bilimsel çalışmanın değerlendirilmesinde hayli önemlidir. 16. Bölüm’de daha detaylı ele alındığı gibi, bir şekilde tütün sanayisine, alkollü içecek sanayisine, kâr amaçlı sağlık sistemleriyle, özel hastanelerle, ilaç sanayisiyle veya birincil kaynağını sanayiden alan “sosyal kuruluşlar” ile bağlantılı olan herhangi bir ilişki veya fonlama mevcut ise bağımlılık alanında çıkar çatışması potansiyeli artmış demektir. Örneğin tütün, alkol veya

yasadışı uyuşturucu bağımlılığının tedavisinde kullanılacak ilaç tedavilerinin araştırmasında belli bir ürünle ilgili çalışma yürüten bilim uzmanlarının o üründe finansal çıkarı bulunan şirketlerle maddi bağları olabilir.

Alkol ve tütün sanayicileri, araştırmacıların politika çalışmalarına veya politika-kaya ilişkin program değerlendirmesi yürütmesine de fon yardımı yapmıştır.

Bu sanayi grupları zaman zaman çalışmaları doğrudan desteklerken diğer bazı durumlarda onlardan destek alan sosyal kuruluşlar, düşünce kuruluşları veya üçüncü taraflar yoluyla dolaylı olarak destekler (bu kuruluşların bir listesi için bkz. Kutu 14.3). Araştırma fonlarına ek olarak sanayi bağlantıları; ücretli danışmanlıklar, konferans sunumları, hissedarlıklar, danışma kurul üyelikleri veya patent alma gibi seçenekler içerebilir.

Çıkar çatışması politikaları ile önleyici tedbirler için olan ihtiyaca yönelik iki ana soru işareti vardır: (1) Sanayi fon yardımları araştırmanın niteliğini ve nihai basımını etkiliyor mu? (2) Bu etki zararlı ve istenmeyen bir etki mi? Sanayicilerle finansal bağına deşifre eden makalelerde “pozitif” sonuçlara yönelik bir yanlılık olabilir (Cho, 1998). Örneğin, ilaç endüstrisi tarafından finanse edilen tedavi çalışmalarında, sanayi fonlaması bulunmayan çalışmalara göre belirgin olarak daha fazla “pozitif” bulgular (yani üreticiyle ilişkili ilaçların plasebo ilaçtan daha iyi olması gibi bulgular) raporlanmaktadır (Stelfox ve d.; 1998). Bağımlılık alanında birçok defa böyle önyargılı tutumlar gözlemlenmiştir. Bir analiz, sanayi destekli çalışmaların, pasif içiciliğin herhangi bir sağlık sorununa yol açmadığı sonucuna varmada, sanayi destekli olmayan çalışmalara nispeten daha yatkın olduğunu ortaya koydu (Lambe ve d., 2002). Cochrane veri tabanında bulunan nikotin yerine koyma tedavisinde tüm rastgele kontrollü deneyleri derleyen Etter ve arkadaşları (2007), sanayi destekli deneylerin bağımsız deneylere göre istatistiksel olarak daha belirgin sonuçlar üretmeye meyilli olduğunu gösterdi. Sigara içme ile alzheimer hastalığı arasındaki bağ üzerine meta-analiz gerçekleştiren araştırmacılar (Cataldo ve d., 2010), tütün sanayisiyle bağlantılı çalışmalarda, sigaranın alzheimer hastalığı için belirgin olarak daha az risk oluşturduğunu, fakat öte yandan herhangi bir sanayi bağı olmayan çalışmalarda ise belirgin olarak yüksek bir risk bulunduğunu ortaya çıkarmıştı. Böylesi çıkar çatışması örnekleri yayıncılıktaki yanlılıkla birleştiğinde daha kötü bir hâl alır. Sanayicilerin tercih edebileceği çalışmaların tercih edilmeyenlere göre yayınlanma olasılığı yüksek olmaktadır.

- Foundation for Alcohol Research (önceden ABMRF)
- Institut de Recherches Scintifiques sur les Boissons (IREB)
- National Center for Responsible Gaming (NCRG)
- Center for Consumer Freedom (CCF)
- European Foundation for Alcohol Research (ERAB)
- International Alliance for Responsible Drinking (IARD, resmiyette ICAP)
- Alcohol Information Partnership

Kutu 14.3: Sanayi desteği alan kuruluşlar*

**Kapsamlı liste değildir.*

Özellikle endüstri bağlantısı olan çatışmaların yayın tarafsızlığına nasıl yol açtığını açıklayabilecek birçok muhtemel mekanizma var (bkz Cho, 1998). Bunlardan birisi ya yazarın sanayideki sponsorlarını kaybetme korkusundan ya da sanayinin yayın üzerindeki kısıtlamaları nedeniyle yayının baskı altına alınarak negatif bulguların yayınlanmamasıdır. Bir başka mekanizma ise pozitif sonuçları göstermesi muhtemel araştırmacıların sanayi tarafından seçilmesi veya kendi kendisini seçmesi durumudur. Uzman değerlendirme panellerini organize eden sanayi destekli kuruluşlar her ne kadar hibe ve burs dağıtsalar da panel katılımcıları hizmet karşılığı ücret, seyahat masrafları ve sanayi sponsorlu konferanslarda konuşmacı olma daveti gibi durumlardan etkilenebilir. Üçüncü bir olasılık araştırma gündeminin sanayi denetiminde olması ve yalnız bir sanayinin maddi çıkarlarını tehdit etmeyecek konular üzerine bir fonlama sağlanmasıdır. Son olarak, fon kaynaklarının bulgular üzerinde hiçbir etkisi olmadığı durumlarda dahi araştırmanın sonuçlarıyla örtük çıkarları olan sanayilerle bağlantı kuran araştırmacılar, kendi güvenilirliklerini yitirebilirler.

Bu bölümde taranan literatürden anlaşıldığı kadarıyla sanayi fonları, araştırmaların doğası, kalitesi ve güvenilirliğine etki edebilir ve bu etki genellikle zararlı olur.

Sonuçlar

Bir çıkar çatışmasının var olması, çatışmanın ters etkiyle sonuçlanacağı anlamına gelmez. Ancak bu çatışmayı yaşayan kişiler, genellikle bunun kendi yargılarını ne derece etkilediğinin farkına varamazlar, çünkü bu bilinçaltında meydana gelir. Birbiriyle çatışan maddi çıkarlar bulunmasının bir başka sonucu ise yayın seçeneklerinin kısıtlanması ihtimalidir. Her ne kadar çoğu dergi, yazarların maddi çıkarlarından dolayı makalelerini yasaklamıyor olsa da bazı dergiler bir yazıda veya derlemede ele alınan üründe somut maddi çıkarı varsa o yazarın başyazılarına ve derleme makalelerine yayın yasağı koymaya başladı (Relman, 1990). Bu politika orijinal veri sunan bilimsel raporların yazarları için geçerli değildir.

Belirlenemeyen çıkar çatışmaları tespit edilirse askıdaki makalenin reddedilmesi, yayınlanmış bir makaleye toplatılması veya yazarın bir özür metni kaleme alması gibi ciddi sonuçlar doğurabilir. Gerçek veya açık çıkar çatışmalarının daha hafif bir sonucu ise kişinin kişisel veya finansal çıkarlarından dolayı bilimsel çalışmasına meslektaşları tarafından önyargılı yaklaşılmasıdır. Endüstri ilişkileri yazarın mensup olduğu kurumun bütünlüğünü de tehdit edebilmektedir.

Önlemler

Öncelikle araştırmacılara çıkar çatışmalarından istifade ettikleri durumlarda etik bazı meseleler oluştuğuna dair bir bilinç kazandırılması gerekiyor. Çoğu fakülte çıkar çatışması eğitimini de içeren etik derslerini zorunlu tutar. Çoğu akademik kurum ve tıp merkezi ise fakülte etkinliklerini destekleyen finansal kaynaklarla ilgili bazı kurallar geliştirmiş durumdadır. Bu ilkeler fakültenin belli çıkarları ne zaman açıklayacağını ve ne zaman belli maddi çıkarlardan kendisini mahrum bırakması gerektiğinin çerçevesini çizer. 2013'te Pew Charitable Trusts tarafından organize edilen bir uzman çalışma kolu, akademik tıbbi merkezler için iyi çıkar çatışması uygulamaları hakkında tavsiyeler yayınladı. Bu, Tablo 14.4'te görülebilir.

Çıkar çatışması komiteleri, etik değerlendirme kurullarının bir kolu olarak işlev gördüğünde kurumsal uyum yönetiminin bir parçası olurlar ve bu anlamda umut vad ediyorlar.

Çıkar Çatışma Alanı	İyi Uygulama Tavsiyesi
Çıkar çatışmalarının açıklanması	Öğretim, araştırma, hasta bakımı ve kurumsal hizmet alanındaki akademik etkinliklerle bağlantılı tüm sanayi ilişkilerinin açıklanması zorunludur.
Hediye ve yemek davetlerinin kabulü	Yasak.
Sanayi fon destekli söyleşiler	Yasak.
Sanayi sponsorluğundaki araştırma programları	Klinik eğitimler: yasak; Araştırma eğitimleri: serbest.
Çıkar çatışması müfredatı	Zorunlu.
Danışma ve tavsiye	Pazarlama alanı: yasak; Bilimsel etkinlikler: serbest.
Devam eden akredite tıbbi eğitimlerin sanayicilerce desteklenmesi	Desteklenmemelidir.
Hayalet yazarlık ve onursal yazarlık	Yasak.

Tablo 14.4: Tıbbi çıkar çatışmaları politikalarında tavsiye edilen iyi uygulamalar.

Not: Pew Charitable Trusts'tan uyarlanmıştır (2013).

Yazarların bu komiteler tarafından yayınlanan ilkelere çok dikkat etmesi gerekir. 16. Bölüm'de vurgulandığı gibi bilim camiası tütün ve alkol sanayicilerinden herhangi bir fon yardımı kabul etmenin sakıncaları hakkında çeşitli uyarılar yayınlamış ve böylesi yardımlar kabul edilecekse gönüllü etik kurallara titizlikle riayet edilmesini tavsiye etmiştir.

Loue'ye göre (2000), potansiyel çıkar çatışmalarına ilişkin problemlere engel olmanın en iyi yolu potansiyel olarak çatışan faaliyetlere katılmaktan kendini uzak tutmaktır. Tütün, alkol ve ilaç şirketleriyle yapılan kısa süreli danışmanlık hizmetleri genellikle araştırmacının kendi nesnelliği üzerinde soru işaretleri oluşturmaya değmez. Araştırmacıdan veri mülkiyetiyle ilgili sponsorun veri kontrolü yapabileceği ve araştırmacıyı yayın yapmada kısıtlayıcı bir sözleşme imzalamasının istendiği durumlarda endüstri ile ilişkiler özellikle sorunlu hâle gelebilir.

Bu etik ilkelere düzgün bir şekilde uyulsa bile yazarların, belli bir yayına dâhil olmalarında gizli olabilecek herhangi bir gerçek veya potansiyel çıkar çatışmasını editöre bildirmesi gerekir. Yazarların, (a) ticari kurumlar ve yazarlar arasındaki kişisel çatışmaları ve (b) işçi işveren ilişkisi bulunan idari birim ile ticari kurumlar arasındaki çatışmaları bildirmesi elzemdir.

Ayrıca yazarların dergi öyle bir talepte bulunmamış olsa bile bir çalışma, derleme veya başka bir yayının fon kaynaklarını okuyucunun açıkça anlayacağı şekilde belirtmesi gerekir. Bir dipnotla belirtmek veya teşekkür bölümünde ifade etmek en uygun yol olacaktır. Ortalama bir okuyucunun potansiyel çıkar çatışmalarını görebileceği kadar detaylı olarak fon kaynaklarınızı tanımlayın. Eğer fon kaynağınız Alkol ve Sağlık Fonu gibi belirsiz isimli bir sosyal kuruluş ise okuyucuya örneğin, o kuruluşun bir bira şirketler grubu tarafından desteklendiğini bildirmeniz gerekir.

Tek başına açıklamak da yayın tarafılığı sorununu gidermeyecektir. Görüntüde bile olsa çıkar çatışmasının olmasını istemeyen ve bunda ciddi olan araştırmacılara hem sanayi hem sanayi dışı kaynaklardan fonlama alarak çatışma ilişkilerini sıfırlamaları ve çalışmanın sonuçları ne olursa olsun yayın yapma hakkını garanti etmeyen sanayi sözleşmelerini imzalamayı reddetmeleri tavsiye edilmiştir. Araştırmaya sponsor olan şirketlerden danışma kurulu üyelikleri, hissedarlıklar veya danışma ücretleri alınması gibi bir araştırmanın yürütülmesinde kesinlikle gerekli olmayan ek maddi bağlantılardan tamamıyla uzak durulması da bu konuyla başa çıkmada bir başka stratejidir (Cho ve d., 2002).

Hayvan/İnsan Denek İhlalleri

Hayvan ve insan denekleri içeren bağımlılık araştırmaları yüzyıldan uzun bir süredir yürütülmektedir. Bu süre zarfında insan ve hayvan deneylerini yöneten düzenlemeler genel olarak, biyomedikal araştırmalar yapan kuruluşlardaki atanmış komiteler tarafından yönetilen bir dizi karmaşık prosedüre evrilmiştir. Bu prosedürler araştırma protokollerinin etik değerlendirmesi, insan ve hayvan araştırma deneklerinin güvenlik takibi ve insan deneklerin bilgilendirilerek rızasının alınması gibi kuralları içerir. Bu uygulamalar insan deneklerin zararlı ajanlara maruz bırakıldığı veya bilgileri ve rızaları dışında etkili

tedavilere maruz bırakıldıkları, kamuoyuna tamamen ifşa olmuş bir dizi tıbbi deney sonucunda araştırma katılımcılarının haklarını gözetmek amacıyla geliştirilmiştir (Loue, 2000). Yerel toplumun ve araştırmacının bağlı bulunduğu kurum açısından etik geçerliliğinin belirlenmesi için bir etik araştırma komitesine araştırma teklifinin bağımsız değerlendirme için sunulması zorunlu değilse de günümüzde bu artık genel teamül haline gelmiştir (Federman ve d., 2003).

Böyle kurullar çalışmanın prosedürlerinin katılımcılara verebileceği istenmeyen zararların riskini azaltarak, araştırma katılımcılarının güven altında olmasını garantileme amacına odaklanır. Her ne kadar etik onay gerektiren çalışma türleri hakkındaki düzenlemeler dünya üzerinde farklılıklar gösterse de insan denekleri içeren deneyleri denetlemek için geliştirilen resmî uluslararası standartlar 1964 Helsinki Bildirgesi ile ortaya konulmuştur. Bu bildirmede insan denekleri içeren tıbbi araştırmalarda, araştırma denek bireylerinin iyi hallerinin diğer tüm çıkarların önünde önem taşıdığı belirtilmiştir. Özellikle 1975 ve 1983 revizyonlarında araştırmada yer almak için bilgilendirilmiş gönüllü onayın önemi vurgulanmıştır (Loue, 2000).

Madde bağımlısı bireyleri içeren bazı belli başlı araştırma türlerinde ek bazı etik meselelerin göz önünde bulundurulması gerekir. Diğer koşullarla birleştiğinde uyuşturucu veya alkol bağımlılığı, bilgilendirilmiş onay verebilme becerisini sınırlandırıyor olabilir mi? Örneğin, alkol zehirlenmesi, yoksunluk, kronik suç işleme eğilimi gibi hangi koşullarda sınırlandırıyor? Bağımlılık özellikleri yetersiz karar verme becerisine mi işaret ediyor? Eğer bir kişi tekrarlayan sorunlara rağmen uyuşturucu kullanıyor ve tedaviyi istemiyorsa kendi iyiliğini düşünme emaresi göstermediği için bilgilendirilmiş rıza verme yeteneği yok diye mi kabul edilmeli?

Genetik araştırmalar da benzeri, hatta daha zorlu etik meseleler oluşturmaktadır. Bağımlılık üzerine genetik araştırmalar hem denekler hem aileleri hem de daha geniş sosyal toplum katmanları açısından ek riskler barındırmaktadır (Chapman ve d., 2012). Denekler açısından özel hayatın gizliliği ilkesinin ihlali ve hassas kişisel bilgiler üzerindeki denetim kaybı gibi riskler bulunur. Araştırma katılımı dolayısıyla takdim edilen maddi ödüller yeterli önlemler alınmadığı takdirde, uyuşturucu veya alkol kullanımında artışa yol açabilir. Çocuklarını genetik çalışmalara kayıt ettirmeleri için ebeveynlere verilecek inisiyatif

ödemeleri çocuklarını katılmaya zorlama riski nedeniyle kabul edilemez. Editör ve yazarların yayınlanmış araştırmaların titiz bir etik değerlendirmeye tabi olmalarını sağlama görevi vardır.

Yine de bazı durumlarda özellikle sosyal bilimler alanında etik değerlendirmelerin, ihtimal dışı riskleri bile en aza indirme çabasıdan dolayı biraz fazla ileri gittiğine dair bir algı bulunmaktadır. Makale tarafından açıklandığı gibi (2006): (a) Sosyal araştırmalar genellikle tıbbi araştırmalardan daha az istilacıdır. (b) Araştırma katılımcıları üzerindeki etkileri farklı nedensel zincirler içerir. (c) Sosyal araştırma tasarımları daha açık uçlu olma eğilimindedir. (d) Sosyal araştırmalarda araştırmacı ile denek arasındaki ilişkinin içeriği bir doktor ve hasta arasındakinden ziyade bir gazeteci ile bakan ilişkisine yakındır.

Sonuçlar

İnsan ve hayvan araştırma deneklerinin haklarıyla ilgili tavsiye edilen veya uyulması gereken dergi prosedürlerine uyulmaması halinde bu birçok önemli sonuç doğurabilir. Çoğu dergi etik değerlendirmeye sunulmamış makalelerin yayımlanmasını yasaklamıyor olsa da bazı dergiler günümüzde artık yazarların yaptıkları araştırmanın Dünya Tıp Birliği tarafından geliştirilen ve insan deneyleri üzerine bir dizi etik ilkedен oluşan, Helsinki Bildirgesi'nde belirtilen standartlara asgari düzeyde uyup uymadığını belirtmesini istemektedir. Özellikle anket çalışmaları ve arşiv kayıtları içeren araştırmalar gibi sosyal ve davranışsal araştırmalar sıkı bir bilgilendirilmiş onay prosedürü gerektirmez. Ancak bu algıya güvenmek büyük bir hata olur. Anketler zaman zaman bireylere ve kurumlara ciddi zararlar vermiştir. Yapılan tüm araştırmanın kurumsal değerlendirmeye sunulması ve araştırmacının muaf olup olmadığına komitenin karar vermesine izin vermek en güvenli yoldur. Araştırma katılımcılarından bilgilendirilmiş onay veya etik onay alınmaması makalenin hakem değerlendirmesine gönderilmemesine yönelik bir karara yol açabilir. Diğer türlü, bu kusur hakem değerlendirme sürecinde fark edilirse makale geri çevrilebilir. Yazarın kurumundan resmî bir uyarı alması da olası bir başka sonuçtur.

Önlemler

Hem editöre yazılan kapak mektubunda hem de sunulan makalenin metni içerisinde araştırmacıların uygun etik değerlendirme prosedürlerine riayet ettiklerinin ifade edilmesi akıllıca bir davranıştır. İnsan denek gerekliliklerinin uygulanabilirliğiyle ilgili herhangi bir soru işaret var ise bunun editörle kapak mektubunda veya makale başvurusundan önce bir telefon görüşmesi yahut e-posta mesajıyla paylaşılması gereklidir. Bu tür soru işaretleri genellikle derginin web sayfasına veya yazarlara yönergeler bölümüne bakılarak çözülebilecektir. ICMJE etik konularla alakalı aşağıdaki ilkeleri sunmaktadır (1991, s. 339):

İnsan denekler üzerine deneyleri raporlarken, takip edilen prosedürlerin insan deneyleri sorumlu (kurumsal veya yerel) kurulunun etik standartlarına ve Helsinki 1975 Bildirgesi'nin 1983 revizyonu ile uyumlu olduğunu belirtin. Özellikle görsel malzemelerde hastaların isimlerini, isimlerinin baş harflerini veya hastane numaralarını kullanmayın. Hayvan deneylerindeki raporlamalarda kuruluşun veya Ulusal Araştırma Konseyinin (ya da herhangi bir kanunun) laboratuvar hayvanlarının kullanımı ve bakımıyla ilgili rehberine uyulup uyulmadığını belirtin.

Bilimsel dergiler de insan ve hayvan araştırma deneklerinin korunmasında önemli bir rol oynar. Dergiler araştırma bulgularının dağıtılmasından sorumludur. Dergiler, “Yazarların düzenleyici ve etik standartlara uyduklarını onayladıkları...Yüksek etik standartlara sahip araştırmaları yayınlamakla mükelleftirler” (Federman ve d., 2003, s. 205). Bir dizi derginin, yazarların bilgilendirilmiş onay prosedürlerine uyduklarını belgelendirmesini zorunlu tutan politikaları vardır. ISAJE de bu politikaları paylaşmaktadır (1997).

İntihal

İntihal hem fikir ve imaj gibi entelektüel mülkiyetin çalınmasını hem de atıfsız metin malzemesinin kopya edilmesini ifade eder. İntihalin, araştırma fon başvuruları dâhil, başkalarının yayımlanmış ve yayımlanmamış fikirlerinin atıf verilmeden kullanımından bir makalenin bazen başka bir dilde tümüyle “yeni” bir yazarlık kategorisinde gönderilmesine kadar değişen türleri bulunur.

Başkasının çalışmasını kelimesi kelimesine kopyalamayı veya sıradan okuyucuyu yazarın kendi katkısı hakkında yanıltan bir şekilde nerdeyse harfi harfine alıntılamaı da kapsamaktadır. Tablo14.5'te bir makalenin tümüyle kopyalanması gibi “açık intihal” örnekleri ile bir dizi kelimenin alıntılıandığı “ufak kopyalama” şeklindeki daha hafif örnekler verilmektedir (COPE, 2011).

İntihal; planlama, araştırma, yazım veya yayım aşamalarının herhangi birinde meydana gelebilir. Bir yayının hem matbu hem elektronik versiyonlarının ikisi için de geçerlidir. ABD Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Bakanlığı dahilinde yer alan Araştırma Bütünlüğü Bürosu intihalin fikri mülkiyetin hem çalınması hem kötüye kullanılmasını içerdığı görüşündedir. Bir başkasının çalışmasının metnini, sıradan okuyucuyu yazarın katkısı noktasında yanıltacak biçimde cümleler, paragraflar hatta bazen makalenin tamamının kopya edilerek somut olarak atıfsız kullanılması da buna dahildir.

Daha az ciddi				Çok ciddi	
					
Boyut	Birkaç kelime		Paragrafın tamamı		Makalenin tamamı
Orijinallik	Genel kullanım		Az sayıda yazarın kullanımı		Orijinal fikir
Referanslar	Tam ve doğru atıf		Atıf yapmama		
Amaç	Kasıtsız yanıltma			Kasıtlı kandırma	

Tablo 14.5: Yayın Etik Komitesi tarafından tanımlanan intihal özellikleri.

Not: COPE'den uyarlanmıştır (2011).

Sonuçlar

Metin eşleme yazılımındaki gelişmeler (ör: CrossCheck, eTBLAST), intihal durumlarının tespitini daha kolay hale getirdi. Bir editörün resmî bir oturumda yaptığı kınamadan, kurumuna ithamname gönderilmesi sonucu yazarın işten atılmasına kadar intihalin çok çeşitli ciddi sonuçları olabilmektedir. ABD

Araştırma Bütünlüğü Bürosu genellikle yaygın olarak kullanılan bir metodoloji veya eski bir araştırmayı tanımlayan ifadelerin tıpatıp ya da tıpkısına yakın kullanımına dikkat etmez. Zira bunların okuyucuyu büyük oranda yanılttığı düşünülmez. Dergi editörleri, intihal durumunu tespit ettikleri zaman sert ve bazı zamanlar acımasız davranabilirler. En yaygın yaklaşım intihal anlaşılır anlaşılmaz öncelikle yazardan yazılı bir açıklama istenmesidir. Çoğu zaman bu tür durumlar bilgili ve dikkatli hakemler veya kendi kelime, cümle, paragraf veya makalelerinin alıntısız kullanıldığını bildiren okuyucular tarafından ortaya çıkarılır. Yazarın açıklaması makul ise ve kopyaladığı kısım ufak bir yer ise, sonucu bir kınama mektubu ve muhtemelen makalenin reddinden öteye geçmez. Ancak daha büyük çaplı intihal türlerinde yalnızca makale geri çevrilmekle kalmaz, hâlihazırda yayımlanmış ise bir düzeltme yayınlanması veya geri toplanması sağlanır. Yazarlara o dergide gelecekte yayın yapma yasağı getirilir (COPE, 2011).

1. Fikrî kaynaklarınıza atıf yapın ve kendi sözlerinizle tekrar ediyor veya özetliyor olsanız bile istisnasız diğer kişilerin katkılarını açıkça ifade edin.
2. Bir başka yazardan birebir alıntıladığınız metni tırnak içerisine alın.
3. Hangi fikirlerin yazarın kendi fikri olduğunu ve hangilerinin bir başka kaynaktan alıntılandığını okuyucuya net olarak belirtin.
4. Telif hakları yasası hakkında bilgilenin.
5. Başka sözcüklerle aktarım ve özetleme, yazarın kendi kelimelerini kullanarak aynı anlamı vermesini gerektirir.
6. Başka sözcüklerle aktarım ve özetleme, yazarın kullandığı malzemeye ilişkin derinlikli bir anlayışa sahip olmasını gerektirir.
7. İkincil kaynak yerine birincil literatüre atıf yapın.
8. Kaynakça bölümü için her zaman atıfları iki kez kontrol edin.

9. Bir fikrin veya vakanın ortak bir bilgi olup olmadığına emin olamıyorsanız asıl kaynağa atıf yapın.

10. Hayalet yazarlık yapmayın.

Kutu 14.4: İntihali önlemek için ilkeler.

Kaynak: Roig (2013).

Araştırmalar son yıllarda bu ölümcül hata sebebiyle yapılan toplatmaların %9,8-%17,0 gibi oranlarla giderek arttığına işaret ediyor (Fang ve d., 2012). Daha da mühimi, böyle meselelerin daha sonra yazarın kurumsal işverenine bildirilmesidir, ki bundan sonra bilimsel suistimal suçlamalarıyla uğraşacak sorumlu taraf odur. Sonraki kısımda bunu daha detaylı ele alıyor olacağız. Bir cümle ya da bir paragrafın aslı kaynağına atıfla belirtilmemiş olması bir telif hakkı ihlali oluştursa ve sivil takibata sebebiyet verse de böylesi durumlar nadiren cezaya konu olur.

Önlemler

ABD Araştırma Bütünlüğü Bürosu, kullanılan tüm kaynakların uygun atıf ve alıntı yöntemleriyle ortaya konmasını hedef alan 26 İntihal Önleme Kuralı (Roig, 2013) tavsiye etmektedir (ilgili kurallar için bkz. Kutu 14.4). Yazar, başka kişiler tarafından kaleme alınmış metinlerin veya görsel malzemenin büyük bir kısmını kullanmayı planlıyorsa o malzeme için yeniden basım izni almalıdır (COPE, 1999). İntihal, telif hakları ve fikrî mülkiyet haklarıyla ilgili tanımlar ülkeden ülkeye çeşitlilik gösterebilir. Yazarın soru işareti bulunan yerlerde bu konuları editörle birlikte değerlendirmesi gerekir (Roig, 2013).

Metin malzemesinin ufak miktarlarda kasıtsız kopyalanması veya uygun atıf yapılmadan başkasının fikir ve kavramlarının ödünç alınması gibi durumlar, sahibini mahcup eden bir durumla sonuçlanabilecek yaygın bir sorundur. Bu durumlar genellikle ihmal, üstünkörü iş yapma veya üşengeçliğin bir sonucu olarak kaynağı belirtmeden, başkasının fikirlerini tırnak içerisinde almadan veya

kelimeleri kendi kelimeleriyle değiştirmeden yapıldığı için meydana gelir. Bu tür durumlarda alınabilecek en iyi önlem, not alırken tüm kaynak metnin dikkatle belgelendirilmesi ve bir makale hazırlamak için gerekli yazı becerilerini geliştirmek için boş vakit ayrılmasıdır. Yazarlar Araştırma Bütünlüğü Bürosunun tavsiye ettiği metin eşleme yazılımlarını kullanarak çalışmalarında doğru bir şekilde atıf yaptıklarından emin olabilirler.

Diğer Bilimsel Sahtekârlık Türleri

Çeşitli etik otoritelerine göre (ör: Yayın Etik Komitesi, 2011), bilimsel sahtekârlık şu şekillerde kendini gösterir:

- **Veri uydurulması veya verinin çarpıtılması:** Bir araştırma raporunda, raporda belirtilen şekil veya yöntemlerle elde edilmemiş verilerin sunulması, orijinal bulguların sonuçlarının bilimsel açıdan gerekçelendirilemeyen bir şekilde çarpıtılması veya değiştirilmesi, çıkarımlarla ilgili veri veya sonuçların atlanması;
- **İntihal:** Bir başkasının makalesinin veya metninin kendininmiş gibi gösterilmesi;
- **Güveni suistimal:** Güvenerek paylaşılan orijinal bir araştırma fikri, planı veya bulgusunu kişinin kanunsuz olarak kendi ismiyle göstermesi;
- **Kanuni ve/veya düzenleyici kurallara uygunsuzluk.**

Her ne kadar sahtekârlık ve suistimal kelimeleri sık sık birbirinin yerine kullanılıyor olsa da sahtekârlık kelimesinin kasıtlı bir kandırma içerdiğini belirtmemiz önemlidir. Sahtekârlık bir araştırmanın teklif, yürütme ve raporlanma aşamalarında gerçekleşebilir. Çoğunlukla yayım sırasında tespit edilir. Bunun öncelikli sebebi, doğası itibarıyla ve meslekleri gereği hakemler, editörler ve bilimsel makale okuyucularının oldukça eleştirel ve şüpheli olmasıdır. Başkasının bulgularının seçici yorumlanması, uygunsuz atıf uygulamaları, haksız yazarlık uygulamaları, verinin seçici olarak raporlanması veya uygun olmayan istatistiklerin kullanımı gibi bilimsel suistimallerin daha hafif formlarını bu

bölümde ve bu kitabın diğer bölümlerinde (bkz. 5,10 ve 11. Bölümler) ele aldık. Bu soru işareti taşıyan araştırma uygulamaları ve (veri uydurulması gibi) daha ciddi boyuttaki sahtekârlıkların asıl sakıncası; kamu, politikacılar veya klinisyenler tarafından yanlış yorumlanabilecek hatalı kayıtlar oluşturarak diğer bilim insanlarını yanıltmasında ve bilim kurumuna verdiği zararda yatmaktadır. Kutu 14.5'te bağımlılık alanında bir bilimsel sahtekârlık örneği verilmiştir.

2003 yılı Aralık ayında Cenevre Kantosu Adalet Mahkemesi (kötü) şöhretli bir bilimsel sahtekarlığı cezalandırdı. Cenevre Üniversitesi profesörü, Gothenberg Üniversitesi eski profesörü İsveçli bir akademisyen, pasif içiciliğin barındırdığı risklerle ilgili kendisini “eşi görülmemiş bilimsel sahtekârlık” ile suçlamasının ardından iki tütün aktivistini iftira etmekle dava etti. Mahkeme, “Cenevre bu anlamda örneği olmayan bir şekilde bir bilimsel sahtekârlığın zemini olmuştur. Profesör Ragnar Rylander, Üniversite’sinde doçent sıfatıyla görev almış, bu etki ve itibarından faydalanarak ve bilimi paranın hizmetine vermekten çekinmeyerek bu kamu kuruluşuna atfedilen misyonunu göz ardı eden bir şekilde davranmıştır.” diye ifade ederek davayı reddetti. Mahkemeye göre profesör otuz yıllık süre boyunca Philip Morris ile somut maddi çıkar içeren yakın fakat gizli bir ilişki yürütmüştü. Dolayısıyla Avrupa Kamu Sağlığı Dergisi’nde Philip Morris ile hiçbir bağının olmadığını ifade ettiği beyanında da yalan söylüyordu. Pasif içicilik üzerine yaptığı araştırmalarda ve konu hakkında düzenlediği birçok konferansta pasif içiciliğe ilişkin riskleri sorgulamıştı. Mahkeme profesörün “kendisini tütün şirketine sevimli göstermek için genel kamuyu kandırmaktan çekinmediğini” ifade etti. Mahkeme özellikle çocuklarda solunum hastalıkları üzerine yapılan bir çalışmada veri tabanını pasif içicilik ile solunum enfeksiyonlardaki sıklık arasında hiçbir bağlantı bulunamayacak şekilde değiştirmesini açık sahtekârlık olarak rapor etti.

Kutu 14.5: Tütün alanında bilimsel sahtekârlığa bir örnek.

Kaynaklar: Domstol i Geneve slar fast svenskt vetenskapfusk (Cenevre Mahkemesi İsveç bilim sahtekârına ceza veriyor). Svenska Dagbladet, 16.12.2003

www.prevention.ch/rypr151203.htm , erişim 11 Haziran 2004.

Sonuçlar

Dergi editörleri, sponsorluk kuruluşları ve akademik kurumlar, özellikle de araştırmaları için kamu desteğine ihtiyacı olanlar, bilimsel suistimal suçlalarını oldukça ciddiye alırlar. Genel olarak potansiyel bir sahtekârlıkla ilgili bilgi alan bir editör veya makale değerlendirme esnasında bundan şüphelenen bir kişinin önünde, yazarın bilgilendirilmesi ile başlayan sınırlı sayıda seçenek bulunur. Çoğu bilimsel ve akademik kurumun sahtekârlık ve suistimal suçlamalarına karşı bazı prosedürleri vardır. Dolayısıyla bir editör suçlamayı ve yazarın cevabını uygun bir kurum yetkilisine göndermekle, suçlama haklı görünüyor ise daha ileri bir müdahale için hakem kuruluna yollamakla işe başlar. Genel anlamda süreç ön soruşturma ile başlar, suçlamanın yeterli somut delili varsa ve ciddi önem taşıyorsa daha resmî bir tahkikat bunu takip eder. Böyle durumlarda makalenin geri çekilmesi veya toplatılması, hâlihazırda yayınlanmış bir makale söz konusu ise bir düzeltmenin yayınlanması gibi ihtimaller bir yazarın karşılaşabileceği en hafif muamelelerdir. Sahtekârlık durumu ise disiplin cezalarına, danışma kurulundan veya hakem kurulundan atılmaya, önceden yayınlanan makalelerin yeniden değerlendirmesi ve muhtemelen toplatılmasına yol açabilir. Ayrıca geçmişteki yayın suçlarında görüldüğü gibi sahtekârlık, araştırma bulgularını çarpıtarak kamunun araştırmalara olan güvenini sarsabilmektedir (Gupta, 2013).

Önlemler

Bilimsel suistimallerin önlenmesinde hiçbir adım, bilim insanlarına dikkatli bir şekilde yapılacak rehberlik ve verilecek eğitimlerin yerini tutamaz. Bilim insanlarının çoğunluğunun bilimsel değerlere saygısı o denli yüksektir ki, topladıkları veri veya onun yorumu hakkında meslektaşlarını asla yanlış yönlendirmez veya kasti olarak veri uydurmazlar. Bilimsel suistimallerin daha hafif çeşitleri ihmalden kaynaklanıyor olabilir. O nedenle etik eğitimlerin planlı bir şekilde verilmeye devam etmesi, tek tek bilim insanlarının böylesi problemlerden uzak durmasına yardımcı olabilir. Araştırmacılara Tablo 14.6'da sunulan kaynakları gözden geçirmelerini tavsiye ediyoruz. Bilim insanları, araştırma destek çalışanlarıyla birlikte genellikle gruplar halinde çalıştıkları için, bir araştırma projesi yürütürken ve bilimsel bir rapor hazırlarken, sahtekarlığın önüne geçmenin en

iyi yolu hem verinin hem de meslektaşların çalışmalarının dikkatli bir şekilde denetlenmesidir. BMJ bunu bir adım ileriye götürerek dergide yayınlanan deneylere eşlik eden tüm verinin sunulmasını araştırmacılardan istemektedir.

1. Sosyal bilimler araştırmalarında etik kurallar
UNESCO [tarih yok] http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Soc_Sci_Code.pdf
2. Sosyal bilimler, hukuk ve beşeri bilimlerde araştırma etik kuralları
The National Committee for Research Ethics in the Social Sciences and the Humanities (NESH), 2006 https://graduateschool.nd.edu/assets/21765/guidelinesresearchethicsinthesocialscienceslawhumanities.pdf
3. Bilimsel bütünlüğü destekleyen sözleşmeler
Universities UK. 2012 http://www.universitiesuk.ac.uk/highereducation/Documents/2012/TheConcordatTo-SupportResearchIntegrity.pdf
4. Araştırma bütünlüğü için Avrupa etik kuralları
European Science Foundation (ESF) ve ALLEA (All European Academies), 2011 http://www.esf.org/fileadmin/Public_documents/Publications/Code_Conduct_ResearchIntegrity.pdf
5. Singapur Araştırma Bütünlüğü Bildirisi
İkinci Araştırma Bütünlüğü Dünya Konferansı, 2010 http://singaporestatement.org/statement.html
6. İnsanlar üzerinde sorumlu araştırmanın öğretilmesi (RCRH)
Koreman, S.G., Office of Research Integrity, 2006 http://ori.hhs.gov/education/products/ucla/default.htm
7. Helsinki Bildirgesi - İnsan denek içeren tıbbi araştırmalarda etik ilkeler
World Medical Association, 1964 http://www.wma.net/en/30publications/10policies/b3/index.html

Tablo 14.6: Kaynaklar.

Son olarak okuyucuları iyi niyetle bilimsel suistimalleri ortaya çıkarmaya davet ediyor ve muhbirler için olan korumaları hatırlatıyoruz. ABD Araştırma Bütünlüğü Bürosu, Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Bakanlığının Muhbirin Hakları'nda belirttiği kurallar bunun bir örneğidir.

Sonuç

Kısa tarihinin çeşitli dönemlerinde bağımlılık araştırmaları, araştırma ve yayın uygulamalarındaki etik ihlaller nedeniyle güvenilirliğine darbe almıştır. Günümüzde bu alanda yayın baskısı, çıkar çatışmaları ve araştırmalar üzerindeki etik kurul kısıtlamaları nedeniyle değerler açısından daha büyük bir kriz yaşanmaktadır (Babor, 2009). Ayrıca soru işaretli araştırma uygulamaları belirgin bulgulara odaklanan yayıncılık uygulamaları tarafından da alttan alta desteklenmektedir.

Bu durum, dergi ve mesleki cemiyetler gibi kurumsal otoriteler ile araştırmacıların, tutarlı ve belli bir etik kural çerçevesinde; yazarları, bilim camiasını ve kamuoyunu, araştırma ve bilim yazınında ortaya çıkacak etik sorunlardan koruyabilecek bir etik karar verme mekanizmasına sahip olmaması nedeniyle daha da katlanmaktadır. 15 ve 16. Bölümlerde araştırma ve yayın dünyasının gerçekliğine uygun, düzgün bir etik analizle beraber vaka bazlı pratik bir yaklaşımın nasıl olduğunu ele alacağız.

Çoğu ülkede genel kamuoyu, biyomedikal ve sosyal bilimcileri, mesleki itibarları ve güvenilirlikleri açısından yüksek bir yere konumlandırmaktadır. Bilimsel bir suistimal tespit edildiğinde ve kamuya açıklandığında bilim insanları bu güveni sarsmış olur ve bilimin ardındaki kamu desteği zarar görür. Bu bölümde bahsi geçen önleyici tedbirlerin alınmasıyla araştırmacılar bilimsel suistimallerle ilgili büyük ve küçük etik ikilemlerin çoğunu önlemiş olacaktır. Ancak dergi yayınlarında ve araştırma raporlanmasında etik kuralların işlerliği ile ilgili sorumluluk yalnızca yazarlara ait değildir. Tıp Enstitüsü, raporunda “Kişinin hareketlerinde fikrî dürüstlük ve kişisel sorumluluklara bağlılık ile sorumlu araştırmanın simgesi olan bir dizi uygulamanın bulunması en önemlisidir.” şeklinde geçen ifadesiyle, bu bölümde bireysel yazarların (araştırmacıların) bütünlüğü olarak kabul edilenleri onaylamaktadır (s.5). Bu raporda ayrıca bireylerin ancak “araştırmaların yürütülmesinde bütünlüğü [destekleyen] yapı, süreç, politika ve prosedürleri kuran ve düzenli olarak denetleyen ve bu kalite iyileştirmesini kullanan” kurumlarda serpilip yetişeceği belirtilir (Tıp Enstitüsü, 2002, s.5). Sorunlu araştırma uygulamaları veya ciddi araştırma suistimal vakalarını tamamıyla ortadan kaldıracabilecek tek bir stratejinin mevcut olduğunu söyleyemeyiz. O nedenle araştırmacılar, akademisyenler, dergi editörleri, hakemler, sponsorlar, etik kurullar ve düzenleyici otoritelerin

çok yönlü bir yaklaşıma sahip olması gerekmektedir. Böylesi bir yaklaşım bahsedilen “Yedi Ölümcül Hata”nın önlenmesinde yararlı olmakla kalmaz, “Cehennem Çukurları”nda verilen cezalara olan ihtiyacı da ortadan kaldırır.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Alighieri, D. (1947). *The Divine Comedy* (translated by Laurence Binyon in *The Portable Dante, The Viking Portable Library #32*). New York, NY: Viking Press. Dante's Inferno 295
- Amos, K. A. (2014). The ethics of scholarly publishing: Exploring differences in plagiarism and duplicate publication across nations. *Journal of the Medical Library Association*, 102, 87–91.
- Babor, T. F. (2009). Alcohol research and the alcoholic beverage industry: Issues, concerns, and conflicts of interest. *Addiction*, 104, 34–47.
- Bonner, A., & Gilmore, I. (2012). The UK Responsibility Deal and its implications for effective alcohol policy in the UK and internationally (Editorial). *Addiction*, 107(12), 2063–2065.
- Bretag, T., & Mahmud, S. (2009). Self-plagiarism or appropriate textual re-use? *Journal of Academic Ethics*, 7, 193–205.
- Cataldo, J. K., Prochaska, J. J., & Glantz, S. A. (2010). Cigarette smoking is a risk factor for Alzheimer's disease: An analysis controlling for tobacco industry affiliation. *Journal of Alzheimer's Disease*, 19, 465–480.
- Chapman, A. R., Kaplan, J. M., & Carter, A. (2012). Summary and recommendations: Ethical guidance for genetic research on addiction and its translation into public policy. In A. R. Chapman (Ed.), *Genetic research on addiction: Ethics, the law, and public health* (pp. 232–245). New York, NY: Cambridge University Press.
- Chapman, S., Ragg, M., & McGeechan, K. (2009). Citation bias in reported smoking prevalence in people with schizophrenia. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 43, 277–282.

- Cho, M. K. (1998). FUNDamental conflicts of interest. The shift toward industry funding biomedical research. *HMS Beagle: The BioMedNet Magazine*, 24, 1–8.
- Cho, M. K., Shohara, R., and Rennie, D. (2002). What is driving policies on faculty conflict of interest? Considerations for policy development. In N. H. Steneck & M. D. Scheetz (Eds.), *Investigating Research Integrity: Proceedings of the First ORI Research Conference on Research Integrity* (pp. 127–132). Retrieved from http://ori.hhs.gov/documents/proceedings_rri.pdf.
- Choi, W. S., Song, S. W., Ock, S. M., Kim, C. M., Lee, J., Chang, W. J., & Kim, S. H. (2014). Duplicate publication of articles used in meta-analysis in Korea. *SpringerPlus*, 3, 182.
- Committee on Publication Ethics (COPE). (1999). *The COPE Report 1999: Guidelines on good publication practice*. London: BMJ Publishing Group.
- Committee on Publication Ethics (COPE). (2011). How should editors respond to plagiarism? COPE Discussion Document. Retrieved from <http://publicationethics.org/files/Discussion%20document.pdf>.
- Davis, R. M. (2008). Special communication: British American Tobacco ghost-wrote reports on tobacco advertising bans by the International Advertising Association and J J Boddewyn. *Tobacco Control*, 17, 211–214.
- Etter, J. F., Burri, M., & Stapleton, J. (2007). The impact of pharmaceutical company funding on results of randomized trials of nicotine replacement therapy for smoking cessation: A meta-analysis. *Addiction*, 102, 815–822. 296 Publishing Addiction Science
- Etter, J., & Stapleton, J. (2009). Citations to trials of nicotine replacement therapy were biased toward positive results and high-impact-factor journals. *Journal of Clinical Epidemiology*, 62, 831–837.
- European Science Foundation (ESF) and ALLEA (All European Academies). (2011). *The European Code of Conduct for Research Integrity*. Retrieved from http://www.esf.org/fileadmin/Public_documents/Publications/Code_Conduct_ResearchIntegrity.pdf.
- Fanelli, D. (2009). How many scientists fabricate and falsify research? A systematic review and meta-analysis of survey data. *PLoS ONE*, 4(5), e5738.
- Fang, F. C., Steen, R. G., & Casadevall, A. (2012). Misconduct accounts for the majority of retracted scientific publications. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 109, 17028–17033.
- Federman, D. D., Hanna, K. E., & Rodriguez, L. L. (Eds.). (2003). *Responsible research: A systems approach to protecting research participants*. Washington, DC: National Academies Press.
- Griffin G. C. (1991). Don't plagiarize—even yourself! *Postgraduate Medicine*, 89, 15–16.
- Götsche, P. C. (1989). Multiple publication of reports of drug trials. *European journal of clinical pharmacology*, 36(5), 429–432.

- Gupta, A. (2013). Fraud and misconduct in clinical research: A concern. *Perspectives in Clinical Research*, 4, 144–147.
- Huth, E. J. (1982). Authorship from the reader's side [Editorial]. *Annals of Internal Medicine*, 97, 613–614.
- Huth, E. J. (1986). Irresponsible authorship and wasteful publication [Editorial]. *Annals of Internal Medicine*, 104, 257–259.
- Institute of Medicine. (2002). *Integrity in scientific research: Creating an environment that promotes responsible conduct*. Washington, DC: National Academy of Sciences Press.
- International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE). (1991). Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. *British Medical Journal*, 302, 338–341.
- International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE). (2013). Recommendations for the conduct, reporting, editing, and publication of scholarly work in medical journals. Retrieved from <http://www.icmje.org/recommendations/>.
- International Society of Addiction Journal Editors (ISAJE). (1997). The Farmington Consensus. *Addiction*, 92, 1617–1618.
- Jannot, A., Agoritsas, T., Gayet-Ageron, A., & Perneger, T. V. (2013). Citation bias favoring statistically significant studies was present in medical research. *Journal of Clinical Epidemiology*, 66, 296–301.
- Jerrells, T. R. (2001). Duplicative publication of data and other ethical issues in publishing of scientific findings. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 20, 111–113. Dante's Inferno 297
- Katz, D., Caplan, A. L., & Merz, J. F. (2003). All gifts large and small: Toward an understanding of the ethics of pharmaceutical industry gift-giving. *American Journal of Bioethics*, 3, 39–46.
- Koreman, S. G. (2006). Teaching the responsible conduct of research in humans (RCRH). Office of Research Integrity. Retrieved from <http://ori.hhs.gov/education/products/ucla/default.htm>.
- Lambe, M., Hallhagen, E., & Boethius, G. (2002). Cyniskt spel inom tobaksindustrin. Tvångspublicerade interna dokument avslöjar mångåriga ansträngningar att förneka eller tonå ner tobakens negativa hälsoeffekter. [The cynical policies of the tobacco companies—internal documents reveal deliberate cover-up of the health hazards of smoking]. *Läkartidningen*, 99, 2756–2762.
- Loue, S. (2000). *Textbook of research ethics: Research and practice*. New York, NY: Kluwer.
- Mäkelä, K. (2006). Ethical control of social research. *Nordisk alkohol och Narkotikatidskrift*, 23(6; English supplement), s5–s19.
- Mauss, M. (1967). *The gift: Forms and functions of exchange in archaic societies* (translated by Ian Cunnison). New York, NY: Norton.

- McKeever, L. (2006). Online plagiarism detection services—saviour or scourge? *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 31, 155–165.
- Moffatt, B., & Elliott, C. (2007). Ghost marketing: Pharmaceutical companies and ghostwritten journal articles. *Perspectives in Biology and Medicine*, 50, 18–31.
- National Committee for Research Ethics in the Social Sciences and the Humanities (NESH). (2006). Guidelines for research ethics in the social sciences, law and the humanities. Retrieved from <https://graduateschool.nd.edu/assets/21765/guidelinesresearchethicsinthesocialscienceslawhumanities.pdf>.
- Nieminen, P., Rucker, G., Miettunen, J., Carpenter, J., & Schumacher, M. (2007). Statistically significant papers in psychiatry were cited more often than others. *Journal of Clinical Epidemiology*, 60, 939–946.
- Office of Research Integrity, Department of Health and Human Services. (2014). Whistleblower's Bill of Rights. Retrieved from <http://ori.hhs.gov/Whistleblower-Rights>.
- Pew Charitable Trusts. (2013). Task force recommendations on relationships with industry. Retrieved from <http://www.pewhealth.org/reports-analysis/data-visualizations/task-force-recommendations-on-relationships-with-industry-85899525795>.
- PLoS Medicine Editors. (2009). Ghostwriting: The Dirty Little Secret of Medical Publishing That Just Got Bigger. *PLoS Medicine*, 6(9), e1000156.
- Relman, A. S. (1990). New 'Information for Authors' — and readers [Editorial]. *New England Journal of Medicine*, 323, 56.
- Roig, M. (2013). 26 Guidelines at a glance on avoiding plagiarism. Office of Research Integrity. Retrieved from <http://ori.hhs.gov/plagiarism-0.298> Publishing Addiction Science
- Stelfox, H. T., Chua, G., O'Rourke, K., & Detsky, A. S. (1998). Conflict of interest in the debate over calcium-channel antagonists. *New England Journal of Medicine*, 338, 101–106.
- Stenius, K., & Babor, T. F. (2003). Ethical problems and ethical guidelines of addiction journals: A report to the ISAJE membership. Unpublished manuscript, International Society of Addiction Journal Editors.
- Stern, S., & Lemmens, T. (2011). Legal remedies for medical ghostwriting: Imposing fraud liability on guest authors of ghostwritten articles. *PLoS Med*, 8(8), e1001070.
- Tramèr, M. R., Reynolds, D. J., Moore, R. A., & McQuay, H. J. (1997). Impact of covert duplicate publication on meta-analysis: A case study. *BMJ*, 315, 635–640.

- Yank, V., & Barnes, D. (2003). Consensus and contention regarding redundant publications in clinical research: Cross-sectional survey of editors and authors. *Journal of Medical Ethics*, 29, 109–114.
- World Medical Association. (1964). Declaration of Helsinki – Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects. Retrieved from <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/b3/>.

15. BÖLÜM

Cennete Giden Yol: Bağımlılık Yayınlarında Ahlaki Muhakeme*

Thomas McGovern, Thomas F. Babor ve Kerstin Stenius

*Bir rehber edasıyla, emeli aşikâr,
Dedi: “En büyük vücuttan geliriz,
Pür nurdur cennette uyanan;
Anlayışın nuru, muhabbetle dolu,
Gerçek iyyinin aşkı, içten neşeyle dolan,
O neşe ki idrak ehli tüm kalpleri aşan.”*

Dante Alighieri (1947), Cennet, 29. Kanto, 37-42

Giriş

14. Bölüm’de anlatılan, bilimsel suistimallerin çeşitli seviyelerine ilişkin büyük günahlarla cehennemin katmanlarına doğru iniş tasvirinin yerini bu bölümde, aydınlanmış etik davranış ve etik karar dünyası olan cennete yükselişin tasvir edilmesi almaktadır. Bu dönüşüm erdemlerin hayata geçirilmesi, etik ilkelere bağlılık ve belli bir ahlak düşüncesi ile başarılabilir. Cennet bahçelerine

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

McGovern, T, Babor, T F ve Stenius, K. 2017. Cennete Giden Yol: Bağımlılık Yayınlarında Ahlaki Muhakeme. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Mioysky, M, O’Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 299-321. Londra: Ubiquity Press.
DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.o> Lisans: CC-BY 4.0.

yükseliş; inanç, umut ve sevginin kuşatıcılığında cesaret, sağduyu, adalet ve itidali örnekleyen erdemli kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. “İyi olmak” (karakter etiği) bu durumun özetidir ve bu nitelik toplumda, kurumlarda ve bireylerde bulunan bir özelliktir. Ahlak düşüncesi ile etik mülahazalar iyi davranışı teşvik eden, “iyi olma” ahlaki duruşunu gösteren tutumları telkin eder.

Hemen her ortamda etik diyalogların merkezinde düşünce ve iletişim yer alır. Önceki bölümde bahsi geçen etik dışı yayın tuzaklarına giden yollar, iyi niyet taşlarıyla döşelidir. Muhtemeldir ki, “iyi iletişim” de benzer şekilde bundan sorumludur. Zira araştırma alanındaki etik meseleler hakkında yürütülen tartışmalar, gerçek hayattaki davranışlara pek etki etmiyor görünmektedir. Biyoetik alanında deneyimli bir isim olan Kass (2002), “biyoetikte şu an yapılan tek şeyin sadece konuşmak” olduğundan şikâyet ediyordu (s. 57). Etik sorunlara getirilecek en iyi çözüm arayışımızda, etiğin ana amacı olan davranışlarımızın niteliğini arttırmayı unutmuş görünüyoruz. O zaman, hem bilimsel yazın ve hileli araştırmalardaki yedi ölümcül hatadan korunmak hem de sorumlu bir araştırmanın erdemli yoluna uymak isteyen araştırmacılara anlamlı bir rehberliği nasıl sunabiliriz?

Etiği, birçok saygın otoritenin savunduğu şekilde iyi iletişim olarak sunan anlayışı bir kenara koyarak (Brody, 1990; Glaser, 1994) yazar ve araştırmacıların davranışlarına yön verecek, uygulamaya dönük tavsiyelere ağırlık verelim. Yunan bilgelğinde, herhangi bir insan davranışında iyi olmanın niteliği olan erdem, herhangi bir durumda iki uç (günah) arasında dengede bulunma hâli olarak görülür. Bağımlılık araştırmaları ve yayınlarındaki etik meselelere yaklaşım önerimizde, Yunanlıların ahlaki sorulara pratik cevaplar geliştirmede hem söz hem eylemi içeren bu tavsiyesini benimsiyoruz.

Ahlaki düşüncenin yön verdiği etik davranışa götüren yol arayışımızda, Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyeti (ISAJE) ve Yayın Etik Komitesi (COPE) tarafından teşvik edilen girişimler yolumuzu aydınlatıyor. ISAJE 1997 yılında kurularak Farmington Mutabakatı’nı (1997) Bağımlılık Yayınında Etik Uygulama Rehberi: Yazarlar, Dergi Editörleri ve Diğer Paydaşlar için Bir Model’i kaleme aldı (ISAJE Etik Grubu, 2002). 1997’de kuruluşundan bu yana COPE komitesi, yayıncılığın tüm alanlarında etik standartları teşvik eden, rehberler sunan ve aynı zamanda 14. Bölüm’de bahsi geçen ilgili suçların ve etik dışı

davranışların tuzaklarına işaret eden kılavuz, politika bildirisi ve 500'ün üzerinde vaka raporu yayınlamıştır. Tablo 15.1'de COPE'nin bağımlılık araştırmaları dâhil, genel olarak araştırma ile ilgili ahlaki sorunların etik analizini yaparken kapsadığı vaka türleri gösterilmektedir. Verilerin işaret ettiğine göre etik problemlerin büyük çoğunluğu, özellikle soru işaretli ve etik dışı araştırmalarla ilgili olanlar, etik inceleme soruşturmalarıyla sonuçlandı. Bu konuların çoğu 14. Bölüm'de hâlihazırda ele alınmıştı. COPE ayrıca, yayıncılıkta, yayıncı ve editörlerin bakış açısından temel bazı meselelere ve ayrıca yukarıda bahsedilen vaka raporlarından kaynaklı meselelere çözümler sunan çeşitli politika bildirileri ve kılavuzlar sunmaktadır.

Bağımlılık alanında insani bir çaba olarak etik hakkında biraz düşünerek başlayalım. Etiğe yönelik bu yaklaşımın iki amacı vardır: “İyi olmak” ve “iyi davranmak”. İyi olmak “erdem” veya “karakter” etiğinin merkezinde yer alır ve bütünlük, dürüstlük, diğer insanlara şefkat gibi niteliklerle beslenir. İyi davranmak ise bağımsızlık, yardımseverlik ve adalet gibi ilke tabanlı etiğin temelidir (italik etik terimlerin tanımları için bkz. Tablo 15.2).

Vaka Türü	Sıklık	Yüzde%
Sorunlu ve etik dışı araştırma	167	%21,1
Gereksiz ve kopya yayın	113	14,3
Özensiz veri, uydurma vs.	105	13,3
Görevi suistimal/sorunlu davranış	99	12,5
Literatür düzeltmesi	82	10,3
Çıkar çatışması	61	7,7
İntihal	55	7,0
Diğer	54	6,8
Hakem değerlendirme	54	6,8
TOPLAM	790	%100

Tablo 15.1: COPE tarafından incelenen etik vakaların sıklık, yüzde ve türleri.

Kaynak: Sıklık verisi COPE'nin web sayfasında: <http://publicationethics.org/cases>, erişim tarihi 21 Haziran 2015

Bu bölümde, her iki amacı, birlikte harmanlayarak her araştırma girişiminin beraber yoğrulduğu iki temel soruyla ilişkilendiriyoruz: (a) Bunu yapabilir miyiz (teknik veya araştırma sorusu) ve (b) bunu yapmalı mıyız (etik veya ahlaki soru)? Her iki soru da birlikte ve ayrı ayrı zorluklar barındırmaktadır: Bu sorular bütün araştırma ve yayın faaliyetlerimizde eşit derecede sıkı bilimsel ve etik ilkelere uymamızı sağlar. Bu uğraşıda COPE tarafından üretilen materyaller kıymetli kaynaklardır.

Bağımsızlık	İnsanların tercihlerine saygı duy ve başkalarına zarar vermediği sürece eylemlerine engel olma.
Yardımseverlik	İyilik yap; kişilere, kurumlara ve topluma yetkin ve şefkatlice ilgi sun ve faydayı artır.
Zarar vermeme	Zarar verme: İnsan, kurum ve toplumun önündeki riskleri azalt.
Adalet	Her kişiye hak ettiğini ver.
Eşitlik	Ayrımcılık ve suistimalleri önle.
İdare	Kaynakları verimli ve adil kullan.

Tablo 15.2: Ahlak düşüncesi ve karar vermede başvurulmuş ana etik ilkeler.

Etik Zorluklar

Bağımlılık alanındaki bilimsel meseleler diğer alanlarda olduğu gibi, üç etik dünyayı kapsamaktadır: birey, kurum ve toplum (Glaser, 1994). Araştırmacılar her bir dünyaya saygı gösterirken, Kass'ın (2002) "sosyal, sivil, kültürel ve ruhsal hayatımızın zenginliği ve bizi bilmeden nasıl olgunlaştırdığı"na dair tarifindeki nüansı teslim ederler (s. 65). Son yapılan kurumsal sosyal sorumluluk program çalışmaları, kronik uyuşturucu kullanıcılarına dair araştırmalar ve bağımlılık araştırmalarında hayvanların kullanımı gibi yükselen meselelerin değerlendirilmesinde bireyin, kurumların ve bütün olarak toplumun refahı ve iyiliği de mevzubahis olmaktadır (Casswell, 2013; Fisher, 2011; Lynch ve d., 2010; Miller ve d., 2011). Aşağıdaki senaryoyu, şimdiye kadar yürüttüğümüz bu tartışmayı, muhtemel bir araştırma yayın vakasının gerçekliğine uygulama daveti olarak ele alalım:

Bir üniversite araştırma ekibi yoksul ve dezavantajlı fakat tanımlanabilir etnik nüfusa sahip bir azınlık mahallesinde uyuşturucu kullanımını incelemek ister. Çalışmanın amacı toplumun bütünü için büyük umut vadeden yeni bir bağımlılık tedavisini test etmektir. Araştırmanın gerçekleştirildiği siyasi atmosfer, biyolojik ve sosyal araştırmalara araştırma desteği vermeye istekli fakat uyuşturucu sorununun derininde yatan sosyal meselelere işaret etmeye henüz hazır olmayan bir yapıdadır. Ek olarak, araştırmanın yürütüleceği toplum, uyuşturucuyu hem bir tercih olarak görmekte hem de en iyi sıkı, baskıcı yasal tedbirlerle kontrol altına alabileceğini düşünmektedir. Dahası geniş toplumun uyuşturucu kullanan azınlık gruba yaklaşımı ise şüpheli ve güvensizdir. Araştırma popülasyonunu oluşturan bireyler dezavantajlı, eğitimsiz ve bir araştırma girişiminde kolaylıkla suistimal edilebilecek korunmasız bir gruptur.

Böylesi bir araştırma, uygun bilimsel standartları karşılayacak biçimde yürütülebilir mi? Cevap; evet: Uygunluğu temin edecek çeşitli tedbirler alınabilir. Örneğin, araştırmacılar araştırma katılımcılarının saygınlığını koruyacak çeşitli önlemler önerebilir. Ayrıca araştırmacılar, etik değerlendirme kurullarının standartlarına ve araştırma ile ilgili diğer resmî ve kurumsal düzenlemelere uyarak hem toplumun bütününe hem de araştırmaya dâhil olan bireylerin kırılganlıklarını koruma altına alabilirler. Burada ilk bakışta, sorumlu araştırma için gerekli etik ve bilimsel standartlar, bireysel düzlemde karşılanıyor görünmektedir.

Peki ya toplum ve bu araştırmanın sosyal sonuçları? Çalışma, popülasyonda yüksek bir uyuşturucu bağımlılığı tespit ettiğinde araştırmaya dâhil olan bireylere karşı geniş kitlelerin davranışı nasıl olacak? Ayrımcılık ve çeşitli baskı türlerinde bir artışın olması oldukça muhtemeldir (McGovern, 1998), ki bu araştırmacıların istemediği bir sonuç olacaktır. Bir başka endişe ise, araştırmanın olumlu sonuçlarından kimlerin istifade edeceği üzerine yoğunlaşmaktır: Yoksul mahalledeki bireyler mi yoksa toplumun daha itibarlı üyeleri mi? Bireysel, kurumsal ve toplumsal kaygıların dengelenmesi böylesi durumlarda araştırmanın risk ve faydalarının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Böyle bir araştırmanın yapılıp yapılmaması onun yayımlanıp yayımlanmamasını da belirleyecektir.

Araştırma ve yayıncılık alanına hem bir bütün olarak hem de ele alınan vaka açısından yardımcı bir yaklaşım, “iyi davranmak” ile ilgili teori ve ilkelerin uygulamasında bulunabilir. Verili bir senaryo incelemesinde faydacı bir yaklaşım, iyiyi arttırma ve zararı azaltmaya odaklanabilir. En basit hâliyle faydacılık, amacın aracı meşrulaştırması şiarına dayanır. Bu bakış açısıyla hareket eden biri, toplumun çoğunluğu için elde edilecek faydanın, ayrı ayrı araştırma katılımcılarına verilen zarara daha ağır basacağını iddia edebilir. Görevci veya deontolojik bir yaklaşım ise, insanların bir amaç için asla araç olarak kullanılamayacağını ve temel saygınlıklarının bizatihi amaç olarak değerli olduğunu iddia ederek buna karşı çıkabilir. O halde faydacı ve deontolojik duruşun harekete geçirilmesi, araştırmanın meşruluğu ve yayınlanmasına dair birbirinden hayli farklı iki cevap oluşturabilir. Fayda veya çıkar temelinde gerekçelendirilen yayın ve araştırmalar karşısında kişinin her zaman şüpheyle yaklaşması gerekir. Azınlık gruplara ve temel saygınlıklarını yeterince koruyamayan kişilere kalıcı zararlar verilebilir (Elwood, 1994). Bu uyarının hem yazarlar hem editörler tarafından eşit derecede önemsenmesi gerekir.

O zaman araştırma ve yayın dünyasında etik cennete giden yolu takip ederken etik teorisinden elde edilen bir dizi ilkeyi hatırdta tutmak faydalı olabilir. Bağımsızlık veya kişilere saygı duymak, senaryomuzdaki araştırmacıyı ve yöneticileri araştırma projesine dahil olan kişilerin saygınlıklarına itibar etmeye mecbur tutar. Bu, özel hayatın gizliliğine saygı, mahremiyete riayet ile araştırma katılımcılarından, çalışmanın risk ve faydalarını tamamen anladıklarından emin olacak şekilde alınan bilgilendirilmiş onay yoluyla garanti altına alınır. Benzer şekilde, zarar vermeme ilkesi, yani bireye, topluluklara ve bütün olarak topluma zarar verilmemesi, en önemlisidir. Araştırmanın yetkin ve yumuşak bir tarzda yapılması yardımseverlik ilkesinde hayat bulur. Ataerkil bir yaklaşımın temeli olmakla eleştiri oklarının hedefi olsa da konu edilen senaryomuzda olduğu gibi, bu ilke korunmasız bireyler ile savunmasız toplulukların ihtiyaçlarının karşılanmasında vazgeçilmez bir unsurdur.

Adalet etik ilkesi herkese hak ettiğini ulaştırır ve ayrımcılığa karşı bir duvar oluşturur. Araştırma popülasyonunu bir başka popülasyonun yararı için haksız risklere maruz bırakmamak adına bu ilkedden faydalanabiliriz. Eşitlik, rehber bir ilke olarak, bireysellik ve bağımsızlığa çok vurgu yapan fakat ortak iyiye aynı alakayı yöneltmeyen bir toplumda uyandırılması oldukça zor bir ilkedir (bu ilkeler hakkında detay için bkz. Ross ve d., 1993, s 17-28). Son olarak idare ilkesi, araştırmacıları kaynakları sorumlu ve verimli bir şekilde kullanmaya davet eder.

Sorun Çözme Yaklaşımına Doğru

Bağımlılık yayınlarındaki etik ikilemlere etkili bir sorun çözme yaklaşımı geliştirirken ilk aşama, araştırma kuruluşları ve bilim dergilerinin kullanabileceği mesleki uygulama kanunları oluşturmaktır. Böylesi bir yasa hâlihazırda ISAJE tarafından geliştirilen etik uygulama ilkeleri şeklinde mevcuttur (ISAJE Etik Grubu, 2002). ISAJE ilkeleri, değerleri ifade eder ve bağımlılık araştırmalarında uygun ve uygunsuz davranışın sınırlarını tanımlar. Bu sayede yazarlara etik kararlar alırken kullanabilecekleri ahlaki bir pusula sunmuş olurlar. COPE Komitesinin araştırma uğraşlarımıza ahlaki yön vermedeki önemli katkılarını da burada anmamız gereklidir.

Ne var ki gerçek durumların, hele de örnek vaka olarak görülüyorlarsa, kapsamlı bir incelemesinin yapılması bize en aydınlık ve pratik yolu gösterecektir. Bu yaklaşım, ahlak felsefesi ve teolojiye uzanan kadim kökleriyle, bireysel ahlaki davranışa tutarlı bir bakış sağlayan vicdan muhasebesinde kendini bulur (Jonsen & Toulmin, 1988). Vicdan muhasebesi, geniş bir mutabakata, temel ilkelerin pratik hikmete dayalı gelişimine ve nihai sonuç olarak muhtemel kesinliğe değer verir. Vicdan muhasebeleri dikkat çekicidir zira günlük yaşamlarımızda ahlaki meselelere nasıl yaklaştığımıza çok benzerler. Brody, araştırma veya yayınlardaki etik durumları mümkün olabilecek her açıdan inceleyebilirsek bir sonuca varabileceğimizi ve böyle yaparak teori ve ilkeler dâhil farklı tüm etik yaklaşımları kapsamış olacağımızı iddia eder (1990). Daha önce bahsedilen COPE Komitesinin sunduğu vaka raporları ve etik analizler bu bakımdan çok değerli birer kaynaktır.

Etik karar vermek için bir başka gerekli aşama, bu kuralların uygulamaya nasıl aktarılacağını öğrenmektir. Bu amaçla bu bölümün ana kısmı bir dizi vaka çalışmasının incelenmesine ayrılmıştır. Bu vakalar bir durum veya sorunu tasvir eden kısa bir hikâyenin ardından etik ilkelerin ve yazarın seçmesi gereken uygun davranış şeklinin analiz edilmesi şeklinde sunulmuştur. Kısa hikâyelerin anlatımında bir miktar mizansen kullanılarak geleneksel ahlak incelemelerinin vahametinden biraz kurtulmak hedeflenmiştir. Kısa hikâyelerde anlatılan olaylar şu konulara göre düzenlendi:

1. Atıf yanlışlığı: literatürün seçici olarak raporlanması;
2. Gereksiz yayın: tam çapraz başvuru yapılmadan iki veya daha fazla makalenin aynı verinin veya metnin kısımlarını paylaşması;
3. Etik dışı yazarlık: yazar olarak ismi geçen herkesin yayına büyük bir katkı sunmuş olması ve içerikle ilgili kamu sorumluluğunu almaya hazır olması gerekir;
4. Açıklanmamış çıkar çatışması;
5. Hayvan veya insan deneklerin korunmasında asgari kurallara uyulmaması;
6. İntihal: başkalarının yayınlanmış ve yayınlanmamış fikirlerinin referans verilmeden kullanılması ve
7. Bilimsel sahtekârlık.

Buradaki incelemelerimiz, tanımlayıcı kararlardan ziyade davranışa yönelik bir rehberlik sunmakta ve bağımsızlık, yardımseverlik, adalet, dürüstlük, vicdani ret, idare ve zarar vermeme gibi makul (ve çoğunlukla evrensel) etik ilkelerden yola çıkılarak en uygun davranış şekline ulaşılmasına rehberlik sunmaktadır.

Etik İkilemlerin İncelenmesinde Bir Sentez Model

White ve Popovits (2001), *Critical Incidents: Ethical Issues in the Prevention and Treatment of Addiction* isimli kitaplarında, temel uygulamalar ile yukarıda bahsi geçen etik ilkeleri birleştiren sentezli bir etik karar modeli oluşturmuştur. Burada amaçları zorlu etik seçimlere tanımlayıcı birtakım cevaplar vermek değil, etik karmaşıklık hakkında düşünmeyi teşvik etmek ve etik davranış için çeşitli seçenekler önermektir. Model üç sorunun uygulanmasını içerir:

1. Kimin çıkarları söz konusu ve kimler zarar görebilir? Soruyu bir başka şekilde sorarsak, potansiyel kazananlar ve kaybedenler kimler? Bu bölümde tasvir edilen vakalarda dâhil olan taraflar; belli bir dergi makalesinin yazarları, dergi editörü, yazarın iş arkadaşları, yazarın mensup olduğu

kurum, bağımlılık araştırmacıları mesleki topluluğu ve genel toplumdur. Birbirinden farklı bu paydaşların çıkarları ile zayıf yönleri değerlendirilerek bir tarafın yararına olanın bir başka taraf veya kuruma verilecek zarar ile dengelendiği çıkar çatışma alanlarını tanımlamak mümkün olmaktadır.

2. Bu duruma uygun hangi evrensel veya kültürel değerler vardır ve bu değerler nasıl bir davranış önerir? White ve Popovits'e göre (2001) bu soru kişiyi, geniş kabul gören etik değerlerin (Tablo 15.2'de tanımlanmıştı) belli bir durumda en iyi karara yönlendirmede nasıl uygulanabileceğini keşfetmeye zorlar. Çatışma içerisinde bulunan değerlerin (ör: dürüstlük ve sadakat) tanımlanması, bu sürecin önemli bir parçasıdır, bu şekilde daha üst bir değerın tercih edilmesiyle çatışma çözümlenebilir. White ve Popovits, "daha üst değerin, ilk soruda belirlendiği şekilde, genellikle elde edilecek iyiliğin derecesi veya engellenecek zararın derecesine göre belirleneceğine" işaret etmektedir (s.27).
3. Hangi yasa, mesleki kural, kurumsal politika veya tarihsel uygulamalar bu duruma uygun düşmektedir? Sürecin üçüncü aşaması sorun oluşturan konu için belli davranışların teşvik edildiği veya yasaklandığı mesleki uygulamaların oluşturulmuş standartlarının bir değerlendirmesini içerir. Bu standartlar kanuni emirler (ör: telif hakları yasası), mesleki uygulama standartları, insan denek gereklilikleri ve kurumsal politikaları içerir.

Olay/durum.....

1. Kimin çıkarları söz konusu; kimler zarar görebilir, muhtemel zararın ciddiyeti nedir? Hangi çıkarlar çatışma halindedir?

	belirgin	orta	az veya hiç
Kendi çıkarlarınız			
Ortak çalışma arkadaşları			
Araştırma katılımcıları			
Kurumunuz			
Mesleki alan veya bilim			
Toplum			

2. Evrensel değerlerin uygulanması. Duruma uygun olanları işaretleyiniz:

_____ Bağımsızlık (kişinin kendi kaderini seçme hakkı)

_____ Yardımseverlik (iyilik yapmak, başkalarına yardım etmek)

_____ Zarar vermeme (kimseyi incitmemek)

_____ Adalet (adil olmak, liyakate uymak)

_____ İtaat (yasal ve etik uygun kurallara itaat etmek)

_____ Vicdani ret (yasa dışı veya etik dışı kurallara uymamak)

_____ Kadirşinashlık (iyiliği yaymak)

- _____ Yetkinlik (bilgili ve becerili olmak)
- _____ İdare (kaynakları akıllıca kullanmak)
- _____ Dürüstlük ve tarafsızlık (gerçeği söylemek)
- _____ Vefa (sözünü tutmak)
- _____ Sadakat (yüzüstü bırakmamak)
- _____ Gayret (sıkı çalışmak)
- _____ Ağzı sıkılık (gizliliğe ve mahremiyete saygı göstermek)
- _____ Kişisel gelişim (olabileceğinin en iyisi olmak)
- _____ Tazmin (zarar gören kişilerin zararını tazmin etmek)
- _____ Kişisel çıkar (kendini korumak)
- _____ Diğer kültürel değerler

3. Hangi yasa, standart, politika, uygulama ilkeleri ve tarihsel uygulamalar bu duruma uygun olabilir?

Kutu 15.1: Kritik olay analizi için liste.

White ve Popovits'ten uyarlandı (2001).

Vaka Çalışmaları

Bu bölümde, her biri önemli bir etik ikilem içeren yedi vaka çalışması sunuyor olacağız. Her vakayı takiben konuları kapsayan ahlaki düşünceye dikkat çeken bir dizi tartışma sorusu bulunmaktadır. Bu sorular üzerine düşündükten sonra okuyucunun Kutu 15.1'deki adımları takip ederek belli bir ikilemin çözümünde rehber olabilecek adımları izlemesi gerekmektedir. Daha sonra cevaplarınızı, her vakayı takip eden White ve Popovits tarafından önerilen ahlaki düşünme prosedürlerine göre yürütülmüş etik analizlerle karşılaştırın (2001). Vaka tartışmaları ve etik incelemeler için daha ileri bir kaynak isterseniz, etik analiz de içeren vaka malzemelerine hazır erişim sağlayan COPE Komitesi tarafından yayınlanan materyalleri bulabilirsiniz. Yazarlık, çıkar çatışması, yayım onayı, katılımcılık, veri, editöryel bağımsızlık, fonlama/sponsorluk, diğer (kitaplar, sosyal medya, yasal mevzular), suistimal/sorunlu davranışlar, hatalar, hakem değerlendirmesi ve intihal gibi başlıklar bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan vakaların tartışmasında COPE Komitesinin sunduğu etik seçenekler de ele aldığımız vaka etik incelemelerine dâhil edilmiştir.

1.Vaka: Literatürün Seçici Raporlanması

C. Lective Bey, Orgone Üniversitesinde ünlü klinik psikolog Profesör Ann Dorphin'in rehberliği altında bilimsel incelemesini yeni bitirmiş, klinik psikoloji alanında doktora öğrencisidir. Tez konusu Profesör Dorphin'in Bağımlılık Yansıma Teorisi adındaki, uyuşturucu kullanıcılarının yaydığı beyin dalgalarının endojen opiatlardan kaçmak için bir aura çıkardığı, bunun sezgisi kuvvetli terapistlerce yakalanabileceği ve bir tür terapötik anlaşmaya dönüştürülebileceğini savunan teorisi ile ilgiliydi. Hepsi Profesör Dorphin veya öğrencileri tarafından yayınlanan Bağımlılık Yansıma terapisi üzerine bir dizi umut vadeden yarı deneysel çalışma ve vaka raporlarının ardından, iki bağımsız rastgele deney negatif sonuçlara ulaştı. O dönemde hem bu teorisinin geçerliliğini hem de Orgone Üniversitesinin alışılmışın dışındaki araştırma yöntemlerini sorgulayan bir derleme makalesi yayınlandı. Orgone Ünviertesinde yapılan daha önceki çalışmalarla tutarlı olarak Lective Bey'in tezi de teori hakkında olumlu fakat etkileyici olmayan sonuçlar ortaya çıkardı. Profesör Dorphin sonuçların yayınlanması konusunda ısrar etmekte ve Bağımlılık Yansıma terapisinin rutin klinik uygulamalarda geniş kabul görmesini tavsiye eden bir makalenin taslak sürecine ortak olmaktadır. Makale küçük bir psikoterapi

dergisine gönderilmiştir. Değerlendirmeleri aldıktan sonra derginin editörü Lective Bey'e şu mektubu kaleme alır:

"Makalenizle ilgili iki değerlendirmeyi de aldım. İlk hakem makaleyi beğenmiş, revizyon için yalnızca birkaç tavsiyesi var. Ancak ikinci hakem literatür değerlendirmenizin Bağımlılık Yansıma terapisi ile ilgili, hayli eleştirel olan bir derleme makalesi de dahil olmak üzere, son çalışmaları ele almadığını ve dolayısı ile teorinin mevcut statüsü hakkında doğru olmayan ve yanıltıcı bir tasvir sunduğunu belirtmiş. Her ne kadar çalışmanızda yayına aykırı bariz bir hata bulunmasa da hakemin arka plan, mantık, hipotez ve tartışma bölümlerinin büyük oranda revize edilmesi, makalenin giriş bölümünde yansıtılan akademik düzeyin yazarların ya konu hakkında yapılan son araştırmalara aşina olmadığı yahut da çalışmanın arka planının raporlanmasında fevkalade taraflı olduğuna işaret ettiğine dair eleştirisine binaen, makalenizi geri çevirmeye karar verdim."

Tartışma Soruları

1. Lective Bey ile Profesör Dorphin bu durumu engellemek için ne yapabilirdi?
2. Literatürün seçici raporlanmasından kim sorumlu; başyazar (Lective Bey) mı, ikinci yazar (Prof. Dorphin) mı ya da ikisi birden mi?
3. Kimin çıkarları söz konusu ve bu vakada hangi etik ilkeler geçerlidir?

Etik Analiz

Bağımlılık Yansıma terapisi ile ilgili tam bir literatür ve araştırma taramasının sunulması, rehber konumundan dolayı ağırlık Prof. Dorphin'de olsa da her iki yazarın da sorumluluğundadır. Belli bir yaklaşımı savunmak adına literatürün seçici raporlanması bariz bir etik ihlal oluşturur. 10. Bölüm'de belirtmiş olduğumuz yerleşik atıf kurallarının tamamen dışında bir durumdur. Eleştirel olayların incelemesinde White-Popovits sistemini rehber olarak kullanacak olursak (bkz. Kutu 15.3), bu etik ihlalin yazarlar, kurumlar, bağımlılık alanı

ve toplumun bütünü için ciddi ahlaki sonuçları bulunmaktadır. Yazarların editörden işittikleri azar, beraberinde makalenin reddi ve eşlik eden mesleki utanç, çalışmanın yayınlanmasıyla oluşabilecek muhtemel daha büyük zararların yanında oldukça ufak rahatsızlıklardır. Hatalı araştırmalarının, araştırmacıların klinik tavsiyelerine iyi niyetle uyan hizmet sağlayıcılar tarafından tedavi gören hastaların refahına nasıl zarar vermiş olabileceğini bir düşünün.

Muhtemelen kendi çıkarlarını düşünen yazarların bu davranışları, “zarar vermeme” ve “adalet” etik ilkelerini ihlal etmektedir. Zarar vermeme ilkesi içerisinde açık şekilde “hiçbir zarar vermeme” emri saklıdır. Kişisel çıkarlarını benimseyen Lective Bey ve Prof. Dorphin’in dürüst olmayan bu tavrı, yeni terapiyle ilişkili tüm tarafların, hasta ve kurumların refahını ve iyiliğini tehlikeye atma potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca kısıtlı kaynakların nafîle bir tedavi türüne beyhude şekilde harcandığı düşünüldüğünde, adalet (eşitlik) ilkesi de burada devreye girmektedir. İlave olarak, Prof. Dorphin açıkça kendi orijinal teorisini destekleyecek biçimde öğrencisi üzerine haksız baskı kurarak onun bağımsızlığını (özerkliğini) ihlal eden bir konumdadır. Etik dışı olduğu çok açık olan ve açığa çıkmadığında dâhil olan herkes için olumsuz sonuçlar üreten böylesi bir zorlama, genellikle araştırma ortamlarında ihmal edilir. 10. Bölüm’de açıklandığı gibi ilgili literatürün tüm yönleriyle sunulması gibi yerleşik atıf uygulama kurallarına uyulsaydı, bu örnekte oluşabilecek gerçek veya potansiyel zararın çoğu önlenebilirdi. COPE Komitesi bu vakanın öne çıkardığı etik meselelerde, yayınlanacak makalelerde birincil çalışmalarda potansiyel veri uydurulmasına dair bir tartışma açarak daha detaylı bir görüş sunmaktadır (<http://publicationethics.org/cases>; Vaka No 14-01 2014).

2.Vaka: Gereksiz Yayın

Alt kıdemli fakülte öğretim üyesi Dr. Salame Science, yakında terfi için başyazarlı yayınların sayısını ana kriter olarak kabul eden büyük bir üniversitenin kadro mülakatına girecektir. Büyük bir ortak anket çalışmasında diğer üç araştırmacı ile birlikte çalışan Dr. Science, araştırmacıların bulgularını 16 uyuşturucu için ayrı ayrı yayınlamasını ve böylece herkesin dört baş yazarlı yayın yapmasını teklif etmiştir. Dr. Science literatür değerlendirmesi, metotlar ve istatistiksel analiz bölümlerinin her bir makalede hemen hemen aynı olacağı bir şablon geliştirir. 16 makalede yalnızca uyuşturucunun ismi değiştirilmiştir.

Yeni bir uyuşturucu hakkındaki makalelerden biri, değerlendirme için bir dergiye gönderildiğinde yazarlar editörü farklı dergilerde değerlendirilmekte olan diğer 15 makale ile ilgili bilgilendirmemiş ve kendi raporlarında bu makalelere hiçbir şekilde atıfta bulunmamıştır. Bunun da ötesinde ortak yazarlar dergi için, makalenin bütün olarak veya kısmen bir başka dergide yayınlanmadığını ve bir başka dergi tarafından değerlendirilmediğini belirten bir etik beyan imzalamıştır.

Tartışma Soruları

1. Anket bulgularının raporlanmasına ilişkin olarak Dr. Survey ve ortak araştırmacılar ne yapabildi?
2. Bir şey söylemeleri gerekseydi makaleyi gönderdikleri zaman editöre ne demeleri gerekirdi?
3. Kimin çıkarları söz konusu ve bu vakada hangi etik ilkeler geçerlidir?

Etik Analiz

14. Bölüm’de belirtildiği gibi, yerleşik etik normları ihlal edip gereksiz yayın uygulamasıyla kendi çıkarlarını öne çıkarmakla suçlu olanlar için cehennemde elbet ayrılmış bir yer vardır. Bir başka derginin değerlendirdiği bir yazıyı (kısmen) bir başka dergiye daha yolladıkları ve tırnak işaretleri veya atıf kullanmadan birebir kelimelerle kopyaladıkları için, Dr. Science ve üç ortağı kendilerini bu kötü ve tatsız durumun içinde buldular. Derginin etik beyanını imzalayarak diğer makalelerin varlığı ve yeni uyuşturucu çalışmasıyla ilişkileri konusunda göz göre göre yalan söylemiş oldular.

Dolayısıyla başlangıçta ne kadar yanlışlıkla yapılmış gibi görülürse görülsün, makaleler arasındaki bağlantıyı açıklamamış olmanın oluşturduğu aldatmanın çok ciddi etik sonuçları vardır. Yine White-Popovits sistemine atıfta bulunacak olursak (bkz. Kutu 15.1) mesleki, klinik ve sosyal düzeylerde çok çeşitli zararlar oluşabilir. Öncelikle 16 makalenin hepsi (bir veya iki kapsamlı

makale yerine) gerçekten yayınlanmış olsa idi, yazarlar en az 15 eşit derecede kıymetli yazarın aynı dergilerde yayın yapma fırsatını ellerinden almış olacaktı. Zira dergilerin kısıtlı yerleri vardır ve kendilerine gönderilen makaleleri büyük bir oranda geri çevirmek zorunda kalırlar. İkincisi, çoğunluğu zamanlarının bir kısmını gönüllü olarak hakem değerlendirme sistemine harcayan hakemler ve editörler için, bu gereksiz makaleleri değerlendirme ve işleme süreci ek bir iş yükü oluşturur. Muhtemel zarar seviyesinin White-Popovits haritasında ciddi bir seviyeye yükselip yükselmediği tartışmalı olsa da herhangi bir etik analiz kuralından kaynaklanan zararlar açısından kesinlikle orta derecede bir ihlaldir. Yazarların davranışları dürüstlük, tarafsızlık, doğruluk ve gayret kurallarını açıkça ihlal etmiştir. Etik açıklamalarında yazarların yalan beyanda bulunma kararları, bilim kurumunun zeminini oluşturan temel güveni sarsmış, 14. Bölüm’de tasvir edilen “bilim araştırmacıları, editörler ve topluma karşı onarılmaz bir zarar” türü oluşturmuştur.

Ortak çalışmalar arasındaki bağlantıları alıntılamadaki yerleşik kurallara uysalardı ve dergi editörleri ile yayıncılar tarafından talep edilen beyanata dürüst ifade verselerdi yazarlar oluşturdukları aldatmaca ve kandırmacadan kaynaklanan hem etik hem de yasal kınamalardan kurtulabilirdi.

COPE Komitesinde bahsi geçen bir vaka raporu (no 06-22 2006) gereksiz yayınların yarattığı etik meseleler hakkında daha fazla kavrayış sunmaktadır (<http://publicationonethics.org/cases/>).

3.Vaka: Yazarlık Puanları

Dr. Mary Doogood, prestijli Ulusal Bağımlılık Araştırma Ortaklığında (NARC) doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmaktadır. Danışmanı Dr. Arthur Stringalong rehberliği altında, reçeteli ilaç bağımlılığı üzerine bir araştırma yürütmektedir. Bulguların ön incelemeinden sonra (çalışmanın tasarlanmasında, araştırma fonu sağlanmasında ve verinin analizinde yardımcı olan) Dr. Stringalong, Tekrar Etmeyen Sonuçlar Dergisi için bir makale hazırlamalarını önerir.

Dr. Doogood ilk taslağı bitirince Dr. Stringalong yazar listesine iki eklemenin daha yapılmasına ısrar eder: (a) çalışmayla veya makalenin yazımıyla hiçbir ilgisi olmayan

NARC'ın bilim direktörü ile, (b) görüşmeleri yapan, veriyi giren, literatür taraması yapan fakat onun haricinde çalışma tasarımı, veri analizi, bulguların yorumlanması veya makalenin yazılmasında pek katkısı olmayan araştırma görevlisi. Dr. Stringalong Dr. Doogood'a şayet NARC direktörünü son yazar olarak eklerlerse, makalenin Tekrar Etmeyen Sonuçlar Dergisi tarafından kabul edilme şansının artabileceğini söyler. Araştırma görevlisi Day Tamanager Hanım'ın ise sıkı çalışması nedeniyle bir ödül olarak yazar listesine alınmayı hak ettiğini, enstitüye kabul başvurusunda bir yayın puanının ona çok yardımcı olacağını da ifade eder.

Tartışma Soruları

1. Bu vakada kimin çıkarları söz konusu ve hangi etik ilkeler geçerlidir?
2. Dr. Doogood, NARC bilim direktörünün isminin eklenmesi önerisi karşısında ne yapmalıdır?
3. Dr. Doogood araştırma görevlisinin isminin eklenmesi önerisi karşısında ne yapmalıdır?

Etik Analiz

Böyle bir durumun Dr. Doogood ve Stringalong için bireysel düzeyde bazı belirgin etik sonuçlar doğuracağı, bilim direktörü ile araştırma görevlisi için ise orta düzeyde sonuçları olacağı öngörülebilir. Dr. Stringalong bazı isimlerin eklenmesi konusunda ısrarcı olarak Dr. Doogood'un özerklik hakkını ihlal etmektedir. Yalnızca öneri olarak sunsaydı özerkliği ihlal sayılmayacaktı. Otorite konumundan dolayı oluşturduğu baskı, Dr. Stringalong'un bu ısrarını daha da vahim bir hâle sokmaktadır. Liyakate göre puan dağılımı olması gerektiği için, ortada ayrıca zarar vermeme ve eşitlik ilkelerine dair meseleler de vardır. Araştırma görevlisi Tamanager Hanım'ın eşitlikçi bir bakış açısından birtakım talepleri olabilir, ancak bu kitabın 11. Bölüm'ünde açıklanan yazarlık kriterlerini gerçek anlamda taşımamaktadır. Dr. Doogood uygun yazarlık puanı ataması kuralını ihlal etmeden, her iki kişiden de teşekkür bölümünde

bahsedebilirdi. Hâlbuki isimlerin ortak yazar listesine eklenmesiyle mesleğin, bilim alanının ve toplumun orta düzeyde zarar gördüğü iddia edilebilir.

Dr. Stringalong bunlar karşısında, faydacı bir yaklaşımla bilim direktörünün ismini kullanmanın, verinin yayınlanmasını garanti ederek bireylerin ve toplumun iyileştirilmesine katkı sağlayacağını ve dolayısıyla fazladan bir yazar eklemenin zararlarına baskın geleceğini öne sürebilir. Aynı şekilde büyük bir etik ihlal olarak görülmezsizin, bazı isimlerin düzenli olarak yazar listelerine eklendiği genel yaygın uygulamaya hatırlatmada bulunabilir.

Karşıt argümanımız, bu armağan yazarlık uygulamasının doğurduğu dürüstlük, eşitlik, doğruluk ve sadakat değer ihlallerinin alanda oluşturduğu kesinlikle orta düzeyde ve zaman zaman ise ciddi düzeydeki zararlara işaret etmek olacaktır. Dergi editörlerinin geçtiğimiz on yıllar boyunca benimsemiş olduğu uygulama kurallarını bu durum açıkça ihlal etmektedir. Özetle, bu vakada ortaya çıkan mevzular bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeylerde etik ihlaller içermektedir ve dolayısıyla savunulamaz.

4. Vaka: Açıklanmamış Çıkar Çatışması

Dr. Boyam I. Greedy, Nöropsikofarmakoepidemioloji Dergisi (NPPE) editörü Dr. Tom Naive tarafından anti-distropik ilaçlar konusunda bir derleme makalesi yazmaya davet edildi. Dr. Naive'in Dr. Greedy'e yaptığı bu daveti, onun madde arzulamanın farmakolojik tedavisindeki uzmanlığı ve Payola adındaki madde arzulamayı kesen yeni bir ilaç üzerine yazdığı geniş atıflı makalelerine dayanmaktadır. Dr. Greedy derlemeyi hazırlayıp dergi editörüne sunar. Makalede Dr. Greedy şu iddialarını savunmak için hem yayımlanmış hem de yayımlanmamış çalışmalara atıfta bulunmuştur:

- *Payola gibi madde arzusunu kesen ilaçlar, uyuşturucu madde arzusunu ve madde bağımlılığını azaltır;*
- *İlacın üreticisi Chemical Therapeutics A.Ş tarafından Payola'nın geniş çok merkezli klinik bir deneyi yapılmaktadır;*

- Payola'nın destek teknolojisiyle aktarılması geliştirilmiştir.

NPPE Dergisi'nin bu açıdan resmî bir formalitesi bulunmadığı için, Dr. Greedy'den gerçek veya açık çıkar çatışması açıklaması istenmemiştir. Ayrıca makalenin teşekkür bölümünde Dr. Greedy, makaleyi hazırlamasında kendisine yardımcı olan insanlar hakkında uygun bilgiyi sunmuştur. Ancak ne editörle olan iletişimde ne de teşekkür bölümünde şu bilgiler yer almamaktadır:

- Dr. Greedy “Payola'nın deri içinden aktarım yöntem ve araçları” adında 6,375,999 ABD patentinin sahibidir.
- Dr. Greedy, Chemical Therapeutics A.Ş'nin bilim danışma kurulunun bir üyesidir ve kendisine hisse başına 5 sent olarak 7000 hisse senedi alma seçeneği sunulmuştur. Hisselerin Chemical Therapeutics A.Ş tarafından planlanan halka arzıyla, yakın zamanda şirketin tahmini hisse fiyatı 25 dolar olduğunda, Dr. Greedy'nin net varlığı 175.000 dolar değerinde olacaktır.
- Dr. Greedy Chemical Therapeutics A.Ş'den ciddi miktarda danışma ücreti almıştır. Payola araştırmaları hakkında konuşmalar yaptığı çeşitli uluslararası toplantılar için birinci sınıf uçak bileti buna dâhildir.

Tartışma Soruları

1. Dr. Greedy'nin bir bilim uzmanı olarak bir derleme makalesi yazması ile ilaç şirketi Chemical Therapeutics A.Ş ile olan bağlantısı arasındaki bu yakınlaşma hangi etik meseleleri açığa çıkarır?
2. Patentli Payola ilacının haksız yere tanıtımını yapmasında Dr. Greedy'nin ne derece bir maddi kazancı vardır?
3. Payola hakkındaki olumlu değerlendirmelerinin Chemical Therapeutics A.Ş için halka arz öncesinde oluşturacağı kazanç içerisinde, Dr. Greedy'nin ne derece bir maddi kazancı vardır?

4. Bu vakada gerçek veya açık hangi çıkar çatışmaları vardır?
5. Bu vakada Dr. Greedy'nin etik sorumlulukları nelerdir?

Etik Analiz

Dr. Greedy'nin Payola'nın tanıtımında birçok kişisel, mesleki ve maddi çıkarı bulunmaktadır. Daha geniş kamuyu etkileyerek yeni ilacın kabul edilmesini hızlandırma becerisi, derleme makalesinin yayınlanmasıyla yakından ilişkilidir. Burada gerçek bir çıkar çatışması ile bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeylerde birçok etik endişeler bulunmaktadır.

Öncelikle mevcut paydaşların tespit edilmesi önemlidir. Yazarının Payola'nın gelişmesindeki maddi payı hakkında bilgi vermeyen bir derleme makalesinin yayınlanmasından kim veya kimler fayda sağlayacak, kimler zarar görecektir? İlk olarak her ne kadar elde edilecek fayda kısmen derginin itibarına ve okuyucuları üzerindeki etki gücüne bağlı olsa da yazarın bu derlemenin yayınlanmasında birçok kârı vardır. İkincisi, yeni ilacın etkinliğine dair bilgiler makalenin yayınlanmasını müteakip yaygın bir hâl alacak olursa bağımlılık yaşayan hastalar kazançlı çıkacak görünmektedir.

Dr. Greedy kendi savunmasında, yeni ürünün tanıtımının Chemical Therapeutics A.Ş'nin reklam ekibinin yetki alanında olduğunu ve ne kendisinin ne de şirketin derleme makalesinin yayınlanmasından haksız bir kazanç elde etmeyeceğini öne sürebilir. Hatta patentinin ve şirketle olan maddi bağının kamu kayıtlarında bulunduğunu ve bu faaliyetlerin tamamen yasal (hatta akademik çevrelerde) tamamen etik olduğunu ve girişimci bir bilim uzmanı rolünün gereği olduğunu da ekleyebilir. Bulgularını yayınlamaya tamamen Dr. Naive'in hatırı için karar vermiştir. Derginin çıkar çatışmasıyla ilgili bir beyan politikası olsaydı buna uyararak kabul etmek veya kendi verilerini yayınlama davetini geri çevirmek arasında bir seçeneğe sahip olabilirdi.

Bu vakada bir başka önemli paydaş grubu derginin kendisi, editörü ve yayıncısıdır. Nesnel bir gözlemci Dr. Naive'in önce yayın kuruluna danışmadan Dr. Greedy'den bir makale istemesindeki mesleki ve etik değerlendirmeleri

sorgulayabilir. Dr. Naive burada yazara, yayıncıya, dergiye ve okuyucularına karşı olan mütevellî sorumluluklarını yerine getirmemiştir. Dr. Greedy'nin derlemesi adil, dengeli ve eleştirel olsa ve mümkün olan en yaygın ağı erİştİrİlmeyİ hak ediyor olsa bile, Dr. Naive'in sorumlu olmayan davranışı yüzünden hem derginin hem de bilim alanının bütünlüğü sorgulanmış oldu. Öte yandan, çıkar çatışması açıklama politikasının bulunmaması ne editörü ne de yazarı haklı çıkarmaktadır. Benzer şekilde ne Dr. Greedy ne de Dr. Naive derleme makalesinin yayımlanmasından doğacak yararın oluşun zararından daha fazla olduğunu iddia edemez. Hatta bu açıklamama uygulaması yaygın olarak kabul görürse hastalar, yayıncılık alanı ve toplumun bütünü için onarılamaz zararlar meydana gelmesinin aşikâr olduğı söylenebilir. Kişisel, akademik ve araştırma bileşenleriyle bütün bir bilim camiasının bundan sonra tam bilgilendirme yapmada tereddüt edeceğini hesaba kattığımızda, bu vaka bizi oldukça düşündüren bir hâl alır. Araştırma, sanayi ve yayın çevreleri arasındaki bağ oldukça gereklidir ancak kişisel çıkar ile ortak iyi arasındaki çatışmaların yönetilebilmesi için etik bazı standartlara ihtiyaç vardır.

Birçok vaka değerlendirmesi ve ilgili yayınlarında COPE Komitesi, araştırma yayıncılığında etik kaygılarla ilgili süregiden bir mesele olarak çıkar çatışmalarının çözömlenmesinin önemini vurgular. “Geçerli bir çıkar çatışmasının çoklu taraflarca açıklanmaması” başlıklı bir vakada (vaka no 07-33 2007), böylesi durumlarla nasıl başa çıkılacağına dair mükemmel bir rehberlik sunulmaktadır.

5. Vaka: İnsani Denek Şartları

Şartlı tahliye biriminde çalışan bir klinik psikolog olan Dr. X. Ploit, yeni bir madde kullanım bozukluğu tedavi programına alınan şartlı tahliye mahkûmları (yani yakın takip altında tutulduğu halde topluma salınan mahkûmlar) hakkında klinik kayıt, demografik bilgi ve özel veriler içeren bir veri setinin bulunduğı bilgisini alır. Program tüm şartlı tahliye mahkûmlarına yer temin edemediğı için cezaevinden yalnızca birbiri ardındaki haftalarda tahliye edilen kişiler programa alınmıştır. Diğerleri ise hiçbir tedavi almaz. Dr. Ploit bu “doğal deney”i haber aldığı zaman verinin literatüre çok değerli bir katkı sunabileceğı kanaatine varır zira mahkûmlar tedaviye ve denetim kontrollerine gerçekten rastgele olarak seçilmiş, bir araştırma projesine katılmaları için önden belirlenmemişlerdir. Etik eğitimindeki boşluklar nedeniyle Dr. Ploit klinikteki konumundan

dolaylı aynı kayıtlara yasal erişimi olsa bile, araştırma amacıyla bu tür kayıtlara erişmek için etik değerlendirme kurulunun onayının alınması gerektiğini bilmiyordu. Dolayısıyla seçilen şartlı tahliye mahkûmlarının isimlerini aldı, tutuklu kayıtlarına baktı ve istatistiksel bir analiz yaptı. Analizde tedaviye alınan mahkûmların alkol ve diğer madde kullanımına bağlı, şart ihlaline dayalı olarak daha az oranlarda cezaevine döndüklerini açığa çıkarmıştı. Dr. Ploit sonuçları yazıya dökerek Uyuşturucu Suçları Dergisi'ne gönderdi.

Makaleyi sunduğunda Dr. Ploit'ten çalışmasının bir etik değerlendirme kurulundan gerekli tüm insani denek onaylarını aldığını ifade eden bir form imzalaması istendi. Beyanı imzalama konusunda Dr. Ploit ne kadar karmaşa yaşasa da (a) sonuçların mahkûmların kimliğini açık etmemesi ve (b) etik değerlendirme kurulunun her halükârda kendisine bu izni vereceği gibi bir mantıkla, etik onay almamış olması kusuru hakkında yalan söylemeye karar verdi. Dr. Ploit bu aşamada, onay vermeyebilirler düşüncesiyle, olay sonrası etik değerlendirme kurulu onayı almaya da çekindi. Bulgularının toplum ve mahkûmlar için taşıdığı değerin kendi ufak etik ihlalinin kat kat üzerine olduğuna hükmetmişti.

Tartışma Soruları

1. Editör niçin Dr. Ploit'ten çalışmanın etik değerlendirme şartlarını yerine getirdiğine dair bir belge istemiştir?
2. İnsan katılımcıların tedavisine yönelik kurumsal ve editöryel kuralların işlevi nedir?
3. Uyum standartları kendi başına araştırmalarda etik davranışı garanti altına alabilir mi?

Etik Analiz

Bu olayda bağımlı kişilerin tedavi ve araştırma dâhil refahları ve iyiliklerinin her bakımdan hayli korumasız olduğunu ve ıslahevi gibi belli ortamlarda bu korumasızlığın daha da derinleştiğini vurgulamamız uygun olacaktır. Mahkûmların yenilikçi bir tedavi programına cevaplarını tasvir eden Dr. Ploit'in araştırması için bu kaygı oldukça merkezidir. Katılımcıların yeni tedavilere ilk atanmasındaki yöntem, her ne kadar kısıtlı kaynaklara ilişkin ise de zorlama ve baskının

bir etken olmadığından emin olmak için etik bir değerlendirme çok önemlidir. Bir araştırma protokolünün varlığında ve yokluğunda böylesi sorular uyanır.

Editör tarafından makalenin kabulü için şart olarak etik onay alınmasının ortaya konması son derece önemlidir. Etik değerlendirmeden geçmiş olması, araştırmanın bazı temel etik kurallara uygun olmasını temin eder ve ayrıca bir araştırma ortamındaki katılımcıların refahı açısından süren araştırmanın idaresi hakkında da fikir verir. Bu araştırmayı ele almış olsaydı etik değerlendirme kurulu, kalite güvence kuralı ve plan değerlendirmesi çatısı altında araştırmanın bir istisna oluşturduğuna karar verebilirdi. Öte yandan sıradan bir araştırma protokolünün tüm şartlarına tam uyum da talep edilebilirdi. Dr. Ploit'in çalışması araştırmaya dönüştüğünde, bir derginin etik değerlendirme kurulu kurallarına veya diğer düzenleyici kurumların kurallarına uyumuna dair etik kaygılarına vereceği cevap çalışmanın özü itibarıyla değişir. Etik kurul Dr. Ploit'in araştırmasını onay sonrası toplanan veri ile sınırlandırabilirdi.

Düzenleyici kurumların kurallarına uymak genel olarak araştırma yapmanın yasal gerekliliklerini yerine getirerek temel etik standartların sağlanmasını temin eder. Düzenleyici araştırma kurumları bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeylerde iyinin artırılması ve zararın önlenmesi adına dergi editörleriyle aynı kaygıyı paylaşırlar. Yazarın etik değerlendirme kurulu ve editör ile güvene dayanan bir ilişkisi vardır ve dâhil olan tüm taraflar iyi niyet çerçevesinde ortak iyiyi teşvik eden genel kabul görmüş etik bir çerçeveye uyma konusunda karşılıklı olarak birbirlerine bağımlıdır. Uyum kuralları araştırmalardaki mevcut paydaşların asgari korunması adına bir teminat oluşturur, etik kuralları genellikle daha yüksek bir özen gösterilmesini sağlar.

İnsan deneklerin korunmasındaki etik boyutların toplumsal, kurumsal ve bireysel düzlemlerde sonuçları vardır. Bu olayın etik analizinde bunları ele aldık. İnsan araştırmaları etiğinde yeterli olmayan güvenlik önlemleri hakkında daha ileri bir analiz için COPE Komitesinin 12-33 2012 vaka numaralı yayınına bakılabilir (<http://publicationonethics.org/cases/>, erişim 3 Haz 2015).

6.Vaka: İntihal

Wilhelm Reicht ve Ena G. Orgone, Freudberg Üniversitesinde reçeteli psikotropik ilaç bağımlısı kadınların psikoanalitik tedavilerinde terapist-hasta ilişkilerinin etkisini inceleyen yeni iki doktora öğrencisidir. Geçmiş yayınları okuduklarında, Profesör Eve N. Id tarafından en büyük ABD psikoanalitik dergilerinden biri için yazılmış çok iyi bir makaleye ulaşırlar. Makalede Dr. Id analist koltuğunun duruş açısının, hastanın terapide ulaşabileceği bilinçaltı seviyeyi nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Makale “Divanaltitude teorisi” denen bir teoriyi kurmaktadır.

İki hırslı öğrenci ise yeni ve güncel araştırmaların eşiğinde olduklarını göstermek amacıyla, Bayerische Zeitschrift für Psychoanalytische Alkoholstudien dergisine bir makale yollamaya karar verirler. Almanca kaleme aldıkları bu makale, öğrencilerin alkol ve diğer madde terapistlerinin terapi ortamlarındaki koltukların tasarımı hakkında ne düşündüklerini öğrenmek için yürüttükleri yerel bir anket çalışması ile birlikte, Divanaltitude teorisini izah etmektedir. Reicht ve Orgone yazdıkları metnin bir değerlendirme olduğu, orijinal bir araştırma olmadığı hakkında editöre bilgi de verirler.

Divanaltitude teorisine aşina olmayan editörümüz metni bir hakeme yollar. Hakemin eleştirisi iki hafta sonra gelir. Makalenin giriş bölümünün Profesör Id’in kısa özetinin doğrudan bir çevirisi olduğunu fark etmiştir. Birçok alt başlık ve ilk bölümün yapılandırması da Dr. Id’in makalesi ile birebir aynıdır. Metnin ikinci paragrafında yazarların Dr. Id’in makalesine yapmış oldukları tek bir atıf ise, açıkça görüldüğü gibi yetersiz kalmaktadır; hakem bunun bir intihal vakası olduğunu düşünmektedir.

Editör, genç yazarlara metnin önemli bir kısmının hâlihazırda yayınlanmış bir makale ile aynı olduğu için makalelerini yayına kabul edemeyeceğini ifade eden bir mektup gönderir. Yaptıkları başvurunun uluslararası kabul görmüş etik kuralların ihlali olduğunu söyleyerek bir açıklama talep eder. Editör, yazarları ayrıca, mektubunun bir kopyasını Freudberg’teki bölüm başkanlığına da göndereceği konusunda bilgilendirir.

Tartışma Soruları

1. Öğrenciler dergi editörünün kınamasını ve bölüm başkanlıkları ile üniversite yönetiminin muhtemel eleştirilerini önlemek için ne yapabilirdi?
2. Öğrencilerin bu davranışı sonucunda hangi gerçek veya potansiyel zararlar doğabilir?
3. Öğrenciler yayıncılıktaki etik kuralları bilmediklerini iddia edebilir mi? Bilgileri yok ise, onları bilgilendirmek kimin görevidir?

Etik Analiz

Öğrencilerin intihali kendilerine, asıl yazara, araştırma kurumuna, bağımlılık bilimine ve bir bütün olarak toplumun geneline zarar verme ihtimali doğduğu için önemli sonuçlar taşır. White-Popovits sistemine göre kabul görmüş etik normları ihlalden dolayı öğrenciler kendilerini ceza olarak doktora programından atılma riskine maruz bırakmıştır. Ancak ihmalden kaynaklı bir davranış olduğu, kurumlarından ya da profesörlerinden yeterli bir etik eğitim almadıkları da öne sürülebilir. Eğer profesörler ve kurum, öğrencilere gerekli yönlendirmeyi yapma konusunda kusur işlemişler ise, o zaman kurum ve temsilcileri de en az öğrenciler kadar suçlu olur.

Öğrencilerin davranışı Dr. Id'in çalışması açısından bir çeşit hırsızlık olabilir ancak onun itibarına verilen zarar, White-Popovits ölçeğine göre orta ve minimum düzeydedir. Böylesi davranışlar özellikle yayın alanında yaygın hale gelirse, yapılan bu haddini aşma hem mesleki alanı hem de toplumun bütünü yaralama ihtimali oluşturur. White-Popovits evrensel değerler şemasına göre öğrenciler asıl yazarın çalışmasına atıf yapmadıkları için adalet, dürüstlük ve gayret ilkelerini ihlal etmişlerdir. Kişisel çıkarlarına göre hareket ederek yerleşik etik ve mesleki kuralları göz ardı etmişlerdir. Asıl yazarın kendi çalışmasını uygun atıflar vermek suretiyle kontrol etme fırsatını elinden alarak asıl araştırmacının özerkliğini ihlal etmekle suçlanabilirler. Öğrenciler kurumlarından uygun bir etik formasyon ve yönlendirme almamışsa, o zaman enstitü yöneticileri ve profesörler yardımseverlik ve zarar vermeme ilkelerini ihlal

etmiş olur. Kurumların, bütünlük ve dürüstlüğün araştırma uygulamalarının ana parçası olduğu bir ortam sunması ahlaki bir sorumluluktur (Institute of Medicine, 2002). Toplumsal açıdan kuruluşların kaynakları makul bir şekilde kullanma konusunda taşıdıkları sosyal sorumluluk sebebiyle idare ilkesi de denkleme girmektedir.

İntihali, kendinden intihal dâhil, çeşitli şekilleriyle birlikte çözme ihtiyacı, bu vakanın analizinde ele alınan etik boyutlara gösterilen alaka ile birlikte, araştırma yayınlarının bütünlüğünü sağlamada oldukça elzemdir. Muhtemel bir kendinden intihal raporunu inceleyen COPE Komite vakası (vaka no 14-10 2014) bu önemli konuda daha fazla öngörü sağlamaktadır (<http://publication-nonethics.org/cases/>, erişim 3 Haz 2015).

7. Vaka: Bilimsel Sahtekârlık - “Veri Kırpma”

Dr. Frank N. Stein Transilvanya’daki büyük bir tıp fakültesinde Anatomik Protuberans Bölümünde fakülte öğretim üyesidir. Son araştırma projesi, beyin nakillerinin bağımlılık üzerindeki etkisi üzerine odaklanmıştır. İlk 10 nakilde yapılan veri ön analizleri ilginç bir temayülü göstermektedir, ancak p değeri istatistiksel belirginlikten uzaktır. Dr. Stein’in istatistikçisi Mr. Igor Numbers, istatistiksel gücü artırmak için birkaç nakil daha yapılmasını tavsiye ederek kontrol grubuna aynı sayıda vaka ekler (rastgele atama yapmadan). Igor ayrıca daha iyi bir alfa seviyesi elde etmek ve bağımsızlık derecesini artırıp eş değişken faktörlerin bazılarını düşürmek için tek uçlu bir test yapmalarını da önerir. Dr. Stein ve Numbers Bey tüm bu protokol değişikliklerini yaptıktan sonra gruplar arasında belirgin farklılıklar içeren gerçek bir rastgele çalışma olarak makalelerinin yayınlanması için başvururlar. Hakemlerden biri yazarların analizine daha fazla eş değişken eklemesini tavsiye ederek tek uçlu test kullanımını sorgular ve editörden, yazarlardan (Dr. Stein ve Numbers Bey’den) örneklemelerini nasıl oluşturduklarına dair daha detaylı bilgi almasını rica eder. Dr. Stein’in bağlı olduğu kuruluş araştırma için uygunluk onayı vermiştir. Ayrıca araştırmamanın kaliteli bilimsel çalışmalar için verilen uygun kaynaklara sahip sponsorluğuyla toplumsal bir desteği de bulunmaktadır.

Tartışma Soruları

1. Dr. Stein'in tek uçlu test kullanması etik midir?
2. Stein editöre ne cevap vermelidir?

Etik Analiz

Buradaki paydaşlar alıcılar; bilim uzmanları, tıp fakültesi ve bir bütün olarak toplumdur. Dr. Frank N. Stein'in araştırmasının ürettiği olumlu taraf, bağımlılık biliminin, beyin nakillerinin etkisi hakkında bilgilerin artırılması yoluyla geliştirilmesidir. Bu araştırmaya devam edilip edilmeyeceği sonuç çalışmalarına, yani büyük oranda istatistiksel analizlerdeki değişiklikleri ufak ve etik bulan, Dr. Stein ve Numbers Bey'in bulgularına bağlıdır. Çalışmalarının devam etmesinin dâhil olan tüm taraflar için ve özellikle bağımlılık bozukluğu olan kişiler için çok ciddi faydalar üreteceğine inanmaktadırlar. Yeni bir istatistiki analiz kullanma kararları, hakem sürecinde verdikleri cevapta sergiledikleri gerekçeli yaklaşımla birleştirildiğinde, amaç için aracı meşru gördüklerini göstermektedir. Nihayetinde bu araştırma, ufak çaplı bir veri kırpmasının hafif bir kabahatten öte sayılamayacağı yeni çağ açan bir araştırmadır.

Araştırmacılar tüm idealistlikleri ve iyi niyetlerine rağmen kararlarında dürüstlük, idare ve eşitlik gibi sonuçlara kayıtsız görünmektedirler. Yanıltıcı tutumları, beyin nakli olanların iyiliğini ve güvenliğini etkilemektedir. Ayrıca bu araştırmaya kaynaklık eden fonları iyi idare ettiklerini de söyleyemeyiz. Dahası fonları etik dışı bir biçimde kullanmaları, fon talepleri dürüst ve sorumlu bulgulara dayanan, fakat fon bulamayan bilim insanlarının hakkına girmektedir.

Bu kurgu senaryo için yarım ağızla verdiğimiz cevap, ilk bakışta istatistik yaklaşımda minik değişiklikler olarak görülebilecek şeylerin, gerçekte oluştuğu birçok etik tuzağa işaret etmektedir. Araştırma olabildiğince dürüst sergilenmeli, yazarlar yöntemler ve sonuçlar hakkında editöre olabildiğince samimi olmalıdır. Her iki tarafın birbiriyle olan ilişkisi güvene dayalıdır ve bu

güvenin zaafa uğraması bilimsel yayınların en temel bütünlüğüne hanel getirir. White-Popovits sistemine göre düşünecek olursak bu vakayı tüm çıkarlar ve savunmasızlık unsurları açısından mükemmel bir “belirgin” zarar kategorisine alabiliriz.

Sahtekârlık, bu senaryonun etik analizinde tanımladığımız gibi, araştırma ortamlarında mesleki bütünlüğe en fazla zarar veren ihlal türüdür. COPE Komitesi 14-05 2014 vaka numaralı analizinde, araştırma ortamlarındaki sahtekârlığın sonuçlarına dair mükemmel bir öngörü sunmaktadır (<http://publicationethics.org/case/fraud-or-sloppiness-submitted-manuscript>). Üşengeçlik ile sahtekârlığı birbirinden ayırmak zordur, ancak bu vaka analizi bu açıdan oldukça yardımcıdır.

Sonuç

Bu bölümün amacı araştırmacılara sorumlu ve güvenilir bir araştırma yayınlamada pratik bir rehber oluşturan etik bir çerçeve sunmaktır. Vaka analizlerinde gösterildiği gibi bu anlayışın temelinde büyük bir güven yatar. Araştırmacıların bireylerin, kurumların iyiliğini ve bütün olarak ortak iyiyi gözetmesi sayesinde bu teminatın merkezinde duran şey karşılıklı güven ilişkisidir.

Dozu yüksek bir bireysellik (ki bu ortak iyiyeye terstir) ile beslenen, kişisel çıkarların hâkim olduğu bir atmosferde, araştırmalarda toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi güveni takdir eden tutarlı bir anlayış geliştirmek zordur (Institute of Medicine, 2002). Etik değerlendirme komiteleri ve diğer düzenleyici kuruluşlar gibi toplumsal denetçilerin; bireylerin, kurumların ve toplumun araştırmalara duyduğu güveni sağlamak ve saygınlığı korumak üzere görevde olması gerekir. Araştırma toplulukları ve düzenleyici kuruluşların bir güven atmosferinin oluşturulması ve korunmasında ilk adım olarak en üst düzeyde iş birliği yapması gerekir.

Düzenleyici kuruluşlar, her ikisinin de temelinde güven yer alan araştırma ve yayıncılık alanında etik davranışları tek başlarına garanti edemezler. Erdem veya karakter özellikleri gibi diğer bazı etmenler de devreye girer. Kişiler, kurumlar

ve yayın kurumlarının idealde bütünlük, eşitlik ve güven gibi nitelikleri işlerine yansıtmaları gerekir, ancak büyük kurumlarda erdemın varlığı veya yokluğunu değerlendirmek pek kolay değildir. Araştırma gerçekleştiren bir kurumun iyiliğine dair bir analize dayanarak, o kurumun erdemli olup olmadığına karar vermek güçtür. Araştırma ve yayın kurumlarında çalışan insanların erdemleri veya karakter özellikleri gibi başka etmenler de aynı şekilde önemlidir. Bütünsellik, eşitlik ve güven gibi nitelikleri benimseterek erdem etiğı oluşturmak kolay sayılmaz. Benzer derecede zor olan bir şey de araştırmaların gerçekleştirildiğı kuruluşların kültürlerine, benzeri niteliklerin aktarılmasıdır. Yüzyıllar önce Sokrates ile olan bir diyalogunda Platon, Menon eserinde de bahsedildiğı şekilde bu sorunu ele alır: “Bana söyleyebilir misin Sokrates, erdem öğretilen bir şey midir? Diğer türlü, erdem yaşanarak mı öğrenilir? Yahut kişi ne öğretilerek ne yaşayarak öğrenemez de erdemi doğuştan mı edinir? Yoksa başka bir şey mi?” (İng. çev. Thompson, 1980). Araştırmacı ve yazarların davranışlarına yön verecek karakter temelli bir etik oluşturmada geleneksel bilgelik, Platon’un bu sorularına “hepsi” cevabı verilmesini isteyecektir.

Platon’un zikrettiğı o “başka bir şey” oldukça ilgi çekicidir ve bu bölüm için son bir yorum getirmeye bizi davet etmektedir. Muhtemelen Platon günümüz eğitim yöntemlerimiz için, araştırma ve yayıncılıkta bu bölümde yer alan vaka çalışmaları dâhil, süregiden güncel meselelerin tam bir etik analizinin, işte o “başka bir şey” olduğunu ima ediyor gibidir. Gerçek meseleler hakkında yapılan bu tartışmalar, etik atmosferin araştırma etiğini beslemesi ve yayın davranışlarında sorumluluğı teşvik etmesinin en iyi garantisidir.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmlar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Alighieri, D. (1947). *The Divine Comedy* (translated by Laurence Binyon in *The Portable Dante*, *The Viking Portable Library #32*). New York, NY: Viking Press.
- Brody, H. (1990). Applied ethics: Don't change the subject. In B. Hoffmas-ter, B. Freedman, and F. Raser (Eds.), *Clinical ethics: Theory and practice* (pp. 183–200). Clifton, NJ: Human Press. *The Road to Paradise* 321
- Casswell, S. (2013). Why do we not see the corporate interests of the alcohol industry as clearly as we see those of the tobacco industry? *Addiction*, 108, 680–685. DOI: <https://doi.org/10.1111/add.12011>
- Elwood, W. (1994). *Rhetoric in the War on Drugs: The triumph and tragedy of public relations*. Westport, CT: Praeger.
- Fisher, C. B. (2011). Addiction research ethics and the Belmont Principles: Do drug users have a different moral voice? *Substance Use & Misuse*, 46, 728–741. DOI: <https://doi.org/10.3109/10826084.2010.528125>
- Farmington Consensus. (1997). *Addiction*, 92, 1617–1618. DOI: <https://doi.org/10.1080/09652149736332>
- Glaser, J. W. (1994). *Three realms of ethics: Individual, institutional, societal*. Kansas City, MO: Sheed and Ward.
- Institute of Medicine. (2002). *Integrity in scientific research: Creating an environment that promotes responsible conduct*. Washington, DC: National Academy of Sciences Press.
- ISAJE Ethics Group. (2002). *Ethical practice guidelines in addiction publishing: A model for authors, journal editors and other partners*. London, England: International Society of Addiction Journal Editors. Retrieved from: www.isaje.net.
- Jonsen, A. R., & Toulmin, S. (1988). *The abuse of casuistry: A history of moral reasoning*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Kass, L. R. (2002). *Life, liberty and the defense of dignity: The challenge of bioethics*. San Francisco, CA: Encounter Books.
- Lynch, W. J., Nicholson, K. L., Dance, M. E., Morgan, R. W., & Foley, P. L. (2010). Animal models of substance abuse and addiction: Implications for science, animal welfare, and society. *Comparative Medicine*, 60, 177–188.
- McGovern, T. F. (1998). Vulnerability: Reflection on its ethical implications for the protection of participants in SAMSHA programs. *Ethics and Behaviour*, 8, 293–304.
- Miller, P. G., de Groot, F., McKenzie, S., & Droste, N. (2011). Vested interests in addiction research and policy. Alcohol industry use of social aspect public relations organizations against preventative health measures. *Addiction*, 106, 1560–1567.

- Ross, J. W., Glaser, J. W., Rasinski-Gregory, D., McIver Gibson, J., & Bayley, C. (1993). Health care ethics committees: The next generation. Chicago, IL: America Hospital Publishing.
- Thompson, E. S. (Ed.). (1980). The Meno of Plato. New York, NY: Garland Publishing.
- White, W. L., & Popovits, R. M. (2001). Critical incidents: Ethical issues in the prevention and treatment of addiction (2nd ed.). Bloomington, IL: Lighthouse Institute.

16. BÖLÜM

Alkollü İçecek Endüstrisi, İlaç Şirketleri ve Diğer Sponsor Kurumlarla İlişkiler: Kutsal Kâse mi Kızılıcak Şerbeti mi?*

*Peter Miller, Thomas F. Babor, Thomas McGovern,
Isidore Obot ve Gerhard Bühringer*

Giriş

Bağımlılık yapıcı madde ve bağımlı davranışlarından kâr elde eden çeşitli sanayi dalları ile araştırmacılar, araştırma kuruluşları ve dergi editörlerinin arasındaki ilişkilerin etik boyutu hayli karmaşık ve çok yönlüdür. Bu ilişkiler etik düşüncesinin bireysel, kurumsal ve toplumsal boyutlarının tamamını kapsamaktadır. Bu bölüm, bir bakıma ciddi etik analizler gerektiren büyük çaplı bir vaka çalışmasıdır. Dâhil olan güç ve çıkarlar doğası gereği iç içe geçmiştir ve araştırmacılar araştırmalarının ana kaynağı olarak pek çok sponsora bağımlıdılar. Bölüm ilerledikçe bunları detaylarıyla ele alıyor olacağız. Etik hakkındaki konuşmaların merkezinde bireyler ve kuruluşlar için bir güven meselesi yatmaktadır. Son kertede bir araştırmacının hangi fon kaynağını kabul edip

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Miller, P, Babor, T F, McGovern, T, Obot, I ve Bühringer, G. 2017. Alkollü İçecek Endüstrisi, İlaç Şirketleri ve Diğer Sponsor Kurumlarla İlişkiler: Kutsal Kâse mi Kızılıcak Şerbeti mi? Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovisky, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 323-352. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.p> Lisans: CC-BY 4.0.

hangilerini reddedeceğine yardımcı olabilecek basit tek bir kılavuz bulunmamaktadır. Ancak yine de araştırmacıların belirtilen konuları içeren etik bir değerlendirme süreci yürütmeleri oldukça önemlidir. Bu bölümün ilerleyen sayfalarında izah edeceğimiz PERIL adındaki (amaç, boyut, göreceli zarar, tanınırlık, bağ) etik kararlar için geliştirilmiş bir etik karar verme çerçevesine geçmeden önce, farklı çıkar gruplarının araştırma süreçlerini hangi yollarla etkilediklerini göstermeye çalışacağız. Bu çalışmayı yeni çerçevenin değerlendirmesinde kullanarak, sadece yerleşik çıkarların araştırmalara sponsor olmasındaki niyetin sorgulanmasının yeterli olup olmadığı sorusunu ortaya atacağız. Yerleşik bazı çıkarların kanıta dayalı politikaları yerel, eyalet, ülke ve uluslararası düzeylerde nasıl baskılama becerisine sahip olduğunu ifade ederek, bu bağlamda kurumsal siyasi faaliyetleri anlamının önemine vurgu yaparak bölümü bitireceğiz.

Aktif bir araştırmacının iş yükünün önemli bir kısmı, burs/hibe geliri için yaptığı başvurulardan oluşur. Yüksek meblağlara ulaşabilmek bir bilim uzmanının bilim dalındaki kıymetinin bağımsız bir ölçütüdür. Ancak sponsor kurumla ilişkilerde oluşan bazı sorunlar nedeniyle araştırma gelirlerinin doğru yerlere ulaşması zaman zaman bir “kızılçık şerbeti” hâline gelebilir. Ticari veya diğer yerleşik çıkarların araştırma gündemini belirlemesi, araştırmanın yapılma biçimini değiştirmesi veya nerede ve ne zaman yayınlanacağını belirlemesi, oluşabilecek sorunlardan bazılarıdır. Burslar kişinin önüne serildiğinde imzalanan sözleşmeler, o an makul görünseler de daha sonra çalışmanın tamamının yayınlanmasına engel olabilir veya daha kötüsü gerçek bulguları olduğu gibi yansıtmamasını önleyici şekilde seçici bir yayınlı sonuçlanabilir. Böylesi deneyimler, araştırmacıları hem kişisel hem mesleki anlamda yıpratır. Öncelikle araştırmacıların tek başlarına bu tür konularla başa çıkamayacağını ve kıdemli meslektaşlarından, bağlı oldukları kuruluşlardan, mesleki cemiyetlerden ve akademik dergilerden desteğe ihtiyaçları olduğunu vurgulamak istiyoruz.

Büyüyen Bir Endişe

Abartılı bir bireyciliğin vurgulandığı, beslendiği bir kişisel çıkar atmosferinde (ki bu ortak iynin tersidir), toplumun diğer köşelerinde olduğu gibi araştırma ortamlarında da güvenin taşıdığı önemin devamlı bir şekilde takdir edilmesi oldukça zordur.

(McGovern ve d., 15. Bölüm)

Bağımlılık biliminin kanıt temelindeki bütünlüğü hakkındaki endişeler hâlihazırda bazı platformlarda yükseltilmiştir (ör: Adams, 2007; Babor & Robaina, 2013; Hall, 2006a; Miller, 2013; Miller ve d., 2006; Stenius & Babor, 2010). Bu endişeleri dile getiren yazarların birçoğu etik değerlendirme komiteleri ve diğer düzenleyici kurumlar gibi teminatlar yürürlükte olsa da kanıtların bütünlüğünü garanti etmenin, bilimin kanıt temelini etkilemeyi amaçlayan (ör: enerji içecek üreticileri gibi) yeni oyuncuların farkında olmak gibi konuları içeren, devinen bir görev olduğu konusunda bizleri uyarmaktadır. Kanıt temelini etkileyecek yeni teknolojiler (Hall, 2006a), akademik görünen fakat genelde gizli bir politik gündem barındıran ücretli katkılar gibi durumların farkında olmak önemlidir. Öte yandan bu sanayiler üzerinde yapılan araştırmalarda ve araştırmaları kendi politik süreçlerini etkilemek ve kanıt havuzunu bulandırmak için nasıl yöntemler kullandıklarını gösteren çalışmalarda ciddi gelişme vardır (Hawkins & Holden, 2014; Savell ve d., 2014). Sanayi sponsorluğu alan araştırmaların amacını değerlendirdiğimiz zaman, bölümün ilerleyen kısımlarında bu konuyu ele alacağız.

Miller ve arkadaşları (2006) büyük fon kurumlarının (ör: ilaç şirketleri ve resmî daireler gibi) araştırma bulguları ve bilginin yayılması süreçlerinde nasıl etkin olabileceğinin altını çiziyor. Bu, iki açıdan önemli görülür: (a) bilimin ideallerine sadık kalmak ve (b) yardımseverlik etik ilkesine bağlılık (15. Bölüm). Bilimin ideallerine sadık kalmak (yukarıda bahsedildiği gibi) yalnız kamuoyunun güvenini sağlamak için değil, aynı zamanda bilim alanının mevcut en etkili araçlarla ileriye taşınmasını temin etmek adına da önemli görülmüştür. Yardımseverlik ilkesine bağlılık ise (olası faydayı arttırmak ve muhtemel zararları azaltma görevi) araştırmanın (sansüre uğramış, kısmen raporlanmış veya yayımlanmamış araştırmaların) araştırma katılımcılarının çıkarına olup olmadığını gerçekten söyleyebilmek için aynı derecede önemli görülmüştür.

Akademik dergiler ve onu takip eden yorumlarda görülen tartışmalar, sponsor kurumların araştırmayı hem doğrudan hem de dolaylı olarak nasıl etkilediklerine dair bilimizi ciddi oranda arttırmıştır (Adams, 2007; Ashcroft, 2006; Babor, 2006; Babor & Miller, 2014; Hall, 2006a, 2006b; Hough & Turnbull, 2006; Khoshnood, 2006; Lenton & Midford, 2006). Farklı kurumlardan alınan ve Kutu 16.1’de sergilenen gözlemler, bazı temel meselelerin altını çizerek araştırma süreçlerine yapılan etkinin, sanayi bağlantılı fon bağlarının ötesine geçtiğine işaret etmektedir.

“Araştırma hükümetin ve devlet kurumlarının itibarını olumsuz etkileyebileceği için... araştırmacı ve fon sahipleri arasında sözleşme düzenlemelerinde, ‘proje yönetimi’ giderek artan merkezi bir rol üstlenmektedir.” (Hall, 2006b, s.240).

“Mevcut sponsorluk atmosferi içerisinde, üniversite ve araştırma merkezlerinin bu normlara sıkı bir şekilde bağlı olmasını gerektirmeyecek inisiyatifleri vardır.” (Ashcroft, 2006, s. 238).

“Son yıllarda [Avustralya] eyalet ve federal kaynaklı hemen her uyuşturucu eğitim araştırmaları, sponsor kurumun belirttiği şartlara göre oluşturulmuştur, araştırmacıların başlattığı ise çok azdır.” (Lenton & Midford, 2006, s244).

“Devlet birimleri de kesinlikle araştırma gündemini belirler. Politik meselelere ait bilgi birikimiyle alakasız bir katkıdan ziyade, kendi çıkarlarına uygun olan araştırma metodolojilerini belirlerler. Bakanlıklar bile kendi bakanlarını mahcup edecek bir komisyon araştırması yapmazlar.” (Hough & Turnbull, 2006, s. 242).

“Kıdemli akademik araştırmacılar, hatalı davranan sponsor kurumları ‘dışarıda’ bırakmaya hazır olmalıdırlar. Kıdem bakımından yüksek olan ve kadro ile korunma altına alınmış olan araştırmacıların, genç araştırmacıları korumaya hazır olması ve araştırma sonuçlarını ipoteksiz ve engelsiz bir şekilde yayınlama haklarını savunması gereklidir.” (Hall, 2006b, s.240).

Kutu 16.1: Farklı yorumcuların araştırma sponsorlukları hakkında gözlemleri.

Ters Etki Çeşitleri

Miller ve arkadaşları (2006) sponsor kurumların, araştırmaları olumsuz bir şekilde yönlendirdiği beş ana yöntem tespit etmiştir: (a) doğrudan sansür (yazının düzeltilmesi veya dağıtımına müdahale edilmesi), (b) veriye erişimi kısıtlama (puan durumunu etkiler veya tercih edilen yorumun yazılması için baskı kurar), (c) süren sponsorluğun kesilmesi (sonraki fonların önceki bulguların tuhaf veya istenmeyen şekilde çıkmaması şartına bağlanması), (d) vasıfsız veya kolay etkilenen araştırmacıları kullanmak (bu, fon sahiplerine yapılan araştırmanın daha başlamadan önce niteliğini kontrol etme gücü verir) ve (e) araştırma gündemini belirlemek veya sulandırmak (kararlar sponsorun siyasi, finansal ve ideolojik çıkarlarına göre verilir). Örneğin ilaç şirketleri, uyuşturucu kaynaklı sorunlara farmakoterapötik çözümlerin etkinliğini inceleyen çalışmalara vurgu yaparlar. Bu da kanıt zemininin büyük oranda yalnız böylesi bir müdahale lehine görünmesini sağlayabilir (Wagner & Steinzor, 2007). Diğer yazarlar da (ör: Gruning ve d., 2006; Kassirer, 2005) çıkar gruplarının sağlık politikaları ve bilimsel araştırmaları etkileme yöntemleri hakkında, yer yer ufak farklılıklarla, benzeri tanımlamalar sunmuşlardır (kutu 16.2).

Tütün Sanayisi

Sponsor bir kurumun bir kamu sağlığı konusunu nasıl bulandırdığının ve araştırma bütünlüğünü nasıl bozduğunun iyi bir örneği, tütün sanayicilerinin önceleri sigara içme ile akciğer kanseri arasındaki bağlantıyı reddetmek için topluca kampanya düzenlemesi fakat daha sonra son zamanlarda buradaki sorumluluğu tütün sanayisine değil de bireysel içiciye atayan programları desteklemesinde görülmektedir.

Tütün şirketlerindeki araştırmalar, sanayinin hem sigarayı teşvik edecek hem de aynı zamanda oluşan sağlık maliyetlerinde sorumluluğu üzerinden atmak için nasıl yeni yollar aradığını göstermektedir (Drope ve d., 2004; Iida & Proctor, 2004; King, 2006; Muggli ve d., 2004; Ong & Glantz, 2000). Tütün şirketlerinin sağlık inisiyatiflerini nasıl baskıladığı ve nasıl hile kattığına dair sayısız örnek vardır. Tütün sanayisinin yukarıda bahsettiğimiz tekniklerin her birini kullanarak araştırmaları etkilediği ortaya konmuştur (ör: Hirshhorn ve

d, 2001; King, 2006). Bir otoriteye göre “Belki de tütün şirketlerinden alınan araştırma bursları üzerine sağlık uyarı etiketine benzer şöyle bir şey yapıştırılması gerekir: Uyarı: Tütün sanayisi sponsorluğu kamu sağlığını tehdit edebilir.” (Parascandola, 2005, s. 549).

Gruning ve arkadaşları (2006) Almanya’daki tütün sanayicilerinin bilimi saptırmada kullandıkları beş yöntemi tespit etti:

* *Baskılama*: Başkanı sanayi açısından olumsuz sonuçları yayınladığında (sponsor oldukları) Alman Sanayi Araştırma Enstitüsünü kapatmaları, sonraki bilim uzmanlarının iş sözleşmelerine istenmeyen sonuçların yayınlanmaması koşulunu eklemeleri;

* *Sulandırma*: Sigaranın sağlığa olumsuz etkileri hakkında şüpheleri bulunan veya önceki çalışmalarında bu ikisi arasında bir bağlantı tespit etmemiş olan bilim uzmanlarının işe alınması ve araştırma fonlamasında seçici olunması. Ayrıca sigarayla hastalıklar arasında bağ bulmamak için tasarlanmış araştırma projelerini desteklemeleri (ör: Wander & Malone, 2006);

* *Dikkat Dağıtma*: Sigarayla bağlantılı hastalıkların diğer muhtemel nedenlerini araştırarak dikkati sigaradan kaçırmayı amaçlayan araştırma projelerinin, çok sayıda “kafa karıştırıcı” çalışmanın desteklenip seçilmesi;

* *Gizleme*: Yayımlanan çalışmaların güvenilirliği ve etkisinin artması için sanayi ile ilişkileri gizli tutulan üçüncü şahıs bilim insanlarının kullanılması;

* *Manipülasyon*: Yayın veya sunum öncesi makale ve sunumların sanayi tarafından incelenmesi.

Kutu 16.2: Almanya’da Tütün Sanayisi.

Kaynak: Gruning ve d., (2006).

Bunun bir örneğini tütün sanayisinin bilimsel araştırmaları desteklemesinde ve akademisyenleri mahkeme davalarında uzman tanık olarak göstermesinde görebiliyoruz. Bağımlılık alanındaki kıdemli araştırmacılar zaman zaman bir

davacı veya davalı hakkında uzman tanık olarak ifade verirler. Yapılan tanıklıkların, özellikle yanlış olduğu kanıtlandığı zaman, kamu sağlığı açısından sonuçlar doğuran bu davaların incelenmesi oldukça eğiticiidir. Bir bilim uzmanına doğrudan ödeme yapılması, o kişinin fikrini taraflı hâle getirir mi, üstelik mahkeme yemini edilen bir yerde?

1998 yılına kadar tütün sanayisinin sağladığı nikotin ve tütün araştırma sponsorluklarının çoğu Tütün Araştırmaları Konseyi (CTR) ve İç Hava Araştırmaları Merkezi (CIAR) yoluyla yapılmıştır. Her iki kuruluş da tütün sanayicilerinin sağladığı fonlarla kurulmuş ve yönetilmiştir. 1990’larda, sanayi sponsorlu araştırmaların, bağımsız bilim uzmanlarının sonuçlarıyla çeliştiği ortaya çıktığı zaman, tütün sanayisine karşı açılan davalarda merkezî bir rol oynamışlardı (Shick ve Glantz, 2007). İki eyalet davasına başkanlık eden bir ABD yargıcı CTR için “Hiçbir gerçeği arama veya yayınlama gibi bir niyeti olmayan tamamen halkla ilişkilere yönelik oluşturulmuş bir hileden başka bir şey değil.” yorumu yapmıştı (Janson, 1988). Büyük çaplı bir sahtekârlığa karıştıkları gerekçeyle, imzalanan antlaşma gereği (The Master Settlement Agreement-MSA) 1998’de CTR ve CIAR lağvedildi. Bu antlaşma ile tütün şirketleri, ayrıca 25 yılda 206 milyar dolar ödeyerek vergi mükelleflerinin tütünle ilişkili hastalıklara harcanan sağlık giderlerini tazmin etmeyi kabul etmişti.

Bir dizi dava ve ifade sürecinde, o zamanlar profesör olan Emmanuel Rubin, CTR tarafından yapılan araştırmanın yüksek bilimsel niteliğe sahip olduğuna ve bilimsel değerlendirmesinin yerleşik bilimsel standartlara uygun olduğuna yönelik bir tanıklık yaptı. Örneğin 2000 yılında Philip Morris A.Ş için yaptığı bir tanıklıkta (s.29) şöyle diyordu:

“Kanaatime göre Tütün Araştırmaları Konseyi (CTR), mükemmel biyo-medikal araştırmalar için sponsorluklar sağlayan; tesirli, verimli, cömert ve tamamen dürüst bir kuruluştur. Burs sağlayan diğer kurumlardan farklı olmayan bir şekilde, bağımsız bir tavırla hareket etmiştir. CTR’nin sponsor olduğu araştırmaların tütün ve sağlık konularındaki anlayışa ciddi anlamda katkı sağladığını düşünüyorum. Bu nedenle CTR’nin fonlarına karşı bir itirazım yoktur.”

Kutu 16.3'te 2000 yılında bir sağlık sigorta şirketinin tütün içmeyle bağlantılı maliyetler için Philip Morris'e açtığı davada, Dr. Rubin'in tanık ifadelerinden alıntılar yer alıyor. Sorguya Dr. Rubin'in aldığı maddi ödemelere dair sorularla başlanıyor. Daha sonra Bilim Danışma Kurulunda görev alan, RJR Tütün Şirketi orta düzey yöneticisi üyelerin yetkinlikleri hakkında Dr. Rubin'in fikirleri sorularak, bilimsel değerlendirmeye getirilmeden evvel burs başvurularının sanayi avukatlarınca ön elemesi uygulaması hakkında sorular soruluyor. Dava sonucuna baktığımızda, Dr. Rubin'in bu tanıklığı, maddi çıkar çatışmalarının, uzman tanık olarak hizmet veren bilim insanlarının fikirlerini nasıl etkileyebildiğine güzel bir örnek teşkil ediyor.

S*: Görünüşe bakılırsa, sigara ve sağlık konusunda altı hukuki ihtilaf davasında ve bir mahkemede tanıklık yapmışsınız... Farklı tütün ve sağlık davalarında şimdiye kadar uzman tanık olarak hizmet vermeniz karşılığında yaklaşık ne kadar gelir elde ettiğinizi söyleyebilir misiniz?

C*: Buna dair bir kayıt tutmadım, biliyorsunuz bunların hepsi zaman alıyor. Ticaret işinde değilim. Ama tamamı 500 bin, 600 bin dolar civarında diyebilirim.

S: Altı yıllık bir sürede mi?

C: Evet.

S: Dr. Rubin, biraz önce CTR başkanının, yapılacak araştırmanın, sadece sigara içmeyi insan hastalıklarının bir sebebi olarak ima edebileceği gerekçesiyle, gelen başvuruları CTR avukatlarına yasal değerlendirme için göndermesinin uygun olmadığını söylemiştiniz değil mi?

Eğer bunun gerçekte meydana geldiğine dair size kanıt verilmiş olsaydı, uzman raporunuzda belirttiğiniz uzmanlık fikirlerinizde herhangi bir değişim olur muydu?

C: Yani, koşulları bilmem gerekli...

S: Peki bunun CTR’de devamlı yapılan rutin bir uygulama olduğuna dair kanıt size gösterilmiş olsaydı, fikriniz değişir miydi?

C: Bana kanıt göstermeniz gerekli.

*S işareti New Jersey Blue Cross ve Bloe Shield (müşterek davacılar) avukatlarının sorularını göstermektedir. *C işareti ise, Dr. Rubin’in Philip Morris A.Ş için uzman tanık olarak cevaplarıdır.

Kutu 16.3: Dr. Emmanuel Rubin’in New Jersey, Blue Cross ve Blue Shield-Philip Morris A.Ş tanıklığından alıntılar.

Kaynak: Blue Cross ve Blue Shield of New Jersey, ve d., müşterek davacılar. Philip Morris, A.Ş ve d., davalılar. Dava no: 98 CIV (JBW) Video kaset çözümlemesi, Emanuel Rubin. M.D, 12 Nisan 2000, Bates No: 522994762-522994916. s 47; 110-111. Erişim

<http://industrydocuments.library.ucsf.edu/tobacco/docs/yqnk008347>.

Alkol Sanayisi

“Kurumsal sosyal sorumluluk” ve “kamu sağlığı topluluklarıyla iş birliği” gibi geçerli terimler kullanan alkollü içecek sanayisi (özellikle büyük üreticiler, meslek odaları ve “sosyal tabanlı” kurumlar), bağımsız bilim uzmanlarının çalışmalarıyla uyumlu veya bunları içeren bir dizi “bilimsel” etkinliğe sponsorluk eder. Bu sponsorluklarda, araştırmaların kamu algısını etkileme gayretinden, kendi halkla ilişkiler öncelikleriyle uyumlu araştırmaları doğrudan tayin etmeye varana değin, bir dizi farklı teknik kullanırlar (Babor & Robaina, 2013).

Ağırlığını alkol sanayisinin sponsorluklarının oluşturduğu, birincil amacı alkol üzerine bilimsel araştırma yürütmek olan en az üç kurul bulunmaktadır: Avrupa Araştırma Danışma Kurulu (European Research Advisory Board), Alkol Araştırmaları Vakfı (The Foundation for Alcohol Research-ABMRF) ve Institut de Recherches Scientifiques sur les Boissons. Bazıları bu kuruluşların faaliyetlerinin, sanayisinin alkol bilimine sunması gereken katkının bir modeli olduğunu düşünse de işleyiş şekilleri ve bilimsel süreçler üzerindeki etkileri hakkında bazı sorular yükselmektedir (Babor & Robaina, 2013). Örneğin, Institut de Recherches Scientifiques sur les Boissons, hem kendi çalışmalarını tasarlamakta hem de araştırmacılarına başlattığı projelerde sponsorluk vererek sanayinin tercih ettiği konuların ön plana çıkması ihtimalini arttırmış olmaktadır. Bir bilim uzmanının aldığı harcırah ücretleri ve seyahat imkânları nedeniyle, ayrıca uluslararası toplantılarda sanayi yöneticileriyle bir araya geldiği fırsatlar nedeniyle, nesnelliğinin zarar görebileceği de iddia edilmektedir. Bu kuruluşların her biri, makul alkol içmenin sağlık için yararları gibi; daha sonra şarap ve bira sanayisinin pazarlama stratejisinin bir parçası olarak kullanacağı veya alkol sanayisine niçin düzenleme ve verginin uygulanmaması gerektiğine dair gerekçeler olarak kullanılmak üzere, sanayinin tercih ettiği araştırma konularına fon sağlamaktadır (Stenius & Babor, 2010).

Üçüncü şahıs kuruluşlar yoluyla araştırmanın dolaylı olarak desteklenmesinin yanı sıra, tek tek alkol üreticilerinin veya sanayi destekli sosyal tabanlı halkla ilişkiler kuruluşlarının, üniversitelerde alkol araştırmaları yapan bilim insanlarını doğrudan desteklediği örnekler de mevcuttur. Bunun en kayda değer örnekleri, Gallo Winery şirketlerinin Kaliforniya Üniversitesinde temel sinir biliminin ve alkolün beyin üzerindeki etkilerini araştırmak üzere kurduğu Ernest Gallo Klinik ve Araştırma Merkezi; Anheuser-Busch'un yedi ABD üniversitesinde sosyal norm araştırmalarına verdiği destek; dünyanın en büyük alkol üreticisi ve dağıtıcısı olan Diageo PLC iştiraki Diageo İrlanda tarafından finanse edilen Genç Âlem İçiciliği Araştırma Merkezidir (Babor, 2006; Babor ve d., 1996).

Alkollü içecek sanayisinin ve sözleşmeli araştırma kuruluşlarının pazarlama araştırmaları dâhilinde yürüttükleri çalışmalar hakkında bilgimiz oldukça sınırlıdır, çünkü bu bilgiler kamuyla, bilim camiasıyla ve kamu sağlık çalışanlarıyla paylaşılmamaktadır. Önceki tütün davalarında, daha önce kamudan gizli tutulan iç sanayi belgeleri, duyuşsal algı araştırmalarının bağımsız bir analizinin,

genç yetişkinler dâhil hedeflenen sigara tüketicileri için ürün tasarımlarının nasıl olması gerektiğine yönelik bilgi verdiğini açığa çıkarmıştı (ör: Carpenter ve d., 2005). Alkol sanayisinin de benzeri araştırmalar yaptığına dair kanıtlar var (Babor, 2009). Sözleşmeli araştırmalar sosyal ve davranış bilimcilerin hizmetini gerektirmektedir, dolayısıyla böyle araştırmalar korunmasız popülasyonlar tarafından yanlış kullanılan ürünlerin (alco pops (bir tür meyveli içki) gibi) pazarlamasını arttırabileceği için bazı etik sorunlar oluşturabilmektedir.

Bu tür sponsorluk girişimleri, sadece çıkar çatışması ihtimali oluşturmakla kalmaz, bağımsız bilim insanlarının tarafsızlığını ve bilimsel bütünlüğü de etkileyebilir. En iyi ihtimalle alkol sanayisinin desteklediği bilimsel faaliyetler, alkol araştırmalarıyla uğraşan temel ve davranış bilimcilere ufak danışma ücretleri sağlayarak maddi destek verir. En kötü ihtimal ise kamuda süren sağlık meseleleri ve politikalarla ilgili tartışmalara karmaşa sokar, sanayi destekli alkol bilimcilerin tarafsızlığı hakkında soru işaretleri oluşturur ve vergiden ve düzenlemelerden kaçınma girişimlerinde sanayiye uygun bir “sosyal sorumluluk” gösterme fırsatı sunar (daha fazla sanayi faaliyet örnekleri için bkz. kutu 16.4).

ICAP, Washington D.C, ABD’de bulunan, sanayi sponsorluğuna sahip bir sosyal tabanlı halkla ilişkiler kuruluşudur. 1995 yılında o zamanlar tütün devi Philip Morris’in iştiraki olan Millercoors dâhil, alkol şirketlerinin oluşturduğu bir konsorsiyum tarafından kuruldu. ICAP’ın yakın tarihi hakkında yazılmış bir makaleye göre, (Jernigan, 2012) MillerCoors’un ICAP’ın kuruluşundaki ana çıkarları tamamen ticaridir, yani dünya çapındaki meseleleri yöneterek planladıkları uluslararası genişlemeye yardımcı olmak ve böylece giderek artan rekabetçi bir piyasada kendi satış ve pazarlama grubuna destek vermektir.

Alkolün toplumdaki rolünün anlaşılmasına ve alkolün kötüye kullanımının dünya genelinde azalmasına yardımcı olunmasına yönelik asli misyonuna rağmen, ICAP’ın sanayinin istediği alkol politikalarının ilerletilmesine adanmış bir halkla ilişkiler kuruluşu olmaya doğru evrildiğine dair ciddi kanıtlar bulunmaktadır (Anderson & Rutherford, 2002; Babor & Robaina, 2013; Bakke & Endal, 2010; Foxcroft, 2005; Jernigan, 2012; McCrenor ve d., 2000; Room, 2005). Örneğin, ICAP, bir dizi Afrika ülkesinde sanayiden davet edilen temsilcilerin hükümet yetkililerine kendi ülkeleri için ulusal

politika planları çıkarmalarına yardım ettiği çeşitli konferans ve resmi danışmanlıklara sponsorluk vermiştir. Bu girişimlerle ilgili bir analizde (Bakke & Endal, 2010), görünüşte dört farklı Afrika ülkesinin belirli ihtiyaçlarına uyması için tasarlanan ulusal planların birbirileriyle aynı olduğu ve tüm belgelerin ICAP sponsorlarından SABMiller'in orta düzey yöneticisinin MS Word belgesinden kaynakladığı açığa çıkarıldı.

ICAP destekli araştırmaların zayıf nitelikte olduğu ve daha etkili alkol politikaları yerine alkol eğitimini destekleyen sanayi tavrından yana taraflı davrandığına dair kanıtlar da bulunmaktadır (Babor & Xuan, 2004). Ayrıca ICAP, alkol politikalarında sanayinin istediği pozisyonda kalan taraflı duruşlarıyla eleştiriye konu olan sipariş kitapları bölümler yazmaları ve düzenlemeleri için bilim uzmanlarına ücret ödemeleri de yapmaktadır (Caetano, 2008; Stimson ve d., 2006).

ICAP'ın tarafsızlık ve özerkliğine dair tüm iddialar 2014'te büyük sanayi lobi kuruluşlarından Global Alcohol Producers grubuyla birleşmesini ilan ettiği zaman yasaklandı. Bu birleşmeyle birlikte, ICAP'ın ismi International Alliance for Responsible Drinking (IARD) olarak değiştirildi. 2005'te kuruluşundan bu yana Global Alcohol Producers Grubu; Dünya Sağlık Örgütü'nün (OpenSecrets.org, 2015) uluslararası kamu sağlığı toplumu tarafından tavsiye edilenlere taban tabana zıt bir konum alması için, lobi faaliyetlerine 1,15 milyon doların üstünde bir harcama yaptı.

Kutu 16.4: International Center for Alcohol Policies (ICAP-Uluslararası Alkol Politikaları Merkezi), yeni adıyla International Alliance for Responsible Drinking (IARD)'in araştırma seçerisi.

İlaç Sanayisi

İlaç şirketleri, opiyat ikame tedavisi ve nikotin replasman tedavileri dâhil, bağımlılık tedavilerinde kullanılabilen ilaçların teşekkülü ve değerlendirilmesiyle giderek daha fazla ilgilenir hâle gelmiştir. Bu gibi nedenlerle ilaç şirketleri zararlı ürünler satan tütün sanayisinin sağladığından farklı bir tür araştırma sponsorluğunu temsil eder. İlaç sanayisi madde kullanım bozukluklarının tedavisine özgün bir katkı sunan meşru araştırmalar başlatır ve sponsor olur.

Ne var ki bu sanayi aynı zamanda analjezikler, hipnotikler ve sedatifler gibi psikotropik maddelerin üretimini de yapmaktadır. Bu ilaçlar doğru bir şekilde reçete edildiğinde yardımcı tedavi seçenekleri olabilir ancak saldırgan pazarlama yöntemleri ve aile hekimlerinin yanlış reçete etmesi gibi nedenlerle, reçeteli ve raf üstü ilaçların tıbbi olmayan kullanımları, artan bir endişe kaynağı olmaktadır. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde reçeteli opioid analjeziklerdeki ciddi artışın erken ölümlere ve ciddi olumsuz sağlık sorunlarına yol açması (Fischer ve d., 2011; Fischer ve d., 2013) veya birçok Batı ülkesinde bu tür ilaçlara yönelik madde kullanım bozukluklarının alkol kullanım bozukluğu rakamları kadar yüksek seyretmesi bu durumun örnekleri arasında yer alır (ör: Almanya için: Kraus ve d., 2013).

İlaç şirketleri de en az tütün ve alkol sanayileri kadar kâr odaklıdır ve geçersiz veya olumsuz bulguların gecikmesi veya hiç yayınlanmaması, sulandırılması, belli araştırma türlerinin seçici olarak fonlanması gibi faaliyetlerde bulunma eğilimi göstermişlerdir (Kassirer, 2005). Bazı sanayi destekli araştırmaların taraflı olduğuna dair kanıtlar da vardır (Brennan ve d., 2006; Kassirer, 2005; Singer, 2008). Etter ve arkadaşları (2007), ilaç şirketleri ve tütünü ele alan ilgi çekici bir vaka çalışmasında, fon kaynağının sigara bırakmada nikotin replasman tedavi deney sonuçlarını etkileyip etkilemediğini değerlendirdiler. Bulgularına göre bağımsız deneylere kıyasla, sanayi destekli deneylerin istatistiksel olarak daha belirgin ve daha yüksek risk oranlarına ulaştığı ortaya çıkmıştır.

Genel olarak, maddi bir çıkar raporlayan araştırmacıların olumlu sonuçlar sunmaya daha yatkın olduğu görülmektedir (Friedman & Richter, 2004). İlaçların bağımlı kişiler tarafından depresyon ve kaygı bozukluğu gibi diğer şikayetler için kullanılması, tartışmalı araştırma uygulamalarının konusu olmasına rağmen, bağımlılık alanında böyle bir davranış belgelenmemiştir.

Kumar Endüstrisi

Sorunlu kumar davranışı, bir dizi kişisel ve sosyal sorunla güçlü bir şekilde ilişkilendirilmiştir (Gupta & Derevensky, 1998). Bağımlılık bilim insanlarının kumar endüstri aktörlerinden kaynak alma ihtimali, son on yılda ciddi biçimde

artarak diğer tehlikeli tüketim sanayilerinden fon kabul edilmesiyle ortaya çıkan bir dizi etik ve kurumsal riski benzer şekilde arttırmıştır (Adams, 2007).

Tütün ve alkol sanayileriyle ilişkilerde olduğu gibi, sosyal tabanlı/halkla ilişkiler kurumlarıyla olan ilişkiler de kumar sorunlarına bağlı muhtemel olumsuz bağlantıları hafifleterek bu faaliyetin ya kamu yararına olduğu ya da muhtemel zararı önleme girişimi olduğuna dair bir izlenim vermektedir (Adams & Rossen, 2006). Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde, görüntüde kaynağından bağımsız hareket edebilen gönüllü fonların yönetilmesi için, resmî veya yarı resmî aracı kurumlar oluşturulmuştur. Adams ve Rossen bu tür düzenlemelerle ilgili temel sorunun “bağışçı kurumların paranın nasıl kullanıldığı hususunda yine de ciddi bir etkisinin bulunduğu algısı” olduğuna işaret etmektedir (s. 11). Bu kültür, kumar sanayisinin duruşunun, eleştiriden uzak bir şekilde doğrudan kabul görmesine neden olarak sanayinin kamu sağlığı ile kâr hedeflerini deşış tokuş etmeyle ilgili isteğini yanlış yansıtmaktadır. Geçmişte bunun anlamı, sanayi görevlilerinin “kumar davranışını tehdit eden faaliyetlerin (özellikle araştırma, sağlık savunması ve kamu sağlık inisiyatiflerinde) ciddi fonlar almamasını sağlama konusunda sürekli bir şekilde işlev görmesi” demektir (Adams & Rossen, 2006, s.12). Bu ise, kumar davranışının ve patolojik kumarın teşvikinde kumar sanayisinin rolü hakkında niçin bu kadar az çalışma olduğunu açıklıyor olabilir.

Hükümetin zorunlu tuttuğı katkıların, araştırmaları desteklemede ve eleştirileri bertaraf etmede alternatif bir seçenek olduğu öne sürölmüştür. Bu düzenlemede devlet, kumar oynatıcıların net gelirlerinin bir bölümünü, araştırmalar dâhil toplumsal bir amaç için projelere ayırmalarını zorunlu tutan bir yasa çıkarır. Bu düzenlemenin en büyük güçlüğü, bilim uzmanlarını, kumar sanayisinin çıkarlarını eleştirmekten alıkoyarak finansal bağımlılığı artırma riskidir (Adams & Rossen, 2006). Benzer şekilde, devletlerin kumarı düzenleme ve kumar sorunlarını önleme sorumluluğı, bızatihi devletin kumar merkezlerinden gelen vergi gelirlerine “bağımlı” hâle gelme ihtimaliyle feda edilebilir.

Resmî Kurumlar

Albert Einstein (1934) şöyle der: “Günlük hayatın uğraşlarından ayrı tutulduğunda bilimsel gerçek arayışını her devletin kutsaması gerekir. Gerçeğin dürüst hizmetçilerinin rahat bırakılması herkesin çıkarınadır.” Einstein’ın Mussolini’nin faşist yönetimine yönelik bu ifadeleri birçok resmî fon kuruluşunca takdir edilmiştir, ancak yine de devletin çıkarlarının, gerçeğin bilimsel arayışının önüne geçirildiği birçok durum vardır. İlaç şirketlerindeki benzer bir durumla, ulusal ve uluslararası resmî kurumlar, değerli araştırma çalışmalarına sponsor olabilirler. Ne var ki, önceki örneklerde görüldüğü üzere, mevcut bütçe dağılımlarını desteklemek, kötü kararlar veren politikacıları korumak veya popüler olmadığı ve siyasi açıdan riskli olduğu için daha etkili stratejilerin baskılanması gibi çeşitli siyasi veya finansal hedeflere ulaşmak niyetiyle zaman zaman araştırmalar alet edilmiştir. Miller ve arkadaşları (2006) Avusturalya ve İngiltere’de özellikle enjektör ve şırınga programları gibi daha tartışmalı faaliyetlerde, resmî fon kurumlarının araştırma bulgularını saptıracak şekilde davrandığı iki örnek tespit etmiştir. Benzeri gözlemler, enjektör ve iğne programlarının ve diğer zarar önleme şekillerinin ABD’de etkinliği hakkındaki araştırmalar için fon kaynağı bulmada yaşanan zorluklarda görülmüştür (Pollak, 2007; Small & Drucker, 2006).

Diğer Fon Kurumları

Amerika’daki Robert Wood Johnson Vakfı, İngiltere’deki Joseph Rowntree Vakfı ve Avustralya’daki Millennium Trust gibi hayır kurumları, araştırmalarda giderek artan oranlarda gündem belirleyici bir konuma yükselmiştir. Birçoğunun tütün, alkol ve ilaç sanayilerinde olduğu gibi kâr amaçları yoksa da bazılarının kendi gündemi bulunur ve yalnızca birkaçı şeffaf bir hakem değerlendirme süreci yürütmektedir. Örneğin, İngiltere merkezli Wates Vakfı, önceden yalnız içkiden uzak durma yaklaşımını destekleyen araştırmalara fon sağlıyordu. Mütevelliler arkadaşları tarafından desteklenen projelere veya kişisel olarak içinde bulundukları projelere arka çıktığında, kayırmacılık ve kişisel çıkar çatışmaları devreye girebiliyordu. Hakem değerlendirmesinin ve dışsal bir hesap verilebilirliğin bulunmaması böyle kuruluşların yalnızca belli tür müdahaleleri desteklemeleri ve bilimin kanıt temelini rayından çıkmasıyla

sonuçlanabilir. Her ne kadar farklı vakıfların farklı çıkarlara sahip olmasıyla bunların bir kısmı dengeleniyor olsa da gerçekte bu fon sağlayıcıların gerekli zamanlarda ideolojik ve politik olarak basit ve popüler müdahaleleri tercih etme potansiyeli vardır. Örneğin, Soros Vakfı gibi çok az sayıda kuruluş, zararın önlenmesi ve uyuşturucu politika reformları hakkındaki araştırmaları desteklemiş olsa da yalnız içkiden uzak durma programlarını veya eğitsel programlar gibi içkiden uzak durmayı hedefleyen programları destekleyen birçok vakıf vardır. Bunun birden fazla sebebi olabilir, ancak temel neden, mütevellilerin mevcut kanıtlar ve teoriler hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması etrafında toplanmaktadır. Ek olarak, çoğu vakıf mütevellisi ve yöneticisi kamuoyu önünde bulunan, siyasi farkındalığı yüksek bireylerdir. Dolayısıyla, siyasi açıdan hassas konularla bağlantılı olarak anılmaya isteksiz olabilirler. Tüm bunları göz önüne alarak, araştırmacılar böyle kurumlardan burs alırken muhtemel sonuçların bilincinde olmalıdır. Zira kısıtlı sayıda araştırma bile, bilim alanındaki genel yayın tarafsızlığına su taşıyabilir.

Diğer Çıkar Grupları

Fon destek kurumları, araştırma bulgularını kontrol eden tek grup değildir. Örneğin Hall (2006b), uyuşturucu kullanan grupların ve etik komitelerin sosyal olarak muhafazakâr üyelerinin, araştırmanın bütünlüğü aleyhine de olsa kendi çıkarlarını önceleme ihtimalini belirlemiştir. Etik kurul üyeleri; araştırma önergelerini geri çevirme, erteleme veya değiştirme konularında oldukça etkili pozisyonlardır. Her ne kadar çoğu maddi çıkar çatışmalarını açıklıyor olsalar da ideolojik duruş farklıdır. Zaten çoğu kişi, güçlü inanışları çıkar çatışması kategorisinde değerlendirmez. Örneğin, etik kurulların alkolden uzak durmaya ağırlık veren programlara güçlü bir şekilde bağlı olan bireysel üyeleri, ahlaki olarak doğru bulmadıkları için kontrollü içki içme müdahalelerine dair araştırmalara engel olabilir veya bunları askıya alabilirler.

Mevcut hakem değerlendirme çerçevesinde de çıkar çatışmaları ciddi anlamda görülebilmektedir (Hall, 2006a). Kısıtlı kaynaklar üzerinde artan rekabetle birlikte, editör veya hakemler kendi teorileriyle çatışan araştırma makalelerinin yayınlanmasını önleyebilir ya da fon yardımları için büyük rakiplerinin bulgularının yayınlanmasını engelleyebilirler. He ne kadar bazı dergiler editörler

için etik beyanatlar yayınlamaya başlamış olsalar da benzer beyanlar makale hakemleri ve fon başvurularında da çok yakın zamanda gerekebilecektir. Aynı şekilde, çarpıtılmış araştırma bulguları ile sonuçlanabilecek, çoğu araştırmacının kendi favori teorilerinin olduğunu da unutmamalıyız. Özellikle bu teoriler mesleki cemiyetler, hükümetler veya sanayi kurumları gibi diğerlerinin çıkarları ile örtüş-tüğü zaman bu çarpıtma olabilecektir. 14. Bölüm’de belirtildiği gibi, bu tür çıkar çatışmalarının tespit edilmesi oldukça zordur. Fakat yazarların bunları kendi çalış-malarını değerlendiren göz önünde bulundurması gereklidir.

Araştırmalara etki etmek isteyebilecek diğer sosyal gruplar arasında mesleki cemi-yetler, araştırma grupları, dini kurumlar ve hatta sosyal hizmet görevlileri bulunur (ör: tıp dernekleri gibi). Mesleki birlikler, geleneksel olarak belli bilim ve uygu-lama alanlarında etki güçlerini arttırma ve koruma güdüsü taşırlar (Willis, 1989). Her disiplinin kendi temel literatürü vardır. Bu temel literatürün büyüklüğü ve karmaşıklığı, tedavi ortamlarındaki farklı güç yapılarının belirlenmesine yardım-cıdır. Alkol ve uyuşturucu sektöründe (ilaç sanayinin destekleriyle) tıp ve psiki-yatri, temel literatürde baskındır. Bunun sonucu olarak tıp modelleri (ve farma-koterapiler) en güçlü kanıt temeline sahiptir. Bazı araştırma gruplarının katılımcı olmayarak araştırma bulgularını etkileyebilmesi de farklı bir etki türüdür (ör: Wilton & DeVerteuil, 2006).

Sosyal hizmet görevlileri de ilgisiz taraflar değildir. (Birkaç istisna dışında) Hemen hepsi, gelirlerini (ve var oluş amaçlarını) bağımlılık tedavilerinden alırlar. Bu durumun, tedavi politikaları ve çoğu insanın araştırma kurumundaki yerleşik çıkar-ları açısından önemli sonuçları vardır. “Tedavi işe yarar?” gibi sloganların siyasi ve ekonomik yükünün, karmaşık kanıt temeliyle çok az ilgisi bulunur, genellikle hükümetlerin ve sosyal hizmet uzmanlarının pragmatik ihtiyaçlarına uygundur. Çoğu hizmet sağlayıcının, hayır amaçları yolunu kullanıyor olsalar da sunduk-ları tedavinin başarı algısında hem finansal hem varoluşsal çıkarları bulunur. Bu durum, özellikle değerlendirmeler hizmet sağlayıcı veya onun finansörü tar-fından fonlanıyor ise, tedavi ortamlarında program değerlendirme araştırma-ları yapılırken ciddi etik meseleler ortaya çıkarır. Bulguların doğru raporlan-ması (negatif olduğunda bile), araştırma projelerinin tam editöryel denetimi ve yeterli dağıtım ağının sağlanması gibi etik durumlar, araştırma başlatılmadan istişare edilmelidir. Bu mevzular alanda çalışan araştırmacı, hakem ve dergi editörlerinin araştırmalara güçlü bir eleştirel bakış yöneltmelerini ve ekonomik anlamda makul olmasa da bir bağımsızlık ortamını teşvik etmelerini gerektirir.

Gelişmekte Olan Ülkelerde Fonlama Meseleleri

Yukarıda tartışılan örneklerin hepsi gelişmiş ülkelerdeki durumu resmetmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde araştırmacıların karşı karşıya olduğu meseleler daha da karmaşıktır; üstelik daha az belgelendirilmektedir. Dünyanın daha gelişmiş yerlerindeki meslektaşları gibi gelişmekte olan ülkelerdeki araştırmacılar da çalışmalarını sırasında birçok güçlüklerle karşılaşır. Her ikisinin ortamında da başarı, kaynakların mevcudiyetine ve genel entelektüel atmosfere yakından bağlıdır (Adair, 1995). Bir üniversitede veya araştırma enstitüsünde bir akademisyenin ciddi başarı elde edebilmesi için araştırmalarına fon çekme kabiliyetine ve araştırma bulgularını tercihen yüksek itibarlı dergilerde yayınlama kabiliyetine bağlıdır. İşveren ve kamudan beklentiler aynı olsa da araştırma için yerel kaynakların bulunmadığı geliri düşük ülkelerde her iki faaliyeti birlikte yürütmek akademisyenler için her zaman kolay değildir.

Çalışmalarında karşılaştıkları temel problemler hakkında soru sorulan Nijerya'daki uyuşturucu talep azaltma kurumlarında çalışan araştırmacı ve sosyal hizmet uzmanlarının en önemli sorun olarak fon kısıtlılığını göstermeleri hiç de şaşırtıcı değildir (Obot, 2004). Esasında Nijerya; bir kişinin, bağımlılık konusunda ve diğer kamu sağlık konuları dâhil herhangi bir konuda, bilimsel araştırmalar için devamlı ve yeterliye yakın gelir bulabileceği hem Afrika hem dünyadaki diğer düşük gelirli ülkeler arasında nadir bir ülkedir. Bu, özellikle “en fakir milyarlık kesim” denen (Collier, 2007) ülkelerde veya en az gelişmiş olan ülkelerdeki araştırmacılar için geçerlidir. Ayrıca kaynak bakımından zengin ülkelerdeki meslektaşlarıyla kısıtlı kaynaklar için rekabet etmek neredeyse aşılması imkânsız bir güçlüktür. Girişimci araştırmacılar yerel fon seçeneklerindeki bu kıtlığın çözümünü (içerdiği tüm kısıtlara rağmen) kendi kendini finanse eden araştırmalar yapmakta veya daha az rekabetçi dış kaynaklardan destek aramada bulmuşlardır. Mevcut durum, ideolojik duruşa sahip kuruluşların kendi çıkarlarını çoğaltmaları adına uygun bir fırsat oluşturmakta, ekonomik çıkarları bulunan diğer tarafların ise bu ülkelerde araştırma ve eğitime finansal destek vermek yoluyla tutunmalarını sağlamaktadır.

Birçok gelişmekte olan ülke için bu durum, araştırmalarda muhtemel bir tehlike kaynağıdır ve yeterince dikkat çektiği söylenemez. Uluslararası araştırma yardımlarının haksız bir şekilde dağıtılmasıyla ilgili, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki klinik deneylerin etik boyutlarıyla ilgili (ör: Bhutta, 2002)

süren aktif tartışmalar varsa da gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmaların fon kaynaklarında içkin olan istismarlar daha fazla dikkati hak etmektedir. İstismar durumları; düşük ekonomik kapasite, kısıtlı altyapı ve etik bakış eksikliği ve mevcut çatışan çıkarlarla ilgili kısıtlı bir anlayış gibi, hepsi düşük gelirli ülkelerde hâkim olan koşullarda daha fazla görülmektedir.

Alkol araştırmaları alanında gelişmekte olan ülkeler, sosyal tabanlı kuruluş kılığında alkollü içecek sanayi temsilcilerinin artan ilgisi ile karşı karşıyadır. Bu kuruluşlar, araştırmacılar ve politikacılarla ortaklıklar kurmaya çalışır. Genellikle söz konusu miktar bir Batı ülkesinde benzeri çabalar için harcanan miktarın ancak bir bölümüdür. Yine de kendisi için hayati önem taşıyan böylesi bir desteğe, araştırma yapabilmek ve uluslararası imzalı bir kitap yayımlayabilmek için ihtiyaç duyan bir akademisyen için fazlasıyla yeterli olur. Örneğin, Uluslararası Alkol Politikaları Merkezi (ICAP; yukarıda, kutu 16.3) Afrika’da veri toplama, rapor yazma ve yerel alkol politikalarını etkileme potansiyeli taşıyan çalışmaların yayımlanması için destek vermiştir (ör: Haworth & Simpson, 2004). Bir fon kuruluşunun, gelişmekte olan bir ülkenin (genellikle) yüksek makamli akademik veya politika uzmanlarıyla ilişkiler kurması, kişisel çıkarların ötesinde motivasyona sahip oldukları iddialarını geçerli göstermektedir. Özellikle bu durum tehlikeli bir stratejidir. Zira alkol, tütün veya ilaç sanayisi tarafından seçilen gelişmekte olan ülkenin akademisyeni, devletin ihtiyaç duyduğunda tavsiyelerine tabi olacağı kişiyle aynı olabilir.

Test edilmemiş ithal teori ve uygulamaların tatbik edilmemesinin arkasındaki sebep her zaman finansal kaynakların eksikliği değildir. Bu durum bazen bilgi eksikliğinden bazen de tecrübesizlikten kaynaklanabilir. Gelişmekte olan ülkelere birinde yaşayan bir araştırmacının kendi devletinin uygun gördüğü uluslararası tanınmış akademisyenler ve uzmanlarca yönetilen veya desteklenen bir fon kuruluşunun alt motivasyonları hakkında şüpheye düşmesi güçtür. Fon kurumlarıyla, bilimin kalitesiz olanına veya kötü politikalara götürebilecek şekilde bir ilişki kurulmasına ve yürütülmesine engel olunması için, gelişmekte olan ülkelerin araştırmacılarının kolayca buldukları paralara, kaynağını ve fon sağlayıcının motivasyonlarını sorgulayarak daha eleştirel yaklaşması oldukça önemlidir. Bunu bugün gerçekleştirmek 10 yıl öncesine göre daha kolaydır. Zira çoğu zaman parayı alıp almamaya karar vermek için ihtiyaç duyulan bilgiler internet üzerinden bulunabilir.

Çatışan Çıkarlar Nelerdir ve Neden Önemlidir?

Yukarıda bahsi geçen örneklerde izah edildiği gibi, fon kurumları araştırma bulgularının hafif taraflı şekilde sunulmasından araştırma gündeminin veya bilimsel literatürün açıkça çarpıtılmasına varana kadar çeşitli şekillerde bilimsel bütünlüğü etkileyebilmektedir. Bu bölümde ifade edilen birçok mesele- nin etik sonuçlarıyla ilgili bir yaklaşım çatışan çıkarlar kavramıdır. Çatışan çıkarlar finansal, kişisel, ideolojik, siyasi ve akademik olabilir. Çatışan çıkar kendi başına yanlış bir şey sayılmaz; daha çok araştırmacının yürütülen araştı- rmanın bütünlüğünü zedeleyecek şekilde bir çıkarı söz konusu olduğunu ifade eder. Gerçek veya potansiyel çatışan çıkarların editöre, kişinin ortak yazarlarına ve makalenin okuyucularına açıklanmamış olması yalnızca bilimsel suistimal kapsamına girer. Okuyucunun herhangi bir bilimsel çalışmanın geçerliliğini değerlendirme becerisi açısından, potansiyel çatışan çıkarlar çok önemlidir. Yukarıda ve 14. Bölüm’de ifade edildiği gibi, çatışan çıkarlar pek çok şekle bürünebilir. Örneğin, tıp alanındaki araştırmalarda ideolojik taraflılık, muhtemel bir çatışan çıkar olarak öne çıkmıştır. Dua etmeyi ilaç olarak gören bir dizi makale ve yazı, inanç ile bilim arasındaki bağlantı hakkında ciddi endi- şeler uyandırmıştır (Clarke, 2007; Jantos & Kiat, 2007). “Seküler bir okuma adına, din ve tıp alanındaki makaleler için dergide editörün, yazarın dinî inan- cını ‘çatışan çıkar’ adı altında ifade edilmesini istemesi önerilmiştir” (Clarke, 2007, s. 422).

Çatışan Çıkarlar, Bilimsel Bütünlük ve Akademik Özgürlüğü Tehdit Eden Diğer Unsurlar Nasıl Önlenir?

Her ne kadar çoğu yorumcu mevcut seçeneklerin hiçbirini tamamen tatmin edici ve risksiz bulmasalar da çatışan çıkarların pek çok türü olduğu gibi, haksız etkiyi önlemek ve en aza indirmenin de farklı yolları vardır (Adams & Rossen, 2006). Çatışan çıkarları önlemenin veya düzeltmenin en fazla tavsiye edilen yolu, kişinin özellikle etik farkındalık alıştırımları yoluyla meslektaşla- rıyla iletişim halinde olmasıdır (ör: White & Popovits, 2001). Adams (2007); ilgili taraflarda yer alan birey, kurum ve diğer aktörlerin, hesap verebilirlik ile kurum, resmî ve mesleki kuruluşların özerkliği garanti eden şeffaf düzenleyici çerçeveler dâhilinde, etik bilinci arttıran süreçlere dâhil olmasını tavsiye eder.

Bu tür bir iletişim ve farkındalık yükselmesi, çeşitli seviyelerde görülmeye başlanmıştır.

Son zamanlarda araştırma üretimi ve dağıtımından sorumlu kuruluşlar (ör: dergiler, mesleki cemiyetler ve akademik kurumlar) bazı önemli inisiyatifler aldı. Akademik dergiler (a) daha sonra makaleyle birlikte yayınlanmak üzere yazarlardan fon kaynağının açıklanmasını, (b) tüm yazarların araştırma sürecinde tam denetime sahip olduğuna dair bir beyanatı, (c) yazarlarınkine benzer hakem ve editör beyanlarını ve (d) yayın önkoşulu olarak onaylı bir klinik deney siciline daha önce kayıt olma şartı gibi bazı çatışan çıkar stratejileri geliştirdiler. Dergi editörleri ayrıca hem kendi dergilerinde hem daha genel bir seviyede yayın taraflılığını değerlendirmek için çeşitli stratejiler aramaya koyuldular. Bazı dergiler uygunsuz davranan tarafları mahcup etmek, isimlerini ifşa etmek (ör: Edwards ve d., 2005) ve bilim camiasını çatışan çıkar politikaları ihtiyacı hakkında bilgilendirmek için kendi editöryel sayfalarını kullanmaktadır (Babor & Miller, 2014).

Meslek birlikleri; uygun fon kurumu, çatışan çıkar ve ilgili konularda uygun davranışlarla ilgili çeşitli kılavuzlar oluşturmaya başladılar. Örneğin, Amerikan Deneysel Biyoloji Dernekleri Federasyonu (2007), biyomedikal araştırmalarda akademi dünyası ile sanayi arasındaki finansal ilişkilerin açıklanması ve yönetilmesinde daha tutarlı politika ve uygulamalar kullanılması hususunda bilim camiasına bir çağrıda bulundu. Amerikan Deneysel Biyoloji Dernekleri Federasyonu Prosedürü, araştırmacılar ve editörler için politika geliştiren ve uygulayan kurumlara yönelik özellikle bir dizi model kılavuz içerir. Araştırmacı ve editörler, bunlar yardımıyla yazarlar ile mesleki etiği teşvik etmede rol oynayan bilimsel ve mesleki cemiyetler için açıklama politikaları geliştirirler. Benzer şekilde RESPECT Uygulama Esasları da sosyoekonomik araştırmaların yürütülmesi için oluşturulmuş gönüllü bir uygulama rehberidir (Dench ve d., 2004). Bu kılavuzlar, araştırmacıları profesyonel ve etik olmayan taleplerden muhafaza etmek için tasarlanmış etik ve mesleki uygulama esaslarının bir sentezidir. Çatışan çıkarlar konusunda en kapsamlı politika bildirilerinden birinde International Network on Brief Interventions for Alcohol and Other Drugs (INEBRIA), (Alkol ve Diğer Maddelere Yönelik Uluslararası Ani Müdahale Ağı), Kutu 16.5'te özetlenen bir bildiri yayınlanmıştır.

(1) INEBRIA; alkol sanayisinin ticari faaliyetlerinin, alkol sanayisi ile bağlantıda olanların bağımsızlık, nesnellik, bütünlük ve uluslararası güvenilirliğini etkileyebilecek düzeyde bir çıkar çatışması oluşturduğuna inanmaktadır.

(2) INEBRIA toplantılarında sunum yapmak isteyen herkesten, sunulan çalışma için tam bir çıkar çatışma bildirisi doldurması istenecektir.

(3) Koordinasyon kurul üyeleri bir çıkar çatışma belgesi imzalayacak ve seçilme tarihlerinden veya görevlerinden beş yıl öncesine kadar doğrudan veya dolaylı hiçbir şekilde alkol sanayisinden bir fon almamış veya birlikte çalışmamış olacaklardır.

Kutu 16.5: International Network on Brief Interventions for Alcohol and Other Drugs (INEBRIA) (Alkol ve Diğer Maddelere Yönelik Uluslararası Ani Müdahale Ağı)'nın alkol sanayine yönelik yayınladığı durum bildirisinin özeti.

Üniversite ve araştırma merkezi gibi kuruluşlar, kabul edilebilir fon kurumlarıyla ilgili bazı politikalar geliştirmiş, muhtemel çıkar çatışmaları için ayrıntılı araştırma sözleşmeleri oluşturmuşlardır. Giderek artan sayıda üniversite, (ör: Kings College London) tütün sanayisinden fon almayı reddetmiş, bazı araştırma merkezleri kendi iç politikalarını oluşturmuştur (kutu 16.6). Deakin Üniversitesi (Avustralya) hem tütün ve kumar sanayisinden araştırma fonu almayı yasaklamış hem de alkol sanayisinin sosyal, sağlık ve epidemiyolojik araştırmalara sponsor olmasını engellemiştir. Kurumsal etik değerlendirme kurullarının fon sahibi ile araştırmacı ilişkilerinin uygunluğunu değerlendireceğine dair umut veren gelişmeler de var. Böyle ilişkilere dair sorular Avustralya Ulusal Etik Başvuru Formu'nda da bulunmaktadır (www.nhmrc.gov.au/health-ethics/human-research-ethics-committees-hrecs/hrec-forms/neaf-national-ethics-application-for). Böyle adımlar tek tek araştırmacılara karar vermelelerinde yardımcı olmak ve bu karmaşık meseleye güvenilir ve tutarlı bir yaklaşım sunmak için tasarlanmıştır (Babor & McGovern, 2007; Miller ve d., 2006).

Ancak yine de bu meselelerin çözümü büyük oranda yazarların omzunda kalmaktadır. Onların birçoğu ise belli bir fon kaynağı tarafından sunulan inisiyatiflerin ardında yatan karmaşık etik, siyasi, klinik ve bilimsel meseleleri anlamak ve ona göre tavır almak konusunda sınırlı bir kabiliyete sahiptir.

Neyse ki çoğu bağımlılık bilim insanı tütün ve alkol şirketlerine danışmanlık hizmeti vermek, veri mülkiyetini ve araştırmacının yayınlama hakkını elinden alan kısıtlamalar gibi bariz çıkar çatışması içeren faaliyetler içerisinde bulunmaktan kaçınmayı tercih etmektedir (Babor & McGovern, 2007). Yine de ihtiyacımız olan şey, bireylerin farklı fon fırsatları için bir risk analizi yapabilmesine izin veren daha sistematik bir prosedürdür.

Karar Yaklaşımları

Alkollü içecek sanayisi ve diğer tehlikeli tüketim sanayileri ile iş birliği yapmayı düşünen bağımsız bilim insanlarının karar vermesine rehber olabilecek birçok yaklaşım öne sürülmüştür (Babor, 2009; Babor & McGovern, 2007; Stenius & Babor, 2010). Araştırmayı etkileyebilecek kurumlarla iş birliği yapılması hakkında verilecek kararlar “tamamen uzak durmak” ile tam iş birliği arasında değişebilir. Bilim camiasının üyelerinin ve onun kurumsal sponsorlarının sanayi temsilcileri ile iletişimi veya iş birliğini reddettiği tamamen uzak durma yaklaşımı; ticari çıkarların genel olarak kamu sağlığı, özelde ise sağlıkla ilgili bilimsel araştırmaların amaçları ve değerleri ile uyumlu olmadığı varsayımına dayanır. Sanayicilerin bilim uzmanları ve kamu sağlık uzmanlarıyla yaptıkları son iş birliklerinin temel etkisinin bilimin teşvikinden ziyade, bu şirketlerin kamudaki ve resmî politika yapıcılarının gözünde kurumsal imajlarını geliştirmek olduğunu iddia edilmiştir (Babor & Robaina, 2013; Gmel ve d., 2003; McCreanor ve d.2000; Munro, 2004).

Görüngeğin diğer ucunda ise sanayi temsilcileri ile diyalog kurmak, araştırma için sanayi fonlarını kabul etmek ve kitap yayınları gibi sanayi destekli bilimsel faaliyetlerde “ortak” sıfatıyla katılmak yer alır (ör: Stimson ve d., 2006).

Üçüncü bir yaklaşım, kamu sağlığını etkileyen ürünlerde önemli bir payı olan sanayilerle ilgili mevcut vaka çalışması, etik değerlendirme ve arşiv bilgilerinin miktarındaki artışa dayanmaktadır (Brennan ve d., 2006; Hirshhorn ve d., 2001; Rampton & Stauber, 2002; Rundall, 1998). Bu yaklaşım bilim ve sanayi arasındaki ilişkiye izin veren veya engelleyen kategorik tavsiyelerin yerine, bilim ve sanayi arasında kurulabilecek iş birliğinin koşullarını çizen daha incelikli kuralları tercih etmektedir (Adams, 2007).

Araştırma Projelerimizin Finansmanında Muhtemel Çıkar Çatışmalarına Çözümler

Enstitü finans bütçesi içerisinde sanayi araştırma fonlarının oranı, Institut für Therapieforchung'un (IFT) 1973'te kuruluşundan bu yana oldukça düşük olmuştur. Ancak yine de dikkatli olunması gerekir. Çünkü bu tür araştırma destekleri, psikoaktif madde üreten veya dağıtan şirket ve kurumlar (yani alkol ve ilaç sanayi şirketleri), kumar ticaretinde aktif olanlar (lisanslı veya Alman devletinin işlettiği kumar şirketleri) tarafından sağlanmaktadır ve uluslararası çapta bilinen bilimsel suistimaller mevcuttur.

IFT prensip olarak ticari kurumların sağladığı fonları reddetmemektedir ancak bu alandaki özel sorumluluğunun farkındadır. Devlet araştırma fonlarındaki kısıtlama ve düşüş zamanlarında, kamunun sanayi ile iş birliği talep ettiğinde ve araştırma için ticari üçüncü şahıs fonlarını arttırmak gerektiğinde bu tür yardım fonlarını prensip olarak engellemek mümkün olmamaktadır. Enstitü bu bağlamda şu kuralları uygular:

- Belli bir araştırma sorusuyla ilgili bir çalışma yürütmek için araştırma talepleri yalnızca (a) araştırma sorusu evrensel olarak oluşturulmuş ve güdümsüz olduğunda (yani ör: popülasyondaki uyuşturucu suistimal yaygınlığı gibi), tarafsız olduğunda (ör: çalışmanın belli bir ilacın, popülasyonda risk oluşturmadığını gösterme gibi bir beklenti bulunmadığında), (b) araştırma sorusu bilimsel olarak geçerli ve anlamlı olduğunda ve (c) çalışmanın özgür ve kısıtlamasız ileri bir tasarımının teminat altına alındığında kabul edilecektir.

- Sanayi kaynaklarından gelecek fonların kabul edilmesi için bir başka ön koşul; araştırma hedefleri, hipotezler, çalışma metodolojisi, kısıtlamasız istatistiksel analiz, yorum ve sonuçların yayımı gibi noktalarda bağımsız hareket etme garantisidir. Bu yardımlar IFT'ye karşılıksız eğitim bursu veya bağış olarak sunulacaktır.

- Tütün sanayisinin sunduğu araştırma projeleri için fon kabul etmiyoruz (Sebepler: bilim uzmanlarının ve bilimsel sonuçların uzun süreli, tek yönlü ve kabul edilemez biçimde manipüle edildiğine dair kanıtlardır).

- Tek bir fon kaynağı yıllık bütçenin %10'undan fazla bir oranda katkı sağlayamaz ve tüm sanayi fonları toplamın %20'sini geçemez. Bu sınırlara hiç yaklaşılmadığını kaydetmemiz gerekir. Genellikle ortalama katkılar %2 civarındadır ve geçmişte %5'i hiç geçmemiştir.

- Tüm sonuçlar yayınlanacaktır.

- Sanayi kuruluşlar bağlamında verilen derslere IFT'nin web sayfası üzerinden erişilebilir.

Kamu ve Ticari Kuruluşlar Arasında “Gri Bölge”de Fon Yardımları

Vakıflar, (kâr amacı olmayan) sağlık sigorta şirketleri ve sanayi birlikleri bunlara örnektir. Çoğu durumda bu kuruluşlar kamuya veya ticari sektöre hesap verme durumundadır. IFT her durumda bu kurumları, ticari kuruluşlarla aynı kurallara tabi tutar.

Kutu 16.6: Kabul edilebilir fonlar için bir araştırma kurumunun kılavuzu.

Kaynak: Institut für Therapieforschung, München, Germany (www.ift.de)

PERIL

Adams'ın (2007) PERIL adını verdiği çerçeve (purpose, extent, relevant harm, identifiers, link - amaç, boyut, göreceli zarar, tanınırlık, bağ) etik bir bakış açısıyla münferit durumları değerlendirmek için, yapılandırılmış bir araç sunar. Koşullara bağlı olarak PERIL altındaki her beş başlık da farklı risk alanlarından çeşitli yollarda etkilenmektedir.

Amaç; fon sağlayıcı ile alıcı arasında amaçların farklılık derecesine işaret eder. Örneğin, alıcının öncelikli amacı kamu faydasının artırılması ise tütün, alkol ve kumar şirketleri gibi tehlikeli tüketim sanayilerinden yardım almak bu amaçla çelişmiş olacaktır. Benzer şekilde, fon sağlayıcının nispeten temiz ve iyi

bir kamu rolü var ise bu risk azaltılmış olur. Örneğin, Ontario bölge yönetimi kârının bir kısmını çeşitli araştırmalara yatan bir likör dağıtım devlet teşek-külü yürütmektedir (Adams, 2007).

Boyut; alıcının bu fon kaynağına ihtiyacının boyutunu ifade eder. Gelirin boyutu arttıkça kişinin araştırmasını fon kaynağının beklentilerinden ayırt etmesi giderek zorlaşır. Örneğin, genç bir araştırmacı için sanayi sponsorlu bir organizasyon, aylık ücretinin tek kaynağı olabilir, öyle ki bu da fon yardımının devamını sağlamak için sanayinin tercih edeceği sonuçları ön plana çıkarma konusunda bir baskı oluşturabilir.

Göreceli zarar; bu tür bir harcama şekline bağlı olarak ortaya çıkacak zararın boyutunu ifade eder. Farklı durumlarda oluşacak zararın boyutu da farklılık gösterir. Piyango bileti veya alkol oranı düşük biralara gibi daha az etkili ürünler, elektronik kumar makineleri ya da alkollü enerji içecekleri gibi daha yüksek etkili ürünlerden çok daha az sorunlara yol açar.

Fon sağlayıcılar genellikle anonim çalışmak istemezler, zira onlar açısından böyle bir etkinliğe girmelerinin amacı, olumlu marka oluşturmak için kamu yararına yönelik faaliyetlerle, görünür bağlarını sergileyerek tanınırlık sağlamalarıdır. Bu, daha sonra siyasi veya ticari amaçlar için kullanılabilir. (Bulgu-ların basına açıklanması gibi) yüksek profilli reklamlardan, plaket veya yayın sonunda anılmak gibi daha soyut bilgilendirmelere yönelerek görünür bağın boyutu azaltılabilir. İtibar zedeleme riski dolayısıyla bu strateji sanayi destekli araştırmalarda yer almaya dolaylı olarak engel olmaktadır.

Fon sağlayıcı ile araştırmacı arasındaki bağ ne kadar doğrudan ise, bu birliğin etkisi ve görünürlüğü o kadar fazla olacaktır. Örneğin, bir tütün şirketinin sağladığı doğrudan yardımlar, vakıf veya resmî fon kurumları gibi bağımsız bir aracı kurum yoluyla alınan yardımlardan daha fazla etkiye açıktır. Aracı kurumda büyük bir çıkar çatışması bulunmadığı sürece, bu ayrılık, alıcının faaliyetlerini bağışçının çıkarlarına uyumlandırma konusunda bir görev, hatta baskı hissetme ihtimalini azaltır. Ahlaki riskin genel boyutu, her beş başlıktaki yüksek puanlarda görüleceği şekliyle çok yüksek seviyelerden, tutarlı şekilde düşük puanlarda kendisini gösteren çok düşük seviyelere kadar değişebilmektedir. Gelecek sanayi ilişkileri ile ilgili kararlar buna göre verilir. Kutu 16.7 ve

16.8’de bir PERIL analizinin belli fonlama durumlarına nasıl uygulanacağını göstermek için iki vaka çalışması sunulmaktadır.

Tek Risk Araştırmaların Sanayi Tarafından Fonlanması Mıdır?

Yeni bir tür politika analizi, yerleşik çıkarların, araştırmaları kâr maksimizasyonu hedeflerine ulaşmak için araç olarak kullandığını öne sürüyor (Babor & Robaina, 2013).

Hawkins, McCambridge ve arkadaşları, bir dizi aydınlatıcı makalede, alkol sanayisinin hem sanayi fonlu araştırmaları hem de araştırmacılarla ilişkilerini kendi güvenilirlikleri ve iyi niyetlerini göstermede nasıl kullandıklarının altını çiziyor (Hawkins & Holden, 2014; Hawkins ve d., 2012; McCambridge ve d., 2013; Hawkins & Holden, 2014). Bu halkla ilişkiler faaliyetleri genellikle kurumsal sosyal sorumluluk retoriği altına gizlemiştir. Ancak alkol sanayisi, çoğu politikacı ve bu ilişkilerin şekillenme biçimi arasındaki uzun vadeli ilişki göz önüne alındığında bunun fark edilmesi özellikle önemlidir. Politikacılar, gazetelerde yeni alkol trendleri hakkında bir makale okumuş olabilirler, ancak çocuklarının adını ve gittiği okulları bilen sevdikleri bir sanayi temsilcisi, endişeye gerek olmadığını çünkü sanayinin [genellikle Drinkwise (Avustralya), Drinakware (İngiltere), EURAB (Avrupa) veya ABMRF/Alkol Araştırmaları Vakfı (ABD) gibi ön kurumlar yoluyla] bir grup saygın araştırmacı ile birlikte mesele üzerine çalışmalar yürüttüğünü söyleyip teminat verdiğinde çabucak rahatlayabilmektedir. Hawkins ve Holden (2014) özellikle alkol sanayisinin siyasal arenanın her yanından politikacılarla birlikte uyguladığı uzun vadeli bağlantı yaklaşımı ile birleştiğinde bu stratejinin ne denli etkili olduğunu ikna edici bir şekilde göstermiştir. Sanayinin bu önemli meselede araştırma fonlarını gerçekten sunduğunu, sonuç olarak o kadar önemli olmadığını öğrendiklerinde ya da tavsiye ettikleri müdahalelerin etkili olduğunu; vergileri arttırmak veya işlem saatini kısmak gibi “devlet ana” müdahalelerinden siyasi olarak daha makul olduğunu öne sürdüklerinde daha da etkili olabilirler (Miller ve d., 2011).

Sonuç olarak itibar kaybı riski veya fonun boyutu gibi PERIL analizinin diğer unsurları göz önüne alınmış veya alınmamış olsun, alkol sanayisinin stratejik araştırma fonlamasındaki baskın düşüncesi, bu ilişkileri; eyalet, ulusal ve küresel düzeydeki politikalarda tartışma masasında bir yer kapmak için kullanma becerileridir.

Bir üniversitenin tıp fakültesi, bir e-posta duyurusu yayınlarak yeni bir araştırma fon seçeneğini tüm fakülte üyelerine ve çalışanlarına ilan eder. İlan şöyledir: “Philip Morris Dış Araştırma Vakfının fon teklifi için aşağıdaki linke bakınız.” İlgili web sayfası bilim uzmanlarını Philip Morris’in bağımsız, hakemli, dış araştırma programına fon başvurusu yapmaya davet etmekte, Vakfın tütün içimi ile pasif içiciliğin sağlık bitiş noktası ve hastalık mekanizmaları ile ilgili araştırmaları desteklemeye istekli olduğunu bildirmektedir. Programın bilim danışma kurul üyeleri başvuru kabul sayfalarından birinde listelenmiştir. Bölüm başkanları, seçkin profesörler ve hatta Macar Bilim Akademisi Başkanı’nı da içeren etkileyici bir akademisyen grubudur. Bu ilan bilimsel araştırmaların sanayi sponsorluğunun ahlaki zararları ile ilgili bir dizi soru işareti uyandırmıştır.

Büyük bir akademik tıp merkezinde, ilandaki konuyla bağlantılı doktora tezini yeni tamamlamış bir tütün araştırmacısı olduğunuzu varsayalım. Fon almak için başvurur muydunuz? Adams’ın makalesinde tavsiye edilen şekilde bir PERIL analizi, biraz bağımsız araştırma ve tütün sanayisi taktikleriyle ilgili literatür değerlendirmesi gerektirecektir.

PERIL Analizi

Akademik kurumunuzun amacı (ör: ‘araştırma ve eğitim yoluyla mükemmel bir sağlık bakımı sunmak’), Philip Morris’in (resmî satın alma yaşının çok altında bağımlı olmaya başlamış milyonlarca genç için herhangi bir sorumluluk almadan yetişkinlere sigara satmak gibi) amacıyla tutarlı mı? Kurumunuz sağlık alanına kendini adanmış bir kurum ise bunun cevabı amaçların birbirine uyumsuz olduğudur. Ayrıca, Philip Morris’in bilim karşıtı siciline işaret edenler de var. Philip Morris’in araştırma vakfına şimdi “dış” demesinin sebebi bilim insanlarına burs verme şekli, bir ABD mahkemesi tarafından taraflı bulunduğu için, şirketin daha önceki kuruluşunu lağvetmek zorunda kalmasıdır.

Peki fonların boyutu nedir? Akademik bir tıp merkezinin özerkliğinin geniş bir araştırma burs ve sözleşme portföyüne feda edilmesi uygun mudur? Muhtemelen değildir, ancak tek tek araştırmacılar için diğer kaynaklar daha kısıtlı hâle geldikçe tütün şirketinden gelecek olan paraya bağımlılık oluşabilir.

Philip Morris'in devam eden tütün ürünlerinin pazarlamasıyla ilgili herhangi bir göreceli zarar var mıdır? Kanıtlara göre tartışmasız şekilde vardır.

Fon yardımı alıcıları, fon sağlayıcı ile birlikte tanınacak mıdır? Öyle ki böylece Philip Morris üniversitedeki bilim uzmanlarına sunduğu desteklerden bir fayda elde edebilsin. Yardım alan bilim uzmanları, isimleri Philip Morris ile birlikte anılacağı için bir tür itibar kaybı riskine uğrayabilir mi? Her iki sorunun muhtemel cevabı evettir.

Son olarak, alıcı ve bağışçı arasındaki bağ, özü itibariyle doğrudan mı yoksa dolaylı mıdır? Bu vakada dolaylı bir bağ söz konusudur, o nedenle büyük bir çıkar çatışması, dolayısı ile bağışçının yayın üzerinde kısıtlayıcı bir etkisi, olmayacaktır.

Özetle, analizimiz, ortada birbiriyle uyumsuz kurumsal çıkarlar, bir sanayi fon kaynağına karşı oluşabilecek muhtemel bir bağımlılık durumu, daha fazla araştırmayla tütün satışları artması durumunda kamuya yönelik göreceli zararlar, gelecekte muhtemel bir itibar kaybı riski ve Philip Morris lehine muhtemel politik bir yarar bulunduğu işaret etmektedir.

Kutu 16.7: Philip Morris'in sunduğu bir fon yardımının PERIL analizi.

Konaklamalı bir rehabilitasyon kurumu, bir doktora araştırmasında, projenin uzun vadeli etkinliğini ölçmek adına fon sağlamak üzere başvurmak için sizinle iş birliği yapmak isteğini bildiriyor. Kurum daha önce de araştırmalara katıldığını ve faydalı olduğunu belirtiyor. Metodoloji hakkında tartışıyor ve anlaşılmaya varıyorsunuz. Başvurunuz toplum kuruluşları ve üniversiteler arasındaki ortaklıklar için uygun fonlar sunan resmî bir fon kurumuna yapılmak üzere tasarlanıyor. Rehabilitasyon kurumu hizmet alan üyelerinin özel bilgilerinin gizliliği hakkındaki endişelerini

belirterek “Doktora tezinin alınmasında ihtiyaç bulunmadığı sürece, araştırma bulgularının gizli tutulmasını istiyoruz.” diyor. Kurumun güçlü bir araştırma geçmişi olduğunu iddia etmesine karşın sonradan yaptığınız araştırmalar bulguların yalnızca hakemli olmayan ticari dergilerde veya kurum içi raporlarda yayınlandığını gösteriyor.

PERIL Analizi

Akademik kurumunuzun amacı (ör: “araştırma ve eğitim yoluyla mükemmel bir sağlık bakımı sunmak”) rehabilitasyon kurumunun belirttiği amaçlarla tutarlı mıdır? İlk bakışta kurumun, kendi etkililiğini bağımsız araştırma yoluyla değerlendirme gibi takdire şayan bir amacı var gibi görünüyor. Hâlbuki (muhtemelen istenmeyen bulgu durumunda) dağıtım kontrol etme isteği ve daha önce yalnızca hakemsiz dergilerde yayın geçmiş amaçının o kadar da mükemmel olmayabileceğini gösteriyor.

Peki, fonların boyutu nedir? Bu örneğimizde bu büyük bir unsur sayılmaz, zira bahsi geçen miktar nispeten ufak olacaktır.

Göreceli bir zarar var mı? Bu vakada bulgular istenmeyen şekilde olursa ve kurum raporu yayınlamama kararı alırsa bazı zararların oluşma ihtimali vardır. Bu durumda kurum açıkça etkisiz bir tedavi uygulamakta ve başka bir yerde daha iyi kullanılabilecek olan kaynakları harcamaktadır. Ek olarak, olumsuz bulguları ortadan kaldırmak yoluyla bilgi zeminini çarpıtırabilir.

Araştırmacı ve üniversitenin yapılan değerlendirme ile birlikte tanınacak olması önemli bir husustur. Araştırmanın bağımsız bir şekilde yürütüldüğü gerçeğine işaret etmek kurumun çıkarına olacaktır.

Son olarak alıcı ve bağışçı arasındaki bağ özü itibariyle doğrudan mı dolaylı mıdır? Bu vakada dolaylıdır. Dolayısıyla büyük bir çıkar çatışması görülmemektedir ve bağışçının yayın üzerinde herhangi bir kısıtlaması yoktur. Bu örnekte araştırmacılar ve üniversite, kurumun veri kullanım kontrol hakkının kaldırılması için ısrar etmesi mümkündür. Bu yapılırsa PERIL analizi, fon yardımının peşine düşmeye değer olduğunu ortaya koyar.

Kutu 16.8: Ortak bir kuruluş tarafından öne sürülen koşullarla, kısıtlı bir fon yardım örneğinin PERIL analizi.

Sonuç

Her birey, disiplin ve sponsor kurum araştırma sürecine kendi gündemiyle gelir. Araştırma fonlarıyla ilgili pratik ve etik açmazlar, araştırmaların potansiyel olarak bağımlılık yapan ürünlerin pazarlanması ve bu ürünlerle ilgili düzenlemelerde artan rolü nedeniyle, giderek daha karmaşık bir hâle gelmektedir. Bu bölümde ele aldığımız örnekler bağımlılık alanında çalışan bilim insanlarının herhangi bir kaynaktan kabul ettikleri fonlar hakkında, özellikle bu fonların nihai amacı hakkında, dikkatli ve eleştirel bir şekilde düşünmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan verinin tasarımı, yorumu ve yayınlanması ile ilgili kısıtlamalar söz konusu ise, bu sözümüz daha da geçerlilik kazanır. Dolayısıyla araştırmacıların tehlikeli tüketim sanayisinden, onların ticari birliklerinden ve halkla ilişkiler kuruluşlarından doğrudan araştırma fonu kabul ederken her zaman çok temkinli yaklaşması gerekir. Bilim insanlarının başka meslektaşların çalışmalarını eleştirmesi için açık çıkar çatışması bulunan taraflar tarafından ücret verildiği danışmanlık anlaşmaları ne bilime ne de araştırmacıya fayda sağlayan ciddi bir finansal çıkar çatışması oluşturur. Kitap bölümü yazmak için ücret almak, arka plan raporları hazırlamak, sanayinin organize ettiği konferanslara katılmak ve editöre mektup yazmak gibi işlere şu sorular ışığında dikkatle yaklaşılmalıdır:

- a. Bu bilimsel faaliyet belli bir sanayinin ticari çıkarlarını ne derece artırmak için tasarlanmıştır?
- b. Fon kaynağı açıklanacak mıdır?
- c. Bu araştırma veya kurumun bu şirketle ilişkileri, etkin bir politikanın uygulanmasını baskılamak için nasıl kullanılabilir?

Bağımlılık bilim uzmanlarının sanayi yöneticileri ile olan arkadaşlıklarının ve toplantı mekanlarına seyahat ödemeleri ile danışmanlık ücretlerinin kendi nesnellik ve özerkliklerini etkilememesi konusunda da dikkatli olması gerekir

(Wagner & Steinzor, 2007). Araştırmacıların çoğu, özellikle sağlık alanında sanayi fonlarına hem etik hem bilimsel temellerden itiraz edilme ihtimaline karşı dikkatli olmalıdır (Foxcroft, 2005; King, 2006; Brennan ve d., 2006). Son olarak araştırmacılar, tüm fon kaynaklarını PERIL analizi gibi bireysel bilim insanlarına ve onun kurumuna, fon kaynağının motivasyon kaynakları ve yapılacak araştırmanın kullanımları hakkında gerekli bilgiyi verebilecek bir çerçeve kullanarak değerlendirmelidir.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırma, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Adair, J. G. (1995). The research environment in developing countries: Contributing to the national development of discipline. *International Journal of Psychology*, 30, 643–662.
- Adams, P. J. (2007). Assessing whether to receive funding support from tobacco, alcohol, gambling and other dangerous consumption industries. *Addiction*, 102, 1027–1033.
- Adams, P. J., & Rossen, F. (2006). Reducing the moral jeopardy associated with receiving funds from the proceeds of gambling. *Journal of Gambling Issues*, 17, 1–21.
- Ashcroft, R. E. (2006). Getting what you pay for? The ethics of selective publication. *International Journal of Drug Policy*, 17, 238–239.
- Babor, T. F. (2006). Diageo, University College Dublin and the integrity of alcohol science: It's time to draw the line between public health and public relations. *Addiction*, 101, 1375–1377.
- Babor, T. F. (2009). Alcohol research and the alcoholic beverage industry issues, concerns and conflicts of interest. *Addiction*, 104, 34–47.
- Babor, T. F., Edwards, G., & Stockwell, T. (1996). Science and the drinks industry: Cause for concern. *Addiction*, 91, 5–9.
- Babor, T. F., & McGovern, T. F. (2007). Minimizing moral jeopardy: Perils of the slippery slope. *Addiction*, 102, 1037–1038.
- Babor, T., & Miller, P. (2014). McCarthyism, conflict of interest and Addiction's new transparency declaration procedures. *Addiction*, 109, 341–344.

- Babor, T. F., & Robaina, K. (2013). Public health, academic medicine, and the alcohol industry's corporate social responsibility activities. *American Journal of Public Health*, 103, 206–214.
- Babor, T. F., & Xuan, Z. (2004). Alcohol policy research and the grey literature. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 125–137.
- Bhutta, A. (2002). Ethics in international health research: A perspective from the developing world. *Bulletin of the World Health Organization*, 80, 114–120. Relationships with the Alcoholic-Beverage Industry, Pharmaceutical Companies 349
- Brennan, T. A., Rothman, D. J., Blank, L., Blumenthal, D., Chimonas, S. C., Cohen, J. J., . . . Smelser, N. (2006). Health industry practices that create conflicts of interest: A policy proposal for academic medical centers. *JAMA*, 295, 429–433.
- Caetano, R. (2008). About smoke and mirrors: The alcohol industry and the promotion of science. *Addiction*, 103, 175–178.
- Carpenter, C. M., Wayne, G. F., & Connolly, G. N. (2005). Designing cigarettes for women: New findings from the tobacco industry documents. *Addiction*, 100, 837–851.
- Clarke, J. (2007). Religion as a competing interest. *Medical Journal of Australia*, 187, 421–422.
- Collier, P. (2007). *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. New York, NY: Oxford University Press.
- Dench, S., Iphofen, R., & Huws, U. (2004). RESPECT code of practice for socio-economic research. Brighton, UK: Institute for Employment Studies. Retrieved from http://www.respectproject.org/code/respect_code.pdf.
- Drope, J., Bialous, S. A., & Glantz, S. A. (2004). Tobacco industry efforts to present ventilation as an alternative to smoke-free environments in North America. *Tobacco Control*, 13(Supplement 1), i41–i47.
- Edwards, G., West, R., Babor, T. F., Hall, W., & Marsden, J. (2005). The integrity of the science base: A test case. *Addiction*, 100, 581–584.
- Einstein, A. (1934). The world as I see it. *Forum and Century: Living Philosophies*, 84, 193–194.
- Etter, J.-F., Burri, M., & Stapleton, J. (2007). The impact of pharmaceutical company funding on results of randomized trials of nicotine replacement therapy for smoking cessation: A meta-analysis. *Addiction*, 102, 815–822.
- Federation of American Societies for Experimental Biology. Federation of American Societies for Experimental Biology Toolkit 2015 [20 Sep 2015]. Available from: <http://www.webcitation.org/6bgp0m2Ap>.
- Fischer, B., Jones, W., Krahn, M., & Rehm, J. (2011). Differences and over-time changes in levels of prescription opioid analgesic dispensing from retail pharmacies in Canada, 2005–2010. *Pharmacoepidemiology and Drug Safety*, 20(12), 1269–1277.

- Fischer, B., Keates, A., Bühringer, G., Reimer, J., & Rehm, J. (2013). Non-medical use of prescription opioids and prescription opioid-related harms: why so markedly higher in North America compared to the rest of the world? *Addiction*, 109(2), 177–181.
- Foxcroft, D. (2005). International Center for Alcohol Policies (ICAP)'s latest report on alcohol education: A flawed peer review process. *Addiction*, 100, 1066–1068.
- Friedman, L. S., & Richter, E. D. (2004). Relationship between conflicts of interest and research results. *Journal of General Internal Medicine*, 19, 51–56.
- Gmel, G., Heeb, J. L., & Rehm, J. (2003). Research and the alcohol industry [Letter to the editor]. *Addiction*, 98, 1773–1774. 350 Publishing Addiction Science
- Gruning, T., Gilmore, A. B., & McKee, M. (2006). Tobacco industry influence on science and scientists in Germany. *American Journal of Public Health*, 96, 20–32.
- Gupta, R., & Derevensky, J. L. (1998). Adolescent gambling behavior: A prevalence study and examination of the correlates associated with problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 14, 319–345.
- Hall, W. (2006a). Ensuring that addiction science is deserving of public trust. *Addiction*, 101, 1223–1224.
- Hall, W. (2006b). Minimising research censorship by government funders. *International Journal of Drug Policy*, 17, 240–241.
- Hawkins, B., & Holden, C. (2014). 'Water dripping on stone'? Industry lobbying and UK alcohol policy. *Policy & Politics*, 42, 55–70.
- Hawkins, B., Holden, C., & McCambridge, J. (2012). Alcohol industry influence on UK alcohol policy: A new research agenda for public health. *Critical Public Health*, 22, 297–305.
- Haworth, A., & Simpson, R. (Eds.). (2004). *Moonshine markets: Issues in unrecorded alcohol beverage production and consumption*. Florence, KY: Brunner-Routledge.
- Hirshhorn, N., Aguinaga-Bialous, S., & Shatenstein, S. (2001). Philip Morris' new scientific initiative: An analysis. *Tobacco Control*, 10, 247–252.
- Hough, M., & Turnbull, P. (2006). Over-regulation or legitimate control? *International Journal of Drug Policy*, 17, 242–243.
- Iida, K., & Proctor, R. N. (2004). Learning from Philip Morris: Japan Tobacco's strategies regarding evidence of tobacco health harms as revealed in internal documents from the American tobacco industry. *The Lancet*, 363, 1820–1824.
- Jantos, M., & Kiat, H. (2007). Prayer as medicine: How much have we learned? *Medical Journal of Australia*, 186(Supplement), S51–S53.
- Kassirer, J. P. (2005). *On the take: How medicine's complicity with big business can endanger your health*. New York, NY: Oxford University Press.

- Khoshnood, K. (2006). The regulation of research by funding bodies: A wake-up call. *International Journal of Drug Policy*, 17, 246–247.
- King, J. (2006). Accepting tobacco industry money for research: Has anything changed now that harm reduction is on the agenda? *Addiction*, 101, 1067–1069.
- Kraus, L., Pabst, A., Piontek, D., & Gomes de Matos, E. (2013). Substanzkonsum und substanzbezogene Störungen: Trends in Deutschland 1980–2012 [Consumption of substances and substance-related disorders: Trends in Germany 1980–2012]. *SUCHT*, 59(6), 333–345.
- Lenton, S., & Midford, R. (2006). Research regulation by omission and by publication. *International Journal of Drug Policy*, 17, 244–245.
- McCambridge, J., Hawkins, B., & Holden, C. (2013). Industry use of evidence to influence alcohol policy: A case study of submissions to the 2008 Scottish government consultation. *PLoS Medicine*, 10(4), e1001431. Relationships with the Alcoholic-Beverage Industry, Pharmaceutical Companies 351
- McCreanor, T., Casswell, S., & Hill, L. (2000). ICAP and the perils of partnership. *Addiction*, 95, 179–185.
- Miller, P. (2013). Energy drinks and alcohol: Research supported by industry may be downplaying harms. *BMJ*, 347, f5345. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmj.f5345>
- Miller, P. G., Groot, F. d., McKenzie, S., & Droste, N. (2011). Alcohol industry use of social aspect public relations organisations against preventative health measures. *Addiction*, 106, 1560–1567.
- Miller, P. G., Moore, D., & Strang, J. (2006). The regulation of research by funding bodies: An emerging ethical issue for the alcohol and other drug sector. *International Journal of Drug Policy*, 17, 12–16.
- Muggli, M. E., LeGresley, E. M., & Hurt, R. D. (2004). Big tobacco is watching: British American Tobacco's surveillance and information concealment at the Guildford depository. *The Lancet*, 363, 1812–1819.
- Munro, G. (2004). An addiction agency's collaboration with the drinks industry: MooJoose as a case study. *Addiction*, 99, 1370–1374.
- Obot, I. S. (2004). Responding to drug problems in Nigeria: The role of civil society organizations. *Substance Use and Misuse*, 39, 1289–1301.
- Ong, E. K., & Glantz, S. A. (2000). Tobacco industry efforts subverting International Agency for Research on Cancer's second-hand smoke study. *The Lancet*, 355, 1253–1259.
- OpenSecrets.org. (2015). Global Alcohol Producers Group: OpenSecrets.org [20 Sep 2015]. Available from <http://www.webcitation.org/6bgoUXaPE>.

- Parascandola, M. (2005). Science, industry, and tobacco harm reduction: A case study of tobacco industry scientists' involvement in the National Cancer Institute's Smoking and Health Program, 1964–1980. *Public Health Reports*, 120, 338–349.
- Pollak, H. (2007, March). How should harm reduction interventions be evaluated? Paper presented at the International Society for the Study of Drug Policy, Oslo, Norway.
- Rampton, S., & Stauber, J. (2002). Research funding, conflicts of interest, and the meta-methodology of public relations. *Public Health Reports*, 117, 331–339.
- Room, R. (2005). Drinking patterns as an ideology. *Addiction*, 100, 1803–1804.
- Rundall, P. (1998). Should industry sponsor research? How much research in infant feeding comes from unethical marketing? *BMJ*, 317, 338–339.
- Savell, E., Gilmore, A. B., & Fooks, G. (2014). How does the tobacco industry attempt to influence marketing regulations? A systematic review. *PLoS ONE*, 9(2), e87389.
- Singer, M. (2008). *Drugging the poor: Legal and illegal drugs and social inequality*. Long Grove, IL: Waveland Press.
- Small, D., & Drucker, E. (2006). Policy makers ignoring science and scientists ignoring policy: The medical ethical challenges of heroin treatment. *Harm Reduction Journal*, 3, 16.352 Publishing Addiction Science
- Stenius, K., & Babor, T. F. (2010). The alcohol industry and public interest science. *Addiction*, 105, 191–198.
- Stimson, G., Grant, M., Choquet, M., & Garrison, P. (2006). *Drinking in context: Patterns, interventions, and partnerships*. Washington, DC: Routledge.
- Wagner, W., & Steinzor, R. (Eds.). (2007). *Rescuing science from politics: Regulation and the distortion of scientific research*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Wander, N., & Malone, R. E. (2006). Making big tobacco give in: You lose, they win. *American Journal of Public Health*, 96, 2048–2054.
- White, W. L., & Popovits, R. M. (2001). *Critical incidents: Ethical issues in the prevention and treatment of addiction* (2nd ed.). Bloomington, IL: Chestnut Health Systems.
- Willis, E. (1989). *Medical dominance: The division of labour in Australian health care* (Rev. ed.). Sydney, Australia: Allen & Unwin.
- Wilton, R., & DeVerteuil, G. (2006). Spaces of sobriety/sites of power: Examining social model alcohol recovery programs as therapeutic landscapes. *Social Science & Medicine*, 63, 649–661.

BEŞİNCİ KISIM

Sonuç

17. BÖLÜM

Bağımlılık Alanında Akademik Yayın ve [Bilimsel] Yaşamın Anlamı*

Thomas F. Babor, Kerstin Stenius ve Jean O'Reilly

Giriş

Geçtiğimiz yüzyılın yarısından itibaren gelişen bağımlılık çalışmaları alanındaki küresel bilim disiplini, yayın kurumundaki altyapı olmadan imkânsız olurdu. Bu altyapının merkezinde hakem değerlendirmeli bilimsel makaleler ve böyle makaleleri yayımlayan dergilerin genişleyen ağları yatmaktadır. Kitabın başından itibaren hakemli dergilerde bilimsel makale yayımlanması odak konumuz oldu. Zira bu, bilimsel yaşamın taşıdığı anlamın kilit bir parçasıdır. Yayın yapmak, bilim insanının bulgu, fikir ve düşüncelerini bilim camiasını temsil eden bir forum üzerinden iletmesine olanak sağlar. Bu son bölümde, bu temayı, dünya genelinde yüksek eğitilmiş araştırmacılar için hem kişisel anlamda ödüllendirici hem de topluma yararlı bir kariyer yükümlülüğü haline gelen bağımlılık bilimi bağlamında ele alacağız.

* Kitabın bu bölümünü referans göstermek için:

Babor, T F, Stenius, K ve O'Reilly, J. 2017. Bağımlılık Alanında Akademik Yayın ve [Bilimsel] Yaşamın Anlamı. Babor, T F, Stenius, K, Pates, R, Miovisky, M, O'Reilly, J ve Candon, P (ed) *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz*, S. 355-364. Londra: Ubiquity Press.

DOI: <https://doi.org/10.5334/bbd.q> Lisans: CC-BY 4.0.

Kısaca ifade etmek gerekirse iddiamız şudur: İfade edilmediği sürece bilim anlamsızlaşır. Yayın yapmak, bilimsel bulguları ifade etmenin bir yoludur ve ayrıca üretken bir bilim kariyerinin de işaretidir. Bilimsel bütünlük, başarılı bir kariyerin bir diğer merkezî özelliğidir ve bunun bilimsel dergiler dâhil, birey, grup ve kurumlar tarafından beslenmesi gerekir. Bilim evrensel bir dil oluşturan kadar, düşük ve orta gelirli ülkelerde bağımlılık kariyerlerinin teşvik edilmesine ihtiyaç vardır.

Bilimin Anlamı

Helsinki Üniversitesi Felsefe Profesörü Ilkka Niiniluoto (2002) tarafından kaleme alınan ufuk açıcı bir makalede, Antik Yunanlılardan bugüne bilgi arayışında çeşitli kilometre taşları ele alınarak bilim tarihinin izi sürülmektedir.

Aristoteles’in mirasından oluşan ilk kilometre taşı, dünyayı nasıl bilebildiğimizi ve genel kabul edilen yasaların düzenli tanımlarını (“niçin” bilgisini) her şeyin üzerine koyar. Bilim tarihinde ikinci aşama, Galileo’nun dünyadaki değişimlerde düzen arayışı ile başlar (“nasıl” bilgisi).

Bu aşamalara kıyasla üçüncü aşama daha karmaşıktır. Bilimin gelişmesinde çok sonraki gelişim, 19. yüzyılın sonlarında Charles Pierce’in yanılma kavramını ortaya koymasıyla başlar. Buna göre insanoğlu bilgi arayışında sürekli hata yapmaktadır ve onun gerçek dünyayla ilgili iddiaları sürekli sorgulanmalıdır. “Bu, araştırmalar için de geçerlidir, araştırma camiasının kullandığı bilimsel metotlar şu an, en azından uzun vadede, dünyayla ilgili kavramları üretmede ve harekete geçirmede en güvenilir yol olsa bile.” (Niiniluoto, 2002, s.32, yazarın çevirisi).

Niiniluoto bilimden kendi kendini düzelten bir süreç olarak bahseder. Modern bilim camiasının da kendi kalite değerlendirme sistemi vardır (ör: hakem değerlendirme süreci), bilimsel iddialar kamuya açılır ve bilim camiasının her üyesinin bu iddiaları tartışma, eleştirme ve karşı çıkma hakkı bulunur. Niiniluoto’ya göre modern bilimin nesnellik (çalışılan konunun olabildiğince doğru bir resmini çizmek), eleştirel bir tutum (Araştırma kamuya ve araştırma camiasında eleştirel tartışmaya açık olmalıdır.), özerklik (Bilim camiası dini, siyasi,

ekonomik, kişisel ve sosyal etkilerde bağımsız işler.) ve ilerlemeci (Bilim yaratıcı bir şekilde yeni çözümler arar ve eskilerin üzerine inşa eder.) gibi karakter özellikleri vardır.

Bilimin adeta sosyal bir kurum olduğunu öne süren Niiniluoto, Merton'un (1973) bilim efsanesinin dört zorunluluğuna atıfta bulunur: (a) evrensellik (iddiaların doğruluğu, onu temsil eden kişinin ırk, ulus, sınıf ve karakter özelliklerinden bağımsız şekilde tarafsız bir temelde değerlendirilmelidir), (b) komünizm (bilimsel bulgular sosyal işbirliğinden doğar ve ortak mülkiyettir), (c) tarafsızlık (bilim insanları, bilimsel bilgiyi araştırmacının kariyer veya itibarını hesaba katmadan sunar ve analiz ederler), ve (d) düzenli eleştirelilik (bilim uzmanları bilimsel sonuçları ampirik ve teorik kriterler temelinde değerlendirirler).

Niiniluoto'ya göre Merton'un ilkeleri eksik, yetersiz ve modern dünyanın günlük araştırma pratikleriyle uyumsuz olmakla eleştirilmiştir. "Büyük bilim" in kişisel itibar yarışını arttırması ve kaynakların eşitsiz bir şekilde yoğunlaşması bilim efsanesini silip süpürmüştür. Bilimin savaşlarda ve ticari üretimlerde kullanılması, işletme benzeri bir uygulamalı bilim şekli oluşturarak fikrî değerlerin ortak mülkiyeti ilkesi olan "komünizm" de gedik açmıştır. Niiniluoto bu faaliyetlerin gerçek "scientia" olmadığını ve akademik araştırmadan başka bir şey olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder.

Bağımlılık araştırmalarında araştırma pozisyonları ve finansal kaynaklar için artan rekabet hem bilim efsanesinin hem de etik kuralların göz ardı edilmesini kolay hâle getirebilir. Kariyerle ilgili kaygılar, kişinin araştırmasını ilginç veya önemli olandan popüler veya fonlanabilir olana doğru yönltebilir. Özel araştırma fonlarındaki büyüme, yeni fikir ve araştırma sonuçlarının açık paylaşımı yerine gizlenmesine yol açabilir ve kamu yararı yerine ticari çıkarların lehine yeni önceliklere yol verebilir.

Niiniluoto'nun savlarını kabul edecek olursak bu kitapta tasvir edilen iyi yayın uygulamalarının, bilim ve bilimsel yaşamın anlamını arayışta niçin kritik önemi haiz olduğunu kavrayabiliriz. İyi yayın uygulamaları, gerçek arayışına yön verecek ve aynı zamanda bilim camiasının nasıl saygın bir üyesi olunacağını gösterebilecek ilkeleri temsil edecektir. Bilim, anlam arayışında ve insanlığın iyileştirilmesinde bir temel olarak kullanılacak ise dünyadaki devasa bilimsel

bilgiye özgür erişimin olması gerekir. Bu bilgiye yalnızca hemen ulaşmak yetmez; anlaşılır, kullanışlı ve sertifikalı olarak hatalardan ve önyargılardan dikkatle ayıklanmış şekilde kayıt altına alınması da gerekir. Bu da dergilerin ve yazarlarının sorumluluğudur. LaFollette'nin belirttiği gibi (1992) dergi, bilginin özgünlüğü ve meşruluğu arasında bir hakem gibi hizmet eder. Belli bir bilgi alanının tarihi geçmişini sunar ve yazarlara çalışmalarının özgünlüğü oranında bir çeşit sertifikasyon sunar.

Bağımlılık Biliminde Kariyer

Bilimsel bütünlük içerisinde yayınlar yapmak, bağımlılık biliminde üretken bir bilim kariyerinin olmazsa olmazlarından biridir. Bağımlılık biliminin dünya genelinde kayda değer büyümesi, (Babor, 1993, 2002; ayrıca bkz 2. Bölüm) temel, klinik veya sosyal araştırmalarla ilgilenenler için çeşitli kariyer seçeneklerinin geliştirilmesi ile aynı döneme denk gelmektedir. Araştırma toplulukları, mesleki kuruluşların alt uzmanlık dalları ve araştırma merkezleri dünyanın birçok yerinde bağımlılık uzmanlık dergilerinin yaygınlığı ile benzer şekilde hızla çoğalmıştır (bkz. 3. Bölüm). Bağımlılık bilimi alanında bir kariyerin bir akademisyenin mesleki hayatında uygulanabilir ve tatmin edici bir yol olduğuna dair giderek artan kanıtlar bulunmaktadır (Edwards, 1991, 2002). 3. Bölüm'de belirtildiği gibi, dergiler ve bilimsel yayın süreci kariyer gelişiminin lehine bir rol oynarken akademik başarı için de bir araç görevi görmektedir. Esasında bir bilim insanının kariyerinin ne olduğunu anlamanın en kolay yolu, özgeçmişinde gururla listelediği yayınlarına bir göz atmaktır. Bilim alanındaki ufuk açan düşünürler ve bilim uzmanlarına baktığımız zaman, mesleki hayatlarında yayınlanmış çalışmalarının ana unsur olduğunu görebiliriz. Kutu 17.1 ve Kutu 17.2'de, üretken ve etkili bağımlılık araştırmacılarının araştırmaları ve bilimsel iletişim dilleri hakkında nasıl kafa yorduklarının örnekleri verilmiştir.

1931'de Belçika'nın Anvers kentinde doğan Charles S. Lieber tıp diplomasını 1955'te aldı. Hemen ardından Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınarak, Harvard Tıp Fakültesi, Cornell Tıp Üniversitesi ve Mount Sinai Tıp Fakültesinde uzman araştırmacı olarak görev aldı. Araştırmaları alkol bağımlılığı ve karaciğerin alkol sirozu geliştirmesinin nedenleri dâhil

biyolojik bileşenleri üzerinde yoğunlaşıyordu (Edwards, 2002). Aşağıda alkol üzerine biyolojik araştırmaların yönünü değiştiren keşiflerinden birini anlatmaktadır:

“Modern toplum içerisinde var olmamıza yardımcı olan, uyarlanabilir bir sistem var gibi görünüyordu. Çünkü vücut daha önce maruz kalmamış olsa bile, bu sistem görece olarak muayyen değildir ve yabancı bileşenlerdeki zehir etkisini gidermektedir. Alkol sonrası benzeri morfolojik bir tepki gözlemlediğimizde, alkolün de bu sistem için böyle bir alt katman olabileceği varsayımında bulundum. Bu hipotez, etanol metabolizma için yeni bir yol olan mikrosomal etanol oksidasyon sisteminin (MEOS) keşfine yol açtı.” (Edwards, 2002, s.19).

Kutu 17.1: Dr. Charles S. Lieber (Tıp Doktoru) (1931-2009).

1972’de Martha Sanchez-Craig, Kanada Toronto’da bulunan Bağımlılık Araştırma Vakfında evsiz alkolikler için sosyal rehabilitasyon merkezinde yöneticilik görevine başladı. Beş yıl sonra Bağımlılık Araştırma Vakfı Klinik Enstitüsünde uzman bilim insanı oldu. Buradaki araştırmaları, alkol ve diğer madde bağlantılı sorunlar yaşayan insanlar için kısa müdahalelere odaklanıyordu (Edwards, 2002). Yoğun yayın kariyerine rağmen “Yayımla ya da yok ol.” zihniyetiyle ilgili uyarılarda bulunuyor:

“...küçük gruplarla, insan olmayan deneklerle, deneyler yapan uzmanlardan biri ‘hakemli dergilerde bir yılda en az altı çalışma yayınlamamış bilim insanlarına pek saygı duymuyorum’ demişti. Bu beni çok endişelendirdi. Her ay bir makale yayınlamadığında depresyona giren veya ciddi anlamda kaygılanan meslektaşlarım oldu. Burada iyi görünen bilim yapmak isteyen çokça insan olduğunu, ancak iyi bilim yapmak isteyenlerin bunların çok azı olduğunu düşünmeye başladım.” (Edwards, 2002, s.124).

Kutu 17.2: Dr. Martha Sanchez-Craig, Doktora.

Bireysel Sorumluluk

Araştırma yapmak, çalışmanızda veya laboratuvarında geçirdiğiniz uzun geceler, bir tezi savunma hazırlıkları veya başkasının doktora tezi için soru hazırlama ve bilimsel bir makaleyi sunmak için sahnede bir başına olmak gibi oldukça yalnız bir uğraşı olabilmektedir. Çoğu durumda bir araştırmacının çalışmasını etik bir şekilde yürütüp yürütmediğini anlamak dışarıdan bakan bir gözlemci için, en azından hayli çaba göstermedikçe, imkânsızdır. Dolayısıyla tüm araştırmacılar kendi çalışmalarına olan kamu güveninin bütünlüğünü korumakla sorumludurlar.

Ancak araştırma yapmak, beraberinde kendi etik kaygılarını getiren hayli sosyal bir girişimdir. Çoğu bilimsel araştırma, bir projenin ve bilimsel bir rapor yayınının tamamlanmasında sorumluluk paylaştan bir araştırmacı ekibi ve destek çalışanları ile yürütülmektedir. Bu bağlamda etik meselelerde bireysel sorumluluk zaman zaman silikleşip muğlak bir hâl alabilir. Ayrıca araştırma dünyası oldukça hiyerarşiktir. Genç araştırmacılar ekonomik olarak konum ve teşvik almada ustalarına bağımlı olan, onlar tarafından eğitilen çıraklar gibidir. Bu farklı güç ilişkileri, etik sorumluluk meselesini daha seyretilmiş hale getirebilir.

Araştırma bütünlüğüne yönelik bu tehditlere rağmen bağımlılık bilim uzmanlarının, her özgür adamın (Burada zamanın cinsiyet ayrımcılığını göz ardı ediyoruz.) birbirine eşit olduğu, önemli konularda karar verme sorumluluğu ve bu sorumlulukları destekleyen insan haklarına sahip olduğu Antik Yunan kenti (polis) idealine bağlı kalmaları gerekir. Benzer şekilde dergi editörlerinin, hakemlerin, genç veya uzman olsun her araştırmacının daha şeffaf ve etik bir bağımlılık araştırma topluluğu oluşturma konusunda kişisel sorumluluğunu ele alması gerekir. Örneğin, herkesin, alıntıları adil ve bilgilendirici bir şekilde kullanma sorumluluğu (10. Bölüm), yazarlık puanlarında doğru bir atamanın temin edilmesi (11. Bölüm) ve etik kurallara uyma yükümlülüğü vardır (14, 15 ve 16. Bölümler). Her bir araştırmacı, bilim cumhuriyeti içerisinde, kendilerini eşit olarak gördüğünde, daha sonra bilimin ilerlemesine yol verecek yaratıcı tartışmalar için en uygun zemini oluşturmuş olur.

İyi Kurumlar Kurmak

Çoğu durumda bireysel sorumlulukları teşvik etmek, bilimsel bütünlüğü temin etmek için yeterli değildir. Kurulacak iyi kurumların, makul etik kurallarla yaratıcı araştırma ortamlarını desteklemesi gerekir. Bölümler arası açık iletişim (hem araştırma hem etik problemler hakkında), bir diğerinin çalışmasını okumak ve eleştirmek, demokratik karar mekanizmaları, multi-disipliner projelerde ortaklıklar gibi resmî olmayan yapıların hepsi katılımcı normlar ve güçlü liderlikle ortaya çıkar. Kutu 17.3 ve Kutu 17.4'te iki etkili bağımlılık araştırmacısı, kendi araştırmaları ve bilimsel iletişimlerinin sosyal ve kurumsal yönleri üzerine düşüncelerini sergiliyorlar.

Mustafa I. Soueif 1924'te doğdu. Doktora çalışmalarını Mısır'da Kahire Üniversitesinin Psikoloji Bölümünde tamamladı. Aynı üniversitede psikoloji öğretim üyeliğinin yanı sıra Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) için de çalışmalarda bulundu (Edwards, 1991). Aşağıda farklı dillerde yayın yapmanın zorluklarından ve ulusal bağlılık ile uluslararası bir vizyona sahip olma arasındaki bazı çatışmalardan bahsediyor:

“Çok uzun zamandır şu iki kimlikle birlikte yaşıyorum: Bir yandan kendini dünya vatandaşı gibi hissederken diğer yandan Mısır'a aidiyet taşıyorum. Bu karmaşık 'bilinç' veya salınım, Mısır'da (Abbas Psikiyatri Hastanesinde) bir yandan ilk klinik araştırmamı yapıp bir yandan yurtdışında yayım yapmak için çalıştığım 1950'lerin sonlarında başlamıştı. Çalışmamın başlığı 'Mısırlı Psikiyatri Hastalarında Organisite Testleri' idi. (Amsterdam'daki) Acta Psychologica dergisinde yayına kabul edildi. Araştırmamı burada nesnel özelliklerine göre değerini takdir eden bir grup uluslararası bilim insanı kendi referans grubumu oluşturmada ilk adımımı oluşturdu. Ancak uluslararası kimliğim, Cenevre'deki DSÖ ile olan irtibatımla birlikte daha da arttı. 1966 yılında DSÖ çalışanları, BM Narkotik Bülteni'nde yayınlanmak üzere 1957'den beri sürdürdüğüm 'Mısır'da Afyon Tüketimi' adlı çalışmam üzerine bir rapor hazırlamamı talep ettiler. Hazırladım ve çalışmam 1967'de yayımlandı. 1970'te DSÖ genel merkezinde düzenlenecek olan bir 'bilimsel grup' toplantısına katılmak üzere davet edildim. Orada çalışmamın gördüğü taltif, hayli memnuniyet vericiydi.” (Edwards, 1991, s.436).

Kutu 17.3: Dr. Mustafa Soueif, Doktora.

Kettil Edmund Bruun, doktora eğitimini Helsinki Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde aldı. Kamu Sağlığı Açısından Alkol Denetim Politikaları (Alcohol Control Policies in Public Health Perspective) adındaki 1975 yılında Dünya Sağlık Örgütünün himayesinde yayınlanan etkileyici kitabıyla tanınmıştır. Zaman zaman (İngilizce yayınlanan baskısındaki kapısından dolayı) “mor kitap” olarak anılan bu kitap, ele aldığı temel öğreti sayesinde geniş bir ilgi gördü: “Tüm alkollü içeceklerin tüketimindeki değişiklikler, herhangi bir toplumdaki insanların sağlığı üzerinde bir etki bırakır. Alkol denetim kuralları, tüketimin sınırlandırılması için kullanılabilir: Yani alkole ulaşılabilirlik üzerindeki denetim, bir kamu sağlığı meselesidir.” (Bruun ve d., 1975, s.90; ayrıca bkz Edwards, 1991 ve Room, 1986). Aşağıda Bruun, kitabına götüren süreci kendine has bir alçakgönüllülük ile anlatıyor:

“Finlilerin 1968-69 yılında alkol denetimlerinin aniden gevşetilmesi neticesinde yaşadıkları, tüketimin ve zararlı etkilerin ciddi oranda artması şeklindeki deneyim ışığında, alkol denetimiyle ilgili kendi fikirlerim üzerine yeniden düşünme ihtiyacı hissettim. Arka planda bu var. Alkol politikaları hakkında taşıdığım liberal bakış açısı bir darbe almıştı. Daha sonra Avrupa Ofisinde uluslararası meselelerle karşı karşıya geldim. Görüşümü yeniden gözden geçirmem gerektiğini ve bunun muhtemelen en iyi yolunun Finlandiya’daki özel durumun ötesinde bir bakış geliştirebilecek bir grup kurmaya çalışmak olduğunu düşündüm. Durum oldukça umut vericiydi çünkü ilgili sorularım daha önce araştırmak için ele alınmıştı. Davetimle oluşturulan grup harika bir iş çıkardı.” (Edwards, 1991, s.371-372).

Kutu 17.4: Dr. Kettil Edmund Bruun, Doktora (1924-1985).

Etik araştırma politikaları (15. Bölüm) ve yazarlık puan belirlemesindeki prosedürler (11. Bölüm) de bilimsel bütünlüğü sağlayan daha resmî yapılarıdır. Son yıllarda bağımlılık dergileri nispeten silik ve çekingen bir tavırdan, bilimsel suistimallerin önlenmesinde liderlik etme rolüne bürünmüştür. Bu kitapta yazarlar için belirtilen etik ilkeler, Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetine üye olan editörlerin mutabakatıyla oluşturulan değerlerdir. Bilimsel yayınlarda bütünlük ancak bilimi ilk plana koyan eğitim, dikkat, açık politikalar ve kurumsal normlarla geliştirilebilir.

Küresel Eşitsizliğin Farkında Olmak

Bağımlılık küresel bir problemdir ve küresellik ile özerklik kavramları, araştırmalardan elde edilen bilginin tüm dünya genelinde paylaşılmasını gerektirir. Ne yazık ki hem araştırmalar hem de bilimsel iletişim için gerekli kaynaklar, dünyanın birçok yerinde kısıtlıdır ve kaynak bakımından zengin olan ülkelerde yapılan araştırmalar genellikle yerel ve ulusal çıkarlara göre yapılmaktadır. Dahası İngilizcenin bilfiil bilim dili olmadaki hâkimiyeti, başka dillerin konuşulduğu dünyanın geri kalanı için bir bedel oluşturmaktadır.

İngilizce konuşulan ve daha gelişmiş ülkelerdeki bağımlılık araştırmacıları, mümkünse araştırmalarını insanlığın geri kalanının yararına olacak şekilde yürütmek ve sunmak gibi özel bir görev taşır. Hakemli değerlendirme süreci, farklı dil ve uluslardan tüm bilim insanlarına açık olmalı, dergilerin yayın kurulları bilimsel gerçekliğin bekçisi olarak görev yapmalıdır. Dil ve kültür, bağımlılık biliminde yayın yapmayı engellememelidir. Bu yalnız bir eşitlik problemi değildir, bilimsel bulguların ve evrensel doğruları keşfetme ihtiyacının kültürlerarası genelleştirilebilmesi de aynı zamanda buna bağlıdır.

Sonuç: Bilimsel Yaşamın Anlamı

İlk bölümde bir Orta Çağ filozofu olan Maimonides’e ve onun “Kafası Karışıklar için Kılavuz”una atıfta bulunmuştuk. Bu, muhtemelen çok alçakgönüllü bir analogi sayılmaz. Elinizde tuttuğunuz kitabın ya da herhangi bir kitabın tüm karmaşayı çözeceği ve bağımlılık biliminde başarılı bir kariyer elde etmesi için bir araştırmacıya gerekli rehberliği sunacağını iddia etmek istemiyoruz. Bu kitapta verilen bilgilerin, daha çok, tüm araştırmacıların, yeni başlayanların ve kariyer uzmanlarının aynı şekilde her gün çalışmalarında karşılaşabilecekleri sorunlar hakkında yapacakları açık ve demokratik tartışmalarda bir bilim meclisine, toplu bir alana veya ortak bir zemine okuyucularını çekeceğini umut ediyoruz.

Zor problemlerden birisi, bilimsel yaşamın bizatihi kendi anlamıdır. Hayatın anlamına dair daha genel sorunun yanında muhtemelen ikincil kalıyor olsa da bağımlılık bilim insanları olarak kendi hayatımızı anlamlı bir hale getirmek

istiyorsak kendimize sormaya değer bir sorudur. Doğu’dan, Batı’dan, Kuzey’den ve Güney’den pek çok çeşitli ruhi, dinî ve felsefî gelenek bu derin sorgulamaya katkıda bulunmuştur.

Biyolog Edward O. Wilson (2014), önemli kavrayışlarına rağmen varlığın anlamı konusunda felsefenin yetersiz kaldığına inanır. Wilson, anlamın açıklanmasının, hükmen bilimin kendi üzerine düştüğü kanaatine varır. Anlam arayışında evrimsel biyoloji ve sinirbilim disiplinlerini öne çıkarır. Biz bu disiplinlere ek olarak, bağımlılığın doğal dünyayla uyumun nasıl bir antitezi olduğunu ve modern medeniyetin bu uyumu birçokları için zorlaştırmak üzere nasıl tasarlandığını anlamamıza yardımcı olacak davranışsal, sosyal ve toplum bilimlerini de ilave ediyoruz. Ayrıca mana din, edebiyat ve diğer bilgi alanlarından da türeyebileceğine göre, bunu yalnızca bilimin ellerine teslim edemeyiz.

Hayatının en ruhani ve mütefekkir döneminde Leo Tolstoy (1886) Ivan İlyiç’in Ölümü adında, 19. yüzyıl Rusya’sında yüksek rütbeli bir yargıcın son günlerini anlattığı bir kısa roman kaleme aldı. Kitap özü itibarıyla, kişinin; ailesi, iş arkadaşları ve günlük hayatında tüm toplumsal seviyelerden karşılaştığı insanlarla olan ilişkilerinde açığa çıktığı hâliyle, hayatın manası üzerine felsefi bir yorumdur. Peki, biz faniler için çıkarılacak ders nedir? Birinci ders, şayet hayatlarımız bağımlılık bilimiyle derinlemesine harmanlanmışsa, başardıklarımız ve yapmak istediğimiz şeylerin bir listesini yapmak için doğru zaman gelmiş demektir. Kimsenin okumadığı veya değer vermediği yayınlar oluşturan, anlamsız yazı projelerini rafa kaldırabildik mi? Meslektaşlarımızla barışçıl bir şekilde çalışarak onların fikirlerini destekleyip hak ettikleri değeri verebildik mi? Alkolik ve uyuşturucu bağımlısı insanların kötü durumlarına kafa yorduk mu, alkolik sürücüler yüzünden çocuklarını kaybeden aileleri düşündük mü; sarhoş araba kullanma, ölümcül alkol spektrum bozukluğu ve reşit olmayan içiciliği önleyebilecek kanıta dayalı politikalar üzerine kafa yorduk mu?

Cevap muhtemelen edebiyat, bilim ve felsefenin dışında bir yerlerde duruyor. Monty Python’un ismiyle müsemma filmi “Hayatın Anlamı”nın son sahnesinde kadın oyuncu soruyu şu şekilde sorar: “Aslında bu çok özel bir şey değil. İnsanlara karşı nazik olmaya çalış, fazla yemekten kaçın, her zaman iyi bir kitap oku, biraz yürüyüş yap ve her mezhepten her milletten insanla uyum ve barış

içinde yaşamaya çalış.” Ya da komedyen Groucho Marx’ın gözlemlediği gibi “Eğer keyif almıyorsan yanlış bir şey yapıyorsun demektir.”

Sonuç olarak bilimsel yaşamın anlamı sizin kendi başınıza cevaplamak zorunda olduğunuz bir sorudur. Soruya tek bir cevabınız yoksa bu belirsizlik çok da mühim sayılmaz. Arayışın kendisi daha önemlidir ve bağımlılık biliminin, topluma faydalı olmanın harika bir yolu olduğunu ve insan doğasına dair anlayışınızı ne kadar derinleştirdiğini fark ettiğinizde kazanacağınız kavrayış çok önemlidir ve son olarak, keyif almanın bir yoludur.

Bu bölümdeki ek materyallere erişim için lütfen Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri Cemiyetinin (ISAJE) web sayfasını (www.isaje.net) ziyaret edin. Materyaller; ek okumalar, alıştırmalar, örnekler, powerpoint sunumları, videolar ve e-öğrenme dersleri içermektedir.

Referanslar

- Babor, T. F. (2002). In their own words: Conversations about the evolution of a specialist field. In G. Edwards (Ed.). *Addiction: Evolution of a specialist field* (pp. 383–389). Oxford, England: Blackwell Science.
- Babor, T. F. (1993). Megatrends and dead ends: Alcohol research in global perspective. *Alcohol Health and Research World*, 17, 177–186.
- Bruun, K., Edwards, G., & Lumio, M., Mäkelä, K., Pan, L., Popham, R. E., . . . , Österberg, E. (1975). *Alcohol control policies in public health perspective*. Helsinki, Finland: Finnish Foundation for Alcohol Studies, Vol. 25.
- Edwards, G. (Ed.). (1991). *Addictions: Personal influences and scientific movements*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Edwards, G. (Ed.). (2002). *Addiction: Evolution of a specialist field*. Oxford, England: Blackwell Science.
- LaFollette, M. C. (1992). *Stealing into print: Fraud, plagiarism, and misconduct in scientific publishing*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Merton, R. (1973). *The sociology of science: Theoretical and empirical investigations*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Niiniluoto, I. (2002). Tieteen Tunnuspiirteet [The characteristics of science]. In S.

Karjalainen, V. Launis, R. Pelkonen, & J. Pietarinen (Eds.), *Tutkijan Eettiset Valinnat* [The ethical choices of the researcher], (pp. 30–41). Tampere, Finland: Gaudeamus.364 Publishing Addiction Science

Room, R. (1986). Kjetil Bruun, 1924–1985: An appreciation. *The Drinking and Drug Practices Surveyor*, 21, 1, 42–49.

Tolstoy, L. (1886). *The Death of Ivan Ilyich*. Russia.

Wilson, E. O. (2014). *The meaning of human existence*. New York, NY: Liveright Publishing Corporation.

Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi TERİM LİSTESİ

Psikoaktif Madde

Psikoaktif Madde Kullanımı

Alkol

Sigara

Yasadışı Madde Kullanımı

Dünya Sağlık Örgütü

Alkol ve Madde Kullanımı

Yasal Sarhoşluk Verici Madde

Yeni Psikoaktif Maddeler

Madde Kullanım Bozukluğu

Madde Kullanımı

Uluslararası Bağımlılık Dergisi Editörleri
Cemiyeti

Bağımlılık araştırmaları

Açık Erişimli Yayın

İyi Uygulama Örnekleri

Adiktoloji

Hakemli Dergi

psiko-sosyal

biyomedikal

doktora sonrası

bilimsel araştırma

klinisyen

bilimsel makale

derleme makalesi

meta-analiz

çevrimsel araştırma

TERİMLERİN İNGİLİZCESİ

Psychoactive substance

Psychoactive substance use

Alcohol

Tobacco

Illicit Drug use

World Health Organisation

Alcohol and drug use

Legal intoxicating substances

New Psychoactive Substances

Substance use disorders

Substance use

The International Society of Addiction
Journal Editors

Addiction research

Open-access publication

examples of good practice

Addictology

Peer reviewed journal

Psycho-social

Biomedical

Postdoctoral

Scientific research

Clinician

Scientific article

Review article

Meta-Analysis

Translational research

mesleki cemiyet	Professional society
kokain	Cocaine
opiat	Opiates
yasadışı uyuşturucu kullanımı	Illicit Drug use
araştırma merkezi	Research center
kamu sağlığı	Public health
disiplinlerarası	Interdisciplinary
özel kitaplık	Specialized library
dokümantasyon merkezi	Documentation center
narkoloji	Narcology
alkoloji	Alcoholology
multi-disipliner	Multi-disciplinary
disiplinlerötesi	Transdisciplinary
alkol karşıtı hareket	The temperance movement
toksikoloji	Toxicology
kllinik tanılama	Clinical diagnosis
epidemioloji	Epidemiology
bağımlılık uzmanlık dergileri	Addiction speciality journals
açık kaynak	Open-access
yağmacı yayınevi	Predatory publisher
hakem değerlendirme	Peer review
farmakoloji	Pharmacology
biyokimya	Biochemistry
nörobiyoloji	Neurobiology
alkol kullanım bozukluğu	Alcohol use disorder
tütün kullanım bozukluğu	Tobacco use disorder
bağımlılık tıbbı	Addiction medicine
yatılı bağımlılık tedavi merkezi	Specialized asylum for addiction treatment
teelif hakları	Copyright

bağımlılık psikiyatristi	Addiction psychiatrist
bağımlılık çalışmaları	Addiction studies
nikotin bağımlılığı	nicotine addiction
kumar davranışı	gambling behavior
genetik	genetics
nörobilim	neuroscience
psikoloji	psychology
bağımlılık çalışmaları programı	Addiction studies program
özelleştirilmiş bağımlılık çalışmaları programları	Specialized addiction-studies program
nakolojist	Narcologist
çıkar çatışması	Conflict of interest
yasadışı uyuşturucular	Illicit drugs
özel tedavi programları	Specialized treatment programs
elektronik dergi	Electronic journal
etki faktörü	Impact factor
hakemli bağımlılık dergileri	Peer-reviewed addiction journals
patolojik kumar	Pathological gambling
davranışsal bağımlılıklar	Behavioral addictions
sosyal epidemiyoloji	Social Epidemiology
Psikiyatrik epidemiyoloji	Psychiatric Epidemiology
Kronik Hastalık Epidemiyolojisi	Chronic disease epidemiology
Dergi Atıf raporu	Journal Citation Report
Madde İstismarı	Substance abuse
düşük ve orta gelirli ülkeler	Low and middle-income countries
akademik iletişim	Scholarly communication
alkol kaynaklı hastalık	Alcohol-related disease
alkol kaynaklı sakatlık	Alcohol-related disability
ruh sağlığı	Mental health
bilimsel bilgi	Scientific knowledge

bilimsel yayın	Scientific publishing
alkol tedavi ve önleme	Alcohol treatment and prevention
diğer uyuşturucu tedavi ve önleme	Other drug treatment and prevention
epidemiyolojik araştırma	Epidemiological research
uzman bağımlılık cemiyetleri	Specialist addiction societies
sürelî yayın	Periodicals
araştırma destek kurumları	Research-funding agencies
web tabanlı sürelî yayın	Online periodicals
bilimsel yayınevi	Scientific publisher
dizinleme hizmetleri	Indexing services
özetleme hizmetleri	Abstracting services
dizinlenmiş dergiler	Indexed journals
uluslararası dizinleme sistemleri	International indexing systems
ulusal ve yerel dergiler	National and local journals
araştırma bursu	Research fund
bibliyografik veritabanı	Bibliographic database
elektronik kütüphane	Electronic library
çift dilli	Bilingual
kamu sağlığı araştırmaları	Public health research
rastgele klinik çalışmalar	Randomized clinical trials
bilimsel dil	Scientific dialect
yayın kurulu	Editorial board
dil denetimi	Language editing
dil düzenleme hizmetleri	Editing services
eş zamanlı yayın	Simultaneous publication
çift dilde yayın	Dual-language publication
madde bağımlılığı yaygınlığı	Prevalence of substance abuse
yerel tedavi programı	local treatment program
misyon bildirisi	mission statement

yayın dili	language of publication
bilimsel iletişim	scientific communication
muhataap kitlesi	audience
özetleme ve dizinleme hizmetleri	abstracting and indexing services
araştırma bulguları	research findings
akademik bütünlük	academic integrity
bağımlılık bilim dili	language of addiction science
yayın kanalı	publication channel
multi-disipliner dergiler	multidisciplinary journals
genel dergiler	generic journals
madde araştırmaları	substance-related research
dağıtım ağı	circulation
açık erişimli dergi	Open-access journal
alternatif ölçütler	alternative metrics
altmetrik	altmetrics
atıf analizi	citation analysis
bibliyometri	bibliometrics
makale bağlantı başvurusu	article linker application
kabul oranı	acceptance rate
yayınlanma gecikme süresi	lag time to publication
atıf sıklığı	citation frequency
eigenfactor	Eigenfactor
h-indeksi	h-index
bağımlılık bilimsel alanyazını	scientific literature on addiction
veritabanı	database
değerlendirme araştırması	evaluation research
kontrollü kelime listesi	controlled vocabulary
çapraz başvuru	cross-reference
yayın puanı	publication credit

yayın takvimi	publication timeline
çok yazarlı makale	multiple-authored article
araştırma tasarımı	research design
araştırma projesi	research project
alanyazın	literature
monograf stili	monograph style
ayrı taslak stili	seperate manuscript style
süpervizyon sözleşmesi	supervision contract
yazarlık sırası	authorship order
yazarlık telif hakkı	authorship
yazı çizelgesi	writing schedule
yazı uygulamaları	writing apps
yazma stratejileri	writing strategies
kapak mektubu	cover letter
yazar kuralları	instructions for authors
hakem geribildirimi	reviewer feedback
yayınlama ücreti	publication fee
bağımlılık bilimi	addiction science
bağımlılık bilimi dergisi	addiction science journal
yayın ölçütü	publication metrics
sayfa ücreti	page charge
DOGÜ (Düşük ve Orta Gelirli Ülkeler)	Low and middle-income countries
bağımlılık konuları	addiction issues
tez araştırması	dissertation research
önleme programları	prevention programs
müdahale programları	intervention programs
uyuşturucu kaynaklı zarar	substance-related harm
Yüksek Gelirli Ülkeler	high-income countries
tedavi politikaları	treatment policies

araştırma ortaklıkları	investigative collaborations
etkili müdahale	brief intervention
alkol ve uyuşturucu görüntüleme	alcohol and drug screening
uluslararası araştırma toplulukları	international research societies
uluslararası araştırma	international research
uluslararası ortaklı araştırma	international collaborative research
vaka çalışması	case study
yüksek etkili hakemli dergi	high impact peer-reviewed journal
akademik kurum	academic institution
yayın geçmişi	publication record
araştırma kariyeri	research career
yüksek etkili uluslararası dergi	high-impact international journal
düşük etkili yerel dergi	low-impact local journal
başvuru ve yayın maliyeti	submission and publication cost
yayın süresi	time to publication
dil kısıtı	language constraint
ortak yazar	co-author
kütüphanelerarası ödünç verme sistemi	interlibrary loan system
doktora sonrası araştırma	postdoctoral research
klinik eğitim	clinical training
araştırma danışmanı	research advisor
yazarlık hakları	authorship
baş araştırmacı	principal investigator
fakülte üyeleri	faculty members
araştırma protokolü	research protocol
tarafsız hakem komitesi	unbiased arbitration committee
iyi uygulama	good practice
kanıta dayalı yaklaşım	evidence-based approach
uygulamalı bağımlılık bilimi	applied addiction science

kanıta dayalı uygulama	evidence-based practice
yeniden nüksetme	relapse
bağımlılık sorunlarının tedavisi	treatment of addiction problems
tamamlayıcı tedavi	aftercare
tedavi sonrası müdahale	post treatment intervention
ruhsat dışı ilaç kullanımı	off-label uses of medication
nitel araştırma	qualitative research
çok merkezli araştırma	multi-centre trial
araştırma türü	type of investigation
tarihi araştırmalar	historical research
kontrol grubu	control group
rastgele kontrollü araştırma	randomized controlled trial
dışlama kriteri	exclusion criteria
dozaşımı	overdose
ilaç ikamesi	substitute prescribing
literatür taraması	literature search
katılımcı örneklem	sample of participants
etik onay	ethical approval
etik kurul	ethics committee
tedavi topluluğu	therapeutic community
tedavi bırakma	treatment drop-out
veri toplama	data-collection
deney grubu	experimental group
format rehberi	style guide
yayın el kitapçığı	publication manual
iyileşme	recovery
ölçek	measure
ayrıntılı kaynakça	annotated bibliography
raporlama kuralları	reporting guidelines

kural rehberi
raporlama rehberi
Boolean İşleçleri
atf yönetim yazılım uygulaması
metin içi atf
nitel bağımlılık araştırmaları
madde kullanım alışkanlıkları
müdahale araştırmaları
karma yöntem araştırmaları
güvenirlik
tekrar edilebilirlik
şeffaflık
bağlamlama
derinlemesine görüşme
veri doyum noktası
alkolden temiz kalma
içme deneyimleri
analizin şeffaflığı
odak grup görüşmesi
post-yapısalcı
anlatısal derleme
sistematiik derleme
dahil etme/dışlama kriterleri
melez anlatısal derleme
çalışma akış şeması
anahtar kelime
yayın yılı
sosyodemografik çevre
uzun vadeli çalışma

guideline
reporting guidelines
Boolean operators
citation management software application
in-text citation
qualitative addiction research
patterns of substance use
intervention research
mixed-methods research
credibility
replicability
transparency
contextualising
in-depth interview
data saturation
sobriety
drinking experiences
transparency of analysis
focus group interview
post-structuralist
narrative review
systematic review
inclusion/exclusion criteria
hybrid narrative review
study flow diagram
keyword
year of publication
sociodemographic environment
longitudinal

kesitsel çalışma	cross-sectional
etki büyüklüğü	effect size
ortak enjektör kullanımı	shared syringes
standardize edilmiş ortalama fark	standardized mean difference
risk oranı	odds ratio
korelasyon katsayısı	correlation coefficient
sabit etki	fixed-effect
rastgele etki	random-effect
ortalayıcı değişken	moderator variable
değişken fazlalığı	excess variation
politika belgesi	policy document
tedavi rehberi	treatment manual
birikimli araştırma	cumulative research
Gönderimsel atıf	referential citation
kritik atıf	critical citation
keşif makalesi	discovery article
Seçici atıf	selective citation
yaklaşım Atfı	viewpoint citation
ilmi ihtiyat	scientific prudence
saygınlık atfı	reputation citation
kendine atıf yapma	self-citation
kolaylık atfı	convenience citation
atıf sayısı	number of citation
akademik atıf ağı	scholarly citation network
yazar tabanlı bibliyometrik gösterge	author-based bibliometric indicator
yazarlık puanı	authorship credit
onursal yazarlık	honorary authorship
hayalet yazarlık	ghost authorship
ilk yazar	first author

sorumlu yazar	corresponding author
kurumsal yazarlık	corporate authorship
mecburi yazarlık	coercion authorship
katılımcılık	contributorship
armağan yazarlık	gift authorship
grup yazarlığı	group authorship
garantör	guarantor
karşılıklı takdir yazarlığı	mutual-admiration authorship
baskıcı yazarlık	pressured authorship
sürpriz yazarlık	surprise authorship
yayın suistimali	publication misconduct
intihal	plagiarizm
atıf yanlılığı	citation bias
bilimsel sahtekarlık	scientific fraud
bilimsel suistimal	scientific misconduct
gereksiz yayın	redundant publication
haksız yazarlık	unfair authorship
sorumsuz yazarlık	irresponsible authorship
haksız yazarlık puanı	unfair authorship credit
eksik beyan	understatement
ihmalkarlık	negligence
teelif hakkı ihlali	copyright infringement
açıklanmamış çıkar çatışması	undeclared conflict of interest
Denek ihlalleri	subject violations
ahlak düşüncesi	moral reasoning
sorumlu araştırma	responsible research
etik değerlendirme kurulu	ethical review committee
faydacılık	utilitarianism
deontolojik yaklaşım	deontological approach

bağımsızlık	autonomy
zarar vermeme	nonmaleficence
yardımseverlik	beneficence
eşitlik	fairness
adalet	justice
idare	stewardship
literatürün seçici raporlanması	selective reporting of literature
etik beyan	ethical statement
etik analiz	ethical analysis
etik düşünce	ethical reflection
çıkart grupları	interest groups
kanıta dayalı politika	evidence-based policy
uzman tanık	expert witness
bilimsel bütünlük	integrity of science
sosyal tabanlı halka ilişkiler kuruluşu	social aspects/public relations organization
analjezik	analgesic
hipnotik	hypnotic
sedatif	sedative
psikotropik madde	psychotropic substance
opioid analjezik	opioid analgesic

BAĞIMLILIK BİLİMİ ALANINDA AKADEMİK YAYIN REHBERİ

Kafası karışıklar için bir kılavuz

Düzenleyenler Thomas F. Babor, Kerstin Stenius, Richard Pates,
Michal Miovský, Jean O'Reilly ve Paul Candon

Editörlüğünü Thomas F. Babor, Kerstin Stenius, Richard Pates, Michal Miovský, Jean O'Reilly ve Paul Candon'ın yaptığı “Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi, Kafası Karışıklar için bir Kılavuz” isimli uluslararası eser Türkiye Yeşilay Cemiyeti tarafından çevirisi yapılarak ulusal literatürümüze ve bağımlılık alanında araştırmalarını sürdüren uzmanlara/akademisyenlere kazandırılmıştır.

Yerel toplumdan uluslararası düzleme kadar araştırma ve bilimsel verilerin politika ve program uygulamaları üzerindeki kritik rolü ne kadar vurgulansa da azdır. Madde kullanımı ve madde kullanım bozuklukları üzerine araştırma yapabilmek için gerekli kaynakların yeterince bulunmayışı, sıkça karşılaşılan bir meseledir. Gerekli kaynaklar mevcut olsa bile genellikle tam verimli kullanılmamaktadır. En büyük sorunlardan biri ise araştırma için yapılan yatırımlar yayına dönüşmediğinde ve tercihen uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmadığında ortaya çıkmaktadır. Kitabın bağımlılık alanındaki yeni veri ve bilgilerin yayımlanmasına katkı sağlaması amaçlanmıştır.